Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΑΝΑΛΥΣΕΙΣ
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΩΝ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Κεντρική Διάθεση: «ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΙΚΟΔΗΜΟΣ», Χαριλάου Τρικούπη 18
Τηλ. 632.224.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΑΝΑΛΥΣΕΙΣ
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΩΝ

Δ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ανάγνωση νεοελληνικών
ανάγνωσμάτων

Τάξις Δ'

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Η 6 ΝΕΙ

ΒΛΑΧΑΚΗΣ - ΜΗΤΣΟΠΟΥΛΟΣ
ΦΙΛΟΛΟΓΟΙ

Βλαχάκης, Ν. Α.
Β12

ΑΝΑΛΥΣΕΙΣ
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΩΝ

Δ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΤΕΥΧΟΣ Α'

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ
"ΖΕΥΣ"

ΑΘΗΝΑΙ 1974

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

002
ΚΛΣ
ΣΤΒ
27

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΒΟΥΛΗΣ
ΕΔΩΡΗΣΑΤΟ
Ευθ. Θεμ. Νικόδημος
αὐξ. ἀριθ. εἰσαγ. 1535 τοῦ ἔτους 1976

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Α΄ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΖΩΗ

Ι. Ὀνειρεμένη προσευχὴ

Ποίημα Κ. Παλαμᾶ

(Ἀναγνωστικὸ Ο.Ε.Δ.Β. σελ. 5)

(ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Προσευχὴ εἶναι ἡ ἄμεση ἐπικοινωνία τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεό. Ἡ ἀνάτασι τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Δημιουργό. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς, ποὺ ὁ ἄνθρωπος συνέλαβε στὸ μυαλό του τὴν ὕπαρξι τοῦ Ὑπερτάτου Ὄντος, καὶ ἐπειδὴ ἐπίστευσεν ὅτι σ' αὐτὸ ὀφείλει τὴν παρουσία του, ἠσθάνθη τὴν ἀνάγκη νὰ ἐκδηλώση τὰ αἰσθήματα σεβασμοῦ πρὸς τὴν παντοδυναμία του καὶ νὰ ζητήση τὴν εὐσπλαχνία του. Ἀπολίτιστος ἢ πολιτισμένος ὁ ἄνθρωπος ἠσθάνθη τὴν ἀνάγκη τῆς προσευχῆς. Προσευχόμενος δὲ πιστεύει ὅτι ὁμιλεῖ πρὸς τὸν «παντοχοῦ παρόντα» Δημιουργό).

ΝΟΗΜΑ: Ὁ ποιητὴς στὴν προσευχή του ζητεῖ ἀπ' τὸν Χριστὸ νὰ τὸν κρατῆ μακριὰ ἀπ' τὶς πολλὲς κακίες, ποὺ ἔχει ὁ κόσμος, νὰ τὸν φυλάη ἀμόλυντο, ὥστε σὰν φθάση ἡ μέρα τοῦ θανάτου νὰ βρεθῆ σὰν ἄκακο βρέφος μπρὸς στὸ θρόνο του. Τὸν παρακαλεῖ νὰ τὸν ἀξιώση νὰ εἶναι ἤρεμος μπρὸς στοὺς σεισμοὺς (στὰ βάσανα) καὶ στὶς συμφορὲς τῆς ζωῆς καὶ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

νὰ ἔχη νοῦ φωτεινὸ καὶ ἄδολο σὰν τὸ φῶς, ποὺ ἔχυνε τὸ ἄστρο τῆς Βηθλεὲμ καθὼς ὡδηγοῦσε τοὺς Μάγους. Τέλος τὸν ἱκετεύει νὰ βοηθήση, ὥστε λόγια καὶ ἔργα του νὰ γίνουν πάλλευκα, ἀθῶα σὰν τὰ λουλούδια τοῦ ἀγροῦ, προφητικά, ὅπως τὰ λόγια τῶν ἀγγέλων, ποὺ προμήνυσαν τὸν ἐρχομὸ τῆς δόξης Του, τῆς Εἰρήνης Του ἐπὶ τῆς γῆς, σὰν τὰ λόγια ἐκεῖνα τὰ ἀγγελικά, ποὺ γνωστοποίησαν στοὺς βοσκοὺς ἐκείνη τὴν νύκτα τὴν ἔλευσι τοῦ φωτοδότου, κι' ἐκεῖνοι (οἱ βοσκοὶ) τὴν ὥρα, ποὺ γεννιόταν ὁ Χριστός, ἔβλεπαν ὁλάνοικτους τοὺς οὐρανοὺς καὶ στ' αὐτιά τους ἀντηχοῦσαν οἱ ὑμνωδίες τῶν οὐρανῶν. (Λουκ. 2, 14 - 15).

ΕΝΟΤΗΤΕΣ καὶ ἐπιγραφὴ τούτων: Α' ἐνότ.: 1 καὶ 2 στροφές: «παράκλησι διὰ τὴν προστασία τοῦ ἀτόμου του». Β' ἐνότ.: 3 καὶ 4 στροφές: «παράκλησι διὰ τὴν προστασία τοῦ λογισμοῦ του». Γ' ἐνότ.: 5 καὶ 6 στροφές: «παράκλησι διὰ τὴν προστασία τῶν λόγων καὶ τῶν ἔργων του».

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ Α' ἐνότ.: **Γλωσσικὴ ἑρμηνεία:** Φ ά τ ν η: ξύλινο κατασκεύασμα στοὺς στάβλους γιὰ τὴν τροφὴ τῶν ζώων, παχνί. Χ ά ρ ο ς: Ἡ προσωποποίησι τοῦ θανάτου, ὁ «Χάρων» τῶν Ἀρχαίων.

Πραγματικῶν ἑρμηνεία: Φ ά τ ν η: Τὸ παχνὶ τῶν ζώων τοῦ σπηλαίου, ὅπου ἐγεννήθη ὁ Χριστός. Ἐπάνω στὸ σπήλαιο ἡ Ἁγία Ἑλένη ἵδρυσε ὡραιότατον ναό, ρυθμοῦ παλαιοχριστιανικῆς Βασιλικῆς, ποὺ σώζεται μέχρι σήμερα. Ἀπὸ τὸ ἐσωτερικὸ τοῦ ναοῦ δύο κλίμακες 15 βαθμίδων ὁδηγοῦν στὸ σπήλαιο, ποὺ φωτίζεται μὲ κανδῆλες. Ἀριστερὰ τοῦ σπηλαίου ὑπάρχει ἡ Ἁγ. Φάτνη. Τὸ σπήλαιον ἀνήκει στοὺς Ὀρθοδόξους σήμερα. Χ ά ρ ο ς: Ὁ χάρος εἶναι ἡ προσωποποίησι τοῦ θανάτου εἰς τὸν Ἕλλην. λαό. Χάρος ἢ χάροντας (παραφθορὰ τοῦ ἀρχ. χάρωνος) στὴ λαϊκὴ δοξασία δὲν εἶναι ὁ «πορθμεύς» τῶν ψυχῶν, ἀλλὰ ταυτίζεται μὲ τὸν θάνατο τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Εἶναι ὁ ψυχοπομπὸς «δαίμονας» τῆς νέας Ἕλλην. Μυθολογίας. Ἀναφέρεται στὶς παραδόσεις, στὴ Δημοτ. Ποίησι, στὰ μοιρολόγια· ἄλλοτε σὰν ἥρωας πελώριος «ξυπόλυτος καὶ λαμπροφορεμένος», «ποὺ φορεῖ τῆς ἀστραπῆς τὰ μάτια», ἄλλοτε δὲ σὰν «μαῦρος καὶ μαυροφορεμένος καβαλλάρης» πάνω σὲ μαῦρο ἄλογο «μαῦρος σὰν τὸν Χάρο». Ἡ μάνα του τὸν συμβουλεύει νὰ φανῆ εὐσπλαχνικὸς στὸ «κυνῆγι»· σύζυγός του εἶναι ἡ Χαρόντισσα καὶ ὁ γυιός του, ποὺ στοὺς γάμους «ἀντὶς γιὰ ἀρνιὰ σφάζει παιδιά, νυφάδες γιὰ κριάρια». Ὅ π λ α τ ο ῦ χ ά ρ ο υ: Σπαθί, βέλη, πάλεμα, ἐνέδρες καὶ ἡ ἔλλειψι ἀκοῆς. Τὸν Χάρο ἐκούφανε ὁ Θεός, γιατὶ συγκινημένος κάποτε ἀπὸ τὰ μοιρολόγια σὲ μιὰ ὡραιοτάτη νέα τῆς χάρισε τὴν ζωή. Ἔτσι κουφὸς δὲν συγκινεῖται ποτὲ πιά. Φ ρ ά σ ε ι ς: «Εἶδα τὸ χάρο μὲ τὰ μάτια μου, ἐγλύτωσα ἀπ' τοῦ χάρου τὰ δόντια (ἢ τὸ στόμα), νερὸ τοῦ χάρου

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κουδαλεῖ, τὸν ξέχασε ὁ χάρος, δὲν φοβᾶται χάρο». Χαρακτηρισμὸς τοῦ χάρου: Εἶναι «πονηρός, κυνηγάρης, πρωτοκλέφτης, χαραμῆς, κουρσάρος, χρυσὸς ἀητὸς (γι' ἀπάτη), μαῦρο χελιδόνι, μικρὸ φιδάκι κ.λ.π.». Σὰ βρέφος: ἁγνός, ἀμόλυντος.

Ψυχολογικὴ ἑρμηνεία: Ὁ ποιητὴς εἰς τὴν α' ἑνότητα ἐκδηλώνει ὅλους τοὺς φόβους, ποὺ διακατέχουν τὴν ψυχή του. Ἀδύναμος καὶ ἄοπλος μπρὸς στὶς πολλὲς «κακίες τοῦ κόσμου» παρακαλεῖ τὸν Χριστὸ νὰ τὸν φυλάξη μακριὰ ἀπ' αὐτές. Ἀκόμη αἰσθάνεται δέος μπρὸς στὴν τελευταία στιγμὴ καὶ παρακαλεῖ νὰ τὸν βοηθήση νὰ διατηρηθῆ ἀθῶος καὶ ἄδολος μπρὸς στὴ θεία κρίσι σὰ βρέφος...

Καλολογικὰ στοιχεῖα: Χριστέμου: ἐπιφώνησι ἢ ἐπίκλησι, κακίες - βρέφος: ἀντίθεσι, βρέφος: μεταφορά, χάρος: Ἀντονομασία (ἀντὶ θάνατος, νέκρωσις), σὰ βρέφος: παρομοίωσι, θεία: Κοσμητικὸ ἐπίθετο, στὴ φάτνη... δῶσ' μου: ὑπερβατόν, στίχ. 3 - 4: Εἰκόνα.

Νοήματα Α' ἑνότ.: 1) Ὁ Χριστὸς ἡ μόνη δύναμι, ποὺ μπορεῖ, ἂν τὸ ζητήσουμε, νὰ μᾶς κρατῆ ἁγνούς. 2) Ὅποιος εἶναι ἁγνός, δὲ φοβεῖται τὸν θάνατο. 3) Ἡ ἁγνότης μᾶς εἶναι ἀναγκαία διὰ τὴν ἔρημον ἀναχώρησι ἐκ τῆς ζωῆς.

Περίληψη: Παράκλησι δι' ἔρημη καὶ εὐτυχῆ ζωὴ καὶ ἔρημο τέλος.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ Β' ἑνότητ.: **Γλωσσικὴ ἑρμηνεία:** Ἀτράντα χτος (ἐπίθ.): ἀκλόνητος, ἀδιάσειστος. Λογισμός: σκέψι. Βηθλεὲμ (οἶκος ἄρτου): πόλι τῆς Ἰουδαίας.

Πραγματικῶν ἑρμηνεία: Βηθλεέμ: Πόλι τῆς Ἰουδαίας ὀνομαστὴ διὰ τὴν γέννησι τοῦ προφητάνακτος Δαβὶδ καὶ τὴν γέννησι τοῦ Χριστοῦ. Εὑρίσκεται στὴν κορυφὴ λοφίσκου, Ν.Δ. τῶν Ἱεροσολύμων καὶ ἀπέχει 6 μίλια ἀπ' αὐτά. Ἐπάνω στὴ Βηθλεὲμ ἐστάθη τὸ ἀστέρι, ποὺ ὡδήγησε τοὺς Μάγους. Μάγους: Οἱ 3 πρῶτοι ἀπὸ τὴν Ἀνατολὴ προσκυνηταὶ τοῦ Χριστοῦ: Βαλτάσαρ, Γασπὰρ καὶ Μελχιώρ.

Ψυχολογικὴ ἑρμηνεία: Ὁ ποιητὴς μὲ τὰ μάτια τῆς ψυχῆς του διακρίνει τὰ πολύπλοκα ἁμαρτήματα καὶ τὶς κακίες τοῦ κόσμου καὶ αἰσθάνεται τὴν ψυχή του ἀνήμπορη νὰ τὶς ὑπερβῆ. Φοβεῖται μὴ σαλέψη ὁ νοῦς του. Μπρὸς σ' αὐτὴν τὴν ἀδυναμία παρακαλεῖ τὸν Χριστὸ νὰ τὸν βοηθήση· νὰ τὸν φωτίση μὲ τὸ ἐλπιδοφόρο φῶς, ποὺ τὸ ἀστέρι ἔρριχνε τότε στοὺς Μάγους.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Καλολογικὰ στοιχεῖα : Χ ρ ι σ τ έ μ ο υ: Ἐπιφώνησι ἢ ἐπίκλησι· σ ε ι σ μ ο ύ ς, τ ρ ι κ υ μ ί ε ς, τ ὸ φ ῶ ς, μεταφορές· σ ε ι σ μ ο ύ ς, τ ρ ι κ υ μ ί ε ς - ἀ τ ρ ά ν τ α χ τ ο ς: ἀντίθεσι· ἀ τ ρ ά ν τ α χ τ ο ς, μ υ σ τ ι κ ό: κοσμητικὰ ἐπίθετα.

Νοήματα Β' ἑνότ. : 1) Ὁ Χριστὸς εἶναι τὸ στήριγμα κάθε ἀνθρώπου· ἀρκεῖ νὰ τὸ ἐπιζητήσουμε. 2) Ἀσάλευτος νοῦς κυβερνᾶ καλά.

Περίληψι Β' ἑνότ. : Ὁ ποιητὴς ζητεῖ ἀτράνταχτη καὶ φωτισμένη σκέψι.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ Γ' ἑνότητ.: **Γλωσσικὴ ἑρμηνεία :** Φ ε γ γ ό β ο λ α: ἀκτινοβόλα. γ ρ ο ι κ ο ῦ σ α ν: (γροικῶ, ἀγροικῶ, γροικάω: ἐννοῶ, ἀκούω) : ἔβλεπαν.

Πραγματικῶν ἑρμηνεία : Π ρ ο φ η τ ι κ ά: Ὁ ποιητής, ὁ ἐμπνευσμένος ποιητής, εἶναι πράγματι προφήτης· πάντοτε προβλέπει τὰ μέλλοντα νὰ συμβοῦν στὸ λαό του. Τ ῆ ς ν ύ χ τ α ς τ ῶ ν ἀ π λ ῶ ν β ο σ κ ῶ ν: Ἡ νύκτα τῆς 25 Δεκέμβρη, ἡ νύκτα τῶν Χριστουγέννων· «καὶ ποιμένες ἦσαν ἐν τῇ χώρᾳ τῇ αὐτῇ ἀγραυλοῦντες καὶ φυλάσσοντες φυλακὰς τῆς νυκτὸς ἐπὶ τὴν ποίμνην αὐτῶν...» (Λουκ 2, 8) . «Τοὺς οὐρανούς... δοξολογοῦσαν: Οἱ οὐρανοὶ ἄνοιξαν καὶ «... ἐξαίφνης ἐγένετο σὺν τῷ ἀγγέλῳ πλῆθος στρατιᾶς οὐρανίου, αἰνούντων τὸν θεὸν καὶ λεγόντων...» (Λουκ. 2, 13) . Παρόμοιον «ἄνοιγμα» τῶν οὐρανῶν ἔχομε καὶ κατὰ τὴν βάπτισι τοῦ Χριστοῦ: «... καὶ ἰδού, ἀνεώχθησαν αὐτῷ οἱ οὐρανοὶ καὶ εἶδε τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ καταβαῖνον...» (Ματθ. 4, 16) . «...Εἶδε σχιζομένους τοὺς οὐρανούς...» (Μᾶρκ. 1, 10) .

Ψυχολογικὴ ἑρμηνεία : Ὁ ποιητής μας πολλὲς φορὲς θὰ ὅρῃ τὴν εὐκαιρία νὰ ἐπικοινωνήσῃ μὲ τὸ θεῖο διὰ μέσου τῶν στίχων του. Τώρα ὅμως, σ' αὐτὴν τὴν προσευχὴ —καὶ κατὰ τὸ ἡλιοβασίλεμα τῆς ζωῆς του— ἔρχεται «ἐνώπιος ἐνωπίῳ» μὲ τὸν Χριστό· καί, σὰν ἄλλος Ὅμηρος, ζητεῖ ἀπ' τὸν Χριστὸ νὰ κάνῃ τὰ ἔργα καὶ τὰ λόγια του προφητικά, γιὰ νὰ μποροῦν νὰ ὁδηγήσουν τὸν λαό, ἕνα λαὸ πολύπαθο... Ὁ ποιητὴς ἔχει πεποίθησι στὴ μεγάλη ἀποστολὴ τοῦ ἔργου του. Καὶ διὰ τοῦτο ζητεῖ τὸ θεῖο χρῖσμα.

Καλολογικὰ στοιχεῖα : Σ ὰ ν τ ῶ ν ἀ γ ρ ῶ ν τ ὰ κ ρ ί ν α· σ ὰ ν ἐ κ ε ῖ ν α (τὰ λόγια τῶν ἀγγέλων) τ ῆ ς ν ύ χ τ α ς τ ῶ ν ἀ π λ ῶ ν β ο σ κ ῶ ν: Παρομοιώσεις· π ρ ο φ η τ ι κ ά, φ ε γ γ ό-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δ ο λ α, δ λ ά ν ο ι χ τ ο υ ς, ἁ π λ ῶ ν: Κοσμητικὰ ἐπίθετα· στίχοι 11 - 12 εἰκόνα.

Νόημα Γ' ἑνότ.: Μόνο μὲ τὴν βοήθεια τοῦ Χριστοῦ ὁ λόγος καὶ τὰ ἔργα τοῦ ἀνθρώπου παίρνουν ἀξία καὶ νόημα.

Περίληψι Γ' ἑνότ.: Ὁ ποιητὴς ζητεῖ τὴ θεϊκὴ βοήθεια στὸ λόγο καὶ στὰ ἔργα του.

ΣΥΝΔΕΣΙ ΤΩΝ ΝΟΗΜΑΤΩΝ: Ὁ Χριστὸς εἶναι ἡ μόνη δύναμι, ποὺ μπορεῖ νὰ μᾶς κρατῆ ἁγνούς, ἐνάρετους, ὥστε νὰ μὴ φοβόμαστε οὔτε τὸν θάνατο, ἀφοῦ ἡ ἁγνότης ἐξασφαλίζη μιὰ καλὴ μετέπειτα ζωή· ἀκόμη μὲ βοηθὸ τὸν Χριστὸ ὁ νοῦς θὰ μείνη ἀσάλευτος μέσα στὰ βάσανα καὶ στοὺς καημοὺς τοῦ κόσμου, ὁ λόγος δὲ καὶ τὰ ἔργα μας μὲ τὴν δική του παρέμβασι θὰ γίνουν ἀξιόλογα.

Κεντρικὴ ἰδέα: Ἡ ἁγνότης εἶναι ἀναγκαία τόσο διὰ τὴν ἐδῶ ἤρεμη καὶ ὠφέλιμη παραμονή, ὅσο καὶ διὰ τὴν μετὰ θάνατο.

ΑΞΙΟΜΝΗΜΟΝΕΥΤΕΣ ΦΡΑΣΕΙΣ: Τὸ ποίημα τοῦτο εἶναι μιὰ προσευχὴ ἰδανική, μιὰ προσευχή, ποὺ πρέπει κάθε νέος νὰ τὴν ἔχη στὸ νοῦ του καὶ νὰ τὴν ψιθυρίζη, ὅταν αἰσθάνεται ψυχικὴ κατάπτωσι. Ὁ ποιητὴς τὴν ὠνόμασε ὀνειρεμένη, ποὺ σημαίνει ὅτι τὴν ἔχει ὀνειρευθῆ, τὴν ἔχει ἐμπνευσθῆ, ὅτι εἶναι μιὰ φανταστική, ἀλλὰ καὶ μεγαλόπρεπη προσευχή.

ΥΦΟΣ: Τὸ ὕφος τοῦ ποιήματος εἶναι γλαφυρό, γιατὶ χρησιμοποιεῖ διαλεγμένες, καθαρὲς καὶ ἁπλὲς λέξεις καὶ ἐκφράσεις, ποὺ εἶναι γεμάτες εἰκόνες.

ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΜΕΤΡΟ: Ἡ γλῶσσα εἶναι Δημοτική· τὸ μέτρο του εἶναι 15σύλλαβος Ἴαμβος, καταληκτικός, παροξύτονος· συνίζησι πρέπει νὰ γίνη στὶς λέξεις: κ α κ ί ε ς, θ ε ί α, τ ρ ι κ υ μ ί ε ς, θ η θ λ ε έ μ. Στοὺς 6, 10 καὶ 11 στίχους παρατηρεῖται δρασκέλισμα τοῦ στίχου (δηλ. δὲν τελειώνει τὸ νόημα μαζὶ μὲ τὸ τέλος τοῦ στίχου, ἀλλὰ συνεχίζεται στὸν ἑπόμενο). Τὸ ποίημα ἔχει τὴ διαρρύθμισι τοῦ διστίχου, 6 στροφὲς δίστιχες, ἂν καὶ θἄπρεπε νὰ διαρρυθμισθῆ, ὅπως στὰ Νέα τῆς Γ' τάξεως, σὲ 3 τετράστιχες στροφές.

ΕΙΔΟΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΗΜΑΤΟΣ: Τὸ ποίημα τοῦτο εἶναι λυρικὸ (γιατὶ ἐκφράζει τὴν ἐσωτερικὴ διάθεσι τοῦ ποιητοῦ. Εἶναι δημιούργημα καθαρὰ ὑποκειμενικό, προσωπικό). Ἔχει μουσικότητα καὶ ἁρμονία στὸ στίχο.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Ὁ Κωστῆς Παλαμᾶς εἶναι ἀπ' τοὺς μεγάλους ποιητὲς τῆς νέας Ἑλλάδος. Ἐγεννήθη στὴν Πάτρα (1859) καὶ πέθανε στὴν Ἀθήνα (1943). Ἦταν ἀπόγονος μεγάλης οἰκογενείας, ποὺ εἶχε ἀναδείξει μεγάλους ἄνδρες· πολιτικούς, ἀγωνιστές, κληρικοὺς κ.ἄ. Ἐσπούδασε Νομικὰ (χωρὶς νὰ τελειώση) στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν, στὸ ὁποῖο ἔγινε γενικὸς γραμματεὺς ἐπὶ πολύ. Ἦταν ποιητὴς καὶ πεζογράφος· ἠσχολήθη ἐπίσης καὶ μὲ τὴν Δημοσιογραφία καὶ τὴν Τεχνοκριτική. Τὸ ἔργο του εἶναι ἐμπνευσμένο ἀπὸ τὴν μακρόχρονη Ἑλληνικὴ Ἱστορία, ἀπὸ τὴν σύγχρονη Εὐρωπαϊκὴ διανόησι καὶ ἀπὸ τὴ συναισθηματικὴ ζωὴ τῆς ἐποχῆς μας. Τὰ θέματά του εἶναι: πατρίδα, θρησκεία, οἰκογένεια, φύσι, ζωή, παγκόσμιο πνεῦμα.

Μᾶς ἄφησε ἕνα πολυσύνθετο ἔργο, ποὺ ἀπ' τὶς μικροσκοπικὲς λεπτολογίες του ὡς τὶς γιγάντιες συνθέσεις του ἀναβλύζει ὁ μῦθος, ἡ ἱστορία, ἡ φιλοσοφία, ἡ λαογραφία καὶ ἡ γλῶσσα καὶ ποὺ «ὁ ἀναγνώστης δὲ μπορεῖ νὰ ἀκολουθήση, δίχως ἴλιγγο, τὸν ἀδιάκοπο ἀνταγωνισμὸ τῆς Φύσης μὲ τὸ πνεῦμα — ἀτελεύτητη ἄμπωτη καὶ παλίρροια τοῦ στοχασμοῦ!».

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

3. Η ΓΕΝΝΗΣΗ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ

Χρονογράφημα Σπ. Μελᾶ

('Αναγνωστικὸν ΟΕΔΒ σελ. 9)

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς ἑορτῆς τῶν Χριστουγέννων τοῦ 1950 στὸ φιλολογικὸ περιοδικό του «Ἑλληνικὴ Δημιουργία» ὁ Σπ. Μελᾶς ἐδημοσίευσε τὸ χρονογράφημά του «ἡ γέννηση τοῦ Σωτῆρος». Εἶναι χρονογράφημα βγαλμένο ἀπ' τὸν πόνο καὶ τὴ συμφορὰ τοῦ τελευταίου πολέμου, ποὺ οἱ φωτιὲς οἱ ὕστερες γύρω στὸ 1950 εἶχαν ἀρχίσει νὰ ἀργοσβήνουν.

ΝΟΗΜΑ: 'Ο Χριστὸς γεννιέται... Καὶ τὸ τραγούδι τῶν ἀγγέλων «... ἐπὶ γῆς εἰρήνη...» θὰ ἀκουσθῆ καὶ πάλιν ἐφέτος παράταιρα στὶς ἐκκλησιές. 'Ο κόσμος γιομᾶτος λαχτάρα καὶ ἀγωνία περιμένει μιὰ κάποια νέα καταστροφή, γιατὶ οἱ πολεμοκάπηλοι ἔχουν ἐξαπολύσει τὰ σύνεργα τοῦ ὀλέθρου, ποὺ τὰ ὁδηγεῖ τὸ μίσος τὸ ἀχόρταγο.

Μέσα στὴν ἀγριότητα τούτη τοῦ πολέμου ἡ θρησκεία τοῦ Ναζωραίου παίρνει μιὰ νέα μεγαλειώδη λάμψι στὰ μάτια καὶ στὶς ψυχὲς τῶν ἀνθρώπων. Τώρα ἔνα πολιτιμότερη ἡ ἀγάπη τοῦ Ναζωραίου. "Ας στρέψουμε τὰ μάτια τῆς ψυχῆς μας στὸ θεῖο φῶς, ποὺ ἀναβλύζει ἀπ' τὴ φάτνη τῆς Βηθλεέμ. 'Εκεῖ ὁ Θεὸς ντύνεται τὴ σάρκα ἀλλὰ καὶ τὴ βαριὰ μοῖρα τοῦ ἀνθρώπου, ποὺ θὰ τὸν ὁδηγήσουν στὸ Γολγοθᾶ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ὁ Ἄναρχος ἔρχεται νὰ δώση τὸ παράδειγμα τῆς ἀδελφοσύνης, νὰ ἐξισωθῆ μὲ τὸ δημιούργημά του. Ἤρθε, γιατὶ εἶδε ὅτι ἡ μεγάλη πλάνη τοῦ ἀνθρώπου, ποὺ γύρεψε νὰ βρῆ τὴ σωτηρία ἔξω ἀπ' τὴ συνείδησί του, τὸν ὡδήγησε σ' ἕνα φαῦλο κύκλο στυγερῶν ἐγκλημάτων. Ἤρθε, ντυμένος τὴν ταπεινότητα, νὰ δείξη, ὅτι ἡ Ἀπόλυτη Ἀγάπη μπορεῖ νὰ κατοικήση μέσα στὸ φθαρτό, στὸ ἐφήμερο «σαρκίον» τοῦ ἀνθρώπου. Ἀλλὰ γιὰ νὰ γίνη τοῦτο, πρέπει ὁ ἄνθρωπος νὰ ἀπαρνηθῆ τὸν ἑαυτό του, τὰ ἔνστικτά του, τὶς φιλοδοξίες του, τὴ ματαιότητα καὶ νὰ ἀκολουθήση Ἐκεῖνον.

Οἱ πολεμοκάπηλοι ἔχασαν τὸν ἔλεγχο τῶν καταστρεπτικῶν μέσων, ποὺ ἔδαλαν σ' ἐνέργεια καὶ ποὺ τώρα κινδυνεύουν κι οἱ ἴδιοι ἀπ' αὐτά, γιατὶ δὲν μποροῦν πιὰ νὰ δαμάσουν τὰ ἄγρια ἄτια τοῦ Ἄρη, ποὺ ξεχύθηκαν στὸ πεδίο τῆς μάχης καὶ καταστρέφουν...

Τὸ θεῖο βρέφος καλεῖ καὶ πάλι τὴν ἀνθρωπότητα νὰ ἐπιστρέψη στὸν ἴσιο δρόμο, στὸ δρόμο τοῦ λυτρωμοῦ· τὴν καλεῖ νὰ ἀποκηρύξη τὴ χρεωκοπημένη κοσμικὴ ἡγεσία, ποὺ σκορπᾶ τὸ θάνατο, καὶ νὰ ἀγκαλιάση τὴν Ἀπόλυτη Ἀγάπη. Ἀφοῦ ἡ ὑπεροψία τοῦ λογικοῦ παραπλάνησε τὸν ἄνθρωπο, τὸ θεῖο βρέφος ἦρθε καὶ τοῦ ζητεῖ νὰ μετανοήση καὶ νὰ ἐπιστρέψη στὴν Ἀγάπη. Ζητεῖ ἀπ' τὸν πλανημένο ἄνθρωπο νὰ βρῆ τὸ δρόμο, ποὺ ὁδηγεῖ στὴ Δαμασκό, τὸ δρόμο τοῦ Παύλου· νὰ γυρίση μὲ τὴ φλόγα τῆς πίστεως στὴν καρδιά του...

ΕΝΟΤΗΤΕΣ: Τὸ χρονογράφημα τοῦτο δὲ χωρίζεται σὲ ἑνότητες· στὸ σχολικὸ ἐγχειρίδιο βέβαια ὑπάρχει διάθεσι χωρισμοῦ σὲ 3 ἑνότητες. Ὁ ρητορισμὸς τοῦ ἔργου καὶ ἡ ἐσώτατη φιλοσοφικὴ διάθεσι τοῦ συγγραφέα νὰ διδάξη, νὰ προτρέψη καὶ νὰ ἐκφράση ἕνα ἀντιπολεμικὸ κήρυγμα ἐπίκαιρα, δὲν ἀφήνει πολλὰ περιθώρια κατακερματισμοῦ.

Γλωσσικὴ ἑρμηνεία : Φλούδα ἡ (φλούδι τὸ) : φλοιός, κέλυφος. Ἀνάσα: ἀναπνοή. Ἀστόμωτος: κοφτερός, ἀχόρταστος. Πανδαισία: Πλούσιο συμπόσιο, φαγοπότι. Φάτνη: ξύλινο κατασκεύασμα στοὺς στάβλους διὰ τὴν τροφὴ τῶν ζώων, παχνί. Στρωμνή: στρῶμα κλίνης· Σουραύλι (συρ - αύλιον — > σῦριγξ + αὐλός) : ποιμενικὸς αὐλός, φλογέρα. Ἀπολωλὸς πρόβατο: τὸ πρόβατο ποὺ ἔχει χαθῆ. Ἄφατος: ἀνέκφραστος. Σίφουνας: ἀνεμοστρόβιλος. Ξάστερος: αἴθριος (μτφ.) καθαρός. Σάρακας (κ. σαράκι) (σηρ - άκιον, ὑποκορ. τοῦ σήρ = σκουλήκι) : σκόρος (μτφ.) : τύψις, θλῖψις. Σκολιός: στρεβλός, στραβὸς (ἐπὶ ἀνθρ.) κακότροπος. Σφαδάζω: σπαρταρῶ.

Πραγματικῶν ἑρμηνεία: Ἀντίχριστος: ὁ ἐχθρὸς τοῦ Χριστοῦ, ἀσεβής, ἄθεος, ὁ Σατανᾶς. Βηθλεέμ: βλέπε σελ. ὄρος Ἐλαιῶν: τοῦτο βρίσκεται

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

(3 χιλ.) Α. τῆς Ἱερουσαλήμ, ἀπὸ τὴν ὁποία χωρίζεται μὲ τὴν κοιλάδα τῶν Κέδρων. Τὸ ὄνομα τοῦτο ἔλαβε ἀπὸ τὰ ἐλαιόδεντρα, ποὺ ὑπῆρχαν ἐκεῖ. Σήμερα ὑπάρχουν ἀκόμη ὀκτὼ ἐλαιόδεντρα. Κάτω ἀπὸ ἕνα τέτοιο δέντρο ὁ Ἰούδας ἔδωσε τὸ φίλημα τῆς προδοσίας. Τὸ Ἅγιο τοῦτο βουνὸ εἶναι γνωστὸ στὴν Π. καὶ Κ. Διαθήκη. Ἔχει 3 κορυφὲς σπουδαῖες. Στὴ μεσαία ἔγινε ἡ Ἀνάληψι τοῦ Κυρίου (ὑπάρχουν ἐρείπια τοῦ ναοῦ τῆς Ἀναλήψεως τοῦ 4ου π.Χ. αἰ.). Τὸ ἴχνος τοῦ δεξιοῦ ποδὸς τοῦ Χριστοῦ φαίνεται πάνω σὲ βράχο. Δαμασκὸς (ἐπαγρύπνησι): Εἶναι πόλι τῆς Συρίας καὶ μία ἀπὸ τὶς ἀρχαιότερες πόλεις τοῦ κόσμου (Γένεσι 14, 15). Οἱ περιπέτειες, ποὺ εἶχε κατὰ καιρούς, εἶναι πολλές. Ἰδιαίτερη σημασία ἔχει γιὰ τὸν Χριστιανισμό, γιατὶ κοντὰ στὴ Δαμασκὸ ἔγινε ἡ ἱστορικὴ καὶ ἀξιοθαύμαστη μεταστροφὴ τοῦ Σαοὺλ σὲ Παῦλο. Παῦλος: Γεννήθηκε στὴν Ταρσὸ τῆς Κιλικίας· ἔλαβε ὑπηκοότητα ρωμαϊκή· ἔμαθε τὴν τέχνη τοῦ σκηνοποιοῦ. Τὸ ὄνομα Παῦλος ἦταν Ἑλληνορωμαϊκό, ἐνῶ Σαοὺλ Ἑβραϊκό. Εἶχε βαθειὰ μόρφωσι Ἑλληνικὴ καὶ Ἰουδαϊκή. Τὴ Χριστιανικὴ διδασκαλία εἶδε σὰν ἐχθρὸ τοῦ Μωσαϊκοῦ Νόμου καὶ ἔλαβε ἐχθρικὴ στάσι ἐναντίον της. Στὸ δρόμο γιὰ τὴ Δαμασκὸ ὅμως τὸ 34 μ.Χ. μὲ τὸ γνωστὸ καταπληκτικὸ ὅραμα, ἀπὸ διώκτης ἔγινε θερμὸς κήρυκας τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἡ τύφλωσι τῶν ματιῶν του ἄνοιξε τὰ μάτια τῆς ψυχῆς του. Κόλασι: ὁ Ἅδης, ὁ τόπος τιμωρίας τῶν κολασμένων ψυχῶν.

Καλολογικὰ στοιχεῖα: Χιλιοπαιδεμένη, ἀπροσμέτρητη, πάμφωτο, αὐταπάρνηση κ.ἄ.: σύνθετες λέξεις. μέγα φῶς, ταπεινὴ φάτνη, ἄφατη θλίψη, πάμφωτος δρόμος κ.ἄ.: κοσμητικὰ ἐπίθετα. ἀστόμωτο, ἀχόρταγο, ἐκρηκτικές: χαρακτηριστικὰ ἐπίθετα. ἀπροσμέτρητη: περιγραφικὸ ἐπίθετο. ὄργια τοῦ ρωμαϊκοῦ —ἀθῶα παραπατήματα παιδιῶν. μέγα φῶς —ταπεινὴ φάτνη: ἀντιθέσεις. κάθονται στὸ σκοτάδι· μηχανὲς τοῦ ὀλέθρου: μετωνυμία. Ὑπάρχουν πολλὲς ὀπτικὲς καὶ ἀκουστικὲς εἰκόνες.

Ν ο ή μ α τ α: 1) Ὅταν ὁ ἄνθρωπος ἐγκαταλείψη τὴν «κατὰ Χριστὸν ζωήν», σκορπᾶ τὴ συμφορὰ παντοῦ. 2) Μωροὶ καὶ τυφλοὶ (εἶναι) ὅσοι πίστεψαν ὅτι ἀλλαγὴ τῶν ὑλικῶν ὅρων τῆς ζωῆς μπορεῖ νὰ φέρη τὴ θεραπεία τῆς βαριᾶς ἀρρώστιας, ποὺ δέρνει τὴν ἀνθρωπότητα. 3) Ἅμα οἱ δυνάμεις τῆς Κολάσεως ξαπολυθοῦν πάνω στὸν πλανήτη, κανένας δὲ θὰ μπορέση νὰ τὶς διευθύνη κατὰ τοὺς δικούς του σκοπούς. 4) Ἡ ἀνάπλασι τῆς ἀνθρωπότητος εἶναι ζήτημα ἐσωτερικῆς καθάρσεως. 5) Ποτὲ δὲν εἶναι ἀργὰ γιὰ τὴν ἀληθινὴ μετάνοια. 6) Ἡ σοφία πρέπει νὰ λυγίση ταπεινωμένη τὰ γόνατα μπροστὰ στὸ Σωτῆρα. 7) (ὁ ἄνθρωπος) πρέπει νὰ βρῆ τὸ δρόμο πρὸς τὴ Δαμασκό. 8) Αὐταπάρνησι, ταπείνωσι, ἀγάπη εἶναι τὸ σύνθημα τοῦ λυτρωμοῦ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Κεντρικὴ ἰδέα : «Αὐταπάρνηση, ταπείνωση, ἀγάπη εἶναι τὸ σύνθημα λυτρωμοῦ τοῦ ἀνθρώπου».

Ἀξιομνημόνευτες φράσεις: «Ἔρχεται ἀνάμεσα στοὺς ποιμένες, γιατὶ κι Αὐτὸς ἕνας ποιμένας εἶναι - ποιμένας ψυχῶν, ποὺ θ' ἀφήση τὸ ποίμνιο γιὰ νὰ τρέξη νὰ φέρη στὴν ὁλόθερμη ἀγκαλιά Του τὸ «ἀπολωλὸς πρόβατο». «ὁ Θεὸς δὲ ντύνεται μονάχα τὴ σάρκα, μὰ καὶ τὴ βαρειὰ μοίρα τῶν ἀνθρώπων». «Ἡ ἀνθρωπότητα σφαδάζει μὲ μπηγμένο στὰ σπλάχνα της τὸ ἀκονισμένο σίδερο». «Κανένας δὲ μπορεῖ νὰ ξέρη κατὰ ποῦ θὰ στραφοῦν τελικὰ οἱ τόσον σοφὰ ἑτοιμασμένες μηχανὲς τοῦ ὀλέθρου». «Ἡ σοφία πρέπει νὰ λυγίση ταπεινωμένη τὰ γόνατα μπροστὰ στὸ Σωτῆρα». «Νὰ βρῆ τὸ δρόμο πρὸς τὴ Δαμασκό».

ΥΦΟΣ: Τὸ ὕφος εἶναι λεπτό, εὐγενές.

ΓΛΩΣΣΑ: Ἡ γλῶσσα εἶναι δημοτική.

ΕΙΔΟΣ: Τὸ λογοτέχνημα τοῦτο εἶναι χρονογράφημα μὲ φιλοσοφική, βαθυστόχαστη πνοή. Χ ρ ο ν ο γ ρ ά φ η μ α: εἶναι εἶδος δημοσιογραφικοῦ λόγου μὲ λογοτεχνικὴ κυρίως ἀξίωσι. Ἐξυπηρετεῖ τὴν ἐπικαιρότητα καὶ περιλαμβάνει στὸν κύκλο τῶν ἐνδιαφερόντων κάθε κίνησι τῆς καθημερινῆς ζωῆς. Προσλαμβάνει δὲ χαρακτῆρα φιλολογικό, γιατὶ θίγει τὰ θέματα μὲ ὕφος εὐτράπελο καὶ χάρι. Τὸ χρονογράφημα εἶναι Ἀ τ τ ι κ ὸ δημιούργημα. Χρονογράφοι μεγάλοι ἦσαν: ὁ Κονδυλάκης Ἰω., Νιρβάνας Π., Μωραϊτίνης Τ., Μελᾶς Σπ. κ.ἄ., κ.ἄ.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Ὁ Σπ. Μελᾶς ἐγεννήθη τὸ 1882 στὴ Ναύπακτο καὶ ἀπέθανε στὴν Ἀθήνα τὸ 1966. Ἦταν μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν ἀπὸ τὸ 1935. Ἔγραψε σ' ὅλα τὰ εἴδη τῆς Λογοτεχνίας. Διεκρίθη κυρίως στὸ χρονογράφημα, τὴν ἱστορικὴ βιογραφία καὶ τὸ δρᾶμα. Θεατρικά του ἔργα, ποὺ γνώρισαν μεγάλη ἐπιτυχία: «Γυιὸς τοῦ Ἴσκιου», τὸ «κόκκινο πουκάμισο», «ὁ μπαμπᾶς ἐκπαιδεύεται», «Παπαφλέσσας», «Ἰούδας». Ὁ Σπ. Μελᾶς ἦταν ἕνα γνήσιο καὶ πληθωρικὸ ταλέντο· ἕνας ἀπ' τοὺς πολυγραφώτερους συγγραφεῖς τῆς νέας Ἑλλάδος.

4. «ΣΤΟΥΣ ΑΓΙΟΥΣ ΤΟΠΟΥΣ»

Κ. Οὐράνη

[Ἀναγνωστικὸν ΟΕΔΒ σελ. 6]

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Εἶναι γνωστὸ ὅτι «Ἅγιοι τόποι» λέγονται οἱ περιοχὲς τῆς Παλαιστίνης (Ἰουδαία, Γαλιλαία, Σαμάρεια), ὅπου ἐγεννήθη, ἔζη-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σε, ἐδίδαξε, ἐσταυρώθη, ἀνεστήθη ὁ Ἰησοῦς καὶ διεδραματίσθησαν τὰ γεγονότα τῆς Κ. Διαθήκης (ἀλλὰ καὶ τὰ περισσότερα τῆς Π. Διαθήκης). Ἀνέκαθεν, ἀλλὰ καὶ σήμερα, παρὰ τὶς τρομερὰ ἐκεῖ ἀντίξοες συνθῆκες, οἱ Ἅγιοι Τόποι ἀποτελοῦν προσκύνημα καὶ «σέβασμα» τῶν αἰωνίων Χριστιανῶν καὶ πόλους ἕλξεως χιλιάδων προσκυνητῶν.

Ἰδοὺ οἱ μνημειωμένοι ἀπὸ τὴν ἱστορία καὶ τὸ θρύλο τόποι, ποὺ «σὰν ἁλυσωτὴ ἀντίδρασι» ὁ ἕνας φέρνει τὸν ἄλλο στὴ μνήμη καὶ φαντασία καὶ τοῦ πιὸ «λαϊκοῦ» ἀναγνώστου: Τὸ Σπήλαιο καὶ ἡ Φάτνη τῆς Βηθλεέμ, ὁ Ἰορδάνης, ἡ Ναζαρέτ, ἡ «θάλασσα τῆς Τιβεριάδος», τὸ ὄρος Θαβὼρ μὲ τὴ Μεταμόρφωσι τοῦ Σωτῆρος, ἡ Καπερναούμ, ἡ Βηθανία τοῦ Λαζάρου, ἡ Γεσθημανῆ, τὰ Ἱεροσόλυμα, ὁ Γολγοθᾶς, ὁ Πανάγιος Τάφος... Γιατὶ πρέπει νὰ παραδεχθοῦμε ὅτι τὸ «ὅλοι οἱ δρόμοι ὁδηγοῦν στὴ Ρώμη» εἶναι, καὶ πρέπει νὰ εἶναι, πολὺ «ξεπερασμένο». Ὅλοι οἱ δρόμοι ὀφείλουν νὰ ὁδηγοῦν στοὺς Ἁγίους Τόπους, ἐκεῖ «στὸν ὀμφαλὸ τῆς γῆς», ἐκεῖ ποὺ οἱ πικραμένοι καὶ κατακερματισμένοι ἄνθρωποι κάθε φυλῆς καὶ θρησκεύματος εἶναι ἀνάγκη νὰ πορεύωνται «ὁμοθυμαδόν», γιὰ νὰ «βάλλουν τὸν δάκτυλόν των εἰς τὸν τύπον τῶν ἥλων» καὶ ἔτσι νὰ δυναμώνουν καὶ νὰ τρανεύουν τὴν πίστι τους σ' Ἐκεῖνον, ἀλλὰ καὶ στὴ ζωή...

ΝΟΗΜΑ: Ὁ συγγραφέας, πολυτάξιδος καὶ κοσμογυριστής, ποὺ «πολλῶν ἀνθρώπων ἴδεν ἄστεα καὶ νόον ἔγνω», καθὼς ὁμολογεῖ ὁ ἴδιος ἔχει δοκιμάσει τόσες καὶ τέτοιες πνευματικὲς καὶ ψυχικὲς χαρὲς ἀπὸ τὶς διάφορες περιπλανήσεις του στὶς «χῶρες τῆς ὀμορφιᾶς καὶ στὶς πατρίδες τῆς ἱστορίας». Ἀπὸ τὴν ἐπίσκεψί του ὅμως στοὺς Ἁγίους Τόπους ἐγεύθη πολὺ περισσότερη γοητεία καὶ συγκίνηση, μολονότι δὲν ξεκίνησε γιὰ κεῖ μὲ τὴ λαχτάρα τοῦ προσκυνητοῦ καὶ τὴ θρησκευτικὴ προδιάθεσι.

Ἐξ ἄλλου καὶ τὸ ἀνθρώπινο καὶ φυσικὸ περιβάλλον ἔχει ἀλλάξει μὲ τὴν «εἰσβολὴ» ἐκεῖ τοῦ συγχρόνου πολιτισμοῦ καὶ τῶν νεωτεριστικῶν στοιχείων. (Ἡ περιήγησι σχεδὸν ἀμέσως μετὰ τὸν Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο). Καὶ ὅμως· οἱ ἀσφαλτοστρωμένοι δρόμοι, οἱ... πολισμάνοι, ὁ τουρισμὸς καὶ γενικὰ τὰ ἔργα καὶ ἡ σφραγίδα τῶν συγχρόνων κατόχων τοῦ χώρου, «οἱ μεγάλες λερωματιὲς στὴν εἰκόνα τῆς Παλαιστίνης», ὅπως χαρακτηριστικὰ λέει, δὲν μπόρεσαν νὰ ἐξαλείψουν ἀπ' ἐκεῖ τὰ αὐθεντικὰ σημάδια τῆς Βίβλου. Ὅλα εἶναι ἐμποτισμένα ἀπὸ τὴν παρουσία καὶ τὸ μυστήριο τοῦ Θεανθρώπου. Ἔτσι ὁ συγγραφέας - ποιητής μας, ἀνακαλεῖ παραστατικώτατα τὰ αἰώνια εὐλαβικὰ «σεβάσματα» τοῦ ἀνθρώπου: Βηθλεέμ, Ναζαρέτ, Ἱερουσαλήμ, Ἰορδάνη, ὄρη Μωάβ, Καπερναούμ... Ἀλλὰ καὶ κάτι θαυμαστότερο· καταφέρνει μὲ μιὰν ἔξοχη συνδυαστικὴ φαντασία νὰ βλέπη τὴ Θεοτόκο στὴ μορφὴ συγχρόνων γυναικῶν τῆς Ναζαρέτ, τοὺς «ἁλιεῖς» τοῦ Ἰησοῦ στοὺς σημερινοὺς ψαράδες τῆς Τιβεριά-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δος, τὴ βαθειὰ κατεργασμένη μορφὴ τοῦ Βαπτιστῆ στὸ σημερινὸ μελαψὸ βεδουΐνο, τὸν ἀγαθὸ Ἰωσὴφ στὸν ἁπλοϊκὸ χωρικὸ τῆς Ναζαρέτ, τοὺς «ἀγραυλοῦντας ποιμένας» τῆς γεννήσεως στοὺς σημερινοὺς βοσκοὺς τῆς Βηθλεέμ. Τέλος ὁ ἀφηγούμενος, μέσα σ' αὐτὸ τὸ ὑποβλητικὸ θρησκευτικὸ καὶ ποιητικὸ κλῖμα, ἐξομολογεῖται ὅτι ἐδοκίμασε ἀνακούφισι καὶ λύτρωσι, γιατὶ ἔνοιωσε ὅτι τοῦ ὡμίλησε στὴν ψυχὴ ὁ γλυκὺς Ἰησοῦς.

ΕΝΟΤΗΤΕΣ καὶ ἐπιγραφὴ αὐτῶν: α) «Ἔχω ταξιδέψει... ραπτομηχανὲς Σίγγερ». Ὑποβλητικὲς ἐντυπώσεις του ἀπὸ τοὺς Ἁγίους Τόπους, παρ' ὅτι δὲν ἐπῆγε ἐκεῖ μὲ τὴν ἀνάλογη ψυχικὴ προδιάθεσι.

β) «Ἄν, παρ' ὅλα αὐτά... σ' ὅλη τὴ Γῆ». Δικαιολογεῖ καὶ μᾶς πείθει γιατὶ ἐδοκίμασε αὐτὴ τὴ γοητεία καὶ τὸν ψυχικὸ συντάραχο.

γ) «Ἔτσι, γιὰ μένα... γιὰ μένα...». Ἡ τελική του ἐντύπωσι εἶναι σὰν νὰ τὸν ἐδεξιώθη ὁ Χριστὸς στὸ σπίτι του καὶ τοῦ ὡμίλησε σιγά, πονετικά.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ α' ἐνότ.:

Γλωσσικὴ ἑρμηνεία: **Ἀποδημῶ = ἀναχωρῶ**, ἀπουσιάζω, ταξιδεύω.
ἀχνός: ἀρχ. ἀτμὸς > ἀθνὸς> ἀχνὸς = ἀραιός, ξεθωριασμένος. ἀχνάρι (χνάρι) = ἴχνος (πατημασιὰ) > ἰχνάριον (ὑποκορ.) > ἀχνάριον > ἀχνάρι.
λερωματιά: < λερὸς < ὀλερὸς (ἀρχ.) = ἀκάθαρτος.
πολισμάνος: = ἀστυνομικός, ἀστυφύλακας (ξεν.) < Πόλισμαν < Police - man (ἀγγλ.).
ρεκλάμα: = διαφήμισι, ψεύτικη ἐπίδειξι < reclame (γαλλ.).
Γεσθημανῆ: (ἑβρ.) = ἐλαιοτριβεῖον.
ρεμβασμός: = ὀνειροπόλησι, στοχασμὸς < (ἀρχ.) ἡ ρέμβη.
ἄχνα: (ἀχνίζω) = λευκότατο ἀλεύρι, ἀναπνοή, ψίθυρος, κάτι τὸ λεπτό.
σπεσιαλιτέ: = Τὸ ἰδιοσκεύασμα, τὸ δεῖγμα < Special (σπεσιαλίστας) ξέν.

Πραγματικῶν ἑρμηνεία: Ἅγιοι Τόποι: Βλέπε στὰ εἰσαγωγικά.

Ἱερουσαλήμ: Ἡ περιώνυμη πρωτεύουσα τῆς Παλαιστίνης (τουλάχιστον ὅπως τὴν ἠξεύραμε ἄλλοτε...).

Ἱερὴ ἑστία καὶ κέντρο τῆς Χριστιανοσύνης, γιατὶ ἐκεῖ ἐδίδαξε, ἐμαρτύρησε, ἀνεστήθη ὁ Χριστός. Ἐκεῖ καὶ τὰ σεπτὰ προσκυνήματα, τοῦ Γολγοθᾶ, τοῦ Παναγίου Τάφου κ.λ.π. καὶ ὁ Ναὸς τῶν Ἑβραίων. Ὅσο γιὰ σήμερα... νευραλγικὸ σημεῖο ἐξοντωτικῆς διαμάχης ἀνάμεσα στοὺς Παλαιστινίους καὶ Ἰσραηλίτες...

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Σταυροφόροι: Εἶναι γνωστὸ ὅτι οἱ σταυροφορίες (καὶ ἰδίως ἡ α΄ ἀπ' αὐτὲς 1096 - 1099) τῶν λαῶν τῆς Δύσεως κατὰ τὸν Μεσαίωνα εἶχαν σκοπό, προσχηματικὰ τουλάχιστον, τὴν ἀπελευθέρωσι τῶν Ἁγίων τόπων ἀπὸ τοὺς Μουσουλμάνους καὶ εἶναι γνωστὴ ἀπὸ τὴν ἱστορία ἡ σχεδὸν «ὑστερία» τῶν πρώτων σταυροφόρων, ὅταν πρωτοαντίκρυσαν τὴν Ἁγία Πόλι. Ὄρος Ἐλαιῶν: Τὸ θρυλικὸ ὄρος «τῶν δώδεκα εὐαγγελίων» κοντὰ στὰ Ἱεροσόλυμα, ποὺ συνήθιζε νὰ προσεύχεται ὁ Ἰησοῦς.

Γεσθημανῆ: (βλέπε καὶ γλωσσικά): Ἐλαιόφυτος χῶρος στοὺς πρόποδες τοῦ ὄρους ἐλαιῶν, ἐκεῖ συνελήφθη ὁ Χριστός. Σήμερα δείχνονται στοὺς προσκυνητὲς 8 λιόδεντρα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὸ ἕνα λέγεται «δένδρον τῆς ἀγωνίας», ἐκεῖ προφανῶς προσευχήθη ὁ Θεάνθρωπος τὴ δραματικὴ ἐκείνη νύχτα, τότε ποὺ εἶπε τά· «περίλυπός ἐστιν ἡ ψυχή μου ἕως θανάτου» καὶ «Πάτερ, παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο (Ματθ. κς΄ 30 - 57).

Βηθλεέμ: (πόλις τοῦ ἄρτου). Στὴν Ἰουδαία, πατρίδα τοῦ Δαυΐδ· ἐκεῖ ὡς γνωστὸν ἐγεννήθη ὁ Μεσσίας Χριστός, ὅπως εἶχε προφητεύσει ὁ προφήτης Μιχαῖος.

Καλολογικὰ στοιχεῖα : Ὑπάρχει ἐδῶ μέσα ἕνα πλῆθος καλαισθητικῶν στοιχείων (σωστὸ «δειγματολόγιο» θὰ ἐλέγαμε τῶν ἐξαισίων ἐκφραστικῶν τρόπων τοῦ συγγραφέα) χαρίζοντας λυγεράδα καὶ πλαστικότητα στὸ ὅλον: «Ἀποδημεῖ... ἡ φαντασία»: Μεταφορά, «αὐστηρὴ Ἱερουσαλήμ», «τρυφερὴ Βηθλεέμ», «δραματικὴ ἔρημος»: Ὡραῖα κοσμητικὰ ἐπίθετα, ποὺ ἀποτελοῦν συνάμα καὶ ταιριαστὲς μεταφορές, ζευγαρωμένα μὲ τὰ οὐσιαστικά τους.

«μαγνητικὸς πόλος» μεταφορ· «σὰ μεγάλες λερωματιὲς» παρομοίωσι. «τεράστια - τερατώδη» κάτι σὰ λογοπαίγνιο.

Νοήματα α΄ ἑνότητος : 1) Ἡ γῆ μας ἔχει περίσσιες ὀμορφιές, πλουτισμὸ γιὰ τὸ πνεῦμα μας καὶ ἀνακούφισι γιὰ τὴν ψυχή μας. 2) Ὅμως ἡ ἐπαφὴ μὲ τοὺς Ἁγίους Τόπους εἶναι αὐτὸ «τὸ κάτι ἄλλο», εἶναι μιὰ ἀληθινὴ μυσταγωγία. 3) Οἱ Ἅγ. Τόποι —καὶ πρὸ πάντων τὰ Ἱεροσόλυμα— ἦσαν, εἶναι καὶ θὰ εἶναι ὁ μαγνήτης καὶ ἡ λαχτάρα τῶν πιστῶν. 4) Ἡ σημερινὴ Παλαιστίνη διατηρεῖ καὶ τὴ γοητεία καὶ τὸ ἄρωμα τῆς Βίβλου, ἀλλ' εἶναι καὶ «μπολιασμένα» πάνω της τὰ σύγχρονα οἰκονομικοτεχνικὰ στοιχεῖα. 5) Αὐτὸ βέβαια «τὸ ἀνακάτωμα» —πῶς ἄλλωστε μποροῦσε νὰ γίνῃ ἀλλοιῶς, ἡ ζωὴ προχωρεῖ— δὲν τῆς ἀφαιρεῖ ἀπὸ τὸ θρύλο καὶ τὴ γοητεία της.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Γλωσσικὴ ἑρμηνεία : Βεδουΐνος: = νομάς, σκηνίτης Ἀραβίας < Betuin.
σιλουέτ (τ) α: = Τὸ περίγραμμα, ἡ λεπτὴ μορφὴ (γαλλ.) < Silhouette.
βόστρυχοι: = πλόκαμοι μαλλιῶν, κατσαρὰ μαλλιά (ἀρχ.).
οἴηση: = ἔπαρσι, ἀλαζονεία (ἀρχ. οἴομαι).

Πραγματικῶν ἑρμηνεία : Ν α ζ α ρ έ τ: μικρὰ κώμη τῆς Γαλιλαίας, ἐκεῖ ἔζησε τὰ παιδικά του χρόνια ὁ Ἰησοῦς. Γνωστὸ καὶ παροιμιῶδες τὸ τοῦ Εὐαγγελίου· «Δυνατὸν ἐκ Ναζαρὲτ ἀγαθόν τι εἶναι;».

Τ ι β ε ρ ι ά ς: Πόλι τῆς Γαλιλαίας κοντὰ στὴ λίμνη Γενησαρέτ. Β ε δ ο υ ΐ ν ο ς: (βλέπε γλωσσικά). «Τὸ πηγάδι... Σ α μ α ρ ε ῖ τ ι ς»: Τὸ περιώνυμο στὴ Σαμάρεια «Φρέαρ τῆς Σαμαρείτιδος» κοντὰ στὴ Σιχάρ, τὸ ταυτίζουν μὲ τὸ «Φρέαρ τοῦ Ἰακώβ».

Ν α ὸ ς τ ο ῦ Σ ο λ ο μ ῶ ν τ ο ς: Ὁ περίφημος ναὸς στὸ λόφο τῆς Σιὼν στὰ Ἱεροσόλυμα, κοινὸ προσκύνημα τῶν Ἰουδαίων· ἱδρύθη ἀπὸ τὸ βασιλιὰ Σολομῶντα (ἂς τὸν χαρακτηρίσωμε... β΄ ὅρο συγκρίσεως τοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Σοφίας τοῦ Ἰουστινιανοῦ!). Ἐκάη τὸ 584 π.Χ. ἀπὸ τὸν Βαβυλώνιο Ναβουχοδονόσορα καὶ ἐκτίσθη πάλι ὕστερα ἀπὸ 52 χρόνια ἀπὸ τὸν Ζοροβάβελ. Στὴ συνέχεια ἀκολουθεῖ τὶς ἱστορικὲς περιπέτειες τοῦ Ἰσραὴλ γιὰ νὰ καταστραφῆ ἀπὸ τὰ θεμέλιά του ἀπὸ τὸν ρωμαῖο Τίτο (70 μ.Χ.). Ἔκτοτε ὁ χῶρος ἐκεῖνος εἶναι ἕνα... «ὀδὲλυγμα τῆς ἐρημώσεως», ὅπως θὰ ἔλεγε ὁ Δανιήλ.

Ο ἱ Μ ά γ ο ι: Ἀστρολόγοι τῆς Ἀνατολῆς ποὺ πρῶτοι εἶδαν τὸν γεννηθέντα Χριστὸ (παραδίδονται μὲ τὰ ὀνόματα: Βαλτάσαρ, Γασπάρ, Μελχιώρ). Μ ο ά β: Τμῆμα τῆς Ὑπεριορδανίας, ἀνατολικῆς Νεκρᾶς θαλάσσης μὲ βραχώδη ὄρη.

Κ α π ε ρ ν α ο ύ μ: πόλι τῆς Γαλιλαίας κοντὰ στὴ λίμνη Γενησαρέτ· ἀπ' ἐδῶ ἤρχισε τὴ διδασκαλία του ὁ Ἰησοῦς· σήμερα τὸ χωριὸ Τελχούμ.

Ἰ ο ρ δ ά ν η ς π ο τ α μ ό ς: (Ἑβρ. Γιαρδέν = ὁρμητικὴ ἐκροή). Σὲ ἄλλη ἐκδοχὴ εἶναι τὸ ὄνομα δύο συμβαλλομένων ποταμῶν (Γιὸρ καὶ Δάν). Πηγάζει ἀπὸ τοὺς πρόποδες τοὺς ὄρους Ἑρμών, χύνεται στὴ Γενησαρὲτ καὶ στὴ συνέχεια ὕστερα ἀπὸ πολλοὺς ἑλιγμοὺς ἐκβάλλει στὴ Νεκρὰ Θάλασσα.

Καλολογικὰ στοιχεῖα: διάχυτη ἀτμόσφαιρα, ἄϋλη. Παρουσία: Κοσμητ. ἐπίθετα. Σὰν εἰκονογράφησι: Παρομοίωσι. Λαμπερὰ σὰν κάρβουνο: πα-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ρομοίωσι. Ἔχομε τόσο συχνὰ διπλὸ ἐπίθ. προσδιορισμό. π.χ. τὸ φαρδὺ μαῦρο χιτώνα, ἄγριος καὶ κουρελιάρης βεδουΐνος, ἀραιὸ ξανθὸ γένι.

«Ὅλα ὡστόσο μοῦ μιλοῦσαν... μεταρσιώνοντας». Σχῆμα ἐπαναλήψεως (ἢ ἀναδιπλώσεως) τοῦ ὅ λ α, Α ὐ τ ό ν, ποὺ δίνει γοργότητα καὶ πάθος. Ἀλλ' ἐκεῖνο ἀπὸ τὰ αἰσθητικὰ στοιχεῖα ποὺ κυριαρχεῖ σπάταλα καὶ ἀφειδώλευτα καὶ στὶς 3 ἑνότητες τοῦ ἔργου εἶναι οἱ εἰκόνες. Δὲν εἶναι ὑπερβολὴ νὰ εἰποῦμε ὅτι ὅσες γραμμὲς τόσες καὶ οἱ ἐξαίσιες ζωγραφιές, ποὺ συγκλίνουν ὅλες καὶ τονίζουν· «τὰ γαλανά του μάτια τῆς καλοσύνης καὶ τοῦ ρεμβασμοῦ».

Νοήματα β' ἑνότητος: 1) Καὶ ὁ πλέον ἀνύποπτος ἐπισκέπτης θὰ βρῆ (νοερὰ βέβαια) τὴ ζωντανὴ παρουσία τοῦ Ναζωραίου, θὰ γυρίση ὁπωσδήποτε... «Χριστοφόρος». 2) Οἱ ἐκεῖ σημερινὲς μορφὲς καὶ γενικὰ ἡ πορεία τῆς ζωῆς ἐνθαρρύνει τὴ δημιουργικὴ φαντασία νὰ ἀνασυνθέση τὶς παλιὲς μορφὲς καὶ τὰ εἰδυλλιακὰ τοπία τῆς Βίβλου.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ γ. ἑνότητος:

Πραγματικῶν ἑρμηνεία: ραβ (β) ί: (ραβίνος) = δάσκαλος < rabb (Ἑβραϊκ.).
πεζούλι (καὶ πεζούλα) < ἀρχ. πέζα θεμ. πεδ. μεσαιωνικὸν πεζούλλιν, εἶναι ἡ ξηρολιθιὰ στοὺς ἀγροὺς ἢ τοιχίσκος ἔξω ἀπὸ σπίτια ἢ ναοὺς γιὰ κάθισμα ἢ ἀφίππευσι. Περιπλοκάδα (λαϊκὰ περικοκλάδα) = φυτὸ ποῶδες ἀναρριχητικό.
ΝΟΗΜΑΤΑ: Εἶναι τέτοια λοιπὸν «ἡ περιρρέουσα» ἀτμόσφαιρα ἐκεῖ στὴν Παλαιστίνη, ποὺ ὁ ἐπισκέπτης ἔχει τὴν αἴσθησι ὅτι ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς ἀνοίγει φιλικὴ κουβέντα μαζί του.
ΣΥΝΔΕΣΙ ΤΩΝ ΕΠΙ ΜΕΡΟΥΣ ΝΟΗΜΑΤΩΝ: Ἡ ἐπίσκεψι στοὺς Ἁγίους Τόπους, ἀκόμη καὶ στὶς ἡμέρες μας, ποὺ παρουσιάζουν «τὶς προσμείξεις» καὶ τὰ γνωρίσματα τῆς καθημερινότητας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ μας, σοῦ μεταγγίζει συγκίνησι, δέος καὶ γοητεία, καὶ τὸ ὅλο κλῖμα, ἔμψυχο καὶ ἄψυχο, σὲ εὐκολύνει νὰ μεταφερθῆς στοὺς χρόνους ἐκείνους, τοὺς ἀλλοτινούς, γιατὶ νοιώθεις, πειθαναγκάζεσαι νὰ νοιώσης, ὅτι σὲ παραστέκει οἰκεῖα καὶ στοργικὰ ἡ ζεστὴ παρουσία Ἐκείνου.

Κεντρικὴ ἰδέα: Ὅποιος ἐπισκέπτεται, ἀκόμη καὶ σήμερα, τοὺς Ἁγίους τόπους, ἔστω καὶ χωρὶς τὴ δίψα τοῦ πιστοῦ καὶ χωρὶς τὴν ἀρχικὴ θρησκευτικὴ παρόρμησι, ἐπιστρέφει ἀπ' ἐκεῖ μὲ βαθειὰ θρησκευτικὰ διώματα, ὁπωσδήποτε μεταμορφωμένος.
ΓΛΩΣΣΑ: Εἶναι μιὰ γλῶσσα δημοτική, μιὰ πολὺ ποιητικὴ δημοτική, χυ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μώδης, ζεστή. Τὰ μέρη τοῦ λόγου εἶναι ἔτσι ὀμορφοβαλμένα ποὺ δημιουργοῦν «ἐκρήξεις ὀμορφιᾶς» τόσο στὴ φωνὴ τοῦ σωστοῦ ἀφηγητοῦ, ὅσο καὶ στὸ καλογυμνασμένο αὐτὶ τοῦ ἀκροατοῦ.

ΥΦΟΣ: Ἐδῶ σφιχτοδεμένες καὶ καλοδουλεμένες φράσεις «ἐπενδύουν» τοὺς ζεστοὺς τόνους καὶ τὶς πυρετικὲς καὶ «ἐκ βαθέων» ἐξομολογήσεις τοῦ δημιουργοῦ - συγγραφέα. Τὸ ὕφος εἶναι ἁπλό, ἀρητόρευτο, φυσικό· σὲ πολλὰ σημεῖα γλαφυρό, παντοῦ παραστατικό, ποὺ μὲ ἀξιοζήλευτη μαστοριὰ δὲ σκεπάζει τοὺς κραδασμοὺς τοὺς περιεχομένου.

Ἀξιομνημόνευτες φράσεις: 1) «χῶρες τῆς ὀμορφιᾶς ἢ πατρίδες τῆς ἱστορίας»: εἶναι τοποθεσίες στὴ γῆ μας, ποὺ τὶς ἔχει σφραγίσει μιὰ γιὰ πάντα ἡ ὀμορφιά, κι ἄλλες σημαδεύσει ἡ ἱστορία. Ἀλλὰ —τί προνόμιο!— εἶναι καὶ κάποιες ἄλλες (ὅπως ἡ δική μας ἡ πατρίδα), ποὺ τὶς ἔχει καὶ ἡ ὀμορφιὰ καὶ ἡ ἱστορία...

2) «Μεγάλες λερωματιὲς στὴν εἰκόνα τῆς Παλαιστίνης». Μπορεῖ νὰ μᾶς θυμίση τὶς ἐμπόλεμες πράξεις, ποὺ γίνονται σήμερα ἐκεῖ ἢ ἀκόμη τὴν περίπτωσι τοῦ πετρελαίου, ἂς εἰποῦμε...

3) «Τεράστια καὶ τερατώδη ἐκκλησία».

Σχεδὸν λογοπαίγνιο δημιουργεῖται ἐδῶ, γιατὶ τὸ τεράστια εἶναι «καλή», ἐδῶ, ἔννοια· ἐνῶ, τὸ τερατώδη εἶναι πάντοτε, «κακή».

4) «Ἀντὶ γιὰ σμύρνα... βενζίνης», ἐδῶ χαιρόμαστε τὴν τόλμη τοῦ συγγραφέα, τὴν τόσο σωστή ὅμως, ποὺ ζευγαρώνει τὴν ὕλη τὴν «ἄϋλη» τοῦ μυστηρίου (σμύρνα, λίβανος) μὲ τὴν ὕλη, τὴν τελευταία της λέξι μάλιστα, τῆς συγχρόνου ἐποχῆς... ντενεκέδες μὲ βενζίνη...

Ψυχολογικὴ ἑρμηνεία : Σ' ὅλο τὸ ἔργο εἶναι διάχυτα δύο ἀνώτερα συναισθήματα· τὸ θρησκευτικὸ καὶ τὸ καλαισθητικό, ποὺ ἀλληλοσυμπληρούμενα ἐνσταλάζουν στὴν ψυχὴ τοῦ ἀναγνώστου μιὰν ἀνακούφισι καὶ λύτρωσι καὶ τὸν μετεωρίζουν σὲ σφαῖρες μεγαλείου καὶ θείας «μεθέξεως»

ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΠΑΡΟΡΜΗΣΙ: Τὸ λογοτέχνημα αὐτὸ τὸ τόσο πλούσια «φορτισμένο» ἀπὸ γνωστικὰ στοιχεῖα, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ παιγνιδίσματα τῆς φαντασίας, καὶ ποὺ εἶναι ἐμποτισμένο ἀπὸ ἀξεθύμαστο ποιητικὸ ἄρωμα, μπορεῖ νὰ δώση στὸν κάθε ἐργάτη τῶν καλῶν τεχνῶν ἐρεθίσματα γιὰ δημιουργικὲς ἀνασυνθέσεις. Π.χ. ὁ ποιητὴς νὰ δανεισθῆ ζεστοὺς τόνους γιὰ νὰ ἀναδημιουργήση τὸ ψυχοφυσικὸ κλῖμα τῆς Παλαιστίνης. Ἐπίσης ὑπάρχουν ἐδῶ ζεστά, σπαρταριστά, προκλητικὰ θὰ ἐλέγαμε, πράγματα, νὰ τροφοδοτήσουν καὶ πλουτίσουν τὴ φαντασία τοῦ κάθε ζωγράφου· παραδοσιακοῦ, μοντέρνου, γιατὶ ὄχι καὶ σουρρεαλιστοῦ; Φαντάζεται κανεὶς τί τεράστια κοσμογονία ὑπάρχει ἐδῶ μέσα! Ἰδού· Λόφος Σιών, Ὄρος Ἐ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

λαιῶν, «λερωματιὲς» στὸ χάρτη τῆς Παλαιστίνη, ντόπιοι... πολισμένοι, ἡ τραχειὰ καὶ ἀλλόκοσμη μορφὴ τοῦ Ἰωάννη Βαπτιστῆ, οἱ Εἰρηνικοὶ ἐλαιόλοφοι τῆς Ναζαρέτ, ὁ μελαψὸς βεδουΐνος· καὶ κεῖνα τὰ μακρυνὰ μαβιὰ βουνὰ τοῦ Μοάβ... Ἀλλὰ πρὸ πάντων στὸ κέντρο τοῦ πίνακα ἡ ποιητικώτερη μορφὴ τῶν αἰώνων, ὁ γλυκὺς ραββὶ μὲ «τοὺς ξανθοὺς βυστρύχους, τὸ ἀραιὸ ξανθὸ γένι καὶ τὰ γαλανά του μάτια τῆς καλοσύνης...».

ΕΙΔΟΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΗΜΑΤΟΣ: Τὸ λογοτέχνημα εἶναι ταξιδιωτικὴ ἐντύπωσι μὲ περιγραφικὸ χαρακτήρα. Ἀλλά, χωρὶς ὑπερβολή, θὰ μποροῦσαμε νὰ τὸ χαρακτηρίσωμε ὡς ἕνα λυρικοθρησκευτικὸ ὁδοιπορικό. Ἀνήκει στὴ συλλογὴ τοῦ Κ. Οὐράνη «Γλαυκοὶ δρόμοι (1947).

ΓΕΝΙΚΑ ΠΕΡΙ ΤΑΞΙΔΙΩΤΙΚΗΣ ΕΝΤΥΠΩΣΕΩΣ: Τὸ εἶδος αὐτὸ τῆς λογοτεχνίας (ἄλλοι τὸ θέλουν παραλογοτεχνικὸ) θὰ ἐλέγαμε ὅτι εἶναι πολὺ «μοντέρνο», μὲ τὴν ἔννοια ὅτι ὄχι βέβαια ἔχει ἐμφανισθῆ τελευταῖα — γιατὶ ὡς μακρυνό του πρόδρομο ὁπωσδήποτε πρέπει νὰ ἀναγνωρίσωμε τὶς ἀρχαῖες περιηγήσεις καὶ σὲ συνέχεια τὶς ἐντυπώσεις τῶν μεταγενεστέρων εὐρωπαίων περιηγητῶν—, ἀλλὰ μὲ τὴν ἔννοια ὅτι βρίσκεται στὸ κέντρο, τοῦ ἐνδιαφέροντος τῶν ἀναγνωστῶν, «ἔχει μεγάλη πέρασι», τὸ προτιμάει τὸ ἀναγνωστικὸ κοινό· γιατὶ εἶναι παραδεκτὸ ὅτι τὰ μυθιστορήματα, μὲ τὴν κλασσική τους μορφὴ καὶ δομὴ κάπως κουράζουν. Αὐτὸ δὲν ἰσχύει μόνο γιὰ τὴν Ἑλλάδα, ἀλλ' εἶναι διεθνικὴ ἄποψι. Στὴ χώρα μας τὸ ἀντιπροσωπεύουν ἐπάξια οἱ Νικ. Καζαντζάκης (ταξιδεύοντας Ἱσπανία, Ἀγγλία, Ρουσία, Ἰαπωνία κ.λ.π.), Ζ. Παπαντωνίου (Ἅγιον ὄρος), Ἀλ. Μωραϊτίδης (μὲ τὸν βοριᾶ τὰ κύματα), Χρ. Ζαλοκώστας (γύρω στὴν Ἑλλάδα), Ἀθ. Ταρσούλη (Ἄσπρα νησιά), Ἐμμ. Λυκούδης (ὁδοιπορικαὶ ἐντυπώσεις), Ι. Μ. Παναγιωτόπουλος (Δώδεκα κεφάλαια λυρικῆς γεωγραφίας) καὶ ὁ συγγραφέας τοῦ παρόντος Κ. Οὐράνης μὲ τὶς συλλογές του: «Τὸ Θεοβάδιστον ὄρος, Σινὰ» «Ἰταλία», «Γαλλία», «Sol y Sombra = ἥλιος καὶ σκιὰ (ἀπὸ τὴν Ἱσπανία), «ταξίδια στὴ Ἑλλάδα», «Γλαυκοὶ δρόμοι». Εἶδος τῆς ταξιδιωτικῆς ἐντυπώσεως — «ἀδελφὸ εἶδος» θὰ ἐκυριολεκτούσαμε ἂν θὰ ἐλέγαμε — εἶναι τὸ λεγόμενο ὁδοιπορικό. Π.χ. τὰ λυρικὰ ὁδοιπορικὰ τοῦ Γάλλου Σατωβριάνδου.

ΣΧΟΛΗ: Ὁ συγγραφέας ἀνήκει στὴ λεγομένη, Νεορομαντικὴ Σχολὴ τῶν Ἀθηνῶν. Ἐδῶ καὶ οἱ ποιητὲς Α. Σικελιανός, Σ. Σκίπης, Στ. Δάφνης κ.ἄ. Τὸ κλῖμα αὐτὸ ὠνομάσθη ἔτσι, νεορομαντισμός, σὲ ἀντίθεσι μὲ τὸν παλιὸ ρομαντισμό, τῆς Α' Ἀθηναϊκῆς Σχολῆς, μὲ τὶς γνωστές του ὑπερβολὲς καὶ ἀδυναμίες (Παράσχοι, Σοῦτσοι, Παπαρρηγόπουλος, Βασιλειάδης, Καρασούτσας κ.ἄ.), γιατὶ τώρα ἐδῶ ἔχομε αὐστηρότερα ἐκφραστικὰ μέσα καὶ περισσότερη πειθαρχία.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΓΕΝΙΚΗ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΙ: Τὸ πεζογράφημα αὐτὸ εἶναι μιὰ κορυφαία ὥρα τῆς λυρικῆς πρόζας τοῦ Κ. Οὐράνη, ἀπὸ τὰ καλύτερα στὸ εἶδος του, ποὺ μέσα του βρίσκουν μιὰν εὐτυχισμένη συναρμογὴ ἡ θρησκευτικὴ κατάνυξι μὲ τὴν αἰσθητικὴ ὀμορφιά.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ: Κώστας Οὐράνης, φιλολογικὸ ψευδώνυμο τοῦ Κων. Νεάρχου. Ἐγεννήθη στὴν Πόλη τὸ 1890 (κατ' ἄλλους στὸ Λεωνίδιο Κυνουρίας) καὶ ἀπέθανε 12 Ἰουλίου 1953 στὴν Ἀθήνα. Ἐσπούδασε πολιτικὲς ἐπιστῆμες στὸ Παρίσι καὶ τὴν Ἀγγλική, Γαλλικὴ καὶ Ἱσπανικὴ λογοτεχνία. Τὸ 1920 τοποθετεῖται σὰν γενικὸς πρόξενος τῆς Ἑλλάδος στὴ Λισσαβῶνα. Ἐπιστρέφει ὁριστικὰ στὴν Ἀθήνα τὸ 1824. Συνειργάσθη σὲ πολλὲς ἐφημερίδες καὶ περιοδικά.

Τὸ συγγραφικό του ἔργο:

α) ποίησι: Οἱ συλλογές του: «Σὰν ὄνειρα», «Νοσταλγίες», «Ἀποδημίες».

β) Κριτική: «Κάρολος Μπωντλαίρ», «Ἀχιλλεὺς Παράσχος».

γ) Ταξιδιωτικὲς ἐντυπώσεις: (Βλέπε «ταξιδιωτικὲς ἐντυπώσεις» τοῦ παρόντος). Ἀλλ' ἡ δημιουργία του ποὺ τὸν ἐκφράζει κυρίως εἶναι οἱ ταξιδιωτικὲς ἐντυπώσεις του. Γιατὶ ὁ Οὐράνης δὲν ἔζησε ἀσάλευτη ζωή, ὅπως π.χ. ὁ μεγάλος Παλαμᾶς μας, ἀλλὰ φιλαπόδημος, ἀξεδίψαστος, νοσταλγός, ἀφέθηκε σὲ μιὰ διαρκῆ μετατόπισι γιὰ νὰ γεμίση τὸ κενὸ τῆς ψυχῆς του.

Ἀνήκει στὸ εἶδος ἐκεῖνο τῶν ἀνθρώπων ποὺ λέγεται «**Homo circulator** = ἄνθρωπος περιηγητικός». Ὁ κ. Οὐράνης εἶναι μιὰ γνήσια λυρικὴ φωνὴ τῶν χαμηλῶν καὶ διακριτικῶν τόνων, ὁ τελευταῖος τῶν νεορομαντικῶν μας, ὅπως τὸν εἶπαν. Καθὼς γράφει ὁ Ἀρ. Καμπάνης «τραγούδησε σὲ στίχους ἀφελεῖς καὶ παραπονιάρικους ποὺ ἀπηχοῦν τὶς φευγαλέες ἀπηχήσεις τῶν ταξιδίων, τὸν τρόμο τῆς μονώσεως καὶ τοῦ θανάτου στὴν ξενιτειά, τὸν πόθο... τῆς μάταιης ἐπιστροφῆς». Ἀλήθεια ὁ ποιητής μας ἦταν μιὰ εὐγενικὴ ὕπαρξι ποὺ στὴν πρᾶξι καὶ στὴν τέχνη του ἐκινήθη ὁλοζωῆς ἀνάμεσα στὸ νόστο καὶ στὸ μισσεμό...

5. ΔΙΠΛΟ ΟΡΑΜΑ

Ν. Πετιμεζᾶ - Λαύρα

(Ἀναγνωστικὸν Ο.Ε.Δ.Β. σελ. 13)

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Πόσες φορὲς οἱ Χριστιανοὶ δὲν ἔγιναν μάρτυρες τῆς παρουσίας τοῦ Θεοῦ ἢ κάποιου θείου προσώπου! Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Μ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Κων) νου (312), ποὺ εἶδε τὸ νικητήριο ὅραμα «ΕΝ ΤΟΥΤΩ: ΝΙΚΑ», μέχρι σήμερα ὁ ἑλληνικὸς λαὸς εἶχε πολλὲς θεοφάνειες. Κατὰ τὴ διάρκεια τῆς Τουρκοκρατίας ἀλλὰ καὶ μέχρι τὸ 1940 ἡ Παναγία —ἡ Ὑπέρμαχος Στρατηγὸς στὴν Κων) πολι (626) ὡδήγησε τοὺς Χριστιανοὺς κατὰ τῶν Ἀβάρων «Ἀκάθιστος Ὕμνος»— καὶ πολλοὶ ἅγιοι —ὁ Ἅγιος Δημήτριος πολλὲς φορὲς ἔσωσε τὴ Θεσ) νίκη: 583 στὴν πολιορκία τῶν Ἀβάρων, 1912 στοὺς Ἑλληνοτουρκικοὺς πολέμους— ἔκαναν τὴν παρουσία τους στὸ χειμαζόμενο ἑλληνικὸ γένος καὶ τοῦ ἔδωσαν κουράγιο καὶ δύναμι κατὰ τῶν βαρβάρων.

ΝΟΗΜΑ: Βρισκόμαστε στὴν Κέρκυρα 15 Αὐγούστου. Ὁ λογοτέχνης κατὰ τὴν περιφορὰ τοῦ σκηνώματος τοῦ Ἁγ. Σπυρίδωνα στὴν πόλι, δέχεται ἀπὸ ἕνα γέρο χωρικὸ ἕνα χαρτὶ καὶ τὸ διαβάζει· χαρτὶ μικρό, κιτρινισμένο ἀπ' τὸ χρόνο, κακογραμμένο, ἀνορθόγραφο. Ἔγραφε γιὰ τὴν πολιορκία τῆς Κέρκυρας ἀπ' τοὺς Τούρκους τὸν Αὔγουστο τοῦ 1716, ἐνῶ τὸ νησὶ ἦταν ἀκόμη στὴν κατοχὴ τῶν Βενετῶν. Ὁ διάκος Συμεὼν φρόντισε νὰ ἀφήση λίγες πρόχειρες γραμμὲς γιὰ νὰ γίνη γνωστὸ στὶς ἐπερχόμενες γενεὲς τὸ μεγάλο θαῦμα. Γράφει ὅτι τὰ μεσάνυχτα 15 ἢ 16 Αὐγούστου ὁ Ἁγ. Σπυρίδωνας ἄφησε τὸ κουβούκλι του μιὰ - δυὸ ὧρες καὶ ὕστερα γύρισε, ἀφοῦ ἔδιωξε τοὺς Τούρκους ἀπ' τὸ νησί.

Οἱ Τοῦρκοι παλεύουν νυχτόμερα γιὰ νὰ πατήσουν τὴν Κέρκυρα· ὁ Βενετὸς ναύαρχος εἶχε συσπειρώσει τὸ στόλο του ἀμέσως κάτω ἀπ' τὰ τείχη κι' ἄφησε τὸν Τοῦρκο ν' ἀράξη στὸ γιαλό. Ἦταν ἡ δεύτερη πολιορκία τοῦ νησιοῦ ἀπ' τοὺς Τούρκους. Μέσα στὸ νησὶ βρίσκονται Ἐνετοί, Ἄγγλοι κι Ἕλληνες. Στρατολογήθηκαν καὶ μερικὰ παλληκάρια ἀπ' τὴν πόλι κι ἐφύλαγαν τὴν κλειστὴ πύλη τοῦ Φρουρίου. Ὁ ἄμαχος πληθυσμὸς βοηθεῖ στὴν κακὴ αὐτὴ ὥρα. Κάθε δειλινό, ὀρθόδοξοι καὶ Καθολικοί, συναγμένοι στὴν πλατεῖα τοῦ Ἁγ. Σπυρίδωνα εὕρισκαν τὴν εὐκαιρία κι ἔμπαιναν στὴν ἐκκλησιὰ καὶ προσκυνοῦσαν τὸ σκήνωμα τοῦ Ἅγιου κι ἔπαιρναν κουράγιο καὶ δύναμι.

Φύλακες τοῦ ναοῦ ἦταν ὁ Χαρ. Καμπονέρης, ἐκκλησιάρης, κι ὁ διάκος Συμεών. Οἱ δυό τους περίμεναν τὴν ὥρα, ποὺ θὰ πατοῦσε ὁ Τοῦρκος τὴν πόλι, νὰ κρύψουν τὸ λείψανο τοῦ Ἅγιου σὲ μυστικὴ κρύπτη. Δὲν ἤθελαν νὰ ταπεινώσουν ἔτσι τὸν Ἅγιο· δὲν ἔβλεπαν ὅμως κι ἄλλη λύσι γιὰ νὰ μὴ μολύνουν οἱ βάρβαροι τὸ ἅγιο λείψανο. Κι οἱ δυὸ προσεύχονται καὶ παρακαλοῦν τὸν Ἅγιο γιὰ νὰ σώση τὴν πόλι καὶ τὸ νησί. Εἶχε κάνει κι ἄλλες φορὲς τὸ θαῦμα του ὁ Ἅγιος.

Μεσάνυχτα 15 Αὐγούστου 1716. Ὅλη ἡ φύσι γύρω ἡσύχαζε καὶ μόνον οἱ πολιορκημένοι θεριεμένοι ξενυχτοῦν καὶ προσμένουν ἥρεμοι τὴν ἐπίθεσι τοῦ βάρβαρου. Μὲς στὴν ἐκκλησιὰ ὁ Καμπονέρης εἶχε μυστικὴ «συνομιλία» μὲ τὸν Ἅγιο· τὸν παρακαλεῖ νὰ διώξη τοὺς Τούρκους. Καὶ νά! Τὸ κανόνι ἄρχισε. Οἱ ὑπερασπισταὶ ἀπαντοῦν. Οἱ ἄπιστοι βάλθηκαν νὰ πατήσουν τὸ νησί. Οἱ ὑπερασπισταὶ χρησιμοποιοῦν κάθε μέσο

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

γιὰ τὴν ἄμυνα. Οἱ βάρβαροι ὅμως προχωροῦν· ὁ ἄμαχος πληθυσμὸς θρηνεῖ γιὰ τὴ λαίλαπα, ποὺ ἔρχεται· ὡς κι ὁ οὐρανός, ποὺ πρὶν καταξάστερος φώτιζε μὲ τὸ φεγγάρι του τὴ γῆ, ἄρχισε τώρα κι αὐτὸς νὰ συννεφιάζῃ· ἀστραπές, κεραυνοὶ αὐλακώνουν τὸ σκοτάδι.

Οἱ δυὸ ὑπηρέτες ἑτοιμάζονται, ἀφοῦ ἔνιωσαν πὼς ἔφτασεν ὁ κίνδυνος· θὰ κρύψουν τὸν Ἅγιο. Ἡ ταραχὴ τοῦ πολέμου ἔφτανε μέχρι τὴν ἐκκλησία γιγαντωμένη. Ἀστραπὴ γοργάστραψε καὶ φώτισε τό τέμπλο τοῦ ναοῦ. Ἡ βροντὴ ποὺ ἀκολούθησε κράτησε ὥρα· καὶ νά! Τὰ τζάμια τῆς προθήκης ἄνοιξαν. Εὐωδιὰ ἀνέκφραστη γιόμισε τὸ ναό· κι ἐπάνω στὴν παραζάλη τους οἱ δυὸ ἀνθρώπινες ὑπάρξεις, ποὺ εἶχαν καρφωμένα τὰ μάτια στὸ τέμπλο, βλέπουν ἔκθαμβοι ἕνα γεροντάκι μελαψό, ἀκουμπῶντας στὴν πατερίτσα, ντυμένο μὲ χρυσοποίκιλτη πορφύρα, μὲ τὶς χρυσὲς παντοῦφλες του, ποὺ κατέβαινε στὰ σκαλιὰ τοῦ τέμπλου. Ἦταν τὸ βῆμα του ἥσυχο, συρτὸ κι ἐναέριο. Χάθηκε στὸ σκοτάδι τοῦ ναοῦ. Οἱ εἰκόνες ἔτριζαν, σειόταν τὸ τέμπλο, τὰ καντήλια ἔσβησαν.

Οἱ δυὸ φύλακες ἔμειναν θαμπωμένοι πάνω στὶς πλάκες τῆς ἐκκλησιᾶς πολλὲς ὧρες· κάποτε συνῆλθαν κι ἐνόησαν τὰ διατρέξαντα. Ὁ Ἅγιος εἰσάκουσε τὶς παρακλήσεις τους κι ἐβγῆκε. Βγῆκε κι ἔδιωξε τοὺς Τούρκους. Αὐτὸ ὡμολόγησαν οἱ πολλὲς φωνές, ποὺ μαζεύτηκαν ἔξω ἀπ' τὴν ἐκκλησιὰ καὶ γύρευαν νὰ μποῦν νὰ προσκυνήσουν, νὰ εὐχαριστήσουν. Ἄκουσαν ἀκόμη ὅτι μόλις πάτησαν οἱ Τοῦρκοι τὴν πόλι, πάνω στὸ μεγάλο προμαχῶνα φάνηκε ἕνας καλόγερος γίγαντας· στὸ ἕνα του χέρι κρατοῦσε σπαθὶ καὶ στ' ἄλλο σταυρὸ πελώριο, ποὺ ἡ κορφή του ἔφτανε στὰ σύννεφα. Οἱ Τοῦρκοι φοβισμένοι, ταπεινωμένοι κι ἄπρακτοι μπῆκαν στὰ πλοῖα κι ἔφυγαν...

Οἱ φύλακες νιώθαν εὐτυχισμένοι, γιατὶ οἱ δυό τους εἶδαν τὸ θαῦμα· ἔκλεισαν χαρούμενοι τὴν πλάκα τῆς καταπακτῆς. Ὁ ἐκκλησιάρης ἔτρεξε στὸ καμπαναριὸ κι ἄρχισε ἕνα χαρούμενο καμπάνισμα. Οἱ καμπάνες τῶν ἄλλων ἐκκλησιῶν ἀπάντησαν μὲ πολλὰ χτυπήματα νικητήρια.

Ὁ ἥλιος ξαναφάνηκε φωτεινός· κι ὁ Χαράλαμπος ἀπ' τὸ καμπαναριὸ ἔβλεπε νὰ ξεμακραίνουν τὰ τούρκικα καράβια ταπεινωμένα καὶ καταφρονεμένα...

ΕΝΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥΤΩΝ:

Α' «Σοῦ ᾽ταξα αὐτό... καὶ τὰ γράφω». «Ἔγγραφη μαρτυρία τοῦ θαύματος· πραγματοποίησι ὑποσχέσεως».

Β' «Μερόνυχτα τὰ κανόνια... γιὰ νά ᾽ναι πάντα ἕτοιμος». «Φροντίδες γιὰ τὴν ἄμυνα τῶν πολιορκημένων».

Γ' «Ἦταν κοντὰ μεσάνυχτα... παιδιὰ γιὰ ἀλλαξοπιστία». «Ἡ Ἐπικίνδυνη ἐπίθεσι τῶν βαρβάρων».

Δ' «Ἐκεῖ ἀκίνητοι... βαθὺ χύθηκε τριγύρω». «Τὸ θαῦμα».

Ε' «Πόσην ὥραν ἔμειναν... ἄταχτα καὶ βιαστικά». «Τὰ νικητήρια στὸν Ἅγιο».

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ Α΄ Ἑνότητος:

Γλωσσικὴ ἑρμηνεία : κορφιάτης: κερκυραῖος· ζαρωμένο (ζαρώνω = πτύσσω, ρυτιδοῦμαι) , ζάρωμα (τὸ) : ἡ πτύχωσι, ἡ ρυτίδωσι) τσαλακωμένο. Σκευοφύλακας = φύλακας τῶν σκευῶν τοῦ ναοῦ· ἐκκλησιάρης (ἐκκλησιάρχης) = ὁ ὑπεύθυνος γιὰ τὴν εὐταξία τῆς ἐκκλησίας σὲ ὥρα τελετῆς. Κουβούκλι (τὸ) = θολωτὸ δωμάτιο, νεκρικὸς θάλαμος (Λατιν. Cubiculum > κούβουκλο > μεσν. κουβούκλιον > κουβούκλι) . Ὕστερις (ἐπίρρ.) ὕστερα. Πιστεύγουνε = πιστεύουν· ἐκειὸς = ἐκεῖνος· παλαιόθεν = ἀπὸ παλιά· ἴσαμε (ἐπίρρ.) = ἕως, μέχρι· γενεὰ (γενιὰ) = χρονικὴ περίοδος 30 περίπου χρόνων.

Πραγματικῶν ἑρμηνεία : Κέρκυρα = Τὸ δασωμένο καὶ δροσόλουστο νησὶ τοῦ Ἰονίου μὲ τὶς μαγευτικὲς ἀκρογαλιές· τὸ νησὶ τῶν Φαιάκων κοντὰ στὶς ἀκτὲς τῆς Ἠπείρου καὶ Ἀλβανίας. Ἀρχαιοτάτη ὀνομασία «Δρέπανον» γιὰ τὸ δρεπανοειδὲς σχῆμα της· ἀναφέρεται ἀπ᾽ τὸν Ὅμηρο στὴν Ὀδύσσεια (1100 - 734 π.Χ.) . Ἦταν ὁ τελευταῖος σταθμὸς τοῦ Ὀδυσσέα· τότε λεγόταν Δρέπανον, Σχερία, νησὶ τῶν Φαιάκων· ὁ Θουκυδίδης τὴν ὀνομάζει Κέρκυρα· οἱ ξένοι τὴν εἶπαν Κορυφὴ (Κορφοὺ) καὶ σήμερα λέγεται Κέρκυρα. Ἡ πόλι ἔχει στενὰ καντούνια, ψηλὲς οἰκοδομὲς τοξωτές, πλατεῖες, ἀρχοντιά. Ἡ ἱστορία της εἶναι πολυκύμαντη. διάκος = διάκονος, λειτουργὸς μὲ τρίτο βαθμὸ στὸ Ἱερατεῖο. Ἅγιος Σπυρίδων = Κατήγετο ἀπὸ ταπεινὴ γενιά· ἀρχικὰ ἦταν βοσκός· ἀκμάζει τὸν 4ον αἰ. στὴν Κύπρο. Ἔμαθε γράμματα καί, ἐνάρετος ὅπως ἦταν, ἔγινε Ἐπίσκοπος Τριμυθοῦντος. Ἔκανε πολλὰ θαύματα, ὅσο ζοῦσε, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸν θάνατό του. Τὸν 7 αἰ. τὸ λείψανό του μεταφέρεται στὴν Κων) πολι, ἀπ᾽ ὅπου θὰ μεταφερθῆ στὴν Κέρκυρα μετὰ τὴν ἅλωσι τῆς Κων) πόλεως. Εἶναι προστάτης τῆς Κερκύρας κι οἱ Κερκυραῖοι ἔχουν μεγάλο σεβασμὸ πρὸς αὐτόν. Τὸ λείψανό του διατηρεῖται καὶ σήμερα ἀναλλοίωτο. Οἱ λιτανεῖες τοῦ Ἁγίου γίνονται τέσσαρες φορὲς τὸν χρόνο καὶ θεωροῦνται σὰν μέγα θρησκευτικὸ γεγονός. 1) Τὴν Κυριακὴ τῶν Βαΐων γιὰ ἀνάμνησι τῆς σωτηρίας τοῦ νησιοῦ ἀπ᾽ τὴ χολέρα, ποὺ ἔπεσε τὰ Χριστούγεννα τοῦ 1629. 2) Τὸ Μ. Σάββατο· ἡ λιτανεία αὐτὴ (ποὺ γίνεται γιὰ ἀνάμνησι τῆς πείνας ποὺ εἶχε πέσει στὴν Κέρκυρα· μὲ τὴν παρέμβασι τοῦ Ἁγίου βρέθηκε σιτάρι) γίνεται ἀπὸ τὸν 16 αἰ. 3) Στὶς 11 Αὐγούστου γιὰ ἀνάμνησι τῆς πολιορκίας τῶν Τούρκων τὸ 1716, ποὺ ἀναφέρεται καὶ τὸ ἀνάγνωσμά μας· καὶ 4) Τὴν πρώτη Κυριακὴ τοῦ Νοεμβρίου· μὲ ἀπόφασι τῆς Ἐνετικῆς Δ) σεως, 9.12.1073, ὡρίστηκε ἡ λιτανεία αὐτὴ γιὰ ἀνάμνησι τῆς ἀπαλλαγῆς, γιὰ δεύτερη φορά, ἀπὸ τὴ χολέρα.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Καλολογικὰ στοιχεῖα: σύνθετα: μισοσβησμένα, ἀνορθόγραφα. ὑπαλλαγή: διάβασε τὸ χαρτάκι (ἀντί... τὰ γράμματα).

Π ε ρ ί λ η ψ ι: ὁ γεροκορφιάτης ἐμπιστεύεται τὸ πολύτιμο σημείωμα καὶ παίρνει ὑπόσχεσι ὅτι τοῦτο θὰ γίνῃ γνωστὸ στὸ εὐρὺ κοινό.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ Β΄ ΕΝΟΤΗΤΟΣ:

Γλωσσικὴ ἑρμηνεία: = γιαλός = (αἰγιαλός), τὸ ἀκρογιάλι, ἡ ἀκροθαλασσιά. [ἀΐσσω = πηδῶ, ὑψώνομαι· αἴξ = τὸ κῦμα, αἶγες = τὰ κύματα, αἰγιαλός = τὸ μέρος, ὅπου πηδοῦν καὶ σβήνουν τὰ κύματα]. Καταπαχτή = θύρα ὁριζόντια σὲ δάπεδο, ποὺ ὁδηγεῖ στὸ ὑπόγειο· τσί = τίς. λάρνακα = λάρναξ = ἡ θήκη ἀπὸ μάρμαρο, λίθο ἢ ψημένο πηλὸ ἢ καὶ ξύλο, ποὺ χρησίμευε γιὰ τὴν ταφὴ τῶν νεκρῶν· λέγεται καὶ σαρκοφάγος· ἀνήκει σὲ προχριστιανικὸ ἔθιμο, ποὺ υἱοθέτησε καὶ ὁ Χριστιανισμός. Στοὺς εἰδωλολατρικοὺς χρόνους ἔφερε ἡ λάρνακα στὸ ἐξωτερικὸ γλυπτὲς ἢ ζωγραφιστὲς παραστάσεις (σαρκοφάγος Ἁγίας Τριάδος Κρήτης 1400 π.Χ.). Οἱ χριστιανικὲς λάρνακες ἔφεραν ἀπ᾽ ἔξω γλυπτοὺς σταυρούς, κισσούς, σταφύλια κ.ἄ.· στασίδι = ξύλινο κάθισμα κολλημένο στὸν τοῖχο τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς ἐκκλησίας.

Πραγματικῶν ἑρμηνεία: Ἴψος (Ὕψος) ὁ = ὅρμος ΒΑ τῆς Κερκύρας, θαυμασία περιοχή. Γονιός ὁ = ὅρμος Α τῆς Κερκύρας· παλαιὸ φρούριο = εἶναι κτισμένο πάνω σ᾽ ἕνα νησάκι, 100 μ. ἀπὸ τὴν κεντρικὴ πλατεῖα· συνδέεται μὲ τὴν ξηρὰ μὲ μεγάλη γέφυρα· λατῖνοι = Καθολικοί· νυχτέρι = νυκτερινὴ ἐργασία, σκοπιά, ἐπαγρύπνησι· πανούκλα = ἡ φοβερὴ λοιμώδης ἀρρώστεια, πανώλης· ἀσημένια = μὲ ἀσημένια ἐπένδυσι.

Ψυχολογικὴ ἑρμηνεία: Στὴν ἑνότητα αὐτὴ κυριαρχοῦν συναισθήματα = εὐθύνης (ναυάρχου, στρατοῦ, ἐκκλησιάρχη, διάκου), φόβου (ἀμάχου πληθυσμοῦ), λατρείας (ἡ προσκύνησι τοῦ Ἅγιου), σεβασμοῦ (τῶν δύο φυλάκων).

Καλολογικὰ στοιχεῖα: Σύνθετα: μερόνυχτα, ὁλόγυρα, ἀεικίνητος, παλιόσκυλα, μισαγρυπνοῦσε. Κοσμητικὰ Ἐπίθετα: ἄτρομος, ψύχραιμος, ἀεικίνητος, ἄγρυπνοι, ἀγαθό, ἁπλοϊκό. Μεταφορά = τραβοῦσε στὸ στασίδι του· παρομοιώσεις = ὅπως τσὶ ἄλλες ἔδιωξε καὶ τὴν πανούκλα. Εἰκόνες = ὁ κόσμος πῆρε θάρρος... ἀπ᾽ τὴν ἄλλη· Κι ἔπειτα γύριζε... νὰ ψιθυρίζουν σιγὰ - σιγά· ἀσύνδετα σχήματα = ἄτρομος, ψύχραιμος, ἀεικίνητος· νὰ κουβαλοῦν χῶμα, νὰ βοηθοῦν στοὺς προμαχῶνες, νὰ περιποιοῦνται τοὺς πληγωμένους· νὰ κάνῃ χάρες, νὰ σώζῃ κόσμο, νὰ ᾽χῃ τόση δύναμι! ἀντονομασία = παλιόσκυλα (οἱ Τοῦρκοι).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ν ο ή μ α τ α = 1) ὁ φόβος κι ὁ τρόμος τῶν δικῶν μας εἶναι οἱ φοβερώτεροι σύμμαχοι τοῦ ἀντιπάλου.

2) Ἡ καλὴ ὀργάνωσι πάντα φέρνει τὴν ἐπιτυχία.

3) Τὸ θάρρος εἶναι μισὴ νίκη.

4) Ὁ ἐνάρετος πιστεύει στὴν βοήθεια τοῦ θείου, ὅταν βρίσκεται σὲ δύσκολη θέσι.

Π ε ρ ί λ η ψ ι: Ἡ πολιορκία· ἡ ὀργάνωσι τῶν πολιορκημένων· ἡ ἀνάληψι εὐθύνης ἀπὸ τοὺς δύο φύλακες· ἡ μεγάλη πεποίθησι τοῦ ἐκκλησιάρη στὸν Ἅγιο.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ Γ' ΕΝΟΤΗΤΟΣ:

Γλωσσικὴ ἑρμηνεία : ἀτόφια = (αὐτοφυής) = ὁλόκληρος, αὐτοτελής (καὶ ἀτόφυος). ἄλιωτο = (ἄλειωτο) = ποὺ δὲν ἔχει ἀποσυντεθῆ (ἐπὶ νεκρῶν)· ἀλαλαγμὸς = θόρυβος ἀπὸ κραυγὲς καὶ συγκεχυμένες φωνές· ἀρχύτερα (ἐπίρ.) = πρωτύτερα· ζεματίζω = (ζεματῶ) : περιχύνω κάτι μὲ θερμὸ ὑγρό, θερμίζω.

Πραγματικῶν ἑρμηνεία: γρύλλος ὁ = ἔντομον (κοιν. τριζόνι)· ἀστροπελέκι τὸ = (ἀστὴρ + πέλεκυς) = τσεκούρι ποὺ ἔπεσε ἀπ' τὸ ἀστέρι, κεραυνός· καντούνια τὰ = στενοὶ δρόμοι (λέξι Ἰταλ.).

Ψυχολογικὴ ἑρμηνεία : Στὴν ἑνότητα αὐτὴ κυριαρχοῦν τὰ συναισθήματα: ἀγωνίας (στοὺς προμαχῶνες), εὐλάβειας (στὸν Χαράλαμπο), τιμῆς κι εὐθύνης (στοὺς ὑπερασπιστές), φόβου καὶ τρόμου (στὸν ἄμαχο πληθυσμό).

Καλολογικὰ στοιχεῖα : σύνθετα = τρεμόσβηναν, μυριόστομη, ὁλοφέγγαρος, κατακάθαρος, ἀστροπελέκια, παράδερνε, ἀλλαξοπιστία. Κοσμητικὰ ἐπίθετα = ἀσημένιο, μονότονο, βουβή, ἀπέραντη, ξαφνική, μυριόστομη. Χαρακτ. Ἐπίθετο = ἄλιωτο· μεταφορά = πάτησαν (τὸν προμαχῶνα), βαριὰ (σύννεφα), ἔσχιζαν (οἱ ἀστραπές)· παρομοιώσεις: σὰν ἀσημένιο (δίσκο), θηρία, σὰ μυριόστομη κραυγή· εἰκόνα = ὁ Χαράλαμπος ἀπ' τὸ πρῶτο... στὴ δεξιὰ πύλη· οἱ 3 τελευταῖες παράγραφοι τῆς γ' ἑνότ. εἶναι εἰκόνες ἀκουστικὲς (ἀντήχησαν, ἔτριζαν...) καὶ ὀπτικὲς (πάτησαν τὸν προμαχῶνα, τοὺς ζεμάτισαν μὲ λάδι... τάφρο... σκάλες... πόρτες) ποὺ διαζωγραφίζουν μὲ σαφήνεια τὴ σκληρὴ βαρβαρότητα τοῦ ἐχθροῦ, ἀλλὰ καὶ τὴν ὑπεράνθρωπη προσπάθεια τῶν ὑπερασπιστῶν· ἀσύνδετα = κι ἡ τρίτη, μεγάλη, ἀτόφια ἀσημένια — ἀκανόνιστα, φοβισμένα, παραλλαγμένα· ἀντονομασία = τῶν ἀπίστων (τῶν Τούρκων)·

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ν ο ή μ α τ α = 1) Στὸν πόλεμο ἡ μεγάλη ἡσυχία προαναγγέλλει μέλλουσα ταραχή.

2) Οἱ βάρβαροι προκειμένου νὰ καταλάβουν καὶ νὰ καταστρέψουν κάθε τι τὸ πολιτισμένο ρίπτονται μὲ ἀγριότητα.

3) Οἱ πολιορκημένοι εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ ὑπερασπίσουν τὸ πάτριον ἔδαφος.

Π ε ρ ί λ η ψ ι: Ἡ μεγάλη ἐπίθεσι· ὕστερες παρακλήσεις τοῦ Καμπονέρη· ἡ κατάληψι καὶ τὰ ἐπακόλουθα.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ Δ΄ ΕΝΟΤΗΤΟΣ:

Γλωσσικὴ ἑρμηνεία : τζάμι (ξ. λ.) γυαλί, ὑαλοπίνακας· τέμπλο = (λατ. λ.) = τὸ χώρισμα βήματος καὶ κυρίως ναοῦ, εἰκονοστάσι· κατάνυξι = ἀφηρημένη ἔννοια τοῦ ρ. κατανύσσομαι = διέγερσις εὐσεβοῦς διαθέσεως.

Πραγματικῶν ἑρμηνεία: πλακόστρωτο τό: τὸ δάπεδο τὸ στρωμένο μὲ πλάκες. Πατερίτσα ἡ = ποιμαντορική ράβδος τῶν ἀρχιερέων· πορφύρα, ἡ (συνεκδοχικά) : τὸ πορφυροβαμμένο ὕφασμα καὶ τὸ ἔνδυμα, ποὺ ἔγινε ἀπ᾽ αὐτὸ τὸ ὕφασμα.

Ψυχολογικὴ ἑρμηνεία: Συναισθήματα ποὺ κυριαρχοῦν σ᾽ αὐτὴ τὴν ἑνότητα = πανικοῦ καὶ ἐκστάσεως (στοὺς φύλακες).

Καλολογικὰ στοιχεῖα : σύνθετα = πλακόστρωτο, χοροπηδοῦσαν, τρεμόσβηνε, μυστικοπαθῆ, χρυσοποίκιλτη, σκαλοπάτια. Κοσμητικὰ Ἐπίθετα: βαθὺ (ἄνοιγμα), κρύο (μάρμαρο), χρυσὲς (ἁλυσίδες), ἅγιο (σκοπό), ἀτίμητο (θρόνο), τυφλωτικὸ (φῶς), χρυσοποίκιλτη (πορφύρα), χρυσὲς (παντοῦφλες), σκοτεινὰ (βάθη). Χαρακτηρ. ἐπίθετα = τελευταία (ὥρα), σπαραχτικὲς (φωνές), συγκεχυμένες (ὁμιλίες), μελαψὸ (γεροντάκι), συρτό, ἥσυχο, ἐναέριο (βῆμα), ἔκθαμβα, ἐκστατικά, μυστικοπαθῆ (μάτια). Μεταφορές = κοκκαλωμένοι, χοροπηδοῦσαν, ἔπνιγε, πλημμύρισε, ταξίδευαν, καρφώθηκαν, ἔσχισε, χύθηκε. Εἰκόνες = ἑτοίμασαν τὸ γερό... τελευταία φορά, ἕνα γεροντάκι... βάθη τοῦ ναοῦ· πολλὲς ἀκουστικὲς καὶ ὀπτικὲς εἰκόνες ὑπάρχουν: ἁλυσίδες χοροπηδοῦσαν, φωνές, βροντές, ἔτριζαν, σειόνταν. Ἀσύνδετα: ἀκίνητοι, κοκκαλωμένοι, πτώματα..., γύρισαν, κοιτάχτηκαν — ἑτοίμασαν, σήκωσαν, κοίταξαν — ἀόριστες, συγκεχυμένες..., φωνές..., γόους..., γυναικῶν — ἕνα... μελαψό, καμπουριασμένο, ἀκουμπώντας... ντυμένο... μὲ τίς... παντοῦφλες, κατέβαινε... ἔσχισε — συρτό, ἥσυχο, σχεδὸν ἐναέριο — ἔτριζαν, τὸ τέμπλο... οἱ κανδῆλες· συνεκδοχή = τὰ τζάμια (οἱ θύρες) ἄνοιξαν. Κολόβωμα λέξεως = τς ἄπιστους (ἀντὶ τοὺς ἄπιστους).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ν ο ή μ α τ α = 1) Στὶς δύσκολες στιγμὲς ἡ διαφύλαξι τῶν πολυτίμων θησαυρῶν εἶναι ἀναγκαία.

2) Οἱ ἅγιοι ἀγαποῦν τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴ βοηθοῦν στὶς δύσκολες ὧρες.

Π ε ρ ί λ η ψ ι: Ἑτοιμασία διὰ τὴν ἀπόκρυψι τοῦ σκηνώματος· σκηνὲς ἀμάχων· τὸ θαῦμα.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ Ε' ΕΝΟΤΗΤΟΣ:

Γλωσσικὴ ἑρμηνεία: καντῆλες > κανδήλη > καντήλιον > καντήλι > λατιν. candela: κρεμαστὴ λυχνία λαδιοῦ μπρὸς σὲ εἰκόνες· μπὰς κι (κατὰ συγκοπὴ ἐκ τοῦ μήπως) (κατ' ἄλλους σλαβ. Mbasse = ἴσως) = μήπως· κατάρα = (καταρῶμαι) ἡ κακὴ εὐχή, ἡ εὐχὴ νὰ πάθη κάποιος κακό. δεχότουνα = ἐδέχετο· ἔ το = νάτο = ἰδοὺ αὐτό· ἐκειὰ = ἐκειὸς - ὰ -ό = ἐκεῖνος -η - ο· πετεινὸς (ἀρχ. ἐπίθ. πετάμενος) = μεσν. πετεινὸς = ὁ κόκορας· καταιγίδα ἡ = ραγδαία βροχὴ μὲ σφοδρὸ ἄνεμο, ἀστραπὲς καὶ βροντές· ἀγναντεύω = (ἀγνάντια = τὰ ἐναντία > ταϊνάντια > ταjνάντια > τ' ἀγνάντια) = θεῶμαι, βλέπω, ἀπὸ μακριά, ἀπέναντι.

Πραγματικῶν ἑρμηνεία: Βίδο = νησὶ β. τῆς Κερκύρας· ἦταν καλὰ ὀχυρωμένο ἀπὸ τοὺς Ἄγγλους· λένε ὅτι συνδεόταν μὲ στοὰ μεγάλη, ποὺ περνοῦσε κάτω ἀπ' τὴ θάλασσα, μὲ τὸ παλαιὸ φρούριο (βλέπε ἀνωτέρω).

Ψυχολογικὴ ἑρμηνεία: συναισθήματα, ποὺ κυριαρχοῦν σ' αὐτὴ τὴν ἑνότητα: χαρᾶς, ἱκανοποιήσεως, ἐνθουσιασμοῦ, παραληρήματος (τῶν φυλάκων, τοῦ λαοῦ, τοῦ στρατοῦ).

Καλολογικὰ στοιχεῖα: κοσμητικὰ ἐπίθετα = γερμένο (προσωπάκι), ξερά, σφιγμένα (χείλη), τρελλοῦ (ἐνθουσιασμοῦ), πιστοὶ (ὑπηρέτες), πελώριο (Σταυρό), τρελλό, χαρούμενο (καμπάνισμα), λαμπερός, καθάριος (ἥλιος)· χαρακτ. ἐπίθ. = μελαψὸ (προσωπάκι)· προσωποποίησι = οἱ καντῆλες... χλωμιάζουν. Μεταφορὲς = ἔκανε φτερά, ἔρριχνε ποτάμια, ἔβγαλε ἀστραπές, γλωσσίδι, τρελλό, χρύσισε, ἀνθοῦσε. Ἀλληγορία = πᾶν στὴν κατάρα· κοσμητικὰ ἐπιρρ.: χαρούμενα, ἀκούραστα, ἐπίμονα — ἄταχτα, βιαστικά. Παρομοιώσεις: σὰν κεραυνός, σὰν τρελλοί, σὰν κοπάδι. Εἰκόνες: Ἄνοιξαν... ἔπεφταν κάτω — ἀντίκρυσαν ἕναν... πᾶν στὴν κατάρα — ἅρπαξε μὲ τὸ δεξὶ... καμπάνισμα — Ἀπὸ τὴν κορυφή... ἄταχτα καὶ βιαστικά. ἀσύνδετα: νὰ διαδίδεται, νὰ τρέχη, νὰ μεγαλώνη — ἀκούρα-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

στα, ἐπίμονα, ἕνα... — πολυσύνδετα = γέροι καὶ νέοι, στρατιῶτες καὶ πολίτες καὶ χωρικοὶ — κανόνια καὶ προμαχῶνες καὶ σκόρπισαν. Ἐπανάληψι = θαμπὸ - θαμπό· λαμπερὸς - λαμπερός. Κλιμακωτό = νὰ διαδίδεται, νὰ τρέχη, νὰ μεγαλώνη — σάστισαν, τὰ ἄχασαν, γύρισαν πίσω —νὰ φεύγουν, νὰ τρέχουν, νὰ χάνωνται— ἔλαμψε καὶ φώτισε καὶ χρύσισε.

Ν ο ή μ α τ α: 1) Ἡ χαρὰ τῆς σωτηρίας εἶναι μεγάλη. 2) Ἡ εὐγνωμοσύνη εἶναι ἀρετή. 3) Ἡ πίστι σώζει.

Π ε ρ ί λ η ψ ι: Χαρὰ τῶν ὑπερασπιστῶν· τὰ νικητήρια στὸν Ἅγιο· ταπεινωμένη ἀποχώρησι τοῦ ἐχθροῦ.

ΣΥΝΔΕΣΙ ΤΩΝ ΝΟΗΜΑΤΩΝ: Ὁ φόβος κι ὁ τρόμος τῶν δικῶν μας εἶναι οἱ φοβερώτεροι σύμμαχοι τοῦ ἀντιπάλου. Ἡ καλὴ ὀργάνωσι πάντα φέρει τὴν ἐπιτυχία. Τὸ θάρρος εἶναι μισὴ νίκη. Ὁ ἐνάρετος πιστεύει στὴ βοήθεια τοῦ θείου, ὅταν βρίσκεται σὲ δύσκολη θέσι. Οἱ βάρβαροι προκειμένου νὰ καταλάβουν καὶ νὰ καταστρέψουν κάθε τι τὸ πολιτισμένο ρίπτονται μὲ ἀγριότητα. Οἱ πολιορκημένοι εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ ὑπερασπίσουν. Στὶς δύσκολες στιγμὲς ἡ διαφύλαξι τῶν πολυτίμων θησαυρῶν εἶναι ἀναγκαία. Οἱ ἅγιοι ἀγαποῦν τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴ βοηθοῦν στὶς δύσκολες στιγμές. Ἡ χαρὰ τῆς σωτηρίας εἶναι μεγάλη. Ἡ εὐγνωμοσύνη εἶναι ἀρετή.

Κεντρικὴ ἰδέα : Ἡ πίστι σώζει.

Σ κ ο π ό ς: Ὁ λογοτέχνης θέλει μὲ τὸ ἀνάγνωσμα τοῦτο νὰ γνωστοποιήση στοὺς νεωτέρους τὸ θαῦμα τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνα, ποὺ ἔσωσε τὴν Κέρκυρα ἀπ' τοὺς Τούρκους τὸ 1716 καὶ στὴ συνέχεια νὰ διδάξη ὅτι «ὁ Θεὸς ἀγαπᾶ τὴν Ἑλλάδα». Μὲ τὸ ἀνάγνωσμα τοῦτο πιστεύει ὁ λογοτέχνης ὅτι οἱ νέοι θὰ φρονηματισθοῦν, θὰ ἀγαπήσουν βαθύτερα τὴν πατρίδα καὶ τὴ θρησκεία.

Ἀξιομνημόνευτες φράσεις: Ἀφέθηκαν στὸ ἔλεος τοῦ θεοῦ· τοὺς νέους νὰ ὁπλιστοῦν, τοὺς γέρους, τὰ παιδιὰ καὶ τὶς γυναῖκες νὰ κουβαλοῦν χῶμα, νὰ βοηθοῦν στοὺς προμαχῶνες, νὰ περιποιοῦνται τοὺς πληγωμένους· ὀρθόδοξοι καὶ λατίνοι, ἔμπαιναν ἀπ' τὴ μιὰ πόρτα, προσκυνοῦσαν, καὶ ἔβγαιναν μὲ πιὸ θάρρος ἀπ' τὴν ἄλλη· τὸν Ἅγιο, ποὺ τὸν ἔβλεπε τόσα χρόνια νὰ κάνη χάρες, νὰ σώζη κόσμο, νὰ ἄχη τόση δύναμη! Γαλήνη καὶ στοὺς μαχητὲς καὶ στὴ φύση. Μιὰ βουβὴ ἡσυχία ἀπ' ἐκεῖνες ποὺ γίνονται πρὶν ἔρθη ἡ μεγάλη τρικυμία... Ἔξαφνα μέσα στὴν ἀπέραντη ἐκείνη γαλήνη, ἀντήχησε ἡ πρώτη κανονιά. Τοὺς ζεμάτισαν ἀπὸ πάνω μὲ λάδι· τοὺς κεραύνωναν ἀπὸ τὰ τείχη· ὀρθόδοξοι καὶ λατίνοι. Ἄλλοι γονάτιζαν, ἄλλοι ἔπεφταν κάτω.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΥΦΟΣ: Τὸ ὕφος τοῦ λογοτεχνήματος εἶναι γλαφυρό· χρησιμοποιεῖ διαλεγμένες καθαρὲς καὶ ἁπλὲς λέξεις καὶ ἐκφράσεις (ἐκτὸς ὀλίγων ἰδιωματισμῶν), ποὺ εἶναι γιομᾶτες εἰκόνες.

ΓΛΩΣΣΑ: Ἡ γλῶσσα εἶναι Δημοτική· οἱ λίγοι ἰδιωματισμοὶ καὶ οἱ λίγες ξένες λέξεις δὲν μποροῦν νὰ θεωρηθοῦν σὰν ἐλάττωμα στὸ λεκτικὸ τοῦ λογοτέχνη. Τὸ κερκυραϊκὸ λαϊκὸ ἰδίωμα παρουσιάζεται εἰς τοὺς μικροὺς ἀλλὰ γεμάτους χάρι διαλόγους, ποὺ μπόρεσαν νὰ προσδώσουν μίαν φυσικότητα εἰς τὸ λογοτέχνημα.

ΕΙΔΟΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΗΜΑΤΟΣ: Τὸ λογοτέχνημα τοῦτο ἀνήκει στὴν διήγησι, καὶ μάλιστα στὴν ἱστορικὴ διήγησι. Εἶναι ἀκριβὴς καὶ πιστὴ ἔκθεσι ἑνὸς πραγματικοῦ γεγονότος ἀπὸ τὴ ζωὴ τῆς πολύπαθης Κερκύρας (Αὔγουστος 1716).

ΧΑΡΑΚΤΗΡΕΣ: Ὁ Χαρ. Καμπονέρης χαρακτηρίζεται σὰν ἄνθρωπος τοῦ λαοῦ, ἁπλοϊκός, ἐνάρετος, ἀλλ' ἐπίμονος καί, λόγω μεγάλης πίστεως, ἀπαιτητικός. Ὅ,τι ἀπαιτεῖ ὅμως, εἶναι πέρα γιὰ πέρα ἄϋλο καὶ πνευματικό. Τόσο δραστήριος καὶ τόσο ταχυκίνητος, ποὺ εἶναι, μόλις ἀφήνει μικρὰ περιθώρια νὰ διαγραφῆ ὁ ἄτολμος καὶ θαμπὸς τύπος τοῦ διάκου, ποὺ κατὰ τὰ ἄλλα εἶναι κι ὁ διάκος ἕνας θεοσεβὴς καὶ πιστὸς δοῦλος τοῦ Ἁγίου.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Ὁ Νικ. Πετιμεζᾶς γεννήθηκε στὴν Ἀθήνα τὸ 1873 καὶ πέθανε τὸ 1952. Καταγόμενος ἀπὸ μεγάλη οἰκογένεια Ἠπειρωτῶν, ποὺ κατέφυγε στὴν Πελοπόννησο μὲ τοὺς διωγμοὺς τῶν Τούρκων, σπούδασε στὴ Σχολὴ Εὐελπίδων καὶ πῆρε μέρος στοὺς πολέμους ἀπὸ τὸ 1897 - 1916. Ἀπὸ τὸ 1920 ἄρχισε νὰ φαίνεται στὰ γράμματα· κυκλοφόρησε τὶς ποιητικὲς συλλογὲς «Ἁπλὰ λόγια», «Ἐγκόλπια», «Σιγαλὲς φωνὲς» καὶ πολλὰ διηγήματα ἢ περιγραφές. Σὰν χρονογράφος παρουσιάσθη ἀπὸ τὶς στῆλες τῆς «Ἑστίας». Τὰ ποιήματά του ἔχουν ὑποθέσεις ἀπ' τὴ λαϊκὴ παράδοσι καὶ ζωή. Ἡ συμβολή του στὴν ποίησι δὲν πρέπει νὰ ὑποτιμηθῆ. Μπόρεσε, σὰν νεορομαντικὸς αὐθόρμητος τραγουδιστής, νὰ συγκινήση μὲ τὰ καθημερινὰ γεγονότα σὲ χαμηλὸ τόνο καὶ λιτὴ ἔκφρασι. Κατώρθωσε νὰ μᾶς γνωρίση μὲ τὴν ἑλληνικὴ πραγματικότητα καὶ νὰ μᾶς προσφέρη μιὰ ἔμψυχη εἰκόνα αὐτῆς.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

6. Τὸ ἀστέρι τῶν μάγων

Ποίημα : Σωτ. Σκίπη

('Αναγνωστικὸν ΟΕΔΒ σελ. 13)

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Ὑπάρχει ἀντίληψι, βαθειὰ ριζωμένη στοὺς λαούς, ὅτι τὰ μεγάλα καὶ συνταρακτικὰ γεγονότα, ποὺ ἤλλαξαν τὴν πορεία τῆς ἱστορίας, ἢ ἡ γέννησι καὶ ὁ θάνατος σπουδαίων προσώπων, προμηνύονται ἢ καὶ συνοδεύονται ἀπὸ θαυμαστὰ σημεῖα: Ἐκλείψεις, ἐμφάνισι κομητῶν, σεισμοὶ κ.λ.π. (Αὐτὰ εἶναι «αἱ διοσημίαι» τῶν ἀρχαίων). Πῶς ἦταν λοιπὸν δυνατὸ γιὰ τὴ γέννησι τοῦ Χριστοῦ, τὸ πλέον κοσμοϊστορικὸ συμβὰν τῶν αἰώνων, οἱ ἄνθρωποι νὰ μὴν «ὁραματισθοῦν» ἕνα σημάδι στὸν οὐρανό, ἕνα «ἀλλοιώτικα» λαμπερὸ ἄστρο; Ἀλλ' ἀφήνομε τώρα τὴ λαϊκὴ ἃς εἰποῦμε δοξασία καὶ περνοῦμε στὴν ἐπίσημη ἐκδοχὴ τῆς θρησκείας μας· ὅτι δηλαδὴ ἐπρόκειτο γιὰ ὄντως θαυματουργὸ φαινόμενο καὶ ὄχι γιὰ συνηθισμένο ἀστέρι, καθὼς πραγματεύεται ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος (ὁμιλία ΣΤ' § 6' «οὐ τῶν πολλῶν εἷς ὁ ἀστὴρ οὗτος ἦν, μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἀστήρ, ἀλλὰ δύναμίς τις ἀόρατος...».

Ἀπὸ τοὺς 4 εὐαγγελιστὲς ὁ Μᾶρκος καὶ ὁ Ἰωάννης δὲν ἀναφέρονται καθόλου στὸ γεγονὸς τῆς γεννήσεως, ὁ Λουκᾶς, ἐνῶ λεπτομερῶς ἀναφέρει τὰ περὶ Ἀγγέλων καὶ ποιμένων κεφ. Β 6 - 18, δὲν κάνει ὅμως λόγο γιὰ «τὸ Ἀστέρι». Τέλος ὁ Ματθαῖος διεξοδικὰ ἐκθέτει γιὰ τὸ «φαινόμενον»· κεφ. Β 1 - 12 «... καὶ ἰδοὺ ἀστήρ, ὃν εἶδον ἐν τῇ ἀνατολῇ, προῆγεν αὐτούς, ἕως ἐλθὼν ἔστη ἐπάνω οὗ ἦν τὸ παιδίον».

Γνωστόν, εἶναι «τοῖς πᾶσι» ὅτι ἡ γέννησι τοῦ θεανθρώπου συνέβη 754 ἔτη ἀπὸ κτίσεως τῆς Ρώμης, στὰ χρόνια τοῦ αὐτοκράτορα Ὀκταβιανοῦ Αὐγούστου.

ΝΟΗΜΑ: Ὁ ποιητὴς Προφανῶς συνεχόμενος βαθειὰ ἀπὸ τὸ θαυμαστὸ γεγονὸς τῆς γεννήσεως τοῦ Σωτῆρος νοιώθει τὴν ἀνάγκη, σὲ τόνο προσευχῆς καὶ σὲ ὕφος «ἀναφορᾶς» θὰ ἐλέγαμε, νὰ εἰπῆ πρὸς Αὐτὸν ὅτι ἡ Θεία γέννησί του ἔδωσε μιὰ πνοὴ «ἀλλοιώτικης» ζωῆς, μιὰ ἀγαλλίασι, στὰ ἔμψυχα καὶ ἄψυχα τῆς φάτνης. Τὸ ἀστέρι, ποὺ ὁδηγώντας «τοὺς ὁδοιποροῦντας» μάγους ἐστάθη ἐπάνω ἀπὸ τὸ Σπήλαιο καὶ ποὺ δὲ θὰ φανῆ ξανά, ὅμως στὰ μάτια τῆς ψυχῆς τοῦ ποιητοῦ, ὅπως κάθε πιστοῦ,

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

θὰ εἶναι πάντοτε ὁρατό, γιατὶ τὸ ἔχει ἀνάγκη γιὰ ὁδηγητὴ καὶ φάρο στὴν πορεία του.

Τὸ ποίημα λόγῳ τῆς συντομίας του δὲν ἐξυπηρετεῖ σὲ τίποτα νὰ χωρισθῆ σὲ ἑνότητες, γιατὶ ὅλα τὰ στοιχεῖα του εἶναι αὐστηρὰ συγκεντρωμένα γύρω ἀπὸ τὸ κέντρο του, «τὸ ἀστέρι τῆς Βηθλεέμ».

Γλωσσικὴ ἑρμηνεία : Ἀλόγατα: (ἄλογα) : ποιητικὸς ἰδιωματισμὸς (ἐπίσης: πρόσωπα - προσώπατα) . Χλιμιντρίζω < χλιμιντρίζουν < ἀρχ. χρεμετίζω (προφανῶς ἠχοποίητη ἡ λέξι) . μουκανητά (μουγκανητά) = ἡ «φωνὴ τοῦ βοδιοῦ, λέξι ἠχοποίητη ἀπὸ τό: μούου τοῦ ζώου αὐτοῦ. (Βλέπε τὸ ἀρχ. μυκηθμὸς < μυκῶμαι.

Πραγματικῶν ἑρμηνεία : Φάτνη: (ἀρχ.) σήμερα λέγεται καὶ παχνὶ = ὁ χῶρος τοῦ στάβλου ποὺ τοποθετοῦν τὴν τροφὴ τῶν ζώων.

Αὐτὴ ἡ Ἁγ. Φάτνη ὑπάρχει στὴν ἀριστερὴ πλευρὰ τοῦ Σπηλαίου (ποὺ ἀνήκει σήμερα στὴν κυριότητα τῶν ὀρθοδόξων) . Ἐπάνω στὸ Σπήλαιο ἀνηγέρθη ἀπὸ τὴν Ἁγ. Ἑλένη περικαλλὴς ναὸς ρυθμοῦ Παλαιᾶς βασιλικῆς ποὺ σώζεται μέχρι σήμερα.

Τὸ Ἄστρο τῆς Βηθλεέμ: (Βλέπε καὶ στὰ εἰσαγωγικά) . Πέρα ἀπὸ τὴ θρησκευτικὴ ἄποψι καὶ τὴ λαϊκὴ ἀντίληψι, ἡ ἐπιστημονικὴ «ἀστρονομικὴ) ἔρευνα, (γιατὶ πολλοὶ ἔχουν ἀσχοληθῆ μὲ τὸ ζήτημα) , δὲν ἔχει καταλήξει σὲ «ἀποκρυσταλλωμένο συμπέρασμα». Ἡ ἐπισημότερη ἐκδοχὴ εἶναι ὅτι πρόκειται «περὶ συνόδου 2 πλανητῶν, Διὸς καὶ Κρόνου»· (ἔτσι δικαιολογεῖται καὶ ἡ ἀσυνήθιστη λάμψι) . Βλέπε κατατοπιστικὴ διάλεξι «Τὸ Ἄστρον τῆς Βηθλεὲμ» 1952 τοῦ καθηγητοῦ Στ. Πλακίδου.

Μάγοι: (Βλέπε ἀνάλυσι στὰ «ὀνειρεμένη Προσευχὴ» καὶ «Ἅγιοι Τόποι» τοῦ παρόντος) .

Μουκανητά: (Βλέπε γλωσσικά) . Μὲ τὴν εὐκαιρία θυμίζομε ὅτι ὅλα τὰ δηλωτικὰ τῆς κραυγῆς τῶν διαφόρων ζώων εἶναι λέξεις ἠχοποίητες, ὀνοματοποιημένες, καθὼς λέγομε π.χ.: βληχή = βέλασμα προβάτου, ὑλακή: σκύλου, ὀγκανισμός: ὄνου κ.λ.π.

Καλολογικὰ στοιχεῖα : Σπάνια συναντᾶμε ποίημα, ὅπως αὐτό, μὲ ὁλωσδιόλου ἀπουσία καλολογικῶν στοιχείων· θὰ ὑπεστήριζε κανεὶς ὅτι ὁ ποιητής, γιὰ νὰ μὴ σκεπάση τὴν ἐσωτερικὴ ὀμορφιὰ καὶ τὸ τόσο δυνατὸ καὶ «εὔγλωττο» νόημα τοῦ ποιήματος, ἀπέφυγε νὰ τὸ στολίση μὲ ἐξωτερικὰ στολίδια. Ἔτσι βρίσκομε μόνο μιὰ μεταφορά: μὲ τῆς ψυχῆς τὰ μάτια.

Κεντρικὴ ἰδέα : Κάθε ἄνθρωπο, ἀρκεῖ νὰ ἔχη «ζῶσαν πίστιν», μπορεῖ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

νὰ τὸν φωτίζῃ καὶ νὰ τὸν καθοδηγῇ τὸ Ἀστέρι τῆς Βηθλεὲμ (συμβολισμὸς τῆς φωτεινῆς διδασκαλίας τοῦ Χριστοῦ.

Κ ά π ο ι ο ι σ τ ο χ α σ μ ο ί (ἢ π ό θ ο ι ἢ ε ὐ χ έ ς): Ξέρομε ὅτι οἱ ναυτιλόμενοι στὰ παλιὰ ἐκεῖνα πρωτόγονα χρόνια ὡδηγοῦντο ἀπὸ τὸ πολικὸ ἀστέρι, οἱ σύγχρονοι ἀπὸ τὴν πυξίδα —ἀλλὰ τί λέγομε; μόνον ἀπ' αὐτή;— ἀπὸ τὰ ραντὰρ καὶ ὅ,τι ἄλλο σημερινὸ τεχνολογικὸ θαῦμα. Καὶ ὅμως δὲν φθάνουν αὐτά· σήμερα, καὶ πρὸ παντὸς σήμερα —τί παράξενο! καὶ ἂς εἶναι ἡ ἀποθέωσι τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς τεχνικῆς—, ὁ παραπαίων καὶ ἀνερμάτιστος ἄνθρωπος (εἴτε σὰν μονάδα εἴτε σὰν ὁμάδα) κυριολεκτικὰ ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ τὸ φῶς ἐκείνου τοῦ Ἄστρου, τὸ χρειάζεται σὰν ἕνα «κέντρο ἀναφορᾶς» του καὶ σὰν στήριγμα τῆς κλονισμένης πίστεώς του.

ΑΛΛΑ ΝΟΗΜΑΤΑ - ΙΔΕΕΣ: α) Ἡ γέννησι τοῦ θεανθρώπου «ἅγιασε» τὴ γῆινη καὶ πενιχρὴ φάτνη καὶ —γιατὶ ὄχι;— τῆς ἔδωσε διαστάσεις... οὐρανῶν. β) Μπορεῖ, κατὰ τὴν «ἐπιστήμη», τὸ ἄστρο αὐτὸ νὰ μὴ ξαναφανῇ στὸ φυσικὸ στερέωμα, θὰ «ἐπιτέλλη» ὅμως αἰώνια στὸ ἠθικο-λογικὸ στερέωμα τοῦ κάθε πιστοῦ.

ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΥΦΟΣ: Γλῶσσα δημοτική, πολὺ ἁπλή, ἀπηλλαγμένη ἀπὸ περιττὰ στολίδια. Τὸ ὕφος φυσικὸ καὶ ἀνεπιτήδευτο, ἀπογυμνωμένο ἀπὸ «κοσμητικὸ φόρτο». Τόσο ποὺ ἐμφανίζει μιὰ ἰσχνότητα καὶ ὑπεραπλούστευσι· πάντως ὑπηρετεῖ ἀποτελεσματικὰ τὸ νόημα.

ΜΕΤΡΟ: Τὸ ποίημα ἔχει 3 τετράστιχες στροφὲς μὲ ὁμοιοκαταληξία σταυρωτή, δηλαδὴ τῆς μορφῆς αββα. Τὸ ἀξιοπαρατήρητο ἐδῶ εἶναι ὅτι ὁ α' καὶ δ' στίχος κάθε στροφῆς εἶναι ἴδιοι (ἕνα εἶδος ἐπωδοῦ - ρεφραίν). Οἱ στίχοι εἶναι ἰαμβικοὶ 15σύλλαβοι παροξύτονοι, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν α' καὶ δ' τῆς δεύτερης στροφῆς καὶ β' καὶ γ' τῆς τρίτης, ποὺ εἶναι ὀξύτονοι. Στὸ β' στίχο τῆς πρώτης καὶ δεύτερης στροφῆς ἔχομε διασκελισμὸ τοῦ στίχου. Ὁπωσδήποτε ὅλοι οἱ στίχοι δὲν εἶναι ἄψογοι. Ὑπάρχουν γιὰ «θεραπεία» τῆς χασμωδίας μερικὲς συνιζήσεις.

Ψυχολογικὴ ἑρμηνεία: Ἀπὸ τὴν ἐπαφή μας μὲ τὸ ποίημα γεννιῶνται στὴν ψυχή μας: δέος καὶ μαζὶ ὑψηλὴ συγκίνησι καὶ θαυμασμὸς γιὰ τὸ ὑπερκόσμιο ποὺ συντελεῖται. Τὸ εἶναι μας ὁλόκληρο ἐκστασιάζεται, μπροστὰ σ' αὐτὴ τὴν ἕνωσι, τὴ «μέθεξι» οὐρανίων καὶ ἐπιγείων, καὶ ὅλα παίρνουν μέσα μας στάσι προσευχῆς, σὰν καθὼς ἀκοῦμε ἐκεῖνο τὸ «Σιγησάτω πᾶσα σὰρξ βροτεία καὶ μηδὲν γήινον ἐν ἑαυτῇ λογιζέσθω...».

ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΠΑΡΟΡΜΗΣΙ: Αὐτὸ τό... «ποιηματάκι», τὸ σκέτο, τὸ ὑποτονικό, τὸ τόσο ἄχρωμο σὲ ἐξωτερικὴ λάμψι, μπορεῖ νὰ προσφέρη

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

«τὴν πρώτη ὕλη» στὸ ζωγράφο γιὰ νὰ δώση ὑπέροχες εἰκόνες, γεμάτες ρεαλισμό, ἀλλὰ καὶ ἐξώκοσμο μυστήριο. Π.χ. θέλετε πιὸ ἐνδιαφέρον καὶ ἐπίκαιρο θέμα ἀπ' αὐτὴ τὴ «μέθεξι» θείων καὶ ἀνθρωπίνων ἐκείνη τὴ νύχτα τὴ μυστηριακή! Νά, μιὰ «γέφυρα» ὑμνολογούντων ἀγγέλων, ποὺ συνδέει τὰ γήινα μὲ τὰ οὐράνια. Ἐπίσης ὁ σύγχρονος ὑμνογράφος θὰ μποροῦσε ἀπ' ἐδῶ μέσα νὰ ἐμπνευσθῆ δυνατοὺς ὕμνους καὶ θεσπέσια δοξολογήματα γιὰ τὴ θεία συγκατάβασί Του, κοντὰ σ' ἐκεῖνα τὰ ἀνεπανάληπτα τῶν Ρωμανοῦ, Κοσμᾶ καὶ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου.

ΑΛΛΑ ΣΧΕΤΙΚΑ ΕΡΓΑ: Βέβαια τὸ γεγονὸς τῆς γεννήσεως τοῦ Σωτῆρος ἦταν φυσικὸ νὰ ἀποτελέση ἀνεξάντλητη πηγὴ ἐμπνεύσεως. Σχετικὰ ποιήματα στὰ σχολικὰ ἀναγνώσματα εἶναι: «Νύχτα Χριστουγεννιάτικη» Γ. Δροσίνη (σελ. 84 Ἀναγνωστ. Α' τάξεως), «Χριστούγεννα» Κ. Κρυστάλλη (σελ. 85 Ἀναγν. Α' τάξεως), «Χριστούγεννα» Κ. Κρυστάλλη (σελ. 20 Ἀναγνωστ. Β' τάξεως), «Χριστούγεννα» Στ. Σπεράντσα («Στὴ γωνιά μας κόκκινο τ' ἀναμμένο τζάκι...), «ὀνειρεμένη προσευχή» Κ. Παλαμᾶ (σελ. 5 Ἀναγν. Δ' τάξεως), «Χριστούγεννα», Κ. Παλαμᾶ («Νᾶμουν τοῦ σταύλου ἕν' ἄχυρο...»), «Χριστούγεννα» Γ. Σουρῆ καὶ ἄλλα.

Π ε ζ ά: «Ἡ γέννηση τοῦ Σωτῆρος» Σπ. Μελᾶ (σελ. 9 Ἀναγνωστ. Δ' τάξεως).

ΕΙΔΟΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΗΜΑΤΟΣ: Τὸ ποίημα εἶναι λυρικὸ - θρησκευτικὸ (καὶ μαζὶ κάτι σὰν ὕμνος καὶ προσευχή). Ὁ λυρισμός του μάλιστα εἶναι τῆς «κλασσικῆς μορφῆς», ὅπως θὰ ἐλέγαμε, ἀφοῦ ὑπάρχει ἐδῶ μέσα συμμετοχὴ τοῦ «ἐγώ»: «Χριστέ μου», «κι ἐμένα μ' ὁδηγάει».

ΣΧΟΛΗ - ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ: Ἀνήκει στὴ Νέα Ἀθηναϊκὴ σχολὴ (παλαμικὴ) καὶ συγκεκριμένα στὴ δεύτερη παλαμικὴ γενιά, καθὼς λέγομε. Ἄλλοι τὸν θέλουν, εἰδικώτερα, στοὺς νεορομαντικούς.

Ὁπωσδήποτε, ἂν εἶναι ἀνάγκη νὰ διακρίνωμε στὴν τέχνη του μιὰν ἐπίδρασι, αὐτὴ εἶναι ὁ γαλλικὸς συμβολισμὸς τοῦ Ζὰν Μωρεάς, ποὺ ἐθαύμαζε καὶ μετέφρασε ἄλλωστε.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Ἐγεννήθη στὴν Ἀθήνα τὸ 1881 καὶ ἀπέθανε στὴν Προβηγκία τῆς Γαλλίας τὸ 1952. Πληθωρικὴ ἰδιοσυγκρασία, ἀνήσυχο πνεῦμα, μὲ ποικιλία διαφερόντων, γνωρίσματα ποὺ ὁπωσδήποτε ἔχουν σχέσι μὲ τὴν προέλευσί του, (ὁ πατέρας του Ἀγρινιώτης, ἡ μητέρα του ἀπὸ τὰ Ἑπτάνησα, ὁ παππούς του Σουλιώτης, ὁ ἴδιος ἔζησε ἀρκετὰ στὴ Λάρισα), ἀλλὰ καὶ μὲ τὰ ταξίδια του στὸ ἐξωτερικὸ (Ἀμερική, Αἴγυπτο, Εὐρώπη καὶ κυρίως Γαλλία). Ἐκεῖ ἐγνώρισε προσωπικὰ καὶ τοὺς Μωρεάς, Μιστράλ, ἀπὸ τοὺς ὁποίους καὶ ἐπηρεάσθη.

Τὸ 1922 παίρνει τὸ ἀριστεῖο τῶν γραμμάτων, ἀλλὰ καὶ ἡ Γαλλία δεύτερη πατρίδα του τὸν ἐτίμησε μὲ τὸ παράσημο τῆς Λεγεῶνος τῆς Τι-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μῆς. Γενικὸς γραμματεὺς τῆς Σχολῆς Καλῶν Τεχνῶν καὶ τὸ 1946 ἀκαδημαϊκός. Ἀνήκει στοὺς νεορομαντικούς· ἡ ποίησί του ἐλεγειακή, πατριωτική, μυθοπλαστική, ἀφοῦ ξεκίνησε μὲ βαλαωρίτικη μεγαλοστομία καὶ στόμφο καὶ κατέληξε σὲ πιὸ ἀπέριττες καὶ συγκεκριμένες μορφές. Τὸν ποιητή μας τὸν ἀπησχόλησαν σὰν ἄνθρωπο καὶ σὰ δημιουργὸ κορυφαῖες καὶ κρίσιμες ὧρες τοῦ ἑλληνισμοῦ· π.χ. ἡ προσφυγιὰ τοῦ 1922, τὸ ἔπος τοῦ 1940, ἡ ἀντίστασι στὴν κατοχὴ (ἐκυκλοφόρησε ἀνώνυμα πατριωτικὰ θούρια).

Τὰ ἔργα του: εἶναι πολυγραφώτατος.

α) ποιητικὲς συλλογές: «Κασταλία κρήνη», «Ἀπολλώνιον ἆσμα», «Αἰολικὴ ἅρπα», «προσφυγικοὶ καημοί», «κάλβεια μέτρα», «κολχίδες» κ.ἄ.

β) Θεατρικά: «Ἁγία Βαρβάρα», «Στεφανώματα», «Οἱ Πέρσες τῆς δύσεως» (ἐναντίον τῶν Γερμανῶν).

γ) Δοκίμια: «Μικροὶ περίπατοι», «Κωστῆς Παλαμᾶς» κ.ἄ.

δ) Μεταφράσεις: «Στροφὲς» τοῦ Ζ. Μωρεάς, «Ρουμπαγιὰτ» τοῦ Ὀμὰρ Καγιάμ, «ἐνδυμίων» τοῦ Τζ. Κήτς, «Ἔργα καὶ ἡμέραι» τοῦ Ἡσιόδου κ.ἄ.

7. ΛΑΜΠΡΙΑΤΙΚΟΣ ΨΑΛΤΗΣ

Ἀλ. Παπαδιαμάντη

(Ἀναγνωστικὸν Ο.Ε.Δ.Β. σελ. 11-20)

(ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Μέσα στὴν πολυθόρυβη ζωὴ τῶν σημερινῶν ἀστικῶν κέντρων, ποὺ ἕνα ἄγχος τὴ σφίγγει καὶ κινδυνεύει νὰ πνιγῆ, ὅλα ἔχουν «φορμαρισθῆ», ἔχουν τυποποιηθῆ· ὅλα εἶναι σὰν νὰ ἔχουν βγῆ ἀπὸ τὸ ἴδιο «καρμπόν»· ὅλα ζοῦν καὶ κινοῦνται γύρω ἀπὸ ἕνα κόσμο ταχυκίνητο, ποὺ στὸ γρήγορο πέρασμά του συμπαρασύρει κάθε τι τὸ ὡραῖο καὶ ὑψηλό· καὶ στὸ τέλος, μέσα σ' αὐτὸν τὸν τρελλὸ ἀνεμοστρόβιλο μὲ σφιγμένα τὰ πικρὰ της τὰ χείλη (γιατὶ δὲ γνώρισαν τὴ χαρὰ) πορεύεται ἡ ζωή μας καὶ χάνεται στὴ στροφὴ τοῦ δρόμου, ποὺ δὲν ἔχει ποτὲ γυρισμό... Νὰ γιατὶ κάθε γιορτὴ καὶ κάθε σχόλη πασχίζει καθένας νὰ φύγη μακριὰ ἀπ' τὴν πόλι (ἡ ὁποία, δυστυχῶς, τὸν ἀκολουθεῖ) γιὰ νὰρθῆ σ' ἐπαφὴ μὲ τὴ φύσι καὶ τὸν ἁπλὸ κόσμο της καὶ νὰ χαρῆ γιὰ λίγο τὴν ξενοιασιά· γιὰ λίγο ὅμως... Στὸ θρησκευτικὸ αὐτὸ διήγημα τοῦ Παπαδιαμάντη θὰ χαροῦμε τὴ μαγεία

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τῆς ἑλληνικῆς φύσεως καὶ τὴν ἁπλῆ καὶ ἀνυπόκριτη παρουσία τῶν ἀνθρώπων τῆς ὑπαίθρου στὴν πιὸ καλή της ὥρα, στὴ γιορτὴ τῆς Λαμπρῆς).

ΝΟΗΜΑ: Ὁ κὺρ Κωνσταντὸς ὁ Ζ'μαροχάφτης, τρίτος πάρεδρος σ' ἕνα χωριό, ὑπόσχεται στὸν παπα - Διανέλο νὰ τὸν βοηθήση σὰν ψάλτης στὸ ἐξωκκλήσι τοῦ Ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου, 3 ὧρες μακριὰ ἀπ' τὴν πολίχνη. Τοῦ ὑπόσχεται πὼς τὸ βράδυ τοῦ Σαββάτου θὰ φτάση στὸ ξωκκλήσι «γιὰ νὰ ψάλη καὶ νὰ συνεορτάσωσιν ὁμοῦ τὴν Ἀνάστασιν». Ὁ παπα - Διανέλος μὲ τὶς δυὸ νεώτερες κόρες του καὶ ἄλλες γυναῖκες ξεκινοῦν πρωὶ τοῦ Μ. Σαββάτου μὲ τὶς ἑτοιμασίες τους καὶ φτάνουν στὸ ἐξωκκλήσι, ὅπου οἱ γυναῖκες ἄρχισαν νὰ τὸ τακτοποιοῦν καὶ νὰ τὸ καθαρίζουν γιὰ νὰ τοῦ δώσουν γιορταστικὴ ὄψι. Μὲ τὸ σπέρωμα ἄρχισαν νὰ καταφτάνουν κι οἱ βοσκοὶ μὲ τὶς οἰκογένειές τους συγυρισμένοι, γιορταστικοὶ μὲ ἄνθη, κεριὰ καὶ φαγώσιμα. Ἡ νύχτα προχωροῦσε, ἀλλὰ δὲ φαινόταν νὰ ἔρχεται ὁ κὺρ Κωνσταντὸς ὁ Ζ'μαροχάφτης, ὁ ψάλτης τῆς Λαμπρῆς. Ὁ παπᾶς ἄρχισε νὰ ἀνησυχῆ ποὺ ἀργοῦσε ὁ ψάλτης· γιατὶ χωρὶς βοηθό, χωρὶς ψάλτη ἢ τοὐλάχιστον ἕναν ἀναγνώστη δὲν μποροῦσε νὰ ἱεροπρακτήση· καὶ δὲν ἦταν δυνατὸν νὰ τὸν βοηθήση κανεὶς ἄλλος, γιατὶ οἱ γυναῖκες δὲν ἦταν πρέπον νὰ ψάλουν καὶ οἱ βοσκοὶ ἦταν ἀγράμματοι κι ἀλιβάνιστοι. Νὰ στείλη ἕνα βοσκὸ στὸ χωριό, γιὰ νὰ καλέση ἄλλον ψάλτη, ἦταν ἀδύνατο. Ὅσο νὰ πάη καὶ νὰ τὸν φέρη, ξημέρωσε...

Τὰ μεσάνυχτα πλησιάζουν· ὁ παπᾶς ἀγανακτεῖ κατὰ τοῦ κὺρ Κωνσταντοῦ· ἡ θειὰ Μαθηνὼ προσπαθεῖ νὰ βγάλη τὸν παπα Διανέλο ἀπ' τὴ δυσκολία· τοῦ προτείνει νὰ «κανοναρχῆ» σ' ἕνα γεροντάκο, τὸν Φιλιππῆ, τὰ λόγια, ὅσα γνώριζε, καὶ νὰ τὰ ψέλνη ἐκεῖνος... ὁ παπᾶ - Διανέλος, ἀφοῦ ἀπελπίστηκε νὰ περιμένη τὸν ψάλτη, ἄρχισε νὰ χτυπᾶ τὸ σήμαντρο γιὰ νὰ ξυπνήση τοὺς βοσκοὺς γιὰ νὰ παρακολουθήσουν τὴν Ἀνάστασι. Μὲ πολλὲς δυσκολίες, ἀπὸ πλευρᾶς ψάλτου, ὁ παπᾶς ἄρχισε νὰ λέη τὰ προκαταρκτικὰ τῆς ἀκολουθίας τῆς Ἀναστάσεως· μετ' ὀλίγο ἔψαλε τὸ «Χριστὸς Ἀνέστη» καὶ ἀφοῦ ὁ γερο - Φιλιππῆς δὲν ἦτο ἱκανός, ἀνέλαβε ἡ θειὰ τὸ Μαθηνὼ νὰ ψάλη, μόλις μπῆκαν πάλι μέσα στὴν ἐκκλησία. Ὁ παπᾶ - Διανέλος ἀργεῖ σκοπίμως νὰ ἑτοιμασθεῖ γιὰ τὴν λειτουργία ἐλπίζοντας ὅτι θὰ καταφτάση ὁ κὺρ Κωνσταντός, ὁ λαμπριάτικος ψάλτης.

Καὶ μόλις ὁ παπᾶς λαμπροφορεμένος, βγῆκε νὰ ψάλη τοὺς «Αἴνους» καὶ ν' ἀρχίση τὸν «Ἀσπασμόν», ἕνας βοσκός, ποὺ εἶχε πάει νὰ δῆ τὸ κοπάδι του, ἀναγγέλει ὅτι βαθειὰ ἀπὸ τὸ ρέμα κάποιος γυρεύει βοήθεια. Τρέχουν δυὸ - τρεῖς βοσκοὶ μὲ λαμπάδες καὶ μὲς στὸ σκοτάδι βρῆκαν τὸν κὺρ Κωνσταντὸν τὸν Ζ'μαροχάφτην πεσμένον στὴν ἄμμον τοῦ ποταμοῦ μὲ τὰ πόδια μὲς στὸ νερό. Τὸν βοήθησαν καὶ σὲ λίγο ἔφτασαν ὅλοι στὸ ἐξωκκλήσι, ὅπου παρὰ τὸ πέσιμό του καὶ τὸν πόνο του βοήθησε τὸν παπᾶ - Διανέλο σὲ ὅλη τὴν λειτουργία.

ΕΝΟΤΗΤΕΣ καὶ ἐπιγραφή: Τὸ διήγημα τοῦτο τοῦ Παπαδιαμάντη εἶναι ἀπόσπασμα ἀπ' τὸ ὁμώνυμο διήγημά του καὶ ἀποτελεῖ τὴν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

γ' ἑνότητα στὸ πλῆρες κείμενο, ποὺ μαζὶ μὲ τὸν πρόλογο ἀποτελεῖται ἀπὸ 9 ἑνότητες. Τὸ ἀνθολογημένο λοιπὸν τοῦτο ἀπόσπασμα θὰ τὸ ἰδοῦμε σὰν μία ἑνότητα μὲ ἐπιγραφή: «Ἀναμονὴ τοῦ Λαμπριάτικου ψάλτη καὶ ἀγωνία γιὰ τὴν ἀπρόσμενη ἀργοπορία του».

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ: **Γλωσσικὴ ἑρμηνεία** = νᾶμα τὸ = ὁ οἶνος, μὲ τὸν ὁποῖον τελεῖται ἡ θ. εὐχαριστία. ὀνάρια τὰ = μικροὶ ὄνοι, πῶλοι· σάγματα (σάγμα τὸ) (σάττω = σαμαρώνω) = τὰ σαμάρια· τορβάς ὁ (καὶ ντορβὰς) = σάκκος μὲ τροφή, ποὺ ἀναρτᾶται ἀπὸ τὸ κεφάλι ἢ τὸν λαιμὸ τοῦ ζώου. στικτός = ὁ ποικιλόχρωμος, ἐκεῖνος ποὺ φέρει στίγματα, βοῦλες· φριξότριχος = μὲ κυματιστὰ μαλλιά· σοβοῦντες (σοβῶ = βάλω σὲ κίνησι τὸ κοπάδι, τρομάζω τὸ κοπάδι μὲ φωνές, σαλαγῶ) σαλαγίζοντες· δυσάγωγος = δυσπειθής, ἀτίθασος· ἠτμίσθη (ἀτμίζω = βγάζω ἀτμόν) = ἐξητμίσθη, ἐχάθη· Πάρεδρος = βοηθὸς δημάρχου· ὁ θεσμὸς ἔχει καταργηθῆ· ἀλιβάνιστος = ἀθυμιάτιστος, ἀλειτούργητος· πολίχνη ἡ = μικρὴ πόλι· ἔρεγχον (ρέγχω) = ἐροχάλιζαν. κειδὰ = (ἐπίρρ.) ἐκεῖ· ἄφατος = ἀνέκφραστος· κάρα ἡ = ἡ κεφαλή· ἵλεως = εὐνοϊκός· ἐνωτίζομαι = ἀκούω μὲ προσοχή· πόμα (πίνω) = πιστό· ἄμωμον = ἄψογο· χουγιάζω = φωνάζω δυνατὰ ἀπὸ μακρυὰ (χούγιασμα καὶ χουγιατό).

Πραγματικῶν ἑρμηνεία: = Ζεματισμένα τυριά = τυριὰ εἰδικῆς ἐπεξεργασίας· ἀντὶ δηλ. νὰ τοποθετηθῆ τὸ πηγμένο τυρὶ σὲ ἀραιὸ ὕφασμα γιὰ νὰ στραγγίξη, ρίχνεται στὸ καυτὸ τυρόγαλο καὶ ἀποκτᾶ μιὰ ἐλαστικὴ μᾶζα· λινόχρους = μὲ τὸ χρῶμα τοῦ λιναριοῦ, (μπὲζ)· ἀγκιστροδεῖς = σὲ πολλὰ χωριὰ οἱ ὀρεσίβιοι δίνουν στὰ μουστάκια τους ἀγκιστροειδὲς σχῆμα (τσιγκελωτό)· κομαρεῶν = κουμαριῶν = φυτὸν θαμνῶδες (κόμαρος ἡ) ποὺ κάνει τὰ κούμαρα· χράμια τὰ = χονδρὰ καὶ ψιλὰ ὑφαντὰ ἐφαπλώματα ἀπὸ ἐγχώριο μαλλί. Κιλίμια τὰ = μάλλινα στρωσίδια ἀπὸ ἐγχώριο μαλλί· κανοναρχῶ = ὑπαγορεύω τὰ λόγια τοῦ τροπαρίου γιὰ νὰ τὰ ψάλη ὁ ψάλτης (προπορεύομαι διαβαστά). Φυτίλια τὰ = (ἐλλύχνια) θρυαλλίδα τοῦ λύχνου φτειαγμένη ἀπὸ κλωστὲς βάμβακος γιὰ νὰ μεταφέρη τὸ λάδι καὶ νὰ λάμπη· σήμαντρον = πεπλατυσμένη ἐπιφάνεια ἀπὸ εἰδικὸ ξύλο ἢ σίδερο, ποὺ τὸ χρησιμοποιοῦσαν γιὰ καμπάνα σὲ μονὲς καὶ ξωκκλήσια· τροχαίους καὶ Ἰάμβους = ὁ τρόπος κρούσεως τοῦ σημάντρου ἢ τῆς καμπάνας· παννυχίδα (παννυχὶς ἡ) = ἀκολουθία ὁλονύκτια, νυκτερινή· Φελόνιον τὸ = (Φαιλόνιον ἢ Φαινόλη ἢ φελόνη) = ἱερατικὸν ἄμφιον σὰν ἐπενδύτης χωρὶς μανίκια· φέρεται ἀπὸ πρεσβύτερον ἱερουργοῦντα. Βημόθυρα τά: ἡ ὡραία πύλη ἢ τὰ δύο φύλλα της· τρισκέλιον τὸ = ἔπιπλο τῆς ἐκκλησίας μὲ τρία σκέλη. Πάνω σ' αὐτὸ τοποθετεῖται ἡ εἰ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κόνα τοῦ ἑορταζομένου ἁγίου· μίτρα ἡ = λειτουργικὸ κάλυμμα κεφαλῆς ἀρχιερέων. καταχθόνια τὰ = ὑπὸ τὴν γῆ. ἐπιμάνικον τὸ (ἐπιμανίκια τὰ) = ζεῦγος χειροθηκῶν τοῦ ἱερέα.

Ψυχολογικὴ ἑρμηνεία: Στὸ διήγημα τοῦτο, ποὺ φαντάζει σὰν ἕνα καλειδοσκόπιο λαογραφικὸ καὶ θρησκευτικό, ὁ Παπαδιαμάντης, ὁ ἅγιος τῆς Λογοτεχνίας μας, ἐναποθέτει ἕνα πλούσιο σύνολο συναισθημάτων: τὸ συναίσθημα τῆς θεοσέβειας κυριαρχεῖ στὶς ψυχὲς τῶν ἁπλῶν, ἁπλοϊκῶν ἡρώων καὶ ἀκολουθοῦν κλιμακωτὰ τὰ συναισθήματα: καλαισθητικὰ (δημιουργημένα ἀπ' τὴν ὡραιότητα τῆς ἑλληνικῆς ὑπαίθρου), συμπαθητικὰ (γιὰ τοὺς ἀνθρώπους τοῦ βουνοῦ, τοὺς ξωμάχους), διανοητικὰ (ἀνυπομονησίας καὶ ἀμφιβολίας), ἠθικὰ (ἀγανακτήσεως καὶ ἀποδοκιμασίας) καὶ πάλι τὰ (συμπαθητικὰ συναισθήματα τῆς χαρᾶς καὶ τῆς ψυχικῆς εὐδαιμονίας θὰ κλείσουν τὸ ἔργο (πνευματικὴ καὶ θρησκευτικὴ ἀπόλαυσι ἀπὸ τὴν πραγματοποίησι τῆς ἀκολουθίας τῆς Ἀναστάσεως).

ΧΑΡΑΚΤΗΡΕΣ: Ὁ Παπαδιαμάντης ἀναθρεμμένος μέσα σ' ἕνα ποικιλόμορφο φυσικὸ καὶ ἀνθρώπινο περιβάλλον (ἀπὸ τὰ κουφαλιασμένα ἀκρογιάλια τῆς Σκιάθου, στὰ καθαγιασμένα χώματα τοῦ Ἄθω, μέχρι τὴν ταπεινὴ ζωὴ τῆς Ἀθήνας, ποὺ ἔφυγε, μὲ τὸ παράταιρο ἐκεῖνο ἀνθρωπολόγι της) μπόρεσε νὰ διαβάση τὶς ἀνθρώπινες ψυχὲς καὶ νὰ μᾶς δώση ἀδρούς τοὺς χαρακτῆρες τους. Γενικὰ ὁ Παπαδιαμάντης θὰ χρησιμοποιήση σὰν ἥρωες ἀνθρώπους κομμένους ἀπ' τὴν ταπεινὴ κι ἀνώνυμη μᾶζα, ποὺ δὲν παύουν ὅμως νὰ καταυγάζωνται ἀπ' τὸ ἄπλετο φῶς μιᾶς πλούσιας ἐσωτερικῆς ψυχῆς τους. Ὁ παπὰ Διανέλος θεοσεβής, πρόθυμος καὶ καλοκάγαθος δὲν ἀργεῖ νὰ θυμώση κατὰ τοῦ ψάλτη, ποὺ δὲν ἦλθε νὰ ψάλη, ἀλλὰ ἡ ψυχή του δὲν μπορεῖ τὸ ψυχοφθόρο μῖσος νὰ κρατήση γιὰ πολύ. Ὁ κὺρ Κωνσταντὸς ἁπλοϊκὸς τύπος νοικοκύρη, ποὺ πρόθυμα δίνει τὴν ὑπόσχεσί του καὶ μὲ κάθε τρόπο προσπαθεῖ νὰ τὴν πραγματοποιήση. Ἡ θειὰ τὸ Μαθηνὼ καὶ ἡ θειὰ τὸ Σειραϊνὼ εὐσεβεῖς γυναικεῖοι τύποι τῶν διηγημάτων τοῦ Παπαδιαμάντη, ποὺ ὀρθώνονται ἀνάγλυφα μέσα σ' ὅλο τὸ ἔργο του· Εἶναι πρόθυμες νὰ ἀκολουθήσουν τὸν παπὰ καὶ νὰ τοῦ συμπαρασταθοῦν σὲ κάθε δυσκολία του· δὲν κουράζονται νὰ συνδράμουν ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τους προκειμένου νὰ εὐχαριστήσουν τὸν Θεό, ποὺ φέρουν μέσα τους ἁπλοϊκά, καὶ τοὺς ἀνθρώπους, ποὺ ἀγωνίζονται ἀγράμματοι κι ἀλιβάνιστοι μακριὰ ἀπ' τὸν κόσμο στὰ κακοτράχαλα βουνά, νὰ μὴ νιώσουν ξεκομμένοι πέρα γιὰ πέρα ἀπ' τὸ δρόμο τοῦ Θεοῦ· οἱ ξωμάχοι, βοσκοὶ καὶ ποιμένες, οἱ ἄνθρωποι τοῦ βουνοῦ καὶ τῆς ἐρημιᾶς, παρ' ὅλη τὴν ἀγριότητα καὶ τὴν τραχύτητά τους, ἔχουν στὴν ψυχή τους τὸ ὄμμα τοῦ θεοῦ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

καὶ τοῦ ἀνάβουν θυμίαμα· ξέρουν νὰ σέβωνται καὶ νὰ ἐκδηλώνουν τὸ σεβασμό τους ἁπλοϊκὰ καὶ ἀγυπόκριτα· θὰ φορέσουν τὰ «καλά» τους, θὰ ξυραφισθοῦν, θὰ συγυρισθοῦν, θὰ πάρουν καὶ τὶς ἑτοιμασίες τους καὶ θὰ τρέξουν νὰ ἀκούσουν τὰ θεϊκὰ γράμματα γιὰ νὰ νιώσουν τὴ Λαμπρή· ὁ γερο Φιλιππῆς γνήσιος λαϊκὸς τύπος, θεοφοβούμενος, πρόθυμος ἀλλ' ἀνήμπορος νὰ «γυρίση τὴ γλῶσσα του» στοὺς ψαλμοὺς τῆς Ἀναστάσεως.

Καλολογικὰ στοιχεῖα: Ὁ Παπαδιαμάντης δὲν εἶναι μόνο βαθὺς ψυχολόγος καὶ «ζωγράφος» τῶν ψυχῶν, ἀλλ' εἶναι καὶ ζωγράφος τοῦ περιβάλλοντος. Ἕνας ἐξαίσιος ζωγράφος μὲ τὴν πέννα. Ἂν ἡ πέννα ἦταν χρωστήρας, θὰ μᾶς ἄφηνε σπάνια ζωγραφικὰ ἔργα, καθαρὰ βυζαντινὲς ἁγιογραφίες· τὸ διήγημα τοῦτο σὲ πρώτη θέσι ἔχει νὰ μᾶς παρουσιάση εἰκόνες ζωντανὲς καὶ περιγραφὲς δυνατὲς τόσο, ποὺ κι ἂν βρισκόμαστε κλεισμένοι μέσα στ' ἀφιλόξενα «φαράγγια» τῶν μεγαλοπόλεων κι ἂν μᾶς σφίγγη μιὰ στενότης οἰκοδομικοῦ χώρου, δὲ μπορεῖ παρὰ νὰ αἰσθανθοῦμε τὰ κελαρύσματα τῶν νερῶν, ποὺ τρέχουν ἀνάμεσα ἀπὸ σχισμένα βράχια, τὶς φωνὲς τῶν ξωμάχων καὶ τὰ χουγιάσματα, ποὺ κάνουν στὰ ζωντανά τους, τοὺς ἁπλοϊκοὺς τύπους τῶν ἀνθρώπων τοῦ λαοῦ, ποὺ ζοῦν καὶ κινοῦνται μεταξὺ οὐρανοῦ καὶ γῆς συνεχιστὲς τῆς παλιᾶς ἐκείνης χριστιανικῆς ζωῆς, ποὺ τόσο μαγεύει καὶ γεμίζει τὴν ἄδεια ψυχὴ τῶν ἀνθρώπων τοῦ «πολιτισμοῦ» τῶν μεγαλοπόλεων... Ἡ περιγραφὴ τῆς πομπῆς, ποὺ ἀποτελεῖται ἀπὸ καλυβιώτισσες γυναῖκες, ποιμενίδες, βοσκίδες, ἡ ἐμφάνισι τῶν ποιμνίων, ἡ παρουσία τῶν βοσκῶν, ἡ περιγραφὴ τῆς ἁγιογραφίας τοῦ ναοῦ, ποὺ γίνεται εὐκαιριακά, ἡ νυχτερινὴ ἀνάπαυσι τῶν βοσκῶν γύρω ἀπ' τὸ ξωκκλήσι, μέχρι νἄρθη ἡ ὥρα τῆς Ἀναστάσεως καὶ ἡ ἀκολουθία τῆς Ἀναστάσεως εἶναι τόσο λεπτομερειακὰ δοσμένα, ποὺ μαρτυροῦν μιὰ δύναμι καὶ μιὰ δεξιότητα, ποὺ μόνο στὸν Παπαδιαμάντη θὰ βροῦμε. Οἱ διάλογοι εἶναι τέλειοι· ἀποδίδουν ἕνα τοπικὸ χρῶμα στὸ διήγημα· διασποῦν εὐχάριστα τὴν λεπτομερειακὴ περιγραφὴ καὶ ἀποφεύγεται ἡ μονοτονία.

Σύνθετα: Φριξότριχοι, ἡλιοκαεῖς, πολυήχου, δυσάγωγον, περιπόρφυρα, χρυσαυγῆ, βλαχόκαλτσες, ἀργοστόλιστος, κανοναρχῶ, θεοφοβούμενος, μεσονύκτιον, σημαιοφόρος, ὁλοκαύτωμα, ἱερόσυλος, αὐτοσχέδιον, πρωτοκάθεδρον κ.ἄ.

Κοσμητικὰ Ἐπίθετα: Καλυβιώτισσαι, πελωρίους, στακτερά, στικτά, φριξότριχοι, ἡλιοκαεῖς, πολυήχου, δυσάγωγον, σκιρτικήν, λινόχρους, ἀγκιστροειδεῖς, ἰῶδες, ἔμψυχοι, ἀλιβάνιστοι, ἀργοστόλιστος, ὑπνώδη, κολοβή.

Ἀσύνδετα = Ἐνῶ οἱ βοσκοί, ὑψηλοί, ρωμαλέοι, τραχεῖς, φρι-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ξότριχοι... ράδδους των. Ἔφθασαν συγυρισμένοι... ξυραφισμένοι· χρυσοφαεῖς... ἰῶδες χρῶμα· οἱ βοσκοὶ ἐνωτισθέντες... τὰς λαμπάδας των· ὁ ἱερεὺς ἔβαλεν.. εἰς τὰ βημόθυρα.

Μ ε τ α φ ο ρ ά = ἡ ὀφρὺς (τοῦ βράχου), ἠτμίσθη, ἐβασίλευσε, συνεστάλη, βλέφαρον (τοῦ λόφου), κολοβή, ἐλαγοκοιμῶντο, σημαιοφόρος κ.ἄ.

Ν ο ή μ α τ α: 1) Ἡ χαρὰ τῆς ζωῆς εἶναι ἔκδηλη καὶ στὰ ζῶα (στ. 14).

2) Οἱ ἑτοιμασίες τῶν Χριστιανῶν γιὰ τὴν ὑποδοχὴν τοῦ Πάσχα εἶναι μεγάλες.

3) «Λειτουργία χωρὶς ἕνα τοὐλάχιστον ψάλτην ἢ ἀναγνώστην δὲν γίνεται».

4) Ἡ Ἄνοιξι σκορπᾶ χαρὰ σ' ἀνθρώπους καὶ ζῶα μὲ τὸν ἐρχομό της.

5) Ὁ χτύπος τῆς καμπάνας συγκινεῖ ζῶντες καὶ νεκρούς.

6) Ἡ Λαμπρὴ στὴν ὕπαιθρο ἔχει περίσσιες χάρες.

Π ε ρ ί λ η ψ ι: Μετάβασι παπα Διανέλου καὶ χωρικῶν στὸ ἐξωκκλήσι γιὰ τὴν Ἀνάστασι. Ἑτοιμασίες βοσκῶν καὶ ποιμένων γιὰ τὴν ὑποδοχὴ τῆς Ἀναστάσεως· ἀγωνία τοῦ παπᾶ Διανέλου· ἡ Ἀνάστασι στὸ ἐξωκκλήσι.

Κεντρικὴ ἰδέα : Ἡ Χριστιανικὴ πίστι εἶναι βαθιὰ ριζωμένη στοὺς ἀνθρώπους τῆς ὑπαίθρου.

ΣΚΟΠΟΣ: Σκοπὸς τοῦ λογοτέχνου σ' αὐτὸ τὸ διήγημα, ὅπως στὸν πρόλογό του λέει ὁ ἴδιος, εἶναι: νὰ ὑμνήση μετὰ λατρείας τὸν Χριστόν, νὰ περιγράψη μετ' ἔρωτος τὴν φύσι καὶ νὰ ζωγραφίση μετὰ στοργῆς τὰ Ἑλληνικὰ ἔθη... καὶ στὴ συνέχεια νὰ μᾶς διδάξη πόσο ἀξίζει νὰ νιώση κανεὶς κάποτε, ἔστω καὶ μιὰ φορά, τὴν Ἀνάστασι τοῦ Κυρίου σ' ἕνα ξωκκλήσι τῆς ἑλληνικῆς ὑπαίθρου...

ΥΦΟΣ: Τὸ ὕφος εἶναι γλαφυρό· χρησιμοποιεῖ λέξεις διαλεγμένες καὶ ἐκφράσεις μὲ ἔντονες εἰκόνες καὶ σὲ πολλὰ σημεῖα φτάνει τὸ ὑψηλὸ γιὰ νὰ παρουσιάση ἰδέες ὑψηλές.

ΓΛΩΣΣΑ: Ἡ γλῶσσα τοῦ διηγήματος εἶναι ἡ ἰδιότυπη γλῶσσα τοῦ Παπαδιαμάντη. Ἕνα γλωσσικὸ ὄργανο προσωπικῆς ἰδιορρυθμίας. Κράμα ἀπὸ στοιχεῖα τῆς ἀρχαίας, τῆς ἐκκλησιαστικῆς, τῆς καθαρεύουσας καὶ τῆς δημοτικῆς. Οἱ διάλογοί του εἶναι γραμμένοι σὲ δημοτικὴ μὲ ἰδιωματισμοὺς τῆς γλώσσης τοῦ Σκιαθίτικου λαοῦ. Ὁ Παπαδιαμάντης δημιούργησε ἕναν ἰδιότυπο γλωσσικὸ χῶρο, μέσα στὸν ὁποῖο μόνον ἐκεῖνος μπορεῖ νὰ κινηθῆ ἄνετα καὶ νὰ δώση στὸν ἀναγνώστη μιὰ γλῶσσα μὲ ἰδιαί-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τερη ζωντάνια παρὰ τὴν ἰδιομορφία της. Τὸ ὅτι τὸ ἔργο του, παρὰ τὴν ἀρχαΐζουσα γλῶσσα, γνώρισε καὶ γνωρίζει καθημερινὰ σημαντικὴ ἐκδοτικὴ κίνησι, μαρτυρεῖ τὴ μεγάλη ἀξία τῆς λογοτεχνικῆς του παρουσίας, στὸν πνευματικὸ χῶρο τῆς πατρίδας μας.

ΕΙΔΟΣ: Τὸ ἔργο «Λαμπριάτικος Ψάλτης» δημοσιεύτηκε στὶς 27 - 31 Μαρτ. 1893 στὴν Ἐφημερίδα «Ἀκρόπολι» καὶ κατεχωρίσθη στὰ «πασχαλινὰ Διηγήματα» Ἐκδ. Φέξη. Ὁ τίτλος του ὀφείλεται στὴν ἰδιότητα ποὺ εἶχε ὁ κὺρ Κωνσταντὸς νὰ κάνη τὸν Ψάλτη κατὰ τὴν Ἀνάστασι σὲ ὀρεινὰ ξωκκλήσια «...παρουσιάζονται κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας πολλοὶ τέως ἄγνωστοι μουσόληπτοι, ἐκ τοῦ παραχρῆμα λαμπριάτικοι ψάλται...». Εἶναι ἔργο, ποὺ ἀνήκει στὴν ἑορταστικὴ λογοτεχνία, ποὺ ὁ ἴδιος ἵδρυσε· ἔγραψε πασχαλινὰ καὶ χριστουγεννιάτικα διηγήματα μὲ τὴν εὐκαιρία αὐτῶν τῶν ἑορτῶν. Ἀνήκει στὴ θρησκευτικὴ λογοτεχνία μὲ ἔντονο τὸν ἠθογραφικὸ χαρακτῆρα, γιατὶ ἐπιμένει στὴν παρουσίασι τῶν Σκιαθίτικων ἠθῶν καὶ ἐθίμων. Ἕνας βαθὺς φυσιολατρικὸς τόνος διαχέεται μέσα σ' ὅλο τὸ ἔργο.

ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΙ: Ὁ Παπαδιαμάντης εἶναι ὁ ἰδιόμορφος ἐκεῖνος λογοτέχνης, ποὺ «κατεβαίνει ἀπὸ τὸ Βυζάντιο. Εἶναι ὁ πρῶτος συγγραφέας τοῦ ἑλληνοχριστιανισμοῦ. Καὶ ὁ πρῶτος καὶ ὁ μόνος ποὔδωσε ἑλληνικὸ διήγημα. Οἱ ἄλλοι, ἔξω ἀπὸ τὸ Βλαχογιάννη καὶ τὸν Καρκαβίτσα, Φραγκοφέρνουν...». «...Ἡ ἑλληνικότητά του μοναδική, ἀφοῦ κατάφερε, ὅπως μονάχα ἡ φυλὴ τὸ κατόρθωσε, νὰ κάμει μέσα του ἕνα τέλειο ἀμάλγαμα χριστιανοσύνης καὶ παγανισμοῦ...» «...Ὁ ἐγωϊσμός του, ἀφιλόκερδος, ἦταν ἡ συναίσθηση τῆς ἀξίας του... (Σπ. Μελᾶς). Τὰ πρῶτα του ἔργα εἶναι «οἱ ἔμποροι τῶν ἐθνῶν» καὶ «ἡ Γυφτοπούλα» ἱστορικὰ μυθιστορήματα χωρὶς ἰδιαίτερη λογοτεχνικὴ ἀξία. Σὲ λίγο ὅμως θὰ βρῆ τὸ δρόμο του, θὰ ἀσχοληθῆ μὲ τὸ διήγημα καὶ θὰ τὸ λαμπρύνη. Ὑπάρχουν βέβαια καὶ μορφολογικὲς ἀτέλειες στὸ ἔργο του, γιατὶ τοῦτο ξεπήδησε μέσα ἀπὸ μιὰ «πληθώρα ψυχικῆς ζωῆς ποὺ ἀναβαφτιζόταν κι ἀνανεωνόταν ἀπὸ μιὰ ζωντανὴ κι ἄσβυστη πίστη...» (Ἀδ. Παπαδήμας). Δὲν παρασύρεται ἀπὸ ξένα πρότυπα, παρ' ὅλο ποὺ μεταφράζει πολλὰ λογοτεχνήματα γιὰ τὶς ἐφημερίδες. «Ἐγὼ γράφω, ὅπως μοῦ κατεβαίνει» εἶχε πεῖ. Ἦταν ἠθογράφος. Ἡ λαογραφικὴ τέχνη του σφυρηλατημένη μὲ τὴν παρατήρηση, ὀργανώνεται σὲ καλλιτεχνικὴ δημιουργία στὰ διηγήματα καὶ στὶς νουβέλλες...».

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Ὁ Παπαδιαμάντης «... τὸ ξεστρατισμένο, φοβισμένο πλάσμα τοῦ μικροῦ νησιοῦ τοῦ βορεινοῦ Αἰγαίου...» (Ἠλ. Βενέζης), γεννήθηκε στὴ Σκιάθο τὸ 1851. Γυιὸς παπᾶ βρῆκε τὴν εὐκαιρία νὰ μελετήση ἐκκλησιαστικὰ βιβλία καὶ τὴ χαρὰ νὰ ψέλνη στὶς ἐκκλησίες. Σπού-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δασε φιλολογία χωρὶς νὰ πάρη δίπλωμα, ὅπως συνήθως συμβαίνει μὲ τοὺς ἀνθρώπους τοὺς πνευματικοὺς καὶ πολυάσχολους. Ἔμαθε Γαλλικὰ καὶ Ἀγγλικά, αὐτοδίδακτος, καὶ δούλεψε σ' ἐφημερίδες καὶ περιοδικὰ σὰν μεταφραστής. Ἔζησε στὴν Ἀθήνα μιὰ ἰδιόρρυθμη ζωὴ γιομάτη βάσανα ποὺ προέρχονται μᾶλλον ἀπ' τὴ στέρησι. Ἐδῶ ἔγραψε τὸ ἔργο του· φορτωμένος μὲ τὶς ὡραῖες παραδόσεις τῆς Σκιάθου, τὰ παλιὰ οἰκογενειακὰ δράματα καὶ τὶς συνήθειες τῶν ἀνθρώπων τοῦ νησιοῦ του, τὶς παλιές του ἀναμνήσεις μὲ πρόσωπα, ποὺ ἔπαψαν νὰ ζοῦν, ἔγραφε, ἔγραφε πάνω σὲ μεγάλα γαλάζια φύλλα μέσα σ' ἕνα ταβερνάκι - μπακάλικο τοῦ Καχριμάνι, στοῦ Ψυρρῆ, καὶ ἄφηνε μηνύματα γιὰ τὸ μέλλον, σὰν τὸν ναυαγό, ποὺ φυλακισμένος στὴν ἀπόλυτη ἐρημιὰ τοῦ νησιοῦ, ξαπολύει καὶ τὸ τελευταῖο περιστέρι σὰν μιὰ ὕστερη προσπάθεια ἐπαφῆς του μ' ἕναν κόσμο, ποὺ ἔχασε...

Εἶναι ὁ μεγαλύτερος διηγηματογράφος τῆς Νέας Ἑλληνικῆς Γραμματείας. Τὰ σπουδαιότερα ἔργα του εἶναι: «ἡ Φόνισσα», «Ρόδινα ἀκρογιάλια», «ὄνειρο στὸ κῦμα», «Χρῆστος Μηλιώνης», «στὸ Χριστὸ στὸ Κάστρο», κ.ἄ. Περίπου 200 διηγήματα μὲ βαθὺ θρησκευτικὸ χαρακτῆρα ἀλλὰ καὶ ἐξίσου πλούσιο φυσιολατρικὸ τόνο.

Δὲν εἶδε ὅμως νὰ βγαίνουν σὲ βιβλίο. Τοῦτο ἔμεινε τὸ τελευταῖο του παράπονο, ὅταν ἀποχαιρέτησε τὴν Ἀθήνα γιὰ νὰ γυρίση στὸ νησί του, ποὺ ποτὲ δὲν ξέχασε, ὅπου ἀνάμεσα σὲ τέσσερις ἀπροστάτευτες ἀδερφές του γερασμένος καὶ ἀπογοητευμένος θὰ πεθάνη τέσσερις μέρες μετὰ τὴν πρωτοχρονιὰ τοῦ 1911.

Ἔτσι ἔφυγε ὁ Παπαδιαμάντης· γιομάτος πίκρα γιὰ τὴν ἀστοργία ποὺ γεύτηκε. «...Ἔπρεπε νὰ γυρίσουμε στὸ Θεό, νὰ αἰσθανθοῦμε ἀπάνω μας τὴν σκιά του, γιὰ νὰ καταλάβουμε κι ἐσένα...» (Ἠλ. Βενέζης).

8. Ἑσπερινὸς

Ποίημα: Λ. Πορφύρα

(Ἀναγνωστικὸν ΟΕΔΒ σελ. 19)

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Ἔχει παρατηρηθῆ ὅτι ὅλες οἱ ὧρες τοῦ 24ώρου δὲν προσφέρονται καὶ δὲ διευκολύνουν τὴν κάθε κατάστασι (δὲ δημιουργοῦν τὴν «περιρρέουσαν ἀτμόσφαιραν» θὰ ἐλέγαμε, ποὺ θὰ ἤθελε ὁ ἄνθρωπος, ἔστω καὶ νὰ ἔχωμε ἐξησφαλισμένη τὴ δική του προδιάθεσι. Ἔτσι ἄλλες εἶναι οἱ ὧρες ποὺ ἐνθαρρύνουν τὸν ὁμαδικὸ καὶ ἀτομικὸ ἄνθρωπο ἢ νὰ τραγουδήση «στεντορείᾳ τῇ φωνῇ» ἢ νὰ δράση ἢ νὰ ἐργασθῆ ἢ νὰ θυμώση κ.λ.π. Ἀλλ' οἱ βασανισμένες, κουρασμένες ἀνθρώπινες ψυχὲς δὲ θὰ μποροῦσαν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

νὰ βροῦν καλύτερο «κλῖμα», πιὸ «ἀνοιχτὴ ὥρα» στὴν ἐπικοινωνία μὲ τὴ θεότητα, ἀπὸ τὴ «σημαδιακή», τὴ «γλυκύπικρη στιγμὴ» —καθὼς λένε οἱ ποιητὲς— τοῦ ἀπόβραδου, τοῦ ἑσπερινοῦ (καὶ μάλιστα φθινόπωρο). Γιατὶ εἶναι τότε ποὺ ὅλα, ἔμψυχα καὶ ἄψυχα, εἶναι ἕτοιμα νὰ «καμφθοῦν» σὲ στάσι ἱκεσίας, τότε, ποὺ οἱ ὑλικοὶ ὄγκοι μικραίνουν καὶ χάνουν τὴ σκληράδα τους. Τότε ποὺ τὰ πάντα «συλλογισοῦνται τὸ νόημά τους». Εἶναι ἡ μυστηριακὴ ὥρα ποὺ μποροῦν ὅλα νὰ γίνουν «δορυφορήματα» καὶ σεμνὴ καὶ ἀθόρυβη λιτανεία στὸ «ἄϋλο πέρασμά του».

ΝΟΗΜΑ: Ὁ ποιητής μας διαλέγει τὴν «ὥρα του», νά ἕνα ἀπόβραδο φθινοπωρινό, τὸ κλῖμα ποὺ ταιριάζει στὴ ρεμβαστική, μελαγχολικὴ ἰδιοσυγκρασία του, γιὰ νὰ ἐμπνευσθῆ μιὰ λυτρωτικὴ ἔλευσι τοῦ Χριστοῦ σὲ λυπημένες καὶ βουβὰ πικραμένες ἀνθρώπινες ψυχὲς - ὑπάρξεις μὲ «κορυφαία» τὴ δική του (τοῦ ποιητοῦ) λεπταίσθητη καὶ μελαγχολικὴ ψυχή. Βλέπει λοιπὸν νοερὰ τὸ Χριστὸ νὰ πορεύεται ὄχι θορυβώδικα, ὄχι μὲ οὐράνια συνοδεία (κάτι σὰ σκιά, οὔτε ὕλη οὔτε πνεῦμα), ἀλλ' ἀνάμεσα σ' ἕνα περιβάλλον ποὺ ὅλα ἔμψυχα καὶ ἄψυχα (καὶ πρὸ παντὸς τὰ ἄψυχα) τοῦ κάνουν τὸ καρτέρεμα καὶ «τὴν ὑποδοχὴ». Ἔτσι τὰ ξερόφυλλα τοῦ στρώνουν τὸ χαλὶ τοῦ δρόμου του, τὰ πουλιὰ τὸν καλωσορίζουν. Καὶ ὑπάρχουν καὶ ἱκετευτικὰ χέρια —οἱ κλῶνοι τῶν δέντρων— γιὰ νὰ δεηθοῦν σ' ἐκεῖνον, ποὺ διαβαίνει καὶ σὰν ὁρατὸς καὶ σὰν μὴ ὁρατὸς καὶ σταλάζει βάλσαμο παρηγοριᾶς καὶ σὰν ἀόρατος κα σὰν μὴ ἀόρατος...

Ὡστόσο γιὰ τὴ βουβὴ αὐτὴ λιτάνευσι ὑπάρχουν «τὰ πονετικὰ σήμαντρα», γιὰ νὰ ἀκκομπανιάρουν τὴ «μυστικὴ» αὐτὴ δέησι.

Τὸ ποίημα ἔχει μιὰ θαυμάσια συνοχὴ καὶ δέσιμο γύρω ἀπὸ τὸ κεντρικό του θέμα, ἔτσι ποὺ ὁ χωρισμός του σὲ διδακτικὲς ἑνότητες μᾶλλον θὰ ἦταν ἄσκοπος καὶ περιττός.

Γλωσσικὴ ἑρμηνεία: Χαλὶ = τάπητας < τουρκ. **Hali.**
στρουθί, τὸ = ὁ σπουργίτης < ἀρχαῖον στρουθίον, ὑποκορ. τοῦ στρουθός.
ἀχνόφεγγο = ἀδύνατο, ἄτονο, ἁπαλό.
ἀνάριος = ἀραιό, ἀδύνατο.

Πραγματικῶν ἑρμηνεία: Ἑσπερινός: Στὴ θρησκευτικὴ γλῶσσα ἑσπερινὸς εἶναι τακτικὴ ἀκολουθία τῆς ἐκκλησίας μας ποὺ τελεῖται κάθε βράδυ. Οἱ δεήσεις τῆς ἀκολουθίας αὐτῆς, εὐλαβικὲς καὶ κατανυκτικὲς εἶναι σχετικὲς μὲ τὸ θρησκευτικὸ γεγονὸς τῆς ἑορτῆς τῆς ἑπομένης. Σὲ ἐξαιρετικὲς περιπτώσεις (μεγάλες γιορτὲς) ὁ ἑσπερινὸς γίνεται μὲ ἰδιαίτερη λαμπρότητα («Μέγας Ἑσπερινός»).

Σὰν ἐπίθετο σημαίνει: ὁ σχετικὸς μὲ τὴν ἑσπέρα, ὁ βραδυνός· καὶ σὰν οὐσιαστικοποιημένο ἐπίθετο: τὸ ἀπόβραδο, ἡ πρὸς τὸ σούρουπο ὥρα.

σ τ ρ ο υ θ ι ά: (βλέπε γλωσσικὰ) = σπουργίτες. Ἡ λέξι προῆλ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

θε ἀπὸ σύμφυρσι τοῦ ὄρου στρουθοπυργίτης (δηλαδὴ ἀπεβλήθη ὁλόκληρο τὸ σ τ ρ ο υ θ.). Ἐπειδὴ τὰ πτηνὰ αὐτά, οἱ στρουθοί, πρωτοπαρετηρήθη, ὅτι ἐσύχναζαν στοὺς πύργους ἢ γιὰ νὰ ἀφήσουν τὰ αὐγά τους ἢ γιὰ νά, σὰν ἀδηφάγα, ἁρπάξουν τροφή.

Σ ή μ α ν τ ρ ο: (ἀρχ. σφραγὶς < ἐκ τοῦ ρ. σημαίνομαι). Κατόπιν λέγεται ἕνα ἔλασμα ἀπὸ σίδερο ἢ σανίδα ποὺ ἐχρησιμοποιοῦσαν τὸ μεσαίωνα (ἀλλὰ καὶ σήμερα) στὰ μοναστήρια ἀντὶ γιὰ καμπάνες. (Βλέπε τὸ δημοτικό: «Μὲ τετρακόσια σήμαντρα κι ἑξηνταδυὸ καμπάνες»).

Καλολογικὰ στοιχεῖα: Νά ἕνα ποίημα ποὺ ἔχει σωρεία καλαισθητικῶν στοιχείων· ὄχι ὅμως ἀπ' ἐκεῖνα τὰ «ἠχηρὰ» τὰ ἐπίκομψα καὶ κραυγαλέα, ἀλλ' ἀπὸ τὰ διακριτικά, τὰ ἁβρά, ποὺ χαϊδεύουν τὴν ὅρασι καὶ ἀκοὴ καὶ δὲν τὶς δυναστεύουν...

Ὅλα —καὶ πρὸ παντὸς τὰ ἐπίθετα καὶ ἐπιρρήματα— (ἀχνόφεγγο, κοπαδιαστά, μισοδιάφανο, σιωπηλά, πονετικά, ἀνάριο, ἄϋλο), ἀλλὰ καὶ τά... θαυμαστικά, ἐρωτηματικά, τὰ ἀποσιωπητικὰ ἀκόμη ἀποτελοῦν ὁμορφοβαλμένα ὄργανα, ποὺ ἀναδίδουν αὐτὴ τὴ συγκρατημένη εὐγενικὴ μελαγχολία. «Καὶ τὰ ξερόφυλλα... ἔρμα», «καὶ τὰ γυμνά... πέρασμά του». Σ' αὐτοὺς τοὺς στίχους ὁ κατάλληλος συνδυασμὸς τῶν ὑγρῶν συμφώνων «βγάζει» γλυκειὰ μουσική. «Τὰ ξερόφυλλα... χρυσὰ χαλιά», «γυμνά... ὑψώνοντας»: Παρομοιώσει. «Τὰ κλαριὰ δέονται»: Μεταφορά.

Κεντρικὴ ἰδέα: Ἡ ὥρα τοῦ ἑσπερινοῦ, τοῦ ἀπόβραδου εἶναι ἡ πιὸ κατάλληλη γιὰ τὶς πονεμένες, τὶς λυπημένες ψυχές, γιὰ νὰ ἐπικοινωνήσουν μὲ τὸ Χριστὸ καὶ νὰ νοιώσουν τὴν παρηγορητικὴ παρουσία του.

ΑΛΛΑ ΕΠΙ ΜΕΡΟΥΣ ΝΟΗΜΑΤΑ - ΙΔΕΕΣ: α) Γιὰ τοὺς πονεμένους, τοὺς δοκιμασμένους ἀπὸ τὴ ζωή, ποὺ διψοῦν γιὰ «τὴν ἐξ ὕψους βοήθειαν» συμβαίνει νὰ δοκιμάζουν συχνὰ αὐτὸ τὸ —ἔστω καὶ φευγαλέο— λυτρωτικὸ ἄγγιγμα, τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἀνακουφίζονται, σὰν νὰ ἀκοῦν ἐκεῖνο τὸ «Δεῦτε πρὸς μὲ πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς». β) Ὅλες οἱ ὧρες δὲν εἶναι ἴδιες· εἶναι μερικὲς γεμάτες ἀπὸ πνευματικότητα καὶ μυστήριο καὶ «φορτισμένες» ἀπὸ συγκίνησι· ἀρκεῖ νἄχης «κεραῖες ψυχῆς γιὰ νὰ τὶς νοιώσης καὶ ὁμορφιὰ μέσα σου γιὰ νὰ τὶς ἀξιοποιήσης. γ) Παρ' ὅτι δὲν χρησιμοποιεῖται πουθενὰ τὸ α' καὶ β' πρόσωπο, ἀλλὰ μόνο τὸ γ', ἐν τούτοις νοιώθουμε ζεστὴ τὴν παρουσία τοῦ ποιητοῦ ἐδῶ μέσα, τὸν βλέπομε «κορυφαῖο» σ' αὐτὴ τὴ σιωπηλὴ δέησι τοῦ χοροῦ τῶν θλιμμένων ψυχῶν, νὰ κάτι σὰ μεσολαβητὴ ἀνάμεσα σ' ἐμᾶς καὶ τὸν πορευόμενο κύριο.

ΓΛΩΣΣΑ: Εἶναι μιὰ δημοτικὴ γλῶσσα, ζεστὴ καὶ πολὺ ποιητική, ποὺ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ὅλα τὰ μέρη τοῦ λόγου (καὶ κυρίως τὰ ἐπίθετα) «λειτουργοῦν» ἔτσι ὥστε νὰ ἐπιτρέπουν νὰ ἀναδίδεται ἀπὸ τὸ ποίημα μιὰ ἐξαίσια μουσική, τῶν χαμηλῶν καὶ διακριτικῶν τόνων.

ΜΕΤΡΟ: Τὸ π. ἀποτελεῖται ἀπὸ 5 4στιχες στροφές, στὶς ὁποῖες ὁμοιοκαταληκτοῦν μόνο ὁ 6′ καὶ δ′ στίχος. Κάθε στροφῆς οἱ στίχοι α′ καὶ γ′ εἶναι ἰαμβικοὶ 12σύλλαβοι προπαροξύτονοι, ἐνῶ οἱ 6′ καὶ δ′ ἰαμβικοὶ 11σύλλαβοι, παροξύτονοι. Οἱ στίχοι εἶναι σφιχτοδεμένοι καὶ τεχνικὰ ἀψεγάδιαστοι. Ἀριὰ καὶ ποὺ οἱ 11σύλλαβοι θέλουν κάποιες συνιζήσεις. Ὑπάρχουν καὶ μερικοὶ διασκελισμοί: «καὶ τ' ἀπόβραδο / προσμένουν», «ἔρχεται / μὲς στὸ θόλο».

ΥΦΟΣ: Ἁπλό, φυσικό, ἀρητόρευτο. Γίνεται ἐδῶ μέσα ἕνα ὑποβλητικὸ παιγνίδι ἀνάμεσα στὴ μουσικὴ καὶ ζωγραφικὴ τῶν στίχων. Νομίζομε ὅτι οἱ λέξεις λίγα δηλώνουν, ἀλλὰ περισσότερα «ὑποδηλώνουν»· καὶ ἀκριβῶς ἐδῶ βρίσκεται ἡ γοητεία τοῦ ποιήματος.

Ἀξιομνημόνευτες φράσεις: α) «Τοῦ κάμπου τὰ στρουθιὰ καὶ τὰ πετούμενα... Χαμοπετοῦν καὶ τὸν καλωσορίζουνβ. Πόσες φορὲς θὰ χρειασθῆ νὰ τοὺς θυμηθοῦμε! Ἐπίσης β) «Τὰ γυμνὰ κλαριά. Ὑψώνονται», γ) «Κι ἀργὰ τὰ σήμαντρα πονετικὰ κι αὐτὰ σιγοσημαίνουν». Κι αὐτὸς ὁ στίχος θὰ μᾶς κρατῆ δεσμίους, γιατὶ πολλὰ τὰ εἰδυλλιακὰ μοναστήρια στὸν τόπο μας, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ κι οἱ κουρασμένοι στὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴ στρατοκόποι...

Ψυχολογικὴ ἑρμηνεία : Ἡ ψυχὴ τοῦ ἀναγνώστου μέσα σ' αὐτὸ τὸ μυστικόπαθο «κλῖμα», ποὺ μορφὲς θεῖες καὶ γήινες ἀλληλοσυγχωνεύονται καὶ συμπορεύονται, διαποτίζεται ἀπὸ ἕνα ἔντονο θρησκευτικὸ συναίσθημα, γιατὶ ζῆ τὸ «κατευθυνθήτω ἡ προσευχή μου ὡς θυμίαμα ἐνώπιόν Σου· ἔπαρσις τῶν χειρῶν μου θυσία ἑσπερινή, εἰσάκουσόν μου, κύριε!». Ἐπίσης κάτω ἀπὸ τὸ θρησκευτικὸ βίωμα ὁ ἴδιος ὁ ἀναγνώστης δοκιμάζει γαλήνη, ἀνακούφισι· τὸ καλαισθητικό του συναίσθημα λεπτύνεται, γιατὶ ἡ ψυχὴ μαθαίνει νὰ κάνη «ἀβαρία» τοῦ βάρους της (ἀλάφρωσι ἀπὸ τὰ πάθη της), ἀλλὰ αὐξάνει καὶ τὶς κεραῖες της, τὶς αἰσθητικὲς γιὰ νὰ «πιάνη» τὴν ὀμορφιὰ στὰ ἁπλὰ ἀντικείμενα καὶ φαινόμενα καὶ νὰ γεύεται «τὸ τρίδιπλο ἀπόσταγμά των».

ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΠΑΡΟΡΜΗΣΙ: Ἂν, ὅπως ὀρθὰ ἔχη παρατηρηθῆ γιὰ τὸν Πορφύρα, εἶναι «ζωγραφικὸς καὶ μουσικὸς» ποιητής, τότε αὐτό του τὸ «κομμάτι» ὁ λ ο φ ά ν ε ρ α, διαποτίζεται καὶ διανθίζεται ἀπὸ τὰ δυὸ αὐτὰ στοιχεῖα. Ἔτσι ἐδῶ μέσα χαιρόμαστε ἕνα ὄμορφο «μεταβολισμὸ τῆς ποιητικῆς ὕλης» στὰ χέρια ἑνὸς ἄξιου «χρυσικοῦ» ποιητοῦ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Μὲ ἕνα τίποτα οἱ ἐξαίσιες εἰκόνες τῆς ἑσπερινῆς ὥρας ρευστοποιοῦνται καὶ ἀτμίζονται σὲ μιὰ μελαγχολικὴ καὶ ὑποβλητικὴ μουσική. Ἀλλὰ καὶ οἱ μουσικές... φωνὲς ποὺ ὑλοποιοῦνται καὶ σχηματοποιοῦνται σὲ διάφανες καὶ ἀχνόφεγγες ζωγραφιές...

Ἔτσι δὲ θὰ ἦταν καθόλου τολμηρὸ νὰ ὑποδείξωμε στὸ μουσικοσυνθέτη - μελωδὸ νὰ ἀντλήση τὸ θέμα του γιὰ ἕνα κατανυκτικὸ ὁρατόριο. Ὅσο γιὰ τὸ ζωγράφο τοῦ προσφέρονται πλῆθος ἕτοιμες «ἐκ τοῦ φυσικοῦ» εἰκόνες, γιὰ νὰ ἀναδημιουργήση. Φόντο τοῦ πίνακα τὸ Φθινόπωρο, αὐτὴ «ἡ σοφὴ καὶ ἀτάραχη ὥρα», ποὺ καὶ τί δὲν κουβαλάει αὐτὴ «ἡ σημαδιακὴ» στιγμή! καὶ ψυχὲς θλιμμένες καὶ χρυσᾶ ξερόφυλλα καὶ στρουθιὰ ποὺ χαμοπετοῦν καὶ γυμνὰ κλαριὰ ἰκεσίας καὶ τρέμουλο ἀπὸ ψιθύρους ἐμψύχων καὶ ἀψύχων... Ἀλλὰ τὸ κέντρο τοῦ πίνακα γεμίζει ἀπὸ τὸ πέρασμα τὸ λυτρωτικὸ ἐκείνου...

ΕΙΔΟΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΗΜΑΤΟΣ: Εἶναι ἕνα λυρικό, λυρικώτατο, ποίημα, ἀπὸ τὰ καλύτερα τῆς συλλογῆς «Σκιὲς» τοῦ ποιητοῦ μας, μὲ θρησκευτικὴ «ἀναφορά». Δὲν τοῦ λείπει τίποτε γιὰ νὰ εἶναι μιὰ μυστικόπαθη προσευχή, ἀρκεῖ ν' ἀλλάξη τὸ τρίτο πρόσωπο μὲ τὸ δεύτερο. Π.χ. Τὸ Τ ο υ σὲ Σ ο υ, Τ ὸ ν - Σ ε, σκύβει - σκύβεις, ἐκεῖνος - Σύ.

ΣΧΟΛΗ - ΠΕΡΙΟΔΟΣ: Ὁ ποιητὴς ἀνήκει στὴ Νέα Ἀθηναϊκὴ σχολὴ (τὴν Παλαμικὴ) καὶ εἰδικώτερα στὸ πιὸ δημιουργικὸ παρακλάδι της, στὴ Σχολὴ τῆς Τέχνης (βλέπε βιογραφικά). Ἡ περίοδος ποὺ τοποθετοῦν τὴν παραγωγὴ τοῦ Πορφ. εἶναι ἡ Πέμπτη (1880 - 1925), ἡ πιὸ ἐνδιαφέρουσα σὲ ἀναζητήσεις, ποικιλία καὶ ἐπιτεύξεις.

ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ: Ἂν πρέπει, σώνει καὶ καλά, νὰ τὸν τοποθετήσωμε σὲ μιὰ τεχνοτροπία, (πρᾶγμα ποὺ ἴσως οὔτε κἂν ὑποπτεύεται... ὁ ἴδιος), αὐτὴ πρέπει νὰ εἶναι ὁ συμβολισμός, καὶ μάλιστα τῶν Γάλλων Μαλλαρμέ, Βερλαίν, ποὺ πολὺ τοὺς ἐμελέτησε.

ΓΕΝΙΚΗ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΙ: Αὐτὸ τὸ ποίημα εἶναι ἕνα ἀπὸ τὰ καλύτερα τοῦ Π., ἀπ' ἐκεῖνα ποὺ τὸν ἐκφράζουν· γιατὶ καὶ θολὰ περιγράμματα καὶ εὐγενικὴ ἐγκαρτέρησι καὶ μελαγχολία καὶ προσμονὴ ὑπάρχουν ἐδῶ μέσα καὶ χαμηλοὶ νοσταλγικοὶ τόνοι· δηλαδὴ ὁ Πορφύρας γνήσιος καὶ συμπυκνωμένος.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Λ. Π. («Λάμπρος», «Πόρφυρας» ποιήματα τοῦ Σολωμοῦ). Φιλολογικὸ ψευδώνυμο τοῦ Δημ. Σύψωμου. Ἐγεννήθη στὴ Χίο τὸ 1879 καὶ ἀπέθανε στὸν Πειραιᾶ τὸ 1932. Ἐσπούδασε νομικὰ χωρὶς νὰ τελειώση τὶς σπουδές του. Ἔζησε στὸν Πειραιᾶ κοντὰ στοὺς ἁπλοὺς ἀνθρώπους καὶ φτωχοὺς ψαράδες. Ἀπὸ πολὺ μικρὸς ἠγάπησε καὶ ἠγαπήθη ἀπὸ τὶς Μοῦσες... Ἔχει τιμηθῆ μὲ τὸ ἐθνικὸ ἀριστεῖο γραμμάτων

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

καὶ τεχνῶν. Ἐταξίδευσε στὴν Εὐρώπη καὶ ὑπῆρξε γνώστης τῆς εὐρωπαϊκῆς φιλολογίας. Συνειργάσθη μὲ τὰ περιοδικά: «Τέχνη», «Καλλιτέχνης», «Διόνυσος». Φύσι ρεμβαστική, μελαγχολική, κλεισμένη στὸν ἑαυτό της, (τὸν εἶπαν «ὁ ἐρημίτης τῆς Φρεαττύδας»). Πολὺ σπάνια παρατηρεῖται τέτοιο φαινόμενο, τέτοια ὁμοιότητα καὶ ταύτισι στὴ ζωὴ καὶ στὴν τέχνη δημιουργοῦ. Γιατὶ ὅπως στὴν καθημερινή του συμπεριφορὰ καὶ πρᾶξι ἦταν ἀθόρυβος, μιὰ σκιά, σὰ νὰ ἐφήρμοζε ὑποδειγματικὰ τὸ «λάθε βιώσας», ἔτσι καὶ στὴν τέχνη του εἶναι ἀνεπιτήδευτος, ἄδολος, ἁπλός, σὲ βαθμὸ μάλιστα ποὺ μερικοὶ νὰ τοῦ καταλογίζουν· «λύρα μονόχορδη, γλῶσσα φτωχική, ἀδέξια συχνά, στιχουργία ἀδύνατη». Ἂν αὐτὸ εἶναι ἀληθινό, τότε ἀληθινώτερο εἶναι ὅτι οἱ στίχοι τοῦ Π ἔχουν μιὰν ἐξαίσια μουσικότητα καὶ πλαστικότητα καὶ ἕνα ἐσωτερικὸ κραδασμό, τόσο ποὺ δὲ μποροῦμε νὰ κάνωμε λόγο γιὰ νεοελληνικὸ λυρισμό, χωρὶς νὰ θυμηθοῦμε τὸν Π.

Εἶναι λοιπὸν ὁ ποιητὴς τῶν «ἐλασσόνων τόνων» («Poetas minores» τοὺς ὀνομάζουν αὐτούς), ὅπως ἄλλωστε εἶναι ὅλη ἡ συντροφιὰ τῶν ποιητῶν ποὺ ἀποτελοῦν τὴ Σχολὴ τῆς Τέχνης (Μ. Μαλακάσης, Ι. Γρυπάρης, Κ. Χατζόπουλος κ.λ.π.) καὶ ὅμως χωρὶς αὐτοὺς δὲ νοεῖται ποίησι· γιατὶ πολλὲς φορὲς τὰ «διαμετρήματα» τῶν Παλαμάδων καὶ Σικελιανῶν μᾶς φοβίζουν καὶ μᾶς ἀπωθοῦν, ἐνῶ αὐτοὶ μᾶς σαγηνεύουν.

Ὁ Λ. Πορφύρας εἶναι «καθαρόαιμος» λυρικὸς ποιητὴς καὶ μόνον αὐτό! «Οἱ στίχοι του», γράφει ὁ Α. Καμπάνης, «ἀποπνέουν μελαγχολία καὶ ἕνα πεσσιμισμὸ γεμάτο ἐγκαρτέρησι, ποὺ δὲν εἶναι ὅμως μῖσος πρὸς τὴ ζωή, ἀλλὰ διαμαρτυρία γιὰ τὴ ματαιότητα καὶ προσωρινότητα τόσων ὡραίων πραγμάτων τοῦ κόσμου».

Τὸ ἔργο του: Μόνο δύο ποιητικὲς συλλογές: «Σκιές», ποὺ εἶδαν τὸ φῶς τῆς δημοσιότητας, τὸ 1920, ἐν ὅσῳ ζοῦσε ὁ ποιητής, καὶ «Μουσικὲς φωνές», μετὰ τὸ θάνατό του, 1934. Τὸν χαρακτηρίζουν σὰ «Σάλλεϋ τῆς Ἑλλάδος». Ποιήματά του μετεφράσθησαν στὴν Ἀγγλική, Γαλλική, Γερμανική. Μέσα στὰ «ἅπαντά» του νομίζομε ὅτι ξεχωρίζουν σὰ διαμαντάκια τά: Lacrimae rerum. Γιὰ ὅσα σβήνουν, Ἑσπερινός, τὸ θέατρο, δέησι στὴν ψυχὴ τοῦ Παπαδιαμάντη, πιὲ στοῦ γιαλοῦ. Ὁ Μ. Περάνθης λέγει· «οἱ ψιχάλες, τὰ δάκρυα, τὰ σύννεφα, οἱ αὐλές, τὰ καντήλια, τὸ σύθαμπο· νά τὶ εἶναι ὁ Πορφύρας, ὁ ποιητὴς τῆς σιωπῆς καὶ τῶν ὡραίων θανάτων». Καὶ σκέφτεται κανείς· μὰ δὲ βλέπουν οἱ συνθέτες μας ὅτι ὅλα μὰ ὅλα τὰ ποιήματα τοῦ Πορφύρα πρέπει νὰ μελοποιηθοῦν;

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

9. Ἡ ἡμέρα τῆς λαμπρῆς

Ποίημα Δ. Σολωμοῦ

('Αναγνωστικὸν Ο.Ε.Δ.Β. σελ. 29)

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Στοὺς ἀνθρώπους, «γονατισμένοι» καθὼς εἶναι μέσα στὸ χρόνο ἀπὸ «τὰ μύρια βάσανα» καὶ τὸ βάρος τῆς ζωῆς, ἔρχονται κάποιες ὧρες, κάποιες, εὐτυχῶς, ὡραῖες εὐκαιρίες, γιὰ νὰ τοὺς κάμουν νὰ διώσουν καὶ νὰ χαροῦν μὲ ἀνοικτοὺς ὅλους τοὺς πόρους τους, ἀτομικὰ καὶ ὁμαδικά, χαρὲς ἀνείπωτες καὶ εὐτυχισμοὺς ἐσώψυχους... Εἶναι τότε ποὺ αὐτοβεβαιωνόμασθε γιὰ τὴν ἀξία τῆς ὑπάρξεώς μας, ποὺ νοιώθομε νὰ γινώμασθε, μικροὶ ἔστω, δημιουργοί, ποὺ ἔχομε «ξορκίσει» τὸ θάνατο, καὶ ὅλο τὸ εἶναι μας τραγουδᾶ μαζὶ μὲ τὸν ποιητή μας. «Δὲν τῶλπιζα νᾶναι ἡ ζωὴ μέγα καλὸ καὶ πρῶτο». Ἂν λοιπὸν γι' αὐτή μας τὴν πίστι πρὸς τὴ ζωὴ ὑπάρχουν ὧρες καὶ γιορτές, πῶς νὰ μὴν εἶναι ἡ πρώτη «ἡ Ἀνάστασι»; τότε ποὺ ὅλα μὰ ὅλα νοιώθουν «ἐκ βαθέων» τὸ νόημά τους, ἀφοῦ «ζῆ κι ἡ στάλα στὸ ποτήρι καὶ ἀλληλούϊα ἠχολογάει ἐγὼ κι ἐκείνη...»;.

ΝΟΗΜΑ: Ὁ ποιητὴς γεύεται τὴ μυστηριακὴ νύχτα τῆς Ἀναστάσεως μὲ ὅλες του τὶς αἰσθήσεις. Γλύκα καὶ γαλήνη στὴ φύσι καὶ ὅλα προμηνοῦνε ἥλιο πολύ, φῶς πολύ, ἔτσι ποὺ τὰ φυλλοκάρδια ἀνασαλεύουν ἀπὸ τὴν κατάφασί του πρὸς τὴ ζωή, ἀλλὰ κι ἀπὸ τὴ λαχτάρα του γιὰ ζωή. Καὶ ὅλο αὐτὸ τὸ πλημμύρισμα τῆς χαρᾶς τοῦ τὸ μετέδωσε ἡ ἀνάστασι (σὲ ἄλλα ἀποσπάσματα τοῦ ὅλου ποιήματος παραστατικώτατα δείχνει τὴν ἀναστάτωσι, τὴ ριζικὴ τὴν ἀλλαγή, ποὺ φέρνει τὸ ὑπερκόσμιο γεγονός· «Ὁ οὐρανὸς ἐρωτευμένος κατὰ τὴ γῆ κλείνει... ζῆ κι ἡ στάλα στὸ ποτήρι... ὁ περασμὸς τοῦ λυτρωτῆ σφυρίζει... καίονται τὰ σπλάχνα, καίονται τὰ στοιχεῖα»). Ξεσπάει λοιπὸν λυρικώτατα σ' ἕνα κάλεσμα τῶν ἀνθρώπων —ἐχθρῶν καὶ φίλων— γιὰ ἀγάπη, ἀδέλφωσι καὶ εἰρηνικὴ συνύπαρξι «μέσα στὲς ἐκκλησιὲς τὲς δαφνοφόρες». Στὴ συνέχεια μέσαν στὴν ἐκκλησιὰ ἔχομε τὴν κορύφωσι τῆς εὐφροσύνης καὶ τῆς χαρᾶς, ποὺ μέσα σ' αὐτὸ τὸ ὡραῖο «ἀνακάτωμα», αὐτὴ τὴ λαμπρὴ «μέθεξι» γηΐνων καὶ οὐρανίων (ὅλα εἶναι ἀσυνήθιστα ὡραῖα· κι οἱ τάφοι εἶναι νικηφόροι καὶ τὰ βρέφη στὶς ἀγκαλιὲς ὡραιότερα καὶ οἱ ψαλτάδες πιὸ γλυκόφωνοι καὶ τὰ εἰκονίσματα τῶν Ἁγίων πιὸ λαμπερὰ) πλημμυρίζουν οἱ ἀνθρώπινες ψυχὲς ἀπὸ ἕναν εὐτυχισμὸ καὶ καταυγάζονται ἀπὸ ἕνα ἐσωτερικὸ φωτισμὸ καρδίας καὶ διανοίας.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΕΝΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΑΥΤΩΝ: Τρεῖς στροφές, 3 εἰκόνες, 3 ἑνότητες ὑπάρχουν ἐδῶ. α) «Καθαρότατο... μαυρίλας»: Ἡ γαλήνη καὶ ἡ ἠρεμία τῆς νυκτερινῆς φύσεως κεντρίζουν τὴν ἀγάπη γιὰ τὴ ζωή. β) «Χριστός... καὶ φίλοι»: Προτροπὴ γιὰ νὰ ἀδελφωθοῦμε χριστιανικὰ μέσα στὸ ἀναστάσιμο φῶς τῶν ἐκκλησιῶν. γ) «Δάφνες... στὸ χέρι»: Αὐτοὶ λοιπὸν οἱ συναδελφωμένοι χριστιανοὶ νοιώθουν χαρὰ καὶ λύτρωσι μέσα σ' αὐτὸ τὸ μυστηριακὸ φῶς.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ Α' ΕΝΟΤΗΤΟΣ:

Γλωσσικὴ ἑρμηνεία ἐπρομηνοῦσε = ἔδειχνε, ἐμαρτυροῦσε ἀπὸ πρίν. δάφνη: δέντρο ἀειθαλές, κ. δαγιὰ (σύμβολο δόξης, νίκης, τιμῆς). Καταχνιά: = ὁμίχλη < κατὰ + ἄχνη (Γ. Ψυχάρης), ἀλλὰ καί: κατὰ + ἀτμιὰ (ἀτμὸς) (κατὰ Γ. Χατζιδάκι). ἀπερνοῦσε: Ἂς εἰποῦμε μιὰ ὡραία ἰδιωματικὴ αὔξησι (ἐ) Βλέπε: ἀκαρτεροῦσε· κατ' ἄλλους ὅμως ἐπιτατικὸ - προθετικὸ α (βλ. ἀδυνατός).

Πραγματικῶν ἑρμηνεία: Λαμπρή: Τὸ Πάσχα. Ἡ ἐτυμολογία τῆς λέξεως ἀνεξακρίβωτη, μολονότι ἡ ἐπίσημη ἐκδοχὴ εἶναι ὅτι σημαίνει διάβασις (ἑβρ.). Ἡ μεγαλύτερη γιορτὴ τῶν Ἑβραίων, θεσπισμένη σὲ ἀνάμνησι τῆς ἐξόδου ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο (ἔξοδ. ΙΒ'). Στὸ Πάσχα ἐλάβαιναν μέρος οἱ ἄρρενες ἀπὸ 12 κι ἐπάνω (Ἔξοδ. κγ' καὶ Λουκ. β' 41). Λόγῳ τῆς μεγάλης κοσμοσυρροῆς στὸν ἑορτασμὸ ἔφθανε ἡ Ἱερουσαλὴμ τὰ 2 ἑκατομμύρια. Ἐπίσης Πάσχα εἶναι ἡ μεγίστη ἑορτὴ τῆς Χριστιανοσύνης, ἀφιερωμένη στὴν Ἀνάστασι τοῦ Χριστοῦ. Στὴν Κέρκυρα Πάσχα λέγουν τὰ Χριστούγεννα.

Αὐγῆς ὕστερο ἀστέρι: (ὁ αὐγερινὸς) βλέπε τὰ πραγματικὰ τοῦ ὑπ' ἀριθμ. 1 τοῦ παρόντος.

Καλολογικὰ στοιχεῖα: Ἐφ' ὅσον τὸ ποίημα εἶναι ἕνα δοξαστικὸ τροπάρι στὴ ζωή, στὴν ἐλπίδα, στὴ χαρά, ἐφρόντισε ὁ συνθέτης του νὰ τὸ «ἐπενδύση» μὲ ὄμορφα ἐκφραστικὰ μέσα (ἄλλωστε ὁ Σ. ἐμόχθησε ὁλοζωῆς γιὰ νὰ πετύχη στὰ ἔργα του ἁρμονία καὶ ἰσορροπία μορφῆς καὶ περιεχομένου), χωρὶς ὅμως νὰ παρασύρεται σὲ ἠχηρὸ κουδούνισμα καὶ σὲ λεκτικὸ ὄργιο. Ὄχι· ὅλα ἐδῶ μέσα εἶναι «κατὰ τὸ εἰκὸς καὶ ἀναγκαῖον». Ἔτσι σ' ὅλο τὸ ποίημα ὅλα τὰ μέρη τοῦ λόγου, ρήματα, οὐσιαστικὰ (τὰ ἐπίθετα εἶναι λιγοστὰ) «λειτουργοῦν» ἔτσι, ὥστε νὰ ὑπηρετοῦν ἐξαίσια τὸ χαρούμενο μήνυμα τοῦ ποιητοῦ μας. Οἱ συχνὲς παρηχήσεις τῶν λ, ρ (τῶν 3 τελευταίων στίχων) σταλάζουν μιὰ πρόσθετη γλυκάδα στὴ... γλύκα τῆς ζωῆς. Τὰ προπερισπώμενα ρ: ἐπρομηνοῦσε, ἀπερνοῦσε, ἀργοφυ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σοῦσε δίνουν ἕνα κυματισμὸ ζωῆς. Τῆς αὐγῆς δροσάτο ἀστέρι: Ἡ φράσι κι ἔτσι ἔχει δυνατὸ νόημα, ἀλλὰ τὴν παίρνομε καὶ σὰν σχῆμα ὑπαλλαγῆς (= ἀστέρι τῆς δροσάτης αὐγῆς).

ΕΠΕΞΕΡΓΕΣΙΑ Β΄ ΕΝΟΤΗΤΟΣ:

Γλωσσικὴ ἑρμηνεία : Ὀμπροστά: (ἐμπρὸς). Ἐδῶ κάτι σὰν ἀφομοίωσι πρὸς τὸ ο τῆς β΄ συλλαβῆς.

Πραγματικῶν ἑρμηνεία : Ἐκκλησιὲς δαφνοφόρες: Στὰ Ἰόνια νησιά, ἀλλὰ καὶ ἀλλαχοῦ, συνηθίζουν νὰ πετοῦν κατὰ τὴ νύχτα τῆς ἀναστάσεως δάφνες κάτω στὸ δάπεδο τῶν ἐκκλησιῶν.

Καλολογικὰ στοιχεῖα: Τὸ ἀσύνδετο· «Νέοι... ἑτοιμασθῆτε» δίνει τόση γοργότητα.

Τὰ ἐπίθετα: δαφνοφόρες, εἰρηνοφόρες γίνονται μακρύτερα ἀπὸ ὅ,τι φαίνονται καὶ φέρνουν τόση ἐλπίδα... Πάλι ἡ παρήχησι τῶν λ, ρ, στοὺς 3 τελευταίους στίχους δίνει τόση ὀμορφιά.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ Γ΄ ΕΝΟΤΗΤΟΣ:

Γλωσσικὴ ἑρμηνεία: στές - τές: ἰδιωματικὸς τύπος τοῦ ἄρθρου ἀντί : τίς :

Πραγματικῶν ἑρμηνεία : «Δάφνες σέ... τάφοι»: Γιατὶ κάτω ἀπὸ τὶς πλάκες τοῦ δαπέδου τῶν ἐκκλησιῶν ὑπῆρχαν τάφοι κληρικῶν.

Καλολογικὰ στοιχεῖα: Τί ζωγράφος καὶ τί μουσικὸς ἐδῶ ὁ Σολωμός! Ἡ ὀμορφιὰ τῶν συνδυασμένων λ, ρ ἔφθασε ἐδῶ στὴ διαπασῶν.

Τώρα πιὰ ὁ ποιητὴς ἄνοιξε ὅλους τοὺς κρουνοὺς τῆς λάμψεως!... Ἔξοχη ἡ ἀντίθεσι: οἱ πλάκες τῶν τάφων - οἱ μανάδες μὲ τὰ βρέφη.

ΝΟΗΜΑΤΑ Α΄ ΕΝΟΤΗΤΟΣ:

α) Τὴ μυστηριακὴ νύχτα τῆς ἀναστάσεως οἱ ἄνθρωποι αἰσθάνονται τόσην ὀμορφιὰ καὶ γαλήνη στὴν πλάσι.

β) Ἡ ὡραιότητα τῆς φύσεως ἀντάμα μὲ τὸ χαρμόσυνο μήνυμα τῆς ἀναστάσεως ὑπαγορεύουν στοὺς ἀνθρώπους τὴν κατάφασι τῆς ζωῆς καὶ τὴν ἀποστροφὴ τοῦ θανάτου («Γλυκειὰ ἡ ζωὴ κι ὁ θάνατος μαυρίλα»).

β΄ ἑ ν ό τ η τ ο ς: ὁ ποιητὴς τόσο ἔχει κοινωνήσει ἀπὸ τὸ μεγάλο γεγονός, ὥστε κάνει προσκλητήριο σὲ ὅλους γιὰ τὴ μεγάλη χαρά.

γ΄ ἑ ν ό τ η τ ο ς: Ἡ ἀνάστασι δὲν ἔφερε μόνο τὴν ἀποκατά-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

στασι στὸ σαλεμένο ρυθμὸ τῆς φύσεως, ἀλλὰ καὶ μέσα στὴν ψυχὴ τῶν ἀνθρώπων τὴ λύτρωσι καὶ τὴ βεβαιότητα ὅτι ὁ θάνατος ἐνικήθη.

ΣΥΝΔΕΣΙ ΤΩΝ ΕΠΙ ΜΕΡΟΥΣ ΝΟΗΜΑΤΩΝ: Πρῶτα ἀπὸ τὴν Ἀνάστασι ἦταν ὁ ταραγμὸς στὴ φύσι καὶ ὁ θάνατος, τώρα ἦρθε ἡ ὀμορφιὰ καὶ ἡ γαλήνη στὴν πλάσι καὶ ἡ πίστι στὴ ζωή. Εἶναι λοιπὸν ἡ πιὸ κατάλληλη ὥρα γιὰ τὴν ἀγάπη καὶ ἀδελφοσύνη, τώρα εἶναι εὐκαιρία ποὺ ὅλα ἔξω καὶ μέσα (ψυχὲς καὶ διάνοιες) εἶναι μέσα στὴ λάμψι, ποὺ τὸ φῶς ἔχει διώξει τὸ σκοτάδι, ποὺ ἡ ζωὴ ἔχει πατήσει τὸ θάνατο.

Κεντρικὴ ἰδέα : Ὁ ποιητής, νοιώθοντας στὰ κατάβαθα τῆς χριστιανικῆς ψυχῆς του τὸ λυτρωτικὸ μήνυμα τῆς ἀναστάσεως, καλεῖ ἐπ' εὐκαιρίᾳ τοὺς ἀνθρώπους, φίλους κι ἐχθρούς, νὰ δώσουν καὶ νὰ πάρουν τὴ χριστιανικὴ ἀγάπη καὶ συγγνώμη· «φιληθῆτε γλυκά... ἐχθροὶ καὶ φίλοι».

ΓΛΩΣΣΑ: Ἡ δημοτικὴ ποιητικὴ γλῶσσα σὲ μιὰ κορυφαία της στιγμή. Ρημ., οὐσιαστ., ἐπίθετ. τοποθετημένα ἔτσι ὥστε νὰ δημιουργοῦν ἐξαίσιες ὀπτικοακουστικὲς «ἐκρήξεις». Ἀλήθεια πῶς μπόρεσαν τὰ λιτά, τὰ λιτότατα αὐτὰ μέσα νὰ ἐλευθερώσουν ὅλη αὐτὴ τὴ γήινη καὶ ὑπερκόσμια λάμψι, ποὺ θέλει ἐδῶ ὁ ποιητής μας!

ΜΕΤΡΟ: Ἔχομε ἐδῶ 3 ὀκτάστιχες στροφὲς (ὀκτάβες). Ἡ στροφὴ αὐτὴ εἶναι ἰταλικῆς προελεύσεως, εἰσήχθη στὸν τόπο μας μὲ τὰ ἐρωτικὰ κυπριακὰ τραγούδια καὶ ὕστερα μὲ τὸ Σολωμό. Ἡ κλασσικὴ ὀκτάβα, ὅπως ἐδῶ, εἶναι τῆς μορφῆς αβαβαβγγ· δηλαδὴ ὁμοιοκαταληκτοῦν πλεκτὰ οἱ 1, 3, 5 — 2, 4, 6 στίχοι καὶ ζευγαρωτὰ οἱ 7, 8 στίχοι. Ἰαμβικοὶ 11σύλλαβοι παροξύτονοι εἶναι οἱ στίχοι· παρατηροῦμε δὲ ὅτι οἱ δύο πρῶτοι τῆς α' στροφῆς εἶναι ἀναπαιστικοὶ υυ — ...Ὑπάρχουν βέβαια πολλὲς συνιζήσεις, ἀλλὰ στὰ χέρια τοῦ ἄξιου χρυσικοῦ Σολωμοῦ δὲν εἶναι ψεγάδια, ἀλλ' ἀντίθετα δίνουν εὐλυγισία καὶ κυματισμό. Στὸ στίχο π.χ. «τῆς αὐγῆς τὸ δροσάτο ὕστερο ἀστέρι», «καὶ ἀπὸ κεῖ κινημένο ἀργοφυσοῦσε. Ὑπάρχει ἐδῶ καὶ τὸ γνωστὸ διασκέλισμα π.χ. «Δὲν ἀπερνάει / τ' οὐρανοῦ. Ἀλλ' ἀκόμη καὶ τομὴ τῆς λέξεως σὲ 2 στίχους: π.χ. ζωγραφι-σμένες.

ΥΦΟΣ: Τὸ ὕφος εἶναι ἑορταστικό, πανηγυρικό, ὑμνητικὸ καὶ ὡστόσο (πρᾶγμα δύσκολο ὅταν ὁ ποιητὴς δὲν εἶναι μεγάλος) λιτό, φυσικὸ καὶ ἀρητόρευτο. Γιατὶ αὐτὴ ἡ πλημμύρα τῶν εἰκόνων ἐδῶ μέσα καὶ αὐτὸς ὁ «πιδακισμὸς» τοῦ φωτὸς δὲ σκεπάζουν τὸ ἀναστάσιμο μήνυμα τοῦ ποιήματος. Ἀλλὰ καὶ ἐπιγραμματικὸ καὶ ἐλλειπτικὸ εἶναι· γιατὶ πιὸ ὡραῖα εἶναι ἐκεῖνα ποὺ μαντεύει ὁ ἀναγνώστης ὅτι ἤθελε νὰ εἰπῆ ὁ ποιητής.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΑΞΙΟΜΝΗΜΟΝΕΥΤΟΙ ΣΤΙΧΟΙ:

α) «τῆς αὐγῆς τὸ δροσάτο ὕστερο ἀστέρι»: Πόσες φορὲς δὲν θὰ τὸν «ψελλίσωμε τοῦτον τὸ στίχο· καὶ πρὸ παντὸς οἱ ξωμάχοι καὶ οἱ νυχτοπαρωρίτες!!

β) «ποὺ λὲς καὶ λέει... μαυρίλα»: ἐ μὰ ἐδῶ εἶναι ὁ τόνος τοῦ ὅλου, «τὸ μήνυμα», καθὼς συνηθίζουν νὰ λέγουν στὴ λογοτεχνικὴ γλῶσσα.

γ) «μὲ τὸ φῶς τῆς χαρᾶς συμμαζωχτῆτε»: Νά τίτλος τραγουδιοῦ, νά σύνθημα γιὰ τὸν πολύπαθο κόσμο μας!

ο) «Ἀνοίξατε ἀγκαλιὲς εἰρηνοφόρες»: Ἄλλο ἕνα τραγούδι, ἄλλο ἕνα παρήγορο παράγγελμα. Μόνο ποὺ πόσο θὰ εὐχόμασθε ἐκεῖνο τὸ «εἰρηνοφόρες» νὰ εἶναι ἐπιθετικὸς καὶ ὄχι κατηγορηματικὸς προσδιορισμὸς στὸ ἀ γ κ α λ ι έ ς...

ε) «Δάφνες σὲ κάθε... μανάδες»: Καὶ νὰ ἐδῶ ὁ θρίαμβος τῆς ζωῆς πάνω στὸ θάνατο. Ἄλλωστε ὁ ποιητής μας ἔχει εἰπῆ ἀλλοῦ· «ὁ χάρος καὶ ὁ ἔρωτας δουλεύουν ἐδῶ κάτω».

Ψυχολογικὴ ἑρμηνεία: Τοῦτος ὁ ἀναστάσιμος ὕμνος, ποὺ εἶναι λουσμένος μέσα στὸ φῶς (ἀρχίζει μὲ τὸ φῶς, παράγει φῶς καὶ περνάει μέσα ἀπὸ τὸ φῶς καὶ τελειώνει στὸ φῶς) δημιουργεῖ στὸν ἀναγνώστη ἕνα σύμπλεγμα ἀπὸ ἀνώτερα λυτρωτικὰ συναισθήματα: Τὸ καλαισθητικό μας συναίσθημα ἀκονίζεται, γιατὶ οἱ αἰσθητικές μας κεραῖες λεπτύνονται μέσα σὲ τούτη τὴ σπουδὴ περιεχομένου καὶ μορφῆς ὑποδειγματικὰ ἁρμονισμένων. Παράλληλα ἰσχυροποιεῖται τὸ συμπαθητικό μας συναίσθημα, ἀφοῦ οἱ στίχοι γιὰ χριστιανικὴ ἀγάπη καὶ ἀδελφοσύνη καὶ συνύπαρξι μιλοῦν, καὶ μάλιστα ὄχι ἔτσι ξερά, ἐπιδερμικά, σὰν τυπικὲς εὐχὲς καὶ προτροπές, ἀλλ' εἶναι στίχοι ποὺ «λειτουργοῦν» ἔτσι δυνατὰ μέσα μας ἀναμοχλεύοντας ὅ,τι ἱερό, ἀχάλαστο καὶ ἀπαραβίαστο ἔχει ἀκόμη μείνει ἐντός μας. Ἀλλὰ τὸ θρησκευτικὸ συναίσθημα εἶναι ἐκεῖνο ποὺ τρανεύει ἐδῶ μέσα, γιατὶ ἀνακινοῦν «ἐκ βαθέων» τὰ χρισιτανικά μας διώματα τοῦτα τὰ λόγια· «οἱ ἐκκλησιὲς οἱ δαφνοφόρες νὰ μᾶς συμμαζέψουν μὲ τὸ φῶς τὸ λυτρωτικὸ τοῦ Χριστοῦ», κάτι ποὺ εἶχαν κατορθώσει οἱ φτωχικὲς ἐκκλησιὲς τοῦ χωριοῦ μας στὰ παιδιά μας τουλάχιστον παραδείσια χρόνια...

ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΠΑΡΟΡΜΗΣΙ: Ὁ Α. Καμπάνης ἔγραψε κάπου γιὰ τὸ Σολωμό· «κρῖμα ποὺ ὁ Σ. δὲν ἔκαμε τραγωδίες!». Ἔτσι καὶ ἐμεῖς ἐδῶ ὑποστηρίζομε: Τί βαθειὰ ὄμορφα πράγματα θὰ ἐζωγράφιζε ὁ Σολωμός! Γιατὶ σ' αὐτὴ ἐδῶ μέσα τὴν ἐξαίσια «μέθεξι» οὐρανίων καὶ γηίνων, σὲ τοῦτο τὸ δισυπόστατο φῶς, τὸ θεῖο καὶ τὸ ἀνθρώπινο, ὑπάρχει ὑλικὸ πολὺ γιὰ νὰ ἀναδημιουργήση ὁ ζωγράφος. Φανταστῆτε τὰ ὡραῖα βρέφη

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἐπάνω στοὺς τάφους, καὶ κείνους μάλιστα δαφνοφόρους... Ἀλλὰ τοῦτο τὸ διαμάντι τοῦ Σ. καὶ τὸ σύγχρονο μελωδό του περιμένει γιὰ νὰ γίνῃ ὁρατόριο ἢ νὰ ἐνορχηστρωθῇ σὲ πολυφωνικὸ ἄσμα. Μὰ καὶ ὁ σημερινὸς ἐκκλησιαστικὸς —ἀλλὰ γιατὶ νὰ μὴν εἶναι καὶ «κοσμικός»;— ποιητὴς μπορεῖ νὰ πάρῃ τὴν ἀφόρμησι γιὰ μιὰ χαρμόσυνη ὑμνογραφία, κι ἂς τὸ γνωρίζῃ βέβαια ὅτι δὲν «πλησιάζεται» ὁ θεόπνευστος Δαμασκηνὸς Ἰωάννης. Γιατὶ πῶς νὰ τὸ κάνωμε; Δὲν εἶναι ὑπερβολὴ οὔτε «βλασφημία» νὰ ὑποστηρίξωμε ὅτι αὐτοὶ οἱ στίχοι τοῦ Σ. μποροῦν νὰ «ἀκκομπανιάρουν» ἐκεῖνα τὰ θεσπέσια πασχαλινά· «Μάτην φυλάττεις τὸν τάφον κουστωδία· οὐ γὰρ καθέξει τύμβος αὐτοζωΐαν», «καὶ αὖθις ἐκ τοῦ τάφου ὡραῖος, δικαιοσύνης ἡμῖν ἔλαμψεν ἥλιος» «καθαρθῶμεν τὰς αἰσθήσεις καὶ ὀψόμεθα τῷ ἀπροσίτῳ φωτὶ τῆς ἀναστάσεως», «νῦν πάντα πεπλήρωται φωτός, οὐρανὸς καὶ γῆ καὶ τὰ καταχθόνια», «καὶ ἀλλήλους περιπτυξώμεθα, εἴπωμεν, ἀδελφοί, καὶ τοῖς μισοῦσιν ἡμᾶς συγχωρήσωμεν πάντα τῇ ἀναστάσει...».

ΕΙΔΟΣ ΤΟΥ ΛΟΓΟΤΕΧΝΗΜΑΤΟΣ: Τὸ ποίημα εἶναι λυρικό, ἀπὸ τὰ γνησιώτερα στὸ εἶδος του μέσα στὴν ὅλη νεοελληνικὴ γραμματεία μας. Εἶναι, μποροῦμε νὰ εἰποῦμε, κάτι σὰν δοξαστικὸ τροπάρι καὶ ὕμνος ἀναστάσιμος τῆς χαρᾶς καὶ τῆς ἀγάπης. Κατὰ τὴν κατάταξι τοῦ Πολυλᾶ εἶναι τὸ 21ο ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ ὅλο δραματικὸ ποίημα «ὁ Λάμπρος» (ἐποιήθη τὸ 1826).

ΣΧΟΛΗ: Ὁ Σ. εἶναι ὁ δημιουργὸς τῆς λεγομένης ἑπτανησιακῆς σχολῆς (χωρὶς βέβαια νὰ εἶχε συνειδητὸ σκοπὸ νὰ δημιουργήσῃ κάτι τέτοιο).

Ἡ πνευματικὴ ὅμως ἀκτινοβολία καὶ τὸ ποιητικό του «βελληνεκὲς» ἦταν τέτοιο, ὥστε ἄφησε θαυμαστές, μιμητὲς καὶ συνεχιστὲς τῆς προσπάθειάς του (κάτι σὰν ποιητικὸς κύκλος μὲ κέντρο τὸ μεγάλο ποιητή μας, ἕνας ἀστερισμός, ὅπως τὸ εἶπαν, μὲ ἥλιο τὸ Σολωμό.

ΓΕΝΙΚΑ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΠΤΑΝΗΣΙΑΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ: Εἶναι τὸ ὑγιὲς καὶ ζωντανὸ ρεῦμα, ποὺ ξεκίνησε σὰν ἀντίδρασι στὸν ψευτορωμαντισμό. Βασικὰ γνωρίσματά του εἶναι: α) Ἡ ἄμεση ἐπαφὴ τῆς τέχνης μὲ τὴν πραγματικότητα καὶ τὴ ζωή, β) μιὰ ὑψηλότερη ἀντίληψι γιὰ τὴν ποίησι καὶ γενικὰ τὴν τέχνη, γ) ἡ τάσι γιὰ τὴν ἁρμονικὴ σύζευξι μορφῆς καὶ περιεχομένου, δ) προσφιλῆ της θέματα ἡ φύσι, ἡ γυναίκα, ἡ ἰδέα, ε) ἰδεαλισμὸς καὶ εὐγένεια, στ) ἡ βαθύτερη γνωριμία μὲ τς ξένες λογοτεχνίες, γιὰ ἐμπλουτισμὸ θεμάτων καὶ φραστικῶν τρόπων, ζ) παραδοχὴ τῆς δημοτικῆς γλώσσης καὶ ἀνεπιφύλακτη χρῆσι της. Ὅ,τι καὶ νὰ εἰπῇ κανεὶς γιὰ τὴν προσφορὰ τῶν ἑπτανησίων θὰ εἶναι λίγο. «Γιατί, γράφει ὁ Γ. Βαλέττας, ὅταν στὰ μετεπαναστατικὰ χρόνια ἡ Ἑλλάδα δυναστευόταν ἀπὸ τὸν κενὸ λογιωτατισμό, προετοίμασε τὸ κίνημα τοῦ δημοτικισμοῦ καὶ ἔ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

βαλε τὶς βάσεις τῆς νεοελληνικῆς ἀναγεννήσεως, τόσο στὴ λογοτεχνία ὅσο καὶ στὴν κίνησι τῶν ἰδεῶν (ριζοσπαστισμός).

Σημαντικώτεροι ἐκπρόσωποί της οἱ: Γ. Τερτσέτης, Ἀντ. Μάνεσις, Ι. Πολυλᾶς, Γ. Μαρκορᾶς, Ι. Τυπάλδος, Ἀντ. Μανοῦσος, Νικ. Κονεμένος, Νικ. Κογεβίνας, Α. Λασκαρᾶτος, Λ. Μαβίλης, Στ. Μαρτζώκης. (Οἱ Α. Κάλβος καὶ Α. Βαλαωρίτης, παρ' ὅτι ἑπτανήσιοι, ἔχουν τὶς ἰδιομορφίες τους).

ΠΕΡΙΟΔΟΣ: Εἶναι ἡ λεγομένη Δ' περίοδος (1821 - 1880).

ΓΕΝΙΚΗ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΙ: Αὐτὸ τὸ ποίημα, ποὺ ὅπως προανεφέρθη, εἶναι ἕνα μικρὸ ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ «Λάμπρο», εἶναι ἀπὸ τὰ κορυφαῖα ἐπιτεύγματα τοῦ Σ. (Δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι τυχαῖο ποὺ δὲ λείπει ἀπὸ κανένα Ἀναγνωστικὸ τοῦ Δημοτικοῦ οὔτε τοῦ Γυμνασίου, ἀλλ' οὔτε καὶ ἀπὸ τὴν πιὸ ἀπαιτητικὴ ἀνθολογία). Εἶναι γιὰ ὅλους λοιπόν· ἐδῶ θυμιέται κανεὶς τὸ τοῦ ἀρχαίου σχολιαστοῦ γιὰ τὸν Ὅμηρο· «τοσοῦτον ἀφ' ἑαυτοῦ δίδωσιν ὅσον ἕκαστος δύναται λαβεῖν». Ἐκτὸς τῶν ἄλλων τὸ ἀπόσπασμα αὐτὸ ἔχει καὶ τοῦτο τὸ γνώρισμα: Μέσα στὴν ἐφιαλτικὴ καὶ τραγικὴ ἀτμόσφαιρα, τὸ ἠθικὸ ἀδιέξοδο τοῦ ὅλου «Λαμπροῦ», τὸ παρὸν π., εἶναι μιὰ χαρούμενη ὄασι, ἕνα αἰσιόδοξο ἰντερμέδιο, νὰ ἕνα λυτρωτικὸ φῶς, ἡ «ἡμέρα τῆς Λαμπρῆς» ἀντίβαρο στὰ σκοτάδια τοῦ ὅλου «Λάμπρου».

ΣΥΝΤΟΜΩΤΑΤΗ ΥΠΟΘΕΣΙ ΤΟΥ «ΛΑΜΠΡΟΥ»

Ὁ ἥρωας, χωρὶς ἠθικοὺς φραγμοὺς κάνει μὲ τὴ Μαρία 4 παιδιά. Τὰ 3 τὰ ἔβαλε σὲ ὀρφανοτροφεῖο, τὸ τέταρτο, τὸ κορίτσι τὸ ἐφυγάδευσε ἡ μάνα του. Πολὺ ἀργότερα, ὅταν ὁ Λ. ἐπολεμοῦσε τὸν Ἀλῆ Πασᾶ, στὸ στρατόπεδο ἔφθασε μιὰ μικρὴ ντυμένη τούρκικα. Τὴν ἐπλάνεσε ὁ Λ., ἀλλ' ὕστερα, ἀπὸ κάτι σημάδια, ἀνεκάλυψε ὅτι ἦταν ἡ κόρη του ἡ Αὐγή. Ἡ κόρη του στὴν ἀπελπισία της πνίγεται στὴ λίμνη. Γυρίζει ὁ Λ. καὶ ἐξομολογεῖται στὴ Μαρία τὰ φριχτὰ ποὺ ἔγιναν. Μένουν ἄφωνοι καὶ οἱ δύο καὶ πότε σημαίνουν τὰ σήμαντρα τῆς λαμπρῆς (ἐδῶ παρεμβάλλεται τὸ ἀπόσπασμά μας).

Στὴ συνέχεια ὁ Λ. αὐτοκτονεῖ καὶ ἡ Μαρία τρελλαίνεται καὶ πνίγεται. «Ἔμελλε νὰ τελειώση τὸ ποίημα μὲ τὴν ἀκόλουθη παρομοίωση».

«Καὶ δὲν ἔμεινε μήτε ἕνα κλωνάρι
φιλέρημο πουλάκι νὰ καθήση,
τὸ βράδυ, τὴν αὐγή, νὰ κελαϊδήση».

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Τὸ ποίημα εἶναι ἀτελείωτο, γιατὶ ἔχει ἐνδιάμεσα κενά. Πάντως ἄλλα ἐξαιρετικά του «κομμάτια» εἶναι· «ἡ τρελλὴ μάνα ἢ τὸ κοιμητήριο, «τὸ ὅραμα τοῦ Λάμπρου», «τὸ ὄνειρο τῆς Μαρίας», «ὁ Μάρτυρας».

ΣΧΕΤΙΚΑ ΕΡΓΑ: Μπορεῖ νὰ παραπέμψη κανεὶς στὰ ποιήματα: α) χρονιάρες μέρες Γ. Δροσίνη, Ἀθηναϊκὸν Πάσχα Γ. Σουρῆ.

Στὰ πεζά: Παιδικὴ πασχαλιὰ (σελ. 87 Ἀναγνωστ. Α' τάξ.). Ἐξοχικὴ λαμπρὴ (σελ. 90 Ἀναγν. Α' τάξ.), Ἀνάστασι στὴν Ἁγι' Ἀναστασιὰ (σελ. 40 τοῦ Ἀναγν. τῆς Γ' τάξεως), Λαμπριάτικος ψάλτης (σελ. 20 Ἀναγν. Δ' τάξεως) —ὅλα αὐτὰ τοῦ Ἀλ. Παπαδιαμάντη—, παιδικὸ Πάσχα (σελ. 73 τοῦ Ἀναγνωστ. τῆς Γ' τάξ.) καὶ Πασχαλινὴ Ἀνάμνησις (σελ. 88 Ἀναγν. τῆς Γ' τάξ.) Γρ. Ξενοπούλου, Πάσχα στὴν Πίνδο (σελ. 17 τοῦ Ἀναγν. τῆς Β' τάξ.) Κ. Κρυστάλλη, ἡ ἀνάστασι τοῦ Κυρίου (σελ. 43 τοῦ Ἀναγν. τῆς Β' τάξεως) Π. Φωστίνη. Ἐπίσης: τὸ Πάσχα (ἐπιφυλλίδα) —σελ. 115 τοῦ Ἀναγν. τῆς ΣΤ' τάξεως— τοῦ Ἀλεξ. Παπαδιαμάντη.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: ἐγεννήθη στὴ Ζάκυνθο Ἀπρίλιο τοῦ 1798 ἀπὸ τὸν κόμη Νικ. Σολωμὸ καὶ τὴ λαϊκὴ γυναίκα Ἀγγελικὴ Νίκλη, ποὺ ἦταν παραδουλεύτρα στὸ ἀρχοντικὸ τοῦ Σολωμοῦ καὶ μόλις στὰ 1807 τὴ στεφανώθηκε (ἔτσι ἐνομοποιήθησαν τὰ δυὸ ἀγόρια της, Διον. καὶ Δημήτριος) ὁ παράλυτος ἑτοιμοθάνατος Κόμης. 1808 - 1818 σπουδὲς στὴν Ἰταλία (Βενετία - Κρεμώνα - Παβία ποὺ ἔλαβε τὸ δίπλωμα τῆς νομικῆς). «Ἀλλ' ἤδη τὸν εἶχεν ἁρπάσει ὅλον ἡ ποίησις». Τὸ 1818 γυρίζει στὴ Ζάκυνθο καὶ τὸ 1828, ἐπειδὴ εἶχε οἰκογενειακὲς προστριβὲς μὲ τὸν ἀδελφό του Δημήτρη, ἔφυγε στὴν Κέρκυρα, ὅπου συνεχῶς ἔμενε, ἀνάμεσα σὲ ἐκλεκτὸ κύκλο διανοουμένων φίλων καὶ θαυμαστῶν του. Τὸ 1833 - 37 ἡ τόσο πολύκροτη οἰκογενειακή του δίκη (ἀντίδικος μὲ τὴ μητέρα του καὶ τὸν ὁμομήτριο ἀδερφὸ τοῦ Γιάννη Λεονταράκη), ποὺ ἄφησε τόσα σημάδια στὴν ψυχή του καὶ ἐπηρέασε τὸ ἔργο του.

Τὸ 1857 πεθαίνει στὴν Κέρκυρα.

Τὸ συγγραφικό του ἔργο: Διακρίνομε 3 περιόδους: α) 1818 - 1824. Τὰ πρωτόλειά του εἶναι ἰταλικὰ συνθέματα (εἶναι γνωστὸ πόση ἀξιοθαύμαστη προσπάθεια κατέβαλε, μὲ τὴ βοήθεια τοῦ φίλου τοῦ Σπ. Τρικούπη, νὰ γράψη στὴν ἑλληνικὴ τὰ πρῶτα του ποιήματα π.χ. «ἡ Ξανθούλα»). Ἐδῶ ἀνήκουν «ὁ ὕμνος στὴν ἐλευθερία» (1823), «ἡ φαρμακωμένη», «Ὠδὴ στὸν Μπάϋρον, «Ὠδὴ στὸν Μ. Μπότσαρη».

6) 1824 - 1833: Ὁ ποιητής μας ἀπὸ τὶς ἁπλὲς καὶ ἀτελεῖς συνθέσεις του σημειώνει μιὰ σταθερὴ ἀνοδικὴ πορεία στὸν ἑλληνικὸ «Παρνασσὸ» γιὰ νὰ φθάση στὰ ἄρτια δημιουργήματά του, ποὺ εἶναι «ὁ Λάμ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

προς», «ὁ Κρητικός». γ) 1833 - 1857: ἡ περίοδος τῆς ὡριμότητας. Γύρω του στὴν Κέρκυρα κινεῖται ὁ ἀστερισμὸς τῶν φίλων καὶ θαυμαστῶν, στοὺς ὁποίους καὶ ὁ Ἰταλὸς Θωμαζέο (Βλέπε ἑ π τ α ν η σ ι α κ ὴ σ χ ο λ ὴ τοῦ παρόντος). Τώρα «ὁ πόρφυρας» καὶ τὸ ἀριστούργημά του «οἱ ἐλεύθεροι πολιορκημένοι», ποὺ τόσο τὸ ἐδούλεψε, ἀλλ' ἔμεινε ἀτελείωτο, ὅπως ἐξ ἄλλου καὶ ὅλο τὸ ἔργο του (πολὺ ταιριαστὰ εἶπαν γιὰ τὰ ποιήματά τοῦ: «τὰ συντρίμμια τῆς μεγαλοφυΐας»).

Ὁ Σ., ἐκτὸς βέβαια ἀπὸ τὶς λυρικὲς καὶ ἐπικολυρικὲς συνθέσεις του, ἔδωσε ὡραῖα δημιουργήματα σ' ὅλα τὰ εἴδη τῆς λογοτεχνίας: Σάτιρες (ὄνειρο, πρωτοχρονιά, ἰατροσυμβούλιο), ἰταλικὰ σχεδιάσματα σὲ πεζά, κριτικοὺς στοχασμούς, τὰ τόσο ἀξιόλογα πεζογραφήματα «ὁ διάλογος», «ἡ γυναίκα τῆς Ζάκυνθος», ρητορεία (ἐπικήδειο - μονωδία στὸν ξενιτεμένο πατριώτη του ποιητὴ Οὔγο Φώσκολο.

Ἔκαμε καὶ ξένες μεταφράσεις. Ὁ μελετητὴς τοῦ ἔργου τοῦ Σ. θὰ βρῆ σ' αὐτὸ γόνιμες ἐπιδράσεις ἀπὸ τὸν Γερμανικὸ ἰδεαλισμό, τὴν Ἁγία Γραφή, ἀλλὰ πρὸ πάντων ἀπὸ τὸν «Ἐρωτόκριτο» καὶ τὸ δημοτικὸ τραγούδι. Τί νὰ πρωτοπαινέση κανεὶς στὸν ἐθνικό μας βάρδο; Θᾶταν παράλειψι ἀσυγχώρητη νὰ μὴ τονίσωμε τὴ συμβολή του καὶ τὸ πρωτοποριακό του ξεκίνημα στὴ χρῆσι τῆς δημοτικῆς γλώσσης καὶ τὴν παράδοσι ποὺ ἄφησε στοὺς ἀμέσους «διαδόχους» του.

«Μὴ γάρις ἔχω ἄλλο στὸ νοῦ μου πάρεξ ἐλευθερία καὶ γλῶσσα;» ἔλεγε στὸν περίφημο «Διάλογό» του. Τί νὰ πρωτοειπῆ κανεὶς γιὰ τὴν τέχνη, τὴν τεχνικὴ καὶ τὶς ἰδέες τοῦ Σ. Προσπάθησε νὰ φιλιώση τὰ ἀντιμαχόμενα στὴν ἐποχή του ρομαντισμὸ καὶ κλασσικισμό. Ἱερουργεῖ μὲ ὑπευθυνότητα καὶ εὐλάβεια στὸ ναὸ τῶν Μουσῶν. Πολέμιος τοῦ περιττοῦ, τοῦ στόμφου καὶ τῆς ρητορείας. Καθαρόαιμη ποίησι, ποὺ δὲν τὴν ἐμάρανε ὁ ἐγκεφαλισμὸς καὶ ἡ πολυμάθεια. Καὶ πόσα δὲν λέγει ἡ ἐλλειπτικότης τῶν στίχων του! «ποὺ μέσα τους μέρη τόσα φαίνονται καὶ μέρη εἶναι κρυμμένα». Νομίζομε ὅτι ἕνας δυνατὸς στίχος· «μὲ λογισμὸ καὶ μ' ὄνειρο» δίνει τὸ γνώρισμα τῆς δημιουργίας του. Τέλος ἂν κάποιος θέλη περιεκτικὰ καὶ σύντομα νὰ ἀποτιμήση τὸν ποιητή μας, τὰ λέγει ὅλα, ἂν εἰπῆ· «ὁ Σολωμός, ὁ ψάλτης τῆς ἐλευθερίας σ' ὅλες τὶς μορφές: τῆς ἐθνικῆς (μὲ τὸν «ὕμνο»), τῆς ἠθικῆς (μὲ τοὺς «ἐλευθέρους πολιορκημένους») τῆς κοινωνικῆς (μὲ «τὴ γυναίκα τῆς Ζάκυνθος») καὶ τῆς γλωσσικῆς ἐλευθερία (μὲ τὸν «Διάλογο»).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

10. Ἡ Ναυσικᾶ

Ποίημα: Ἰ. Πολέμη

(Ἀναγνωστικὸν Ο.Ε.Δ.Β. σελ. 40)

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Ἡ ζ΄ ραψωδία τῆς Ὀδυσσείας τοῦ Ὁμήρου εἶναι γεμάτη ἀπὸ τὴν ὑπέροχη, «τὴν ὑποδειγματικὴ» μορφὴ τῆς θυγατέρας τοῦ βασιλιᾶ τῶν Φαιάκων Ἀλκινόου καὶ τῆς Ἀρήτης. Ὅλοι μας σχεδὸν κατέχομε ἀπὸ τὰ μικρά μας χρόνια τὸ συναρπαστικὸ καὶ γοητευτικὸ ἐπεισόδιο τῆς βασιλοπούλας τῆς Κερκύρας, ποὺ πλένοντας καὶ παίζοντας στὸ ποτάμι μὲ τὶς θεραπαινίδες - φίλες, ὕστερα ἀπὸ τὴν πρώτη της ταραχὴ στὴ θέα τοῦ ναυαγοῦ Ὀδυσσέα, ἐπῆρε τὴν ὡραία πρωτοβουλία νὰ τὸν ὁδηγήση στὰ παλάτια τοῦ πατέρα της. Τ' ἄλλα στὴ συνέχεια μπορεῖ νὰ τὰ χαρῆ κανεὶς σὲ μιὰ λογοτεχνικὴ μετάφρασι τοῦ ζ΄.

ΝΟΗΜΑ: Ὁ ποιητὴς στὴν α΄ στροφὴ τονίζει ὅτι μπροστὰ στὴ βασιλοπούλα Ναυσικᾶ ὀφείλουν νὰ ἀποκαλυφθοῦν ὅλες οἱ ἄλλες γυναῖκες, ποὺ ὕμνησε στὰ ἔπη του ὁ Ὅμηρος. (Ὡραία Ἑλένη, Πηνελόπη, Ἀνδρομάχη, Βρισηίδα, Ἑκάβη, Κασσάνδρα κ.λ.π.). Στὴ β΄ στροφὴ μᾶς δίνει ἕνα πολὺ ζωντανὸ πέρασμά της· χαμηλοβλεπούσα, ντροπαλή, ἀλλὰ καὶ θαρραλέα καὶ «σίγουρη», ἐπιτυγχάνοντας κάτι πολὺ σπάνιο ἀνάμεσα στὶς ἄλλες γυναῖκες, νὰ ἀποστρέφεται τὰ ἐγκώμια καὶ τοὺς ὕμνους, ἀλλ' ἡ προσωπικότητά της νὰ ἔχη τόση ἀκτινοβολία ποὺ νὰ γοητεύη τὸ περιβάλλον της καὶ νὰ μὴ τὴ ζηλεύουν. Στὴν γ΄ στροφὴ τὴ δείχνει ἱέρεια τῆς οἰκογένειας, νοικοκυρὰ καὶ προκομένη, σωστὸ «στοιχειὸ» τοῦ σπιτιοῦ. Στὴν δ΄ καὶ ε΄ τὴ βλέπομε νὰ τὸ γεμίζη μὲ τὴν παρουσία της, ἀλλὰ καὶ μὲ... τὴν ἀπουσία της. Εἶναι τέτοια σοβαρὴ καὶ ἀθόρυβη, ποὺ ἐνῶ δὲ φαίνεται ἀρχηγὸς μὲ τὰ λόγια καὶ μὲ τὶς γνῶμες, ὅμως αὐτὴ κυβερνάει. Ὅλα τὰ ὀμορφαίνει τὸ χέρι της καὶ ἡ γλυκειὰ θωριά της. Καὶ πόσο ἄλλο νᾶναι ἁπλὴ κι ἀληθινή; ἀφοῦ ἔξω ἀπὸ τὸ σπίτι της δὲν κάνει τίποτε ποὺ νὰ θυμίζη πὼς εἶναι ἡ ὀνομαστὴ βασιλοπούλα; Τέλος στὴν στ΄ καὶ στερνὴ στροφὴ ὁ ποιητὴς τόσο ἀνέβη τὴν κλίμακα τοῦ ἐγκωμίου καὶ τοῦ θαυμασμοῦ του! Εἶναι ἡ ἐλπίδα τῆς μάνας καὶ τὸ καμάρι τοῦ πατέρα· εὐτυχισμένο θὰ κάμη τὸ σύζυγο, προσφορὰ μεγάλη στὴν πατρίδα τὰ ὑπέροχα (σίγουρα!) παιδιά της.

Τὸ ποίημα, δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ τεμαχισθῆ σὲ διδακτικὲς ἑνότητες γιὰ νὰ σπουδασθῆ, γιατὶ «πανταχοῦ παροῦσα» κυκλοφορεῖ μέσα του ἀδιαίρετη καὶ «ἀτόφια» ἡ ἰδανικὴ κόρη, ἡ Ναυσικᾶ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Γλωσσικὴ ἑρμηνεία : χαμοθωρῶ = βλέπω χαμηλά, δειλὰ παρατηρῶ. ψηφάω = ὑπολογίζω, λογαριάζω < ψῆφος, ψηφὶς (ἀντίθ. ἀψηφῶ). Ἀποστομώνω = Ἀποκρούω, ἐξουδετερώνω, «βουλώνω τὸ στόμα». Διαφεντεύω = ὑπερασπίζω, προστατεύω < λατιν. **defendo** = ὑπερασπίζω. Ὑπάρχει καὶ ἡ παρετυμολογία του: (ψευδὴς ἐτυμολογία) ἀπὸ τό: διὰ + ἀφέντης.
ὀρέγω: (ἀρχ. ὀρέγομαι) = ἁπλώνω τὸ χέρι, ἐπιθυμῶ πολύ (ὄρεξις, ρέκτης = πολὺ δραστήριος. Τὸ ο εἶναι προθεματικό. Θέμα: ρεγ (λατιν. **rego** = κατευθύνω).

Πραγματικῶν ἑρμηνεία : (στοιχεῖα πολιτισμοῦ) : Ὁ μ ή ρ ο υ ἡ λ ύ ρ α: Λύρα: ἑλληνικὸ μουσικὸ ὄργανο μὲ 7 χορδές. Ἡ μοῦσα Πολύμνια, θεωρεῖται ὅτι τὸ ἐφεῦρε. Ἄλλα ὄργανα σχεδὸν ὅμοια: ἡ κίθαρις, ἡ φόρμιγξ (τῶν ἀοιδῶν) καὶ ἡ βάρβιτος, λεσβιακῆς προελεύσεως (πολύχορδο ὄργανο). Ἐδῶ «ἡ λύρα τοῦ Ὁμήρου» = ἡ ποίησι τοῦ Ὁμήρου (συνεκδοχικῶς).

Ν α υ σ ι κ ᾶ: Κόρη τοῦ βασιλιᾶ τῶν Φαιάκων (Κερκυραίων) Ἀλκινόου, ἡ ὁποία κατὰ τὴν περιγραφή, τοῦ ποιητοῦ εἶναι ὡραιοτάτη. Αὐτὴ μὲ ὑπόδειξι τῆς Ἀθηνᾶς θὰ συναντήση τὸν Ὀδυσσέα ἔξω ἀπὸ τὴν πόλι, στὸ ποτάμι, ναυαγισμένο, καὶ θὰ τὸν βοηθήση νὰ φθάση στ' ἀνάκτορα τοῦ πατέρα της (βλέπε καὶ εἰσαγωγικά). Τὶς πρῶτες βοήθειες ποὺ τοῦ ἔδωσε ἡ κόρη ἡ ἴδια τὶς ὀνομάζει σεμνά· «δόσις δ' ὀλίγη τε φίλη τε». στίχ. 208 ζ'.

Δ ὲ ν ἔ χ ε ι γ ν ώ μ η: Ἡ φράσι ἀπηχεῖ ἀντιλήψεις τῆς λεγομένης πατριαρχικῆς ἐποχῆς (καὶ τέτοια ἦταν φυσικὰ ἡ ὁμηρικὴ ἐποχή), ποὺ ἡ γυναίκα, εἴτε ἡ τελευταία ἄσημη, τοῦ λαοῦ, εἴτε τῆς ἀριστοκρατίας ἦταν (ἀκόμη καὶ οἱ βασίλισσες), ἦταν πολὺ περιωρισμένη, μόνο στὰ οἰκιακά της ἔργα.

Ὥ ρ α ῖ ε ς ἢ δ υ ν α τ έ ς: Εἶναι γνωστὸ καὶ στὸν πλέον ἁπλὸ ἀναγνώστη τοῦ Ὁμήρου ὅτι μέσα στὰ ἔπη του ὑπάρχουν ὑπέροχοι τύποι γυναικῶν (βλέπε ν ό η μ α).

Καλολογικὰ στοιχεῖα : Τὸ ἐκ πρώτης ὄψεως «ἀστόλιστο» αὐτὸ στιχούργημα ἐμφανίζει ὁμορφιὰ ἐσωτερική. Δὲ λείπει ἀπὸ κάθε του στίχο τὸ καλαισθητικὸ στοιχεῖο, εἴτε σχῆμα εἴτε εἰκόνα εἶναι αὐτό. Οἱ ἀντιθέσεις (σχεδὸν ὀξύμωρα) χαρίζουν τόση ζωντάνια καὶ ἔξαρσι· π.χ. «χαμοθωρεῖ κι ἀναθαρρεύει», «τὴν καθρεφτίζει κι ὅταν λείπη ἀκόμη», «δὲν ἔχει γνώμη, μὰ ἡ δική της διαφεντεύει», «ἀντιλαλεῖ ἡ φωνή της κι ἂν σωπαίνη». Ἐπιτυχημένη ἡ μεταφορά· «ποτίζει μὲ τὸν ἱδρῶτα τῆς προκοπῆς τὰ λύ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

χνο τῆς ἑστίας». Λύχνος: εἶναι συνεκδοχή: ἀντὶ σπίτι. Καὶ κάτι τὸ ἀξιοπρόσεκτο καὶ πολὺ ὄμορφο: Ἀπὸ τὰ 12 ἐπίθετα, ἐκτὸς ἀπὸ ἕνα (τὸ γλυκό), τὰ ὑπόλοιπα εἶναι κατηγορούμενα ἢ κατηγορ. προσδιορισμοί...

Καὶ εἰκόνες πολλὲς ὑπάρχουν ὀπτικοακουστικές, κάθε στίχος καὶ ζωγραφιά· καὶ στὸ κέντρο τοῦ πίνακα ἡ χαμηλοθωρούσα βασιλοπούλα Ναυσικά, ποὺ ὅμως εἶναι καὶ ἡ ὑπέροχη κόρη μας, ἀδελφή μας, ἀρραβωνιαστικιά μας...

ΕΠΙ ΜΕΡΟΥΣ ΝΟΗΜΑΤΑ: α) Ἡ Ναυσικᾶ ἔχει τὰ πρωτεῖα ἀνάμεσα στὶς ἄλλες γυναικεῖες μορφές, ποὺ ἔψαλε ὁ Ὅμηρος. β) Ἡ ἡρωΐδα μας δίνεται σὰν πολὺ αὐτοδύναμη, ἀπείραχτη κι ἀπὸ τὸ φθόνο κι ἀπὸ τοὺς ἐπαίνους. γ) Δὲν ἔχει κανένα ψεγάδι, παρὰ μόνον ἀρετές: Σεμνή, ἀθόρυβη, σίγουρη γιὰ τὸν ἑαυτό της, θαρραλέα, ἐργατική, νοικοκυρά, «χρυσοχέρα».

Κεντρικὴ ἰδέα : Μιὰ τέτοια νέα, μὲ τὰ προσόντα καὶ χαρίσματα τῆς Ναυσικᾶς, δὲ μπορεῖ παρὰ νὰ εἶναι καμάρι τῶν γονιῶν της, εὐτυχία γιὰ τὸ σύζυγό της καὶ ἀνεκτίμητη προσφορὰ στὴν πατρίδα της — σὰ μάνα (Τὸ κ. νόημα ὑπάρχει σχεδὸν ἕτοιμο στὴν τόσο περιεκτικὴ τελευταία στροφή).

ΓΛΩΣΣΑ: Δημοτική, ἁπλή, καὶ καθαρὴ χωρὶς «προσμείξεις». Ἐδῶ ὁ Π. στὸ ζήτημα τῆς γλώσσης εἶναι... «ἄδολος», πρᾶγμα ποὺ δὲ συνηθίζει παντοῦ σ' ὅλα τὰ ποιήματά του.

ΥΦΟΣ: Ἁπλό, φυσικό, ἀπέριττο, τρυφερό, ἀλλὰ καὶ σοβαρό. Λιτὸ καὶ ἐπιγραμματικό, γιατὶ δὲν εἶναι ὑπερβολὴ νὰ εἰποῦμε πὼς τὸ ποίημα τοῦτο φαντάζει καὶ ἀκούγεται σὰ σεμνὸ ἐγκώμιο, «κατεβατὸ» χαραγμένο στὸ κατώφλι τῆς κάθε προκομμένης καὶ σεμνῆς γυναίκας ὅλων τῶν ἐποχῶν.

ΜΕΤΡΟ: Ἐδῶ ἔχομε 6 3στιχες στροφές, μὲ ὁμοιοκαταληξία σταυρωτή· δηλαδὴ τὸ σχῆμα κάθε στροφῆς αββα. Οἱ στίχοι εἶναι ἰαμβικοὶ 11σύλλαβοι παροξύτονοι. Ὁπωσδήποτε ὁ στίχος κυλάει ἁρμονικά, ἀλλὰ δὲν εἶναι τεχνικὰ ἄψογη ἡ στιχουργία. Ἀρκετὰ «ἐλαττώματα», (σχεδὸν σὲ κάθε στίχο ἔχομε μιὰ - δυὸ χασμωδίες· κι ἔτσι ὑπάρχουν ἀπανωτὲς συνιζήσεις). Π.χ.: νὰ σᾶς δοξάση ἑνὸς Ὁμήρου ἡ λύρα. Τὸ διαφεντεύει. Ὅταν τὸ χέρι ὀρέγει.

ΑΞΙΟΜΝΗΜΟΝΕΥΤΟΙ ΣΤΙΧΟΙ: α) «Ἡ Ναυσικᾶ περνάει· παραμερίστε». Μπορεῖ νὰ καταντήση σὰ συνθηματικὴ φράσι γιὰ τὸ θαυμασμό μας σὲ μιὰ ἰδανικὴ γυναίκα. Ἐδῶ θυμιέται κανεὶς τοῦ «Ἐρωτοκρίτου» τό: «Ὅλοι τὴν ἐθαυμάζασι καὶ στ' ὄνομά της μνέγαν». Καὶ τοῦ Σολωμοῦ· «θαυμάζω τὲς γυναῖκες μας καὶ στ' ὄνομά τους μνέω (ὁρκίζομαι)». β)

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

«Κι ἐπαίνους δὲν ψηφᾶ μηδὲ γυρεύει». Γιὰ ἄνθρωπο ποὺ εἶναι αὐτάρκης καὶ ἔχει αὐτοεπίγνωσι γιὰ τὴν ἀξία του. γ) «Δὲν ἔχει γνώμη, μὰ ἡ δική της διαφεντεύει». Γιὰ τοὺς πολὺ «ἐσωτερικοὺς» ἀνθρώπους, ποὺ εἶναι ἡγέτες χωρὶς νὰ τὸ δείχνουν. δ) Ἐπίσης ἐπιγραμματικοὶ εἶναι οἱ 2 τελευταῖοι στίχοι τοῦ ποιήματος· «γυναῖκα... ἡ πατρίδα».

Ψυχολογικὴ ἑρμηνεία : Ἡ κόρη τοῦ ποιήματος, μὲ τὶς ἀρετὲς ποὺ τὴ στολίζουν, περνάει ὁλόζεστη παρουσία ἀνάμεσά μας, ὑπέροχη γυναικεία φιγούρα, ποὺ λὲς κι ἐδραπέτευσε ἀπὸ τοὺς παλιοὺς κι ἀλλοτινοὺς ἐκείνους χρόνους, γιὰ νὰ πλουτίση κι ὀμορφήνη τὴ —πρέπει νὰ τὸ ὁμολογήσωμε θαρραλέα— φτωχικὴ καὶ λειψή, ἢ ἔστω προοδευτικὰ φθίνουσα ἀπὸ τέτοια γυναικεῖα «ὑποδείγματα» ἐποχή μας. Στὴν ψυχή μας ἡ συμπάθεια κι ὁ θαυμασμὸς ἔχουν τὴν πρώτη θέσι γιὰ τούτη τὴν ἀθάνατη νέα. Ἀλλὰ καὶ κάτι περισσότερο· χέρια καὶ μεῖς ἁπλώνομε, «ὀρέγομε» μὲ λαχτάρα γιὰ νὰ τὴν κρατήσωμε κοντά μας, ὁ καθένας κατὰ τὶς ἀνάγκες του, κόρη, ἀδερφή, μητέρα, ἀρραβωνιαστικιά, ἑλληνίδα ἑστιάδα τέλος!... Μὴ μᾶς φύγη, μὴ μᾶς ἀφήση!.. «Ἦλυθε γὰρ θαλπωρὴ χάρμα τε ἡμῖν τοῖς... ἐνδεέσι».

Π α ρ α τ η ρ ή σ ε ι ς: Ἡ ἔννοια «τὸ φθόνο ἀποστομώνει» τῆς 6΄ στροφῆς ἴσως ὁδηγεῖ τὸν ἑρμηνευτὴ σὲ κάποια ἀμηχανία καὶ σύγχυσι: Δηλαδὴ ὑπάρχει φθόνος ἐναντίον της (ὅπως ἄλλωστε θὰ ἦταν πολὺ φυσικό, ἰδίως στὰ σύγχρονα δεδομένα), κι αὐτὴ μὲ νέες ἐνέργειές της τὸν ἐξουδετερώνει, «κλείνει τὰ στόματα;» ἢ τὸ νόημα εἶναι: ὅτι παρὰ τὰ πληθωρικά της προσόντα, εἶναι τόσο σεμνὴ ἡ συμπεριφορά της, ποὺ δὲ δημιουργεῖται κι' ἂν φθόνος γιὰ τὸ πρόσωπό της ἀπὸ τὸ περιβάλλον της, γιατὶ ὅλους τοὺς ἀφοπλίζει καὶ τοὺς μαγεύει; Εἶναι φανερὸ ὅτι ἡ δεύτερη περίπτωσι εἶναι ἡ θέσι τοῦ ποιητοῦ.

6) Ἐπίσης ὁ 3ος στίχος τῆς 5ης στροφῆς· «ἔξω ἀπὸ τὸ σπίτι ἀδιάφορη· διαβαίνει» ἐκ πρώτης ὄψεως δημιουργεῖ μιὰ δυσκολία μ' ἐκεῖνο τὸ ἀ δ ι ά φ ο ρ η: Δηλαδὴ ἀδιάφορη γιὰ τὸν κόσμο, χωρὶς ἐνδιαφέρον γι' αὐτόν, γιατὶ ἐνδιαφέρεται μόνο γιὰ τὸν ἑαυτό της καὶ τὸ σπιτικό της; Ὄχι βέβαια, γιατὶ αὐτὸ εἶναι ἐγωϊσμὸς καὶ θὰ ἦταν ἀντίφασι πρὸ τὸν ὅλο ὑπέροχο χαρακτήρα της. Τὸ νόημα εἶναι: Ἀδιάφορη, θὰ ἐλέγαμε «δὲν παίρνουν τὰ μυαλά της ἀέρα» ἀπὸ τὰ κολακευτικὰ σχόλια τοῦ κόσμου, ἀπὸ τὴν «ὑποδοχὴ» ποὺ τῆς κάνουν (Ἄλλωστε ἐκεῖνο τὸ «λησμονεῖ καὶ τ' ὄνομά της» τὰ λέει ὅλα).

ΕΙΔΟΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΗΜΑΤΟΣ: Τὸ π. εἶναι λυρικὸ (ἀνήκει στὴ συλλογὴ «Ἑσπερινὸς» 1922) μὲ περιγραφικό, ἀλλὰ καὶ συμβολικὸ χαρακτήρα. Ἔχει πολὺ διδακτικὸ - γνωμολογικὸ στοιχεῖο.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΣΧΟΛΗ: Ὁ ποιητής μας ἀνήκει στὴ Νέα Ἀθηναϊκὴ Σχολὴ (Παλαμική), καὶ μάλιστα στοὺς πρωτεργάτες της (Παλαμᾶς, Δροσίνης, Καμπᾶς, Πολέμης).

ΠΕΡΙΟΔΟΣ: Εἶναι ἡ Ε λεγομένη περίοδος (1880 - 1920).

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Ὁ Π. ἐγεννήθη τὸ 1862 στὴν Ἀθήνα ὅπου κι ἀπέθανε, τὸ 1924. Ἐσπούδασε νομικὰ στὴν Ἀθήνα καὶ αἰσθητικὴ στὸ Παρίσι. Ὑπηρέτησε στὸ Ὑπουργεῖο Παιδείας. Γραμματεὺς τῆς σχολῆς Καλῶν Τεχνῶν, ἔλαβε τὸ ἀριστεῖο γραμμάτων καὶ τεχνῶν.

Ἀνήκει στὴ Νέα Ἀθηναϊκὴ σχολὴ (τὴν παλαμικὴ) καὶ μάλιστα καθὼς προανεφέρθη στὴν πρωτοπορία της. Εἶναι λυρικο - δραματικὸς ποιητής, ἀλλὰ πολὺ μέτριος, ἂν καὶ στὴν ἐποχή του ὑπῆρξε πολὺ δημοφιλής. Ἐμπνέεται ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ ἱστορία, ζωὴ καὶ φύσι.

Συγγραφικό του ἔργο: α) Ποιητικὲς συλλογές: «Χειμώνανθοι», «Ἀλάβαστρα», «Σπασμένα μάρμαρα», «παλιὸ βιολί», «ἐξωτικά», «ἑσπερινός». β) «Ἔμμετρα θεατρικά: «Ὁ βασιλιὰς ἀνήλιαγος», «ὁ τραγουδιστής», «ὁ Καλιγούλας» καὶ τὸ χορόδραμα «τὸ εἰκόνισμα».

γ) Μεταφράσεις του: Εὐριπίδη, Θεόκριτο καὶ Εὐρωπαίους. Ἔχει βέβαια στιχουργικὴ εὐχέρεια, ἀλλ' εἶναι ὅλο ρηχότητες καὶ κοινοτοπίες. Ὁ Κ. Δημαρᾶς γράφει· «ἀκριβῶς τὰ ποιητικά του ἐλαττώματα ἐβοήθησαν νὰ ἀρέσει στὸ μεγάλο κοινό. Ὅλα τὰ στοιχεῖα τῆς τέχνης του δὲν ξεπερνοῦν ἢ καὶ δὲ φτάνουν τὸ μέσο ἀναγνώστη· στὶς καλύτερες στιγμές του θυμίζει τὶς πιὸ ἀδύνατες στιγμὲς τοῦ Δροσίνη». Καὶ δὲ θὰ εἴμαστε αὐστηροί, ὅταν ὑποστηρίξωμε ὅτι δὲν θὰ ἐπιζοῦσε σχεδὸν τίποτε ἀπὸ τὸ ἔργο του, ἐὰν δὲν συνέδεε τ' ὄνομά του (καὶ εἶναι βέβαια πρὸς τιμή του αὐτὸ) μὲ τοὺς πρωτοπόρους τῆς Ν. Ἀθηναϊκῆς Σχολῆς, αὐτῆς ποὺ ἔθεσε φραγμὸ στὸν ἀχαλίνωτο ρομαντισμὸ καὶ ἐπρωτοστάτησε γιὰ τὴν ἐπικράτησι τῆς δημοτικῆς γλώσσης.

11. Ἡ πρώτη Ἰανουαρίου εἰς τὸ Βυζάντιον

Ἀδ. Ἀδαμαντίου

(Ἀναγνωστικὸν Ο.Ε.Δ.Β. σελ. 47)

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Εἶπαν τοὺς Ἀρχαίους Ἀθηναίους σὰν τὸν πλέον «φιλέορτον καὶ φιλοθεάμονα» λαὸν τοῦ κόσμου. Ἂν αὐτὸ εἶναι σωστό, νομίζομε ὅτι εἶναι πολὺ σωστότερο νὰ χαρακτηρισθοῦν ἔτσι οἱ Βυζαντινοί, ποὺ δὲν εἶναι ὑπερβολὴ νὰ λεχθῆ ὅτι δὲν ὑπάρχει ἡμέρα στὸ βυζαντινὸ ἡμε-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ρολόγιο (Καλαντάριο), πού νά μή σημειώνη ἐκδήλωσι ἑορταστική καί παν-ηγυρική (θρησκευτική, κοινωνική, λαϊκή, αὐλική, προπαγανδιστική κ. λ.π.). Γιατί —πῶς νά τό κάνωμε;— τό Βυζάντιο ἦταν ἔτσι πολιτικοκοι-νωνικά διαρθρωμένο πού νά ἐκδηλώνεται ἀπό τό πλέον αὐστηρό καί ἱε-ραρχημένο πρωτόκολλο ὡς τά λαϊκά ξεφαντώματα — οἱ λεγόμενες «δημό-σιαι ἱλαρίαι» (τό πρᾶγμα κυμαίνεται ἀπό τούς αὐτοκρατορικούς θριάμ-βους ὡς τά σκώμματα τοῦ ἱπποδρόμου). Ὅλα αὐτά εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς προελεύσεως καί συγκροτήσεως τοῦ βυζαντινοῦ κόσμου (ρωμαϊκοί θεσμοί, ἑλληνισμός, χριστιανική ὀρθοδοξία, ἐπαφή μέ τούς «βαρβαρικούς» λαούς).

ΝΟΗΜΑ: Στή 6΄ αὐτοκρατορία πρωτοχρονιά δέν ἦταν ἡ πρώτη τοῦ Γε-νάρη, ἀλλ' ἡ πρώτη Σεπτέμβρη — ἔναρξι ἐκκλησιαστικοῦ ἔτους (κα-θιερώθη ἐπί Μ. Κωνσταντίνου). Τήν 1η Γενάρη, ἑορτή τοῦ Μ. Βασιλεί-ου, τό ἐπίσημο κράτος ἔκανε τόν ἐκκλησιασμό στήν «Παναγία τοῦ Φά-ρου» καί στό ναό «τοῦ Ἁγ. Βασιλείου». Στή συνέχεια ἐγίνετο δεξίωσι στήν αἴθουσα τῆς ὑποδοχῆς τοῦ παλατιοῦ κι ἔπειτα τό καθιερωμένο γεῦ-μα (αὐτό καθημερινῶς σ' ὅλο τό 12ήμερο) στούς ἀνωτάτους ἀξιωματού-χους, ξένους ἐπισήμους, ἀντιπροσώπους τῶν διαφόρων κοινωνικῶν τά-ξεων καί στούς φτωχούς.

Τήν ἑνάτη ἡμέρα τό παλάτι ἐψυχαγωγεῖτο μ' ἕνα χορό «Γοτθικό»· βασικά ἦταν μιά ἀνούσια μιμητική παράστασι μέ ξενικές κραυγές κ.λ.π. Παρόλληλα στούς δρόμους καί τά σπίτια, τοῦ λαοῦ καί τῶν ἀστῶν, ἔχο-με γνήσιες λαϊκές ἐκδηλώσεις, ξεφαντώματα, μεταμφιεσμούς, πράγματα πού ἤθελε ν' ἀγνοῆ τό κράτος καί εἶχε ἀφορίσει ἡ ἐκκλησία σάν εἰδω-λολατρικά. Στή συνέχεια δίνεται σύντομη, ἀλλά πολύ περιεκτική καί πετυχημένη περιγραφή (ἀπό τό ἔργο τοῦ Κ. Πορφυρογεννήτου «περί βασιλείου τάξεως») τοῦ «Γοτθικοῦ χοροῦ», ὅπου ἀνάμεσα σ' αὐτά τά ἀκατάληπτα βαρβαρικά τούλ τούλ καί τά «Γαύζας, βόνας, βακιδίας» ἀ-κούγονται καί οἱ ἐπευφημίες τῶν δήμων πρός τούς βασιλεῖς, «τούς στε-φθέντας ἀηττήτῳ Θεοῦ παλάμῃ κ.λ.π. κ.λ.π.». Αὐτό τό ξένης προελεύ-σεως «μιμόδραμα», ἄς εἰποῦμε, μέσα στό παγερό παλάτι ἦταν λαϊκό φυ-σικά στοιχεῖο, πού εἶχε εἰσβάλει πιά ἐκεῖ, ἀλλά τά αὐθεντικά λαϊκά ξε-φαντώματα, οἱ θορυβώδεις χοροί, οἱ μεταμφιέσεις κ.λ.π. ἐγινόντουσαν ἔξω στούς δρόμους ὅλο τό 12ήμερο, πού, παρ' ὅλο ὅτι ἦσαν ἡ γνήσια ἔκφρασι πατροπαράδοτων συνηθειῶν, δυστυχῶς εἶχαν καταδικασθῆ ἀπό τήν Πολιτεία καί Ἐκκλησία.

ΕΝΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥΤΩΝ: α) «Τήν 1ην... νέου ἔτους». Ἡ 1η Γενάρη Παλατιανή, αὐλική γιορτή καί ὄχι πρωτοχρονιά.

β) «Καθ' ὃν χρόνον... περιγραφήν». Κατά τό Δωδεκαήμερο ἐκτός τοῦ παλατιοῦ γιορτάζει μέ δικές του ἐκδηλώσεις καί ὁ λαός.

γ) «Εἰς τήν λαμπροτάτην... εὐεργεσία» περιγραφή τοῦ Γοτθικοῦ «Χοροῦ».

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δ) «Τοῦτο... Πολιτεία». Παράλληλα μὲ τὶς αὐλικὲς ἐκδηλώσεις καὶ τὸν «Γοτθικὸ» ὁ λαὸς γιορτάζει μὲ εἰδωλολατρικὰ κατάλοιπα. Ἡ α΄ ἐνότητα ἀποτελεῖ τὴν εἰσαγωγή, οἱ β΄, γ΄ τὴν ἔκθεσι καὶ ἡ δ΄ τὸν ἐπίλογο.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ Α΄ ΕΝΟΤΗΤΟΣ:

Γλωσσικὴ καὶ Πραγματικῶν ἑρμηνεία: 1η Σ ε π τ ε μ β ρ ί ο υ: Ἀνέκαθεν σ' ὅλα τὰ ἡμερολόγια, ἀλλὰ καὶ στὸ χριστιανικό, δὲν ἦταν πάντοτε ἡ 1η Ἰανουαρίου πρώτη τοῦ ἔτους· κατὰ καιροὺς ἦσαν ἡ 1η Σεπτεμβρίου, 1η Μαρτίου, ἀλλὰ καὶ ἄλλες «Πρωτομηνιές». Ἀπὸ τὸν 3ο αἰώνα μ.Χ. στὸ Βυζάντιο ἤρχισε ἡ μέτρησι κατὰ ἰνδικτιῶνες, ἀρχὴ 1η Σεπτεμβρίου. Ἴνδικτος ἢ Ἰνδικτιὼν —λατιν. **indictio** = ἐξαγγελία, καθορισμὸς φόρου — εἶναι χρονολογικὸς κύκλος, 15 ἐτῶν.

Π ο ρ φ υ ρ ο γ έ ν ν η τ ο ς: = Πριγκιπόπουλο ποὺ γεννήθη, ἐνῶ ὁ πατέρας του ἦταν βασιλιάς. Ἐδῶ συγκεκριμένα πρόκειται γιὰ τὸν Κωνσταντῖνο τὸν Ζ΄, αὐτοκράτορα τοῦ Βυζαντίου (912 - 959) λόγιο καὶ ἱστορικό, συγγραφέα πολλῶν ἀξιολόγων ἔργων, ποὺ εἶναι βασικὲς πηγὲς γιὰ τὴ βυζαντινὴ ἱστορία. Ἀπ' αὐτὰ τὸ σπουδαιότερο γιὰ τὴν αὐλικὴ ἐθιμοτυπία καὶ τὴ διοίκησι τοῦ Β. κράτους, ποὺ ἄλλωστε ἀποτελεῖ πηγὴ γιὰ τὸν συγγραφέα μας, εἶναι τὸ «Ἔκθεσις περὶ βασιλείου τάξεως».

Χ λ α μ ύ ς: Ἐπίσημο ἔνδυμα ἀρχόντων καὶ βασιλέων. Στὴν κυριολεξία κοντὸς μανδύας τῶν ἱππέων τριγωνοειδής.

Π ρ α ι π ό ζ ι τ ο ς: (λατιν. **Praepositus**: **Prae** + **Pono** θέτω) = προκαθήμενος (κυριολεξ.) ἀρχιευνοῦχος, τελετάρχης τοῦ παλατιοῦ, βυζαντινὸς ἀξιωματοῦχος (ὁπωσδήποτε ρωμαϊκὸς θεσμός). Ὀ σ τ ι ά ρ ι ο ς: (**ostia** λατιν. = στομάτιον, εἴσοδος). Καὶ αὐτὸς ὁ τίτλος στὴν προέλευσι του εἶναι ρωμαϊκός. Εἶναι ὁ ἐπόπτης τῆς εἰσόδου καὶ ἐξόδου τῶν πιστῶν στοὺς ναούς. Στὸ Βυζαντινὸ παλάτι ὁ ἐπόπτης τῆς αὐτοκρατορικῆς διακονίας, ὁ μεγάλος αὐλάρχης.

Ἱ ε ρ α ρ χ ί α: Σύνθετο ἀπὸ τὸ ἱερὸς + ἀρχή. Κυριολεκτικὰ τὸ ἀξίωμα τοῦ Ἱεράρχου, τὸ σύνολον τῶν βαθμούχων τῆς ἐκκλησίας. Μεταφορ. ἡ κλίμακα τῶν διαφόρων βαθμῶν στὴ δημοσία πολιτικὴ καὶ στρατιωτικὴ ὑπηρεσία.

Μ ά γ ι σ τ ρ ο ς: < λατιν. **magister** = διδάσκαλος. Ἀνώτατος πολιτικὸς ἄρχοντας στὸ Βυζάντιο μετὰ τὸν αὐτοκράτορα.

Π α τ ρ ί κ ι ο ι (λατιν. **Patricii**) = οἱ ἀνήκοντες στὴν ἀνώτερη κοινωνικὴ τάξι (ἡ ἀριστοκρατία). Ἄ ρ χ ω ν Ἀ ρ μ ε ν ί α ς = ὁ ἡγεμόνας τῶν Ἀρμενίων ὑποτελὴς στὸν αὐτοκράτορα. Σ υ γ κ λ η τ ι-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κ ο ί: (ὁ γνωστὸς ρωμαϊκὸς τίτλος) ἐδῶ: μέλη τοῦ αὐτοκρατορικοῦ συμβουλίου.

Καλολογικὰ στοιχεῖα: Δὲν ἀνευρίσκομε βέβαια ἰδιαίτερα σχήματα καὶ τὰ γνωστὰ «κλασσικὰ» καλαισθητικὰ στοιχεῖα, ὅμως ὁ λόγος ἔχει τέτοια δύναμι ποὺ μᾶς ἀναπαριστάνει τόσο ζωντανὰ τὸ βυζαντινὸ «ἀρχοντολόϊ» ποὺ μυρμηγκιάζει πέρα δῶθε μέσα στὸ χῶρο του.

ΝΟΗΜΑΤΑ: 1) Ἐπίσημα πρωτοχρονιὰ ἦταν ἡ 1η Σεπτέμβρη καὶ ὄχι ἡ 1η τοῦ Γενάρη ποὺ ἦταν ἁπλῶς ἑορτὴ τοῦ Μ. Βασιλείου 2) Ἐπίσημες παλατιανὲς ἐθιμοτυπικὲς ἐκδηλώσεις ἐγινόντουσαν ἐπ' εὐκαιρίᾳ πολλὲς φορὲς μέσα στὸ ἔτος, ἀλλὰ πιὸ ὠργανωμένα τὴν 1η Γενάρη.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ Β' ΕΝΟΤΗΤΟΣ:

Γλωσσικὴ καὶ Πραγματικῶν ἑρμηνεία: Εὐωχίαι = καλὴ διάθεσι (εὖ ἔχω ἀρχ.), τὸ συμπόσιο, «τὸ φαγοπότι».

Ἀ μ υ δ ρ ό ς = σκοτεινός, θολός, ἀδύνατος, δυσδιάκριτος (ὅ,τι καὶ τό: ἀμαυρός).

γ ο τ θ ι κ ὸ ν π α ί γ ν ι ο ν: Γι' αὐτὸ τὸ χορευτικὸ παιγνίδι εἶναι πολὺ ἀρκετὰ τὰ τοῦ ἰδίου τοῦ κειμένου.

Καλολογικὰ στοιχεῖα: Ὑπάρχουν ἐδῶ ἐπίθετα ποὺ κάνουν ἐξαιρετικὰ «δίδυμα» μὲ τὰ οὐσιαστικά των π.χ.: ὀργιαστικὰς ἑορτάς, ἀμυδρὰ ἀνάμνησις, διασκεδαστικὸν παίγνιον. Στὴ σελίδα 48 «Αἱ λαϊκαὶ αὐταί... διασκεδάσεις». Τὸ πολυσύνδετο δίνει ἔξαρσι. Ἀλλ' ἐδῶ δὲ χάνομε τὸ βυζαντινὸ χρῶμα ἀπὸ τὰ μάτια μας (εἶναι πολὺ ἀνάγλυφες οἱ εἰκόνες).

ΝΟΗΜΑΤΑ: 1) Τὸ ἐπίσημο κράτος καὶ ἡ ἐκκλησία ὄχι μόνο δὲ συμπαραστέκονται στὰ λαϊκὰ πανηγύρια, ἀλλ' εἶναι ἀντίθετες καὶ ἐχθρικὲς δυνάμεις.

2) Οἱ ἐπίσημες κρατικὲς τελετὲς ἔχουν σχέσι μὲ τὸ χριστιανισμό, ἐνῶ οἱ ἀγοραῖες καὶ λαϊκὲς ἐκδηλώσεις (παρ' ὅλο ὅτι εἶναι πηγαῖες καὶ αὐθόρμητες) ἔχουν εἰδωλολατρικὴ (ρωμαϊκὴ ἢ ἀνατολίτικη) τὴν προέλευσι.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ Γ' ΕΝΟΤΗΤΟΣ:

Γλωσσικὴ καὶ Πραγματικῶν ἑρμηνεία: μ α ἶ σ τ ω ρ = ὁ ἐπικεφαλῆς, ὁ διευθύνων (ἀπὸ τὴν ἴδια ρίζα τοῦ μ ά γ ι σ τ ρ ο ς). Β έ ν ε τ ο ι = οἱ γαλάζιοι (ὁ γνωστὸς δῆμος ἀπὸ τὴν ἱστορία. Βλέπε: στάσις τοῦ Νίκα ἐπὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ.

Γ ό τ θ ο ι: Εἶναι οἱ πολὺ γνωστοὶ ἀπὸ τὴν ἱστορία (κυρίως στοὺς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

πρώτους Βυζαντινοὺς χρόνους) βαρβαρικοὶ λαοὶ ποὺ τόσο ἀπείλησαν τὸ Β. (Ἀλάριχος κ.λ.π.), ἀλλὰ τελικῶς κατέλυσαν τὸ δ. ρωμαϊκὸ κράτος (Βησιγότθοι = δυτικοὶ Γότθοι, Ὀστρογότθοι = ἀνατολικοὶ Γότθοι).

Τ ὸ ο ἰ κ ε ῖ ο ν μ έ λ ο ς = ἡ ἀνάλογη (ταιριαστὴ) μουσική.

κ ρ ά κ τ η ς: (κράζω) = αὐτὸς ποὺ ἔδινε τὸ σύνθημα τῶν ζητωκραυγῶν γιὰ τὸν αὐτοκράτορα.

ἀ κ κ ο ύ β ι τ ο ν: < ἀκκουμπῶ < λατιν. **accubo** = ἀνάκλιντρο κρεββατοειδές. δ ῆ μ ο ι = οἱ ὠργανωμένοι σύλλογοι στὸ Βυζάντιο μὲ τὴν τόσο γνωστή τους πολιτικὴ δύναμι.

Καλολογικὰ στοιχεῖα: Στὸ τμῆμα αὐτό, ποὺ ἀποτελεῖ καὶ τὸν τόνο τοῦ ὅλου, ἔχομε ὡραῖες ὀπτικοακουστικὲς εἰκόνες καὶ καταφέρνει ὁ συγγραφέας, εἴτε φέρνοντας κοντά μας τὸ «χορευτικὸ παίγνιο» εἴτε κουδαλώντα μας νοερὰ ἐκεῖ, νὰ μᾶς δώση πολλὴ γεῦσι ἀπὸ τὸ Βυζάντιο.

Ν ο ή μ α τ α: Ὁ ξενόφερτος «γοτθικὸς χορὸς» (παιγνίδι καὶ πολεμικὴ μίμησι μαζί) εἶναι ἡ μόνη λαϊκὴ ἐκδήλωσι ποὺ εἰσχωροῦσε στὸ βυζαντινὸ παλάτι.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ Δ΄ ΕΝΟΤΗΤΟΣ:

Γλωσσικὴ καὶ Πραγματικῶν ἑρμηνεία: «περιούσιος λαός». Κυριολεκτεῖται γιὰ τὸν Ἰουδαϊκὸ λαό, ἀλλ' ἐδῶ ὁ Πορφυρογέννητος θέλει σὰν τέτοιο τὸ Βυζαντινὸ λαό.

Καλολογικὰ στοιχεῖα: Καὶ ἐδῶ πολλὰ τὰ ἐπίθετα χωρὶς νὰ εἶναι περιττὰ καὶ φορτικά. Στὸ τέλος τῆς 50 σελ. «ὁ περιούσιος λαός... παιγνίδια». Ἀξιοπρόσεκτη αὐτὴ ἡ μεγάλη φράσι μὲ τὸ συνδυασμὸ τοῦ ἀσυνδέτου καὶ πολυσυνδέτου σχήματος.

Ν ο ή μ α τ α: Τὸ κακὸ εἶναι ὅτι οἱ διασκεδάσεις αὐτὲς τοῦ λαοῦ (γνήσιο ξεχείλισμα τῆς ψυχῆς του καὶ σημάδι τῆς βιολογικῆς του ἀντοχῆς) ἐθεωρήθησαν σὰν «ξένα σώματα» ἀπὸ τὸν ἐπίσημο ὀργανισμὸ τῆς Β. αὐτοκρατορίας.

Κεντρικὴ ἰδέα: Στὸ Βυζάντιο κατὰ τὸ 12ήμερο (Χριστούγεννα μέχρι Θεοφάνεια) ἐτελεῖτο καὶ στὸ παλάτι ἐθιμοτυπικὴ ἑορτή, ἀλλὰ καὶ στοὺς δρόμους λαϊκὰ ξεφαντώματα, δύο ἐκδηλώσεις τελείως ἀντίθετες καὶ διαφορετικῆς προελεύσεως.

Π α ρ α τ ή ρ η σ ι: Παρατηρεῖ κανεὶς ὅτι ὁ τίτλος τοῦ παρόντος δὲν εἶναι ὁ ἀντιπροσωπευτικὸς τοῦ περιεχομένου, γιατὶ λίγα ἀναφέρονται στὴν 1η Ἰανουαρίου, ἐνῶ τὰ πολλὰ ἀφοροῦν τὸ «γοτθικὸ χορὸ» τῆς 9ης ἡμέρας.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΓΛΩΣΣΑ: Ἡ γλῶσσα καθαρεύουσα «βυζαντινίζουσα», πού, παρ' ὅτι εἶναι φορτωμένη μὲ «κόσμον» καὶ ὁρολογίαν ἐκείνης τῆς ἐποχῆς, δὲν παρουσιάζει ξηρότητα καὶ ἀκαμψία.

ΥΦΟΣ: Τὸ ὕφος αὐστηρό, τελετουργικό, χωρὶς ὅμως νὰ «παγώνῃ» τὸ κείμενο ἐκείνη ἡ ἐτικέττα ἢ τὸ βυζαντινὸ πρωτόκολλο, γιατὶ ὑπάρχει ἐδῶ μέσα ζωντάνια, παραστατικότητα, ἐναλλαγὴ καὶ κίνησι.

Ἀξιομνημόνευτες φράσεις: α) «φοροῦν γούνας ἐξ ἀντιστρόφου»: Ἐπὶ «μασκαρέματος» καὶ γελοιοποιήσεως π.χ. μποροῦμε νὰ τὸ εἰποῦμε. β') «κραυγάζοντες τούλ, τούλ». Ὅταν π.χ. μιμούμασθε ζωώδεις κραυγὲς π.χ. «μάο μάο». γ') «καὶ οἱ κράκται καὶ τὰ ὄργανα συμπληροῦν τὸ οἰκεῖον μέλος» π.χ. ἐπὶ ἐκτελέσεως μουσικῆς, ἀλλὰ καὶ παρωδίας αὐτῆς. δ') «Γαύζας, βόνας, βακιδίας». Γιὰ συγκεχυμένα καὶ ἀκαταλαβίστικα πράγματα π.χ. «ἄρες μάρες κουκουνάρες». ε') «Ἀηττήτῳ Θεοῦ... εὐεργεσίας» (στὰ μισὰ τῆς 50 σελίδ.). Βυζαντινὴ πρὸς τοὺς βασιλεῖς ἐπευφημία, ἀλλὰ καὶ σὰν παρωδία μπορεῖ νὰ χρησιμοποιηθῆ.

ΠΑΡΟΡΜΗΣΙ ΓΙΑ ΜΕΛΕΤΗ ΣΧΕΤΙΚΩΝ: Γιὰ ὅποιον ἐνδιαφέρεται ὑπάρχουν ἐδῶ «λήμματα» γιὰ νὰ ἀναδημιουργήση: ὁ ἄνθρωπος τῆς 7ης τέχνης θὰ μποροῦσε νὰ κάνη ντοκυμανταὶρ ἀρκετὲς σκηνὲς τῶν 6. ἐκδηλώσεων, ἀλλὰ κυρίως τὸν πρωτότυπο καὶ γραφικὸ «γοτθικὸ χορό». Κάποιος ἄλλος ποὺ ἐνδιαφέρεται γιὰ συγκριτικὲς μελέτες καὶ συσχετίσεις, μὲ ἀφορμὴ αὐτὸ τὸ «χορὸ» νὰ ἀσχοληθῆ μὲ ἄλλους τέτοιους πολεμικοὺς ἄλλων ἐποχῶν π.χ. τὸν ἀρχαῖο πυρρίχιο, τὸν ἀρχαῖο θρακικό, τῶν Μαγνήτων καὶ Αἰνιάνων στὸν Ξενοφῶντα (Κύρου (Ἀνάβασις Βίβλ. ΣΤ' Κεφ. 1 § 7 - 8) ὅπου δύο χορεύουν μιμούμενοι ληστὴ καὶ ζευγηλάτη «οἳ ὠρχοῦντο τὴν καρπαίαν καλουμένην ἐν τοῖς ὅπλοις».

Τὸν κοζάκικο, τὸν καυκάσιο κ.λ.π.

Ἐπίσης ἄλλος μπορεῖ νὰ μελετήση συστηματικὰ τὶς ἀμέτρητες βυζαντινὲς ἑορτὲς (βλέπε Φ. Κουκουλὲ «Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμός»).

Πολὺ ἐνδιαφέρον θὰ ἦταν μὲ «κέντρισμα» τοὺς βυζαντινοὺς τίτλους τοῦ παρόντος (μάγιστροι κ.λ.π.) νὰ ἐξετάση κανεὶς τὴν τόσο πλούσια βυζαντινὴ ὁρολογία τῶν τίτλων καὶ τῶν ἀξιωμάτων (προέλευσι - σημασία κ.λ.π.).

ΕΙΔΟΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΗΜΑΤΟΣ: Ἠθογραφικὴ καὶ ἱστορικὴ ἐπιφυλλίδα (πρωτοεδημοσιεύθη στὴν ἐφημερίδα «Ἔθνος» 2 Γενάρη 1937), μὲ περιγραφικὸ χαρακτήρα.

ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ: Εἶναι βέβαια γνωστὸ ἀπὸ τόσες ἄλλες πηγὲς καὶ μαρτυρίες τὸ πόσο ἰδιόμορφο φαινόμενο ἦταν ὁ βυζαντινὸς κόσμος

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

(συγχώνευσι ἀντιθετικῶν δυνάμεων καὶ ἀλληλοσυγκρουομένων στοιχείων). Ἀλλὰ καὶ σὲ τοῦτο τὸ κείμενο φαίνεται τόσο καθαρὰ πόσο τοῦ ἐπισήμου κράτους καὶ τῆς θρησκείας ἡ ἀκαμψία καὶ ἡ τυπικότητα ἀποξένωσαν τὸ λαό, ἔτσι ποὺ νὰ καλλιεργηθοῦν καὶ νὰ ἐπιβιώσουν σ' αὐτὸ ἐξωεθνικὲς συνήθειες καὶ εἰδωλολατρικὰ ἤθη (ἴσως κατάλοιπα τῶν ρωμαϊκῶν ὀργίων καὶ σατουρναλίων). Καὶ αὐτὸ ἦταν φυσικὸ νὰ παίξη διαβρωτικὸ καὶ ἀποδυναμωτικὸ ρόλο στὴ ζωὴ καὶ στὴν ἐξέλιξι τῆς αὐτοκρατορίας.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Ὁ Ἀδ. Ἀδαμαντίου ἐγεννήθη στὴν Ἀθήνα τὸ 1875 καὶ ἀπέθανε τὸ 1937. Ἐσπούδασε ψυχολογία στὴν Ἀθήνα, βυζαντινολογία καὶ κυρίως β. ἀρχαιολογία καὶ τέχνη στὴ Γαλλία. Καθηγητὴς στὸ Πανεπιστήμιο τῶν Ἀθηνῶν τὸ 1912 τῆς Β. Τέχνης καὶ Πολιτισμοῦ, ὅπου πολὺ προώθησε τὸ τομέα του.

Καὶ πολλοὺς μαθητὲς ἀνέδειξε. Ἐδημοσίευσε πλῆθος ἀπὸ ἱστορικές, λαογραφικές, ἀρχαιολογικὲς καὶ τεχνοκριτικὲς μονογραφίες καὶ μελέτες. Σημαντικώτερες: «Χρονικὸ τοῦ Μωρέως» «Ἁγνείας πεῖρα (ἐβραβεύθη ἀπὸ τὴν Ἀκαδημία τοῦ Μονάχου), «Αἱ παραδόσεις ἐν τῇ χριστιανικῇ εἰκονογραφία» (ἐβραβεύθη ἀπὸ τὴ γαλλικὴ Ἀκαδημία), «Ἡ Βυζαντινὴ Θεσσαλονίκη». Συγγραφέας ἱστορικῶν σχολικῶν βιβλίων, συνειργάσθη σὲ πολλὰ περιοδικὰ καὶ ἐφημερίδες, ἀναστηλωτὴς β. μνημείων, πρωτοστάτης σὲ ἀνασκαφές. Ἂν λογαριάσωμε τὴ λαμπρὴ πανεπιστημιακή του διδασκαλία, τὸν ἀκαταπόνητο ἱστοριοδίφη καὶ μελετητὴ τῶν χειρογράφων τοῦ Ἁγ. Ὄρους, τὴν πλούσια παραγωγή του σὲ συγγραφὴ ἀρχαιολογικῶν καὶ τεχνοκριτικῶν μελετῶν, δημοσιεύματα ποὺ τὰ διανθίζει ὕφος κομψὸ καὶ γλαφυρό, πλαστικότητα καὶ χάρι, τότε ἔχομε ἀκεραία καὶ ὁλοκληρωμένη τὴν ἀξιόλογη προσφορὰ τοῦ Ἀδ. Ἀδαμαντίου.

12. Τὸ ἀνάγλυφο τοῦ Δεξιλέω

Ποίημα: Κ. Παλαμᾶ

(Ἀναγνωστικὸν Ο.Ε.Δ.Β. σελ. 46)

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Ὁ Παλαμᾶς, μετὰ τὶς ἀνασκαφὲς ποὺ ἔγιναν στὸν Κεραμεικὸ (ἐπίσημο νεκροταφεῖο τῶν ἀρχαίων Ἀθηνῶν), περιδιαβάζοντας ἀνάμεσα στὰ ἐπιτύμβια ἀνάγλυφα, ἐδοκίμασε βαθειὰ συγκίνησι μπροστὰ σὲ μιὰ μαρμάρινη στήλη ποὺ παρίσταγε τὸν ἔφιππο Δεξίλεω τὴ στιγμὴ ποὺ ἑτοιμάζεται νὰ λογχίση τὸν πεζὸ ἀντίπαλό του Σπαρτιάτη. Καθὼς μᾶς πληροφορεῖ ἡ ἐπιγραφὴ ἦταν εὐγενὴς Ἀθηναῖος 20 χρόνων, γιὸς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τοῦ Λυσανία καὶ ἐσκοτώθη τὸ 394 π.Χ. (ὁ γνωστὸς Κορινθιακὸς πόλεμος). Στὴ στήλη αὐτὴ (ποὺ σώζεται σήμερα στὸ ἐθνικὸ ἀρχαιολογικὸ μουσεῖο) ὁ δημιουργός της δίνει μὲ ἀνεπανάληπτη τέχνη τὴ θλιμμένη μορφὴ τοῦ νεαροῦ Ἀθηναίου νικητοῦ, ἀλλὰ μελλοθανάτου. Ἀπ' αὐτὸ λοιπὸν τὸ «σύμπλεγμα» ἐνεπνεύσθη ὁ Π. τὸ ποίημά του, ἀπ' τὸ ὁποῖο ἕνα μικρὸ μέρος (καθὼς ἀναφέρεται πιὸ κάτω) εἶναι τοῦτο.

ΝΟΗΜΑ: Ὁ εὐγενὴς ἔφιππος μαρμάρινος πολεμιστὴς ζωντανεμένος ἀπ' τὸν ποιητή μας διηγεῖται, διακριτικὰ αὐτοεπαινούμενος, ὅτι εἶναι Ἀθηναῖος καὶ ἐνίκησε στὸν γιὰ τὴν πατρίδα του πόλεμο. Ὅμως σὲ λίγο κι αὐτὸς ἐφονεύθη, ἀλλὰ (προφανῶς γιὰ τὴν ὡραία του πρᾶξι) τοῦ ἐδόθη ἡ ἀμοιβὴ νὰ περάση ἀθάνατος καὶ καλοτυχισμένος στὸ χῶρο τῶν δικαίων στὰ Ἠλύσια. Στὴ συνέχεια κάνει λόγο γιὰ τὴ ροὴ καὶ τὴ μεταβολὴ τοῦ χρόνου, τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν πραγμάτων, ἐνῶ αὐτὸς μένει ἀπείραχτος καὶ ἀθάνατος μὲ τὸ νικημένο ἐχθρό του στὰ πόδια του. Τελειώνει δὲ μ' ἕνα πλημμύρισμα εὐτυχίας μὲ τὴν αὐτοεπίγνωσι ὅτι θὰ παραμένη αἰώνιος, καὶ σὰν ἄνθρωπος γιὰ τὴ γενναία του πρᾶξι, ἀλλὰ καὶ σὰν ἔξοχο καλλιτέχνημα.

Τὸ ποίημα θὰ τὸ πλησιάσωμε σὰν μιὰ ἀδιαίρετη ἑνότητα. (Μὲ τὴ σειρά του ὁ ὅλος «Δεξίλεως» ἀνήκει στὸ «οἱ τάφοι τοῦ Κεραμεικοῦ»).

Γλωσσικὴ ἑρμηνεία: Μακαρισμένος = εὐτυχισμένος, καλότυχος. ἀμάραντος = θαλερός, νεανικός, ἀθάνατος. Δεξίλεως: Σὰν ἐπίθετο, προφανῶς σύνθετο (δέχομαι + λεὼς — λαός), ὁ ἢ δεξίλεως, ων (ἂν καὶ πουθενὰ δὲν τὸ βρίσκομε) = ὁ δεχόμενος τὸν λαό, ἢ ὁ γινόμενος δεκτὸς ἀπὸ τὸ λαό. Ἠλύσια: (Ἀπὸ τὸ ἐπίθετο ἠλύσιος) < ἐλεύσομαι < ἔρχομαι = τόπος ἀφίξεως.

Πραγματικῶν ἑρμηνεία: Δεξίλεως: (βλέπε εἰσαγωγικά). Τάρταρα: κατὰ τὴν ἑλληνικὴ μυθολογία τόπος ἐρεβώδης στὸν Ἅδη, ποὺ ἀπεῖχε τόσο ἀπὸ τὴ γῆ, ὅσο ὁ οὐρανὸς ἀπ' αὐτή. «Ἡ κόλασι» τῶν ἀρχαίων. Ἅδης: (βλέπε πραγματικὰ τοῦ ὑπ' ἀριθμ. 1 τοῦ παρόντος «Ὀνειρεμένη προσευχή»). Ἠλύσια (πεδία): κατὰ τὴν ἀρχαία μυθολογ. τόπος φανταστικός, ὁ παράδεισος τῶν ἀρχαίων ὅπου αἰώνια ἄνοιξι ὑπῆρχε, διαμονὴ τῶν θεῶν μόνο καὶ τῶν ἐναρέτων. Ὁ Ὅμηρος τοποθετεῖ αὐτὰ στὸ δυτικὸ ἄκρο τῆς γῆς, πλησίον τοῦ ὠκεανοῦ· ὁ Ἡσίοδος καὶ ὁ Πίνδαρος εἰς τὰς «Μακάρων νήσους». Σήμερα, μεταφορικώτερα, ἐννοοῦμε τόπο αἰωνίας εὐτυχίας καὶ μακαριότητος. Συμβολικὰ λέγομε καὶ Ἠλύσια Τέχνης, ἐπιστήμης, πολιτικῆς κ.λ.π., γιὰ νὰ δηλώσωμε τὴν ἀθάνατη μνήμη καὶ αἰωνιότητα ἑνὸς καλλιτέχνη, ἐπιστήμονα, πολιτικοῦ. Αὐτὴ ἡ ἀθανασία λέγεται ἀκόμη καὶ «Πάνθεο». Σήμερα ὁ χῶρος τοῦ Παρισιοῦ «Ἠλύσια»

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἔχει τὴν παραπάνω μεταφορικὴ σημασία. Ἀξιοπαρατήρητο εἶναι ὅτι ἡ σημερινὴ τοποθεσία τῆς Ἀθήνας «Ἰλίσια» γράφεται ἔτσι γιατὶ θέλουν νὰ ἔχη σχέσι μὲ τὸν Ἰλισὸ καὶ ὄχι βέβαια μὲ τὰ Ἠλύσια.

Καλολογικὰ στοιχεῖα : Δίνουν τόση αἰσθητικὴ ὀμορφιὰ τὰ σὲ κάθε στίχο ἐναλλασσόμενα κόμματα καὶ τὰ κ α ὶ (αὐτὸ εἶναι ἕνας πολὺ ἀγαπητὸς γιὰ τὴν ποίησι τοῦ Π. ἐκφραστικὸς τρόπος). Ἐνῶ ξέρομε πόσο κακόηχη εἶναι σὲ ἄλλους ἡ συχνὴ ἐπανάληψι τοῦ κ α ί. «Σ ὰ φ θ ι ν ο π ώ ρ ο υ φ ύ λ λ α» ἔχομε παρομοίωσι. Ἀλλ' ἐκεῖνο ποὺ δίνει τὴ μεγάλη καλαισθητικὴ ἀξία στὸ ποίημα εἶναι οἱ διάφορες ὀπτικοακουστικὲς εἰκόνες, «παράγωγες» ὅλες τῆς ἀρχικῆς βασικῆς εἰκόνας, τοῦ νεαροῦ ἐφίππου Ἀθηναίου, ποὺ λογχίζει στὰ πόδια του τὸν ἐχθρὸ τῆς πατρίδας τὸν τραχὺ Σπαρτιάτη. Οἱ 2 τελευταῖοι στίχ. «ὦ χάρη... Τέχνης!» μὲ τὴν ἐλλειπτικότητά τους μᾶς φέρνουν σὲ ἀμηχανία μὲ ποιό ρῆμα νὰ τοὺς γεμίσωμε... Ἀλλὰ τὸ μαντεύομε καὶ τὸ προσθέτομε· «... ὦ νίκη τῆς ζωῆς... β ρ ί σ κ ε σ α ι, ε ἶ σ α ι στὰ Ἠλύσια τῆς Τέχνης».

Π α ρ α τ ή ρ η σ ι: Ἀλλ' ἐκτὸς ἀπ' αὐτὴ τὴν τοποθέτησι, πολὺ λογικὰ οἱ 2 αὐτοὶ τελευταῖοι στίχοι μποροῦν νὰ θεωρηθοῦν σὰν κατηγορούμενο στό: ὅ τ ι π ρ ο β ά λ λ ω κ α ὶ ἔ χ ω» (Δηλαδὴ αὐτὸ εἶναι ἡ χάρι τῆς ζωῆς κ.λ.π., κ.λ.π.

Κεντρικὴ ἰδέα : Ὁ μαχητὴς Δεξίλεως, ἐνῶ πίπτει πολεμώντας, εἶναι πλημμυρισμένος ἀπὸ τὸ αὐτοσυναίσθημα ὅτι θὰ μείνη στοὺς αἰῶνες παράδειγμα συνειδητῆς καὶ ὡραίας ἐθελοθυσίας γιὰ τὴν πατρίδα.

ΔΕΥΤΕΡΗ ΙΔΕΑ: Ὄχι μόνον ὁ ἄνθρωπος Δεξίλεως, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐπιτύμβιο ἄγαλμά του θὰ περάση στὴν ἀθανασία τῆς μοναδικῆς τέχνης.

ΓΛΩΣΣΑ: Μιὰ μεστὴ δημοτικὴ γλῶσσα, πλούσια σὲ ἐκφραστικότητα, πολυαντίλαλη. Τὰ ἀπανωτὰ ρήματα δίνουν στὸ μάρμαρο ποὺ μιλάει τόση ζωντάνια κι ἐνέργεια.

ΜΕΤΡΟ: Ἰαμβικοὶ 15σύλλαβοι παροξύτονοι ἀνομοικατάληκτοι στίχοι, μαστορικὰ δουλεμένοι χωρὶς χασμωδίες καὶ συνιζήσεις, χωρισμένοι καθαρὰ σὲ 2 ἡμιστίχια μὲ τομὴ μετὰ τὴν 8η συλλοβή. Π.χ. «ὁ χρόνος φεύγει, ἀλλάζει ἡ γῆ, περνοῦν, λαοὶ καὶ κόσμοι». Ὡς γνωστὸν 15σύλλαβος (ἀλλοιῶς λέγεται πολιτικὸς) εἶναι ὁ ἐθνικός μας στίχος. Τὸν ἔχουν ὀνομάσει «νεοελληνικὴ ἀνάσα». Στὸν 3ο στίχο ἔχομε διασκέλισμα.

ΥΦΟΣ: Ὑψηλό, ἀρρενωπό, ὁρμητικό, ὅπως ταιριάζει σὲ πολεμιστή. Ἔχει καὶ τόνο ἐπιγραμματικό, ὑμνητικό, ἀλλὰ ποὺ «ἡ μαστοριὰ» τοῦ ποιητοῦ μας δὲν τὸ ἄφησε νὰ γίνη στόμφος καὶ κομπασμός, ἀλλὰ τὸ συνεκρά-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τησε στὴ μελαγχολικὴ εὐγένεια ἑνὸς νικητοῦ, μελλοθανάτου ὅμως.

ΑΞΙΟΜΝΗΜΟΝΕΥΤΟΙ ΣΤΙΧΟΙ: Βέβαια τὸ ὅλο εἶναι ἐπιγραμματικὸ καὶ τίποτα δὲν πρέπει νὰ «πάει χαμένο», ἀλλὰ μερικοὶ στίχοι εἶναι ἐξοχώτεροι. Παρ. «πολέμησα καὶ νίκησα κι ἐγὼ γιὰ τὴν πατρίδα», «στὰ μαρμαρένια Ἠλύσια, στὰ Ἠλύσια τῆς Τέχνης». Μποροῦμε —καὶ πρέπει— νὰ τὸ λέμε γιὰ ἔξοχα δημιουργήματα τῶν καλῶν τεχνῶν, τὰ «μνημειώμενα» καὶ καταξιώμενα ἀπὸ τὸ χρόνο.

«Κι ἐγὼ ἐδῶ πέρα... τὸν ἔχω». Ἂς εἶναι πάντοτε τοῦτο μιά... ἄγραφη λεζάντα σὲ κάθε εἰκόνα νικητοῦ πολεμιστοῦ, ποὺ ἔπεσε στὸ τέλος, ἀλλ' ἐκέρδισε τὴν ἀθανασία...

Ψυχολογικὴ ἑρμηνεία : Ὁ μελλοθάνατος τοῦτος νεαρὸς πολεμιστὴς στὸ πέσιμό του νοιώθει νὰ κυριαρχεῖται ἀπὸ ἕναν εὐτυχισμό. Ὅλα του τούτη τὴν ἐξαίσια ὥρα εἶναι σὲ ἀνάτασι ἐντός του. Αὐτοσυναίσθημα καὶ συναίσθημα τῆς τιμῆς ἀνταμωμένα μέσα του. Ἀλλ' ἀκριβῶς τὰ ἴδια συναισθήματα γεννιῶνται καὶ στὴν ψυχὴ τοῦ ἀναγνώστου, ποὺ φρονηματίζεται ἀπ' αὐτὸ τὸ πρότυπο.

ΣΧΕΤΙΚΑ ΕΡΓΑ: Μὲ ἀφόρμησι τὸ παρὸν ἐπιτύμβιο (ἐπ' αὐκαιρίᾳ θυμίζομε καὶ μιὰ μελέτη τοῦ φιλολόγου κ. Ἀντ. Κατσουροῦ, ὅπου ἐπιχειρεῖ μιὰ τολμηρὴ βέβαια συσχέτισι 3 ἀντιπροσωπευτικῶν ἐφίππων τοῦ ἑλληνισμοῦ: Τάκη Πλούμα, Ἀη Γιώργη, Δεξίλεω) μπορεῖ κανεὶς νὰ σπουδάση ὅ,τι τυχὸν ὑμνητικὸ ἔχει γραφῆ γιὰ κάθε γλυπτὸ ἢ γενικῶς ἔργο τῶν «εἰκαστικῶν τεχνῶν· ἀλλὰ καὶ ἀντίθετα, τὰ «τῶν εἰκαστικῶν» τὰ ἐμπνευσμένα ἀπὸ τὴ λογοτεχνία π.χ. ὁ πίνακας τοῦ Γύζη ὁ ἐμπνευσμένος ἀπὸ «τὴ Δόξα τῶν Ψαρῶν» τοῦ Σολωμοῦ.

ΣΧΟΛΗ - ΠΕΡΙΟΔΟΣ: Ὁ ποιητής, ὅπως ἔχει ἀλλοῦ δηλωθῆ, εἶναι ὁ δημιουργὸς τῆς νέας Ἀθηναϊκῆς Σχολῆς (Παλαμικῆς). Ἡ περίοδος εἶναι ἡ Ε' (1880 - 1920). Ἐπ' εὐκαιρίᾳ σημειώνομε ὅτι ἡ ἔνταξι σὲ περιόδους εἶναι πολὺ συμβατική. Π.χ. κατὰ Γ. Βαλέττα ἡ περίοδος αὐτὴ εἶναι ἡ Ε', ἐνῶ κατὰ τοὺς πιὸ πολλοὺς μελετητὲς εἶναι ἡ Δ'.

Περίληψι τοῦ ὑπολοίπου ἀπὸ τὸ ἀνάγλυφο τοῦ Δεξίλεω: Ἀρχίζει· «Κι ἀπὸ τὸ πρῶτο μάρμαρο κι ἀπὸ τὸ πρῶτο μνῆμα ἀκούω φωνὴ ποὺ χύνεται κι ἀκούω φωνὴ ποὺ λέει». Ὁ ἔφιππος τοῦ ἐπιτυμβίου, σὰ νὰ ζωντανεύη, λέγει σὲ πρῶτο πρόσωπο ὅτι εἶναι ἕνας νέος Ἀθηναῖος, ποὺ εὐνοήθη νὰ πάρη τὴν ψυχοπνευματικὴ καὶ σωματικὴ ἀγωγή, τὴ μόρφωσι «τοῦ καλοῦ κἀγαθοῦ». Ἔτσι ἐμεγάλωσε μὲ τὴ φιλοδοξία νὰ γίνη ἄρχοντας, θεατρικὸς ποιητής, ρήτορας, φιλόσοφος· ἀλλ' ἡ μοῖρα του τὸν ἔταξε γιὰ κάτι ἀξιώτερο· νὰ πολεμήση

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

γιὰ τὴν πατρίδα του. Κι ἔφθασε ἡ ὥρα τοῦ πολέμου καὶ στρατεύεται ἰδεολόγος πολεμιστὴς ἐνάντια τοῦ αἰωνίου ἐχθροῦ, τῆς Σπάρτης. Καὶ ἡ συμπλοκὴ φουντώνει. «Βοηθᾶτε με ἴσκιοι πατρικοὶ τῶν Μαραθωνομάχων». Ὁρμάει μὲ ἔνθεο ἐνθουσιασμὸ καὶ καταβάλλει τὸν ἔμπειρο προσωπικό του ἀντίπαλο. Καὶ συνδέεται μὲ τὸ παρὸν τμῆμα μὲ τοὺς ἐξόχους στίχους· «χωρὶς νὰ χάση τὴν ὁρμὴ (ὁ Σπαρτιάτης ἐννοεῖται), χωρὶς μιλιὰ νὰ βγάλει, πέφτει καὶ χάνεται καὶ σβεῖ καὶ φοβερίζει ἀκόμα...».

ΓΕΝΙΚΗ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΙ: Ἕνα διαλεχτὸ «κομμάτι» τοῦ Π., ὅπου μᾶς γίνεται ἕνα συνδυασμένο μάθημα ὑψηλῆς φιλοπατρίας καὶ καλαισθησίας μέσα σ' ἕνα λυρικὸ «κρεσσέντο (κλίμακα), ποὺ ἀρχίζει ἀπὸ τὸ σεμνὸ καὶ διακριτικὸ αὐτοέπαινο τοῦ ἥρωά μας γιὰ νὰ φθάση σ' ἐκεῖνο τὸ ξεχείλισμα καὶ τὸ μεθύσι τῆς εὐθανασίας καὶ ἀθανασίας «ὦ χάρι, ὦ νίκη τῆς ζωῆς, ἀνήκουστη εὐτυχία...».

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Βλέπε τὰ βιογραφικὰ στὸ ὑπ' ἀριθ. 1 «ὀνειρεμένη προσευχή».

13. Ἡ Ναῦς τοῦ Φαΰλλου

Διήγημα Κων. Ράδου

(Ἀναγνωστικὸν ΟΕΔΒ σελ. 32)

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Βρισκόμαστε στὰ 480 π.Χ. Οἱ Πέρσαι, ἀφοῦ μὲ δυὸ προηγούμενες ἀπόπειρες (492 π.Χ. ἐκστρατεία Μαρδονίου, 490 ἐκστρατεία Δάτιδος καὶ Ἀρταφέρνους) δὲν μπόρεσαν νὰ λάβουν «γῆν καὶ ὕδωρ» ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες, ἀποφάσισαν μιὰ τρίτη ἐκστρατεία μὲ περισσότερες ἐλπίδες αὐτὴ τὴ φορά. Ὁ Δαρεῖος Α' πέθανε τὸ 485 καὶ στὸ θρόνο τῆς Περσίας ἀνέβηκε ὁ ἀλαζών, ἀνόητος καὶ δειλὸς γυιός του Ξέρξης. Ὁ Δαρεῖος, ποὺ τὶς δυὸ πρῶτες ἀποτυχίες του κατὰ τῶν Ἑλλήνων ἐθεώρησε σὰν ἁπλὸ στρατιωτικὸ ἀτύχημα δὲν ἔζησε νὰ γνωρίση καὶ τὴν τρίτη, τελειωτικὴ καταστροφὴ τοῦ ἔθνους τῆς περσικῆς στρατιᾶς στὰ κακοτράχαλα ἐδάφη ἢ στὰ ἐκδικητικὰ νερὰ τῆς Ἑλλάδος. Ὁ Ξέρξης βάδισε στ' ἀχνάρια τοῦ πατέρα του, ὅσο κι ἂν ὁ Ἡρόδοτος θέλει νὰ τὸν παρουσιάση ἀπρόθυμο γιὰ τὴν γ' κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἐκστρατεία. Γυιὸς ἀπὸ τὴ δεύτερη γυναίκα τοῦ Δαρείου Ἄτοσσα, κατάφερε νὰ σταθεροποιήση τὸν θρόνο του καὶ ἀπερίσπαστος μὲ ἑτοιμασίες πολλὲς ξεκινᾶ γιὰ τὴν Ἑλλάδα ὁ ἴδιος·

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τὸ πλῆθος πού κουβαλᾶ κατὰ τῆς μικρῆς Ἑλλάδος ἦταν: 3 ἑκατομμύρια (ἐπίγραμμα πού χαράχτηκε στὶς Θερμοπύλες) ἢ 1.700.000 πεζοὶ καὶ 80.000 ἱππεῖς, ἐκτὸς τοῦ ναυτικοῦ (Ἡρόδοτος 7,60) ἢ 800.000 ἄνδρες (Κτησίας)· ἡ νεωτέρα ἐπιστημονικὴ ἔρευνα περιώρισε τὸ ποσὸν σὲ 175.000 ἄνδρες, πού κι αὐτοὶ μόνοι ἦσαν δυσανάλογα πολὺ περισσότεροι ἀπ' τὴ δύναμι, πού μποροῦσε νὰ ἀντιπαρατάξῃ ἡ μικρή μας πατρίδα. Κι ἐνῶ κατεβαίνει ὁ Περσικὸς αὐτὸς σίφουνας, οἱ Ἕλληνες οὔτε ὠργανωμένοι ἀλλ' οὔτε κι ἑνωμένοι ἦσαν. Κομματικὰ ἢ ταξικὰ μίση ξεχώριζαν τοὺς Ἕλληνες. Μερικοί, μπρὸς στὴν πλημμύρα τῶν Περσῶν, λιποψύχησαν καὶ ἑνώθηκαν μὲ τοὺς Πέρσες (Ἀλευνάδες Θεσσαλίας, Θηβαῖοι), ἄλλοι ἔμειναν οὐδέτεροι καὶ οἱ λοιποὶ ρίχτηκαν στὸν «ὑπὲρ πάντων ἀγῶνα». Ἀπὸ πλευρᾶς Μ. Ἑλλάδος (Κ. Ἰταλίας καὶ Σικελίας) μόνον οἱ Κροτωνιάτες βοήθησαν τὴν Ἑλλάδα μὲ ἕνα μόνο πλοῖο καὶ μὲ ἀρχηγὸ τὸν Πυθιονίκη Φάυλλο, γιατὶ οἱ ἄλλοι εἶχαν μόνιμο κίνδυνο τὴν Καρχηδόνα).

ΝΟΗΜΑ: Ὁ Εὔβουλος κι ὁ γυιός του Φάϋλος ἔφτειαξαν, μιὰ τριήρη μὲ δικά τους ἔξοδα, ἀλλὰ δὲ μποροῦσαν νὰ ἀντιμετωπίσουν τὰ πολλὰ ἔξοδα τοῦ ἐξοπλισμοῦ καὶ τὸν μισθὸ τῶν ἀνδρῶν(τοῦ πληρώματος). Κι ὁ πατέρας Εὔβουλος χτυπημένος ἀπ' τὴν ψυχικὴ ὀδύνη, πού δὲ μποροῦσε νὰ ἐξοπλίση τὸ πλοῖο καὶ νὰ στείλη τὴ βοήθεια, πού περίμενε ἡ μητέρα Ἑλ-
Εὔβουλος χτυπημένος ἀπ' τὴν ψυχικὴ ὀδύνη, πού δὲ μποροῦσε νὰ ἐξοπλίση τὸ πλοῖο καὶ νὰ στείλη τὴ βοήθεια πού περίμενε ἡ μητέρα Ἑλ-
λάδα, δὲν μπόρεσε νὰ παραστῆ στὴν καθέλκυσι τοῦ πλοίου. Οἱ Σικελοὶ δὲ βοηθοῦν κι οἱ πλούσιοι κάτοικοι τοῦ Κρότωνα «...δὲν θέλουν νὰ βοηθήσουν Ἰδιωτικὸν Ἐξοπλισμόν». Ὅλα πᾶνε χαμένα!.. Ὁ Φάϋλλος δὲν βρῆκε τρόπο νὰ βγῆ ἀπ' τὴ δυσκολία· ἡ «Ἑταιρικὴ» ἐκστρατεία μὲ τὸ πλήρωμα, πού σκεφτόταν νὰ κάνη, δὲν τὸν ἱκανοποιοῦσε, δὲν ἤθελε πειρατικὲς ἐνέργειες.

Ὁ Φάϋλλος ἔχει περιπέσει σ' ἀμηχανία καὶ μελαγχολικὸς περιπλανᾶται ἔξω ἀπ' τὴν πόλι χωρὶς ὕπνο, χωρὶς ἡσυχία. Καὶ πόση ἔχει ἀνάγκη! ὁ ἐχθρικὸς στόλος θὰ βρίσκεται τώρα στὸ Θερμαϊκὸ κόλπο, οἱ Ἕλληνες ἔχουν μεγάλη ἀνάγκη! ὁ φιλότιμος Φάϋλλος πικραίνεται, πού δὲν μπορεῖ νὰ βοηθήση τοὺς ἀδελφοὺς τῆς μητροπολιτικῆς Ἑλλάδος. Γυρίζει στὰ χαμένα μακριὰ ἀπ' τὰ ναυπηγεῖα γιὰ νὰ μὴ βλέπη τὸ ὄνειρό του πού πάει νὰ χαθῆ... Ἡ μνηστή του συμμετέχουσα στὴν πίκρα του ψάχνει νὰ τὸν βρῆ. Ψάχνει παντοῦ, ἀλλ' αὐτὸς ἔχει ἐξαφανισθῆ... τελικὰ παίρνει τὴν ἀπόφασι νὰ τὸν βοηθήση· νὰ τὸν βοηθήση μ' ἕνα τρόπο δικό της, μ' ἕνα τρόπο, πού, ὅπως αὐτὴ νομίζει, εἶναι τρόπος ἀποτελεσματικός. Βαθιὰ χαράματα φεύγει ἀπ' τὸ σπίτι της μὲ μιὰ μεγάλη ἀνθοδέσμη καὶ χωρὶς νὰ τὴν πάρη μάτι βγῆκε ἔξω ἀπ' τὴν πόλι καὶ κατευθύνεται πρὸς τὸν ἀπόκρημνο λόφο, πού πάνω ἐκεῖ ἦταν ἱδρυμένος ὁ ναὸς τῆς Ἥρας. Πιστεύει στὴν Ἥρα. Αὐτὴ θὰ βοηθήση νὰ πᾶνε ὅλα «κατ' εὐ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

χήν». Ἡ μεγάλη της ἀγάπη στὸν εὐπατρίδη Φάϋλλο τὴν ὁδηγεῖ μέσα ἀπὸ ἐρημιὲς καὶ κοφτερὰ χαλίκια πρὸς τὸν ναὸ τῆς Ἥρας. Ἀπὸ μακριὰ ξεχωρίζει ὁ ναὸς π' ἀστράφτει βαρὺς κι ἐπιβλητικός. Μετὰ τὴν ταλαιπωρία, ποὺ δοκίμασε μέσα σὲ πέτρες κι ἀγκάθια, χωρὶς συντροφιά, χωρὶς νερὸ ἔφθασε τέλος κοντὰ στὸ ναό. Παίρνει τελευταία δύναμι ἀπ' τὴν ἀγάπη τοῦ Φαΰλλου κι ἀνεβαίνει. Ὁ Φάϋλλος πάνω στὸ μαῦρο του ἄλογο «μὲ τῆς ἀστραπῆς τὸ τάχος» ἀνεβαίνει πρὸς τὸν Λακίνιο λόφο. Καταριέται τὴν ὥρα καὶ τὴ στιγμή, ποὺ ἀποφάσισε νὰ καταστρώση τέτοια ὀλέθρια σχέδια. Σχέδια ποὺ συντρίβουν ψυχικὰ καὶ σωματικὰ τὸν πατέρα του, σχέδια ποὺ ἐξωθοῦν τώρα καὶ τὴ μνηστή του σὲ κίνδυνο... Στὸ δρόμο χίλιες μαῦρες σκέψεις περνοῦν ἀπ' τὸ νοῦ του. Φοβᾶται γιὰ τὴν νεαρὰ μνηστή του. Ξέρει τὸ ἔδαφος. Δὲν εἶναι γιὰ πόδια κοριτσιοῦ. Τρέχει... Φτάνει κοντὰ στὸν ναό. Μπαίνει μὲ εὐλάβεια. «Δὲν ζητεῖ ἄλλο ἀπὸ τὴν θεὰν ἢ τὴν Ἀριστονίκην». Εἰσέρχεται τρέμοντας. Ὑψώνει παρακλητικὰ τὰ μάτια στὴ θεά... Στὴ θεά, ποὺ κάθεται ὑπερήφανος στὸ λαμπρό της θρόνο. Σηκώνει ἱκετευτικὰ τὰ χέρια, γονατίζει. Τὸ ταπεινωμένο του βλέμμα διακρίνει κοντὰ στὸ μεγάλο βάθρο, σχεδὸν ὑπτίαν, μὲ τὰ λουλούδια σκορπισμένα γύρω της, τὴ μνηστή του. Χωρὶς φωνὴ καὶ μὲ ψυχικὴ συντριβὴ σύρεται κοντά της.

Ὁ ναὸς γεμίζει ἀπὸ παρθένους τῆς θεᾶς. Ὁ ἱερεὺς ἀκολουθεῖ καὶ μαγευτικὲς ψαλμωδίες γεμίζουν τὸν ναό. Οἱ παρθένες τοῦ ναοῦ φροντίζουν τὴν Ἀριστονίκην κι ἐκείνη σὲ λίγο ξαναβρίσκει τὶς αἰσθήσεις της· ὁ ἱερεὺς βοηθεῖ τὸν Φάϋλλον νὰ σηκωθῆ καὶ τὸν βεβαιώνει πὼς ἡ μνηστή του δὲν διατρέχει κανένα κίνδυνον.

Ἡ Ἀριστονίκη μεταφέρεται εἰς τὸ Ἀσκληπιεῖον. Ξαναβρίσκει τὴν ὑγεία της. Ὅλοι στὸν Κρότωνα μιλοῦν γιὰ τὴν Ἀριστονίκη καὶ θαυμάζουν τὸ θάρρος της. Μιλοῦν γιὰ τὸν Φάϋλλο καὶ τὰ σχέδιά του, μιλοῦν γιὰ τὸ πλοῖο... Συγκινήθηκαν ἀπ' τὰ ἔργα τῶν δύο εὐγενῶν νέων. Συγκινήθηκαν καὶ τρέχουν ὅλοι νὰ δοῦν, νὰ θαυμάσουν καὶ νὰ βοηθήσουν φὴ τοῦ πλοίου ὁ πυρσὸς συνέχισε νὰ φωτίζη μὲς στὴ νύχτα, νὰ θυστὸν ἐξοπλισμὸ τοῦ πλοίου. Θέλουν ὁλόψυχα νὰ βοηθήσουν. Φοβοῦνται τὴν ὀργὴ τῆς Ἥρας. Καὶ νά! τὸ πλοῖο μὲ τὴ βοήθεια τῶν κατοίκων καὶ τὶς εὐλογίες τοῦ ἱερέα σηκώνει ἄγκυρα καὶ ἀποπλέει γιὰ τὴν Ἑλλάδα. Οἱ Κροτονιάτες κατευοδώνουν τὸν Φάϋλλο. Ὁ γερο Εὔβουλος κι ἡ Ἀριστονίκη μὲ βουρκωμένα μάτια ἀποχαιρετοῦν τὸ πλοῖο, ποὺ χάνεται στὸν θαλάσσιο ὁρίζοντα. Ἐκεῖ, σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο, θ' ἀνάψουν ἕνα πυρσό, ποὺ θὰ καίη μέχρι νὰ γυρίση ἡ «Ἀριστονίκη». Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἐπιστροφὴ τοῦ πλοίου ὁ πυρσὸς συνέχισε νὰ φωτίζη μὲς στὴ νύχτα, καὶ νὰ θυμίζη τὴ δόξα τῶν νικητῶν καὶ νὰ ὁδηγῆ τοὺς ναυτιλομένους στὶς ἄγριες ἐκεῖνες ἀκτές.

ΕΝΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥΤΩΝ: Α' Ἑνότ.: «ὁ γέρων Εὔβουλος.. ὁ δυστυχὴς Φάϋλλος ἐκινδύνευε νὰ τρελλαθῆ»· «Οἰκονομικὲς δυσχέρειες δὲν ἐπιτρέπουν τὸν ἐξοπλισμὸ τοῦ πλοίου». Β' Ἑνότ.: «Ἡ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

νὺξ δὲν εἶχεν... ὅλαι αἱ φίλαι της ἔρχονται νὰ τὴν θαυμάσουν». «Συγκινητικὴ παρουσία τῆς Ἀριστονίκης καὶ δραματικὴ προσπάθεια τοῦ Φαύλλου νὰ ἀνεύρῃ αὐτήν». Γ' Ἐνότ.: «Ὅλη ἡ Κρότων ὁμιλεῖ... εἰς τὰς τρικυμιώδεις πολλάκις ἐκείνας ἀκτάς». «Συμμετοχὴ κατοίκων εἰς ἐξοπλισμὸν τοῦ πλοίου· ὁ ἀπόπλους».

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ Α' ΕΝΟΤΗΤΟΣ:

Γλωσσικὴ ἑρμηνεία : εὐπατρίδης = ἀριστοκράτης· καθέλκυσις (καθελκυσμός) = ἡ καταβίβασι καινουργοῦς πλοίου στὴ θάλασσα. Βαλλάντιον τὸ = πορτοφόλι· ἄφλαστρον τὸ = ἡ καμπύλη πρύμη τοῦ πλοίου μὲ τὰ διακοσμητικά της· ἄσκωμα τὸ = κομμάτι δέρματος στὸ σκαλμὸ (σκαρμὸ) τοῦ κουπιοῦ· ἀντλητήριον τὸ = ὁ καδίσκος γιὰ τὴν ἄντλησι. Περίνεως ὁ, ἡ = ὁ περισσὸς στὸ πλοῖο ἱστός, κουπιὰ κ.ἄ. ἐφεδρικὰ ἐξαρτήματα τοῦ πλοίου. Ἱστίον τὸ = πανὶ τοῦ πλοίου· ἐνῶ ἱστὸς ὁ = τὸ κατάρτι· πανικὸς ὁ = ὁμαδικὸς τρόμος (ἐπίθ. ἀρχ. πανικὸς (φόβος) = ταραχὴ ποιμνίων ποὺ προκαλοῦσε ὁ Πὰν = θεὸς ποιμενικὸς τῆς Ἀρκαδίας· νεώριον τὸ = ναυπηγεῖο· Ἐρέτης ὁ = κωπηλάτης·

Πραγματικῶν ἑρμηνεία : Καρχηδόνιοι οἱ = κάτοικοι τῆς ἀρχαίας Καρχηδόνας = ἀρχ. ἱστορικῆς πόλεως στὴ Β. Ἀφρική. Σικελιῶται οἱ = κάτοικοι τῆς Σικελίας = νήσου στὸ Ν. ἄκρο τῆς Ἰταλίας· Κρότων ὁ = Ἀρχαία ἑλληνικὴ ἀποικία (Ἀχαιῶν) στὴν Ἰταλία (Ν. τῆς ἀνατολικῆς παραλίας τῆς Ἰταλίας ὅπου σήμερα ἡ χερσόνησος τῆς Καλαβρίας). Ἦταν χτισμένη στοὺς πρόποδες λόφου Β. Δ. τοῦ ἀκρωτηρίου Λικινίου, στὶς ἐκβολὲς τοῦ Αἰσάρου ποταμοῦ τὸν 8ο αἰ. π.Χ. (σήμερα Κροτόνε). Ἦτο περίφημη γιὰ τὴν ὑγιεινὴ θέσι της, τὸ καλό της λιμάνι καὶ τὴν αὐστηρή της διοίκησι. Πάνω στὸ Λικίνιο ἀκρωτήριο εἶχε κτισθῆ περίφημος ναὸς τῆς Ἥρας, κοινὸ προσκύνημα τῶν Ἑλλήνων τῆς Ἰταλίας. Ἦταν πλούσια πόλι σὲ σιτηρά, ἀμπέλια, λειβάδια. Τὰ ἄλογα τοῦ Κρότωνα ἦταν ὀνομαστά. Ἐνίκησαν πολλὲς φορὲς στοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνες. Ὁ Κρότων καλλιέργησε πολὺ τὸν ἀθλητισμὸ καὶ οἱ κροτωνιᾶτες εἶχαν ἀποκομίσει περισσότερους ἀπὸ κάθε πόλι στεφάνους· γι' αὐτὸ ὑπῆρχε ἡ παροιμία: «Κροτωνιατῶν ὁ ἔσχατος πρῶτος τῶν ἄλλων Ἑλλήνων»· καύχημα τοῦ Κρότωνος ἦταν ὁ Μίλων ὁ Κροτωνιάτης. Ἐκεῖ τὸ 530 ἐγκατεστάθη ὁ Πυθαγόρας, ὅπου ἐδίδαξε σὲ πολλοὺς μαθητές.

Κ ο σ μ η τ ή ς ὁ = πολιτικὸν ἀξίωμα· Ἐπιζεφύριοι Λοκροί, οἱ = κάτοικοι τῆς Ἰταλίας, ποὺ κατοικοῦσαν κοντὰ στὸ Ζεφύριον ἀκρωτήριον. Ἦταν ἄποικοι ἀπὸ τὴν Λοκρίδα.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ὁ λ κ ά ς, ἡ = πλοῖο φορτηγὸ ρυμουλκούμενο· Ἀρτεμήσιον, τὸ = ἀκρωτήριον τῆς Εὐβοίας.

Ὀ β ο λ ό ς, ὁ = (ὀβελὸς) = εἶδος νομίσματος, τὸ ἕκτον τῆς δραχμῆς· ἐκ τοῦ ὀβελός, ὁ = σιδηρᾶ ράβδος, γιατὶ πρὶν χαραχθοῦν νομίσματα, μετεχειρίζοντο ὀβελούς· ὑπάρχουν εἰς νομισματικὸν μουσεῖον Ἀθηνῶν. Ἄ λ φ ι τ ο ν, τὸ = χονδροκοπανισμένο κριθάρι, ἀλεύρι, ἄρτος.

Ψυχολογικὴ ἑρμηνεία : ὁ λογοτέχνης κατορθώνει νὰ περιγράψῃ τὸν χείμαρρο τῶν συναισθημάτων ποὺ διακατέχουν τοὺς δυὸ κυρίους ἥρωας, πατέρα καὶ γυιό. Ὁ ἀναγνώστης συμπάσχει μὲ τοὺς ἥρωες· ἕνα πλῆθος συμπαθητικῶν συναισθημάτων μᾶς πλημμυρίζει καθὼς προχωροῦμε στὴν ἀνάγνωσι. Καθὼς δὲ παρακολουθοῦμε τὰ εὐγενῆ σχέδια τοῦ νέου εὐπατρίδη νὰ ματαιώνωνται ἀπὸ ἀνώτερη βία (τὴν ἀνάγκην) μιὰ πίκρα μᾶς σφίγγει τὴν καρδιά...

Καλολογικὰ στοιχεῖα : Σύνθετα = κατάκοπος, καθέλκυσιν, κατατρώγει, περίνεως, δυσμενείας, ἐφοπλισμόν, μελαγχολικός, εὐγλωττία κ.ἄ· Ἐπίθετα: ἀδιάθετος, κατάκοπος, μελαγχολικός. Μεταφορά = βάπτισμα. Ἀσύνδετο = «αὐτὸ τὸ ἄφλαστρον... κῶπαι»· «λόγω δυσμενείας... νὰ δώσουν». Ἀποσιώπησι = ἐκινδύνευε νὰ τρελλαθῇ... Προσωποποιΐα = ἠθική τις ὀδύνη κατατρώγει τὸν γέροντα. Τὸ γράμμα θὰ σοῦ τὰ εἰπῇ ὅλα. Ἐρώτησις = ἀλλ' οἱ πτωχοὶ ἐρέται; Ἐπανάληψι = πολλαὶ - πολλαί.

Νοήματα α' ἑνότητος : 1) ὁ ψυχικὸς πόνος κατατρώγει ψυχὴ καὶ σῶμα.

2) ἡ ὕπαρξι τοῦ χρήματος ἐπιλύει πολλὰ δύσκολα προβλήματα.
3) «Δὲν εἶν' εὔκολες οἱ θύρες, ἂν ἡ χρεία τὲς κουρταλεῖ».
4) Ἐν καιρῷ πολέμου οἱ πλούσιοι θάδουν τοὺς θησαυρούς τους.
5) οἱ βαθειὲς σκέψεις ἐπιφέρουν ψυχικὴ ταραχή.

Νοήματα α' ἑνότητος : ὁ γερο Εὔδουλος κι ὁ Φάϋλλος εἶναι σὲ μεγάλη ἀπελπισία, γιατὶ δὲν ἔχουν ἄλλα χρήματα γιὰ νὰ συμπληρώσουν τὴν ἐξάρτησι τοῦ νέου πλοίου· οἱ Σικελιῶτες δὲν βοηθοῦν.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ Β' ΕΝΟΤΗΤΟΣ:

Γλωσσικὴ ἑρμηνεία : πρόστοον ἢ προστῶον, τὸ = προστέγασμα μὲ κίονες πρὸ τῆς στοᾶς ἢ τῆς πύλης οἰκοδομήματος· τροχάζω = (ἐπὶ ἀλόγων) βαδίζω μὲ τρόκ, γρήγορον βηματισμόν· ζέφυρος, ὁ = ἄνεμος ποὺ πνέει ἀπὸ δυσμάς, πονέντες· ἀκωκή, ἡ = ἡ αἰχμή, ἡ ἄκρα· ἁδρός, ἡ, ὁ = μαλθακός, τρυφερός· ἀλγηδών, ἡ = πόνος, ἄλγος, θλῖψι· Ταώς, ὁ =

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τὸ παγώνι· παράβολος, ον = ριψοκίνδυνος, ἐπικίνδυνος· Κνώδαλον, τὸ = ἄγριο ἢ ἐπικίνδυνο ζῶο· στὴν ἀρχαιότητα ἀλλὰ καὶ σήμερα χρησιμοποιεῖται σὰν ὕβρις, ἀναίσθητος ἄνθρωπος· ἀνηλεῶς = ἀσπλάχνως, χωρὶς λύπη· θυμοειδής = θαρραλέος, ἄγριος· Κέλης, ὁ = ἄλογο ἱππασίας· αἰγαγρος, ὁ = ἀγριόγιδα· δεξιὸς -ά -ὸ = ἐπιδέξιος, ἱκανός· διάδημα, τὸ = στέμμα, κόσμημα τῆς κεφαλῆς· ὀπισθόδομος, ὁ = τὸ πίσω μέρος τοῦ ἀρχαίου ἕλληνικοῦ ναοῦ· ἐπιδαψιλεύω = δίδω ἄφθονα.

Πραγματικῶν ἑρμηνεία : Λακίνιον, τὸ = ἀκρωτήρι τῆς Κ. Ἰταλίας· ἐκεῖ εἶχε ἱδρυθῆ περίφημος ναὸς τῆς Λακινιάδος ἢ Λακινίας Ἥρας = κόρη τοῦ Κρόνου καὶ τῆς Ρέας, ἀδελφὴ καὶ γυναίκα τοῦ Δία· θεὰ τῶν ἑλλήνων, ἀπὸ τὴν ὁποίαν γεννήθηκαν οἱ: Ἥφαιστος, Ἄρης, Ἥβη καὶ Εἰλύθεια. Τὴν τιμοῦσαν σὰν βασίλισσα τῶν θεῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων καὶ σὰν ἔφορον καὶ προστάτιδα τῶν γάμων καὶ τῆς ἱερότητας αὐτῶν. Τὸ παγώνι (ταὼς) ἦταν τὸ ἀφιερωμένο σ' αὐτὴν πτηνό. Στὸ Ἄργος ἦταν ὁ περιφημότερος ναός της, τὸ Ἡραῖο, ὅπου ἦταν τὸ περίφημο ἄγαλμα τῆς Ἥρας, ἔργο τοῦ Πολυκλείτου, Χρυσελεφάντινο. Πύθια, τὰ = πανελλήνιοι ἀγῶνες, ποὺ ἐγίνονταν στοὺς Δελφοὺς γιὰ τιμὴ τοῦ Ἀπόλλωνος, κάθε τετραετία· οἱ ἀγῶνες στὰ Πύθια ὡρίστηκαν ἀπὸ τοὺς Ἀμφικτίονες· ἄρχισε μὲ ἀγῶνες μουσικοὺς καὶ ἀργότερα προστέθηκαν καὶ γυμναστικοί. Τὰ βραβεῖα ἦταν στέφανοι ἀπὸ Δάφνη. Τυρρηνοί, οἱ «Ἐτροῦσκοι) = Ἀρχαῖοι κάτοικοι τῆς Ἰταλίας· κατοικοῦσαν στὴν πεδιάδα τοῦ Ἄρνου Β.Δ. τῆς Ρώμης· ἡ χώρα τους ὠνομάσθη Τυρρηνία (σημ. Τοσκάνα)· πιστεύεται ὅτι ἦταν Αἰγαῖοι, ποὺ ζοῦσαν στὰ νησιὰ τοῦ Αἰγαίου (13 - 12 αἰ. π.Χ.), ἀπὸ ὅπου ἀναγκάστηκαν νὰ φύγουν μετὰ τὴν κάθοδο τῶν Δωριέων (1100 π.Χ.)· οἱ Ἕλληνες τοὺς γνώρισαν σὰν τολμηροὺς πειρατές. Ἶρις, ἡ = κόρη τοῦ Θαύμαντος καὶ τῆς Ἠλέκτρας (= κόρης τοῦ Ὠκεανοῦ καὶ τῆς Τηθύος), ἀγγελιαφόρος τῶν θεῶν καὶ ἰδιαίτερα τῆς Ἥρας.

Π α ρ θ έ ν ο ι, αἱ = κόρες, ποὺ εἶχαν σὰν χρέος τους, διατηρῶντας τὴν ἁγνότητά τους, νὰ ὑπηρετοῦν τὴ μεγάλη θεὰ Ἥρα διαμένοντας σὲ εἰδικὰ διαμερίσματα τοῦ ναοῦ, Ἡραίου.

Ἀ σ κ λ η π ι ε ῖ ο ν, τὸ = ἱερὸ τοῦ Ἀσκληπιοῦ, θεοῦ τῆς Ἰατρικῆς· ἐντὸς τῶν ἱερῶν τοῦ Ἀσκληπιοῦ ὑπῆρχαν θεραπευτήρια γιὰ τοὺς ἀρρώστους.

Ψυχολογικὴ ἑρμηνεία : Τὰ συναισθήματα πλημμυρίζουν τὸν ἀναγνώστη, καθὼς προχωρῆ στὸ διάβασμα· βαθὺ συναίσθημα συμπαθείας μᾶς καταλαμβάνει, ἐνῶ βλέπομε τὴν ἡρωΐδα νὰ παίρνη πρωτοβουλίες καὶ ἀποφάσεις, ποὺ θὰ ἦταν δύσκολες καὶ γιὰ τοὺς ἄνδρες· συναισθήματα ἀγά-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

πης, εὐσεβείας, φιλανθρωπίας καὶ ἄλλα κοσμοῦν τὴν β΄ ἐνότητα.

Καλολογικὰ στοιχεῖα: Μεταφορές = βυθισμένα (εἰς τὴν σιγήν), νὰ ὁπλίση (τὰ ἀνθοδοχεῖα), εἶχε καταπέσει (ὁ ζέφυρος), κατακόπτονται (αἱ χεῖρες), κνώδαλον, κατατρώγει (τὰς πέτρας). Σύνθετα = πρόστοον, δυσάρεστος, κάθιδροι, ὑπερετίμησε, ἀναρριχᾶται, παράβολα, φαντασιοπληξία, γυμνοπόδων, κατακυλινδεῖται, αἴγαγρος, χρυσελεφάντινον, κατάχρυσος, περικαλλοῦς, κατάλευκον, ὀπισθόδομον. Ἐπίθετα = φρικώδης, ἀφόρητος, περικαλλές, νωθρά, θυμοειδής, κολοσσιαῖον, κατάχρυσος, ἀπερίγραπτος, κατάλευκον, ἄναυδος κ.ἄ. Ἐπίθετα χαρακτ. = ἀφελὴς (κορασίς), ἀφόρητον (καῦμα), θυμοειδὴς (κέλης), χρυσελεφάντινον, σεβάσμιος (ἱερεύς). παρομοιώσεις = διῆλθεν ὡς σκιά, μὲ κλαυθμηρισμοὺς μικροῦ παιδιοῦ. Κατάχρησι = (ἡ νὺξ δὲν εἶχε ἀκόμη ἐντελῶς ἀποσύρει τὴν πτέρυγά της. Ὑπερβολὲς = κρατοῦσα τὴν ἀναπνοήν της· σύρεται σχεδὸν μέχρι τοῦ μαρμαρίνου δαπέδου· ἐρωτήσεις: τὶς ἤθελεν... τρέλλαν; θὰ φθάση ἆραγε ποτέ; Ἐπιδιορθώσεις = κάθεται ἢ μᾶλλον καταπίπτει ἀπηλπισμένη καὶ κατάκοπος· δὲν βαδίζει πλέον, πετᾶ πρὸς τὸ Ἡραῖον· Εἰκόνες = τὰ πάντα ἦσαν ἀκόμη... νὰ διολισθήση εἰς τὴν ὁδόν. Ἐδῶ ἐστάθη... τὸν βαρὺν τῆς θύρας μοχλόν. Λησμονεῖ τότε ὅλους της τοὺς... τὰς μακρὰς οὐράς των· Ἐπάνω εἰς τὸν μαῦρον... πύλης τοῦ Κρότωνος. Εἰς τὸ σκιόφως... ἀπερρίγραπτος εἶναι ἡ καλλονή της κ.ἄ.

Ἐ π α ν α φ ο ρ ὰ = οὐδεὶς τὴν εἶδεν, οὐδεὶς τὴν ἐννόησεν· βαδίζει πάντοτε ἐμπρὸς καὶ βαδίζει γενναίως· πρέπει νὰ βαδίση ἐμπρός, πρέπει νὰ βαδίση πρὸς τὸ ἱερόν· Ἐπανάληψις = σιγὰ - σιγά.

Ἀ π ο σ ι ώ π η σ ι = νὰ πέση λιπόθυμος... Ἐν δράματι μᾶλλον ἢ ἐν ζωῇ... Ἀσύνδετα = ἀλλ' ἡ στενωπός... ἀπαστράπτον· μαστίζει ἀνηλεῶς... ἀνάμεσα εἰς τοὺς βράχους· τότε μόνον διακρίνει... κατάστικτα ἀπὸ αἷμα. Ἐπιφωνήσεις: τί θὰ ἀπογίνουν! ὤ! Δὲν θὰ φθάση ποτὲ εἰς τὸ Λακίνιον· νὰ μὴ εἶχε τοὐλάχιστον ἀκάνθας! Ἂν συνηντήθη ὑπὸ κακοποιῶν! ἀντίθεσι = μία τόσον ἁβρὰ κορασὶς εἰς αὐτὸ τὸ ἄγριον μαρτύριον! Εἰρωνεία = ὤ! τῇ ἀληθείᾳ εἰς ὥραίαν ἀκόλουθον ὁ Ἰάδμων ἐνεπιστεύθη τὴν κόρην του. Παρομοιώσεις: ὅμοιος μὲ τὸν Βορέαν· μὲ τῆς ἀστραπῆς τὸ τάχος· τὸν ὠθεῖ ὡς μαινόμενος· ὡς αἴγαγρος φεύγων. Μετωνυμία = ψυχὴ ζῶσα.

Νοήματα β΄ ἐνότητος: 1) Ἡ ψυχικὴ ἀγωνία ἐπιφέρει καὶ σωματικὴν ἀναστάτωσιν.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

2) Ἡ ψυχικὴ ὑπερένταση ἀκολουθεῖται ἀπὸ σωματικὴν ἀντοχήν.

3) Ὁ σεβασμὸς καὶ ἡ πίστι πρὸς τὸ θεῖο μᾶς χαλυβδώνει τὸ κορμί.

4) Ἡ ἐπιτυχία τοῦ μισοῦ μᾶς ἐνδυναμώνει γιὰ νὰ φτάσουμε στὸ τέλος.

5) Μετὰ τὴν φουρτούνα ἔρχεται ἡ γαλήνη.

6) Ὁ φόβος ἀπωλείας κάποιου ἀγαπητοῦ μᾶς ἐνδυναμώνει τὴν ἀντοχήν.

7) Ἡ θέλησι μπορεῖ νὰ κάνη θαύματα.

8) Οἱ εὐχαριστίες καὶ ἡ εὐγνωμοσύνη εἶναι δείγματα ἐναρέτου ἀνθρώπου.

Περίληψη β' ἑνότητος : Ἀπόφασι τῆς Ἀριστονίκης νὰ μεταβῆ στὸ Ἡραῖο γιὰ προσευχὴ στὴν Ἥρα. Ἀναζήτησι τῆς Ἀριστονίκης ὑπὸ τοῦ Φαύλλου. Δραματικὴ περιπλάνησι τῶν δύο νέων. Αἰσία ἔκβασι τῶν ἐπιδιωκομένων σκοπῶν.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ Γ' ΕΝΟΤΗΤΟΣ:

Γλωσσικὴ ἑρμηνεία : ρόθιος, α, ον = ὁρμητικός, θορυβώδης (ρόθος = ὁ κρότος τῆς κωπηλασίας καὶ τῶν κυμάτων, ροθιάς, ἡ = κροτοῦσα κώπη)· Εἰρεσία καὶ ἐρεσία, ἡ = κωπηλασία, κίνησι καὶ ρυθμικὸ τραγούδι τῶν ναυτῶν (αὐλεῖν εἰρεσίαν). Πρυμνήσια, τὰ = τὰ σχοινιά, ποὺ κρατοῦν τὴν ἄγκυρα ἢ τὸ πλοῖο στὴν ξηρά. ἄκρα, ἡ = ἀκρωτήρι.

Πραγματικῶν ἑρμηνεία : τριήρης, ἡ = (τριήρης ναῦς) = εἶδος πολεμ. πλοίου (κάτεργον) μὲ τρεῖς ἀλλεπάλληλες σειρὲς κουπιῶν σὲ κάθε πλευρά· τριακόντορος = μὲ 30 κουπιά, πεντηκόντορος = μὲ 50 κουπιὰ (μονήρης, διήρης, τετρήρης, πεντήρης). Ἀνακρούει πρύμναν = ἐμποδίζει, σταματᾶ τὸ πλοῖο. Κεράσας = ἀφοῦ ἔσμιξε νερὸ καὶ κρασί· κρατήρ, ὁ = τὸ ἀγγεῖον ἐντὸς τοῦ ὁποίου γινόταν ἡ κρᾶσις τοῦ οἴνου (κρασὶ) καὶ ἀπ' αὐτὸν κερνοῦσαν. Οἱ ἀρχαῖοι ἐνέρωναν τὸν οἶνο καὶ ἔφτειαχναν τὸ κρασί· ὅποιος ἔπινε ἄκρατον οἶνο, ἐθεωρεῖτο ἄνθρωπος χωρὶς καλὸ ἦθος· μόνον ὅταν ἔτρωγαν πεπόνι (πέπων πάθος πέφυκεν ἄνευ ἀκράτου οἴνου), οἱ ἀρχαῖοι ἔπιναν ἄκρατον οἶνο! σπένδω = χύνω λίγο - λίγο, ραντίζω μὲ ὑγρὸ τὸ σφάγιο πρὸ τῆς θυσίας, τὴν γῆν ἢ τὴν θάλασσα πρὶν κάνω κάτι σπουδαῖο (βλ. σημ. ράντισμα μὲ λάδι γιὰ νὰ σταματήση τὴ φουρτούνα ἡ θάλασσα). Ἰαπυγία ἄκρα, ἡ = ἀκρωτήρι τῆς Ἰταλίας στὴν Καλαβρία (**Cappo Rizzuto**).

Ψυχολογικὴ ἑρμηνεία : Τὰ συναισθήματα καὶ σ' αὐτὴν τὴν ἑνότητα

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

εἶναι πολλά, ἰσχυρὰ καὶ ἔντονα· πατριωτικά, θρησκευτικά, χαρᾶς, ἀγαλλιάσεως. Μετὰ τὴν κορύφωσι τῆς ἀγωνίας μιὰ ψυχικὴ γαλήνη καὶ ἠρεμία ἐπικρατεῖ καὶ γαληνεύει ἥρωες καὶ ἀναγνώστη.

Καλολογικὰ στοιχεῖα : Ἐπίθετα = περικαλλής, τριηραρχικοῦ, πολυπληθής, τρικυμιώδεις.

Σ ύ ν θ ε τ α: Ἐξοπλισμόν, ἀποπλεύση, περικαλλής, προκυμαίας, ἀφροκοποῦσαι, ἀποχαιρετισμούς.

Μ ε τ ω ν υ μ ί α: Ὅλη ἡ Κρότων· ἀσύνδετο = ὅλη ἡ Κρότων... τὸ νεαρὸν ζεῦγος. Ἐπιφώνησι = ὦ! τὸ θαυμάσιον πλοῖον, ὦ! τὸ ἰσχυρὸν σκάφος, τὸ ὁποῖον θὰ δοξάση τὴν Κρότωνα. Ἐπιδιόρθωσι = ὥστε οὐχὶ μίαν, ἀλλὰ πέντε τριήρεις θὰ ἠδύνατο νὰ ἐξοπλίση. Εἰκόνες = ὁ Φαύλλος ἀπὸ τοῦ ὑψηλοῦ... τὸ θέαμα εἶναι γραφικώτατον· ὁ ἥλιος κατέρχεται βραδέως... πρὸς τὴν πόλιν.

Π ρ ο σ ω π ο π ο ί η σ ι = Ὁ χρόνος ἐπείγει· ὁ ἥλιος κατέρχεται· μεταφορές = (δύο μόλις διακρινόμεναι) σκιαί. (μὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς) καρφωμένους. ἀσύνδετο = Εἶναι ὁ γέρων Εὔβουλος... πρυμναίου φανοῦ.

Νόημα γ' ἑνότητος : 1) Ἡ ἀφοσίωσι κι ἡ πίστι τοῦ ζεύγους ἐπαινεῖται ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους.

2) Ἡ σύμπραξι τῶν πολλῶν κατορθώνει μεγάλα ἔργα.

3) Ὅλοι συντρέχουν γιὰ τὴν ἀποπεράτωσι θεαρέστων ἔργων.

4) Πίσω ἀπὸ κάθε μεγάλο ἔργο, κάθε μεγάλη ἐπιτυχία κρύβεται μία γυναίκα.

5) Ἡ εὐόδωσις τοῦ ἔργου εἶναι ἀφορμὴ χαρᾶς.

6) Ἡ εὐχὴ καὶ ἡ συμβολὴ τῶν πολλῶν ἐπιφέρει τὴν εὐόδωσι τοῦ ἔργου.

7) «Τέλος καλό, ὅλα καλά».

Περίληψη γ' ἑνότητος : Οἱ κάτοικοι τοῦ Κρότωνα βοηθοῦν στὴν ἑτοιμασία τοῦ πλοίου. Ἑτοιμασία καὶ ἑορτὴ γιὰ τὴν ἀποχώρησι. Ἀποχαιρετισμός. Τὸ ἄναμμα τοῦ φανοῦ γίνεται σύμβολο γιὰ τοὺς ναυτιλομένους.

Κεντρικὴ ἰδέα : Ὁ Θεὸς καὶ οἱ ἄνθρωποι ἐπικροτοῦν καὶ βοηθοῦν τὶς ἡρωϊκὲς προσπάθειες.

Ἀξιομνημόνευτες φράσεις : Καὶ τῶν πάντων χείριστον δὲν ὑπάρχουν τὰ χρήματα τῆς συντηρήσεως τοῦ πληρώματος τῆς μακρᾶς ἐκστρατείας. Ἔχουν καταληφθῆ ὑπὸ ἑνὸς εἴδους πανικοῦ. Περιφέρεται μελαγχολικὸς ἔξω τῆς πόλεως. Οἱ ὁπλῖται συντηροῦνται ἀφ' ἑαυτῶν, ἀλλ' οἱ πτωχοὶ Ἐρέται; Ἡ πορεία καθίσταται βραδυτέρα, καὶ εἶναι δρόμος καὶ δρόμος ἀ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κόμη μὲ κλαυθμηρισμοὺς μικροῦ παιδίου. Κάθεται ἢ μᾶλλον καταπίπτει ἀπελπισμένη καὶ κατάκοπος. Ἡ τριήρης τοῦ Φαύλλου εἶναι τὸ ζήτημα τῆς ἡμέρας· ἀνακρούει πρύμναν καὶ ὀπισθοδρομεῖ πρὸς αὐτό, ποντίζουσα μίαν τῶν ἀγκυρῶν της καὶ ρίπτουσα εἰς τὴν γῆν τὰ πρυμνήσιά της ἐν μέσῳ ἐπευφημιῶν τῶν ἐπὶ τῆς προκυμαίας.

ΥΦΟΣ: Τὸ ὕφος εἶναι γλαφυρό, ὑψηλὸ καὶ εὐγενές. Στὰ σημεῖα ποὺ ὑπάρχουν ἐπικλήσεις καὶ ἐρωτήσεις γίνεται νευρῶδες καὶ ἐπιτυγχάνει τὴν συναισθηματικὴ διέγερσι τοῦ ἀναγνώστη.

ΓΛΩΣΣΑ: Ἡ γλῶσσα εἶναι ἁπλῆ καθαρεύουσα μὲ τάσεις νὰ γίνῃ ἀρχαΐζουσα· διὰ τοῦτο σὲ μερικὰ σημεῖα γίνεται δύσκαμπτη.

ΕΙΔΟΣ: Εἶναι διήγημα ναυτικὸ μὲ βάσι τὴν ἀρχαία ζωὴ τῶν ἑλληνικῶν ἀποικιῶν τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος· ἡ ἀνέλιξι γίνεται μὲ ἀβίαστον τρόπο παρὰ τὴ σπουδὴ τῆς ὑποθέσεως. Παρουσιάζει ἑνότητα, συμμετρία, χωρὶς παρεμβολὲς ἄσχετες, ποὺ νὰ διασποῦν τὴ συνοχή του.

ΧΑΡΑΚΤΗΡΕΣ: Γέρο Εὔβουλος = Φιλόπατρις, ποὺ κάνει τὸ κάθε τι γιὰ νὰ βοηθήσει τὴν μητέρα πατρίδα· Ἔχει ὅλα τὰ δείγματα ἑνὸς στοργικοῦ πατέρα ἀλλὰ καὶ ἑνὸς κουρασμένου ἀνθρώπου, ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ ξεπεράσῃ τὶς τεχνικὲς δυσκολίες καὶ γονατίζει μπρὸς στὸ οἰκονομικὸ ἀδιέξοδο, ποὺ τὸν ἀναγκάζει νὰ μὴ τελειώσῃ τὸ ἔργο του.

Φ ά ύ λ λ ο ς = φιλόπατρις, εὐγενής, ὁ τύπος τοῦ ξενητεμένου Ἕλληνος· ἔχει εὐγενικὰ αἰσθήματα πρὸς τὸν πατέρα, τὴν μνηστή του, τὴν Ἑλλάδα· ἔχει εὐσέβεια πρὸς τοὺς θεοὺς καὶ φιλάνθρωπα αἰσθήματα πρὸς τοὺς ἀνθρώπους. Τὰ ἡγετικά του προσόντα διαγράφονται ἄριστα.

Ἀ ρ ι σ τ ο ν ί κ η: Εἶναι πλήρης εὐγενῶν συναισθημάτων· ψυχικὴν ἀνάτασιν δείχνει σὲ ὧρες δύσκολες γιὰ τὸν μνηστῆρα της, στὸν ὁποῖο ἔχει μεγάλην ἀγάπη. Ἡ ψυχὴ καὶ τὸ πνεῦμα της εἶναι πλήρη αἰσθημάτων, συναισθημάτων, ἐπινοήσεων καὶ ἀποφασιστικότητος. Τὸ θάρρος καὶ ἡ αὐταπάρνησί της δείχνουν ἕνα χαρακτῆρα θεοσεβῆ καὶ φιλόπατρι, ὅσο καὶ χαρακτῆρα, ποὺ πιστεύει στὴ μεγάλη ἀποστολὴ τῶν αἰωνίων ἀξιῶν.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Κωνσταντῖνος Ράδος (1862 - 1931): Γεννήθηκε καὶ πέθανε στὴν Ἀθήνα. Ναυτικός, ἱστορικὸς καὶ συγγραφέας. Κατήγετο ἀπὸ τὴν Ἤπειρο ἀπὸ οἰκογένεια ἀγωνιστῶν τοῦ 1821. Σπούδασε Νομικὰ χωρὶς νὰ ἀσχοληθῆ μὲ τὸ ἐπάγγελμα τοῦ Νομικοῦ, γιατὶ δόθηκε ὁλόκληρος στὴ δημοσιογραφία στὴν Ἀθήνα καὶ στὸ Βουκουρέστι. Διωρίστηκε καθηγητὴς τῆς ἱστορίας στὴ Σχολὴ Ναυτικῶν Δοκίμων, ἦρθε σ' ἐπαφὴ μὲ τὸ ὑγρὸ στοιχεῖο, ἀγάπησε τοὺς πόνους καὶ τοὺς κινδύνους τῆς Ἑλληνικῆς θάλασσας καὶ ἔγραψε πολλὰ ἔργα, μελέτες, διηγήματα ἀναφερόμενα σ' αὐτὴ τὴ ζωή. Τὸ 1917 διωρίστηκε ἔκτακτος καθηγητὴς τῆς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἱστορίας στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν, ὅπου δίδαξε μέχρι τὸ 1920. Ἦταν ἔφορος τοῦ Ἱστορικοῦ καὶ Ἐθνολογικοῦ Μουσείου καὶ ἀπὸ τοὺς ἱδρυτὲς τῆς Ἑλλην. Γεωγραφικῆς Ἑταιρείας. Ἀπ' τὴ συλλογή του «Ναυτικὰ διηγήματα» εἶναι παρμένο τὸ διήγημα «ναῦς τοῦ Φαύλλου».

14. Ὁ Δικέφαλος

Ποίημα: Γ. Δροσίνη

['Αναγνωστικὸν Δ' ΟΕΔΒ 1971]

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Τὸν ἀετό, σὰ μεγαλόπρεπο καὶ ξεχωριστὸ πτηνό, διάφοροι ἀρχαῖοι λαοὶ τὸν εἶχαν σύμβολό τους (π.χ. καὶ στοὺς Αἰγυπτίους ὑπῆρχε). Ἀλλ' ἡ προέλευσί του εἶναι κατ' ἐξοχὴν ἑλληνική· ἔτσι συχνὰ τὸν βρίσκομε σὲ ἀρχαῖες παραστάσεις τῶν ἀνακτόρων τῆς Κρήτης, Μυκηνῶν, Σπάρτης, Δελφῶν. Στὴ συνέχεια οἱ τελευταῖοι β. αὐτοκράτορες, θέλοντας νὰ δηλώσουν τὴν κυριαρχία τους στὶς δύο ἠπείρους, Ἀσία καὶ Εὐρώπη, εἶχαν τὸ δικέφαλο ἀετὸ σὰν ἔμβλημά τους. Ἀλλὰ καὶ στὶς βυζαντινὲς ἐκκλησίες ἦταν θυρεός. Μετὰ τὴν ἅλωσι ἔγινε τὸ καθολικὸ σύμβολο τῆς ἐθνικῆς ἰδέας.

ΝΟΗΜΑ: Ὅλο τὸ ποίημα εἶναι ἕνας συμβολισμὸς. Ὁ δικέφαλος ἀετὸς εἶναι τὸ σύμβολο τῆς ἑλληνικῆς διαρκείας καὶ τῆς ἐθνικῆς ἰδέας γιὰ ἐλευθερία καὶ λύτρωσι. Ὁ ποιητὴς ὁραματίζεται ὅτι ὁ δ. ἀετὸς (ὁ ἑλληνισμὸς) ἔπεσε σφαγμένος ἀπὸ τοὺς Μωαμεθανοὺς στὴν πόρτα τῆς Ἁγια - Σοφιᾶς, ποὺ τὴν ἔκλεισε Ἄγγελος, γιὰ νὰ μὴ τὴ μολύνουν οἱ ἄπιστοι (ὅλα αὐτὰ βέβαια «ποιητικῇ ἀδείᾳ», γιατὶ στὴν πραγματικότητα δὲν ἔγιναν ἔτσι). Ἀλλ' ἐσηκώθη ἀβοήθητος ὁ δικέφαλος (ἡ ἐθνικὴ ἰδέα) καὶ ἐπολλαπλασιάσθη καὶ ἐφώλιασε παντοῦ, στὰ μοναστήρια, στὶς ἐκκλησιές, στ' ἀρχοντικὰ καὶ στὰ φτωχοκάλυβα. Οἱ καλόγεροι σκαλίζουν τὸν ἀετὸ στὰ μοναστήρια, οἱ μανάδες τὸν κεντοῦν στὰ φυλαχτὰ τῶν παιδιῶν τους, τὸν ὕφαινε στὸ ἀργαλειὸ ἡ κόρη, πέτρα καὶ σφραγίδα στὸ δαχτυλίδι τῶν ἀρχόντων, γίνεται, ἀπ' αὐτὸν κρέμεται τὸ καντήλι τῆς Παναγίας στὶς ἐκκλησιές, ζωγραφίζεται μέσα στὰ εὐαγγέλια. Τετρακόσια ὁλόκληρα χρόνια ἦταν σ' αὐτὴ «τὴ λανθάνουσα» κατάστασι, ἐτρόχιζε τὸ σπαθὶ τῆς ἐκδικήσεως, «κλωσοῦσε τὴν ἐκδίκησι». Ἀλλ' ὅταν «ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου», μύριοι, ὄχι ἕνας, ἐφτερούγισαν ἀπὸ τὶς θῆκες τῶν σπαθιῶν (εἶναι οἱ φλογεροὶ ἀγωνιστὲς ποὺ θὰ πάρουν ἐκδίκησι καὶ θὰ διώξουν τὸν τύραννο).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Εἶναι σωστότερο νὰ μὴ τεμαχισθῆ τὸ π. σὲ νοηματικὲς ἑνότητες, ἀλλὰ νὰ δοθῆ σὰν ἑνιαῖο σύνολο, ἀφοῦ ὁ δικέφαλος εἶναι «πανταχοῦ παρὼν» μέσα του καὶ τὸ δένει ἀδιάσπαστα.

Γλωσσικὴ ἑρμηνεία: Στοιχειώνω: < στοιχειὸ < ἀρχ. στοιχεῖον (= μικρὸ κοντάρι, στῦλος, πρώτη ἀρχή, κύριο οὐσιαστικὸ ἑνὸς σώματος) = δημιουργῶ στοιχειό, δημιουργῶ (μεταβατικὴ σημασία). Ζωντανεύω, ἀποκτῶ ὑπερφυσικὴ δύναμι (ἀμετάβατη σημασ.). Ἡ καλομάνα = ἡ καλὴ μάνα, ἡ γιαγιά. Ἀνήμπορο = ἄρρωστο, ἀλλὰ καὶ ἀδύνατο λόγῳ ἡλικίας (νήπιο). Γραμμένος = ζωγραφισμένος. Τετραβάγγελο: Τὸ βιβλίο ποὺ περιέχει στὴ σειρὰ καὶ τὰ 4 εὐαγγέλια τῶν Εὐαγγελισμῶν. Κλωσάω = ἐπωάζω, παρασκευάζω (μεταφορ.).

Πραγματικῶν ἑρμηνεία: Δικέφαλος: (βλέπε εἰσαγωγικά). Ἁγια - Σοφιά: Ἐδῶ δὲ θὰ μᾶς ἀπασχολήση σὰν ἀρχιτεκτονικὸ μνημεῖο καὶ ἱστορία τοῦ Β. (γι' αὐτὰ βλέπε τὸ ὁμώνυμο πεζογράφημα τοῦ παρόντος βιβλίου τοῦ Ἀλ. Μωραϊτίδη), ἀλλὰ μᾶς ἐνδιαφέρει σὰν κέντρο, αὐτὴ «ἡ ἐκκλησιὰ τοῦ θρύλου», τῶν παραδόσεων γύρω ἀπὸ τὴν ἅλωσι.

Ἀ γ γ έ λ ο υ χ έ ρ ι: Βέβαια οὔτε στὴν ἱστορικὴ πραγματικότητα οὔτε καὶ στὶς παραδόσεις ὑπάρχει ὅτι Ἄγγελος Κυρίου ἐσφάλισε τὴν πόρτα τῆς Ἁγια - Σοφιᾶς γιὰ νὰ μὴ τὴ «μαγαρίσουν» οἱ Τοῦρκοι, γιατὶ δυστυχῶς καὶ οἱ βάρβοροι τὴν ἐπλημμύρισαν καὶ τοὺς βανδαλισμοὺς καὶ τὶς κτηνωδίες μέσα σ' αὐτὴν ἔκαμαν. Ἀλλ' αὐτὸ εἶναι ἕνα «εὕρημα» τοῦ ποιητοῦ μας, ὁ ὁποῖος ἐμεγαλοποίησε τὴν παράδοσι, (ἀλλὰ καὶ ὁ ἱστορικὸς τῆς ἁλώσεως Δούκας τὸ ἀναφέρει σὰ δεῖγμα τῆς δεισιδαιμονίας καὶ μαιρολατρίας τῶν τότε Χριστιανῶν τῆς Πόλης), ὅτι σταλμένος Ἄγγελος Κυρίου θὰ σταματοῦσε τοὺς Ἀγαρηνοὺς μπροστὰ ἀπ' τὴν Ἁγια - Σοφιά, στὴ θρυλικὴ «κολώνα».

Δ ι π λ ο σ φ α γ μ έ ν ο ς: Ἐδῶ τὸ «διπλο» δικαιολογεῖται ἴσως ἀπὸ τὰ δυὸ κεφάλια τοῦ ἀετοῦ, ἔτσι ποὺ σὰ νὰ ἐχάθη διπλὴ ζωή. Ἀλλὰ πιὸ σωστὸ φαίνεται τὸ «διπλὸ» νὰ εἶναι ἐπιτατικὸ = σφαγμένος καίρια, πέρα γιὰ πέρα. (π.χ. λέει τὸ δ. τραγούδι· «ὁ βασιλιὰς διπλοσκοτώνει τὸ ἐλαφάκι»). Σ τ ο ί χ ι ω σ ε: (βλέπε καὶ γλωσσικὰ) Στοιχειὸ (στὴ νεοελλην. λαογραφία) = φάντασμα, συνήθως κακοποιὸ πνεῦμα τῆς νύκτας. Καὶ στοιχειώνω = δημιουργῶ τὸ στοιχειὸ μὲ τὴ θυσία ζωντανοῦ (ἀνθρώπου ἢ ζώου) στὰ θεμέλια ἐγειρομένου κτίσματος (π.χ. τὸ περίφημο δημοτικό· «ἂν δὲ στοιχειώσετε ἄνθρωπο, γεφύρι δὲ στεριώνει»).

Ὡ ς π ό τ ε π α λ ι κ ά ρ ι α: Ἡ «κορώνα» ἀπὸ τὸν περίφημο «θούριο» τοῦ Ρ. Φεραίου, ποὺ τόσο συνήγειρε τὶς ψυχὲς τῶν ὑποδούλων.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Καλολογικὰ στοιχεῖα : Τοῦτο τὸ π. ἀναδίνει τόση αἰσθητικὴ ὀμορφιὰ καὶ χάρι μὲ τὰ ἀπαγωτά του καλαισθητικὰ μέσα καὶ πρὸ πάντων μὲ τὸν ἐπιτυχημένο συμβολισμό του. Σχήματα: Διακρίνομε σχεδὸν σ' ὅλες τὶς στροφὲς τὴν προσωποποίησι τοῦ δικέφαλου ἀετοῦ· τὶς μεταφορές: «φώλιασε», «κλωσοῦσε ἐκδίκησι», «φτερούγισαν ἀπὸ σπαθιῶν θηκάρια»· τὴν ὑπερβολή: «κι ἔγινε ὁ ἕνας μύριοι». Στὸ «ἀπ' τὸ ἄπιστο μαχαίρι» ἔχομε ὑπαλλαγὴ (= τὸ μαχαίρι τοῦ ἀπίστου). Τὸ πολυσύνδετο: «καὶ στοίχειωσε καὶ θέριεψε καὶ πλήθυνε» δίνει τόσο πάθος. Τὰ ἐπίθετα εἶναι ἁπλὰ καὶ συνηθισμένα, ἀλλὰ «λειτουργοῦν» πολὺ ὄμορφα δίπλα στὰ οὐσιαστικά τους. Ὅσο γιὰ τὶς εἰκόνες εἶναι πολλὲς καὶ ἔντονες.

Δὲν εἶναι δύσκολο νὰ παρατηρήση κανεὶς σὲ κάθε στροφὴ γύρω ἀπὸ τὸν «πανταχοῦ παρόντα» δικέφαλο περισσότερες ἀπὸ μιὰ εἰκόνες ποὺ δημιουργοῦν τὸ δραματικό του φόντο...

Κεντρικὴ ἰδέα : Καθ' ὅλη τὴ μακραίωνη δουλεία του στὸν τουρκικὸ ζυγὸ δὲν ἔλειψε ἀπὸ τὸν Ἑλληνισμὸ ἡ πίστι στὴν ἀνάστασι καὶ τὸ λυτρωμό του ἀντίθετα, ἐθερμαινόταν καὶ ἐθέριευε σ' ὅλες τὶς τάξεις τοῦ δουλωμένου Γένους.

ΑΛΛΑ ΝΟΗΜΑΤΑ: α) Ἀμέσως μετὰ τὴν ἅλωσι ὁ λαὸς ἐπίστευσε ὅτι στὸ ὅλο δρᾶμα του καὶ τὴν πορεία του ὑπάρχει Θεοῦ «δάκτυλος» καὶ προστασία (Ἅγια - Σοφιά, Ἀγγέλου χέρι κ.λ.π.)· δηλαδὴ ἡ ἐθνικὴ συνείδησι ἐδέθη ἀδιάσπαστα μὲ τὴ θρησκεία.

β) Τὸ δοῦλο Γένος μέσα στὰ πηχτὰ σκοτάδια τῆς σκλαβιᾶς του ἀνέβη πρὸς τὸ φῶς τῆς ἐλευθερίας ἐξελικτικά, ὡριμάζοντας (γι' αὐτὸ στέρεα καὶ σίγουρα) καὶ μάλιστα μὲ συντονισμὸ ὅλων τῶν δυνάμεών του.

ΓΛΩΣΣΑ: Εἶναι μιὰ στρωτὴ καὶ ὁμαλὴ δημοτικὴ γλῶσσα εὐκολοπρόφερτη. Λέξεις ζεστὲς καὶ δουλεμένες στὴ λαϊκὴ χρῆσι, ὅπως ξέρει νὰ τὶς παίρνη ἀπ' ἐκεῖ καὶ νὰ ὀμορφαίνει ὅλη τὴν ποίησί του ὁ Δ.

ΜΕΤΡΟ: Ἔχομε 9 4στιχες στροφὲς μὲ ὁμοιοκαταληξία στὴν κάθε στροφὴ τοῦ β καὶ δ στίχου. Οἱ α καὶ γ στίχοι εἶναι ἰαμβικοὶ 12σύλλαβοι προπαροξύτονοι. Ἐνῶ οἱ β καὶ καὶ δ στίχοι εἶναι ἰαμβικοὶ 7σύλλαβοι παροξύτονοι. Ὑπάρχει δηλαδὴ ὁπωσδήποτε ποικιλία ρυθμοῦ καὶ οἱ στίχοι εἶναι κρουστοὶ χωρὶς χασμωδίες. Συχνοὶ εἶναι καὶ οἱ διασκελισμοὶ τοῦ στίχου. Π.χ. στὴν 7η στροφή: τ' ἀκοίμητο / τῆς Παναγιᾶς καντήλι.

ΥΦΟΣ: Λιτό, ἀλλὰ καὶ παραστατικώτατο μὲ γοργοὺς καὶ παθητικοὺς τόνους. Ὁ ἀκροατὴς ἢ ἀναγνώστης δοκιμάζει τὴν ἐντύπωσι ὅτι ὑπάρχει ἐδῶ μέσα μιὰ κύμανσι ἀπὸ τὴν ἁπλὴ ἀφήγησι, στὴ δραματικὴ ἀνάμνησι, ὡς τὴ μεγαλοπρέπεια καὶ τὰ δράματα.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΑΞΙΟΜΝΗΜΟΝΕΥΤΟΙ ΣΤΙΧΟΙ: Ὅλοι οἱ στίχοι ἀποστηθίζονται, γιατὶ εἶναι ἐπιγραμματικοί. Μερικοὶ ὅμως τραβοῦν τὴν προσοχή μας περισσότερο.

α) «Καὶ στοίχειωσε καὶ θέριεψε καὶ πλήθυνε». Γιὰ μιὰ ἐξελικτικὴ καὶ ἀξιοθαύμαστη πορεία, γιὰ μιὰ ἰδέα ποὺ καλλιεργεῖται δημιουργικὰ μέσα μας.

β) «Κι ἔγινε ὁ ἕνας μύριοι ἀετοί». Νά λόγος δυνατός, ποὺ τόσοι καὶ τόσοι ἰδεολόγοι καὶ μάρτυρες πρέπει ἐξάπαντος νὰ τὸν εἴπαν μὲ τὸν τρόπο τους γιὰ τὴν πίστι τους ὅτι οἱ ἰδέες, τὸ κήρυγμα καὶ ἡ θυσία τους θὰ καρποφορήση πολλαπλάσια (εἴτε Λεωνίδες εἴτε Φεραῖοι εἴτε Διάκοι εἴτε Μελάδες εἶναι αὐτοί!). Ἀλλὰ καὶ οἱ Μακρυγιάννηδες ἐδῶ ἀνήκουν, ποὺ πιστεύουν ὅτι «ὅσο καὶ νὰ τρῶνε οἱ ἐχθροὶ ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, μένει ἡ μαγιά...».

γ) «Κλωσοῦσε τὴν ἐκδίκησι ὁ δικέφαλος». Ἐδῶ εἶναι ὁ τόνος τοῦ ὅλου. Πόσες φορὲς ὁ ἀτομικὸς ἢ ὁ ὁμαδικὸς ἄνθρωπος, παρὰ τὸ φαινομενικὸ ἀφανισμό του, ὅμως ὑπάρχει, εἶναι «ἡ ζωὴ ἐν τάφῳ», καὶ δουλεύει ὄχι μόνο γιὰ τὴν ἀνάστασί του, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν ἀναγέννησί του...

Ψυχολογικὴ ἑρμηνεία: Ἡ ψυχή μας θέλει δὲ θέλει μετέχει σ' αὐτή μας τὴ φυλετικὴ περιπέτεια, σ' αὐτὴ τὴν πορεία ἀπὸ τὸ θάνατο στὴ ζωή, δοκιμάζοντας κλιμακωτὰ ὅλη τὴ σειρὰ τῶν συμπαθητικῶν συναισθημάτων. Σπαραγμό, ἀπογοήτευσι, ἀγανάκτησι, θλίψι, ἐλπίδα, ἱκανοποίησι, χαρά, ἐνθουσιασμό, θριαμβικὰ σκιρτήματα, ἐθνικὴ ὑπερηφάνεια.

ΑΛΛΑ ΣΧΕΤΙΚΑ ΕΡΓΑ: Ὁμότιτλα βέβαια ποιήματα ἢ πεζὰ δὲν ὑπάρχουν ἄλλα, σχετικὰ ὅμως (δηλαδὴ ποὺ νὰ ἀναφέρωνται γύρω ἀπὸ τὸ πολυδάκρυτο πάρσιμο τῆς Πόλης) ποὺ διασταυρώνουν τὶς εἰδήσεις, ἀληθινὲς ἢ πλαστές, εἶναι τόσο πλούσια, ποὺ ὁλόκληρη «φιλολογία» ἀποτελοῦν, καὶ θἄλεγε κανεὶς ὅτι νέα «κύκλια ἔπη» ἀπαρτίζουν ὅσα ἐγράφησαν ἢ παρεδόθησαν γύρω ἀπὸ τὴ «δίσεκτη» τούτη ὥρα τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Καὶ ἐνδεικτικὰ προσθέτομε: Τοὺς θρύλους γιὰ τὸ μαρμαρωμένο βασιλιά, ποὺ θὰ ξυπνήση γιὰ νὰ διώξη τοὺς ἀπίστους ὡς τὴν κόκκινη μηλιά, γιὰ τὴ μισοτελειωμένη τελευταία λειτουργία, γιὰ τὰ τηγανισμένα ψάρια ποὺ ζωντάνεψαν· τὰ δημοτικὰ «τῆς Ἁγια - Σοφιᾶς» (Σημαίνει ὁ Θεός...) μ' ἐκεῖνο τὸ πολυθρύλητο «Σώπασε, κυρὰ δέσποινα... πάλι δικά μας θἄναι», ποὺ ἐζέσταν καὶ ἔθρεψε τὸ ὄνειρο —ἀλλοίμονο μόνο τὸ ὄνειρο— γενιῶν καὶ γενιῶν!.. Τὶς διάφορες παραλλαγὲς τῶν θρήνων (ἀνακλημάτων) γιὰ τὴν ἅλωσι (βλέπε σελ. 230 τοῦ Ἀναγν. τῆς Δ' τάξεως). Βασικὲς πηγὲς τοῦ κοσμοϊστορικοῦ γεγονότος εἶναι οἱ 4 ἱστορικοὶ «τῆς ἁλώσεως»: Δούκας, Κριτόβουλος, Φραντζῆς, Χαλκοκονδύλης.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΓΕΝΙΚΗ ΕΝΤΥΠΩΣΙ: Ἁπλὸς ὅπως πάντα ὁ Δ., ἔτσι καὶ τώρα παραμένει ὁ ἴδιος προσιτὸς καὶ οἰκεῖος μας. Μόνο ποὺ ἐδῶ ἁπλὰ φραστικὰ μέσα «ἐπενδύουν» μεγάλα νοήματα, ἐθνικὰ δεινὰ καὶ μεγαλεῖα, εὐγενικοὺς δραματισμούς. Θἄλεγε κανεὶς πώς, γιὰ νὰ περιδιαβάσωμε τὸ ποίημα ἀπὸ τὸ Α στὸ Ω του, νοιώθουμε σὰ νὰ περνοῦμε ἀπὸ τὴν κόλασι, τὸ καθαρτήριο, τὸν παράδεισο τῆς κορυφαίας περιόδου τῆς ἱστορίας μας.

ΕΙΔΟΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΗΜΑΤΟΣ: Τὸ π. ἀνήκει στὰ περιγραφικὰ συμβολικὰ μὲ ἀρκετὸ τὸ λυρικὸ στοιχεῖο καὶ μὲ τὸ περιεχόμενο ἱστορικό.

ΣΧΟΛΗ - ΠΕΡΙΟΔΟΣ: Εἶναι τῆς Νέας Ἀθηναϊκῆς Σχολῆς (Παλαμικῆς) καὶ τῆς Ε περιόδου (1880 - 1920).

ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ: Ὁπωσδήποτε ὁ Δ. ἐδῶ εἶναι συμβολιστής, ἐνῶ ἀλλοῦ εἶναι κυρίως παρνασσιστὴς (στὴν ὅλη του ποίησι ἔχει ἐπηρεασθῆ ἀπὸ τοὺς Γάλλους παρνασσιστές).

ΛΙΓΑ ΓΙΑ ΤΟ ΣΥΜΒΟΛΙΣΜΟ: Ὁ συμβολισμός, ποὺ ἦρθε στὶς τελευταῖες δεκαετίες τοῦ 19ου αἰώνα, σὰν ἀντίδρασι στὴν προσεγμένη μορφὴ καὶ ψυχρότητα τοῦ παρνασσισμοῦ (σπουδαιότεροι παρνασσιστές: οἱ Γάλλοι Λεκὸλ Ντὲ Λίλ, Ἐρεντιά, Θ. Γκωτιέ), ἔχει σὰ βασικά του γνωρίσματα τὴ ρευστότητα, ὑποβλητικότητα καὶ ὑποκειμενικότητα· τὰ πράγματα ὑποδηλώνονται μέσα στὰ σύμβολα. (Οἱ ἐπιφανέστεροι συμβολιστές, οἱ Γάλλοι: Βερλαίν, Ζὰν Μορεὰς (Ἕλληνας), Μαλλαρμέ).

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Ὁ Γ. Δροσίνης ἐγεννήθη τὸ 1859 στὴν Ἀθήνα καὶ ἀπέθανε τὸ 1951, στὴν Κηφισιά· ἡ καταγωγή του ἀπὸ τὸ Μεσολόγγι. Ἐσπούδασε στὴν Ἀθήνα νομικὰ χωρὶς νὰ πάρη δίπλωμα.

Τὸ 1885 στὴν Γερμανία, ὅπου παρηκολούθησε μαθήματα αἰσθητικῆς καὶ τέχνης, ἐπέστρεψε στὰ 1888. Ὁ Δ. δὲν ἦταν μόνο ποιητής, ἀλλὰ καὶ ἄνθρωπος πρακτικὸς καὶ «νοικοκυρεμένος». Ἡ ἁπλὴ παράθεσι τῶν δραστηριοτήτων του τὸ ἀποδεικνύει περίτρανα: Διηύθυνε τὰ περιοδικὰ «Ἑστία» (1889 - 1894), «Ἐθνικὴ Ἀγωγή», «Μελέτη», «Ἡμερολόγιον μεγάλης Ἑλλάδος». Διευθυντὴς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ διευθυντὴς τῶν γραμμάτων στὸ Ὑπουργεῖο Παιδείας. Ἔλαβε τὸ ἀριστεῖο γραμμάτων καὶ τὸ 1926 ἀκαδημαϊκός. Δρᾶσι στὸν «οἶκο τῶν τυφλῶν», πρόεδρος τοῦ «Συλλόγου πρὸς διάδοσιν ὠφελίμων βιβλίων».

Σ υ γ γ ρ α φ ι κ ό τ ο υ ἔ ρ γ ο: Ὁ Δ. εἶναι κυρίως ποιητής, ἀλλὰ καὶ διηγηματογράφος καὶ μυθιστοριογράφος, καθὼς ἐπίσης καὶ συγγραφέας πολλῶν λαογραφικῶν μελετῶν, ἐπιφυλλίδων, φιλολογικῶν ἄρθρων.

Εἶναι ἀπὸ τοὺς πρωτοπόρους τῆς Νέας Ἀθηναϊκῆς Σχολῆς (Παλαμᾶς, Δροσίνης, Καμπᾶς, Πολέμης) καὶ ἀπὸ τὰ «πρωτοπαλλήκαρα» τοῦ δημοτικισμοῦ. Ὁ μεγάλος Ν. Πολίτης τὸν εἶχε μυήσει στὴ λατρεία καὶ μελέτη τοῦ δ. τραγουδιοῦ, τῶν λαϊκῶν μας θρύλων καὶ παραδόσεων.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

α) Ποιητικὲς συλλογές: «ἱστοὶ Ἀράχνης», «Σταλακτῖται», «εἰδύλλια», «Ἀμάραντα», «Γαλήνη», «Φωτερὰ σκοτάδια» «κλειστὰ βλέφαρα», «πύρινη ρομφαία», «Ἀλκυονίδες», «φευγάτα Χελιδόνια», «θὰ βραδυάζει» «Εἶπε» (κάπως φιλοσοφικοῦ περιεχομένου) κ.ἄ.

β) Πεζογραφήματα: «Ἀγροτικαὶ Ἐπιστολαί», «Διηγήματα καὶ ἀναμνήσεις», «Ἀμαρυλλίς», «τὸ βοτάνι τῆς ἀγάπης», «Ἔρση» (μυθιστόρημα), «Σκόρπια φύλλα τῆς ζωῆς μου» (αὐτοβιογραφία), «Μπαρμπαδῆμος» (διηγήματα ἀπὸ τὸ 21) κ.ἄ.

Τὰ θέματά του ἤντλησε ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ φύσι, θρησκεία, ἀπὸ τὶς λαϊκὲς καὶ ἐθνικὲς παραδόσεις καὶ ἀπὸ τὰ γνήσια ἑλληνικὰ ἤθη καὶ ἔθιμα. Ὅλα αὐτὰ τὰ ἐτραγούδησε στὶς πιὸ ἄδολες μορφές τους καὶ σὲ μιὰ γλῶσσα γνήσια δημοτική, παρμένη κατ' εὐθεῖαν ἀπὸ τὰ χείλη τοῦ λαοῦ καὶ ὄχι ἀπὸ τὰ λεξικά. Βέβαια εἶναι ἁπλὸς καὶ εὐκολονόητος ποιητὴς καὶ ἡ μοῦσα του δὲ μετεωρίζεται σὲ ἀπλησίαστα ὕψη. Ἀνήκει στοὺς ἐλάσσονες ποιητὲς (**poëtae minores**), ποὺ ὅμως, καθὼς καὶ ἄλλοῦ ἐλέχθη, χωρὶς αὐτοὺς δὲ νοεῖται ποίησι. Γιατὶ πῶς νὰ τὸ κάνωμε; Ὁ ποιητής μας, «τῆς ἀνθισμένης μυγδαλιᾶς», ἐφαίδρυνε, ἐγοήτευσε, συνεκίνησε (ἀλλὰ γιατὶ μόνον ὁ ἀόριστος χρόνος; καὶ εἰς τὸ «ἐνεστὼς» κάνει πέρίπου τὸ ἴδιο ὁ ποιητής μας). Τὸ Πανελλήνιο. Ἡ «ἀπόκρισί του στὸν Παλαμᾶ» δίνει τόσο ὡραῖα τὴν ἴδια του ἀντίληψι γιὰ τὴν ποίησί του· «... καὶ δούλεψες τὸ μπροῦτζο καὶ τὸ μάρμαρο κι ἄφησες τὸν πηλὸ τῆς γῆς σὲ μένα... Ἀρχόντισσες καὶ ρήγισσες οἱ μοῦσες σου καὶ μένα ψαροπούλες καὶ βαρκοῦλες». Οἱ στίχοι τοῦ Δ., οἱ μυρωμένοι ἀπὸ τὸ θυμάρι, δὲ θὰ ξεχασθοῦν, γιὰ ὅσους τοὐλάχιστον θέλουν νὰ βεβαιώνωνται γιὰ τὶς ρίζες τους καὶ νὰ πατοῦν στέρεα στὸ ἑλληνικὸ χῶμα...

13. Τὰ εἰσοδήματα τοῦ Β. Κράτους

Κ. Παπαρρηγοπούλου

(Ἀναγνωστικὸν Ο.Ε.Δ.Β. σελ. 54)

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Ὁ μελετητὴς καὶ συνάμα θαυμαστὴς τῆς ἱστορίας τοῦ Β. κράτους, μὲ τὴν ὑπερχιλιετῆ δρᾶσι καὶ οἰκουμενικὴ ἀκτινοβολία του (300 μ.Χ. - 1453 μ.Χ.), ἔκθαμβος δὲν ξέρει ποιό ἀπ' τὰ στοιχεῖα του, τὶς ἐκδηλώσεις του θὰ ἐλέγαμε, νὰ ἐκτιμήση καὶ νὰ θαυμάση· σὲ ποιά ἀπὸ τὶς πολιτιστικές του δυνάμεις, ποὺ ἐπέδρασαν καὶ διεμόρφωσαν τὸν κατοπινὸ κόσμο, νὰ δώση τὰ πρωτεῖα. Στὸν ὀρθόδοξο χριστιανισμό του, στὸν ἐκχριστιανισμὸ τῶν βαρβαρικῶν λαῶν, στὸ συγκροτημένο νομοθετικὸ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἔργο, στὴν ἄρτια διοικητικὴ ὀργάνωσι, στὴν ἀναχαίτισι καὶ ἐξουδετέρωσι τῶν ποικιλωνύμων ἐπιδρομέων, (ὡς τότε βέβαια ποὺ κατώρθωσε ν' ἀνθέξη;). Ἀσφαλῶς δὲν παραβλέπομε καὶ τὶς κηλῖδες καὶ τὰ λάθη —ἄλλωστε κάτω ἀπ' αὐτὰ ἐγονάτισε κι ἔπεσε «πρὶν τῆς ὥρας της» —αὐτῆς τῆς αὐτοκρατορίας «μαμμούθ». Ἀλλὰ τώρα μᾶς ἐνδιαφέρουν τὰ «θετικὰ» καὶ ὄχι τὰ «ἀρνητικὰ» αὐτοῦ τοῦ κολοσσοῦ. Ἢ νὰ δώσωμε τὸ προβάδισμὰ στὸν ὑλικό της πλοῦτο καὶ στὴν ὑπερανεπτυγμένη οἰκονομία της;

Τὸ ἐνδιαφέρον αὐτὸ μελέτημα τοῦ «ἐθνικοῦ μας ἱστορικοῦ» θὰ μᾶς δώση διαφωτιστικὰ στοιχεῖα γιὰ τὴν οἰκονομικὴ ζωὴ τοῦ Β.

ΝΟΗΜΑ: Ὁ ἱστορικός μας μὲ διασταύρωσι πληροφοριῶν, μὲ ἐπίσημα στοιχεῖα καὶ συγκριτικοὺς ὑπολογισμούς, προσπαθεῖ νὰ δώση τὰ ἐτήσια δημόσια εἰσοδήματα τοῦ Β. κράτους στὴν ἐποχὴ τῆς μεγίστης ἀκμῆς του (900 - 1000 μ.Χ.). Ἔτσι συνδυάζοντας μαρτυρίες τῶν ἰδίων Φράγκων κατακτητῶν τῆς Κων)πόλεως (13ος αἰώνας) μὲ πληροφορίες διαφόρων περιηγητῶν καὶ ἄλλων ποὺ κατεῖχαν σχετικὰ στοιχεῖα, βρίσκει ὅτι 160 ἑκατομ. (στὴν τότε βέβαια νομισματικὴ ἀξία) δημόσια ἔσοδα τὸ χρόνο εἶχε ἡ αὐτοκρατορία (στὸν καιρὸ ὅμως τῆς παρακμῆς, ποὺ εἶναι ἐξακριβωμένο ὅτι τὸ 1/4 τῶν εἰσοδημάτων εἶχαν οἱ Φράγκοι κατακτητές). Ὥστε 640 ἑκατομ. ἔχομε τὸ χρόνο στὴν ἐποχή τους (ὁπωσδήποτε ὑπέρογκο καὶ μυθικὸ ποσό). Ἀλλ' ἐπειδὴ φαίνεται λογικὸ ὅτι οἱ «ἀφέντες» μας αὐτοὶ οἱ Λατῖνοι ἤλεγξαν ἀπὸ ἐνδιαφέρον τὰ οἰκονομικὰ βιβλία τὰ παλαιότερα, τῆς ἐποχῆς τῆς ἀκμῆς, δεχόμαστε ὅτι στὴν πιὸ ἀνθηρὴ αὐτὴ περίοδο (10ος αἰώνας) 640 ἑκατομ. ἦσαν τὰ ἔσοδα (3 δισεκατομ. στὴ νομισματικὴ ἀξία τῆς ἐποχῆς τοῦ Παπαρηγ. —δεύτερο μισὸ τοῦ 19ου αἰώνα— (ἐνδιαφέρον θὰ ἦταν νὰ τὸ μετέφραζε κανεὶς τὸ ποσὸ σὲ σημερινὲς δραχμές μας).

Ἐνδεικτικὸ εἶναι ὅτι στὴν ἐποχὴ τῶν Κομνηνῶν (11ος - 12ος αἰώνας) 106 ἑκατομ. εἰσπράττονται μόνο ἀπὸ τὴν Κων)πολι· λογικὸ εἶναι ὅτι τὰ ὑπόλοιπα 500 ἑκατομ. νὰ τὰ δίνη ἡ ὅλη ἄλλη ἐπικράτεια. Ὅλα αὐτὰ τὰ χρήματα προέρχονται ἀπὸ φορολογίες τῶν ἀγορῶν, καταστημάτων, ἐργαστηρίων, ἀλλὰ καὶ τῶν διερχομένων ἀπ' τὴν Κων)πολι ἐμπόρων, προερχομένων ἀπὸ Ἀν. καὶ Δύσι, ἀπ' ὅλο τὸν τότε γνωστὸ κόσμο. Ἀλλὰ δὲν ἦταν μόνο «ἡ βασιλὶς τῶν πόλεων»· ὑπῆρχαν καὶ τὰ ἄλλα οἰκονομικὰ κέντρα: Θεσσαλονίκη, Ἀθήνα, Θήβα, τὸ πριγκιπᾶτο τῆς Ἀχαΐας, τὰ νησιὰ Κρήτη, Κύπρος, Ρόδος, Λέσβος, Χίος, Νάξος, Κέρκυρα κ.λ.π.

Δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ μὴν εἶναι γεγονὸς αὐτὸ τὸ ἀποθησαύρισμα, γιατὶ τότε πῶς θὰ εἴχαμε τὴ διεξαγωγὴ τόσων δαπανηρῶν πολέμων, τὸ μηχανισμὸ τῆς πολυέξοδης διπλωματίας, τὴν παλατιανὴ τέλος παραμυθένια πολυτέλεια. Ἀλλ' ἀναφέρονται καὶ αὐτοκράτορες μὲ μυθώδεις ἀποταμιεύσεις (Θεόφιλος, Θεοδώρα, Βασίλειος Βουλγαροκτόνος). Ἄλλωστε τὸ Βυζάντιο ἐκμεταλλεύεται τὴν οἰκονομικὴ ζωὴ τῶν 3 ἠπείρων

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

περίπου (Εὐρώπης, Ἀφρικῆς καὶ μέρους τῆς Ἀσίας). Ἀλλὰ καὶ στὸ Β. ὑπάρχουν οἱ περισσότερες πρῶτες ὕλες γιὰ τὴν παραγωγὴ εἰδῶν πρώτης ἀνάγκης καὶ πολυτελείας (ἀνθίζει ἡ ὑφαντική, μεταλλοτεχνία, μικροτεχνία κ.λ.π.), τὰ ὁποῖα ἐπρομήθευαν σ' ὅλες τὶς ἀγορὲς τοῦ τότε γνωστοῦ κόσμου.

Σχετικὰ μὲ τὴν ἀρχιτεκτονικὴ τοῦ κειμένου ἡ α΄ ἑνότ. (8 πρῶτες σειρὲς) εἶναι ἡ εἰσαγωγή, ἡ γ΄ ἑνότητ. (7 τελευταῖες σειρὲς) εἶναι ὁ ἐπίλογος καὶ τὸ ἄλλο, τὸ πολὺ μέρος εἶναι ἡ ἔκθεσι (6΄ ἑνότητ.).

Γλωσσικὴ ἑρμηνεία : Ἀνακτομισθία = ὁ μισθὸς τοῦ ἄνακτος, τοῦ βασιλέως. ἠνίττετο (παρατ. τοῦ ρ. αἰνίττομαι) = σημαίνω, ὑποδηλώνω (αἴνιγμα). ἐπέκεινα = πιὸ πέρα, περισσότερο. Πολλοῦ γε καὶ δεῖ = βεβαιότατα, πρὸ πάντων (φράσις πιὸ συνηθισμένη στὸ λεξιλόγιο τοῦ Πλάτωνος, ποὺ κατήντησε ἐπίρρημα). Ἀσυδοσία < ἀσύδοτος < α - σύν - δοτος = ἐκεῖνος ποὺ δὲ δίνει μαζὶ μὲ ἄλλους, ποὺ δὲν συνεισφέρει, ἀνεξέλεγκτος, Ἐτελειώθη = ἐτελειοποιήθη. ὁπωσοῦν (ὅπως + οὖν) = ὁπωσδήποτε, βεβαίως. Κοινοτέρα χρεία = πιὸ συνηθισμένη ἀνάγκη.

Πραγματικῶν ἑρμηνεία : Βαλδουῖνος: Μετὰ τὴν ἅλωσι τῆς Κωνσταντινουπόλεως (1204) ἀπὸ τοὺς σταυροφόρους τῆς Δ΄ σταυροφορίας καὶ τὴ δημιουργία τῶν λατινικῶν κρατῶν στὴν Ἀνατολή, σύμφωνα μὲ τὴ διανομὴ «τῶν συνεταίρων τῆς ἐπιχειρήσεως», αὐτοκράτορας τῆς λατινικῆς αὐτοκρατορίας τῆς Κων) πόλεως ἔγινε ὁ Βαλδουῖνος τῆς Φλάνδρας. Βενιαμὶν Τουδέλας: Ἰουδαῖος περιηγητὴς ἐπισκεφθεὶς τὸ Β. κατὰ τὸν 12ο αἰώνα, ποὺ ὁπωσδήποτε οἱ πληροφορίες του γιὰ τὴ διοίκησι καὶ τὰ οἰκονομικὰ τῆς αὐτοκρατορίας εἶναι πολὺ σημαντικές.

Χόπφ: Γερμανὸς ἱστοριοδίφης, ποὺ μᾶς δίνει ἐνδιαφέρουσες πληροφορίες γιὰ τὴν περίοδο τῆς Φραγκοκρατίας στὴν Ἀνατολή.
Χρυσᾶ: Νόμισμα τῆς βυζαντινῆς ἐποχῆς, ποὺ ἰσοδυναμοῦσε μὲ 15 περίπου δρχ. στὴν τότε νομισματικὴ ἀξία.
Ὄνυξ: Πολύτιμος λίθος μὲ χρῆσι στὴν ποικιλτικὴ καὶ μικροτεχνία.
ἀλάβαστρον = λίθος λευκός, ἡμιδιαφανής.
κεντηνάριον = μονάδα βάρους = 100 λίτρα χρυσοῦ.
γενικὸς λογοθέτης = Στὸ Βυζάντιο οἱ ἀξιωματοῦχοι, ποὺ ἀντιστοιχοῦσαν κατὰ κάποιο τρόπο στοὺς σημερινοὺς ὑπουργούς, ἦσαν οἱ λεγόμενοι λ ο γ ο θ έ τ α ι π.χ. γενικὸς λογοθέτης = ὑπουργὸς οἰκονομικῶν, λογοθέτης τοῦ δρόμου (ὑπουργὸς ταχυδρομείων), λογοθέτης (πρωθυπουργός).
Δανιηλίς: Περίφημη καὶ πάμπλουτη ἀρχόντισσα τῶν Πατρῶν, «οἰκονομικὸς παράγων» τῆς ἐποχῆς· αὐτὴ προώθησε καὶ ὑπεστήριξε τὸν ἁπλὸ καὶ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἄσημο «χωριάτη» Βασίλειο τὸν Μακεδόνα (ἀλλὰ μὲ ἔξοχα προσόντα) νὰ φθάση ἀξιωματοῦχος στὸ βυζαντινὸ παλάτι καὶ νὰ γίνη στὴ συνέχεια ὁ ὀνομαστὸς ἀρχηγέτης τῆς μακεδονικῆς δυναστείας, ὁ Βασίλειος Α΄ ὁ Μακεδὼν ὁ μακέλλης (867 - 886).

Γιὰ τὰ παρακάτω βλέπε τὴν ἱστορία Β΄ - Ε΄ τάξεως τῆς Βουραζέλη - Μαρινάκου:

Νορμανδοὶ (σελ. 270 - 272). Σταυροφορίαι (σελ. 307 - 308). Ἐνετοὶ (σελ. 312 - 321), Γενουᾶται, Πισάται (σελ. 320), Μουνουὴλ Κομνηνὸς (σελ. 274), Πετσενέγοι (σελ. 257), δοῦκες Ἀθηνῶν (σελ. 330) Λάσκαρις - Βατάτσης (σελ. 333 - 334), Μιχαὴλ Ἄγγελος Κομνηνὸς (σελ. 333), Θεόφιλος - Θεοδώρα (σελ. 240 - 241), Βασίλειος Βουλγαροκτόνος (σελ. 258 - 260).

Καλολογικὰ στοιχεῖα: Βέβαια, ἀφοῦ τὸ κείμενο ὀφείλει νὰ εἶναι ξηρὸ καὶ αὐστηρό, λόγῳ τοῦ περιεχομένου του, ἄσκοπα θὰ ἀναζητήση κανεὶς ἐδῶ μέσα τὰ κλασσικὰ καλολογικὰ στοιχεῖα (τὰ διάσπαρτα σὲ κάθε λογοτεχνικὸ κείμενο), ποὺ δίνουν καλαισθητικὸ ἀποτέλεσμα. Ὡστόσο ἀπὸ κάθε μεγάλη παράγραφο δὲν λείπει τὸ ἀσύνδετο σχῆμα. Θἄλεγε ὅμως κάποιος ὅτι τὸ ἀνάγνωσμα γιὰ στολίδια του ἔχει τὰ ἄφθονα, τὰ σχολαστικὰ κόμματα ποὺ δίνουν τὴν ἀκριβολογία καὶ τὴ σαφήνεια, ἀλλὰ πρὸ πάντων τὰ ἀπανωτὰ γούμερα, ποὺ αὐτὰ εἶναι τόσο εὔγλωττα μὲ τὸ δικό τους τρόπο...

Τῶν Ἰουστινιανῶν, Βασιλείων, Κομνηνῶν: σχῆμα, κάτι σὰν πληθυντ. τῆς μεγαλοπρεπείας —ὅπως π.χ. λέγομε: οἱ Λεωνίδες, οἱ Κανάρηδες κ.λ.π.— (τουλάχιστον ὡς πρὸς τὸ Ἰουστινιανῶν, γιατὶ πρόκειται γιὰ τὸν Μέγα Ἰουστινιανό).

Εἶναι 3 κορυφαῖες περίοδοι τοῦ Βυζαντίου. Ἀλλά, ἂν δὲ τὸ πάρωμε σὰν σχῆμα, τότε στὴν κυριολεξία ἔχομε: Δύο Ἰουστινιανούς· τὸν Α΄, τὸν μέγα (527 - 565) καὶ τὸν Β΄ τὸν ρινότμητο (685 - 695), ἕναν ἀπὸ τοὺς ἀνικάνους διαδόχους τοῦ Ἡρακλείου. Δύο Βασιλείους· τὸ Α΄ (867 - 886), ἀρχηγὸ τῆς μακεδονικῆς δυναστείας (βλέπε τὰ πραγματικά, καὶ τὸ Β΄ (Βουλγαροκτόνο) —976 - 1025—, τὸν ἐξοχώτερο αὐτοκράτορα τοῦ Βυζαντίου ἀπὸ κάθε ἄποψι. Κομνηνοὶ (ἡ δυναστεία των 1080 - 1185). Εἶναι οἱ: Ἀλέξιος Α΄ Κομνηνός, Ἰωάννης Β΄ Κομνηνός, Μανουὴλ Α΄ Κομνηνός, Ἀλέξιος Β΄ Κομνηνός, Ἀνδρόνικος Κομνηνός.

Κεντρικὴ ἰδέα: Τὰ δημόσια ἔσοδα τοῦ Β. κράτους ἦσαν ὑπέρογκα, σχεδὸν μυθώδη, ἀκόμη καὶ στὶς περιόδους παρακμῆς ἀσυναγώνιστα, τη-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ρουμένων τῶν ἀναλογιῶν, καὶ πρὸς τὰ οἰκονομικὰ τῶν συγχρόνων ὑπερδυνάμεων.

ΑΛΛΑ ΝΟΗΜΑΤΑ: α) Ἡ δύναμι καὶ ἡ οἰκουμενικὴ ἀκτινοβολία τοῦ Β. κατὰ κύριο λόγο ἐστηριζόταν στὴν οἰκονομικὴ εὐρωστία του. β) Ἀλλὰ καί, ἀντίστροφα, ἡ θαυμαστὴ οἰκονομική του ἄνθησι ἦταν συνέπεια τῆς ὀργανώσεως καὶ τῆς ἀπεραντοσύνης του. γ) Γιὰ ἄλλη μιὰ φορὰ βεβαιώνεται ὅτι οἱ χῶρες ποὺ διαθέτουν τὶς πρῶτες ὕλες ἀναπτύσσουν ἀσφαλέστερα καὶ σὲ μεγαλύτερο βαθμὸ τὴν οἰκονομία τους. δ) Ἡ Κωνσταντινούπολι στὸ ζενίθ τῆς ἀκμῆς της συγκεντρώνει τὸ μεγαλεῖο καὶ τὴ δύναμι τῆς Ρώμης, Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας καὶ ἀρχαίας Ἀθήνας.

ΓΛΩΣΣΑ: Ἄπταιστη καθαρεύουσα μὲ ἀπόκλισι πρὸς τὴν ἀρχαΐζουσα, ποὺ τὴ χαρακτηρίζει ὅμως σαφήνεια καὶ ἀκρίβεια καὶ ἀποδίδει μὲ τόση πληρότητα τὶς πυκνὲς οἰκονομικοτεχνικὲς ἔννοιες.

ΥΦΟΣ: Ἀσφαλῶς ψυχρὸ καὶ ξηρό, ἀφοῦ θυμίζει τὸν τόνο τῶν ὑπηρεσιακῶν ἐγγράφων καὶ ἀφοῦ «ἐπενδύει» λογαριασμοὺς μιᾶς ὑπηρεσιακῆς ἐκθέσεως. Δὲν παύει ὅμως νὰ εἶναι πυκνὸ καὶ σφιχτοδεμένο, ἀφήνοντας μιὰ στιλπνότητα ποὺ τοῦ χαρίζει ἡ ὑπερκαθαρεύουσα.

ΕΙΔΟΣ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΟΣ: Εἶναι αὐτὸ τὸ ἀπόσπασμα ἀπὸ τὴν «ἱστορία τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους» μιὰ ἱστορικὴ μελέτη (καὶ εἰδικώτερα μιὰ ἔκθεσι οἰκονομικῆς καταστάσεως).

ΓΕΝΙΚΗ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΙ: Ἐδῶ ὁ μεγάλος ἱστορικός μας, μὲ συστηματικὸ βασάνισμα τῶν πληροφοριῶν (αὐτῶν ποὺ διαθέτει) καὶ σὲ μιὰ σειρὰ λογικῶν του σκέψεων μὲ ἀποδεικτικὴ πορεία —ποὺ θἄλεγε κανεὶς ὅτι θυμίζει προσπάθεια Θουκυδίδου— ὑποστηρίζει ὅτι τὸ Βυζάντιο ἔγινε ἡ μεγαλύτερη κοινωνικὴ καὶ διοικητικὴ δύναμι τῶν τότε λαῶν τοῦ κόσμου τῶν τριῶν ἠπείρων τῆς Μεσογείου, ἐξ αἰτίας κυρίως τῆς οἰκονομικῆς του ὑπεραναπτύξεως.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Βλέπε τὸ ὑπ' ἀριθ. 2 «Γενικαὶ σκέψεις περὶ τοῦ Ἀνατολικοῦ Ἑλληνισμοῦ».

16. Κεραμεικός

Ποίημα Λ. Πορφύρη

«Σελὶς 47 Ἀναγνωστικὸν Δ τάξης ΟΕΔΒ»

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Ἂν ὁ Πορφύρας εἶναι πολὺ εὐαίσθητος δέκτης συγκινήσεων —καὶ εἶναι γνωστὸ αὐτὸ— γιὰ τὴ φθορὰ τοῦ ὄμορφου αὐτοῦ κό-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σμου καὶ γιὰ ὅσα μαραίνονται καὶ σβήνουν, ἐνῶ δὲν θἄπρεπε νὰ γίνεται αὐτὸ τὸ ἀνελέητο κούρσεμα τῆς ζωῆς, ἦταν ἐπόμενο, μόλις περιδιάβασε μετὰ τὶς ἀνασκαφὲς τὰ ἐπιτύμβια λείψανα τοῦ Κεραμεικοῦ (ἐξ ἄλλου κι ἄλλοι ἐδοκίμασαν τὸ ἴδιο· π.χ. ὁ Παλαμᾶς ἔγραψε «οἱ τάφοι τοῦ Κεραμεικοῦ»), νὰ λάβῃ ξεχωριστὴ κι «ἐκλεκτὴ συγκίνησι» καὶ νὰ συνθέσῃ τὸ παρακάτω λυπητερό του ποίημα.

ΝΟΗΜΑ: Ὁ ποιητὴς φαντάζεται —καλύτερα ἔχει ὑποβληθῆ στὴν ἰδέα— ὅτι ὅλες οἱ μορφὲς τῶν ἐπιτυμβίων ἀγαλμάτων τοῦ κεραμεικοῦ, νιοί, νιές, γέροι, ζοῦν καὶ χαίρονται τὸ ἀττικὸ φῶς, γιατὶ οἱ ψυχές τους ἐπέταξαν ἀπὸ τὸν Ἅδη κι ἦρθαν καὶ ἐζωοποίησαν πάλι τὰ ἀγαλματένια κορμιά τους.

Ἔτσι, βλέπει ζωντανεμένη τὴ νιὰ ἀρχόντισσα νὰ παρακολουθεῖ τὸ πουλάκι ποὺ πίνει νερὸ σὲ μιὰ λακκούβα τοῦ μαρμάρου της. Πιὸ πέρα ὁ γερο ἄρχοντας χαιρετιέται μὲ τὸν πεθαμένο —ἐμψυχωμένο τώρα— γιό του μέσα στὴν ἀποθέωσι τῆς ἀνοίξεως. Κι ἀκόμη ὁ μορφονιὸς καβαλάρης ποὺ μέσα στὴ γλαυκὴ ἀπεραντοσύνη τραβάει, πλημμυρισμένος ἀπὸ ζωή, τὸ δρόμο τῶν ὀνείρων του.

ΕΝΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΑΥΤΩΝ:

α) Οἱ δύο πρῶτες στροφές: Ὅλες γενικὰ οἱ ἐπιτύμβιες μορφὲς τοῦ Κ. ἔχουν πάρει τὴν πρώτη τους πνοή.

β) οἱ ὑπόλοιπες 3 στροφές: παρουσίασι τριῶν συγκεκριμένων μορφῶν - συμπλεγμάτων.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ Α' ΕΝΟΤΗΤΟΣ:

Γλωσσικὴ ἑρμηνεία : λιόχαρος (ἥλιος + χαίρομαι) = αὐτὸς ποὺ χαίρεται τὸν ἥλιο, ὁ ἡλιόλουστος. λιώνω: < λιγώνω < ὀλιγώνω = κάνω κάτι ὀλίγον (αὐτὴ εἶναι ἡ ἐκδοχὴ τοῦ Μ. Φιλήντα). Κι' ἔτσι δικαιολογεῖται ἡ ἀσυνήθιστη γραφή του μὲ ι. Κατὰ τὸν Γ. Χατζηδάκι < ἀρ. λειῶ = καθιστῶ τι λεῖον. Καὶ κατὰ Γ. Ψυχάρη < λύω. Ἔτσι, μποροῦμε νὰ γράφωμε: λιώνω, λειώνω, λυώνω. ἀγάλι (καὶ ἀγάλια) = σιγά, ἁπαλὰ < γαληνὰ < ἐπιθ. γαληνὸς = γαλήνιος, ἁπαλός.

Πραγματικῶν ἑρμηνεία : Ἀ τ τ ι κ ὲ ς μ ο ρ φ έ ς: Ἐπιτύμβιες μορφές, εἶναι πολλές, ἀνδρικὲς καὶ γυναικεῖες (μὲ τὰ φίνα, λεπτὰ καὶ ἤρεμα χαρακτηριστικὰ τῆς κλασσικῆς ἐποχῆς) ἄλλες ὑπάρχουν ἐπὶ τόπου, στὸ μουσεῖο τοῦ Κεραμεικοῦ, κι ἄλλες σ' ἄλλα μουσεῖα.

Ἀ γ ά γ λ υ φ α: Τὰ περισσότερα γλυπτὰ τῶν ἀρχαίων ἐλέγοντο ἔτσι (ἀνά + γλύφω)· δηλαδὴ εἶναι μορφὲς σμιλεμένες πάνω σὲ κάτι

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἢ γενικῶς τοποθετημένες ἀμετακίνητα κάπου (τέτοιοι χῶροι ἦσαν τὰ ἀετώματα, οἱ μετόπες, οἱ ζωοφόροι τῶν ναῶν, ἀλλὰ κυρίως οἱ ἐπιτύμβιες στῆλες). Στὴν κυριολεξία εἶναι τὰ «ἀναγεγλυμμένα», ἔτσι ποὺ οἱ γλυφὲς τους νὰ ἐξέχουν κατὰ τὸ ἥμισυ. Τὰ ἄλλα ἀγάλματα ἦσαν φορητὰ ἢ στητά, τοποθετημένα σ' ἄλλους χώρους.

Κ ε ρ α μ ε ι κ ό ς: Ἕνας ἀπὸ τοὺς 174 δήμους τῆς Ἀττικῆς· πῆρε τὴν ὀνομασία του ἀπὸ τοὺς κατοίκους του, ποὺ κυρίως ἠσχολοῦντο μὲ τὴν κεραμική.

Κατέχει τὸ Β.Δ. χῶρο τῆς ἀρχαίας πόλεως. Τὸ Δίπυλον τὸν ἐχώριζε στὸν «ἔσω Κ» (ἐδῶ ἡ ἀγορὰ τῶν ἀρχ. Ἀθηνῶν) καὶ στὸν «ἔξω Κ» (ποὺ ἦταν «τὸ κάλλιστον προάστιον»). Βασικὰ λοιπὸν αὐτὸς ὁ «ἔξω Κ» ἦταν ὁδὸς 41 μ. πλάτους καὶ 1500 μ. περίπου μῆκος, ποὺ κατέληγε στὴν Ἀκαδημία. Στὰ κράσπεδά της ἔθαβαν τοὺς νεκρούς. Ἦταν λοιπὸν τὸ ἐπίσημο νεκροταφεῖο τῶν ἀρχαίων Ἀθηνῶν (κυρίως τιμητικὲς ταφές). Τὸν ἔλεγαν καὶ «ἐπίσημον σῆμα», «πολυάνδριον», «μνῆμα». Ὡς τέτοιο εἶχε καθιερωθῆ ἀπὸ τὸν 6ον αἰώνα, ἡ κατασκευή του ὅμως ἀποδίδεται ἀργότερα, στὸν Κίμωνα (478). Γιὰ τὰ περισσότερα μνημεῖα του μαρτυρεῖ ὁ περιηγητὴς Παυσανίας, ποὺ τοὺς ἀφιερώνει ὁλόκληρο τὸ 29 Κεφάλ. τῶν «Ἀττικῶν» του. Ἀνασκαφὲς τοῦ χώρου ἔγιναν ἀπὸ τὸ 1873 ἀρκετὲς μὲ σπουδαιότερη τὸ 1896. Σήμερα ὁ Κ. θεωρεῖται ἀπὸ τὰ πιὸ ἐνδιαφέροντα ἀρχαιολογικὰ σημεῖα τῶν Ἀθηνῶν (καὶ γιὰ μιὰ γενικὴ κατατόπισι, ὁ «προσκυνητὴς» θὰ τὸν βρῆ 500 μ. περίπου Δ. τοῦ Θησείου καὶ Ν. ἀπὸ τὶς γραμμὲς τοῦ ἠλεκτρικοῦ πρὸς τὸ μέρος τῆς ἀρχαίας ἀγορᾶς).

Καλολογικὰ στοιχεῖα: Γενικῶς σ' ὅλο τὸ Π. ὑπάρχουν πολλὰ στοιχεῖα αἰσθητικῆς ὀμορφιᾶς, ποὺ δὲν εἶναι ἁπλῶς στολίδια ἐξωτερικά, ἀλλὰ συμπληρώνουν καὶ χρωματίζουν τοῦτο τὸ εὐγενικὸ ἐλεγεῖο. Τὰ ἀπανωτὰ κόμματα, ἔπειτα κεῖνες οἱ παθητικὲς καὶ τόσο, μὰ τόσο, βραχυπερίοδες ἀναφωνήσεις: «Τὸ ξέρω», «ὦ ζοῦνε», «εἶν' ἄνοιξι», «γιὰ κοίτα». Μιὰ προσωποποιΐα καὶ ἐμψύχωσι εἶναι ὅλο τὸ Π.

Συγκεκριμένα στὴν α' ἐνότ.: Ὄμορφα τὰ ἐπίθετα· πέτρινα (κορμιά), λιόχαρος (κεραμεικός). Μὰ εἶναι τῆς Ἀττικῆς προνόμιο αὐτὸ τὸ φῶς... Κι ὁ Παλαμᾶς λέει γιὰ τὴν ἀθηναϊκὴ ἡμέρα· «πρωὶ καὶ λιοπερίχυτη καὶ λιόκαλη εἶν' ἡ μέρα». Λευκὲς ψυχές: εἶναι μεταφορὰ (τώρα τὸ λ ε υ κ ὲ ς ἢ λέγεται γιὰ νὰ ταιριάση μὲ τὰ λευκὰ μαρμάρινα σώματά τους ἢ γιὰ νὰ ὑποστηριχθῆ ὅτι εἶναι ἁγνὲς κι ἀθῶες).

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ Β' ΕΝΟΤΗΤΟΣ:

Γλωσσικὴ ἑρμηνεία: Κόχη (ἀρχ. κόγχη) = μικρὴ κοιλότητα, μι-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κρὸ βαθούλωμα. γούβα, ἡ = λάκκος < βυζαν. < ἀρχ. κύβη κατ' ἄλλους ἀπὸ τὸ ἀλβαν. **guve**. ἄτι < τουρκ. **at** = ἄλογο ἱππασίας καὶ γενικὰ ἄλογο. ἀξένοιαστος = ὁ χωρὶς ἔγνοιες, ὁ τελείως ξέγνοιαστος (τὸ α ὄχι στερητικό, ἀλλ' ἐπιτακτικὸ π.χ. ἀδυνατὸς = δυνατός).

Πραγματικῶν ἐρμηνεία : ἡ κόρη: Βέβαια πολλὲς μαρμάρινες γυναικεῖες μορφὲς ἔχομε, ἀλλ' ἐδῶ προφανῶς πρόκειται γιὰ τὸ ἐξοχώτερο γυναικεῖο ἀνάγλυφο, τὴ νεαρὴ Ἥγησώ.

Ὁ γερο - ἄρχοντας: Ἐπίσης ἀπὸ τὰ ὡραιότερα εὑρήματα, ὁ θλιμμένος γέρος πατέρας ποὺ ἀποχαιρετάει τὸ μικρὸ γιό του (τὸν πεθαμένο).

Ὁ μορφονιὸς στὸ κυπαρίσσι: Πρόκειται γιὰ τὴν «κορώνα» τῶν ἐπιτυμβίων τοῦ Κ· τὸ νεαρὸ Ἀθηναῖο ἔφιππο πολεμιστή, τὸ Δεξίλεω (δίπλα σ' αὐτὴ τὴ στήλη ὑπάρχει πράγματι σήμερα ἕνα κυπαρίσσι).

Καλολογικὰ στοιχεῖα : Ἐδῶ ὑπάρχουν οἱ ἀπανωτὲς ἐξαίσιες εἰκόνες, οἱ ὁποῖες εἶναι «ἐκ τοῦ φυσικοῦ». (Δηλαδὴ κάθε ἡμέρα ὁ ἐπισκέπτης τοῦ Κ. τὶς διακρίνει· γιατὶ καθημερινὰ ὑπάρχει σὲ τοῦτο τὸ «στοιχειωμένο» χῶρο αὐτὸ τὸ ἀντάμωμα καὶ τὸ πάντρεμα τοῦ θανάτου καὶ τῆς ζωῆς). Νά τὰ ζευγαρώματα ποὺ μᾶς φέρνουν ρῖγος: Κόρη (Ἥγησὼ) — πουλί, γούβα μαρμάρου — στάλα νεράκι, πατέρας μὲ τὸ παιδί του — λεύκα τραγουδίστρια, μορφονιὸς στὸ ἄτι του — κυπαρίσσι.

Κεντρικὴ ἰδέα : Εἶναι τέτοια ἡ ἀτμόσφαιρα στὸν Κεραμεικὸ ποὺ ὑποβάλλεται κανεὶς στὴν ἰδέα ὅτι ἐκεῖνες οἱ ἐπιτύμβιες μορφὲς ἔχουν νικήσει τὸ χρόνο καὶ τὸ θάνατο καὶ ζοῦν ἀγέραστα καὶ αἰώνια.

Κάποιες παρατηρήσεις πάνω στὸ νόημα: Ἐδῶ θὰ ἀναρωτιόταν λογικὰ κάποιος· αὐτὸ τὸ ζωντάνεμα τῶν πεθαμένων μορφῶν δικαιολογεῖται ἀπ' τὴν ἀθάνατη κι ἀξεπέραστη τέχνη τῶν μαρμάρων τους; ἢ ἀπὸ τὴν ἀξία τους (αὐτῶν τῶν ἀρχαίων «τεθνεώτων», δηλαδὴ ὅτι ἦσαν ὅλοι τους ξεχωριστοὶ καὶ τοὺς πρέπει ἡ ἀναβίωσι καὶ ἡ ἀθανασία; ἢ αὐτή μας ἡ παρήγορη ψευδαισθησία (τοῦ ποιητοῦ μας καὶ ὅλων μας σὰν παρατηρητῶν) δὲν ὀφείλεται στὴ μοναδικότητα αὐτῶν ποὺ βλέπομε, ἀλλὰ στὴ δική μας τὴ διάθεσι καὶ λαχτάρα γιὰ νὰ αὐτοπαρηγορηθοῦμε καὶ νὰ νοιώσωμε λίγο... αἰώνιοι; Αὐτὸ τὸ τελευταῖο φαίνεται πιὸ σωστότερο.

ΓΛΩΣΣΑ: Καθαρή, στρωτή, καλοδουλεμένη καὶ σμιλεμένη ποιητικὴ δημοτικὴ γλῶσσα. Τὸ «καλάμι» τοῦ θλιμμένου μας ποιητοῦ στὶς πιὸ κορυ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

φαῖες ἐπιτυχίες του. Ἂν κοιτάξῃ κανεὶς ξεχωριστά, μιὰ μιὰ τὶς λέξεις, δὲν εἶναι παρὰ οἱ ἁπλὲς καὶ καθημερινὲς στὸ στόμα τοῦ λαοῦ, ἀλλὰ συνδυασμένες μέσα στὸ ὅλο σῶμα τοῦ π. «λειτουργοῦν» τόσο ὄμορφα, σὰν τὰ κομμάτια μιᾶς ἁρμονικῆς ὀρχήστρας...

ΜΕΤΡΟ: Ἔχομε ἐδῶ 5 4στιχες στροφὲς μὲ ἰαμβικοὺς 15σύλλαβους παροξύτονους στίχους μὲ ὁμοιοκαταληξία πλεκτὴ (αβαβ). Ὑπάρχει παλμὸς καὶ δέσιμο, γιατὶ λείπουν οἱ χασμωδίες. Π.χ. τί λυγεράδα στὸ στίχο· «ἐδῶ ποὺ ζοῦσαν φώλιασαν καὶ ζοῦν μαζί μας πάλι»! Συχνοὶ πυκνοὶ καὶ οἱ γνωστοί μας διασκελισμοὶ τοῦ στίχου· π.χ. πού 'χει ἀρχίσει / νὰ τραγουδάει (4η στροφή).

ΥΦΟΣ: Ἁπλὸ κι ἀπέριττο, ἀρητόρευτο, ἁβρὸ καὶ μελαγχολικό. Ὑπάρχει ἐδῶ μέσα ἕνας παραπονιάρης ρυθμὸς κι ἕνας συγκρατημένος θρῆνος· νά μιὰ ἀξιόπρεπη διαμαρτυρία γιὰ ὅσα δὲν ἔπρεπε νὰ χάνωνται...

ΑΞΙΟΜΝΗΜΟΝΕΥΤΟΙ ΣΤΙΧΟΙ: Ὅλοι βέβαια οἱ στίχοι εἶναι ἔξοχοι καὶ τέτοιοι γιὰ νὰ τοὺς ψελλίζῃ κανεὶς μέσα σὲ σημερινὸ χριστιανικὸ κοιμητήρι, ἢ νὰ τοὺς ἀναγράψῃ ἐκεῖ στὰ ἐπιτύμβια μάρμαρα. Ξεχωρίζουν ὅμως οἱ: α) «Ἡ κόρη μὲ σκυφτά... πουλί», β) «τοῦ γυιοῦ του... χέρι», γ) «κι ὕστερα ἀκόμη ὁ μορφονιός... πλάϊ»· καὶ σκέφτεται κανεὶς ἐδῶ: Αὐτὴ εἶναι ἡ ὀδύνη τῆς ζωῆς. Πότε θὰ σταματήσῃ τοῦτος ὁ ἀβάσταχτος πόνος νὰ νοιώθωμε ἢ νὰ βλέπωμε νέους ὁριζοντιωμένους καὶ ἀξύπνητους χάμω στὰ κυπαρίσσια;;;

Ψυχολογικὴ ἑρμηνεία : Σ' αὐτὸ τὸν «στοιχειωμένο» χῶρο ποὺ ὑπάρχει ἕνα παράξενο ἀγκάλιασμα ζωντανῶν καὶ πεθαμένων, σ' αὐτὴ τὴ «μέθεξι» ζωϊκῆς ἀνάβρας, ἀλλὰ καὶ «σκιᾶς θανάτου», ἐπόμενο εἶναι κι ἡ ψυχή μας νὰ δονεῖται ἀπὸ ἀνάμικτα συναισθήματα· νά, μιὰ ψευδαίσθησι χαρᾶς ὅτι ἡ ζωὴ θριαμβεύει καὶ ὅτι δὲ σβήνουν τὰ ὡραῖα πράγματα. Κι ἀκόμη μᾶς κρυφοβόσκει μιὰ ἐλπίδα, σὰν ὅταν θυμώμαστε τὶς δοξασίες τῆς μυθολογίας μας γιὰ τὴ χάρι ποὺ ἐδόθη σὲ μερικὲς προνομιοῦχες μορφὲς νὰ ἐναλλάσσουν χρονικὰ διαστήματα διαμονῆς στὸν Ἅδη καὶ οὐρανὸ καὶ διαμονῆς στὴ γῆ μας... Ἀλλὰ συνάμα καὶ μιὰ ἀσήκωτη μελαγχολία ὅτι τὸ ὄμορφο αὐτὸ ὄνειρο θὰ διαλυθῆ καὶ τὶς ὀμορφιὲς ποὺ τὶς ἐσφράγισε τὸ χνῶτο τοῦ θανάτου —ἀλλοίμονο!— δὲν εἶναι πιὰ «ἐκ τοῦ κόσμου τούτου».

ΕΙΔΟΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝ.: Ποίημα λυρικώτατο, ἐλεγειακῆς μορφῆς, μάλιστα στὴν κυριολεξία τοῦ ὅρου, ἀφοῦ στεναγμοὶ «ἐκ βαθέων» ἀκούγονται ἐδῶ μέσα καὶ πόνοι πλανιῶνται καὶ συμμετοχὴ τοῦ συναισθηματικοῦ «Ἐγὼ» ὑπάρχει.

ΣΧΟΛΗ - ΠΕΡΙΟΔΟΣ - ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ: (Βλέπε τὸ π. «Ἑσπερινὸς» τοῦ ἰδίου ποιητοῦ, τοῦ παρόντος).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΓΕΝΙΚΗ ΕΝΤΥΠΩΣΙ: Τί εἶναι λοιπὸν ὁ «Κεραμεικὸς» τοῦ Πορφύρα; Νά, ἕνα βαθύτατο ἐλεγεῖο, ποὺ ὁ δημιουργός του κατώρθωσε μὲ ὄμορφη συνεργασία μορφῆς καὶ περιεχομένου νὰ δώση ὅλη του τὴν ὀδύνη (ἀλλὰ διακριτικὰ καὶ ἀξιόπρεπα) καὶ νὰ κάμη τὴ διαμαρτυρία του γιὰ κεῖνα ποὺ χάνονται. Παράλληλα ὅμως καὶ μιὰ τόλμη... νὰ ἀντλήση ἐλπίδα γιὰ ἀθανασία καὶ αἰώνια ἐπιστροφή. Πάντως ἐκεῖνο ποὺ πλεονάζει καὶ ξεχειλίζει ἐδῶ μέσα εἶναι ὁ βουβὸς πόνος· ἔτσι ποὺ συλλογιέται κανείς: καλύτερα ποὺ τὸ ἄφησε ὁ ποιητὴς καὶ τὸ ἐσταμάτησε σ' ἐκεῖνο τὸ «τοῦ ὀνείρου», γιατί, ἂν συνέχιζε, σίγουρα θὰ συνέχιζε μὲ λυγμούς...

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: (Βλέπε τὸ ποίημα, «Ἑσπερινός», τοῦ Πορφύρα, τοῦ παρόντος).

17. Στὶς Θερμοπύλες

Ποίημα: Κ. Παλαμᾶ

(Ἀναγνωστικὸν Ο.Ε.Δ.Β. σελ. 28)

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: «Λακεδαιμόνιοι δὲ ἅτε ἐπιστάμενοι τὸν μέλλοντα σφίσι ἔσεσθαι θάνατον ἐκ τῶν περιιόντων τὸ οὖρος, ἀποδείκνυντο, ρώμης ὅσον εἶχον μέγιστον, ἐς τοὺς βαρβάρους παραχρεώμενοί τε καὶ ἀτέοντες. Δούρατα μὲν νυν τοῖσι πλέοσι αὐτῶν τηνικαῦτα ἤδη ἐτύγχανε κατεηγότα, οἱ δὲ τοῖσι ξίφεσι διεργάζοντο τοὺς Πέρσας...».

Ἡρόδ. πολ. (VII, 223) : Οἱ Λακεδαιμόνιοι δὲ γνωρίζοντας σὰν ἀβέβαιο τὸν θάνατό τους ἀπ' αὐτοὺς ποὺ κατέβηκαν ἀπ' τὸ βουνό, ἐπέδειχναν τὴ μεγαλύτερη δύναμί τους κατὰ τῶν βαρβάρων ἀψηφοῦντες τὴ ζωή τους ὄντας ἔξω φρενῶν. Τὰ δόρατα τῶν περισσοτέρων ἔσπασαν κι ἐφόνευαν μὲ τὰ ξίφη τοὺς Πέρσες.

Ἐθνικὴ εὐγνωμοσύνη χρωστᾶμε στὸν πατέρα τῆς Ἱστορίας Ἡρόδοτο, ποὺ ἦταν τυχερό του νὰ μᾶς ἀφήση τὶς παραπάνω γραμμές, ποὺ εἶναι ἀψευδεῖς μάρτυρες τῆς αὐτοθυσίας τῶν Ἑλλήνων.

ΝΟΗΜΑ: Ὁ Λεωνίδας βρίσκεται στὶς Θερμοπύλες· πολεμᾶ γιὰ τὴν ἐλευθερία· μὲς στὴν καρδιά του δίδυμοι θεοὶ κυβερνοῦν: ἡ λατρεία τῆς πατρίδος κι ἡ καταφρόνησι τοῦ θανάτου. Μ' αὐτή του τὴ θυσία ἔγινε μεγάλος ἥρωας κι ἡ Ἱστορία μὲ χρυσᾶ γράμματα ἔγραψε τ' ὄνομα τῆς γεννήτρας τοῦ Λεωνίδα τῆς Σπάρτης καὶ τὴν ἔβαλε πλάι στὴ μεγάλη

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἀθήνα. Μαζὶ μὲ τὸν Λεωνίδα κι ἄλλοι τριακόσιοι, λεβέντες, νέοι, ὠφέλιμα παλληκάρια μάχονται σὰν Διγενῆδες καὶ μετὰ πολλὲς ἐπιτυχίες γέρνουν στὰ μαρμαρένια ἁλώνια. Ὁ δρόμος τους εἶναι χορὸς κι ὁ θάνατός τους ξεφάντωμα, πούλαμπε κι ἐφώτισε τὴν πόρτα τοῦ Ἅδη, τὴν Ἀχερουσία· γιὰ ν' ἀποφύγουν τοῦ ἥλιου τὸ καῦμα ἔβαλαν σκιάδι τὴ θυσία. Ἀπὸ τότε στὸν ἀγέρα ἔμεινε τὸ βούισμα, ἡ κλαγγὴ τῆς μάχης κι ἔγινε κλαγγὴ τῶν χρυσαετῶν καὶ τὴν ἀντιλαλοῦν οἱ γύρω βουνοκορφὲς καὶ τὴν αὐξάνουν στὸν αἰῶνα καὶ δὲν ξεχνιέται. Κι εἶναι ἡ κλαγγὴ κι εἶναι τοῦτο τὸ βούισμα: «Ζῆσε, πατρίδα μας δοξασμένη· ξένε, σὰν φτάσης ποτὲ στὴ Σπάρτη, πές της πὼς μᾶς εἶδες ἐδῶ πεσμένους αἰώνια πιστοὺς στὸ πρόσταγμά της».

ΕΝΟΤΗΤΕΣ - ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥΤΩΝ: Α΄ ἑνότης 1 - 4 στροφή: «Ὁ ἡρωϊκὸς θάνατος τοῦ Λεωνίδα καὶ τῶν 300 στὶς Θερμοπύλες». Β΄ ἑνότης 5 - 6 στροφή: «ἡ διαιώνισις τῆς ἀνδρείας τῶν νεκρῶν».

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ Α΄ ΕΝΟΤΗΤΟΣ:

Γλωσσικὴ ἑρμηνεία: Πύρη, ἡ (πύρα, πυράδα) = ζέστη, ἀκτινοβολία· Ἰσκιώνω (ἡσκιώνω) = σκιάζω, ἀποκρύπτω μὲ σκιὰ (ἀπὸ τὸ ἥσκιος (σκιὰ) τὸ ἢ κατὰ τὸ ἥλιος).

Πραγματικῶν ἑρμηνεία: Θερμοπύλες, οἱ = Τὰ στενὰ τῶν Θερμοπυλῶν βρίσκονται Ν. τῶν ἐκβολῶν τοῦ Σπερχειοῦ· τὸ 480 π.Χ. χωροῦσε μία ἄμαξα νὰ περάσῃ· σήμερα ὅμως ἀπὸ τὶς μακροχρόνιες προσχώσεις τοῦ Σπερχειοῦ ἔχει πλάτος 3.500 μ. περίπου. Ἂν δὲν εἶχε στηθῆ τὸ ὑπερφυσικὸ σὲ μέγεθος ἄγαλμα τοῦ Λεωνίδα, δὲ θὰ ξεχώριζε κανεὶς τὸ μέρος καθὼς θὰ περνοῦσε. Τριακόσια κυπαρίσσια ἔχουν φυτευθῆ ἐκεῖ γιὰ νὰ θυμίζουν τοὺς γενναίους πολεμιστές· ὁ χῶρος τῶν Θερμοπυλῶν, ποὺ πάνω του ἐκτείνεται τὸ Καλλίδρομο καὶ δίπλα ὁ Μαλλιακὸς κόλπος εἶχε ἀνέκαθεν στρατηγικὴ σημασία. Ἐκτὸς ἀπ' τοὺς 300 Σπαρτιάτες καὶ τοὺς 700 Θεσπιεῖς, ποὺ ἀγωνίστηκαν γιὰ νὰ κρατήσουν τὸν ἐπιδρομέα καὶ ὑστερώτερα ἔχουν γίνει πολλὲς συμπλοκὲς (Γαλάτες 279 π.Χ., Ρωμαῖοι 191 π.Χ., Γότθοι 395 μ.Χ., Σταυροφόροι 1205, Τοῦρκοι 1821, Γερμανοὶ 41). Οἱ Θερμοπύλες ἔχουν γίνει σύμβολο αὐτοθυσίας ὄχι μόνο στοὺς Ἕλληνες, ἀλλὰ καὶ σ' ὅλο τὸν κόσμο. Λεωνίδας: γυιὸς τοῦ Ἀναξανδρίδου· ὁ ἔνδοξος βασιλιὰς τῆς Σπάρτης, ποὺ ἔλαχε ὁ κλῆρος νὰ ἀποθανατίση τὸ ὄνομά του, τὴ Σπάρτη, τὴν Ἑλλάδα μὲ τὴ θυσία του. Ὁ Λεωνίδας δὲν περιωρίσθη μόνο στὴν ἄμυνα, ἀλλὰ ἔκαμε καὶ σφοδρὴ ἐπίθεσι κατὰ τῶν Περσῶν. Τὸ «μολὼν λαβὲ» τοῦ Λεωνίδα ἔχει γίνει δίδαγμα, προσταγὴ καὶ χρέος τῶν Ἑλλήνων ὅλων τῶν ἐποχῶν. Ἱ σ τ ο ρ ί α: Εἶναι ἡ ἐπιστήμη ποὺ μελετᾶ καὶ ἑρμηνεύει ὅλα τὰ γεγονότα, ποὺ ἐπέδρασαν ἄμεσα ἢ ἔμμεσα

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

στὶς τύχες τοῦ ἀνθρωπίνου γένους· ἡ ἱστορία ἐξετάζει, καθορίζει καὶ ἑρμηνεύει τοὺς παράγοντες τῆς ἱστορικῆς ἐξελίξεως τῆς ἀνθρωπότητος. Τρακόσοι καὶ ἄλλοι Λεωνίδες = Ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς 300 Σπαρτιᾶτες στὶς Θερμοπύλες παρέμειναν, μετὰ τὴν ἀπομάκρυνσι τῶν συμμάχων ἀπὸ τὸν Λεωνίδα, καὶ ἔπεσαν μέχρις ἑνὸς καὶ 700 Θεσπιεῖς: «Θεσπιέες δὲ ἑκόντες μάλιστα, οἵ οὐκ ἔφασαν ἀπολιπόντες Λεωνίδην καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ ἀπαλλάξεσθαι, ἀλλὰ καταμείναντες συναπέθανον. Ἐστρατήγεε δὲ αὐτῶν Δημόφιλος Διαδρόμεω». (Ἡρόδ. VII 222). Τιμὴ μεγάλη πρέπει λοιπὸν καὶ στοὺς 700 Θεσπιεῖς. Δ ι γ ε ν ῆ δ ε ς: Διγενὴς Ἀκρίτας = γυιὸς τοῦ Ἐμίρη τῆς Συρίας Μοσοὺρ καὶ τῆς Εἰρήνης, κόρης τοῦ Βυζαντινοῦ Ἀνδρόνικου Δούκα· ἦταν στὴν ψυχὴ καὶ στὸ σῶμα ὁ ἀνίκητος φρουρὸς τοῦ Βυζαντίου. Ἀπὸ τὰ πολλά του κατορθώματα ἔγινε σύμβολο τῆς ἀνδρείας καὶ τῆς λεβεντιᾶς τῶν Ἑλλήνων· εἶναι ὁ Κεντρικὸς ἥρωας τοῦ μεγάλου κύκλου τῶν τραγουδιῶν τοῦ Μεσαίωνα, τοῦ Ἀκριτικοῦ. Μ α ρ μ α ρ έ ν ι α ἁ λ ώ ν ι α = Ἡ πάλη σὲ διάφορες παραλλαγὲς (Δημ. ποιήσεως) γίνεται μὲς στὸ παλάτι του, σὲ ἄλλες ὁ «Χάρος μὲ χωσιὰ μακριὰ τονε βιγλίζει / κι ἐλάβωσέ του τὴν καρδιὰ καὶ τὴν ψυχὴ τοῦ πῆρε» καὶ στὸ δικό μας ποίημα γίνεται στὰ μαρμαρένια ἁλώνια. «...Εἰς τὸν Διγενῆ Ἀκρίταν ἀποκορυφοῦνται οἱ πόθοι καὶ τὰ ἰδεώδη τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, διότι ἐν αὐτῷ συμβολίζεται ἡ μακραίων καὶ ἄληκτος πάλη τοῦ Ἑλληνικοῦ πρὸς τὸν μουσουλμανικὸν κόσμον...» (Ν. Πολίτης). Ἀ χ ε ρ ο υ σ ί α ἡ = ἑλώδης λίμνη στὴν Ἤπειρο· Αὐτὴ θεωροῦσαν οἱ ἀρχαῖοι σὰν εἴσοδο τοῦ Ἅδη. Σ' αὐτὴ τὴ λίμνη χύνονται τὰ ποτάμια κωκυτὸς καὶ Ἀχέρων. Ἐκεῖ ὡδηγοῦντο οἱ ψυχὲς τῶν νεκρῶν καὶ τὶς ἔπαιρνε ὁ ἀγγελιαφόρος τῶν θεῶν Ἑρμῆς (Ψυχοπομπὸς) καὶ τὶς παρέδιδε στὸ Χάρο.

Ψυχολογικὴ ἑρμηνεία: Στὴν ἑνότητα αὐτὴ καὶ σὲ πρῶτο πλάνο κυριαρχεῖ τὸ αὐτοσυναίσθημα συνδεόμενο μὲ τὸ συναίσθημα τῆς τιμῆς καὶ ἀκολουθοῦν τὰ ἠθικὰ καὶ θρησκευτικὰ συναισθήματα, ποὺ πληροῦν τοὺς ἥρωες καὶ ποὺ κάνουν τὸν ἀναγνώστη ἢ τὸν ἀκροατὴ νὰ νιώθη ἐθνικὴν ὑπερηφάνειαν, αἰωνίαν ὑποχρέωσιν καὶ εὐγνωμοσύνην πρὸς τοὺς μαχητὲς τῶν θερμοπυλῶν, οἱ ὁποῖοι ἔδωσαν ὅ,τι εἶχαν πολύτιμο γιὰ μιὰ ἰδέα· τὴν ἰδέα τῆς ἐλευθερίας.

Καλολογικὰ στοιχεῖα: Κοσμητικὰ ἐπίθετα: δίδυμοι, μεγαλομάρτυς, ὁλόχρυσο, καρπερά, μαρμαρένια. Σύνθετα: μεγαλομάρτυς, ὁλόχρυσο· παρομοίωσις = (σὰν) χορὸς ὁ δρόμος τους· Μεταφορές: Κυβερνῆτες, ὁλόχρυσο, καρπερά, Διεγνῆδες, ἰσκιώνει· Συνεκδοχὴ = Ἀχερουσία· Ὑπερ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

βατὰ σχήματα = Κυβερνῆτες μὲς στὴν καρδιά του δίδυμοι· στὰ μαρμαρένια τὸ χάρο ἁλώνια· βρίσκουν, καὶ ἰσκιώνει τους, τὴ θυσία· εἰκόνες = ἡ 3 καὶ 4 στροφή. Ἀναχρονισμός = Διγενῆδες· ἀσύνδετο = τοῦτο βρίσκεται στὴν 3 στροφή· ὀξύμωρο (ἢ παραδοξολογία) = στ. 15 καὶ 16 (γιὰ νὰ ἀποφύγουν δηλ. τὴ ζέστη τοῦ ἥλιου, βρῆκαν σκιάδιο τὴν θυσία!

Νοήματα : = 1) ὅποιος λατρεύει τὴν πατρίδα καὶ καταφρονεῖ τὸν θάνατο, εἶναι ἥρωας.

2) Τοὺς ἡρωϊσμοὺς κάποιου μνημονεύει ἡ ἱστορία.

3) Ἡ ζωὴ δὲ λογαριάζεται μπρὸς στὴ λευτεριά.

4) Καλὸν ἐντάφιον εἶναι ὁ ὑπὲρ τῆς πατρίδος θάνατος.

Περίληψι α' ἑνότητος: Οἱ ἥρωες τῶν Θερμοπυλῶν ἀγωνίστηκαν καὶ ἔπεσαν γιὰ τὴν ἐλευθερία τῆς πατρίδος.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ Β' ΕΝΟΤΗΤΟΣ:

Γλωσσικὴ ἑρμηνεία : Κλαγγάζω (ἐπὶ πτηνῶν) = κραυγάζω, (ἐπὶ ὅπλων) = παράγω κλαγγήν = κρότον ὅπλων συγκρουομένων· χιλιάζουν = αὐξάνουν εἰς χίλια, πολλαπλασιάζουν· κορφὲς = κορυφὲς (κατὰ συγκοπή)· πεσμένοι = σκοτωμένοι.

Πραγματικῶν ἑρμηνεία : Χρυσάετος ὁ = εἶδος ἀετοῦ· βασιλικὸς ἀετὸς ἢ σταυραετὸς εἶναι σύμβολο δυνάμεως· στροφὴ 6 = ἡ στροφὴ αὐτὴ εἶναι παράφρασι γνωστοῦ ἐπιγράμματος τοῦ Σιμωνίδη τοῦ Κείου (556 - 468 π.Χ.) :

«Ὦ ξεῖν', ἀγγέλλειν Λακεδαιμονίοις, ὅτι τῇδε
κείμεθα τοῖς κείνων ῥήμασι πειθόμενοι».

Ψυχολογικὴ ἑρμηνεία: Τὸ συναίσθημα τῆς τιμῆς κορυφώνεται στὴν τελευταία στροφή· ὁ ποιητὴς αἰσθάνεται ἐκτίμησι, θαυμασμὸ καὶ σεβασμὸ στὴν 5η στροφὴ καὶ ὑπογραμμίζει τὸ συναίσθημα τιμῆς στὴν 6· Ἔτσι κάνει τὸν ἀναγνώστη νὰ νιώθη τὰ ἴδια συναισθήματα καὶ ἐπὶ πλέον συναισθήματα συμπαθείας, φιλοτιμίας καὶ ἄμιλλας.

Καλολογικὰ στοιχεῖα: Κοσμητικὰ ἐπίθετα: δοξασμένη, πιστοί· σύνθετα: χρυσάετοι, ἀντιλαλοῦνε· παρομοίωσι = σὰ νὰ κλαγγάζουν· μεταφορά: πεσμένοι.

Νοήματα β' ἑνότητος : 1) «Ὅσο μεγαλύτερος εἶναι ὁ κίνδυνος, τόσο μεγαλύτερη εἶναι ἡ Δόξα».

2) «Ἡ φήμη εἶναι ἡ εὐωδία τῶν καλῶν πράξεων».

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

3) «Ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν πατρίδα εἶναι ἰσχυροτέρα καὶ ἀπὸ τὴν λογική».

Σχετικὰ γνωμικά: «Κλεῖσε μέσα στὴν ψυχή σου τὴν Ἑλλάδα καὶ θὰ αἰσθανθῆς νὰ λαχταρίζῃ μέσα σου κάθε εἶδους μεγαλεῖο» (Σολωμός)· «Ἐν γὰρ τοῖς πόνοις αὔξεται ἡ πατρὶς» (Ἐπίχαρμος)· «φιλῶ τέκν' ἀλλὰ ἐμὴν πατρίδα μᾶλλον φιλῶ» (Ηλούταρχος)· «Εἷς οἰωνὸς ἄριστος ἀμύνεσθαι περὶ πάτρης» (Ὅμηρος)· «Μητρός τε καὶ πατρὸς καὶ τῶν ἄλλων προγόνων ἁπάντων τιμιώτερον ἐστιν ἡ πατρὶς καὶ σεμνότερον καὶ ἁγιώτερον καὶ ἐν μείζονι μοίρᾳ, καὶ παρὰ θεοῖς καὶ παρ' ἀνθρώποις τοῖς νοῦν ἔχουσι» (Πλάτων).

Περίληψι β' ἑνότητος : Ἀναγνώρισι τῆς θυσίας τῶν ἡρώων· ἡ ἀνδρεία τῶν νεκρῶν εἶναι δόξα καὶ τιμὴ γιὰ τὴν πατρίδα.

ΣΥΝΔΕΣΙ ΤΩΝ ΝΟΗΜΑΤΩΝ: Ὅποιος λατρεύει τὴν πατρίδα καὶ καταφρονεῖ τὸν θάνατο, εἶναι ἥρωας· Τοὺς ἡρωισμοὺς κάποιου μνημονεύει ἡ Ἱστορία· ἡ ζωὴ δὲ λογαριάζεται μπρὸς στὴν λευτεριά· καλὸν ἐντάφιον εἶναι ὁ ὑπὲρ τῆς πατρίδος θάνατος· ὅσο μεγαλύτερος εἶναι ὁ κίνδυνος, τόσο μεγαλύτερη εἶναι ἡ δόξα· ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν πατρίδα εἶναι ἰσχυροτέρα καὶ ἀπὸ τὴν λογική.

Κεντρικὴ ἰδέα : Οἱ Θερμοπύλες εἶναι αἰώνιο τρόπαιο φιλοπατρίας καὶ ἡρωϊσμοῦ.

Ἀξιομνημόνευτες φράσεις: Ἡ πρώτη στροφὴ πρέπει ὁπωσδήποτε νὰ εἶναι γραμμένη βαθιὰ στὴν ψυχὴ κάθε Ἑλληνόπουλου, γιατὶ ἔχει ὑψηλὲς καὶ μεγαλόπρεπες ἰδέες· ἡ τρίτη στροφὴ θυμίζει τὸν αἰώνιο γιὰ τὴν ἐλευθερία ἀγῶνα τῶν Ἑλλήνων. «... γιὰ νὰ ξεφύγουν τοῦ ἡλιοῦ τὴν πύρη, / βρίσκουν, καὶ ἰσκιώνει τους, τὴ θυσία»· πόσο μᾶς θυμίζει τοῦ Σολωμοῦ «... ἀλλ' ἥλιος, ἀλλ' ἀόρατος αἰθέρας κοσμοφόρος / ὁ στῦλος φανερώνεται μὲ κάτου μαζωμένα / τὰ παλληκάρια τὰ καλά, μ' ἀπάνου τὴ σημαία...» (Ἐλεύθεροι πολιορκημένοι Γ' Σχ.)· λάτρεμα τῆς πατρίδας· θεοὶ κυβερνῆτες· λεβεντιά, νιᾶτα, καρπερὰ χρόνια· χρυσάετοι σὰ νὰ κλαγγάζουν.

ΥΦΟΣ: Τὸ ὕφος εἶναι ὑψηλό· τὸ διακρίνει εὐγένεια καὶ μεγαλοπρέπεια· μὲ τὸ ὑψηλὸ ὕφος ἐκφράζονται ἰδέες μεγάλες, ποὺ κατευθύνουν τὸν ἄνθρωπο σὲ σπουδαῖα θέματα τῆς ζωῆς του.

ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΜΕΤΡΟ: Ἡ γλῶσσα εἶναι δημοτικὴ μὲ λίγα στοιχεῖα καθαρευούσης (ὑψώθη, μεγαλομάρτυς, χρυσάετοι). Ὁ ποιητὴς διαλέγει τὶς λέξεις (λάτρεμα, δίδυμοι κυβερνῆτες, χρυσάετοι, καρπερὰ χρόνια, κλαγγάζουν κ.ἄ) καὶ πετυχαίνει μιὰ πρωτόφαντη ἔκφρασι τῶν ἰδεῶν του.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Στὸ μέτρο κάθε στίχος χωρίζεται σὲ δυὸ ἡμιστίχια· τὸ α΄ ἔχει 6 συλλαβὲς καὶ τὸ β΄ 4 ἢ καὶ τὰ δυὸ ἡμιστίχια ἔχουν ἀπὸ 5 συλλαβές· ὁ χωρισμὸς ὅμως αὐτὸς δὲν ἀναιρεῖ τὴν ἑνότητα τοῦ στίχου· στὸ μέτρο τοῦτο ὁ ποιητὴς θέλει νὰ δώση ἐλεγειακὸ χαρακτῆρα, ἀρχαιοπρέπεια καὶ μεγαλοπρέπεια, ὅπως ἁρμόζει στὸ περιεχόμενο. Τὸ εἶπαν ἰαμβικὸ δεκασύλλαβο μέτρο· ὅταν ὅμως χωρίσουν τὰ δυὸ ἡμιστίχια, βλέπουμε ὅτι ἔχουμε σὲ κάθε ἡμιστίχιο ἕνα δάκτυλο κι ἕνα τροχαῖο (-υυ / -υ)· τοῦτο τὸ βρίσκουμε ἄνετα σὲ 17 στίχους· ἐδῶ ὁ ποιητὴς ἐφαρμόζει τὸν ἀρχαιοπρεπῆ Ἀδώνειο στίχο ἢ Σαπφικὸ (χρύσιον / ἦλθες - δηῦτε κά / λημι)· (Τὸν Ἀδώνειο στίχο χρησιμοποίησε κι ὁ Κάλβος, μὲ μοναδικὴ ἐπιτυχία, σὰν μέτρο τοῦ 5ου στίχου κάθε στροφῆς). Ὑπάρχουν μικρὲς δυσκολίες σὲ 7 στίχους, γιὰ νὰ θεωρηθῆ πλῆρες τὸ Σαπφικὸ τοῦτο μέτρο (οἱ στίχοι αὐτοὶ εἶναι οἱ: 3, 4, 6, 7, 13, 16, 17) ἀλλὰ ὁπωσδήποτε σὰν ἰαμβικὸς δεκασύλλαβος παρουσιάζει πολλὰ προβλήματα μέτρου καὶ κυρίως ρυθμοῦ.

Συνιζήσεις πρέπει νὰ γίνουν = θεοί, ἥρωας, ὄνομ (α ὁ) λόχρυσο, πλάι, Λεωνίδες, χάρ (ο α) λώνια, (ἡ Ἀ) χερουσία, τ (οῦ ἡ) λιοῦ, καὶ ἰ) σκιώνει, ἀκόμ (α ἀ) πόμεινε, βούισμα, χρυσάετοι, τ (ὁ ἀ) ντιλαλοῦνε, Ξέν (ε ἄ) ν. Τὸ ποίημα ἔχει 6 4στιχες στροφές· ἡ ὁμοιοκαταληξία του εἶναι πλεχτή.

ΕΙΔΟΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΗΜΑΤΟΣ: Τὸ λογοτέχνημα τοῦτο ἀνήκει στὴν λυρικὴ ποίησι χωρὶς ἰδιαίτερα μεγάλην ἔκτασι παρὰ τὴν σπουδαιότητα τοῦ θέματος· θὰ μποροῦσε νὰ εἶναι μιὰ ὠδή, ἀφοῦ στὸ περιεχόμενό της τουλάχιστο εἶναι ὠδή, ἀλλ' ὁ ποιητὴς ἤθελε νὰ ἀναφερθῆ στοὺς ἐξέχοντες ἥρωες μὲ τόνο σοβαρό, ἀλλὰ καὶ περιωρισμένη σύνθεσι. Μὲ τὸ ὑψηλό του ὕφος, τὶς διαλεγμένες, χωρὶς παιχνιδίσματα, ἐκφράσεις, μὲ τὴν ἀρχαιοπρέπεια τοῦ μέτρου καὶ τὸ ἀνεπανάληπτο περιεχόμενο τοῦ θέματος τὸ ποίημα τοῦτο φαντάζει σὰν δωρικὸς ναός, ποὺ σοβαρὸς κι ἐπιβλητικὸς σπαθίζει τὸ γαλάζιο στερέωμα τοῦ ἑλληνικοῦ οὐρανοῦ.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: (βλ. «ὀνειρεμένη προσευχή»).

18. «Γενικαὶ σκέψεις περὶ τοῦ ἀνατολικοῦ ἑλληνισμοῦ»

Κ. Παπαρρηγοπούλου

(Ἀναγνωστικὸν Ο.Ε.Δ.Β. σελ. 29)

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Ὁ Κ. Παπαρρηγόπουλος, ὁ ἐθνικός μας ἱστορικός, εἶναι γνωστό, τοὐλάχιστον στοὺς μελετητές του, ὅτι προσεπάθησε σὲ κάθε

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σελίδα του —δὲν εἶναι ὑπερβολὴ— ν' ἀποδείξη τὸ ρόλο τῆς οἰκουμενικῆς ἀποστολῆς τοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ τὸ θαῦμα τῆς ἑλληνικῆς «διαρκείας». Ἂν λοιπὸν εἶναι ἀξιομελέτητη καὶ ἀξιοπρόσεκτη ἡ ἀνὰ τοὺς αἰῶνες συμβολὴ τοῦ ἑλληνισμοῦ, σὲ πόσο μεγαλύτερο βαθμὸ τώρα; δηλαδὴ στοὺς τελευταίους ἑλληνιστικοὺς χρόνους καὶ στὸν 1ον αἰώνα μ.Χ., σ' αὐτὴ τὴν κοσμοϊστορικὴ καμπὴ ποὺ βρίσκονται σὲ σύγκρουσι οἱ δυνάμεις: Ἀνατολικὸς ἑλληνισμός, ρωμαιοκρατία, Χριστιανισμός, βαρβαρικὲς ἐθνότητες.

ΝΟΗΜΑ: Εἶναι γνωστὸ ὅτι, μὲ τὶς κατακτήσεις τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου στὴν ἀνατολὴ μέχρι τὶς Ἰνδίες, ἐδημιουργήθη μιὰ ἀπέραντη ἑλληνικὴ ἐπικράτεια, ἡ ὁποία παρὰ τὸ διαμελισμό της ἀπὸ τοὺς διαδόχους του σὲ διάφορα κράτη, καὶ μάλιστα ἀντιμαχόμενα, δὲν ἔπαυσε νὰ ἔχη τὶς φωτοβόλες ἑστίες της καὶ ν' ἀσκῆ τὴν οἰκουμενική της ἐπίδρασι (οἱ λεγόμενοι ἑλληνιστικοὶ χρόνοι, οἱ 3 τελευταῖοι αἰῶνες π.Χ.). Ἀλλὰ κι ὅταν οἱ Ρωμαῖοι (ἡ νέα μεγάλη δύναμι καὶ πραγματικότητα), στὸ τέλος τοῦ 1ου π.Χ. αώνα, ἐκυριάρχησαν σ' αὐτὲς τὶς ἑλληνικὲς ἑστίες, δὲν κατώρθωσαν ν' ἀλλάξουν τὸν πολιτισμὸ καὶ τὸ χαρακτήρα τῶν κατακτηθέντων. Οἱ κυβερνήσεις μόνον ἦσαν ρωμαϊκές, ἀλλὰ σιγὰ σιγὰ στὸν ἴδιο αὐτὸ γεωγραφικὸ χῶρο κι ἐπάνω στὴν παρηκμασμένη πιὰ Ρώμη ἀνεβίωσε ὁ ἑλληνισμός, (πρόκειται γιὰ ἕνα ἀπὸ τὰ σημαντικώτερα καὶ θαυμαστότερα φαινόμενα τῆς παγκοσμίου ἱστορίας, γιὰ τὴ βυζαντινὴ αὐτοκρατορία). Αὐτὸς ὁ νέος λοιπὸν ἑλληνισμὸς ἐνισχύθη, ἐπροχώρησε καὶ ἐγιγαντώθη ἀπὸ τὸν ἐμφανισθέντα σ' αὐτὴ τὴν κρίσιμη φάσι Χριστιανισμό. Ἔκτοτε οἱ δύο αὐτὲς κοσμογονικὲς δυνάμεις συμπορεύονται συμμαχικὰ ἀλληλοβοηθούμενες, ἔτσι ποὺ ἡ μία ὀφείλει ὄχι μόνο τὴ λάμψι της, ἀλλ' αὐτὴ τὴν ἴδια τὴν ὕπαρξί της στὴν ἄλλη. Ὁ ἑλληνισμὸς ἔδωσε τὸν φιλοσοφικό του ἐξοπλισμὸ καὶ τὴ γλῶσσα του (τὴν κοινὴ ἑλληνικὴ γλῶσσα, ποὺ χωρὶς αὐτὴ ἡ θρησκεία τοῦ Ναζωραίου θὰ «φυτοζωοῦσε» καὶ δὲ θὰ διεδίδετο, γιατὶ ἡ ἑβραϊκὴ καὶ ρωμαϊκὴ γλῶσσα ἦσαν ἀνίσχυρες νὰ κάμουν κάτι τέτοιο). Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ὁ ἑλληνισμὸς θὰ παρήκμαζε ἐπικίνδυνα, ἐὰν δὲν τὸν ἐτόνωνε καὶ δὲν τοῦ ἔδινε τὸ νέο ἑλληνο - ὀρθόθοδοξο σχῆμα ὁ Χριστιανισμός.

Αὐτὴ λοιπὸν ἡ συμπόρευσι καὶ τὰ «ἀλληλοδάνεια» καὶ πρὸ πάντων ἡ ἐκπληκτικὴ ἐξάπλωσι τοῦ ἑλληνισμοῦ (ποὺ ἐξ ἄλλου αὐτὴ ἦταν τὸ πρῶτο «κινοῦν αἴτιον» γιὰ τὰ ἐπακόλουθα) ὑποστηρίζει ὁ ἱστορικός μας ὅτι πρέπει νὰ ἀποδοθοῦν σὲ ἔργο τῆς Θείας Προνοίας καὶ ὄχι σὲ ἐνέργεια ἀνθρώπων, ἢ τοὐλάχιστον μόνον ἀνθρώπων, ἔστω κι ἂν αὐτοὶ ἦσαν Μεγαλέξανδροι.

Γλωσσικὴ ἑρμηνεία : Θεόσδοτον = αὐτὸ ποὺ ἐδόθη ἀπὸ τὸ Θεό.

βούλευμα: σοβαρὴ σκέψι, σχέδιο, ἀπόφασι.

ἐγκέντρισις (ἐν + κεντρίζω) = «κέντρωμα», «μπόλιασμα»

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

(ἐδῶ μεταφορικὰ) ὀφθαλμοῦ φυτοῦ πάνω σὲ βλαστὸ ἄλλου φυτοῦ, πρὸς ἐξευγενισμὸ καὶ βελτίωσι τοῦ γένους.

ἐ ν ο φ θ α λ μ ι σ μ ὸ ς = «τὸ μπόλιασμα» (βλέπε ἐγκέντρισις).

Καλολογικὰ στοιχεῖα: Ὑπάρχει ἐδῶ μέσα ἕνα πλῆθος δοκίμων γραμματικῶν τύπων, σωστὸ «δειγματολόγιο» γιὰ ἕνα μικτὸ γλωσσικὸ μάθημα! Τὰ σύνθετα ἐπίθετα, τὰ τριτόκλιτα οὐσιαστικά, ἀλλὰ καὶ οἱ παθητικοὶ ἀόριστοι καὶ πρὸ παντὸς ἡ ἀφθονία τῶν μετοχῶν, ποὺ βλέπονται καὶ ἀκούγονται τόσο ὄμορφα... Δίνουν γοργότητα τὰ ἀσύνδετα τῆς 30 σελίδ. «δεινοτάτη πραγμάτων... περιστάσεων», «Ἀλλ' εἰς τὴν Συρίαν... τὴν Ἑλλάδα.». Καὶ ὅλα τὰ σημεῖα τῆς στίξεως, ἰδίως τὰ ἐρωτηματικὰ καὶ θαυμαστικά, «λειτουργοῦν» ἔτσι ποὺ χαρίζουν στὸ λόγο μιὰ δραματικότητα καὶ μᾶς τὸν κάνουν ζεστὸ καὶ οἰκεῖο.

Πραγματικῶν ἑρμηνεία : (ἱ σ τ ο ρ ι κ ὰ σ τ ο ι χ ε ῖ α): Κ ρ ά τ η τ ῶ ν δ ι α δ ό χ ω ν: Μετὰ τὴ μάχη στὴν Ἰψὸ (3ος π.Χ.) ἡ ἀπέραντη ἐπικράτεια τοῦ Ἀλεξάνδρου διεμελίσθη στὰ λεγόμενα κράτη τῶν διαδόχων: Μακεδονίας (Κάσσανδρος), τῆς Αἰγύπτου (τῶν Πτολεμαίων), Συρίας (Σελευκιδῶν) καὶ ἀργότερα τῆς Περγάμου (τῶν Ἀτταλιδῶν). Ἐκτὸς ἀπ' αὐτά, τὰ Ἑλληνικά, ἦσαν καὶ τὰ ἐθνικὰ ἢ βαρβαρικὰ κράτη: Βακτριανῆς, Πάρθων, Πόντου, Ἀρμενίας, Καππαδοκίας, Γαλατίας, Βιθυνίας.

Ο ἰ κ ο υ μ ε ν ι κ α ὶ σ ύ ν ο δ ο ι: Μετὰ τὴν κατάπαυσι τῶν διωγμῶν ἡ ἐκκλησία δὲν ἡσύχασε, ἀλλ' ἐκλυδωνίσθη ἀπὸ ἐσωτερικὲς διαμάχες, τὶς λεγόμενες αἱρέσεις. Πρὸς καταπολέμησι αὐτῶν τῶν αἱρέσεων κατὰ καιρούς, ἔγιναν, μὲ πρωτοβουλία τῶν αὐτοκρατόρων καὶ μὲ τὴν ὑπόδειξι τῆς ἐκκλησίας, «αἱ οἰκουμενικαὶ σύνοδοι». Οἱ ἀποφάσεις των ἦσαν: τὰ δ ό γ μ α τ α καὶ οἱ κ α ν ό ν ε ς. Αὐτὲς ἦσαν 7. Ἡ πρώτη στὴ Νίκαια τὸ 787μ.Χ. (Ἐπὶ τῆς Εἰρήνης τῆς Ἀθηναίας, σχετικὰ μὲ τὸ ζήτημα τῶν εἰκόνων).

Π α τ έ ρ ε ς τ ῆ ς ἐ κ κ λ η σ ί α ς: Ἔτσι ὠνομάσθησαν οἱ μεγάλοι ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς καὶ κήρυκες (πρωτοεμφανίζονται στὸν 3ον μ.Χ. αἰώνα), οἱ ὁποῖοι μὲ τὰ ἔργα τους καὶ τὴν ὅλη δρᾶσι τους ἐστήλωσαν, ἀλλὰ καὶ ἐπλάτυναν τὸ Χριστιανισμό. Σπουδαιότεροι εἶναι (γιὰ τοὺς τῆς Ἀνατολ. ἐκκλησίας πρόκειται ἐδῶ) οἱ: Εὐσέβιος, Μ. Ἀθανάσιος, Μ. Βασίλειος, Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, Ἰωάννης Χρυσόστομος, Γρηγόριος ὁ Νύσσης, ὁ Ἰουστῖνος ὁ Φιλόσοφος καὶ μάρτυς, ὁ Ἰγνάτιος ὁ θεοφόρος, ὁ Μᾶρκος ὁ Εὐγενικός, ὁ Διονύσιος Ἀλεξανδρείας, Φώτιος κ.ἄ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Τὸ Εὐαγγέλιον εἰς τὴν Ἑβραϊκήν: Ἡ Καινὴ Διαθήκη» ἐγράφη στὴν Ἑλληνικὴ (στὴ λεγομένη «κοινή»), ἐνῶ «ἡ Π. Διαθήκη» στὴν ἀρχὴ στὴν Ἑβραϊκή, ἕνα μικρὸ μέρος της στὴν Ἀραμαϊκὴ (ἀρχαία ἑβραϊκή). Τὸν 3 π.Χ. αἰώνα ἐπὶ Πτολεμαίου Φιλαδέλφου ἡ Π. Διαθήκη μετεφράσθη στὴν ἑλληνικὴ ἀπὸ τοὺς Ο΄ (70).

Ἑνότης τῆς γλώσσης: Πρόκειται γιὰ τὴν «κοινὴ» ἑλληνικὴ γλῶσσα τῶν μετακλασσικῶν χρόνων (Ἀλεξανδρινῆς καὶ ρωμαϊκῆς ἐποχῆς), ποὺ μὲ βάσι τὴν ἀρχαία ἀττικὴ διάλεκτο καὶ ἀφοῦ ἔλαβε στοιχεῖα ἀπὸ τὶς ἄλλες διαλέκτους συνεκροτήθη σὲ ἑνιαῖο γλωσσικὸ ὄργανο στὰ ἑλληνιστικὰ κέντρα τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Αἰγύπτου.

Σκέφτεται κανεὶς ἐδῶ τὸν περίφημο καθαφικὸ στίχο «καὶ τὴν κοινὴ ἑλληνικὴ λαλιὰ ὡς μέσα στὴ Βακτριανὴ τὴν πήγαμε, ὡς τοὺς Ἰνδούς».

Πτολεμαῖοι: Πρόκειται γιὰ τὴν ἑλληνικὴ δυναστεία τῆς Αἰγύπτου, ἑνὸς ἀπὸ τὰ κράτη τῶν διαδόχων τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου (Πτολεμαῖος ὁ Α΄ ὁ Σωτήρ, Β΄ ὁ Φιλάδελφος, Γ΄ ὁ Εὐεργέτης, Δ΄ ὁ Φιλοπάτωρ, Ε΄ ὁ Ἐπιφανής. Ἀκολουθοῦν ἄλλοι μικροὶ καὶ ἀνάξιοι, ὥσπου στὰ 31 π.Χ. ἐπὶ Κλεοπάτρας κατελύθη τὸ κράτος ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους).

Σελευκίδαι: Πρόκειται γιὰ τὴν ἑλληνικὴ δυναστεία τῆς Συρίας, ἑνὸς ἀπὸ τὰ κράτη τῶν διαδόχων τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, μὲ ἀρχηγέτη τὸ Σέλευκο τὸν Α΄ τὸ Νικάτορα. Ἀκολουθοῦν οἱ: Ἀντίοχος Α΄ ὁ Σωτήρ, Ἀντίοχος Β΄ ὁ Θεός, Ἀντίοχος Γ΄ ὁ Μέγας. Ἡ ἐκπολιτιστικὴ ἀποστολὴ τοῦ βασιλείου αὐτοῦ διήρκεσε δύο καὶ μισὸν αἰῶνες, ὥσπου ἐκυριεύθη ἀπὸ τὸ ρωμαῖο στρατηγὸ Πομπήϊο (53 π.Χ.).

Ὁριστικὴ κυριαρχία τῶν Ρωμαίων στὴν Ἀσία: Φυσικὰ ἡ κατάκτησι τῆς Ἀνατολῆς ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους δὲν ἦταν εὔκολο ἔργο, ἀλλ' ἔπειτα ἀπὸ μακροχρόνιες προσπάθειες (ἄλλοτε μὲ τὴ σπάθη καὶ ἄλλοτε μὲ τὴ διπλωματία), ἀφοῦ ἐδίχασαν τοὺς ἀντιπάλους τους (Φίλιππος Ε΄ Μακεδονίας, Ἀντίοχος Γ΄ Σελευκιδῶν, οἱ δύο ἑλληνικὲς συμπολιτεῖες, ἡ Ἀχαϊκὴ καὶ ἡ Αἰτωλική, ὁ Μιθριδάτης τοῦ Πόντου). Ἡ κυρίως Ἑλλὰς ὑπέκυψε τὸ 146 π.Χ. Τελικὰ ἡ Ἀσία κατελήφθη στὸ τελευταῖο ἥμισυ τοῦ π.Χ. αἰώνα ἀπὸ τὸν Πομπήϊο, ἀλλὰ καὶ ποτὲ ὅμως ἡ Ρώμη δὲν ἡσύχασε μὲ τὴν Ἀσία (Ἀργότερα ἑστίες ἀναβρασμοῦ: Ἰουδαῖοι, Πάρθοι).

ΕΠΙ ΜΕΡΟΥΣ ΝΟΗΜΑΤΑ: α) Οἱ Ρωμαῖοι δὲν μπόρεσαν ν' ἀφομοιώσουν τοὺς λαοὺς τῆς Ἀνατολῆς· γιατὶ τόσο βαθειὰ εἶχε εἰσχωρήσει ἐκεῖ τὸ ἑλληνικὸ πνεῦμα καὶ ὁ ἑλληνικὸς τρόπος σκέψεως καὶ ζωῆς.

β) Ἡ ἐμφάνισι τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐζωογόνησε καὶ ἐστήριξε τὸν ἑλληνισμὸ δίνοντάς του καινούργιο σχῆμα καὶ κοσμοθεωρία.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

γ) Ἡ εὐρυτάτη ἐξάπλωσι τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου στὴν Ἀνατολὴ ἦταν ὁπωσδήποτε ἡ προϋπόθεσι γιὰ τὴ διάδοσι τῆς Θρησκείας τοῦ Θεανθρώπου.

δ) Συγκεκριμένα ὁ ἑλληνισμὸς ἔδωσε στὴ νέα Θρησκεία τὰ μέσα, τὸ φιλοσοφικὸ ὑπόστρωμα καὶ πρὸ παντὸς τὴ γλῶσσα.

ε) Μετὰ τὴν πρώτη συμμαχία καὶ «συνεργασία» τους ἐπροχώρησαν ἀλληλοβοηθούμενοι καὶ ἀλληλοσυμπληρούμενοι, ἔτσι ποὺ ἀλλάζουν κατὰ καιροὺς ἀμοιβαῖα τὸ ρόλο τῆς αἰτίας καὶ τοῦ ἀποτελέσματος, «τοῦ αἰτίου καὶ τοῦ αἰτιατοῦ».

Κεντρικὴ ἰδέα: Ἦταν τόσο καὶ τέτοιο τὸ γεγονὸς τῆς διαδόσεως στὴν Ἀνατολὴ τοῦ ἑλληνισμοῦ (ἰδίως γιὰ τὶς συνέπειές του καὶ τὴ βοήθειά του στὸ Χριστιανισμὸ) κατὰ τὰ ἀλεξανδρινὰ καὶ μεταλεξανδρινὰ χρόνια, ὥστε οἱ ἀνθρώπινες δυνάμεις ποὺ τὸ κατώρθωσαν πρέπει νὰ θεωρηθοῦν ὄργανα (ἢ τοὐλάχιστον κ α ὶ ὄ ρ γ α ν α) τῆς Θείας Προνοίας (βλέπε τέλος τῆς 31 σελίδ. τοῦ Ἀναγνωστ. «Μέγα λοιπόν... διάδοσις»).

ΓΛΩΣΣΑ: Νὰ ἐπὶ τέλους μιὰ καθαρεύουσα (κυμαινομένη κατὰ τόπους ἀπὸ τὴν ἁπλὴ ὡς τὴν αὐστηρὴ) στιλπνή, ἠχηρή, ποὺ δὲν κουράζει ὅμως, ἀλλὰ προδιαθέτει πολὺ καὶ «τραβάει».

ΥΦΟΣ: Ὑψηλό, συναρπαστικό, μεστό, ὑπάρχει ρητορισμὸς (ὄχι ὅμως κενὸς καὶ στομφώδης, ἀλλὰ τέτοιος ποὺ νὰ «ἐκπέμπη» θαυμάσια τὰ ὑψηλὰ νοήματα)· καὶ παρ' ὅλο ὅτι ὁ λόγος εἶναι μακροπερίοδος, ὑπάρχει ἐδῶ μέσα πάθος, ὁρμή, δραματικότητα. Ἄλλωστε σ' ὅλη του τὴν ἱστορικὴ συγγραφὴ ὁ Π. ἀναδεικνύεται καὶ σὲ ταλαντοῦχο ἀφηγητὴ καὶ λογοτέχνη. Ἂς εἰποῦμε λοιπὸν ὅτι ὁ μεγάλος ἱστορικός μας δὲν εἶναι μόνο «ρητήρ», ἀλλὰ καὶ κοσμητὴς λόγων».

Ἀξιομνημόνευτες φράσεις α) «Ὁ Ἀλέξ. ἀποθνήσκει προσχεδιάσας μᾶλλον ἢ ἐπιτελέσας τὸ βούλευμα αὐτοῦ»: Νὰ λέγεται γιὰ σχόλιο ἐπὶ τοῦ «ὁ Μ. Ἀλέξανδρος». β) «ἡ ἰδέα τῆς διαδόσεως τοῦ ἑλληνισμοῦ ἐξακολουθεῖ ἐπιπλέουσα ἐν τῷ ναυαγίῳ (τῶν διαδόχων) καὶ θριαμβεύουσα». Σχόλιο γιὰ τὰ γεγονότα ἐπὶ τῶν διαδόχων. γ) «Καρποὶ ἐγκεντρίσεως, ἀπαιτούμενος χρόνος ἐνοφθαλμισμοῦ». Λέγεται ἐπὶ εὐεργετικῆς ἐπιδράσεως καὶ σπουδαίου ἀποτελέσματος.

ΠΑΡΟΡΜΗΣΙ ΓΙΑ ΜΕΛΕΤΗ ΑΛΛΩΝ ΣΧΕΤΙΚΩΝ: Βέβαια γιὰ τὴν ἀξία τοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ τὸ «ἑλληνοχριστιανικὸ» φαινόμενο ἔχουν γραφῆ ἑκατοντάδες —δὲν εἶναι ὑπερβολὴ— μελέτες καὶ γενικῶς δημοσιεύματα Ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀνάγνωσι τοῦ παρόντος κάτι σὲ ὠθεῖ νὰ διαβάσης ξανὰ τά: «Πῶς ἂν ἐκ τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ὠφελοῖντο οἱ παῖδες» τοῦ Μ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Βασιλείου, τὶς γνῶμες τοῦ Λατίνου ποιητοῦ Ὁρατίου ὅτι «ἡ Ἑλλὰς ἡττήθη ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους, ἐνίκησε ὅμως (ἠθικοπνευματικὰ) τὸν κατακτητὴ καὶ εἰσήγαγε τὶς τέχνες καὶ τὰ γράμματα στὸ ἀγροῖκο Λάτιο...». (Γιατί, βλέπετε, ἡ ἑλληνικὴ ἀκτινοβολία καὶ ἐπίδρασι δὲν ἦταν —καὶ δὲν εἶναι— «μονοσήμαντη», μὲ φορὰ πρὸς τὴν Ἀνατολή, ἀλλ' ἦταν τότε ποὺ ἐθριάμβευε καὶ πρὸς τὴ δύσι...). Ἐπίσης τοὺς ἑξόχους στίχους τοῦ Καβάφη· «Βγήκαμε ἐμεῖς ἑλληνικὸς καινούργιος κόσμος μέγας, μὲ τὴν ποικίλη δρᾶσι τῶν στοχαστικῶν προσαρμογῶν... καὶ τὴν κοινὴ ἑλληνικὴ λαλιὰ ὡς μέσα στὴ Βακτριανὴ τὴν πήγαμε ὡς τοὺς Ἰνδούς...».

ΕΙΔΟΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΗΜΑΤΟΣ: Ἱστορικὴ πραγματεία (μικρὸ ἀπόσπασμα ἀπὸ τὴν «ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους») μὲ διδακτικό, διαφωτιστικὸ καὶ φρονηματιστικὸ χαρακτήρα.

ΠΕΡΙ ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑΣ: Εἶναι τὸ πεζογραφικὸ εἶδος, λογοτεχνικὸ ἢ παραλογοτεχνικὸ (ἐξωλογοτεχνικό), ποὺ σκοπὸ ἔχει νὰ ἑρμηνεύση, ἀποδείξη, ἀναλύση ἕνα θέμα.

Εἴδη πραγματειῶν: Ἀφηρημένες ἔννοιες (περὶ καλοῦ, πειθαρχίας, εὐτυχίας κ.λ.π.), συγκεκριμένες (περὶ τῶν ποταμῶν, περὶ τοῦ παιγνιδίου, τοῦ αὐτοκινήτου κ.λ.π.), κρίσεις (π.χ. ἡ ἐπικεφαλίδα τοῦ παρόντος, ἡ δύναμι τῆς προσευχῆς κ.λ.π.). Ὡς πρὸς τὴν ὕλη τους ἔχομε πραγματεῖες ἱστορικές, κοινωνιολογικές, φιλολογικές, θεολογικές, ἰατρικές, νομικές, οἰκονομικές, φυσικές, μαθηματικὲς κ.λ.π. Ὡς πρὸς τὴ λογική τους πορεία ἔχομε: ἑρμηνευτικές, ἀποδεικτικές, διασαφητικές, ἀναλυτικές, συνθετικές. Συγγενῆ εἴδη εἶναι ἡ μελέτη ἢ διατριβὴ καὶ τὸ δοκίμιο (μὲ αὐτὰ ὅμως θὰ ἀσχοληθοῦμε ἀλλοῦ).

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Ὁ Κ. Παπαρρηγόπουλος ἐγεννήθη στὴν Πόλι τὸ 1815 ἀπὸ πατέρα Γορτύνιο καὶ ἀπέθανε στὴν Ἀθήνα τὸ 1891. Ἐσπούδασε στὴν Ὀδησσό, Γαλλία, Γερμανία. Τὸ 1843 μὲ ἱστορική του μονογραφία κατέρριπτε τὶς γνῶμες τοῦ μισέλληνα Φαλμεράϋερ γιὰ τὸν ἐκσλαβισμὸ τῆς Πελοποννήσου. Στὴ συνέχεια καθηγητὴς τῆς ἱστορίας τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους στὸ Πανεπιστήμιο τῶν Ἀθηνῶν.

Ἐκτὸς ἀπὸ πλῆθος ἱστορικῶν μονογραφιῶν καὶ πραγματειῶν, τὸ ἔργο του, ποὺ θεωρεῖται κλασσικό, εἶναι «ἡ ἱστορία τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους», στὸ ὁποῖο καὶ οἱ πιὸ σφοδροί του πολέμιοι (ὅσοι τοῦ καταλογίζουν ἔλλειψι ἐπαρκῶν πληροφοριῶν καὶ ἕνα ρομαντισμὸ) δὲ μποροῦν νὰ μὴ τοῦ ἀναγνωρίσουν κριτικὴ δύναμι, ἀναμφισβήτητη συνθετικὴ ἱκανότητα, σαφήνεια, γλαφυρότητα καὶ γενικὰ λογοτεχνικὲς ἀρετές. Ὅπως καὶ νὰ τὸ κάνωμε ὁ Κ. Π. εἶναι ὁ μεγαλύτερος ἱστορικὸς τοῦ νεωτέρου ἑλληνισμοῦ, πραγματικὴ πηγὴ γιὰ τὸ σύγχρονο μελετητή. Καὶ ἂν ὄχι τίποτε ἄλλο, πρέπει νὰ τοῦ ἀναγνωρισθῆ ὅτι ἐπεχείρησε τὴν ἠθικὴ ἀποκατάστασι τοῦ παρεξηγημένου Βυζαντίου στὴ συνείδησι ἑλλήνων καὶ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ξένων. Χαρακτηριστικὰ ὁ Κ. Δημαρᾶς γράφει: «ὁ Π. θέλει νὰ βιογραφήση τὴν ἑλληνικὴ φυλὴ ἀνάμεσα στοὺς αἰῶνες, νὰ συλλάβη τὴν ἐνιαία ψυχὴ τοῦ ἑλληνισμοῦ στὶς πολεμικὲς δόξες καὶ στὶς πολιτιστικές του προσπάθειες».

19. Ὁ Ἑρμῆς τοῦ Πραξιτέλους

Χρ. Τσούντα

(Ἀναγνωστικὸν ΟΕΔΒ σελ. 41)

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Ὁ ἄνθρωπος, ἀφοῦ ἦρθε σ' ἐπαφὴ μὲ τὴ φύσι καὶ εἶδε τὰ θαυμάσια ἔργα της —βράχους, δένδρα, ρίζες καὶ ἄλλα, ποὺ ἔχουν κάποια ὁμοιότητα μὲ τὸ ἀνθρώπινο σῶμα— καὶ ἐπειδὴ ἤθελε νὰ ἀφήση κάποιο ἔργο δικό του, ποὺ νὰ θυμίζη τὸ πέρασμά του, ἄρχισε νὰ ἀσχολῆται μὲ τὴ γλυπτική. Γ λ υ π τ ι κ ὴ εἶναι ἡ κατεργασία στερεῶν ὑλῶν γιὰ τὴν ἀναπαράστασι πραγματικῶν ἀντικειμένων ἢ εἰκονικῶν παραστάσεων καὶ στὶς τρεῖς διαστάσεις τους (μῆκος, πλάτος, ὕψος). Ἀρχικὰ ὁ πρωτόγονος ἄνθρωπος χρησιμοποιεῖ αἰχμηρὲς πέτρες καὶ χαράζει πάνω σὲ ἄλλες πέτρες τὶς παραστάσεις, ποὺ θέλει. Ἀργότερα θὰ χρησιμοποιήση τὴ σμίλη καὶ τὴ σφῦρα καὶ θὰ κατασκευάση πολλὰ ἔργα γλυπτά. Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες θὰ ἐξυψώσουν τὴν γλυπτικὴ τόσο, ποὺ μέχρι σήμερα ἀποτελοῦν τὸν «κανόνα» τῆς γλυπτικῆς στοὺς νεωτέρους καλλιτέχνες ὅλου τοῦ κόσμου. Μελέτησαν ἐνωρὶς τὴν ἀνατομία τοῦ σώματος τοῦ ἀνθρώπου καὶ πέτυχαν πράγματι ἀριστουργήματα. Ὁ γλύπτης φτειάχνει πρῶτα ἕνα πρότυπο (μοντέλλο, μακέττα) τοῦ τελικοῦ ἔργου ἀπὸ εὔπλαστο ὑλικὸ (πηλό, κερὶ κ.ἄ.) καὶ στὴ συνέχεια δουλεύει τὸ τελικό του ἔργο μὲ βάσι τοῦτο τὸ πρότυπο. Ἡ γλυπτικὴ μπορεῖ νὰ παρομοιασθῆ μὲ τὴν ζωγραφική, μὲ τὴ διαφορὰ ὅτι ἡ ζωγραφικὴ δουλεύει πάνω σὲ μιὰ ἐπιφάνεια ἀποδίδοντας ἐκεῖ π α ρ α σ τ α τ ι κ ὰ μόνον τὸν χῶρο καὶ τὸν ὄγκο. Ἡ γλυπτικὴ ἔχει τὸ πλεονέκτημα νὰ ἀποδίδη τὸν ὄγκο καὶ τὸν χῶρο μὲ ὅλες τὶς διαστάσεις (μῆκος, πλάτος, βάθος, ὕψος).

ΝΟΗΜΑ: Ὁ Πραξιτέλης ἔχει κατασκευάσει τὸ ἄγαλμα τοῦ Ἑρμοῦ, ποὺ βρέθηκε στὴν Ὀλυμπία. Τὸ μαρμάρινο τοῦτο ἄγαλμα εἶναι ἕνα σύμπλεγμα· παριστάνει τὸν θεὸ Ἑρμῆ, ποὺ μεταφέρει τὸν νεογέννητο θεὸ Διόνυσο στὶς Νύμφες, γιὰ νὰ φροντίσουν ἐκεῖνες γιὰ τὴν ἀνατροφή του. Ὁ Ἑρμῆς σὲ κάποιο σημεῖο τοῦ δρόμου σταμάτησε γιὰ ν' ἀναπαυθῆ καὶ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἀκούμπησε σὲ κορμὸ δέντρου. Στὸ δεξί του χέρι, ποὺ λείπει, πιστεύεται πὼς κρατοῦσε ὡραῖο σταφύλι καὶ τὸ ἔδειχνε στὸ θεῖο βρέφος, ποὺ κι ἐκεῖνο μὲ βουλιμία παιδικὴ ἁπλώνει τὰ χέρια γιὰ νὰ τὸ πάρη. Τὰ παιδιὰ τῶν θεῶν μεγαλώνουν γρήγορα· γι' αὐτὸ κι ὁ Διόνυσος ἐδῶ εἶναι μεγαλύτερος ἀπὸ βρέφη τῆς ἡλικίας του. Ὁ Παυσανίας περιγράφει τοῦτο τὸ ἔργο μὲ λίγα λόγια, ποὺ πιστεύεται ὅτι ὁ μεγάλος ἐκεῖνος περιηγητής, ἀφοῦ εἶχε ἰδεῖ πολλὰ ἄλλα ἔργα τοῦ Πραξιτέλη, ποὺ δὲ σώζονται σήμερα, ἀλλοίμονο, δὲν τὸ θεώρησε καὶ σπουδαῖο ἔργο τοῦτο. Ἐμεῖς ὅμως δὲν ἔχουμε ἄλλο σπουδαιότερο ἔργο, ποὺ νὰ ἀναπαριστᾶ τὴν λαμπράδα τῆς μορφῆς τῶν ὀλυμπίων θεῶν, ὅπως θὰ τὴν ἔβλεπαν οἱ καλλιτέχνες τῆς ἀρχαιότητος.

Τὸ σῶμα τοῦ Ἑρμοῦ εἶναι εὔρωστο, τρυφερὸ καὶ ἀκμαῖο καὶ ἡ μιὰ μὲ τὴν ἄλλη οἱ ἐπιφάνειες τοῦ σώματος συνδέονται μὲ λεπτότητα, χωρὶς ἀπότομες ἐξάρσεις ἢ διαλείμματα ὕλης, ὅπως δηλ. συμβαίνει καὶ μὲ τὸ φυσικὸ ἀνθρώπινο κορμὶ ἑνὸς εὐρώστου καὶ ἀκμαίου νέου. Τὴν τρυφεράδα τοῦ κορμιοῦ του ὁ Ἑρμῆς τὴν χρεωστεῖ ὄχι στὶς ἀσκήσεις τοῦ γυμναστηρίου ἀλλὰ στὴ θεϊκή του φύσι. Τὴν εὔθυμη διάθεσί του δὲ ὑποδηλώνει ἡ ὡραιότητα τοῦ προσώπου μὲ τὸ ἀρρενωπό του μέτωπο. Οἱ σκέψεις τοῦ νεανικοῦ θεοῦ δὲν περιορίζονται στὸ παιδί. Τὸ βλέμμα του πλανιέται μακριά, σ' ἄλλες σκέψεις. Ἀντίθεσι στὴ λεία ἐπιδερμίδα του ἀποτελοῦν ἡ κόμη καὶ ἡ χλαμύδα του. Ἡ κόμη του δὲν φαίνεται ἰδιαίτερα προσεγμένη· εἶναι ἕνα σύνολον σγουρῶν χαλαρῶν μαλλιῶν. Ἡ φυσικότητα μὲ τὴν ὁποίαν παριστάνεται ἡ χλαμύδα μὲ τὴν τραχειὰ ἐπιφάνειά της καὶ οἱ μεγάλες πτυχές της εἶνα ἀξιοθαύμαστα. Τὴν γραφικότητα τοῦ ἀγάλματος πολλαπλασίαζαν κατάλληλοι χρωματισμοί, ποὺ πρόσθεσε ὁ καλλιτέχνης μὲ τὴ βοήθεια τοῦ περίφημου ζωγράφου Νικία.

ΕΝΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥΤΩΝ: Α' «τῆς ὡρίμου τέχνης... ἡ τῶν τέκνων τῶν θνητῶν», «τὸ περιεχόμενον τοῦ συμπλέγματος»· Β' «Ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους... τὸν Νικίαν», «Κριτικὴ ἀνάλυσι τῆς μορφῆς τοῦ καλλιτεχνήματος».

Γλωσσικὴ ἑρμηνεία: ἀγλαΐα, ἡ = λαμπρότης, στιλπνότης, ὡραιότης· ἁβρός -ά -όν = μαλθακός, τρυφερός, λεπτὸς στοὺς τρόπους. ἀπαυγάζω = ἀκτινοβολῶ· οὖλος -η -ον = (ἐπὶ τριχῶν) σγουρός, κατσαρός· ὁ συγγραφεὺς εἰς τὸ πρωτότυπον ἔχει ο ὖ λ ω ν ὄχι ἰ ο ύ λ ω ν («Ἴουλος = τὸ πρῶτο χνοῦδι στὰ μάγουλα τοῦ ἐφήβου) ὅπως ἔχει ἐσφαλμένα καταχωρισθῆ στὸ κείμενο τῆς Δ' τάξεως· ἀντίθετα στὸ κείμενο τῆς Ε' τάξεως ἀναγράφεται ὀρθὰ «οὖλων». γραφικὸς -ή -όν = ἄμμος νὰ ζωγραφηθῆ, ὡραῖος γιὰ τὴν ποικιλία τῶν χρωμάτων.

Πραγματικῶν ἑρμηνεία: ὥριμος τέχνη = ἡ ἐποχὴ τοῦ καλλιτέχνη, στὴν ὁποία ἔχει φθάσει στὸ ὕψιστο σημεῖο τῆς πνευματικῆς ἢ καλλιτεχνι-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κῆς του δημιουργίας. Ἔχει κατασταλάξει σ' ἕνα προσωπικὸ ὕφος δημιουργικότητος. Πραξιτέλης, ὁ = Ἦταν Ἀθηναῖος, γυιὸς τοῦ γλύπτη Κηφισοδότου τοῦ πρεσβυτέρου καὶ πατέρας τῶν γλυπτῶν Κηφησιδότου τοῦ νεωτέρου καὶ τοῦ Τιμάρχου. Ὁ Πλίνιος ὁρίζει τὴν 104 Ὀλυμπιάδα, δηλ. 364 π.χ., σὰν ἀκμὴ τῆς δράσεώς του. Ἡ πιθανὴ περίοδος τῆς καλλιτεχνικῆς του δράσεως τοποθετεῖται μεταξὺ τῶν 370 - 330 π.Χ. Ἐργάστηκε σὲ πολλὲς πόλεις τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ἰωνίας· τὰ περισσότερα ἔργα του ἦταν ἀγάλματα θεῶν καὶ λίγες εἰκονικὲς ἢ ἀλληγορικὲς παραστάσεις αἰσθηματικῶν θεμάτων· οἱ γυιοί του δούλεψαν ὡς τὸ 275 π.Χ. Ὁ Πραξιτέλης δούλεψε σὲ χαλκὸ καὶ μάρμαρο. Συνεργάστηκε μὲ τὸν ζωγράφο Νικία. Ὀλυμπία, ἡ = τοποθεσία μαγευτικὴ στὴν περιοχὴ τῆς Ἠλείας, στὴν ὁποία οἱ θεοὶ τοῦ Ὀλύμπου ἐγκαταλείποντας τὸν περίφημον Ὄλυμπον παρέμεναν μὲ ἰδιαίτερη εὐχαρίστησι καὶ κάποτε συναγωνίζονταν καὶ τοὺς ἀνθρώπους στοὺς ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνες! Ἡ Ὀλυμπία εἶναι ὁ ἀξιοθαύμαστος ἐκεῖνος Ἑλληνικὸς χῶρος μὲ τὸ ἥπιο, ὑγιεινὸ καὶ εὐχάριστο ἐκεῖνο περιβάλλον ποὺ μπόρεσε στὴν ἀρχαιότητα, κάθε τέσσαρα χρόνια νὰ συμφιλιώνη τοὺς Ἕλληνες, ποὺ χωρὶς μίση, γιὰ λίγο ἔστω καιρό, ἐλάμβαναν μέρος στοὺς ἀγῶνες· Σήμερα δὲ σ' ὅλον τὸν κόσμο ἡ Ὀλυμπία εἶναι γνωστὴ σὰν σύμβολο εἰρήνης καὶ φιλαλληλίας, σὰν σύμβολο εὐγενικῆς ἅμιλλας. Ἱδρυτὴς τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων θεωρεῖται ὁ μονόφθαλμος Αἰτωλὸς Ὄξυλος 1104 π.Χ. ἢ ὁ ἀπόγονος τούτου βασιλιὰς τῆς Ἤλιδος Ἴφιτος 884 π.Χ.

Ἡ Ὀλυμπία χρησιμεύει καὶ σὰν πανελλήνιο (γιατὶ ὄχι παγκόσμιο) μέτρο Χρόνου, ἀφοῦ ἀπὸ τὸ 776 π.Χ. οἱ ἐπέτειοι τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων χρησιμοποιήθηκαν ἀπὸ ὅλους τοὺς Ἕλληνες (οἱ ἱστορικοὶ δηλ. ἀναγράφουν τὰ ἱστορικὰ γεγονότα μὲ βάσι τὶς ὀλυμπιάδες καὶ σὰν πρώτη θεωροῦν τὴν Ὀλυμπιάδα τοῦ 776 π.χ., γιατὶ ἀπὸ τότε ἄρχισαν νὰ γράφωνται τὰ ὀνόματα τῶν Ὀλυμπιονικῶν (Ὁ Κόροιβος ὁ Ἠλεῖος), νικητὴς τοῦ δρόμου ἑνὸς σταδίου —192 μ.—, φέρεται σὰν ὁ πρῶτος Ὀλυμπιονίκης, ποὺ εἶχε τὴν τύχη νὰ ἀρχίση ἡ Α' Ὀλυμπιάδα 776 π.Χ.). Ἄγαλμα, τὸ = γλυπτὸ ὁμοίωμα θεοῦ· ἀνδριάς, ὁ = γλυπτὸ ὁμοίωμα ἀνδρός· τελευταῖα ἡ λ. ἄγαλμα χρησιμοποιεῖται ἀδιακρίτως. Ἑρμῆς, ὁ = γυιὸς τοῦ Διὸς καὶ τῆς Μαίας, κόρης τοῦ Ἄτλαντος, ἀγγελιαφόρος τῶν θεῶν. Ἔφορος τῶν δικανικῶν λόγων, τοῦ ἐμπορίου, τῶν δημοσίων δρόμων κ.λ.π. Ὁ Ἑρμῆς (Ἑρμάς, Ἑρμείας, Ἑρμάων κ.ἄ.) γεννήθηκε σ' ἕνα σπήλαιο τῆς Ἀρκαδικῆς Κυλλήνης κρυφὰ ἀπὸ τὴν Ἥρα. Μερικὰ ἀπὸ τὰ ἐπίθετα ποὺ δόθηκαν στὸν Ἑρμῆ: Νόμιος (ἔφορος ποιμνίων), Ἐπιμήλιος, Μηλοσσόος, Τυρευτήρ, Εὔγλαξ, Ἐμποραῖος, Κερδῶος, Κερδέμπορος, Ἀγο-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ραῖος, Παλιγκάπηλος, ἀρχός, ἄναξ, ὄρχαμος, βοῦκλεψ, κλεψίφρων, φωρῶν, ἑταῖρος, δόλιος, πολύτροπος, νύχιος, Ἀκακήσιος, ψυχαγωγός, ψυχοπομπός, νεκροπομπός, Φερσεφάνης, πομπαῖος, Ἐναγώνιος, κ.λ.π., κ.λ.π. Ναὸς τοῦ Ἑρμοῦ ὑπῆρχε στὸν Φενεὸ τῆς Ἀρκαδίας, ὅπου ἡ λατρεία του ἦταν ἀνεπτυγμένη· ὁ Παυσανίας ἀναφέρει ὅτι ὑπῆρχε ναὸς τοῦ Ἑρμοῦ στὸν Φενεὸ καὶ λίθινο ἄγαλμα μέσα σ' αὐτόν. Ἄλλος ναὸς τοῦ Ἑρμοῦ ἦταν στὴν κορφὴ τῆς Κυλλήνης. Διόνυσος, ὁ ἢ Βάκχος = γυιὸς τοῦ Διὸς καὶ τῆς Σεμέλης, κόρης τοῦ Κάδμου. Θεὸς τῆς ἀμπελουργίας καὶ οἰνοποιΐας. Ἡ λατρεία του ἦρθε στὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὴ Φρυγία (ἢ τὶς Ἰνδίες), ὅπου στὶς γιορτές του γίνονταν ἀνθρωποθυσίες· στὴν Ἑλλάδα ἡ λατρεία του λευτερώθηκε ἀπὸ αἱματοχυσίες (ποτὲ οἱ Ἕλληνες δὲν ἔκαναν ἀνθρωποθυσίες) καὶ ἔλαβε νέες «αἱματοχυσίες» τῆς ...οἰνοποσίας! Παριστάνεται σὰν νέος χαρούμενος, στεφανωμένος μὲ κισσὸ καὶ κληματόφυλλα, κρατῶντας θύρσο ἀντὶ δόρατος καὶ συνοδευόμενος μὲ πλῆθος σατύρων καὶ μαινάδων· οἱ ὀπαδοί του τὸν ἐλάτρευαν μὲ ζωηρὰ καὶ παράφορα τραγούδια, πίνοντας οἶνον καὶ ἐκβάλλοντας τὴν ἐνθουσιώδη βακχικὴ Ἰαχὴ «Ἰώ, Βάκχε, Εὐοῖ». Ἐπίθετα ποὺ δόθηκαν στὸν Διόνυσο: Ὀμφακίτης, Λύσιος, Λυαῖος, Νυκτήλιος, Μύστης, Βρόμιος, Εὔης, Εὔιος. Νύμφαι αἱ = θεὲς κατωτέρας τάξεως: Ὀρεστιάδες (τῶν βουνῶν), Νηρηΐδες (τῆς θαλάσσης), Ἁμαδρυάδες (τῶν δασῶν), Ναϊάδες (τῶν πηγῶν)]. Ὁ Ἑρμῆς μεταφέρει τὸ πρόωρα γεννηθέντα Διόνυσο στὶς Νύμφες τῆς Βοιωτίας, γιὰ νὰ τὸν ἀναθρέψουν κρυφὰ ἀπ' τὴ ζηλότυπη Ἥρα. Κορμὸν δένδρου = ἡ προσθήκη τοῦ δένδρου θεωρήθηκε σὰν ἀπόδειξι μὴ γνησιότητος τοῦ ἀγάλματος σὰν ἔργο τοῦ Πραξιτέλη. Ἐπειδὴ ὅμως τὸ δένδρο εἶναι ἀναπόσπαστο μέλος τοῦ συμπλέγματος καὶ ἐπειδὴ συνηθίζεται καὶ σὲ ἄλλες δημιουργίες τοῦ Πραξιτέλη (ὅπως δείχνουν ἀντίγραφα τῶν ἔργων του) δὲν μπορεῖ νὰ ἀμφισβητηθῆ ἡ γνησιότητα τοῦ ἀγάλματος. Ἐξ ἄλλου ἔχουμε καὶ τὴν μαρτυρία τοῦ Παυσανία. Σταφυλή, ἡ: πιστεύεται ὅτι εἶχε σταφύλι στὸ δεξί του χέρι καὶ τὸ ἔδειχνε στὸν Διόνυσο, ποὺ ἁπλώνει μὲ λαχτάρα τὸ χέρι νὰ τὸ πάρη. Στὸ ἀριστερὸ χέρι ὁ Ἑρμῆς κρατοῦσε (ἐκτὸς τοῦ Διονύσου) καὶ μεταλλικὸ κηρύκειο. Παυσανίας, ὁ = Ἕλληνας συγγραφέας ἀπὸ τὴν Καισάρεια (2 μ.Χ. αἰ.)· μαθητὴς τοῦ Ἡρώδη Ἀττικοῦ καὶ διδάσκαλος τοῦ Αἰλιανοῦ· περιώδευσε διάφορα μέρη τῆς οἰκουμένης καὶ ἔγραψε περιήγησι, τῆς ὁποίας σώζεται μόνον ἡ «περιήγησις τῆς Ἑλλάδος» 10 βιβλία, ποὺ εἶναι ἔργο ἀναντικατάστατο γιὰ τὴν Ἀρχαιολογία. «Χρόνῳ δὲ ὕστερον καὶ ἄλλα ἀνέθεσαν ἐς τὸ Ἡραῖον, Ἑρμῆν λίθου, Διόνυσον δὲ φέρει νήπιον, τέχνη δὲ ἐστι Πραξιτέλους» (Παυσ. Ἠλ. Α' 17, 3) γράφει γιὰ τὸ ἄγαλμα τοῦ Πραξιτέλους.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Σ ύ μ π λ ε γ μ α, τὸ = γλυπτικὸ ἢ ζωγραφικὸ ἔργο μὲ πρόσωπα, ζῶα ἢ φυτά, ἁρμονικὰ δεμένα μεταξύ τους. Κανέν ἄλλο ἔργο = «ἡ ὀνειροπόλος ἔκφρασις τοῦ προσώπου τοῦ Ἑρμοῦ, ἡ ἐκδήλωσις τῆς στάσεως ἀναπαύσεως τοῦ σώματος μὲ τὴν χαρίεσσαν κάμψιν γόμφου καὶ μηροῦ, αἱ ἄπειροι ἀντιθέσεις ἠρεμίας καὶ κινήσεως τῶν δύο μορφῶν ἐπί τε τῶν προσώπων καὶ τῶν σωμάτων, πάντα ταῦτα παράγουν καὶ δίδουν τὴν ἐντύπωσιν ἀτομικῆς, προσωπικῆς αἰσθητῆς ὡραιότητος καὶ χάριτος καὶ φανερώνουν τὸ πνεῦμα καὶ τὴν χαρακτηριστικὴν τεχνοτροπίαν τοῦ Πραξιτέλους...». Ὁ Πραξιτέλης παριστάνει τὴν χάριν· ὅ,τι χαροποιεῖ τὶς αἰσθήσεις· τοῦτο προσπαθεῖ νὰ ἐπιτύχῃ μὲ τὸ μειδίαμα τοῦ Ἑρμῆ, μὲ τὰ ἐκφραστικά του μάτια, μὲ τὴν προτίμησι τῆς καμπύλης καὶ ὄχι τῆς εὐθείας, ποὺ δὲν ἐνδείκνυται σὰν γραμμὴ κάλλους. Ἡ κατεργασία τοῦ μαρμάρου εἶναι μοναδική. Ἡ σμίλη τοῦ καλλιτέχνη κατώρθωσε νὰ μεταβάλῃ τὸ ψυχρὸ μάρμαρο σὲ λεπτὴ ἐπιδερμίδα, ποὺ δίνει τὴν ἐντύπωσι θερμῆς καὶ ζωντανῆς σάρκας. «Ἡ περίφημη κατακόρυφος καμπύλη γραμμὴ τοῦ σώματος τοῦ θεοῦ, ἡ ἁπαλὴ ἐπιδερμίδα, τὸ προβαλλόμενο μέτωπό του, ποὺ χωρίζεται σὲ τρία ἡμικυκλικὰ τμήματα, ὁ συναισθηματικὸς κόσμος τοῦ θεοῦ, ποὺ φαίνεται στὰ βαθιὰ μάτια του καὶ τὰ κουρασμένα μισάνοιχτα χείλη, ὅλα εἶναι ἀρετὲς πραξιτελικές. Ἡ ἀκατάστατη κόμη, ...ἂν μάλιστα θυμηθοῦμε ὅτι σκεπαζόταν μὲ παχὺ κόκκινο χρῶμα, χωρὶς μάλιστα νὰ ἀνταποκρίνονταν στὸ φυσικὸ χρωματισμὸ κόμης...» (Γ. Μπακαλάκης). Εἰρήνη, ἡ = χάλκινο ἄγαλμα τῆς θεᾶς Εἰρήνης, ποὺ κρατεῖ στὸ ἀριστερό της χέρι τὸ γυμνό της πλοῦτο, ποὺ ἁπλώνει τὸ δεξί του χέρι τρυφερὰ πρὸς τὸ πρόσωπο τῆς θεᾶς μητέρας του. Ἦταν ἔργο τοῦ Ἀθηναίου Κηφισοδότου, πατέρα τοῦ Πραξιτέλη· σώζεται μαρμάρινο ἀντίγραφο (Μόναχο) τῆς Εἰρήνης· τὸ νόημα τοῦ συμπλέγματος τούτου εἶναι ὅτι ἡ «Εἰρήνη τρέφει καὶ αὐξάνει τὴν εὐημερίαν τῶν πόλεων, ὑποδεικνύει, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἀφιέρωσαν αὐτὸ μετὰ τὸ ποθητὸν τέρμα ἑνὸς πολέμου». Ἄγνωστον ποίου πολέμου. Ἡ Κηφισόδοτος ἦτο ὀνομαστὸς γλύπτης τοῦ 4ου π.Χ. αἰ. Ὁ Παυσανίας (θ′, λ, 1) ἀναφέρει: «Ταῖς Μούσαις δὲ ἀγάλματα τὰ μὲν πρῶτα ἔστι Κηφισοδότου τέχνη πάσαις, προελθόντι δὲ οὐ πολὺ τρεῖς μὲν εἰσιν αὖθις Κηφισοδότου,...». Χ λ α μ ύ ς, ἡ = ἐπανωφόρι (κυρ. τῶν στρατιωτῶν καὶ στὴν Ἀθήνα τῶν ἐφήβων, ποὺ ὑπηρετοῦσαν ὡς περίπολοι). Χ ρ ω μ α τ ι σ μ ο ί, οἱ = τμήματα τῶν γλυπτῶν ἔργων ἐβάφοντο μὲ χρώματα, ἴχνη τῶν ὁποίων ὑπάρχουν μέχρι σήμερα, γιὰ νὰ ἀποκτήσουν μεγαλύτερη ζωντάνια, ἐκφραστικότητα ἢ γιὰ νὰ ὑποδηλωθοῦν λεπτομέρειες τῆς ἐνδυμασίας ἢ λοιπῶν ἐξαρτημάτων (ὑποδημάτων, ὅπλων, κυλίκων κ.ἄ.). Ν ι κ ί α ς, ὁ = περίφημος ζωγράφος Ἀθηναῖος, γυιὸς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τοῦ Νικομήδους, μαθητὴς τοῦ Ἀντιδότου, σύγχρονος τοῦ Πραξιτέλους· βοηθοῦσε τὸν Πραξιτέλην στὸν χρωματισμὸ τῶν ἀγαλμάτων. Ἴσως ἔζησε μέχρι τὰ τέλη τοῦ 4ου αἰ. π.Χ. Ἀπὸ τὴν τέχνη του ἔγινε διάσημος καὶ πλουσιώτατος. Ἔργα του ἡ Νέκυα, ποὺ δώρησε στὴν πατρίδα του, παρ' ὅλο ποὺ ἤθελε νὰ ἀγοράσῃ ὁ βασ. Πτολεμαῖος, δίδοντας 60 τάλαντα! Ἄλλα ἔργα του ἦσαν εἰκόνες τοῦ Διονύσου, τῆς Δανάης, τῆς Καλυψοῦς, τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου κ.ἄ.

Ἑρμῆς τοῦ Πραξιτέλους: Τὸ ἄγαλμα τοῦτο βρέθηκε στὶς 8 Μαΐου 1877 σὲ ἀνασκαφὲς τῆς Γερμανικῆς Σχολῆς, στὴν Ὀλυμπία. Εἶναι ἄγαλμα τοῦ 340 π.Χ. κι ἔγινε γιὰ νὰ θυμίζῃ τὴ συμμαχία Ἀρκάδων καὶ Ἠλείων (343 π.Χ.), γιατὶ τὸν Διόνυσο τιμοῦσαν ἰδιαίτερα οἱ Ἠλεῖοι καὶ τὸν Ἑρμῆ οἱ Ἀρκάδες. Τὸ σῶμα τοῦ Ἑρμῆ κλίνει μὲ ἄνεσι ἢ καλύτερα μὲ νωχέλεια καὶ ἀκουμπᾶ πάνω σὲ δέντρο. Τὸ σῶμα του πῆρε μιὰ στάσι «περισπωμένης» καὶ ἀφήνει νὰ διακρίνωνται οἱ χαρούμενες κυμάνσεις. Τὸ κεφάλι τοῦ Ἑρμῆ εἶναι ὁ ἰδανικώτερος τύπος κεφαλῆς ἐφήβου τῆς ἀρχαιότητος. Τὸ σύμπλεγμα βρέθηκε μὲς στὸ Ἡραῖο, σκεπασμένο ἀπὸ παχὺ στρῶμα λάσπης πλίνθων (σ' αὐτὸ ὀφείλει καὶ τὴν διατήρησί του) τοῦ τοίχου τοῦ σηκοῦ τοῦ ἀρχαίου ναοῦ. Τὸ δεξί του χέρι λείπει. Τὸ δεξί του πόδι «βρέθηκε πολὺ μακριὰ μέσα στὴν Ἄλτη». Λαξεύτηκε στὴν Ἀθήνα καὶ γιὰ τὴν ἀσφαλῆ μεταφορά του στὴν Ὀλυμπία προστέθηκαν οἱ «σύνδεσμοι» μεταξὺ δένδρου καὶ σώματος.

ΓΛΩΣΣΑ: Γλῶσσα εἶναι ἡ καθαρεύουσα.

ΕΙΔΟΣ: Τὸ ἀπόσπασμα «Ἑρμῆς τοῦ Πραξιτέλους» εἶναι ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ Χρ. Τσούντα «Ἱστορία τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Τέχνης» καὶ εἶναι ἕνα ἐπιστημονικὸ τμῆμα τοῦ ἔργου τούτου, ποὺ ἰδιαίτερα μπορεῖ νὰ χαρακτηρισθῆ σὰν τεχνοκριτικὴ μελέτη· σκοπὸς τοῦ σοφοῦ ἀρχαιολόγου Χρ. Τσούντα εἶναι νὰ τοποθετήσῃ τὸ σύμπλεγμα τοῦτο στὸν χρόνο καὶ τὸ χῶρο, ποὺ τοῦ πρέπει, καὶ νὰ μᾶς συγκινήσῃ μὲ τὴν παρουσίασι τῆς ἐξαίσιας τέχνης τοῦ Πραξιτέλη τόσο, ὥστε νὰ σταματήσουμε τὸ γρήγορο κι ἐπιπόλαιο πέρασμά μας πάνω ἀπ' τὴν ἐπιφανειακὴ κρουστα τῆς σημερινῆς ἀγχώδους ζωῆς μας καὶ νὰ σκύψουμε πάνω ἀπ' τὸ αἰώνιο κάλλος, νὰ τὸ ἀπολαύσουμε αἰσθητικὰ καὶ πνευματικὰ καὶ νὰ αἰσθανθοῦμε ἐθνικὴ ὑπερηφάνεια, ἀφοῦ «ὅλα τὰ ἐρείπια τοῦ κόσμου τρομάζουν καὶ μόνο τὰ ἑλληνικὰ ἐκπλήσσουν».

Κεντρικὴ ἰδέα : «Ὅλα τὰ ἐρείπια τοῦ κόσμου τρομάζουν καὶ μόνο τὰ ἑλληνικὰ ἐκπλήσσουν» (Καμπούρογλου).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Ὁ Χρ. Τσούντας (1857 - 1934) γεννήθηκε στὴ Στενήμαχο τῆς Ἀν. Θράκης. Σπούδασε Φιλολογία στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν καὶ στὴ Γερμανία. Διωρίστηκε καθηγητὴς στὴ Φιλιππούπολι καὶ ἀργότερα ἔγινε ἔφορος ἀρχαιοτήτων (1883 - 1901). Σὰν ἀρχαιολόγος ἔκανε ἀνασκαφὲς στὶς Μυκῆνες, Κυκλάδες, Θεσσαλία, Ἐρέτρια, Λακωνικὴ κ.ἀ. Βαθὺς μελετητὴς καὶ ἐρευνητὴς ὅπως ἦταν, συνέβαλε τὰ μέγιστα στὴν πρόοδο τῶν ἀρχαιολογικῶν σπουδῶν. Ἔγραψε: «Μυκῆναι καὶ Μυκηναϊκὸς πολιτισμὸς» (1892), «Tsountas - Mannat: The Mycenean Age», «Κυκλαδικά», «αἱ προϊστορικαὶ ἀκροπόλεις τοῦ Διμηνίου καὶ τοῦ Σέσκλου». Τὸ 1901 διωρίσθη καθηγητὴς τῆς ἀρχαιολογίας στὸ Παν. Ἀθηνῶν, ὅπου ἐδίδαξε μέχρι τὸ 1925. Τὸ 1926 ἔγινε Ἀκαδημαϊκός. Στὴ σειρὰ τῶν μαθημάτων του στὸ Πανεπιστήμιο ὀφείλεται τὸ ἔργο «Ἱστορία τῆς ἀρχαίας Ἑλλ. Τέχνης», σύγγραμμα μὲ βαθειὰ ἐπιστημονικὴ ἀξία. Ὁ Τσούντας ἦταν ὑπόδειγμα ἐπιμονῆς, ὑπομονῆς, ἐπιμελείας καὶ παρατηρητικότητος.

20. Ἐπιτύμβια ἀνάγλυφα τῶν ἀρχαίων

Χρ. Τσούντα

[Ἀναγνωστικὸν ΟΕΔΒ σελ. 42]

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὴν πρώτη κιόλας στιγμή, ποὺ ἀντίκρυσε τὸν θάνατο, ἐυθίστηκε σὲ βαθειὰ περισυλλογή. Τὸν ἐντυπωσίασε, τὸν συνεκλόνισε τὸ γεγονός, ὅτι ὁ ἀγαπητός του, ὁ ἄνθρωπός του ξαφνικὰ ἔφυγε ἀπὸ κοντά του· ἀπὸ τὴν στιγμὴ ποὺ θάπτει τὸν ἄνθρωπό του βαθιὰ στὴν μάνα γῆ, ὀρθώνει πάνω ἀπ' τὸν τάφον, ποὺ ἔκλεισε τὸν ἄνθρωπό του, ἕνα σ η μ ά δ ι, μιὰ πέτρα, μιὰ πλάκα, ἕνα ἄγαλμα. Οἱ φιλόσοφοι, οἱ ποιητὲς κι οἱ καλλιτέχνες ἀσχολήθηκαν, καθένας ἀπ' τὴ δική του σκοπιά, μὲ τὸ θέμα αὐτό. Ἀπὸ τὰ βάθη τῶν αἰώνων ἔρχονται οἱ ἐπιτάφιες στῆλες τῶν Μυκηνῶν· εἶναι παραλληλεπίπεδες πλάκες μὲ ὕψος μεγαλύτερο τοῦ πλάτους· ὅσο ἀνεβαίνουν, στενεύουν καὶ φτάνουν μέχρι τὰ 2 μ. ὕψος καὶ ἦταν στραμμένες πρὸς τὴ Δύσι. Εἶχαν κατασκευασθῆ «ἐκ πώρου»· φέρουν παραστάσεις (μὲ ταινίες ὀφιοειδεῖς ἢ σπειροειδεῖς) καὶ θέματα ἀπὸ κυνήγια ἢ πολέμους. Ἄνδρες πάνω σὲ ἅρμα κυνηγοῦν λιοντάρια ἢ ἐχθρούς. Οἱ στῆλες τῶν Μυκηνῶν εἶναι τὰ ἀρχαιότερα δείγματα ἐπιταφίων μνημείων (Ἐθνικὸ Μουσεῖο). Ἀργότερα θὰ ἀντικατασταθοῦν οἱ στῆ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

λες μὲ ἀγάλματα περίοπτα ἀνδρικὰ ἢ γυναικεῖα (Κοῦροι, Κόραι), μὲ ἀνάγλυφα καὶ ἀγάλματα φανταστικῶν ὄντων (σφίγγες, γοργόνες, σειρῆνες) καὶ θηρίων (λεόντων κ.ἄ.), μὲ ἐπιτάφια ἀγγεῖα κ.λ.π. Τὸ σημαντικώτερο μέρος τῆς ἀρχαίας τέχνης σχετίζεται μὲ τοὺς νεκροὺς καὶ τὶς τιμές, ποὺ κάνουν οἱ ζωντανοὶ γι' αὐτούς.

1. Στήλη τοῦ Δεξίλεω.

Τὸ ἐπιτύμβιο τοῦτο ἀνάγλυφο παριστάνει ἕνα νεαρὸ ἱππέα, ποὺ ἔχει ὁρμήσει στὸν ἐχθρό, ἔχει ἀνατρέψει ἕναν ὁπλίτη καὶ τώρα ἑτοιμάζεται νὰ τὸν τρυπήση μὲ τὴ λόγχη. Ἡ χλαμύδα, ποὺ ἀνεμίζει πάνω ἀπ' τὸν χιτῶνα, τὸ ὑψωμένο δεξί του χέρι, ποὺ κρατεῖ τὴ ζωγραφισμένη ἄλλοτε λόγχη, δείχνουν τὴ σφοδρότητα, μὲ τὴν ὁποία θὰ δώση τὸ θανατηφόρο χτύπημα στὸν ἐχθρό. Ὁ ἐχθρὸς μισοξαπλωμένος προσπαθεῖ μὲ τὸ σπαθί του, ποὺ κρατεῖ στὸ ὑψωμένο δεξί του χέρι, μάταια νὰ ἀμυνθῆ. Στ' ἀριστερό του χέρι φαίνεται ἡ, ἄχρηστη πιὰ γι' αὐτόν, ἀσπίδα. Ὁ ἀντίπαλος ἔσβησε μὲ τὸ σφοδρὸ χτύπημα τοῦ Δεξίλεω. Ἀλλὰ κι ὁ Δεξίλεω, αὐτὸ γράφει στὴ βάσι τοῦ ἀναγλύφου, σὲ λίγο, σ' αὐτὴ τὴ μάχη τὸ ἴδιο βίαια θὰ φύγη κι αὐτὸς γιὰ τὸν ἄλλο κόσμο. Κοινὴ ἡ μοῖρα τῶν ἐμπολέμων... Ἀλλὰ ὁ καλλιτέχνης δὲν ἔχει σκοπὸ νὰ παραστήση τὴν ἀγριότητα τοῦ πολέμου. Δὲν παριστάνει τὸν Δεξίλεω τραυματισμένο. Παριστάνει ἕναν ὡραῖο νέο σὲ στιγμὲς δυνάμεως καὶ ὀμορφιᾶς. Κάποιο θλιβερὸ χαμόγελο ἀδιόρατα μόνο ἀφήνει νὰ ὑποδηλώση καὶ τὸ δικό του ἔνδοξο τέλος.

2. Στήλη Ἡγησοῦς.

Ἀλλαγὴ σκηνικοῦ ἔχουμε ἐδῶ. Ὑπόθεσι ἡ ἴδια. Ὁ θάνατος!.. Νέα κι ὡραία ἡ Ἡγησὼ κάθεται λαμπρὰ ντυμένη σ' ἕνα πολυτελὲς κάθισμα μέσα στὸ σπίτι της, στὸ βασίλειό της... Ἑτοιμάζεται γιὰ τὸ ταξίδι, ποὺ δὲν ἔχει γυρισμό. Γιὰ τὸ ταξίδι, ποὺ θὰ τὴν πάη ὁ Μαῦρος Καβαλλάρης. Ἡ δούλη της ἔχει ἀνοίξει μπρός της ὅ,τι πολύτιμο ἔχει μιὰ γυναίκα: τὸ κουτὶ μὲ τὰ χρυσαφικά, «μπιζουτιέρα». Ἡ νεαρὴ Ἡγησὼ πῆρε ἕνα περιδέραιο καὶ τὸ βλέπει, ἐνῶ μιὰ συγκρατημένη μελαγχολία διαγράφεται στὸ γλυκό της πρόσωπο. Ἡ συγκρατημένη θλῖψι της εἶναι γιὰ ὅσα ἀφήνει ἐδῶ στὸν ἀπάνου κόσμο... Πάνω στὰ νιᾶτα της ἀφήνει τὶς μικρὲς χαρὲς τοῦ κόσμου τούτου καὶ φεύγει. Λύπη καὶ πένθος ἔχουν σκεπάσει τὰ μάτια τῆς Ἡγησοῦς· δὲν ξεσπᾶ ὅμως σὲ βίαιες ἐκρήξεις, θρήνους κι ὀδυρμούς. Εὐγενικὰ καὶ λογικὰ ὑπομένει τὸ πεπρωμένο· ὁ θεατής, ποὺ βλέπει τὰ ἄγουρα νιᾶτα νὰ φεύγουν ἔτσι ἀνεπάντεχα συμπάσχει καὶ χωρὶς νὰ τὸ θέλη.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ: **Γλωσσικὴ ἑρμηνεία :** πτυχή, ἡ = πιέτα, ἀναδίπλωσι, ζαρωματιά, κυματοειδὴς σχηματισμός. Ἰδιαίτερα προτιμᾶται στὴν τέχνη ἡ πτυχή, γιὰ νὰ ὑποδηλώνη τὰ ἐνδύματα τῶν παραστάσεων κάποιου ἀγάλματος ἢ ἔργου ζωγραφικῆς. Ὑπαινίσσομαι = φανερώνω κάτι συγκεκαλυμμένα, (ὑπαινιγμός). Περιδέραιον, τὸ = κόσμημα γύρω ἀπ' τὸ λαιμό, κολλιέ. Λύπη, ἡ = ψυχικὸς πόνος, θλῖψι, συμπόνια· πένθος, τὸ = ἰσχυρὴ λύπη.

Πραγματικῶν ἑρμηνεία : ἀνάγλυφον, τὸ = σκαλισμένη ἐπιφάνεια πλάκας ἔτσι, ποὺ νὰ ἔχη προεξοχὲς γιὰ νὰ ὑποδηλώνη κάποια παράστασι. Τὸ ἀνάγλυφο γίνεται σὲ μάρμαρο, λίθο, ξύλο, κόκκαλο, κερὶ κ.ἄ. συνήθως ἀπὸ τὴ μιὰ ἐπιφάνεια. Δὲν εἶναι ὅμως σπάνια τὰ ἀμφίπλευρα ἀνάγλυφα. Τὸ ἀνάγλυφο χωρίζεται σὲ πρόστυπο (= τὸ ἀνάγλυφο μὲ ἀδιόρατες προεξοχὲς) καὶ σὲ ἔκτυπο (= τὸ ἀνάγλυφο ποὺ ἔχει προεξοχὲς ἱκανοῦ ὕψους, ὥστε οἱ μορφὲς νὰ βγαίνουν, νὰ ἐξέχουν πολὺ ἀπὸ τὴν λοιπὴ ἐπιφάνεια τῆς πλάκας). Καὶ τὰ δυὸ ἀνάγλυφα, Δεξίλεω καὶ Ἡγησοῦς, εἶναι ἔκτυπα· Δεξίλεως, ὁ = ἕνας ἀπὸ τοὺς 5 νέους Ἀθηναίους ἱππεῖς, ποὺ ἔπεσαν ἡρωϊκὰ στὸν Κορινθιακὸ πόλεμο (394 π.Χ.) (ὁ Κορινθιακὸς ἢ Βοιωτικὸς πόλεμος, 395 π.Χ., ἔγινε ἀπὸ τοὺς ἑνωμένους μὲ περσικὰ χρήματα Κορινθίους, Θηβαίους, Ἀργείους, Ἀθηναίους κατὰ τῆς Σπάρτης). Ὁ Δεξίλεως εἶχε τιμητικὸ τάφο στὸν Κεραμεικὸ (βλ. σελ. 97). Τὸν τάφο στόλιζε ἀριστουργηματικὸ ἀνάγλυφο (σήμερα βρίσκεται στὸ Ἐθνικὸ Μουσεῖο) τοῦ εἰκοσάχρονου Δεξίλεω. Στὴ βάσι τοῦ ἀναγλύφου ὑπάρχει ἡ ἐπιγραφή: «Δεξίλεως Λυσανίου Θορίκιος. Ἐγένετο ἐπὶ Τεισάνδρου ἄρχοντος· ἀπέθανεν ἐπ' Εὐβουλίδου ἐν Κορίνθῳ τῶν πέντε ἱππέων». λόγχη, ἡ = σιδηρένια τρίγωνη ἄκρη (μύτη) τοῦ κονταριοῦ, (κατ' ἔκτ.) τὸ κοντάρι. Χρῶμα, τὸ = (βλ. σελ. 109 χρωματισμοί). Ἐπιγραφή, ἡ = (βλέπε ἄνω Δεξίλεως). ἡ στήλη ἐστέκετο: (βλ. Εἰσαγωγικὰ καὶ σελ...). Ἡγησώ, ἡ = εἶναι Ἀθηναία, κόρη τοῦ Προξένου· ἀπεικονίζεται σὲ ἀνάγλυφη ἐπιτύμβια στήλη ἀπὸ λευκὸ μάρμαρο σὲ τύπο ναϋδρίου μὲ παραστάδες, ποὺ πάνω τους στηρίζεται ἐπιστύλιο μὲ τὸ ὄνομα τῆς νεκρῆς γραμμένο σ' εὐθεῖα γραμμή (σήμερα βρίσκεται στὸ Ἐθνικὸ Μουσεῖο). Ὁ τάφος της ἦταν στὸν Κεραμεικὸ (βλ. σελ. 97). Εἰκονίζεται καθισμένη σὲ καρέκλα μὲ ἐρεισίνωτο καὶ στηρίζει τὰ πόδια της σὲ μικρὸν σκίμποδα (σκαμνάκι). Φορεῖ διάφανο Ἰωνικὸ χιτῶνα, ποὺ τὸν καλύπτει ἐλαφρὰ τὸ ἱμάτιο. Ἡ ἐνδυμασία της εἶναι σφιγμένη στὴ μέση καὶ ἀφήνει νὰ φαίνεται τὸ ἀνθηρὸ νεανικό της σῶμα. Τὰ μαλλιά της χωρισμένα καὶ δεμένα ψηλὰ στολίζονται μὲ λεπτοϋφασμένη καλύπτρα, μέρος τῆς ὁποίας κρέμεται στὸν δεξιό της ὦ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μο. Τὰ κοντὰ μανίκια τοῦ ἱματίου ἀφήνουν γυμνὰ τὰ χέρια μέχρι τοὺς βραχίονες. Μπρὸς στὴν Ἠγησὼ στέκεται ἡ θεραπαινίδα· ἔχει ἐλαφρὰ κεκαμμένο τὸ δεξὶ γόνατο καὶ φαίνεται περισσότερο θλιμμένη ἀπ᾽ τὴν κυρά της. Τὸ βαρβαρικό της ἔνδυμα μὲ τὰ μακριὰ μανίκια σκεπάζει ὅλο τὸ νεανικό της σῶμα. Κρατεῖ ἀνοιχτὴ πυξίδα. Τὸ ἀνάγλυφο τῆς Ἠγησοῦς χρονολογεῖται στὰ τελευταῖα χρόνια τοῦ 5ου αἰ. π.Χ. δούλη, ἡ = ἡ θεραπαινίδα· σὰν θεραπαινίδες χρησιμοποιοῦσαν, οἱ ἀρχαῖες Ἑλληνίδες, κόρες ἀπὸ ξένα ἔθνη· εἶναι καὶ ἑλληνίδες, ποὺ προέρχονται ἀπὸ λάφυρα τοῦ πολέμου (Ὅμηρος). Ὁ πατέρας εἶχε δικαίωμα νὰ πουλήση καὶ τὴν κόρη του γιὰ δούλη ἐξ αἰτίας τῆς κακῆς διαγωγῆς της. Σύροι, Σκύθες, Πέρσες, Αἰγύπτιοι καὶ μαῦροι, ἕνα ζωντανὸ ἐμπόρευμα μὲ διαφορετικὲς γλῶσσες, πουλιόταν στὴν ἀγορὰ τῶν Ἀθηνῶν σὲ εἰδικὴ ἐξέδρα, ποὺ λεγόταν «λίθος πωλήσεως». Πυξίς, ἡ = θήκη, κουτὶ ἀπὸ ξύλο πύξου, ποὺ χρησιμοποιοῦσαν γιὰ ἀποθήκη κοσμημάτων, «μπιζουτιέρα». Μποροῦσε νὰ εἶναι καὶ ἀπὸ πηλό. Τότε ἔφερε διάφορες ζωγραφιστὲς παραστάσεις ἐξωτερικά. Προσοχή: Ἡ πυξίδα, καὶ ἰδιαίτερα τό, ζωγραφισμένο, περιδέραιο, κρατοῦν τὸ κέντρο τῆς παραστάσεως, γιὰ νὰ ὑπογραμμισθῆ καλύτερα ἡ σημασία ποὺ δίνει ἡ Ἠγησὼ στὶς χαρὲς τῆς ζωῆς, ποὺ ἀφήνει πίσω της! Ὡραῖον κόσμημα = τὰ κοσμήματα τῆς ἀρχαίας Ἑλληνίδας ἦταν: χρυσᾶ σπειροειδῆ σκουλαρίκια, μακριὰ σκουλαρίκια, χρυσᾶ περιδέραια, διαδήματα, βραχιόλια, δαχτυλίδια, ταινίες, καρφίδες, μολύβια γιὰ βάψιμο χειλιῶν καὶ ματιῶν, μυρωδικά, χτένες, (σανδάλια, καθρέφτες, κρέμες) κ.ἄ. Αἰωνίου χωρισμοῦ = ὁ χωρισμὸς ἀπὸ τὰ ἀγαπητά μας πρόσωπα καὶ πράγματα εἶναι πικρός· καθένας θἄθελε νὰ εἶναι μαζὶ μὲ τὰ ἀγαπημένα του πράγματα στὸν Κάτω Κόσμο. Ἐκεῖ βασίζεται καὶ τὸ ἔθιμο νὰ τοποθετοῦν στὸν τάφο τὰ ἀγαπητὰ ἀντικείμενα τοῦ νεκροῦ. (Κτερίσματα). Τόσο δὲ εἶναι ἡ λαχτάρα τοῦ μελοθανάτου γιὰ τὰ ἀγαπητά του πρόσωπα, ὥστε στὸν Ἀκριτικὸ Κύκλο παρουσιάζεται ἡ γυναῖκα τοῦ Διγενῆ νὰ τὸν ἀκολουθῆ στὸν Ἅδη. Ἡ λυγερὴ δὲ τοῦ Δημ. τραγουδιοῦ παρουσιάζεται πικραμένη στὸν Κ. Κόσμο νὰ σκέπτεται τὴ ζωὴ ποὺ ἄφησε πίσω. «... Κι ἡ κόρη ἀναστέναξε βαθιὰ στὸν Κάτω Κόσμο, / κι ἀνάψανε τὰ καπελειά, κι ἐκάησαν οἱ ροῦγες, / ἐκάη καὶ τὸ λιθόρεμα, πὄριχναν τὸ λιθάρι / ἐκάη κι ἡ δίπλη τοῦ χοροῦ, π᾽ ἐχόρευε ἡ γενιά της».

Ὁ ἄγνωστος ὅμως καλλιτέχνης τοῦ ἐπιτυμβίου ἀναγλύφου ἐδῶ δὲν παρουσιάζει μιὰ τέτοια ἔκρηξι πάθους· δὲν διαταράσσει τὴν ἀπόλυτη ἠρεμία τοῦ συνόλου. Μιὰ νεκρικὴ σιγὴ ἁπλώνεται πάνω σ᾽ αὐτὴν τὴν παράστασι ὅπως νεκρικὴ σιγὴ βασιλεύει μὲς στὰ νεκροταφεῖα. Ἡ σιγὴ αὐτὴ κάνει πιὸ συγκρατημένο τὸ πένθος. Ἡ Ἠγησὼ τὸ ξέρει πὼς δὲ θὰ χαρῆ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

πιὰ αὐτὰ τὰ στολίδια. Τὰ ζήτησε ὅμως γιὰ νὰ τὰ ἀποχαιρετήση... Μαζὶ μ' αὐτὰ ἀποχαιρετᾶ καὶ τὴν ὀμορφιὰ καὶ τὶς χαρὲς τοῦ Ἀπάνω Κόσμου... Ξέρει ὅτι μέσα στὸ σπίτι της θὰ βασιλεύη ἡ μαυρίλα τοῦ χάρου στὸ ἑξῆς· κι ὅμως δὲν ξεσπᾶ σὲ θρήνους· προτιμᾶ διακριτικὰ καὶ βουβὰ νὰ ἀποχαιρετήση τὴ ζωή. Καὶ ἀποχαιρετᾶ τὴ ζωὴ ἤρεμα, μὲ νεκρικὴ σιωπή. Μονάχα ἕνα κάποιο πικρὸ χαμόγελο, μιὰ κάποια καταθλιπτικὴ πίκρα διαγράφεται στὰ χείλη της. Ἡ παράστασι αὐτὴ δὲν παύει νὰ εἶναι ἕνα τρανὸ δεῖγμα ρωμαντισμοῦ. Ἡ τέχνη κατὰ τὸν 5 αἰ. π.Χ. εἶναι ἰδεαλιστική. Οἱ μορφὲς εἰκονίζονται γεμάτες αὐτοπεποίθησι, ἠρεμία καὶ γαλήνη. Δὲν ταράσσονται ἀπὸ ψυχικὰ πάθη, ἀλλὰ μὲ εὐγένεια πνεύματος ἀντιμετωπίζουν τὴ ζωή.

Πεπρωμένον, τὸ = οὐδέτερον τῆς μετοχῆς τοῦ ρήματος πέπρωται· ἡ πεπρωμένη (ἐνν. μοῖρα), τὸ πεπρωμένον = τὸ γραφτό, ἡ μοῖρα, ἡ τύχη· (πέπρωται = πρκ. τοῦ ἀχρ. ρήμ. πόρω = δίδω, παρέχω). Ἡ θρησκεία τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἔβλεπε τὸ πεπρωμένο, τὴ μοῖρα, σὰν ὑπέρτατο ἠθικὸ νόμο. Οἱ Μοῖρες, κόρες τοῦ Δία, ἄλλοτε μὲν ἔδιναν ἐντολὴ στὶς Ἐρινύες νὰ τιμωροῦν τοὺς ἀνθρώπους, ἄλλοτε δὲ βοηθοῦσαν τὶς Χάριτες, σὰν ἤθελαν νὰ δώσουν χαρὰ σὲ κάποιον. Τραγικὰ θύματα τοῦ πεπρωμένου εἶναι ὁ Οἰδίπους κι ὁ Ὀρέστης· ἡ Μοῖρα τῶν ἀρχαίων κυριαρχεῖ καὶ πάνω στοὺς θεούς! Ὁ Χριστιανισμὸς κατεπολέμησε τὸ πεπρωμένο· βασίζεται στὴ φιλοσοφικὴ σκέψι ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι αὐτεξούσιος καὶ κατὰ συνέπεια εἶναι ὑπεύθυνος γιὰ τὶς πράξεις του. Ἔβαλε ὅμως πίσω ἀπὸ κάθε πρᾶγμα τὴ θεία πρόνοια, τὴ θεία χάρι. Πιστεύουμε ὅτι καθένας δημιουργεῖ τὴν τύχη του· κι ὁ λαὸς λέει ἀλληγορικά: «ὅπως ἔστρωσες, θὰ κοιμηθῆς», ὁ δὲ Κοραῆς λέει: «Ἡ τύχη καθενὸς ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ἰδική του ἐνεργητικότητα». Ἡ Ἡγησὼ ὅμως γνωρίζει ὅτι «τὸ πεπρωμένον φυγεῖν ἀδύνατον» καὶ μὲ ξέχωρη ἐγκαρτέρησι ὑποτάσσεται σ' αὐτό.

ΓΛΩΣΣΑ: Γλῶσσα εἶναι ἡ καθαρεύουσα.

ΕΙΔΟΣ: Τὸ ἀπόσπασμα τοῦτο εἶναι ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ Χρ. Τσούντα «Ἱστορία τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Τέχνης» καὶ μπορεῖ νὰ χαρακτηρισθῆ, ὅπως καὶ «ὁ Ἑρμῆς», σὰν τεχνοκρατικὴ μελέτη (βλ. καὶ σελ. 110).

Κεντρικὴ ἰδέα: Δεξίλεως: «Δὲ σβμοιαζε, λεβέντη μου, στὴ μαύρη γῆς γιὰ νὰ μπῆς, μόν' σβμοιαζε νὰ κάθεσαι σ' ἕνὰ μορφο τραπέζι, νὰ τραγουδῆς νὰ χαίρεσαι, νὰ σὲ κερνοῦν νὰ πίνης».

Ἡγησώ: «Δὲν τῶλπιζα νὰ ν' ἡ ζωὴ μέγα καλὸ καὶ πρῶτο!». Σὰν Κεντρικὴ Ἰδέα προτιμότερο εἶναι νὰ παραθέσουμε τὰ δυὸ παραπάνω ἀποσπάσματα (ἀπὸ τὴ Δημ. ποίησι καὶ τὸν Δ. Σολωμό), γιατὶ τὰ δυὸ αὐτὰ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἀποσπάσματα δίνουν καλύτερα ἀπὸ κάθε ἄλλο τὸ πρῶτο καὶ βαθύτερο νόημα τῶν δυὸ ἀναγλύφων.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: (βλ. σελ. 110).

21. Ἡ Βυζαντινὴ Θεσσαλονίκη

Ἀδ. Ἀδαμαντίου

(Ἀναγνωστικὸν ΟΕΔΒ σελ. 51)

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Μετὰ τοὺς νικηφόρους πολέμους τοῦ 1912 - 13 καὶ τὴ μεγάλη χαρὰ ποὺ δοκίμασε τὸ ἑλληνικὸ γένος, γιατὶ ξαναπῆρε τὴν «Νεράϊδα τοῦ Θερμαϊκοῦ», τὴ Θεσσαλονίκη, ὁ καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου, Ἀδ. Ἀδαμαντίου ἔγραψε ἕνα βιβλίο «ἡ Βυζαντινὴ Θεσσαλονίκη» στὴ σειρὰ τῶν «ὠφελίμων βιβλίων» (1914), στὸ ὁποῖο ἀσχολεῖται μὲ τὴν ἱστορία, τὸν κοινωνικὸ βίο καὶ τὴν τέχνη τῆς Θεσσαλονίκης. «...Καὶ τοῦ νέου μεγάλου ἱστορικοῦ ὁρίζοντος, ὁ ὁποῖος ἀνοίγεται καὶ πάλιν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Φυλήν, σύμβολον τιμιώτατον εἶναι ἡ Θεσσαλονίκη, ἡ κατ' ἐξοχὴν βυζαντινὴ πόλις, ἡ ὁποία περιέκλεισεν ἐπὶ αἰῶνας μακροὺς εἰς τὰ ἰσχυρά της τείχη αὐτὴν τὴν ψυχὴν τῶν μεσαιωνικῶν ἡμῶν πατέρων». Ἀπὸ τὸ παραπάνω ἀναφερόμενο ἔργο καὶ ἀπ' τὸ Η' Κεφ. ἔχει ληφθῆ τὸ ἀνάγνωσμα τοῦτο.

ΝΟΗΜΑ: Ἡ πολυκύμαντη ἱστορία τῆς Θεσσαλονίκης δίνει τὴν εἰκόνα τῆς πολυταράχου ἱστορίας τῆς Μεσαιωνικῆς Ἑλληνικῆς ζωῆς. Ὁ κοινωνικὸς βίος τῆς πόλεως αὐτῆς δίνει τὴν εἰκόνα τῆς ἑλληνικῆς οἰκονομικῆς καὶ πνευματικῆς ζωῆς κατὰ τὸν Μεσαίωνα. Ἀπὸ τοὺς συγγραφεῖς, τοὺς αὐτόπτες καὶ τοὺς βυζαντινοὺς ἱστορικοὺς μποροῦμε νὰ λάβουμε σαφῆ εἰκόνα τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τὴν πορεία αὐτῆς μὲς στοὺς αἰῶνες. Ἡ πόλι ἔχει κτισθῆ σ' ὡραία θέσι ἀπὸ πλευρᾶς ἐμπορικῆς καὶ στρατιωτικῆς. Πολὺς κόσμος περνοῦσε ἀπὸ ἐκεῖ διὰ ξηρᾶς ἢ διὰ θαλάσσης· καὶ μάλιστα κατὰ τὶς περιόδους τῶν διαφόρων ἐμπορικῶν πανηγύρεων ἡ κοσμοσυρροὴ ἦταν μεγαλύτερη· ἰδιαίτερα κατὰ τὸ πανηγύρι τῆς γιορτῆς τοῦ πολιούχου Ἁγ. Δημητρίου· τότε κατέφθαναν ἔμποροι ἀπὸ ὅλη τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐξωτερικό· τόσος πολὺς κόσμος, ὥστε ἦταν «εὐκολώτερον νὰ μετρήσης τὴν ἄμμον τῆς θαλάσσης παρὰ τοὺς συνωστιζομένους εἰς τὰς ἀγορὰς δι' ἐμπορικὰς πράξεις». Πολλὰ ἦταν τὰ παραγόμενα προϊόντα τῆς γῆς ἢ τῶν ἐργοστασίων καὶ ἀνάλογος ἦταν ὁ πλοῦτος, ἡ εὐμάρεια καὶ ἡ πνευματικὴ κίνησι.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἡ Θεσσαλονίκη ἦταν ὑπερήφανη γιὰ τοὺς ἀνθρώπους τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν τόσο, ποὺ λογιζόταν ἰσάξια τῆς Κων)πόλεως. Εἶχε πολλοὺς ναοὺς καὶ καλλιμάρμαρα μνημεῖα, ἡ δὲ κοινωνική της πολιτικὴ (βρεφοκομεῖα, ὀρφανοτροφεῖα, ξενοδοχεῖα κ.ἄ.) ἦταν ἀξιοζήλευτη. Τὰ ἤθη τῶν κατοίκων της ἦταν ἰδιαίτερα καλλιεργημένα, ἀφοῦ ἡ εὐμάρεια ἦταν μεγάλη. Τὸ δὲ Ἅγιον ὄρος, ποὺ δὲν ἀπέχει πολὺ ἀπὸ αὐτή, συνέτεινε στὴν ἀνάπτυξη ζωῆς φιλοθρήσκου, λογίας καὶ φιλοτέχνου. Μετὰ τὴν πτῶσι τῆς Κων)πόλεως ἡ Θεσσαλονίκη παίρνει τὰ σκῆπτρα τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ ἑτοιμάζει τὴν ἀναγέννησι τοῦ νέου Ἑλληνισμοῦ.

ΕΝΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥΤΩΝ: Α΄ «ὅπως αἱ πολυπαθεῖς... ὄχλου τῆς Θεσσαλονίκης»· «Ἱστορικοὶ καὶ κοινωνικοὶ σταθμοί· τὸ ἐμπόριον, ἡ ἐμπορικὴ κίνησι, ἡ ὑλικὴ εὐμάρεια». Β΄ «τὴν ὑλικὴν ταύτην... ἵππων»· «ἡ πνευματικὴ κίνησι». Γ΄ «Ὑπερήφανος ἦτο... Ἑλληνικοῦ κόσμου»· «Τὰ ἀγαθὰ τῆς πνευματικῆς ζωῆς, οἱ λόγιοι».

Σ η μ ε ί ω σ ι: Μεταξὺ Β΄ καὶ Γ΄ ἑνότητος παραλείπεται μία παράγραφος, στὴν ὁποίαν ἀναφέρονται τὰ ὀνόματα τῶν: Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου, λογίων καὶ ἱερωμένων, ἱστορικῶν κ.ἄ.

Γλωσσικὴ ἑρμηνεία: ἐγκώμιον, τό = ἐπαινετικὸς λόγος· ἄσμα ποὺ ψάλλεται γιὰ ἐξύμνησι νικητοῦ. Τὸ ἐγκώμιον χρησιμοποίησαν πολὺ οἱ Βυζαντινοί· μὲ τὸ ἐγκώμιον ἐξυμνοῦσαν μάρτυρες καὶ ἅγιους, καθὼς καὶ πόλεις. Καραβάνια, τὸ (μεν. καραβάν - ιον < ἀραβ. **Kirvan**) = ὁμάδα ἐμπόρων μὲ καμῆλες ἢ ὑποζύγια. Μῖμος, ὁ = ἠθοποιὸς τῆς παντομίμας, γελοτοποιός, ἄνθρωπος ποὺ μπορεῖ νὰ μιμῆται τὴν φωνὴ ἀνθρώπων, ζώων ἢ τὸν ἦχο τραίνου, ἀνέμου κ.λ.π. Ἡδύφωνος, ος, ον = ἐκεῖνος ποὺ ἔχει μελωδικὴ φωνή. Ἀρύομαι = ἀντλῶ, παίρνω.

Πραγματικῶν ἑρμηνεία: ἱ σ τ ο ρ ι κ α ὶ τ ύ χ α ι: Μερικὲς ἀπὸ τὶς πολλὲς ἱστορικὲς ἀναταραχὲς ποὺ ἔγιναν στὴ Θεσσαλονίκη, εἶναι: 597 μ.Χ. Ἄβαροι καὶ Σλάβοι ἐπιθυμοῦν τὴν κατάληψί της. 617 πάλιν οἱ Ἄβαροι. 904 ἐκπολιόρκησι ἀπὸ Σαρακηνούς· 1185 Νορμανδοὶ τὴν καταλαμβάνουν. 1204 ὁ Βονιφάτιος ὁ Μομφερρατικὸς τὴν κάνει πρωτεύουσα τοῦ Λατινικοῦ Βασιλείου τῆς Θεσσαλονίκης. 1242 - 1246 ὁ βασιλεὺς τῆς Νικαίας Ἰω. Βατάτζης κυριεύει τὴ Θεσσαλονίκη. 1249 ὁ Μιχαὴλ τῆς Ἠπείρου τὴν κυριεύει αἰφνίδια. 1261 ἡ Θεσσαλονίκη γίνεται πρωτεύουσα τοῦ ὁμωνύμου Δεσποτάτου. 1387 οἱ Τοῦρκοι τὴν κυριεύουν. 1403 ἐπαναφέρεται στὴ Βυζ. Αὐτοκρατορία. 1430 οἱ Τοῦρκοι τὴν κυριεύουν ὁριστικά. 1912 - 13 ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς τὴν ἀπελευθέρωσε.

Τ ρ α γ ι κ ὰ ς σ υ μ φ ο ρ ά ς: Οἱ: Καμενιάτης, Εὐστάθιος καὶ Ἀναγνώστης διηγοῦνται τὶς συμφορές.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἐ μ π ο ρ ι κ ὴ π ό λ ι ς: «Ἀγορά τε τοὺς ἐξ ἁπάσης γῆς ὑποδεχομένη» γράφει ἡ Κυδωνίου «Μονωδία». Ἅγιος Δημήτριος: Ὁ Ἅγιος Δημήτριος ἐμαρτύρησε τὸ 303 ὅταν Αὐτοκράτορας ἦταν ὁ Μαξιμιανὸς Γαλέριος (293 - 311). Μετὰ τὴν ἀνακήρυξι τοῦ Χριστιανισμοῦ σὰν ἐπίσημης θρησκείας τὸ 324 ἱδρύθηκε ναΐσκος ἐκεῖ, ὅπου εἶχε ταφῆ ὁ Δημήτριος. Οἱ ἀσθενεῖς πήγαιναν ἐκεῖ καὶ βρίσκαν θεραπεία. Μέσα σ' αὐτοὺς ἦταν κι ὁ Διοικητὴς τῆς Μακεδονίας Λεόντιος, ποὺ θεραπεύτηκε ἀπὸ παράλυσι τοῦ κορμιοῦ του καὶ ἀπὸ εὐγνωμοσύνη στὸν Ἅγιο ἵδρυσε τὴ μεγάλη βασιλικὴ τοῦ Ἁγ. Δημητρίου (μέσα 5 αἰ.) τὸν 7 αἰ. (;) ὅμως φοβερὴ πυρκαϊὰ κατέστρεψε τὸν ναό, ποὺ οἱ Θεσσαλονικεῖς τὸν ξανάχτισαν ἀπὸ 640 - 650, γιὰ νὰ καταστραφῆ καὶ πάλιν τὸ 1917. Ὁ Ἅγιος Δημήτριος ἦταν ἀπὸ τὴν Θεσσαλονίκη· ὑπηρετοῦσε σὰν ἀξιωματικὸς στὸ ρωμαϊκὸ στρατὸ στὰ χρόνια τῶν αὐτοκρατόρων Διοκλητιανοῦ καὶ Μαξιμιανοῦ (300 μ.Χ.). Φυλακίστηκε γιατὶ ἦταν Χριστιανός. Τότε ἔγινε καὶ τὸ ἐπεισόδιο τοῦ Νέστορα καὶ Λυαίου... Στὴ γιορτή του (26 Ὀκτ. 1913) ἐλευθερώθηκε ἡ Θεσσαλονίκη. Ἀ ξ ι ό ς, ὁ (Βαρδάρης) = ποταμὸς τῆς Μακεδονίας, ποὺ χύνεται στὸν Θερμαϊκό. Πηγάζει βόρεια τῶν Σκοπίων καὶ ἔχει μῆκος 318 χιλ. Αὐτοκράτορες προσέτρεχον = αὐτοκράτορες, ποὺ προσέτρεξαν στὸν Ἅγιο ἦταν ὁ Βασίλειος Β' Βουλγαροκτόνος (976 - 1025) γιὰ τὸν μεγάλο ἀγῶνα του κατὰ τῶν Βουλγάρων, ὁ Μιχαὴλ Δ' Παφλαγὼν (1034 - 1041) τὸ 1040 καὶ ὁ Ἀνδρόνικος Γ' (1328 - 1341), τοῦ ὁποίου ὁ Ἅγιος γιάτρευσε παλιὰ πληγή. Πανήγυρις Ἁγίου Δημητρίου = Στὴ γιορτὴ τοῦ Ἁγίου οἱ κάτοικοι τῆς Θεσσαλονίκης ἔκαμαν ἐμποροπανήγυρι, στὴν ὁποία πολλοὶ ἔμποροι ἀπὸ τόπους μακρυνοὺς ἔφερναν τὴν πραμάτεια τους κι εὕρισκαν ἀγοραστές, ὅπως καὶ σήμερα στὴ Διεθνῆ Ἔκθεσι. Π α ν α θ ή ν α ι α, τά = Ἦταν ἐπιβλητικὴ καὶ θεαματικὴ γιορτὴ τῶν Ἀθηναίων. Γινόταν κάθε 4 χρόνια, τὸν Ἰούλιο μῆνα. Ἡ γιορτὴ κρατοῦσε 6 ἡμέρες· τελετὲς καὶ ἀγῶνες (μὲ βραβεῖα) καὶ λαμπαδοφορία γινόταν μεγάλης σπουδαιότητος· θεαματικώτερον ὅμως ἦταν ἡ πομπὴ τῶν Παναθηναίων· σ' αὐτὴν γυναῖκες καὶ κόρες ἀπὸ ὅλες τὶς φυλὲς τῶν Ἀθηναίων (οἱ ἐργαστῖνες) μετέφεραν πάνω σὲ ἱστὸ μακροῦ πλοίου τὸν κίτρινο μάλλινο πέπλο τῆς Ἀθηνᾶς, ποὺ εἶχαν ὑφάνει, στὴν Ἀκρόπολι. Ὁ πέπλος ἔφερνε παραστάσεις: σκηνὲς μάχης τῶν θεῶν καὶ τῶν Γιγάντων.

Καλολογικὰ στοιχεῖα : Ἀ σ ύ ν δ ε τ α: Ἡ Σερβία... τὰ πλοῖα τὰ παρελάμβανον· πλῆθος ἄπειρον ...τὰ μέρη τοῦ κόσμου· ἀκόμη καὶ αἱ βιομηχανικαί... πολυάριθμα· εἰς τὰς ἀγοράς... διάφορα θεάματα· ῥήτορες, φιλόσοφοι, γραμματικοί, καλλιτέχναι· ἡ πόλις εἶχεν... τοὺς ταξιδιώτας·

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Μεταφορές: σκορπισμένας (εἰδήσεις), δῶρα (τῆς γεωργίας), συνέρρεον (οἱ ῥήτορες, φιλόσοφοι κ.ἄ.), ἤνθιζον τὰ ἄνθη (τοῦ πολιτισμοῦ), εἵλκεν (ἡ πόλις). Ὑπερβολές: ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου· εὐκολώτερον ἦτο νὰ μετρήσῃς τὴν ἄμμον τῆς θαλάσσης· τοὺς ἔκαμνε νὰ λησμονοῦν τὴν πατρίδα των· Ἀντιθέσεις: κατὰ τὰς ἐποχὰς τῆς γαλήνης καὶ ἡσυχίας, τῶν ἀγώνων καὶ τῶν πολέμων· ἐμπορεύματα ἔφθανον — τὰ μετέφερον μακράν. ἐπήγαινον ἐμπορεύματα — ἤρχοντο ἐμπορεύματα· ἡ βασιλεύουσα πίπτει — ἡ Θεσσαλονίκη ὑψώνεται. Παρομοιώσεις: Ἦσαν τὰ Παναθήναια τῶν Μεσαιωνικῶν Ἀθηνῶν· ἡ πόλις εἵλκεν ὡς μαγνήτης. Ἐπίθετα χαρακτ.: Καλλιμάρτυρος, μεγαλομάρτυρος. Κοσμητ. Ἐπίθετα: (πολλὰ ὅπως): πολυπαθεῖς, ἰδεώδους, σημαντικωτάτη, πολυάριθμος, πολυπληθῆ, μελωδικάς, ἡδυφώνων, ἀγαθοεργά, ἀνεκλάλητον, ἀειθαλὲς κ.ἄ. Ἀντονομασίες: Καλλιμάρτυρος, Μεγαλομάρτυρος (ἀντὶ Δημητρίου), βασιλευούσης (ἀντὶ Κων/πόλεως).

Κεντρικὴ ἰδέα: Ἡ βυζαντινὴ Θεσσαλονίκη ἔδωσε νέα δύναμι στὸν ἐκπνέοντα μεσαιωνισμὸ καὶ ἑτοίμασε τὴν γένεσι τοῦ νέου Ἑλληνισμοῦ.

ΥΦΟΣ: Τὸ ὕφος εἶναι γλαφυρό.

ΓΛΩΣΣΑ: Γλῶσσα εἶναι ἡ καθαρεύουσα· μιὰ καθαρεύουσα ὁμαλὴ μὲ δημοσιογραφικὴ περισσότερο εὐελιξία, ἐνῶ θὰ περίμενε κανεὶς μιὰ ἐπιστημονικὴ ξηρὰ περιγραφή.

ΕΙΔΟΣ: Τὸ ἀνάγνωσμα τοῦτο ἀνήκει στὴν ἱστορικὴ πραγματεία· ἀσχολεῖται μὲ τὴν ἱστορικὴ καὶ τὴν κοινωνικὴ ζωὴ τῆς Θεσσαλονίκης κατὰ τὴν Βυζαντινὴ ἐποχή.

Ἀξιομνημόνευτες φράσεις: Ἡ ξηρὰ ἀπὸ τὸ ἓν μέρος παρεῖχε πλούσια τὰ δῶρα τῆς γεωργίας, ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ἡ θάλασσα τὰ δῶρα τοῦ ἐμπορίου. Τὴν ὑλικὴν ταύτην εὐμάρειαν τῆς μεγάλης πόλεως παρηκολούθει ἡ πνευματικὴ ἐκδήλωσις τῆς εὐσεβείας πρὸς τοὺς ἁγίους, ἡ πνευματικὴ κίνησις τῶν φιλοσόφων, τῶν ρητόρων καὶ τῶν λογίων. Ὑπερήφανος ἦτο ἡ Θεσ) νίκη διὰ τοὺς λογίους αὐτῆς, διὰ τὰ ὀνομαστὰ σχολεῖα, εἰς τὰ ὁποῖα ἐφοίτων σπουδασταὶ ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τῆς οἰκουμένης. Τάξις καὶ εὐνομία ἐπεκράτει εἰς τὴν πόλιν. Ἡ τελευταία παράγραφος ἀξίζει νὰ ἀπομνημονευθῇ ἀπὸ ὅλους τοὺς μαθητές.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Ὁ Ἀδαμάντιος Ἀδαμαντίου γεννήθηκε στὴν Ἀθήνα τὸ 1885 καὶ πέθανε τὸ 1937. Σπούδασε φιλολογία στὴν Ἀθήνα καὶ Βυζαντινολογία στὴ Γαλλία. Διωρίστηκε σχολάρχης στὴν Ἑρμούπολι καὶ καθηγητὴς στὸ Ταϊγάνι τῆς Ρωσσίας.

Τὸ 1908 ἔγινε ἔφορος ἀρχαιοτήτων καὶ τὸ 1912 καθηγητὴς τῆς βυ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ζαντινῆς τέχνης στὸ πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν. Μελέτησε τὶς πηγές, τὴ γλῶσσα, τὶς ἐπιδράσεις καὶ τὴ σύνθεσι τοῦ «Χρονικοῦ τοῦ Μορέως». Ἔγραψε τὸ ἔργο του «Βυζαντινὴ Θεσσαλονίκη», στὸ ὁποῖο περιγράφει τὴν ἱστορία, τὸν κοινωνικὸ βίο καὶ τὰ μνημεῖα τῆς συμπρωτευούσης κατὰ τὴν διάρκεια τοῦ Βυζαντίου ἱδρυθέντα. Διακρίνεται γιὰ τὴν γλαφυρότητα τοῦ ὕφους του καὶ γιὰ τὴν ἱκανότητά του νὰ ἐκλαϊκεύη τὴν ἱστορικὴ ἐπιστήμη. Βλέπε καὶ τὸ «ἡ πρώτη Ἰανουαρίου εἰς τὸ Βυζάντιον».

22. Βίος καὶ Γλῶσσα

Φ. Κουκουλὲ

(Ἀναγνωστικὸν Ο.Ε.Δ.Β. σελ. 60)

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Ὁ συγγραφεύς, ποὺ ἦταν καθηγητὴς Πανεπιστημίου καὶ Ἀκαδημαϊκός, ἐρεύνησε τὴν ζωὴ καὶ τὸν πολιτισμὸ τῶν Βυζαντινῶν καὶ ἔγραψε τὸ σπουδαῖο ἔργο «Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμὸς» 1948 - 1951. Μέσα σ' αὐτὸ τὸ ὠφελιμώτατο γιὰ τὴ γνῶσι τῆς ζωῆς τῶν βυζαντινῶν ἔργο ἀσχολεῖται καὶ μὲ τὴν ἑρμηνεία λαϊκῶν ἢ μὴ ἐκφράσεων, ποὺ ἔμειναν στὸν καθημερινὸ λόγο, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ γνωρίζη ἐκεῖνος, ποὺ τὶς χρησιμοποιεῖ, πῶς προῆλθαν.

ΝΟΗΜΑ: Στὸ ἀνάγνωσμα αὐτὸ ὁ Κουκουλὲς ἀσχολεῖται μὲ τὴν ἑρμηνεία πέντε ἐκφράσεων, ποὺ λέγονται π α ρ ο ι μ ι ώ δ ε ι ς. α) ἄντε νὰ κουρεύεσαι, β) ἀποσβολώθηκα, γ) μουτζώνω —κοίταξε μὴ μὲ μουτζώσης— βγῆκε ἀσπροπρόσωπος, δ) τοῦ ἄλλαξαν τὴν πίστη στὸ ξύλο, καὶ ε) ἔμεινε στὰ κρύα τοῦ λουτροῦ.

Οἱ ἑρμηνεῖες, ποὺ ἔδωσε ὁ σοφὸς καθηγητὴς εἶναι σαφέστατες καὶ ἀληθέστατες καὶ δείχνουν τὴ μεγάλη δύναμι, ποὺ ἔχει ὁ λαός μας, νὰ δημιουργῆ σοφὲς συμβουλές, παροτρύνσεις ἢ νὰ συγκρατῆ στὴ θύμησί του ἐπὶ αἰῶνες τὸ διδακτικὸ κεντρικὸ νόημα ἑνὸς μύθου, μιᾶς συζητήσεως ἢ ἑνὸς παθήματος καὶ νὰ τὸ μεταδίδη στὶς νεώτερες γενιὲς σὰν ἀποκρυσταλλωμένη σοφία, ὠφέλιμη γιὰ τὴν νεώτερη ζωή.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ: Τὸ ἀνάγνωσμα τοῦτο μπορεῖ νὰ χωρισθῆ σὲ πέντε ἐνότητες, ἀφοῦ πέντε εἶναι οἱ παροιμιώδεις ἐκφράσεις, μὲ τὶς ὁποῖες ἀσχολεῖται.

Γλωσσικὴ ἑρμηνεία: ρ ύ μ η, ἡ = ὁρμή, φορά, δρομίσκος (ρυμοτομία, ρυμοτομῶ, ρυμός, ρυτίς, ρυτιδῶ, ρυμουλκός), ἀπὸ τὸ ρύομαι = λυτρώνω, σύρω (ρῦσαι ἡμᾶς, Κ.Δ.). ἀσβόλη, ἡ = αἰθάλη, καπνιά, φοῦμος

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Χρισθείς, ὁ (χρίω = ἀλείφω) = ὁ ἀλειμμένος (χρῖσις, χρῖσμα, χριστός, Χριστός, Χριστιανὸς κ.λ.π.). Προπηλακίζω (προ + πηλακίζω, πηλός) = ρίπτω λάσπη σὲ κάποιον, προσβάλλω (προπηλάκισις, προπηλακισμός, προπηλακιστικός). Ἐφίδρωσις, ἡ = ἐλαφρὸ ἵδρωμα, ἐξάνθησις ὑγροῦ ἀπὸ τοὺς πόρους τοῦ σώματος.

Πραγματικῶν ἑρμηνεία: διαπόμπευσις, ἡ (περιαγωγή, ἡ) = ρεζίλεμα, περιφορὰ κάποιου μέσα ἀπὸ τὸν διασυρμό, τὸν χλευασμό. Τὸν διαπεμπόμενον πεζὸν ἢ ἐπάνω σὲ γάϊδαρο περιέφεραν σ' ὅλη τὴν πόλι καὶ τὰ παιδιά, ποὺ τὸν ἀκολουθοῦσαν, τὸν γιουχάϊζαν.

ΕΙΔΟΣ: Τὸ ἀνάγνωσμα τοῦτο εἶναι ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ μεγάλο ἔργο τοῦ Κουκουλὲ «Βυζαντινὸς βίος καὶ πολιτισμός». Εἶναι ἱστορικὴ - λαογραφικὴ μελέτη.

ΓΛΩΣΣΑ: Γλῶσσα εἶναι ἡ καθαρεύουσα.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ: Παροιμιώδεις ἐκφράσεις: Ὁ λαός μας παράλληλα μὲ τὶς παροιμίες δημιούργησε καὶ δημιουργεῖ καθημερινὰ φράσεις μὲ διδακτικὸ περιεχόμενο, ποὺ λέγονται παροιμιώδεις ἐκφράσεις. Οἱ παροιμιώδεις ἐκφράσεις ἔχουν χαρακτηριστικὸ γνώρισμα τὸ εἰκονικό, τὸ φαινομενικὸ στὴν ἔκφρασι καὶ τὸ πολύχρηστο καὶ τὸ δημοτικό, τὸ δημοφιλές. Διαφέρουν ἀπ' τὶς παροιμίες στὸ ὅτι δὲν ἔχουν καμμιὰ σχέσι μὲ τὸν μῦθο καὶ δὲν ἔχουν τὴν αὐτοτέλεια ἐκείνων. Οἱ παροιμιώδεις ἐκφράσεις ἀντικατέστησαν τὴν κυριολεκτικὴ ἔκφρασι τοῦ λόγου καὶ ἀποδεικνύουν τὴν ποιητικὴ δύναμι τοῦ λαοῦ στὴν ἔκφρασι. Οἱ παροιμιώδεις ἐκφράσεις πολλὲς φορὲς εἶναι δυὸ ἢ καὶ μιὰ λέξι π.χ. «Γάϊδαρος ξεσαμάρωτος», «Μπακαλόγατος». Στὶς παροιμιώδεις ἐκφράσεις ἔχουν τὴ βάσι τους καὶ πολλὰ οἰκογενειακὰ ἐπίθετα. Π.χ. Τουμπακάρις (τὴν ἐποχὴ τῆς Τουρκοκρατίας κάποιος, ὡρισμένος γι' αὐτό, γύριζε στοὺς δρόμους, γιὰ νὰ ξυπνήση τοὺς Χριστιανούς, γιὰ τὴν ἐκκλησία καὶ χτυποῦσε ἕνα τύμπανο (τουμπί)· λεγόταν δὲ τουμπακάρις). Ἀνάλογες ἑρμηνεῖες ἔχουν καὶ τὰ οἰκογενειακὰ ἐπίθετα: ποῦλος, πουλημένος, βρετός, βρέτας, βρετᾶκος, ζευγίτης, ζευγολάτης κ.λ.π.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Ὁ Κουκουλὲς Φαίδων γεννήθηκε στὴ Σῦρο καὶ πέθανε στὴν Ἀθήνα τὸ 1955. Τὸ 1899 γράφεται στὴ Φιλοσοφικὴ Ἀθηνῶν. Ὑπηρέτησε σὰν σχολάρχης στὴ Βαμβακοῦ Λακωνίας. Τὸ 1909 ἔλαβε ὑποτροφία γιὰ τὴ Γερμανία. Συνεργάστηκε στὴ σύνταξι τοῦ ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς Ἑλλην. Γλώσσης», καὶ ἀργότερα ἔγινε Διευθυντὴς τῆς συντάξεως. Τὸ 1931 ἔγινε καθηγητὴς στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν (ἕδρα: Δημόσιος καὶ Ἰδιωτικὸς βίος τῶν Βυζαντινῶν). Ἀπὸ τὸ 1924 - 1950 συνερ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

γάστηκε στὴν «Ἐπετηρίδα τῆς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν» καὶ ἡ συμβολή του ἦταν πολύτιμος γιὰ τὴν ἔρευνα σχετικῶν μὲ τὸ Βυζάντιο θεμάτων. Ἔργα του: «Βυζαντινὸν Βίος καὶ Πολιτισμός», «Ἱστορία τῆς Βαμβακοῦς» καὶ πολλὰ ἄλλα ἔργα σχετικὰ μὲ τὸ Βυζάντιο.

23. Παραδόσεις

α. Διγενὴς (Μεσσαρὰ Κρήτης)

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: «Ἀπὸ τῶν ἐσχατιῶν τῆς Καππαδοκίας μέχρι τῶν Ἰονίων νήσων καὶ ἀπὸ τῆς Μακεδονίας καὶ τῶν χωρῶν τῶν δυτικῶν ἀκτῶν τοῦ Εὐξείνου μέχρι τῆς Κρήτης καὶ τῆς Κύπρου... φέρονται διὰ στόματος παραδόσεις ἀναφερόμεναι εἰς τόπους καὶ ἀντικείμενα, μεθ' ὧν συνδέεται τὸ ὄνομα αὐτοῦ (τοῦ Διγενῆ). Εἰς ταῦτα ἡ φαντασία τοῦ λαοῦ ἐγκατέπλεξε μύθους, ὧν τοὺς πλείστους παρέλαβεν ἀνακαινίσασα ἐκ τῆς πλουσίας μυθικῆς κληρονομίας τῆς ἀρχαιότητος καὶ ἀπήρτησε τὸν ἰδεώδη τύπον ἥρωος νεαροῦ, ὡς ὁ Ἀχιλλεύς, κραταιοῦ ὡς ὁ Ἡρακλῆς καὶ ἐνδόξου ὡς ὁ Ἀλέξανδρος. Ἐν κεφαλαίῳ δ' εἰπεῖν, εἰς τὸν Διγενῆ Ἀκρίταν ἀποκορυφοῦνται οἱ πόθοι καὶ τὰ ἰδεώδη τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, διότι ἐν αὐτῷ συμβολίζεται ἡ μακραίων καὶ ἄληκτος πάλη τοῦ ἑλληνικοῦ πρὸς τὸν μουσουλμανικὸν κόσμον» (Ν. Πολίτης).

ΝΟΗΜΑ: α) ὁ Διγενής: ὁ δυνατώτερος ἀπὸ ὅλους τοὺς Σαραντάπηχους ἦταν ὁ Διγενής. Λέγουν ὅτι ἔζησε δυὸ γενιές· μποροῦσε νὰ πετᾶ γιὰ παιγνίδι μεγάλους βράχους. Κοντὰ στὶς Καμάρες φαίνεται ἡ σέλα τοῦ Διγενῆ. Πιὸ κάτω φαίνεται ἡ πατημασιά του, ποὺ ἔκανε, ὅταν πατῶντας σὲ δυὸ βουνὰ ἔσκυψε νὰ πιῆ νερὸ ἀπ' τὸ βάθος τῆς λαγκαδιᾶς, ποὺ περνοῦσε τὸ ποτάμι. Τὰ γένια του τότε ἔφραξαν τὸ ποτάμι καὶ τὰ νερὰ ξεχείλισαν καὶ πλημμύρισαν τὸν κάμπο τῆς Μεσσαρᾶς. Ὅταν πέθανε ὁ Διγενής, τὸν ἔθαψαν σ' ἕνα ψήλωμα κοντὰ στὴν Γέργερη. Κι ἀφοῦ τὸ σῶμα του ἦταν πολὺ μεγάλο καὶ δὲ χωροῦσε, τὸ ἔκοψαν σ' ἑφτὰ κομμάτια καὶ τότε μπόρεσαν καὶ τὸ ἔχωσαν.

β) Τὰ λιγγρίατοῦ Διγενῆ: Στὴν Κύπρο εἶναι δυὸ λιθάρια μεγάλα μασουρωτά, ποὺ λέγουν ὅτι τὰ ἔρριξε κάποτε ὁ Διγενὴς μὲ τὸ μικρό του δαχτυλάκι, ὅπως τὰ παιδιὰ πετοῦν τὰ ξύλα στὸ παιχνίδι, ποὺ λέγεται λιγγρί.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ: **Γλωσσικὴ ἑρμηνεία** : = κότσια, τὰ = τὰ ὀστάρια, ποὺ εἶναι μεταξὺ τῶν σφυρῶν, οἱ ἀστράγαλοι (κότσι, τό, μεσν. κότ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τιον, ὑποκ. τοῦ ἀρχ. κόττος, ὁ = ἀστράγαλος, τὰ ζάρια)· σέλα, ἡ (μεσν. σέλλα, λατιν. **sella**) = ἐφίππιο, σκέπασμα τῆς ράχης τοῦ ἀλόγου, ὅπου κάθεται ὁ καβαλλάρης. Πατιά, ἡ = πατημασιά, ἴχνος ποδιοῦ. μασουρωτός, -ή, -ό = κυλινδρικός.

Πραγματικῶν ἑρμηνεία: Διγενής, ὁ = Εἶναι γυιὸς τοῦ Ἐμίρη τῆς Συρίας Μοσοὺρ καὶ τῆς κόρης τοῦ Βυζαντινοῦ Ἀνδρόνικου Δούκα, Εἰρήνης· Ὁ Μοσοὺρ ἔκλεψε τὴν Εἰρήνη καὶ καταδιωγμένος ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς της ὑπόσχεται σ' αὐτοὺς νὰ βαφτισθῆ Χριστιανὸς καὶ νὰ τὴν παντρευθῆ. Παιδί τους εἶναι ὁ Διγενής, ποὺ μεγαλώνοντας δείχνει καθημερινὰ καὶ μεγαλύτερες τὶς σωματικές του δυνάμεις. Μετὰ τὸ γάμο του μὲ τὴν Εὐδοκία φεύγει γιὰ τὰ σύνορα, «ἄκρας» τοῦ Βυζαντίου. Ἐκεῖ ἀρχίζει τὰ ἔργα του, ποὺ εἶναι κατορθώματα μεγάλα (βλέπε σελ. 103) Μεσσαρά, ἡ = κοιλάδα στὰ Ν τῆς Κρήτης μεταξὺ τῆς Ἴδης καὶ τῶν Ἀστερουσίων βουνῶν. Εἶναι ἡ μεγαλύτερη πεδιάδα τῆς Κρήτης. Καμάρες, οἱ = χωριὸ κοντὰ στὸ Ἡράκλειο Κρήτης. Γέργερη, ἡ = Κωμόπολις 40 χιλ. ἀπὸ τὸ Ἡράκλειο. Ἔχει τὸ δάσος Ρούβα, ποὺ εἶναι μοναδικὸ στὴν Κρήτη γιὰ τὴν ἔκτασι, τὰ ὡραῖα τοπία καὶ τὴν ποικίλη βλάστησί του. Χρησίμευσε γιὰ καταφύγιο τῶν Χριστιανῶν κατὰ τὴν Τουρκοκρατία. Ἑφτὰ κομμάτια = ὁ ἀριθμὸς 7 ἀπὸ τὴν ἀρχαία ἐποχή, στὴν Ἑλλάδα ἀλλὰ καὶ σ' ἄλλους λαούς, παρουσίασε καὶ παρουσιάζει ἰδιάζουσα σημασία. Ὅλοι οἱ Ἀνατολικοὶ λαοὶ ἔδωσαν ἱερατικὴ ἢ μυστηριακὴ σημασία στὸν ἀριθμὸ 7. Στὴν Ἑλλάδα δόθηκε φιλοσοφικὴ σημασία, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, στὸν ἀριθμὸ 7. Ἑπτὰ σοφοί, ἑπτὰ θαύματα τοῦ κόσμου, στὶς ἑπτὰ ἡμέρες ἔδιναν τὸ ὄνομα στὸ παιδί, τὸ ἑπτὰ στοὺς Πυθαγορείους γίνεται ἀπὸ δυὸ τέλειους ἀριθμοὺς (3, τοῦ τριγώνου, καὶ 4, τοῦ τετραγώνου), τὴν ἑβδόμη ἡμέρα οἱ Σπαρτιᾶται θυσίαζαν στὸν Ἀπόλλωνα, «ἑπταφαεῖς» ἦταν οἱ ζῶνες τοῦ φωτός, κατὰ τοὺς Ὀρφικούς, ἑπτάπυλες πολλὲς πόλεις, ἑπτάχορδος ἡ λύρα κ.ἄ. Ὁ λαὸς συνεχίζει νὰ δίνη ἰδιαίτερη σημασία στὸν ἀριθμὸ 7 πιστεύοντας ὅτι εἶναι ἱερός. λιγγρί, τό = παιχνίδι τῶν παιδιῶν, στὴν Κύπρο. λιθάρια, τά = Ὑπάρχουν βράχοι μεγάλοι μὲ παράξενα σχήματα σὲ πολλὰ μέρη, ξεκομμένοι ἀπὸ βουνὸ ἢ ριζιμιὸ καὶ δημιουργοῦν ἀπορίες γιὰ τὸ πῶς βρέθηκαν ἐκεῖ. Ὁ λαὸς προσπαθῶντας νὰ δώση κάποια ἐξήγησι στὴν ὕπαρξι αὐτῶν τῶν λίθων πλάθει πολλὲς παραδόσεις γύρω ἀπ' αὐτούς. Ἀπορίες καὶ προβλήματα δημιουργοῦν ἀκόμη καὶ στὴν ἐπιστήμη αὐτὰ τὰ «ὄρθια λιθάρια», ἢ **Menhirs**, ὅπως τὰ λέει ἡ ἐπιστήμη. Φαίνονται γιὰ ἀνθρώπινα δημιουργήματα· πῶς ὅμως, πότε καὶ ἀπὸ ποιούς; Ἄγνωστον! Νομίζονται σὰν πρωτόγονα εἴδωλα, σὰν θρησκευτικὰ σύμβολα· τὰ **Menhirs** ἦταν ἀντικεί-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μενο λατρείας, συνδυασμένα μὲ τὴ λατρεία τῶν βράχων καὶ τῶν λίθων. Ὅταν οἱ λίθοι αὐτοὶ βρεθοῦν σὲ κυκλικὸ σχῆμα τοποθετημένοι, λέγονται **Cromlechs**. Τέτοιοι λίθοι ὑπάρχουν στὸ Μορμπιχὰν τῆς Γαλλίας (ὕψ. 20,50 μ., βάρος 250.000 χιλιόγρ. κ.ἄ. Ἡ λαϊκὴ δεισιδαιμονία ὀργιάζει γύρω ἀπ' αὐτὰ τὰ λιθάρια... Πολλοὶ ὀγκόλιθοι φέρουν σταυροὺς σήμερα, ποὺ σκαλίστηκαν κατὰ τοὺς πρώτους χριστιανικοὺς χρόνους γιὰ νὰ ἀπαλειφθῆ ἡ εἰδωλολατρικὴ ἀποστολὴ τῶν βράχων. (Παράβαλε σήμερα: ἡ πέτρα «τὸ Φλανδρώ», ποὺ ἀναφέρει ὁ Παπαδιαμάντης σὲ ὁμώνυμο διήγημά του, ἡ γριὰ μὲ τὸ καζάνι καὶ τὰ κατσικάκια, ποὺ δείχνουν σὲ πολλὰ σημεῖα τῆς Ἑλλάδος, σὰν ἀπολίθωμα τῆς γριᾶς τοῦ γνωστοῦ μύθου μὲ τὸν μῆνα Μάρτη κ.ἄ.).

Σ η μ ε ί ω σ ι: Π α ρ ά δ ο σ ι σὰν εἶδος λαϊκῆς φιλολογίας εἶναι διήγησι μυθική, συνδυασμένη μὲ ὡρισμένο τόπο καὶ χρόνο ἢ μὲ ὡρισμένα ἱστορικὰ πρόσωπα καὶ φυσικὰ φαινόμενα, ποὺ ὁ λαὸς πιστεύει σὰν ἀληθινή.

Οἱ παραδόσεις εἶναι δημιουργήματα τῆς φαντασίας τοῦ λαοῦ, ποὺ ἔχει τὴν ἱκανότητα νὰ φτειάχνη μύθους. Δημιουργία τῶν παραδόσεων: 1) Ἡ ἱστορικὴ μνήμη τοῦ λαοῦ εἶναι πηγὴ διηγήσεων. 2) τὰ διάφορα φυσικὰ παράδοξα (βαθουλώματα, ἴχνη ποδιῶν, βράχοι μὲ παράξενα σχήματα. 3) Τὰ ὄνειρα. Εἴδη παραδόσεων: 1) Καθαρὰ μυθολογικές: ἡ Νιόβη, τὸ Φλανδρὼ κ.ἄ. 2) Αἰτιολογικές: ὁ Κρασοπούλος, ἡ δεκαοχτούρα, ὁ γκιώνης κ.ἄ. 2) Ἱστορικές: Τὰ λιγγρία τοῦ Διγενῆ, τὸ κυπαρίσσι τοῦ Μυστρᾶ κ.ἄ. 4) Θρησκευτικές: ὁ Ἅγιος Γεώργιος μὲ τὸν δράκοντα, τὸ χειρόγραφο τοῦ Ἀδὰμ κ.ἄ. Ἡ παράδοσι εἶναι πρωτόγονη στὴ μορφὴ σὲ σύγκρισι μὲ τὸ παραμύθι, ποὺ εἶναι τεχνικό, ἀλλὰ εἶναι πιὸ κοντὰ στὴν πραγματικότητα ἀπ' τὸ παραμύθι.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Ὁ Νικ. Πολίτης (1852 - 1921) γεννήθηκε στὴν Καλαμάτα καὶ πέθανε στὴν Ἀθήνα. Σπούδασε Φιλολογία καὶ Νομικὰ στὴν Ἀθήνα καὶ στὴ Γερμανία. Ἦταν βαθὺς μελετητὴς τῆς Νεοελληνικῆς ζωῆς καὶ κάθε εἴδους δημιουργίας τοῦ λαοῦ (παραδόσεις, μύθους, τραγούδια, ἔθιμα). Ἔγινε ὁ ἱδρυτὴς τῆς Νεοελληνικῆς Λαογραφίας. Ἔγινε καθηγητὴς στὸ Ἀθηναϊκὸ Πανεπιστήμιο (Ἀρχαιολογίας καὶ Μυθολογίας). Κι ἔτσι μορφωμένος ὁ Ν. Πολίτης προχώρησε στὴ λαογραφική του ἐργασία συγκρίνοντας τὴν ἀρχαία μὲ τὴ νέα Ἑλληνικὴ ζωή. Τόσο ἦταν πηγαία καὶ βαθειὰ ἡ ἀγάπη τοῦ Πολίτου στὶς λαογραφικὲς μελέτες, ὥστε ἀπὸ 13 χρόνων ἐρευνᾶ τὰ θέματα, ποὺ θὰ τὸν ἀπασχολήσουν σ' ὅλη του τὴν ζωή. Ἀπὸ ἐσωτερικὴ φλόγα, ἀπὸ λαχτάρα ψυχῆς συγκεντρώνει κάθε τι, ποὺ ἔχει σχέσι μὲ τὴ δημοτικὴ δημιουργία. Ἐκτὸς ἀπὸ τὶς πολλὲς μελέτες γύρω ἀπὸ ἀρχαιολογικά, λαογραφικὰ κ.ἄ. σχετικὰ θέματα παρου-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σίασε τὰ («παροιμίες καὶ παραδόσεις», «Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ») ἔργα, ποὺ ὠργάνωσαν τὴν Λαογραφία σὰν ἐπιστήμη. Ὁ ποιητὴς Δροσίνης, τὸν Ὀκτώβρη τοῦ 1923, ἔγραψε γιὰ τὸν Πολίτη ἕνα σονέττο ἐμπνευσμένο: «...τιμὴ καὶ δόξα πὼς ὁ πρῶτος ἤσουν! / Ἀκολουθώντας ἄλλοι θὰ πατήσουν / ὅπου δὲ φτάσαμε μαζί σου ἐμεῖς». «Ἡ Λαογραφία στὴν Ἑλλάδα μπαίνει μὲ τὸν Νικ. Πολίτη. Αὐτὸς τῆς ἔδωσε τὰ πάντα: ὄνομα «Λαογραφία», ὁρισμό, διάγραμμα ἐρευνῶν καὶ κατάταξι, μιὰ μέθοδο...» (Σπ. Μελᾶς).

17. Ὁ Διγενὴς κι ὁ Χάροντας

Ποίημα Κ. Παλαμᾶ

(Ἀναγν, ΟΕΔΒ σελ. 65)

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Ἡ θρυλικὴ μορφὴ τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα, ἀφοῦ συμβολίζει τὴν ἴδια τὴν Ἑλλάδα ὅλων τῶν αἰώνων, καὶ στὴν ἀτέλειωτη σειρὰ τῶν ἱστορικῶν της περιπετειῶν, ἦταν ἐπόμενο νὰ ἀποτελέση τὴν ἀνεξάντλητη πηγὴ ἐμπνεύσεων γιὰ τὴ Ν. λογοτεχνία καὶ γενικώτερα τὴν ἑλληνικὴ τέχνη. Ἀλλ' ἐκεῖνος ποὺ ἐδονήθη κατάβαθα ἀπ' αὐτὸ τὸ «θέμα», τὸ ἔπιασε μ' ὅλες τὶς ποιητικές του κεραῖες, κι ἔλαβε κι ἔδωσε «τὴ μερίδα τοῦ λέοντος», ἦταν ὁ Παλαμᾶς. Εἰδικὰ τὸ κομμάτι αὐτὸ ἀπὸ τοὺς «ἰάμβους καὶ ἀναπαίστους», γραμμένο στά... δίσεκτα ἐκεῖνα χρόνια τοῦ 1896 - 97, εἶναι πραγματικὰ προφητικὸ κι ἤθελε νὰ δώση παρηγοριὰ κι ἐλπίδα στὸ λαό μας, ποὺ οἱ ἐθνικὲς συμφορὲς ἐβάραιναν τότε σὰν πλάκα τάφου στὴν ψυχή του.

ΝΟΗΜΑ: Ὁ π. πολὺ γρήγορα, σχεδὸν αἰφνιδιαστικὰ θὰ ἐλέγαμε, μπαίνει στὸ θέμα του: Ὁ χάροντας, ἀφοῦ ἐνίκησε τὸ Διγενὴ (πῶς μποροῦσε νὰ γίνη ἀλλοιῶς;) τὸν ὁδηγεῖ ἔφιππος μαζὶ μὲ ἄλλους στὸν Ἅδη. Τί διαφορὰ ὅμως! Ἐνῶ οἱ ἄλλοι, οἱ πολλοί, οἱ ἀνώνυμοι (παρ' ὅτι καὶ αὐτοὶ ἦσαν λεβέντες) θρηνοῦν γιὰ τὴ στέρησι τῆς ζωῆς των, ὁ ἀκρίτας ὅμως δὲν καταβάλλεται, γενναῖα τὸν ἀντιμετωπίζει, τὸν προκαλεῖ καὶ τοῦ τονίζει ὅτι μάταιη ἡ νίκη του· κρῖμα, ποὺ παρὰ τὴν τρομερή τους πάλη δὲν τὸν κατάλαβε σὰν ἀντίπαλο!.. Αὐτὸς δὲν εἶναι προωρισμένος νὰ ἐκλείψη, ἀλλὰ θὰ ἀναστηθῆ καὶ θὰ ἀνασταίνεται πάντοτε, γιατὶ εἶναι ἡ ἀδάμαστη ἡρωϊκὴ ἑλληνικὴ ψυχὴ ὅλων τῶν ἐποχῶν (ποὺ γνωρίζει νὰ κάνη τὸ θαῦμα καὶ τῆς Σαλαμίνας καὶ τοῦ Βυζαντίου). Δὲν κυριεύεται λοιπὸν ἀπὸ τὸ θάνατο, παροδικὴ εἶναι ἡ ἔκλειψί του, ἔτσι γιὰ νὰ ξαναφανῆ ἀκμαιότερος καὶ ν' ἀνασταίνη κι ἄλλους λαούς.

Τὸ π. δὲ χρειάζεται καὶ δὲν πρέπει νὰ χωρισθῆ σὲ ἑνότητες.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Γλωσσικὴ ἑρμηνεία : Καβάλ (λ) α: ἐπίρρ. καὶ οὐσ. ἡ καβάλα < λατιν. **caballus** = ἵππος. Κοπάδι < κοπάδιον (= τμῆμα, κυρίως βοσκημάτων), ὑποκορ. τοῦ ἀρχ. κοπή.

Λ ε β έ ν τ η ς: < τουρκ. **levend** (καὶ ἰταλ. **leventi** = σῶμα ναυτικῶν πυροβολητῶν). Ἐπίσης: λεβένται = πειρατὲς ἀπὸ τὴν ἀνατολή.

Π ο ύ λ ι α: < πλειάς, στὸ ὁποῖο ἔχομε —κατὰ Γ. Χατζηδάκι— ἀποβολὴ τοῦ ς καὶ ἀνάπτυξη ἑνὸς ου.

Πραγματικῶν ἑρμηνεία : Χάροντας: (βλέπε σελ.). Διγενής: Ὁ θρυλικὸς βυζαντινὸς ἥρωας Β. Δ. Ἀκρίτας (βλέπε περισσότερα σελ. 129). Λεβέντης: (βλέπε καὶ γλωσσικά). Πάντως αὐτὴ ἡ ξένης προελεύσεως λέξι στὴ νεοελληνικὴ ἀντιπροσωπεύει τὸν τέλειο ἄνδρα, καὶ εἶναι διάσπαρτη μέσα στὰ δ. τραγούδια καὶ γενικὰ στὴ λαϊκὴ ὁμιλία, στὸν ὁποῖο ἀντιστοιχεῖ ἡ λυγερὴ (ὡς τέλεια γυναίκα).
τὸ σχῆμα της. Εἶναι ἡ ἀρχαία πλειὰς (καὶ πληθ. Πλειάδες), ἀστερισμὸς ἀπὸ τὶς 7 μεταμορφωθεῖσες ἀπὸ τὸ Δία θυγατέρες τοῦ Ἄτλαντα καὶ τῆς Πλειόνης. Ἡ λέξι ἀπὸ τὸ ρ. πλέω, διότι ἡ ἐπιτολή τους συνέπιπτε μὲ τὴν ἀρχὴ τῆς Πλοΐμου (τῶν θαλασσινῶν ταξιδίων) ἐποχῆς. Κατ' ἄλλους ἀπὸ τό: πελειάδες = περιστερές. Πάντως πολλὴ λαογραφία ὑπάρχει στὸν ἑλληνικὸ λαὸ καὶ ἰδίως στοὺς ἀνθρώπους τῆς ὑπαίθρου (παροιμίες, ἐπίδρασι στὶς ἐργασίες τους, τραγούδια). Ὡραῖο τὸ τραγούδι τοῦ Π. μας Ἐλύτη ποὺ ἀρχίζει «ἡ πούλια πᾶχει ἑφτὰ παιδιά...».

Ἑ φ τ ά λ ο φ η: ἡ Κων) λι, γιατὶ εἶχε κτισθῆ πάνω σὲ 7 λόφους, ποὺ σήμερα μαρτυροῦνται μὲ τούρκικα τοπωνύμια. Κατ' ἄλλους δὲν εἶναι οὐσιαστικὰ «ἑπτάλοφος» ἡ πόλι, ἀλλὰ ὠνομάσθη ἔτσι (σὰν «Νέα Ρώμη») κατὰ μίμησι τῆς παλαιᾶς Ρώμης, στὴν ὁποία πράγματι παραδίδονται οἱ λόφοι μὲ τὰ ἀρχαῖα ὀνόματά τους.

Τ ά ρ τ α ρ α: (βλέπε σελ. 73, τὸ ποίημα «τὸ ἀνάγλυφο τοῦ Δεξίλεω).

Καλολογικὰ στοιχεῖα : Ἐδῶ δὲν παρατηρεῖ κανεὶς περίτεχνα στολίδια, ἀλλ' ὑπάρχουν τόσα μόνον αἰσθητικὰ μέσα ὅσα ἀρκοῦν νὰ χρωματίσουν τὸ πέρα γιὰ πέρα ἀντρίκιο καὶ «δωρικὸ» αὐτὸ σύνθεμα. Ποιητικώτατες οἱ παρομοιώσεις· «τῆς λεβεντιᾶς τὸν ἄνεμο, τῆς ὀμορφιᾶς τὴν πούλια». Τὰ 4 ἀπανωτὰ ρ. τῆς τελευταίας στροφῆς δίνουν τόση κίνησι, ἐνέργεια καὶ δυναμισμό. «Ψυχὴ τῶν Σαλαμίνων»: εἶναι πληθ. τῆς μεγαλοπρεπείας (γιατὶ μία εἶναι ἡ Σαλαμίνα). Ἀλλ' ἐκεῖνο ἀπὸ τὰ μέσα ποὺ δίνει στὸ π. τὴ ζωντάνια εἶναι ἡ σειρὰ τῶν εἰκόνων μὲ «κορώνα» ἐκείνη

Π ο ύ λ ι α: Ὁ λαὸς τὴ λέει κάπου κάπου καὶ «ἀλετροπόδα»

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

πού δείχνει τούς δυό πρωταγωνιστές νά εἶναι «ἐνώπιος ἐνωπίῳ» πάνω στό ἄλογο...

Κεντρική ἰδέα : Ἐδῶ, κάτω ἀπό ἕναν ἔξοχο συμβολισμό (ὁ Διγενής τό σύμβολο τοῦ ἀκατάλυτου ἑλληνικοῦ «φαινομένου»), τονίζεται ὅτι ὁ ἑλληνισμός δέν εἶναι τοῦ ἀφανισμοῦ καί τοῦ θανάτου, ἀλλ' εἶναι προωρισμένος νά ζῆ καί νά ἐκπληρώνη τήν κοσμοϊστορική του ἀποστολή.

ΑΛΛΑ ΝΟΗΜΑΤΑ (σχετικά καί «παράγωγα» τοῦ κεντρικοῦ).

α) Ἡ Ἑλλάδα ἔχει ταχθῆ ἀπό τή μοῖρα της νά κονταροχτυπιέται μέ τούς πιό φοβερούς ἐχθρούς, ἔτσι πού καί στήν ἥττα της, κάτω ἀπό τήν ὑπέρτερη ὑλική βία, σημειώνει πάντοτε μιά ἠθική νίκη.

β) Ἡ ἑκάστοτε μέσα στόν ἱστορικό χρόνο πτῶσι τοῦ ἑλληνισμοῦ εἶναι μιά εὐκαιρία γιά ἀνασύνταξι, γιά νέα τρόπαια (ἄλλωστε ὁ ἴδιος ὁ π. γράφει ἀλλοῦ· «κι ἂν πέσαμε σέ πέσιμο πρωτάκουστο, πού καμμιά φυλή δέν εἶδε ποτέ ὡς τώρα, εἶναι γιατί μέ τῶν καιρῶν τό πέρασμα ὅμοια μᾶς μέλλεται ἕνα ἀνέβασμα σέ ὕψη οὐρανοφόρα»).

ΓΛΩΣΣΑ: Μιά μεστή καί καθαρή (χωρίς «προσμείξεις») δημοτική γλῶσσα, πού οἱ λέξεις της ἠχοῦν στόν ἀκροατή ἄμεσα καί δυνατά.

ΜΕΤΡΟ: Ὑπάρχει ἐδῶ ποικιλία καί ἐναλλαγή ρυθμοῦ, ἔτσι πού τό ὅλο σῶμα τοῦ π. ἔχει πλαστικότητα καί λυγεράδα. Συγκεκριμένα στίς 6 4στιχες στροφές του οἱ πολλοί στίχοι εἶναι ἰαμβικοί (8σύλλαβοι προπαροξύτονοι καί 7σύλλαβοι παροξύτονοι) π.χ. ἀντιστοίχως· «καθάλα πάει / ὁ χάροντας / τό Διγενή / στόν Ἅδη». Ἔχομε ὅμως καί μερικούς ἀναπαιστικούς (υυ'). (8συλλάβους προπαροξυτόνους καί 7συλλάβους παροξυτόνους). Π.χ. ἀντιστοίχους· «Στή ζωή / ξαναφαί/νομαι», «Δέν περνῶ / μέ τά χρόνια». Ἄλλωστε μή ξεχνᾶμε τόν τίτλο, τῆς συλλογῆς του· «ἴαμβοι καί ἀνάπαιστοι». Ὁμοιοκαταληξία παρατηροῦμε μόνο στόν 6' καί δ' στίχο κάθε στροφῆς.

ΥΦΟΣ: Ὁρμητικό, ὑψηλό, ἀρρενωπό, λιτό, ἀλλά καί μεγαλόπρεπο· χωρίς νά ξεφεύγη σέ μεγαλοστομίες καί ρητορισμούς «ἐπενδύει» πολύ ἀποτελεσματικά τό σοβαρό νόημα τοῦ Π.

ΑΞΙΟΜΝΗΜΟΝΕΥΤΟΙ ΣΤΙΧΟΙ: Νά ἕνα π. πού ὅλοι του οἱ στίχοι μποροῦν νά ἀναγραφοῦν σέ περίοπτες θέσεις τῶν σχολείων, σέ πολεμικά λάβαρα καί σέ ἑορταστικές ταινίες!.. τραβοῦν ὅμως μερικοί τήν προσοχή περισσότερο: α) «τῆς λεβεντιᾶς... πούλια». Δέν εἶναι μόνο γιά τό Διγενή, ἀλλά πόσες φορές ἡ τρέχουσα ζωή, δέν μᾶς ὑποχρεώνει νά τούς φέρωμε στή μνήμη μας, ὅταν ἔξοχοι ἀντιπρόσωποι τῶν δύο φύλων ἀποποῦν ἀνεπιφύλακτα τό θαυμασμό μας γιά πράξεις πού τιμοῦν καί ἀνε-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

βάζουν τὸ εἶδος «ἄνθρωπος»... β) «Ὁ ἀκρίτας μόνο... καβαλάρη (χάρο)». Μὰ θέλετε καλύτερη ἀναπαράστασι μέσα στοὺς αἰῶνες τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου πρὸς τὸν ἐχθρό! Ἀλλὰ πέρα ἀπὸ τὴν ἐθνικὴ ἄποψι ἂς μᾶς θυμίση καὶ τοῦ κάθε ἀνθρώπου τὴν ὑπερήφανη καὶ ἀδιάλλακτη στάσι μπροστὰ στὸν τύραννο ἢ τέλος πάντων στὸν πειρασμὸ ἢ τὸ θάνατο. Ὁ Καβάφης τὸ εἶπε ἔτσι· «Σὰν ἕτοιμος ἀπὸ καιρὸ σὰ θαρραλέος».

γ) «Ὁ Ἀκρίτας εἶμαι... χρόνια». Ποῦ ὑπάρχει ταιριαστότερο ἐπίγραμμα γιὰ νὰ τονισθῆ ἡ ὑπερχρονικὴ δύναμι τοῦ ἑλληνισμοῦ;

δ) «Εἶμαι ἐγὼ ἡ... Σαλαμίνων». Μὰ ἤδη αὐτὸ τὸ βάζουν πολλὲς φορὲς προμετωπίδα πολλῶν σχετικῶν βιβλίων!!...

ε) καὶ στὴν τελευταία στροφή; Ἐκεῖ εἶναι ποὺ δὲν πρέπει νὰ πάει τίποτε... χαμένο. Νὰ ὁ ρόλος τῆς Ἑλλάδας· ὁ Φοίνικας ποὺ ξαναγεννιέται ἀπὸ τὴ στάχτη. Ἀπ' ἐδῶ ἐμπνευσμένο καὶ τὸ «μόνο λίγο καιρὸ ξαποσταίνει καὶ ξανὰ πρὸς τὴ δόξα τραβᾶ...».

Ψυχολογικὴ ἑρμηνεία : Ἐδῶ μέσα ἡ ψυχὴ δονεῖται ἀπὸ δυνατὰ συναισθήματα. Συγκεκριμένα στὶς δύο πρῶτες στροφὲς κυριαρχεῖ τὸ δέος καὶ ὁ βαθύς μας πόνος γιὰ τὸ θάνατο τοῦ μοναδικοῦ, τοῦ ἀνεπανάληπτου. Στὶς ὑπόλοιπες ὅμως στροφὲς ἐξουδετερώνεται ὁ φόβος ποὺ μᾶς εἶχε γοητεύσει, γιατὶ τώρα τοῦ Διγενῆ μας ἡ στάσι ἡ ὑπέροχη κι ἀντρίκια ὅλα τὰ κάνει κατακόρυφα μέσα μας· τὴν ἐλπίδα, τὴν αὐτοπεποίθησι, τὸ ἐθνικὸ φρόνημα, κι ἀκοῦμε λυτρωτικὰ καὶ ξάστερα τὸ κέλευσμα τοῦ ποιητοῦ μας (ἀπὸ ἄλλο τραγούδι του)· «Σηκῶστε τὸν πόνο σας ψηλὰ σὰν τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τὸν ἅγιο κρίνο· σηκῶστε τὸν πόνο σας ψηλὰ κι ὁ Διγενὴς δὲ θέλει θρῆνο!..».

ΑΛΛΑ ΣΧΕΤΙΚΑ ΕΡΓΑ: Ὅπως εἴπαμε καὶ στὰ «εἰσαγωγικά», τὸ θέμα ἔδωσε τὴ δυνατότητα στὴν τέχνη νὰ τὸ ἰδῆ ἀπὸ διάφορες σκοπιὲς καὶ νὰ κάμη ὡραῖες ἀνασυνθέσεις καὶ ἀναδημιουργίες: π.χ. οἱ λαϊκὲς παραδόσεις γιὰ τὸ Διγενὴ (βλέπε σελ. 129), οἱ τόσο πλούσιες παραλλαγὲς ἀπὸ τὰ ἀκριτικὰ τραγούδια (βλέπε σελ. «τὰ ἀκριτικὰ τραγούδια», τὸ δημοτικὸ «τοῦ λεβέντη καὶ τοῦ χάρου» (βλέπε σελ. 118 Ἀναγν. Ε' τάξεως). Ἀλλ' ὁ Παλαμᾶς (βλ. καὶ «Εἰσαγωγικὰ» τὸ διωχέτευσε σχεδὸν σ' ὅλα του τὰ μεγάλα συνθέματα: π.χ. Τὸ τραγούδι τῆς Μαξιμῶς ἀπὸ τὶς «ἑκατὸ φωνές», τὸ μοιρολόϊ τῶν ἀκριτῶν στὸν «προφητικὸ τοῦ δωδεκαλόγου», στὴ «φλογέρα τοῦ βασιλιᾶ» παρουσιάζει τοὺς πολεμιστὲς τοῦ Βουλγαροκτόνου νὰ τραγουδοῦν τὸν Ἀκρίτα καὶ νὰ λένε· «Γῆς, κι ἂν τὸν κρατᾶς δὲν τὸν ἔφαγες Ἅδη· δὲν πέθανε, μαρμάρωσε, κοιμᾶται, θὰ ξυπνήση». Ἐδῶ εἶναι ὁ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

λοφάνερο ὅτι ὁ π. ἐταύτισε τὸ σύμβολο τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα μὲ τὸν πανελλήνιο θρῦλο τοῦ μαρμαρωμένου βασιλιᾶ.

ΕΙΔΟΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΗΜΑΤΟΣ: Εἶναι π. ἐπικὸ στὴ σύλληψη καὶ πορεία (ἀφοῦ τόση συμπυκνωμένη ἔνδοξη ἱστορία ὑπάρχει μέσα του), ἀλλὰ μὲ διάχυτο τόσο τὸ λυρικὸ στοιχεῖο (ἀφοῦ τὸ «ἐγὼ» μετέχει καὶ δονεῖται σ' ὅλους τοὺς στίχους).

ΣΧΟΛΗ - ΠΕΡΙΟΔΟΣ: (βλέπε τὸ ποίημα: «τὸ ἀνάγλυφο τοῦ Δεξίλεω» Κ. Παλαμᾶ).

ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ: Τὸ ποίημα καθαρὰ συμβολικό, μ' ἕνα συμβολισμὸ μάλιστα καθόλου σκοτεινό, ἀλλὰ διάφανο, ἔτσι ποὺ εὔκολα γίνεται ἡ «ἀποκρυπτογράφησι» τοῦ συμβόλου του (γιὰ τὸ συμβολισμὸ βλέπε τὸ ποίημα «ὁ δικέφαλος»).

ΓΕΝΙΚΗ ΕΝΤΥΠΩΣΙ: Μεγάλος θάνατος καὶ πένθος βαθὺ ὑπάρχει ἐδῶ μέσα, ἀλλὰ καὶ μεγαλύτερη ἀνάστασι καὶ τρανώτερο νικηφόρο μήνυμα· γιατὶ βεβαιωνόμαστε γιὰ ἄλλη μιὰ φορὰ ὅτι ὁ θάνατος εἶναι ἡ ἄρνησι, ἡ ζωὴ εἶναι ἡ θέσι· «θαρσεῖτε, ἐγὼ νενίκηκα τὸν κόσμον», ἔχομε τὴν ἐντύπωσι ὅτι μᾶς παρηγορεῖ ἐδῶ μέσα ὁ Διγενὴς καὶ σὰν αἰώνια Ἑλλάδα καὶ σὰν ξεχωριστὸ ἄτομο μὲ μεγάλη ἀποστολή...

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: (Βλέπε τὸ ποίημα «ὀνειρεμένη προσευχή»).

25. Τὸ Παιδομάζωμα

Δ. Καμπούρογλου

(Ἀναγνωστικὸν ΟΕΔΒ σελ. 66)

ΙΣΤΟΡΙΚΑ: Παιδομάζωμα ἢ Ντεβσιρμὲ εἶναι ἡ βίαιη στρατολογία τῶν χριστιανοπαίδων ἀπὸ τοὺς Τούρκους γιὰ τὴ συγκρότησι καὶ στὴ συνέχεια γιὰ τὴν ἐπάνδρωσι τοῦ σώματος τῶν Γενιτσάρων.

Ἀπὸ τὸν καιρὸ τοῦ Σουλτάνου Ὀρχὰν (1326 - 1360) οἱ νομάδες Τουρκομᾶνοι ἦταν ἀνίκανοι γιὰ τὴ στρατιωτικὴ πειθαρχία. Οἱ ὑπεύθυνοι εἶδαν τοῦτο ἐνωρὶς καὶ προγραμμάτισαν τὴν βίαιη στρατολογία παιδιῶν ἀπὸ χριστιανικὲς ἰδιαίτερα χῶρες γιὰ νὰ φτειάξουν πειθαρχημένο στρατό, ποὺ ἦταν τόσον ἀναγκαῖος γιὰ τὴν ἀπέραντη χώρα, ποὺ εἶχαν κατακτήσει. Ἡ στρατολογία αὐτὴ συνεχίζεται καὶ στὰ χρόνια Μουρὰτ Α' καὶ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Μουρὰτ Β΄. Τὰ παιδιὰ μποροῦσαν νὰ χρησιμοποιηθοῦν καὶ σὰν ὑπηρέτες στὰ ἀνάκτορα.

Στὰ χρόνια τοῦ Σελὴμ (Α΄ (1512 - 1520) καὶ τοῦ διαδόχου του Σουλεϊμὰν τοῦ Β΄ (1520 - 1566) τὸ παιδομάζωμα παίρνει μεγαλύτερες διαστάσεις. Στὴν ἀρχὴ ἦταν κάθε 5 χρόνια ἡ στρατολογία· ἀργότερα ἔγινε κάθε 4, 3, 2 καὶ τέλος κάθε χρόνο. Εἰδικοὶ στρατολόγοι γύριζαν στὴν Ἑλλάδα (πλὴν τῆς Κων) πόλεως, Γαλατᾶ καὶ Ρόδου) Ἀλβανία καὶ Οὐγγαρία καὶ δείχνοντας «Φερμάνι» τοῦ Σουλτάνου μάζευαν τὰ παιδιά, μὲ ἐπιλογή, καὶ τὰ ὡδηγοῦσαν σὲ εἰδικὰ στρατόπεδα καὶ ἀφοῦ πρῶτα τοὺς ἄλλαζαν θρησκεία καὶ φρόνημα, τὰ ὠργάνωναν στὸ σῶμα τῶν Γενιτσάρων, ποὺ σὲ λίγο θὰ ἔστρεφαν κατὰ τῶν γονέων τους. Τὸ σῶμα τῶν Γενιτσάρων (γενὶ - τσερὶ = νέος στρατὸς) ἦταν δημιούργημα τοῦ σατανικοῦ Καρὰ Χαλήλ· αὐτὸς παρερμηνεύοντας τμήματα τοῦ Κορανίου ἔκανε τὴ βαρειὰ αὐτὴ φορολογία. Οἱ Γενίτσαροι ἀπὸ 7 χρόνων μέχρι νὰ μποροῦν νὰ σηκώσουν ὅπλα μάθαιναν πειθαρχία. Ὁ γάμος σ' αὐτοὺς ἦταν ἀπηγορευμένος, γιὰ νὰ μὴν ἀποκτήσουν ἀνθρώπινα αἰσθήματα! Ὁ στρατώνας ἦταν τὸ σπίτι τους κι ὁ Σουλτᾶνος πατέρας τους.

Οἱ γονεῖς ποὺ μποροῦσαν ἔδιωχναν τὰ παιδιά τους σὲ τόπους, ποὺ ἦταν Ἑνετοκρατούμενοι, ἢ στὴ Δύσι. Ὅσοι δὲν εἶχαν τὰ μέσα, ἔκρυβαν τὰ παιδιά τους μέχρι νὰ «περάση τὸ κακὸ» ἢ τὰ νύμφευαν ἐνῶ ἦταν ἀκόμη, 8, 9 καὶ 10 χρόνων· γιατὶ οἱ Τοῦρκοι στὴν ἀρχὴ σέβονταν τὸν γάμο. Ἀργότερα ὅμως, ἀφοῦ ἐννόησαν τὰ πρόωρα αὐτὰ συνοικέσια, μάζευαν καὶ νυμφευμένα παιδιά.

Ἀπὸ τὸ παιδομάζωμα τοῦτο ξεκίνησαν οἱ μεγαλύτεροι Τοῦρκοι ἀξιωματικοί, βεζύρηδες καὶ διάφοροι «ἐπιτελεῖς» τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ. Σ' ἕνα ἑκατομμύριο ὑπολογίζεται ὅτι ἀνέρχονται τὰ παιδιὰ γιὰ τὴ συγκρότησι μόνο τοῦ σώματος τῶν Γενιτσάρων. Ἀφοῦ γιὰ πολλὰ χρόνια ἔγινε αὐτὴ ἡ βάρβαρη ἀφαίμαξη τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου, καὶ ἰδιαίτερα τῶν Ἑλλήνων καὶ ἀφοῦ τὸ σῶμα τῶν Γενιτσάρων, λόγω τῆς παρεκκλίσεως ἀπὸ τὸν ἀρχικό τους σκοπό, ἔγινε ὁ φόβος κι ὁ τρόμος τῶν Σουλτάνων καὶ τῆς κυβερνητικῆς παρατάξεως, ὁ Σουλτάνος Μουρὰτ Δ΄ (1623 - 1640) κατήργησε πέρα γιὰ πέρα τὴ βαρειὰ αὐτὴ φορολογία τὸ 1638 (βλ. περισσότερα: ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους· Κ. Παπαρρηγοπούλου, Ἔκδοσις Ἐλευθερουδάκη, τ. Εα΄, σελ. 178 κ.ἑ.).

ΝΟΗΜΑ: Οἱ σημερινοὶ γονεῖς, ποὺ χαίρονται τὰ παιδιά τους, πρέπει νὰ γνωρίζουν τὴ μαύρη σελίδα τῆς ἱστορίας μας, ποὺ μιλᾶ γιὰ τὸ παιδομάζωμα. Ἡ ἁρπαγὴ εἶχε τόσο σατανικὰ σχεδιασθῆ, ὥστε νὰ ὑπάρχουν πάντα παιδιά, γιὰ νὰ τροφοδοτοῦν τὶς τάξεις τῶν Γενιτσάρων. Ἔπαιρναν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δηλ. 10% ἀπὸ τὰ παιδιὰ κάθε περιοχῆς κάθε 4 χρόνια, γιὰ νὰ ὑπάρχη καιρὸς μέσα στὰ 4 αὐτὰ χρόνια, ἄλλα νὰ γεννηθοῦν κι ἄλλα νὰ μεγαλώσουν. Δὲν κρατήθηκε ὅμως κανόνας, ὑπόσχεσι, λόγος ποτὲ ἀπ' τοὺς Τούρκους, ὅταν ἄρχιζε τὸ παιδομάζωμα. Μποροῦσαν δηλ. νὰ πάρουν ὅλα τὰ παιδιὰ μιᾶς οἰκογένειας καὶ νὰ μὴν ἐνοχλήσουν κάποια ἄλλη οἰκογένεια, γιατὶ τοὺς δωροδόκησαν, μποροῦσαν νὰ ἀφήσουν τὸ ὑγιὲς καὶ νὰ πάρουν τὸ ἀσθενικὸ κ.ἄ.

Ὁ Τουρνατζίμπασης ἔπιανε ἕνα σπίτι, σὰν ἀρχηγεῖο, καὶ ἐκεῖ καλοῦσε δημογέροντες καὶ κληρικοὺς νὰ τοῦ φέρουν τὰ παιδιά... Ὁ ἱστοριοδίφης Καμπούρογλου ἀναφέρει στὴ συνέχεια δυὸ περιστατικὰ παιδομαζώματος ἀπ' τὴν Ἀθήνα καὶ τελειώνοντας περιγράφει τὴν τραγικὴ ἀποχώρησι τῶν παιδιῶν καὶ τὸ ἔθιμο, ποὺ εἶχαν οἱ Ἠπειρῶτες νὰ νεκροδιαβάζουν τὰ ἁρπαχθέντα παιδιά...

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ: **Γλωσσικὴ ἑρμηνεία:** ἐνθύμησις, ἡ = ὑπόμνησι· πενιχρός, ά, όν = φτωχικός, εὐτελής.

Πραγματικῶν ἑρμηνεία : Παιδομάζωμα, τό = εἶναι ἡ βίαιη στρατολογία τῶν χριστιανοπαίδων ἀπὸ τοὺς Τούρκους γιὰ τὴ συγκρότησι καὶ ἐπάνδρωσι τοῦ σώματος τῶν Γενιτσάρων· Τουρκικά: Ντεβσιρμὲ (βλέπε καὶ ἱστορικὰ σ. 131). Τουρνατζίμπασης, ὁ = στρατολόγος τῶν χριστιανοπαίδων γιὰ τὴ συγκρότησι τοῦ σώματος τῶν Γενιτσάρων· θὰ ἦταν αἰχμάλωτος πολέμου καὶ θὰ τοῦ εἶχαν ἀναθέσει αὐτὴν τὴν ἀποστολή, τῆς στρατολογίας, οἱ Τοῦρκοι. Νεκρώσιμος ἀκολουθία = ἡ ἀκολουθία ποὺ ψέλνουν γιὰ τοὺς νεκρούς. Δημογέροντας, ὁ = αἱρετὸς ἀρχηγὸς ἑλληνικῆς κοινότητος (τουρκ. Κοτζάμπασης **Koca - basi**). Ἐνθυμήσεις, οἱ = σύντομα χρονογραφικὰ σημειώματα, ποὺ συναντᾶμε γραμμένα στὰ περιθώρια παλιῶν χειρογράφων ἢ στὰ λευκά, πρῶτα καὶ τελευταῖα, φύλλα βιβλίων (παλιὰ εὐαγγέλια, συμβόλαια, πίσω ἀπὸ εἰκόνες κ.ἄ.)· ἔγραφαν δηλ. ἀπλοϊκοὶ καὶ ὀλιγογράμματοι ἄνθρωποι διάφορες πληροφορίες γιὰ συμβάντα, ποὺ κατὰ τὴ γνώμη τους ἦταν σπουδαῖα, τῆς ἐποχῆς τους «εἰς ἐνθύμησιν» τῶν μεταγενεστέρων· πολλὰ τέτοια σημειώματα ἀποτελοῦν σημαντικὴ πηγὴ ἀγνώστων ἱστορικῶν λεπτομερειῶν. Ἡ χρονολογία εἶναι ἡ βάσι κι ἡ ἀφετηρία κάθε ἱστορικῆς ἔρευνας· γι' αὐτὸ ὁ ἄνθρωπος ἐφρόντισε νὰ ἐπινοήση συστήματα χρονολογήσεως τῶν ἱστορικῶν συμβάντων· μεταξὺ τούτων τῶν συστημάτων ἔχομε: 1) τὰ ἔτη ἀπὸ Χριστοῦ γεννήσεως. 2) Τὶς Ὀλυμπιάδες. 3) Τὰ ἔτη ἀπὸ κτίσεως Ρώμης. 4) Τὰ ἔτη ἀπὸ κτίσεως Κόσμου (κατὰ τὸ Ἀλεξανδρινὸ καὶ Βυζαντινὸ σύστημα) κατὰ τὸ σύστημα τοῦ Διοκλητιανοῦ· ὑπάρχουν ἀκόμη πίνακες, ποὺ ἐμφανίζουν τὴν ἀντιστοιχία Ἐγείρας (622 π.Χ.) καὶ χρονολογίες Χριστιανῶν, πίνα-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κες ἑορτολογίου κ.ἄ. Ἀλλὰ τὸ κυριώτερο σύστημα τῆς χρονολογίας τῶν Βυζαντινῶν (ποὺ συνεχίζεται καὶ μετὰ τὴν πτῶσι τῆς Κων) πόλεως) ἦταν τὸ ἀπὸ Ἀδὰμ ἢ ἀπὸ κτίσεως κόσμου, ποὺ χωρίζεται σὲ δυό: α) Ἀλεξανδρινὸ σύστημα ποὺ ἐπινόησε τὸ 412 μ.Χ. ὁ μοναχὸς Πανόδωρος καὶ τροποποίησε ὁ Ἀννιανός· σύμφωνα μ' αὐτὸ ἡ Κτίσι τοῦ Κόσμου ἔγινε στὶς 19.3.5493 π.Χ., ὁ Χριστὸς ἦρθε στὴ γῆ στὶς 21.3.5494. β) τὸ Βυζαντινὸ σύστημα, ποὺ καθιερώθηκε τὸν 8 αἰ. μ.Χ. καὶ πῆρε ὁριστικὴ διαμόρφωσι τὸν 10 αἰ. μ.Χ. Σύμφωνα μ' αὐτὸ ἡ κτίσι τοῦ κόσμου ἔγινε τὸ 5508 π.Χ. Ἐπειδὴ μπορεῖ νὰ βρεθοῦμε σὲ κάποιο μοναστήρι, ποὺ ἔχει χρονολογηθῆ μὲ τὸ Βυζαντινὸ σύστημα, τότε πρέπει νὰ μετατρέψουμε αὐτὴ τὴ χρονολογία σὲ χρόνια ἀπὸ Χριστοῦ γεννήσεως ὡς ἑξῆς: Ἐὰν τὸ συμβὰν ἔγινε ἀπὸ 1 Ἰανουαρίου μέχρι 31 Αὐγούστου, ἀφαιροῦμε τὸν ἀριθμὸ 5508 ἀπὸ τὸν ἀριθμό, ποὺ δείχνει ἡ ἐπιγραφὴ [δηλ. ἀντὶ τοῦ 1453 ἔγραφαν: ἔτος ἀπὸ κτίσεως κόσμου 6961 (5508 + 1453 = 6961)· ἐὰν ὅμως τὸ συμβὰν ἔγινε ἀπὸ 1 Σεπτεμβρίου μέχρι τῆς 31 Δεκεμβρίου, τότε ἀπὸ τὸν ἀριθμὸ τῆς ἐπιγραφῆς ἀφαιροῦμε τὸ 5509. Οἱ Βυζαντινοὶ σπάνια χρησιμοποιοῦσαν τὴν «ἀπὸ Χριστοῦ γεννήσεως» χρονολόγησι, παρ' ὅλο ποὺ τοῦτο τὸ ἡμερολόγιο (Διονυσιακὸν) ἐπενοήθηκε μόλις τὸ 526 ἀπὸ τὸν Σκύθη μοναχὸ Διονύσιον τὸν Βραχύν.

Εἰς τοὺς ,ζ ξ α, Ἰουλίου πρώτη: Ἐδῶ χρησιμοποιεῖται τὸ ἑλληνικὸ ἀλφάβητο γιὰ νὰ παρασταθῆ τὸ ἔτος ἀπὸ κτίσεως κόσμου: ,ζ μὲ κεραία κάτω ἀριστερὰ = 7.000, ξ = 60, α' = 1 (δηλ. ,ζξα' = 7061 - 5508 = 1553 μ.Χ. ὄχι 1552, γιατὶ τὸ συμβὰν ἔγινε 1 Ἰουλίου· ,ζξε = 7065 - 5508 = 1557).

ΕΙΔΟΣ: Τὸ ἀνάγνωσμα τοῦτο ἀνήκει στὴν ἱστοριογραφία· μὲ ζωντανὴ περιγραφὴ ὁ Καμπούρογλου παραθέτει τὰ γεγονότα γύρω ἀπὸ τὸ παιδομάζωμα τῆς ἐποχῆς τῆς Τουρκοκρατίας· ἡ διήγησι εἶναι αὐτοτελὴς γιὰ μεμονωμένο θέμα: Τὸ παιδομάζωμα. Παρουσιάζει ἀλήθεια, ἀμεροληψία, τοπικὸ καὶ χρονικὸ χρῶμα, παράγοντες ποὺ εἶναι πολύτιμοι γιὰ μιὰ ἱστορικὴ διήγησι.

Δὲ θᾶταν μακριὰ ἀπ' τὴν ἀλήθεια, ἂν λέγαμε ὅτι γενικώτερα τὸ ἀνάγνωσμα τοῦτο ἔχει ἀπόκλισι πρὸς τὸ Χρονικό. Ὁ Καμπούρογλου εἶναι ὁ ἱστοριογράφος τῆς Ἀττικῆς. Τὸ περισσότερο ἔργο του ἔχει ἱστοριοδιφικὸ χαρακτῆρα. Ἱστοριοδίφης εἶναι ἐκεῖνος, ποὺ ἐρευνᾶ στὰ διάφορα ἀρχεῖα τὰ ἀποδεικτικὰ στοιχεῖα, τὰ φέρνει στὸ φῶς χωρὶς ὅμως καὶ νὰ συγγράφη μιὰ γενικώτερη ἱστορία, ἀλλὰ περιορίζεται σχεδὸν πάντα σὲ μιὰ περίοδο ἢ σὲ μερικὰ γεγονότα.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΥΦΟΣ: Τὸ ὕφος του εἶναι ἁπλό· μὲ φυσικὴ ἁπλότητα καὶ χωρὶς ἔντονα ἐκφραστικὰ μέσα ἐκθέτει τὰ γεγονότα.

ΓΛΩΣΣΑ: Γλῶσσα εἶναι ἡ ἁπλῆ καθαρεύουσα· ὁ Καμπούρογλου ἔκανε τὴν ἐμφάνισί του στὰ Γράμματα μὲ τὴ δημοτικὴ γλῶσσα, πρὶν ἀπ' τὸν Ψυχάρη, ἀλλὰ μετὰ τοῦτον, ἀφοῦ τὸ γλωσσικὸ ζήτημα πῆρε μεγάλες διαστάσεις, ὑποστήριξε μὲ φανατισμὸ τὴν καθαρεύουσα.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Δημ. Γρ. Καμπούρογλου (1852 - 1942)· γεννήθηκε στὴν Ἀθήνα τὴ νύχτα, ποὺ ἔπεφτε, ἀπὸ θύελλα, μιὰ κολόνα τοῦ ναοῦ τοῦ «Ὀλυμπίου Διός», (1/14 - 10 - 1852) / «Τὴ μέρα ποὺ γεννήθηκε / γκρεμίστηκε ἡ κολόνα / στὴ θέσι της στηλώθηκες / θὰ φτάσεις τὸν αἰῶνα!», τοῦ ἔγραψε σὲ τηλεγράφημα ὁ Δροσίνης στὰ 1932, ποὺ ὁ Καμπούρογλου γιόρταζε τὰ 80 χρόνια του στὸν «Παρνασσό». Σπούδασε νομικὰ μὲ παράλληλη ἀπασχόλησι στὴν ποίησι καὶ τὴ μουσική. Γιὰ ἕνα διάστημα ἐργάστηκε σὰν δικηγόρος, σὰν ὑπάλληλος ὑπουργείου ἀλλὰ τὴ ζωή του ἀφιέρωσε στὴ λογοτεχνία καὶ τὴν ἱστορία. Τὸ 1927 ἔγινε Ἀκαδημαϊκός. Ἦταν ἀκούραστος σὲ ἀναδιφήσεις, σὲ περιπάτους (πρωτοπόρος τοῦ ἐκδρομισμοῦ), παλαιὸς φυσιολάτρης, ποὺ ἀγάπησε τόσο τὴν Ἀθήνα καὶ ἀσχολήθηκε μὲ αὐτὴ τόσο, ὥστε πῆρε τὸ ὄνομα Ἀθηναιογράφος. Τὰ ἔργα του εἶναι: ἱ σ τ ο ρ ι κ ά: «ἡ ἱστορία τῶν Ἀθηνῶν ἐπὶ Τουρκοκρατίας» τ. 3 (1889 - 1896), «σύγχρονος ἑλληνικὴ ἱστορία» (ἡ ἐκλογὴ τοῦ Βασ. Γεωργίου) (1905), «Παλαιαὶ Ἀθῆναι», «Χαλκοκονδύλαι». Λ ο γ ο τ ε χ ν ι κ ά: θεατρικά: «Εὐσυνειδησία καὶ ἀσυνειδησία» (κωμ.), «τὸ παιδομάζωμα», «στὴν ἰτιὰ ἀπὸ κάτω» κ.ἄ. . «ἡ φωνὴ τῆς καρδιᾶς μου» (ποιήματα), διηγήματα, μελέτες, ἀφηγήματα κ.λ.π., κ.λ.π. «Ἀναδρομάρης» (= ἐρευνητὴς τοῦ παρελθόντος)· εἶναι ἡ συλλογὴ τοῦ Καμπούρογλου, ποὺ εἶναι γιομάτη μὲ ἱστορικὰ ἀφηγήματα, παραδόσεις, ἀρχαιολογικὲς μελέτες κ.ἄ. ἐμπνευσμένα ἀπὸ τὴν Ἀττική. Ὁ τίτλος εἶναι παρμένος ἀπὸ τὸ ἐπίθετο τοῦ Δημητρίου Ἀναδρομάρη, γιὰ τὸν ὁποῖο γράφει πατριαρχικὸ γράμμα (1614), ὅτι «θείῳ ζήλῳ...» ἀνήγειρε μονὴν στὰ βάθη τοῦ Πεντελικοῦ, καὶ ὁ ὁποῖος θὰ φορέση τὸ μοναχικὸ ἔνδυμα μὲ τὸ ὄνομα Δαβίδ.

26. Γιὰ τὸ παιδομάζωμα

Δημοτικὰ

(Ἀναγνωστικὸν Ο.Ε.Δ.Β. σελ. 67)

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ - ΙΣΤΟΡΙΚΑ: (βλέπε σελ. 131).

ΝΟΗΜΑ: α) Ὁ ἀνώνυμος τραγουδιστὴς (πρόκειται γιὰ γυναῖκα μᾶλ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

λον), καταριέται τὸν Σουλτᾶνο γιὰ τὸ κακὸ ποὺ κάνει στὰ ἑλληνόπουλα· βαριὰ τὸν καταριέται γιατὶ καλεῖ τοὺς προύχοντες, τοὺς παπάδες καὶ τοὺς ἀναγκάζει νὰ τοῦ παραδώσουν τὰ ἑλληνόπουλα. Ὁ ποιητής, ποὺ εἶναι κι αὐτὸς χτυπημένος ἀπ' τὸ μεγάλο τοῦτο κακό, τοῦ πῆραν τὸ παιδὶ καὶ τὸν ἀδερφό του, μᾶς πληροφορεῖ ὅτι οἱ μάνες κλαῖνε τὰ παιδιὰ κι οἱ ἀδερφὲς τ' ἀδέρφια· ὅσο γιὰ τὸν ἴδιο, δὲ θὰ πάψη σ' ὅλη του τὴ ζωὴ νὰ κλαίη...

6) Ἀκόμα σπαρακτικώτερο τὸ δεύτερο δημοτικὸ τραγούδι. Ὁ ποιητὴς ἀπευθύνεται στὸ σταυραϊτό, ποὺ πάει ψηλὰ καὶ γυρίζει παντοῦ, καὶ τὸν ρωτᾶ, ἂν ἔχη νέα γιὰ τὰ παιδιά. Κι ὁ σταυραϊτός, ἄσφαλτος ἀγγελιαφόρος, ἀπαντᾶ καὶ διηγεῖται, ὅτι εἶδε στὸν Τάταρη μὲ ἐννέα ἀδέρφια μαζὶ καὶ πίσω τὴ μάνα, ποὺ τὸν παρακαλοῦσε νὰ τῆς δώση ἕνα, ὅποιο παιδί...

Σ η μ ε ί ω σ ι: Ἡ συνοχὴ καὶ τὸ αὐτὸ περιεχόμενο, ὅσο καὶ ἡ μικρὴ ἔκτασι τῶν δυὸ τούτων τραγουδιῶν θὰ μᾶς ἐπιτρέψουν νὰ τὰ ἀναλύσουμε σὰν ἕνα ἔργο.

ΕΝΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥΤΩΝ: Α' «ἀνάθεμά σε... φέτο τὸν ἀδερφό μου»· «Κατάρες στὸ Σουλτάνο γιὰ τὸ κακὸ ποὺ κάνει». Β' «ἄσπρε σταυραϊτέ... ὅποιο θέλεις»· «τὸ παιδομάζωμα».

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ Α' ΕΝΟΤ.:

Γλωσσικὴ ἑρμηνεία : ἀνάθεμα, τὸ = ἀφορισμός, κατάρα· βασιλιάς, ὁ = ὁ Σουλτᾶνος (ἐδῶ). Τρισανάθεμα, τὸ = μεγάλη κατάρα· τὸ τρὶς (ἐπίρ. ἀριθμ.) ἐπιτείνει τὴν ἔννοια τοῦ ἀναθέματος· (πρβλ.: τρισκατάρατος, τρισευτυχισμένος, τρισευδαίμων, τρισάθλιος κ.ἄ.). κακόν, τὸ = (ἐδῶ) τὸ παιδομάζωμα. Τραβᾶς = κουβαλεῖς, συγκαλεῖς, συναθροίζεις· γέροντες, οἱ = δημογέροντες, οἱ αἱρετοὶ ἄρχοντες τοῦ λαοῦ κατὰ τὴν Τουρκοκρατία (Κοτζαμπάσηδες)· πρῶτοι, οἱ = προεστοί, προύχοντες· γενίτσαρος, ὁ = στρατιώτης προερχόμενος ἀπὸ τὸ παιδομάζωμα· ἄλλαξε πίστι, πατρίδα καὶ πολεμᾶ μανιασμένα γιὰ χάρι τοῦ Σουλτάνου (γενὶ - τσερὶ = νέος στρατός)· (βλ. περισσότερα σ. 131). καίγομαι = ἔχω μεγάλη λύπη· πέρσι (καὶ πέρυσι) ἐπίρ. = κατὰ τὸν περασμένο χρόνο· γιόκας, ὁ (θωπευτ.) = υἱός, γιός, ἀρσενικὸ τέκνο. Φέτος (φέτος, ἐφέτος) = (ἐπίρ.) κατὰ τὸν τρέχοντα χρόνο ἐφέτος < ἐφ' ἔτος < ἐπ' ἔτος, κατὰ τὰ ἐφ' ἡμέραν, ἐφ' ὅσον.

Πραγματικῶν ἑρμηνεία : ἀνάθεμα, τὸ = σωρὸς λίθων, ποὺ στήνεται στὸν τόπο ἐγκλήματος· πάνω στὸν σωρὸ τοῦτο καθένας ποὺ περνᾶ ἀπ' ἐ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κεῖ, ρίχνει κι ἄλλη μιὰ πέτρα λέγοντας «ἀνάθεμα» κι ἔτσι γίνεται ἕνας μεγάλος σωρός· λέγεται καὶ ἀναθεματούρι, ἀναθεματουριὸ ἢ ἀναθεματίστρα· ἡ λέξι ἀνάθεμα (ἀνάθημα < ἀναθέτω < ἀνα - τίθημι) εἶχε πρώτη σημασία: ἀφιέρωμα (πρβλ. ἀρχ. ἑλλ. ἀνέθηκε, ἔθηκε κ.ἄ.) καὶ σὰν ἀφιέρωμα στοὺς θεούς, ὅταν πρόκειται γιὰ ζῶο ἢ ἄνθρωπο, πρέπει νὰ θυσιασθῆ· ὅταν ὅμως πρόκειται γιὰ ἀντικείμενο, πρέπει νὰ καταστραφῆ, νὰ ἀναλωθῆ. Ἀλλὰ καὶ οἱ κακοῦργοι, ποὺ καταδικάζονταν σὲ θάνατο μὲ λιθοβολισμό, κι αὐτοὶ ἀφιερώνονταν σὰν θύματα στὸ Θεό. Στὴν Π. καὶ Κ. Διαθήκη μὲ τὴν παραπάνω ἔννοια: τόπος φθορᾶς καὶ καταστροφῆς ἀναφέρεται ἡ λέξι· παλαιότερα ἡ ἐκκλησία χρησιμοποιοῦσε τὸ ἀνάθεμα γιὰ τοὺς αἱρετικοὺς ἢ τὶς κακοδοξίες. Τὸν θάνατο μὲ λιθοβολισμὸ δὲν εἶχαν μόνον οἱ Ἑβραῖοι, ἀλλὰ κι ἄλλοι λαοί· ὁ Παυσανίας μιλᾶ γιὰ τάφους, ποὺ ἔγιναν μὲ συσσώρευσι λίθων· ὁ Πλάτων λέει, ὅτι τὰ σώματα τῶν πατροκτόνων τὰ μετέφεραν ἔξω ἀπ᾽ τὴν πόλι σὲ τρίστρατο καὶ ἐκεῖ οἱ ἄρχοντες τὰ λιθοβολοῦσαν γιὰ νὰ ἐξαγνιστῆ ἡ πόλι. Ὁ Ἕκτωρας παρατηρῶντας αὐστηρὰ τὸν Πάρι τοῦ λέγει ὅτι θὰ τὸν λιθοβολοῦσαν οἱ Τρῶες, ἂν τολμοῦσαν. Πολλὲς φορὲς νεώτερα ἔγιναν ἀναθέματα. Οἱ ὁπλαρχηγοί, ὅταν ὁ Καποδίστριας τοὺς ἐπίεζε νὰ ὑπηρετήσουν κάτω ἀπὸ ξένο Διοικητή, καὶ τὸ 1916 κατὰ τοῦ Ἐλ. Βενιζέλου ἀπὸ τοὺς πολιτικούς του ἀντιπάλους· ἡ ἐξευγενισμένη (!) δηλ. μορφὴ τοῦ ἀναθέματος ἦταν ἡ συσσώρευσις μικρῶν λίθων σ᾽ ἕνα μέρος ἀπὸ ὅλους τοὺς πολίτες τῆς πόλεως.

Ψυχολογικὴ ἑρμηνεία : Στὸ τραγούδι τοῦτο πολλὰ συναισθήματα κυριαρχοῦν τὸν ἄγνωστο ποιητή· συναισθήματα φθόνου καὶ μίσους κατακλύζουν τὴν ψυχή του, ποὺ τὸν ὁδηγοῦν στὶς βαρειὲς κατάρες κατὰ τοῦ Σουλτάνου, γιὰ τὸ κακὸ ποὺ κάνει· συμπάθεια ἀκόμη νιώθει γιὰ τὶς μανάδες καὶ τὶς ἀδερφές, ποὺ ἔπαθαν κι αὐτὲς τὰ ἴδια ἀπ᾽ τὸ Σουλτᾶνο. Ὁ ἀναγνώστης, καθὼς προχωρεῖ στὸ διάβασμα τοῦ τραγουδιοῦ (μοιρολογιοῦ καλύτερα) τούτου, αἰσθάνεται τὰ ἴδια μὲ τὸν ποιητὴ συναισθήματα καὶ ρίχνει κι αὐτὸς τὸ πετραδάκι τοῦ ἀναθέματος κατὰ τοῦ Σουλτάνου.

Καλολογικὰ στοιχεῖα : κακὸν (ἀντὶ παιδομάζωμα) : ἀντονομασία· κακόν, κακό : ἐπανάληψι· Τραβᾶς = μεταφορά. ἀσύνδετο: ὁ 3 καὶ 4 στίχος. Παρήχησι κ, γ: στίχος 6· ἐπεξήγησι: οἱ στίχοι 3 καὶ 4 στὴ λέξι: κακό.

Νοήματα α᾽ ἑνότητος : 1) Ὁ ἀδύναμος κι ἀδικημένος ἐναποθέτει τὴν ἐκδίκησι στὸν ὕψιστο. 2) μεγάλος ὁ πόνος τῆς μάνας καὶ τῆς ἀδερφῆς, ὅταν χάσουν τὸ γυιὸ κι ἀδερφό. 3) Ὁ φόρος τοῦ παιδομαζώματος ἦταν μεγάλος καημὸς γιὰ τοὺς Ἕλληνες.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ Β' ΕΝΟΤ.: **Γλωσσική ἑρμηνεία :** μπίρμπιλος, ὁ = παιχνιδιάρης· ἀντάμα (ἐπίρ.) = μαζί· ἀφέντης, ὁ = ἄρχοντας, κύριος, ἀφεντικό.

Πραγματικῶν ἑρμηνεία: σταυραϊτός, ὁ = εἶδος ἀετοῦ (βλ. σελ. ...)· Πετρίτης, ὁ = εἶδος γερακιοῦ. Τάταρης, ὁ (καὶ Τάρταρος) = ὁ Μογγόλος· ὁ λαὸς ποὺ μιλᾶ τὴν τουρκικὴν γλῶσσα καὶ κατοικεῖ τὴν Ν. Ρωσίαν· οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ κατήγοντο ἀπὸ τὸν Τζενγκὶς Χάν.

Ψυχολογική ἑρμηνεία : Συναισθήματα ἀγωνίας καὶ ἀπογνώσεως πλημμυρίζουν τὴν ψυχὴ τοῦ ποιητῆ, ὅταν ἀρχίζη τὸ μοιρολόγι ρωτῶντας τὰ πουλιὰ νὰ μάθη νέα γιὰ τὰ παιδιά... Ἡ ψυχὴ τοῦ ἀναγνώστη γεμίζει ἀπὸ συναισθήματα οἴκτου καὶ συμπαθείας γιὰ τὰ δρῶντα πρόσωπα, ἐνῶ ἄθελά του αἰσθάνεται ἕνα βαθὺ μίσος νὰ τὸν κυριεύη κατὰ τῶν βαρβάρων, ποὺ ἤθελαν νὰ ἐξανδραποδίσουν καὶ νὰ ἐρημώσουν τὸ ἑλληνικὸ γένος.

Καλολογικὰ στοιχεῖα: ἐπίθετα: ἄσπρε, μπίρμπιλε· ἐρώτησι: ὁ 2 στίχος· εἰκόνα: οἱ στίχοι 2 - 5· ἀποσιώπησι: ὅποιο θέλεις... Ἐπανάληψι: ἐννιά, ἐννιά· ἀφέντη, ἀφέντη.

Προσωποποίησι: οἱ στίχοι 1 - 3· ἡ Δημ. ποίησι συνηθίζει νὰ βάζη τὰ ζῶα ἢ καὶ τὰ φυσικὰ ὄντα νὰ μιλοῦν, νὰ βλέπουν ἢ καὶ νὰ βοηθοῦν τὸν ἄνθρωπο, (π.χ. τρία πουλάκια κάθονται... ὁ ἀητός... ὁ ἥλιος, τὸ φεγγάρι. Τὰ βουνὰ ποὺ μαλλώνουν. Τὰ δέντρα ποὺ μαραίνονται, ἀφοῦ ἀκούσουν τὸ ἀνθρώπινο πόνο κ.λ.π.) .

Νοήματα β' ἑνότ. : 1) «Τὸ παιδομάζωμα εἶναι ἔγκλημα καὶ γενοκτονία». 2) Ὁ καημὸς τῆς μάνας εἶναι μεγάλος, σὰν χάση τὸ παιδί της.

Κεντρικὴ ἰδέα : «Ὁ φόρος τοῦ παιδομαζώματος ἦταν μεγάλος καημὸς γιὰ τοὺς Ἕλληνες». Ἡ Ἑλλάδα κατὰ τὴ διάρκεια τῆς Τουρκοκρατίας πολλὲς φορὲς ἐπλήρωσε μὲ αἷμα τὴ βάρβαρη κατοχή. Ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸν ἀνταρτοπόλεμο τοῦ 1945 - 49 καὶ πάλιν ἡ Ἑλλάδα ἐπλήρωσε βαρύτατο φόρο μὲ τὸ παιδομάζωμα τῶν κομμουνιστοσυμμοριτῶν· καὶ τότε πολλὲς χιλιάδες ἑλληνόπουλα φυγαδεύτηκαν στὸ κομμουνιστικὸ παραπέτασμα κι' ἀλλαξοπίστησαν γιὰ νὰ στραφοῦν κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Ἡ Δημ. ἀλλὰ καὶ ἡ προσωπικὴ ποίησι πολλὰ ἔχει γράψει γιὰ τὸν ἀτιμωτικὸ καὶ βάρβαρο τοῦτο φόρο. Τόση μεγάλη ἐντύπωσι ἔκανε σ' ὅλο τὸν πολιτισμένο κόσμο καὶ τόσο πόνο ἔνιωσαν οἱ Ἕλληνες, ποὺ ἡ Δημ. ποίησι ἔχει ζωγραφίσει μὲ τὰ πιὸ μαῦρα χρώματα π.χ.:

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Καλύτερα νὰ τὰ ἰδῶ στὸ στρῶμα νεκρωμένα
καλύτερα μὲ σάβανο πικρὸ νὰ τὰ τυλίξω,
ἢ νὰ τὰ ᾽δῶ γενίτσαρους τὴν πίστι μας νὰ βρίζουν
καὶ σὰν ἐχθροί, χειρότεροι, νὰ σφάζουν τοὺς Ρωμαίους.
(Δημοτ.)

ΓΛΩΣΣΑ: Γλῶσσα εἶναι ἡ Δημοτική.

ΜΕΤΡΟΝ: 1) Στὸ α΄ μοιρολόι τὸ μέτρο εἶναι: Ἴαμβος 15σύλλαβος, παροξύτονος, ἀνομοιοκατάληκτος χωρὶς συνιζήσεις· εἶναι στίχος βαρὺς κι ἐπιθλητικός, χωρὶς παιχνιδίσματα, ὅπως ἄλλωστε ἁρμόζει στὸ θλιβερό του περιεχόμενο. 2) Στὸ β΄ μοιρολόι τὸ μέτρο εἶναι: Τροχαῖος 12σύλλαβος, παροξύτονος, μὲ πολλὲς συνιζήσεις (σταυραϊτέ, τί ἔμαθες καράβια ἁρματωμένα, ἐννιὰ ἀδερφούλια ἀντάμα, δῶσ᾽ μου ἕνα, ὅποιο). Ὁ 7ος στίχος θέλει προσοχή, γιατὶ γιὰ νὰ πετύχη γοργότητα, χρησιμοποιεῖ τὸν Ἴαμβο μὲ 13 συλλαβές.

ΤΟΜΕΣ: 1) Στὸ α΄ μοιρολόι ἡ τομὴ εἶναι σταθερή, δηλ. γίνεται πάντα στὴν ἴδια θέσι τοῦ στίχου καὶ τὸν χωρίζει σὲ δυὸ ἡμιστίχια· τοῦτο, καὶ ἐπειδὴ πάντα γίνεται μετὰ τὸ τέλος τοῦ «ποδός», μπορεῖ νὰ κάνη τὸ μοιρολόι μονότονο... Ἀλλὰ ἡ μονοτονία του αὐτὴ τοῦ προσδίδει περισσότερη ἀδρότητα, πιὸ πολὺ βαρύτητα.

2) Στὸ β΄ μοιρολόι ἡ τομὴ εἶναι κι ἐδῶ σταθερή, ἀλλὰ γίνεται στὴ μέση τοῦ τρίτου «ποδός», μετὰ τὴν θέσι, κι ἔχει τὴν ἰδιοτροπία, τὸ β΄ ἡμιστίχιο νὰ μὴν ἔχη ξέχωρο νόημα, ἀλλὰ νὰ χρησιμεύη γιὰ συμπλήρωμα τοῦ α΄. Ὁ χωρισμὸς τοῦ στίχου σὲ δυὸ ἄνισα μέρη μπορεῖ νὰ μᾶς θυμίση τὴ σκηνὴ τῶν μοιρολογιστρῶν· λένε κοφτὰ καὶ λιγόλογο 5 συλλαβὲς καὶ μετὰ προσθέτουν μακρόσυρτα, τραβῶντας καὶ τὰ λυμένα μαλλιά τους ἢ τὰ μαντήλια τους, ἄλλες 7 συλλαβὲς ἐπεξηγηματικὲς τοῦ α΄ ἡμιστιχίου.

Π ρ ο σ ο χ ή: Ὁ 7 στίχος, Ἰαμβικός, θέλει νὰ δείξη γοργότητα, ἐπίκλησι, σφοδρότητα, παράκλησι, παλιρροϊκὴ ὁρμή, γιὰ νὰ ἐπιτύχη ἡ μάνα τὴν προσοχὴ τοῦ Τάταρη... Ἐνῶ ὁ 8ος στίχος, τροχαϊκός, δείχνει βραδύτητα, παράτασι παρακλήσεως, ξεψύχισμα τῆς μητρικῆς καρδιᾶς...

27. Ἡ μάνα τοῦ Γρίζα

Διήγημα: Δ. Βουτυρᾶ

(Ἀναγνωστικὸν ΟΕΔΒ σελ. 68)

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Σὲ καιροὺς εἰρήνης, ἀλλὰ πρὸ πάντων πολέμου, ἡ ἑλληνίδα μάνα ἔχει δείξει ἔξοχο ἦθος καὶ ὑπέροχο φρόνημα, τέτοιο ποὺ νὰ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μένη παράδειγμα ζηλευτὸ καὶ «κτῆμα ἐς ἀεὶ τοῖς ἐπιγιγνομένοις». Στὴ μυθολογία, ἱστορία, λογοτεχνία, στὴν ἄλλη τέχνη, στὶς λαϊκές μας παραδόσεις —ἀλλὰ γιατὶ ὄχι καὶ στὴν καθημερινὴ πραγματικότητα;— ὑπάρχει στρατιὰ ἀπὸ τέτοιες μάνες, «ἐπίσημες καὶ ἄσημες, ἐπώνυμες καὶ ἀνώνυμες, ποὺ εὑρέθησαν σὲ σκληρὴ σύγκρουσι καθηκόντων, ἀλλ' ἔγιναν ὁλοκαυτώματα στὸ πιὸ μεγάλο κι ἄξιο ἀπ' αὐτά.

ΝΟΗΜΑ: Μιὰ νύχτα σὲ παραθαλάσσια ἐπαρχιακὴ πόλι ὁ συγγρ. ἀκούει τυχαῖα τὴν παρακάτω ἱστορία: Στὴν ἐποχὴ τῆς τουρκοκρατίας σ' αὐτὴ τὴν πόλι μιὰ ὀνομαστὴ οἰκογένεια πολεμιστῶν (τοῦ Γρίζα μὲ τὸ πολυάνθρωπο συγγενολόϊ του) ἀφανίζεται· ὁ πατέρας σ' ἕνα πανηγύρι, οἱ δυὸ γιοί του ἀπὸ τοὺς Τούρκους —κι ἔτσι ἔχομε ἐκεῖ τὸ ξέσπασμα ἑνὸς ἄγριου πολέμου— (κι ὅλα αὐτὰ ἀφότου ἐχάθηκε τὸ 17χρονο παιδί τους). Μιὰ ἡμέρα στὸ χωριὸ καὶ στὴν καπετάνισσα Γρίζαινα, αὐτὴ εἶχε ἀπομείνει, φθάνει ὁ συγγενής της καπετὰν Ἀντώνακας, λέγοντάς της πὼς μέσα στοὺς αἰχμαλώτους Τούρκους ποῦφερε ἕνας τοῦ μοιάζει νἆναι ἀπὸ τὸ σόϊ τοῦ Γρίζα· καὶ τὴν παρακινεῖ νὰ ἐξετάση, κι ἂν εἶναι ὁ χαμένος δικός τους, τότε ὀφείλει νὰ τὴ συμμερισθῆ σὰ μάνα καὶ νὰ σεβασθῆ τὸ αἷμα του· θὰ τὸν φυγαδεύση τὸν αἰχμάλωτο· τὸ μητρικὸ ἔνστικτο κάτι λέει στὴν Καπετάνισσα, ἀλλ' ὠργισμένη ἀρνεῖται ὅτι μπορεῖ νὰ συμβαίνη κάτι τέτοιο. Ὅταν ὅμως στὴν ἐπιμονὴ τοῦ καπετάνιου ὑπεχώρησε καὶ πῆγε στὴ μάντρα τῶν αἰχμαλώτων, ἐκεῖ τὸν ἀνεγνώρισε (ὅπως κι αὐτὸς ἐκείνη), ἀλλ' ἡ τραγικὴ γυναίκα τὸν ἐλογάριασε Τοῦρκο. Ὁ Ἀντώνακας τότε, παρ' ὅτι κατάλαβε τὴν ἀλήθεια, μὲ λύπη του δὲν εἶχε παρὰ νὰ σκοτώση... ὅλους τοὺς αἰχμαλώτους στὰ ξημερώματα. Ἡ μάνα πάνω στὸ δῶμα της μὲ θρήνους καὶ μοιρολόγια ὁλονύχτια ἔζησε ὅλο τὸ μαρτύριο τῆς ἀναμονῆς τῆς ἐκτελέσεως του (μέσα σὲ σπαραξικάρδιες ἀναπολήσεις τῶν εὐτυχισμένων ἡμερῶν...). Κι ἀμέσως ὕστερα ἔσβησε καὶ κείνη ἀπὸ τὴ συγκίνησι. Ὅλοι ξέρουν τὴν τραγική της ἱστορία, ἀλλὰ δὲν τὴν διηγοῦνται ἀπὸ φόβο ὅτι ἡ Γρίζαινα, πῶχει γίνει νυχτοπούλι, θὰ φωνάζη πάνω στὶς στέγες τους...

Μιὰ σημείωσι πάνω στὸ νόημα: Μολονότι ὁ συγγρ. δὲν ἔδωσε στὸ ἔργο του τὸ συγκεκριμένο τόπο καὶ χρόνο τῶν γεγονότων, ὅμως εἶναι περισσότερο ἀπὸ πιθανὸ ὅτι βρισκόμαστε στὴν Κρήτη καὶ μᾶλλον στὸ Ἡράκλειο στὸν καιρὸ τῆς Μεγάλης Κρητικῆς ἐπαναστάσεως 1866 - 69. Αὐτὸ φαίνεται ἀπὸ διάφορα ἐσωτερικὰ στοιχεῖα: Σκληρὸς πόλεμος, ἀνελέητος καὶ στοὺς αἰχμαλώτους, πολυπρόσωπο ἔνοπλο συγγενολόϊ, σπίτι μὲ δῶμα ἀγνάντια στὴν ἄγρια θάλασσα, πυρκαϊὲς στοὺς ἐλαιῶνες, τὸ ὄνομα Ἀντώνακας ἐπιχωριάζει στὴν Κρήτη ὅπως π.χ. Σήφακας, Μανούσακας κ.λ.π. (Βέβαια ἴσως ἀντιπαρατηρήση κάποιος· πῶς στοὺς διαλόγους δὲν ὑπάρχουν γλωσσικὰ κρητικὰ στοιχεῖα;).

ΕΝΟΤΗΤΕΣ καὶ ἐπιγραφὴ αὐτῶν: Τὸ ἔργο μπορεῖ νὰ χωρισθῆ σὲ 4 ὀρ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

γανικὲς ἑνότητες: α) μέχρι τὸ «στὸ μεγάλο δρόμο» (ὁ πρόλογος). Γίνεται ἡ χρονικὴ τοποθέτησι τοῦ ἀναγνώσματος. β') μέχρι «σὲ κανένα αἰχμάλωτο» (Ἡ εἰσαγωγή). Ἡ τύχη τῆς οἰκογενείας Γρίζα. γ') μέχρι «τὴ φωτιὰ τοῦ πόνου πιὸ βαθιὰ» (εἶναι τὸ μεγαλύτερο καὶ σημαντικώτερο τμῆμα μὲ τὴν κυρίως ὑπόθεσι). Ἡ μάνα ἀναγνωρίζει τὸ παιδί της στὸ πρόσωπο τοῦ τούρκου αἰχμαλώτου. δ') ὡς τὸ τέλος (σὰν ἐπίλογος). Ἐκτέλεσι τοῦ αἰχμαλώτου καὶ θάνατος τῆς μάνας.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ Α' ΕΝΟΤΗΤΟΣ:

Γλωσσικὴ ἑρμηνεία : πεζούλι (βλέπε σελ...). Ταράτσα = μπαλκόνι, ἐξώστης (σκεπασμένος), δῶμα, ὑπερῶον < ἰταλ. **terrazza**.

Πραγματικῶν ἑρμηνεία : Μεταμορφωμένη σὲ νυχτοπούλι (Λαογραφία): Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ποὺ οἱ Διόσκουροι ἔγιναν ἀστέρια καὶ ἡ Νιόβη πέτρα μέχρι τὶς νεοελληνικὲς παραδόσεις ποὺ ἡ γριὰ μὲ τὰ προβατάκια της, ἐπειδὴ ἐγέλασε τὸ Μάρτη, ἔγιναν κοτρώνια, πλῆθος καὶ πλῆθος μεταμορφώσεις ὑπάρχουν (ἀνθρώπων σὲ ζῶα καὶ φυτὰ ἢ σὲ ἀντικείμενα) ποὺ πλουτίζουν τὴ λαογραφία μας, ἀλλὰ καὶ τὴ λογοτεχνία μας καὶ τὴν τέχνη μας —ὅπως φυσικά, ὅλων τῶν λαῶν. Καὶ τὸ κακὸ εἶναι πὼς σ' ὅλες σχεδὸν τὶς μεταμορφώσεις ὑπάρχει μιὰ πολὺ λυπητερὴ ὑπόθεσι, μιὰ σωστὴ τραγωδία. Σπάνια πολὺ σπάνια οἱ νέες μορφὲς χαίρονται (ὅπως π.χ. ἡ μέλισσα ποὺ εἶναι ἡ μεταμόρφωσι τῆς στοργικῆς θυγατέρας).

Καλολογικὰ στοιχεῖα : (σ' ὅλες τὶς ἑνότητες): Πολλὰ δὲν ὑπάρχουν, ὡστόσο ὅση ὀμορφιὰ τοῦ λείπει σὲ ἐξωτερικὸ «κόσμο» τὴν κερδίζει ἀπὸ τὸν λιτὸ ρεαλισμό του καὶ τὴν ἐσωτερικὴ δραματικότητά του. Τὰ θαυμαστικά, τὰ ἀποσιωπητικά, τὰ ἐρωτηματικά, οἱ κοντὲς φράσεις δίνουν καὶ πάθος καὶ πιάνουν τὴν ἀνάσα τοῦ ἀκροατοῦ καὶ ἀναγνώστου. «Καὶ τὰ βράχια τὸν ξαναεῖπαν»: Προσωποποίησι καὶ μεταφορά. Ὑπάρχουν ζωηρὲς ὀπτικοακουστικὲς εἰκόνες ποὺ τοῦ δίνουν αὐτὴ τὴν παραστατικότητα καὶ κινηματογραφικότητα, θὰ ἐλέγαμε: Ἡ ἔρημη πλατεῖα, ὁ σκοτεινὸς δρόμος στὴν α' ἑνότ. Τὸ νυχτοπούλι ποὺ μόνο του κράζει πάνω στὶς στέγες, οἱ πυρκαϊὲς τοῦ πολέμου στὴν β' ἑνότ.

Ἡ σκηνὴ τῆς ἀνακοινώσεως ἀπὸ τὸν Ἀντώνακα στὴν τραγικὴ Γρίζαινα, ἡ σκηνὴ τοῦ συγκλονισμοῦ ποὺ ἡ μάνα «ἐνώπιος ἐνωπίῳ» μὲ τὸν αἰχμάλωτο νοιώθει ἀλάθευτα ὅτι εἶναι ὁ γιός της... στὴν γ' ἑνότ. καὶ ἡ σκηνὴ μὲ τὴ νεκρὴ μάνα στὴν δ' ἑνότ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ Β΄ ΕΝΟΤΗΤΟΣ:

Γλωσσικὴ ἑρμηνεία : Μάν(ν)α (μεσαιων.) < ἀρχ. μάμμη (ἴσως ἀπὸ ἀνομοίωσι τῶν 2 μμ σὲ νν) . τουφέκι, τὸ (μεσαιων. τουφέκιν) < τουρκ **tüfek**. ξεκλήρισμα < ξε (στερητ.) + κλῆρος = ἀφανισμὸς οἰκογενείας. σόϊ, τὸ = τὸ γένος < τουρκ. **Soy**. Κουνιάδος, = ὁ γυναικάδελφος < βενετ. **Cognado**. Στοιχεῖα πραγματικὰ δὲν ὑπάρχουν.

Νοήματα : Κακὸς ὁ πόλεμος καὶ φρικτὲς οἱ φωτιές του, ἀλλὰ σὰν πρόκειται γιὰ τὴ λευθεριὰ αὐτὲς εἶναι... «φωτιὲς πλάστρες».

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ Γ΄ ΕΝΟΤΗΤΟΣ:

Ἀνίψι (βυζ. ἀνίψιν) —κατὰ τὸ ἀγγόνι, τὸ ἀδέρφι— < ἀρχ. ἀνεψιός = ἐξάδελφος. Ἐνῶ τὸ σημερινὸ ἀνίψι στὰ ἀρχ. ἐλέγετο ἀνεψιαδοῦς = ὁ γιὸς τοῦ ἀνεψιοῦ. Σκοῦφος: (καὶ σκούφια) < ἰταλικ. **Scuffia**. Μουρλάθηκες: < μουρλὸς = τρελὸς (κατὰ Μ. Φιλήντα < μωρολόγος — ὅπως τὸ ἀρματολὸς < ἁρματολόγος—, κατὰ Γ. Χατζηδάκι < μωρὸς + λωλὸς κατὰ σύμφυρσι) . μάντρα, ἡ < ἀρχ. μάνδρα = τόπος περιφραγμένος γιὰ ζῶα (καὶ μαντρὶ = στάνη) , ἀλλὰ καὶ γενικῶς, περίβολος κατοικίας ἢ καὶ αὐλείου χώρου. Κάγκελο, τὸ (καὶ κάγγελο) < λατιν. **cancellum**. Δῶμα, τὸ = ἡ ταράτσα, ἡ βεράντα, τὸ ὑπερῶον.

Νοήματα : α) Τὸ τραγικώτερο γιὰ μιὰ περήφανη καὶ τιμημένη μάνα εἶναι νὰ ἰδῆ τὸ γιό της ν' ἀλλάζη πίστι καὶ πατρίδα.

β΄) Μπροστὰ σὲ μιὰ ζωὴ ἄθλια καὶ καταφρονεμένη κάλλιο ὁ θάνατος.

γ΄) Ὑπάρχει καὶ ὁ ἠθικὸς θάνατος, ποὺ ὅταν κανεὶς τὸν ὑποστῆ, δὲν ἔχει τότε καμμιὰ ἀξία αὐτὸ ποὺ λέγομε ζωὴ (μὲ τὴ βιολογική της ἔννοια) .

δ΄) Καὶ ὁ πιὸ τρομερὸς πολεμιστὴς ἀκούει τὴ φωνή· «τὸ αἷμα νερὸ δὲ γίνεται», ἔστω καὶ γιὰ τὸ μισητὸ προδότη.

ε΄) Ὑπάρχουν καὶ γιὰ τὸν ἔνοχο, τὸν «φταίχτη» στιγμὲς γιὰ αὐτοέλεγχο καὶ ἐξουθένωσι.

Νόημα γ΄ ἑνότητος α) Ὑπάρχουν ψυχικοὶ συγκλονισμοὶ ποὺ σκοτώνουν καὶ τὶς πιὸ ἀτσαλένιες ὑπάρξεις.

β) Στὴν ψυχὴ τοῦ λαοῦ τὰ φρικτὰ καὶ ἀποτρόπαια γεγονότα γεννοῦν δεισιδαιμονίες.

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ: Τὸ δ. ἔχει ἀριστουργηματικὴ πορεία. Στὴν πλο-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κὴ (δέσι) ἔχομε ἀρχή, ἐξέλιξη, ἄνοδο, ἀκμή, κορύφωσι μὲ κεῖνο τὸ σπαραξικάρδιο τῆς γ' ἑνότ.· «Τί λές, καπετὰν Ἀντώνακα;... παιδὶ δικό μου τοῦρκος; δὲ γίνεται!», ποὺ εἶναι «ὁ τόνος τοῦ ὅλου», καὶ ἔπειτα ἀκολουθεῖ ἀβίαστα ἡ λύσι καὶ ἡ «καταστροφὴ» (ἀλήθεια, καταστροφὴ ἐδῶ ὄνομα καὶ πρᾶγμα...). Κι ἔχομε ὅπως ἀρχὴ ἔτσι τέλος —ἐννοοῦμε τὴν ἀρχὴ τῆς 6' ἑνότ.— (Αὐτὸ ποὺ λέγεται στὴ λογοτεχνία «κύκλος»).

Κεντρικὴ ἰδέα : Ὅποιος ἀρνιέται τὴν πατρίδα καὶ τὴν πίστι του, καταδικάζεται ἀκόμη καὶ ἀπὸ τὴ μάνα του (ἐννοεῖται βέβαια ἀπὸ μιὰ μάνα ποὺ ἔχει βάλει τόσο ψηλὰ τὸ χρέος καὶ τὴν τιμή).

ΠΕΡΙΛΗΨΙ ΤΟΥ ΟΛΟΥ: Μιὰ ἑλληνίδα μάνα χαροκαμένη ἀπὸ τὸν πόλεμο, ὅταν ἀνεγνώρισε τὸ χαμένο παιδί της ἀλλόπιστο στὸ στρατόπεδο τοῦ ἐχθροῦ, ἐνῶ ἦταν στὸ χέρι της νὰ σώση τὴ ζωή του, προτίμησε νὰ τὸ δῆ νὰ τὸ ἐκτελοῦν σὰν Τοῦρκο αἰχμάλωτο, πεθαίνοντας ταυτόχρονα κι αὐτὴ ἀπὸ μητρικὸ καημό, ἀλλὰ καὶ ντροπή.

ΓΛΩΣΣΑ: Εἶναι μιὰ καλοδουλεμένη δημ. πλούσια σὲ φραστικὲς ἀποχρώσεις. Δὲν λείπουν ὅμως τύποι τῆς καθαρευούσης, ὅπως π.χ. ὥρθωσε, ὁμοιότης, ἀνδρός, δῶμα κ.λ.π.

ΥΦΟΣ: Ζωηρό, παραστατικὸ καὶ ἀνεπιτήδευτο. Ὁ συγγραφεὺς μὲ πολλὴ φυσικότητα δὲ σκεπάζει καὶ δὲ «φιμώνει» τὸν κραδασμὸ τοῦ περιεχομένου, ἀλλ' ἀφήνει ὅλη τὴν τραγικότητα νὰ ξεχειλίση καὶ ν' ἀνεβῆ σ' ἕνα δραματικὸ κρεσσέντο (κλιμάκωσι)...

ΧΑΡΑΚΤΗΡΕΣ: Ἡ μ ά ν α: Κεντρικὴ ἡρωΐδα ποὺ γεμίζει ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη τὸ ἔργο μὲ τὸ ὑπέροχο ἦθος της καὶ τὴν τραγική της θέσι. Ἔχοντας ἀναπτύξει ἕνα ἀγέρωχο φρόνημα μέσα στὴ φωτιὰ τοῦ πολέμου πνίγει τὸ μητρικό της φίλτρο μπροστὰ στὴν ἐθνικὴ ὑπερηφάνεια καὶ τὴ χριστιανικὴ πίστι, τὴν οἰκογενειακὴ τιμὴ καὶ τὴ φυλετικὴ παράδοσι. Εἶναι ἡ στάσι μιᾶς νέας Σπαρτιάτισσας μπροστὰ σ' ἕνα νέο γιὸ Παυσανία!..

Καὶ τὸ θαυμάσιο, τὸ συγκλονιστικὸ εἶναι (ἂς τὸ εἰποῦμε ἀφύσικο γιὰ τὰ κοινὰ μέτρα) ὅτι δὲν εὑρέθη καθόλου σὲ δίλημμα· γιατὶ καὶ κεῖνο τὸ τρομερὸ ὁλονύκτιο μοιρολόϊ πάνω στὸ δῶμα δὲν ἦταν γιὰ τὸ παιὰν ἀπόφασι νὰ πάρη· ἀλλ' ἦταν ποὺ ξανάζησε τὰ παιδικὰ εὐτυχισμένα χρόνια του, τότε ποὺ τὸν ἐνανούριζε καὶ ἐκανάκευε γιὰ νὰ γίνη Διγενὴς ἀκρίτας.

Κ α π ε τ ὰ ν Ἀ ν τ ώ ν α κ α ς: Δὲν εἶναι ὑπερβολὴ νὰ ὑποστηρίξωμε ὅτι τραγικὸς ἥρωας ἐξ ἴσου σὰν τὴ μάνα εἶναι κι ὁ συγγενὴς καπετάνιος. Γιατὶ ἀδιάλλακτος αὐτὸς ἐχθρὸς τοῦ τυράννου, σωστὸ «θεριὸ» τοῦ πολέμου, πρέπει νὰ ἐπάλαιψε, πολὺ μέσα του μπροστὰ στὸ καθῆκον νὰ σκοτώση τὸ μισητὸ προδότη καὶ στὴν ἀνθρώπινη φωνὴ τοῦ ἐλέ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ους νὰ χαρισθῆ στὸ νέο, τὸ συγγενῆ· πρᾶγμα ἄλλωστε ποὺ θὰ ἦταν τὸ καλύτερο δῶρο του πρὸς τὴ μάνα του τὴν καπετάνισσα, ποὺ πόσο πρέπει νὰ τὴν ἐκτιμοῦσε!

Ὁ αἰχμάλωτος νέος: Βέβαια γι' αὐτόν, ποὺ εἶναι ἕνα πρόσωπο «δουδὸ» καὶ ἑτερόφωτο, πολὺ λίγα ξέρομε, ἀλλὰ περισσότερα ὑποψιαζόμαστε· γιατὶ καθὼς ὁ συγγρ. δὲν ἐφρόντισε καθόλου νὰ μᾶς τὸν φωτίση ἢ νὰ τοῦ δρῆ... «ἄλλοθι» ἂς εἰποῦμε, ἀμέσως καταλαβαίνομε ὅτι δὲν ἦταν ὁ γενίτσαρος, ὅτι δὲν ἦταν «ὁ τρέσας» μὲ τὴν ἀρχαία γνωστή μας ἔννοια, δὲν ἦταν ἔστω ὁ κατηχημένος ἀρνησίθρησκος. Ἤξερε τί ἔκαμε καὶ τί κάνει· δὲν τοῦ πρέπει λοιπὸν οὔτε ὁ ἐλάχιστος οἶκτος καὶ συμπόνια, ἀλλὰ «τίμημα» ...Θάνατος καὶ καταφρόνια.

Ψυχολογικὴ ἑρμηνεία : Ἦταν μιὰ πολὺ λυπητερὴ ἱστορία ποὺ μᾶς σφίγγει τὴν καρδιά. Τὸ «ἐγὼ» τοῦ ἀναγνώστου δοκιμάζεται ἀπὸ ὅλη αὐτὴ τὴ σειρὰ τῶν συναισθημάτων: Ἔκπληξι, ἀγωνία, λύπη, φρίκη, εὐσπλαχνία, ταραχή, ἀπελπισία, οἶκτος, ντροπή, συντριβή, πόνος, σπαραγμός... Σωστὴ τραγωδία, γιατὶ καὶ ἀναγνώρισι, «πρὸς δυστυχίαν» ὅμως, ἔχομε καὶ δέσι καὶ λύσι καὶ κάθαρσι μὲ τὸ θάνατο τῆς ἡρωΐδας. Κι ὅμως θὰ ἦταν παρερμηνεία τοῦ σκοποῦ τοῦ συγγραφέα, ἂν ἀφήναμε τὴν ψυχή μας στὴν ἐξουσία τῶν ἐξουθενωτικῶν ἐπιδράσεων ποὺ ἀραδιάσαμε παραπάνω. Γι' αὐτὸ ἐκεῖ, 5 - 6 γραμμὲς ψηλότερα, ποὺ ἀφήσαμε τὴν ἁλυσίδα μὲ τά... ἀποσιωπητικὰ πρέπει νὰ προσθέσωμε τὸ συναίσθημα τῆς τιμῆς καὶ τὸ πατριωτικὸ συναίσθημα ποὺ ἀνθίζουν καὶ τρανεύουν μέσα μας.

ΑΛΛΑ ΣΧΕΤΙΚΑ ΕΡΓΑ: Ἐφ' ὅσον εἶναι φανερό, ὅτι οἱ «ἄξονες» ποὺ ἀλληλοτέμνονται καὶ ποὺ γύρω τους στρέφεται τοῦτο τὸ δ., εἶναι τοῦτα τὰ τρία στοιχεῖα: Ἡ μάνα ποὺ θυσιάζει καὶ θυσιάζεται γιὰ τὸ παιδί της, ὁ «ἐξωμότης» καὶ προδότης γιός, ἡ λαϊκὴ δοξασία γιὰ τὴ μεταμόρφωσι τραγικῶν μανάδων, θὰ ἦταν πολὺ ἐνδιαφέρον ὁ μελετητής, μὲ ἀφόρμησι τοῦτο τὸ δ., νὰ στραφῆ καὶ νὰ ἀναζητήση μέσα στὶς λαϊκὲς δοξασίες, ἀλλὰ καὶ τὴν ἱστορία καὶ τὴ λογοτεχνία —καὶ βέβαια δὲν ἐννοοῦμε μόνον ἑλληνικὰ— παραδείγματα ἀντίστοιχα στὶς τρεῖς αὐτὲς περιπτώσεις.

Βέβαια εἶναι ἀπίθανο νὰ εἶναι συγκεντρωμένα καὶ τὰ 3 στοιχεῖα μαζί, γι' αὐτὸ ἐννοοῦμε χωριστὰ αὐτὴ τὴν ἀνεύρεσι.

ΕΙΔΟΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΗΜΑΤΟΣ: Εἶναι διήγημα πατριωτικό, ἀπὸ τὰ πιὸ καλογραμμένα τῆς λεγομένης «πατριωτικῆς» λογοτεχνίας, μὲ ὅλα τὰ κλασσικὰ στοιχεῖα τοῦ σωστοῦ δ. (βλέπε ἀμέσως κάτω).

ΓΕΝΙΚΑ ΓΙΑ ΤΟ ΔΙΗΓΗΜΑ: Εἶναι τὸ ἀφηγηματικὸ ἐκεῖνο εἶδος ποὺ ἀπαραίτητα στοιχεῖα πρέπει νὰ ἔχη: τόπο, χρόνο, πλοκή, πρόσωπα καὶ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ὑπόθεσι μὲ ἀρχή, μέσον, τέλος, ποὺ νὰ εἶναι ἀληθοφανὴς (ὄχι ἀληθινή, γιατὶ τότε θὰ ἦταν ἱστορία). Ἄλλοι τὸ θέλουν ὄχι ξέχωρο εἶδος, ἄσχετο μὲ τὴ διήγησι, ἀλλὰ μιὰ ἐξελιγμένη καὶ φτασμένη μορφὴ αὐτῆς. Πάντως, ὅπως καὶ νᾶχη, τὸ δ. εἶναι ἕνα δύσκολο εἶδος, γιατὶ μέσα στὴ συντομία του πρέπει νὰ ἐμφανίζη συγκεντρωμένα ὅλα τὰ παραπάνω γνωρίσματά του.

ΣΧΟΛΗ - ΠΕΡΙΟΔΟΣ: Ὁ Β. ἀνήκει στὴ Ν. Ἀθηναϊκὴ σχολὴ (τὴν Παλαμικὴ γενιά). Γιατὶ ὄχι μόνο στὴν ποίησι, ἀλλὰ καὶ στὴν πεζογραφία ἰσχύει αὐτὸ ποὺ λέγομε «Ν. Ἀθηναϊκὴ Σχολή». Περίοδος εἶναι ἡ Ε' (1880 - 1920), ἀλλ' ὁ συγγραφέας μας δὲν ἀνήκει μόνο σ' αὐτή, ἀλλὰ περνάει καὶ στὴν ΣΤ' (τοῦ μεσοπολέμου).

ΓΕΝΙΚΗ ΕΝΤΥΠΩΣΙ: Τὸ δ., καθὼς ἔχει ἀναδιήγησι (ὁ συγγραφέας ἀφηγεῖται ὅ,τι ἤκουσε ἀπὸ τὸ γερο - Φαληρᾶ), συναρπάζει καὶ ἀφήνει τὴ φαντασία τοῦ ἀναγνώστου νὰ προχωρήση σὲ βάθος. Ἄλλο πάλι στοιχεῖο ποὺ σοῦ ἀνεβάζει τὴν ἀγωνία καὶ δημιουργεῖ μυστήριο εἶναι, ποὺ οὔτε συγκεκριμένο τόπο οὔτε χρόνο ἔχει, ἀλλ' εἶναι τόσο ἀκαθόριστοι καὶ θολοὶ αὐτοὶ οἱ δύο βασικοὶ ἄξονες, ποὺ συνήθως δηλώνονται καθαρὰ σ' ἕνα διήγημα. Ἔπειτα ὅλα ἐδῶ μέσα «εἶναι τοῦ θανάτου» καὶ ὁ χάρος κάνει τόσο ἀνελέητο κούρσεμα...

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Ἐγεννήθη τὸ 1871 στὴν Πόλη, καταγόμενος ἀπὸ τὸ νησὶ Κέα (Τζιά) καὶ ἀπέθανε τὸ 1958 στὸν Πειραιᾶ. Ἔκαμε σπουδὲς μὲ πολλὴ οἰκονομικὴ εὐχέρεια τῶν γονέων του, ἀλλὰ κατήντησε, ἀπὸ οἰκονομικὴ καταστροφὴ καὶ τὸ θάνατο τοῦ πατέρα του, νὰ κερδίζη τὴ ζωή σὰν ἐπιφυλλιδογράφος καὶ δημοσιογράφος. Ὑπῆρξε ἕνας παραγωγικώτατος πεζογράφος (διηγήματα, νουβέλλες, μυθιστορήματα) μὲ περισσότερα ἀπὸ 400 ἔργα. Ἡ πέννα του ἔδωσε μὲ ρεαλισμὸ καὶ φυσικότητα τοὺς δυστυχισμένους, κατατρεγμένους καὶ παραστρατημένους τῆς ζωῆς. Σχεδὸν ὅλα του τὰ ἔργα εἶναι ἠθογραφίες τοῦ μικροαστικοῦ καὶ ἐργατικοῦ κόσμου τῆς πολιτείας καὶ μέσα τους βρίσκομε φανερὲς τὶς ἀπηχήσεις τῆς ρωσικῆς λογοτεχνίας. Ἄλλωστε τὸν εἶπαν «Γκόρκυ τῆς Ἑλλάδος» (ὑπερβολὴ ποὺ καταντᾶ ἀφέλεια, ποὺ ὀφείλεται ὅμως στὴν ἀγάπη καὶ τὸ θαυμασμὸ ποὺ τοῦ εἶχε ἡ γενιά του.). Ὁ Γρ. Ξενόπουλος τὸ 1903 τὸν πρωτοφανέρωσε σὰν «ἀνατέλλον ἄστρον» τῆς λογοτεχνίας μας. Ἐτιμήθη μὲ τὸ ἀριστεῖον γραμμάτων, μὲ τὸ ἀριστεῖον τοῦ δήμου Πειραιῶς καὶ μὲ τιμητικὴ σύνταξι τοῦ δήμου Ἀθηναίων.

Σπουδαιότερα ἔργα του θεωροῦνται τά: «Λαγκᾶς», «Παπᾶς εἰδωλολάτρης», «τὸ γκρέμισμα τῶν θεῶν», «μακριὰ ἀπὸ τὸν κόσμο», «ὁ θρῆνος τῶν βοδιῶν», «ὁ νέος Μωϋσῆς», «κάλπικοι πολιτισμοί». Ὁπωσδήποτε ὁ Β. ἔχει σταθῆ γιὰ τὴν κριτικὴ «σημεῖον ἀντιλεγόμενον» θὰ ἐλέγαμε. Δύο ἀπὸ τοὺς κορυφαίους γραμματολόγους μας, ὁ Ἀρ. Καμπάνης καὶ ὁ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Κ. Δημαρᾶς τὸν θεωροῦν πολὺ μέτριο, γράφοντας ἀντιστοίχως· «ἡ παραγωγὴ τοῦ Β. εἶναι γεμάτη ἀπὸ αὐτεπαναλήψεις, νευρασθενικὲς φαντασιώσεις, προχειρολογία καὶ κακῆς ποιότητος χιοῦμορ». «Προχειρότητα καὶ ἀδιαφορία γιὰ τὴν ἀρχιτεκτόνιση τῶν ἔργων του». Καὶ ὑπάρχουν καὶ οἱ περισσότεροι μελετητές του ποὺ τὸν βρίσκουν ἀψεγάδιαστο, «στυλίστα» μάλιστα. Ποιός ἔχει δίκιο; Νομίζομε ὅτι γιὰ ἄλλη μιὰ φορὰ ἡ ἀλήθεια βρίσκεται στὴ μέση... Γιατὶ πῶς νὰ τὸ κάνωμε, ὁ Β. ὑπῆρξε ἀκάματος καὶ εὐσυνείδητος ἐργάτης τοῦ πεζοῦ λόγου, χωρὶς νὰ κάμη παραχωρήσεις στὸ «ἀγοραῖο γοῦστο», ἀλλὰ καὶ ἄνθρωπος εὐγενής, τίμιος καὶ ἀνθρωπιστής.

28. Ἡρώων καὶ μαρτύρων αἷμα

Ἴωνος Δραγούμη

(Ἀναγνωστικὸν ΟΕΔΒ σελ. 72)

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: «ΠΑΡΕΛΘΟΥΣΑΝ ΤΕΤΑΡΤΗΝ 13 ΟΚΤ. ΗΜΕΤΕΡΩΝ ΕΥΡΕΘΕΝΤΩΝ ΕΝ ΧΩΡΙΩι ΣΤΑΤΙΤΣΑ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΝ ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ ΠΕΡΙΕΚΥΚΛΩΣΕ ΣΤΑΤΙΤΣΑΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙ ΩΡΑΝ 5 Μ. Μ. ΗΡΞΑΤΟ ΠΥΡΟΣ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΗΜΕΤΕΡΩΝ. ΗΜΕΤΕΡΟΙ ΑΠΗΝΤΗΣΑΝ ΓΕΝΝΑΙΩΣ... ΑΠΕΦΑΣΙΣΑΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΩΣΙΝ ΕΞΟΔΟΝ. ΠΑΥΛΟΣ ΜΕΛΑΣ ΩΡΜΗΣΕ ΠΡΩΤΟΣ... ΣΦΑΙΡΑ ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΠΛΗΞΑΣΑ ΑΥΤΟΝ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΟΣΦΥΑΚΗΝ ΧΩΡΑΝ ΕΤΡΑΥΜΑΤΙΣΕ ΘΑΝΑΣΙΜΩΣ... ΜΕΤΑ ΗΜΙΣΕΙΑΝ ΩΡΑΝ ΔΙΑΡΚΟΥΣΗΣ ΠΑΝΤΟΤΕ ΣΥΜΠΛΟΚΗΣ ΕΘΝΙΚΟΣ ΗΡΩΣ ΗΣΥΧΑΣΕ...». Αὐτὰ γράφει στὸ Ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν τὸ τηλεγράφημα τοῦ προξένου Μοναστηρίου...

ΝΟΗΜΑ: Ἀπὸ τὴν ταλαιπωρημένη μητέρα Ἑλλάδα σὰν ἱέρακες ἐκδικήσεως τακτικοὶ καὶ ἄτακτοι, Ἕλληνες στρατιῶτες καὶ ἀξιωματικοί, ὑψώθηκαν στὶς κορφὲς τῶν Μακεδονικῶν βουνῶν καὶ μὲ τὴ μεγάλη Ἑλλάδα στὴν ψυχή τους στάθηκαν ἀκοίμητοι στὶς ἐπάλξεις τοῦ πεπρωμένου. Ἕνας ἀπὸ τοὺς πρώτους μαχητὲς ποὺ ἄφησε τὴν ἠρεμία τῆς Ἀθήνας κι ἔτρεξε νὰ πολεμήση τὸν ἀνορθόδοξο πόλεμο (κλεφτοπόλεμο) στὴ Μακεδονία ἦταν κι ὁ Π. Μελᾶς. Ἐκεῖ μὲ φλογερὰ λόγια ἔσπειρε τὴν ἐλπίδα καὶ τὸ θάρρος στὴν καρδιὰ τῶν παλληκαριῶν του καὶ τῶν Ἑλλήνων κατοίκων ποὖχαν τρομοκρατηθῆ ἀπ' τὶς βιαιοπραγίες Τούρκων καὶ Βουλγάρων κομιτατζήδων. Μετὰ ἀπὸ ἀντίξοες συνθῆκες, ἀπὸ κούρασι, βροχή, πεῖνα, φτάνει σὲ χωριὰ τῆς Μακεδονίας καὶ σκορπᾶ τὸ φόβο στοὺς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Βουλγάρους. Συγκεντρώνει τοὺς Ἕλληνες, τοὺς ἐνθαρρύνει καὶ ὀργανώνει τοὺς νέους γιὰ ἕνα ἀμείλικτο συνεχῆ πόλεμο κατὰ τῶν Κομιτατζήδων. Δίνει χρήματα καὶ φάρμακα στοὺς δημογέροντες, φλογίζει τὶς καρδιές τους ποὺ κουράστηκαν νὰ περιμένουν τὴ λευτεριὰ καὶ τοὺς μιλεῖ γιὰ τὴν πατρίδα καὶ τὴ θρησκεία μὲ λόγια γλυκὰ κι ἐλπιδοφόρα.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ: **Γλωσσικὴ ἑρμηνεία :** καμμιὰ (φορά) : ἀόριστη ἀντωνυμία = κάποια. καπετάνιος, ὁ : θενετ. **Capetanio** < μεσν. λατιν. **Capitaneus** < μεσν. Ἑλλ. καπετάνος < κατ' ἐπάνω = μεσαιωνικὸ Διοικητικὸ ἀξίωμα (ναυτικῶν ἢ ὁπλαρχηγῶν) . Ἀρχηγὸς τῶν καπετάνιων = ἀρχικαπιτάνιος ἢ «μπὰς καπετὰν» ποὺ θεωρητικὰ κυβερνοῦσε ὅλη τὴ χώρα. μαμούνι, τὸ = (μεσν. μαμούνιν) ἔντομο, ζωῦφιο. λημέρι, τὸ = κατοικία στὸ ὕπαιθρο, καταφύγιο κλεφτῶν καὶ ἁρματολῶν ἢ καὶ ληστῶν (λημεριάζω, λημέρισμα ἀπὸ τό: ὅλη ἡμέρα < ὁλημέρα < λημέρι) . Κάπα, ἡ = καπότα, ὁλόμαλλο ἐπανωφόρι μὲ κουκούλα, χωρὶς μανίκια, ἐπενδύτης τῶν ξωμάχων.

Πραγματικῶν ἑρμηνεία : Παῦλος Μελᾶς: Ἐγεννήθη στὶς 29.3.1870 στὴ Μασσαλία τῆς Γαλλίας ἀπὸ Ἕλληνες γονεῖς, πατέρα Ἠπειρώτη καὶ μητέρα Κεφαλλονίτισσα. Ἐνωρὶς ἡ οἰκογένειά του μεταφέρεται στὴν Ἀθήνα, ὅπου ὑπῆρχε μεγάλη ἀρχοντικὴ φαμίλια τῶν Μελάδων. Θεῖος του ἦταν ὁ Λέων Μελᾶς, ποὺ γραψε τὸν «Γεροστάθη». Τὸ 1886 μπῆκε στὴ Σχολὴ Εὐελπίδων. Τὸ 1891 ἐγῆκε ἀξ) κὸς πυροβολικοῦ. Τὸ 1900 γράφτηκε στὸ Σύλλογο τῶν ὑπερασπιστῶν τῆς δουλωμένης Μακεδονίας. Τὸ 1904 (Φεβρ.) ἔσπευσε νὰ ἐρευνήση τὶς προϋποθέσεις ἐνόπλου ἀγῶνα στὴ Μακεδονία. Ἀπέτυχε καὶ γύρισε στὴν Ἀθήνα. Σὲ λίγο ξαναφεύγει μὲ ψευδώνυμο Πέτρος Δέδες καὶ τὸ πρόσχημα τοῦ ζωεμπόρου. Ἐπέτυχε στὸ σκοπό του. Γυρίζει στὴν Ἀθήνα. Τὸν Αὔγουστο τοῦ 1904 μὲ νέο ψευδώνυμο Μίκης Ζέζας ξαναγυρίζει στὴ Μακεδονία καὶ γίνεται ἀρχηγὸς 25 ἀνδρῶν. Οἱ Τοῦρκοι ἔμαθαν τὴν παρουσία τοῦ Π. Μελᾶ καὶ προσπαθοῦσαν νὰ τὸν ἐξοντώσουν. Ὡστόσο οἱ μαχηταὶ τοῦ Π. Μελᾶ ἔφεραν μεγάλες σφαγὲς σὲ βουλγάρους κομιτατζῆδες, ποὺ εἶχαν κατασφάξει πολλοὺς Ἕλληνες προκρίτους, δασκάλους καὶ κληρικούς. Στὶς 13 Ὀκτ. 1904 ὁ Μελᾶς προδόθηκε ἀπ' τὸν Ἑλληνόφωνο Βούλγαρο Κομιτατζῆ Μῆτρο Βλάχο, ἐνῶ βρισκόταν σ' ἕνα χωριὸ Στάτιτσα. 150 Τοῦρκοι ἔνοπλοι κύκλωσαν τὸν Π. Μελᾶ καὶ τοὺς συντρόφους του. Ἀκολούθησε μεγάλη μάχη καὶ ἔξοδος τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Παῦλος χτυπήθηκε στὴν ὀσφυακὴ χώρα θανάσιμα. Παρακαλεῖ καὶ προστάζει τοὺς συντρόφους του νὰ τοῦ κόψουν τὸ κεφάλι γιὰ νὰ μὴ πέση στὰ χέρια τῶν Τούρκων!! Καὶ πράγματι τὰ γενναῖα παλληκάρια ἔκοψαν τὸ κεφάλι τοῦ ἔνδοξου ἀρχηγοῦ καὶ φεύγοντας τὸ ἔθαψαν στὸ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

χωριὸ Πισοδέρι, στὸ παρεκκλήσι τῆς Ἁγ. Παρασκευῆς μπρὸς στὴν Ὡραία Πύλη. Τὸ σῶμα του ἀργότερα παρέδωσαν οἱ Τοῦρκοι στὸ Μητροπολίτη τῆς Καστοριᾶς κι ἐκεῖνος τὸ ἔθαψε κοντὰ στὸ μητροπολιτικὸ ναὸ τῶν Ταξιαρχῶν. Τὸ ἀρχαῖο ἑλληνικὸ ἔθιμο τῆς ἀποκοπῆς τῆς κεφαλῆς τοῦ νεκροῦ ἢ θανάσιμα τραυματισμένου ἀρχηγοῦ ἐπαναλαμβάνεται καὶ στὸν Π. Μελᾶ!! Πρόσταξε τὸν ὁδηγὸ = οἱ μακεδονομάχοι ἔπαιρναν ντόπιους γιὰ νὰ τοὺς ὁδηγοῦν μέσα στοὺς ἄγνωστους τόπους· τοῦτο εἶναι παλιὰ συνήθεια, ὅταν ἕνας στρατὸς ἐπρόκειτο νὰ περάση ἄγνωστα ἐδάφη. (βλ. Ξεν. Κύρ. Ἀν. III, 20 - 22). δαδὶ τὸ = κομμάτι (πελεκούδα) ξύλου πεύκου, ποὺ χρησιμοποιεῖται γιὰ προσάναμα. Κομιτατζής, ὁ (τουρκ. **komitaci**) = ἀντάρτης, μέλος ἀνταρτικῆς ἢ ἐπαναστατικῆς ὀργανώσεως. Κομιτατζῆδες ἦταν ὁμάδες βουλγαρικές, ποὺ ἐλήστευαν κι ἐφόνευαν τοὺς Ἕλληνες, ποὺ ἦταν ὑποδουλωμένοι στὴν Τουρκία.

Ψυχολογικὴ ἑρμηνεία : Παρ' ὅλο ποὺ εἶναι μικρὸ ἀπόσπασμα τὸ ἀνάγνωσμα τοῦτο μᾶς ἐπιτρέπει νὰ ἐντοπίσουμε τὰ συναισθήματα, ποὺ διακατέχουν τὸν συγγραφέα· τὰ συναισθήματα συμπαθείας, σεβασμοῦ, ἐκτιμήσεως καθὼς καὶ πλῆθος ἠθικῶν συναισθημάτων πλημμυρίζουν τὴν ψυχὴ τοῦ ἀφηγητοῦ γιὰ τὴν προσωπικότητα τοῦ Π. Μελᾶ καὶ γιὰ τοὺς συντρόφους του, ποὺ ἀγωνίστηκαν, παρὰ τὶς ἀντίξοες συνθῆκες, γιὰ νὰ ἐλευθερώσουν τὴ σκλάβα γῆ τῆς Μακεδονίας. Ἀντίθετα πολλὰ ἀντιπαθητικὰ συναισθήματα νιώθει ὁ συγγραφέας, περιφρόνησι, φθόνο κ.ἄ., ἐναντίον ἐκείνων, ποὺ ἀδιαφόρησαν ἢ ἀδιαφοροῦν μπρὸς σ' ἕνα τέτοιο βασικὸ καθῆκον. Ὅλα αὐτὰ τὰ συναισθήματα ὁ συγγραφέας ἔχει τὴ δύναμι νὰ τὰ μεταδίδη καὶ στὸν ἀναγνώστη ἢ τὸν ἀκροατὴ τοῦ παρόντος ἀποσπάσματος.
ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΣ Π. ΜΕΛΑ: Μέσα ἀπὸ τὶς γραμμὲς τοῦ ἀναγνώσματος αὐτοῦ ξεχωρίζει ἀνάγλυφα ἕνας τέλειος χαρακτήρας, ὁ χαρακτήρας τοῦ Π.Μ. Εἶναι χαρακτήρας ποὺ πρέπει νὰ τὸν μιμηθῆ κάθε ἑλληνόπουλο. Καλὸς πατέρας καὶ σύζυγος, ποὺ δείχνει μεγάλη ἀφοσίωσι στὴν οἰκογένειά του (βλ. καὶ βιβλίο «Π. ΜΕΛΑΣ», Ἀθ. 1964, ποὺ ἔχει ἐκδώσει ἡ γυναῖκα του Ναταλία). Ἀγωνιστὴς μὲ ὑψηλὰ καὶ μεγάλα ἰδανικὰ καὶ αἰθέριους στόχους. Καλός, ἀγαθός, φιλοπροσήγορος πρὸς ὅλους ἐκείνους, ποὺ συναναστρέφεται. Ὁ «καλὸς κἀγαθὸς» Ἕλληνας.

Καλολογικὰ στοιχεῖα: Μ ε τ α φ ο ρ έ ς: (λόγια) ζεστὰ καὶ φωτεινά· (ἡ πεῖνα) δουλεύει· νὰ πέσουν (στὰ χέρια)· στὴ ράχη (βουνοῦ)· μολύβι (οἱ κάπες)· γλυκὰ (μιλεῖ). Ἐπίθετα: ζεστά, φωτεινά, φοβερό, θεοσκότεινα, πυκνά, ἀπάτητα, κακότυχα, φρικτὴ κ.ἄ. Ἀσύνδετα: κι ὅλο περνοῦσαν... ρεματιές, λαγκάδια· περπατοῦν, κοιμοῦνται, σηκώνονται· ποὺ δὲ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δέρνει... φαρμακώνει· μὰ χαμήλωναν... νὰ μὴν ἀκολουθήσουν· Πολυσύνδετα: δάση καὶ λαγκάδια... κατήφορος φοβερός· ψωμὶ καὶ γάλα καὶ κρέας· ἀπὸ χωριὸ σέ... κακοὺς Βουλγάρους. Παρομοιώσεις: φωμὶ σὰ λάσπη· τοὺς φιλοῦν σὰν σωτῆρες. Κλιμακωτό: Ἐνθουσιάστηκαν, πολλοὶ δάκρυσαν καὶ ὅλοι φώναξαν «ζήτω!». Εἰρωνεία: ...μὲ ἐρωτᾶ μήπως θέλει ἀκόμη ὀλίγον ἅλας τὸ φαγητόν μου.

Κεντρικὴ ἰδέα : Ἡ ὀργανωτικὴ καὶ ἐθνικὴ δρᾶσι τοῦ Π.Μ. στὴν κατεχομένη Μακεδονία κατὰ τὴν τελευταία, πρὸ τοῦ θανάτου, ἄφιξί του στὴ Μακεδονία.

ΥΦΟΣ: Τὸ ὕφος εἶναι γλαφυρό.

ΓΛΩΣΣΑ: Γλῶσσα εἶναι ἡ δημοτικὴ ὁμαλή.

ΕΙΔΟΣ: Τὸ ἀπόσπασμα τοῦτο ἀνήκει στὴν ἱστορικὴ περιγραφή.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Ὁ Ἰωάννης Δραγούμης (1878 - 1920). Γεννήθηκε καὶ πέθανε στὴν Ἀθήνα. Ἦταν ἀγωνιστὴς καὶ λόγιος· σπούδασε Νομικὰ καὶ ὑπηρέτησε σὰν ἐθελοντὴς στὸν πόλεμο τοῦ 1897. Τὸ 1902 μπῆκε στὸν διπλωματικὸ κλάδο, σὰν ὑποπρόξενος στὸ Μοναστήρι, στὴν Ἀν. Μακεδονία, Ἀν. Ρωμυλία καὶ Θράκη ὡς τὸ 1907. Ὁ Π. Μελᾶς ἦταν σύζυγος τῆς ἀδελφῆς του. Συνεργάστηκε μαζί του στενὰ κι ἀναδείχτηκε μέγας ἀπόστολος τοῦ Μακεδονικοῦ ἀγῶνα. Στὴ συνέχεια ἀσχολήθηκε μὲ τὴν πολιτικὴ ἀλλὰ καὶ τὴν πνευματικὴ κίνησι. Προσπάθησε μὲ κάθε τρόπο νὰ δώση θάρρος στὸν Ἑλληνικὸ λαό, ὕστερα ἀπ' τὸ γονάτισμα τοῦ 1897, καὶ νὰ τὸν ὁδηγήση μαζὶ μὲ τοὺς ἄλλους πατριῶτες, πολιτικοὺς καὶ λογίους, στὸ περήφανο ξέσπασμα τοῦ 1912 - 13.

Τὸ 1912, δεκανέας, ὕψωσε τὴ γαλανόλευκη στὴ Θεσσαλονίκη! Ὁ Δραγούμης δὲν μπορεῖ νὰ χαρακτηρισθῆ σὰν δόκιμος λογοτέχνης, ἀλλὰ οἱ ἀγῶνες του τόσον γιὰ τὴν ἐπικράτησι τοῦ δημοτικισμοῦ ὅσο καὶ γιὰ τοὺς ἐθνικούς του ἀγῶνες μποροῦν νὰ τὸν βάλουν βαθιὰ στὴν ψυχή μας σὰν ἕνα ἀγωνιστή, πατριώτη καὶ λόγιο. Ἔργα του: «Μαρτύρων καὶ ἡρώων αἷμα» (1907). «Σαμοθράκη» (1908), «ὅσοι ζωντανοὶ» (1911), «Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς» (1914), «τὸ σταμάτημα», (1918). (βλ. καὶ περισσότερα: Π. Νικοδήμου: «Ἕλληνες Λογοτέχνες».

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

29. Παῦλος Μελᾶς

Κωστῆ Παλαμᾶ

('Αναγνωστικὸν Ο.Ε.Δ.Β. σελ. 77)

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: (Βλέπε σελ. ...) «Ἡρώων καὶ μαρτύρων αἷμα».

ΝΟΗΜΑ: Ὅλος ὁ λαὸς τὸν θρηνεῖ. Τὸ χορτάρι ἂς εἶναι πάντα χλωρὸ στὸ μέρος, ποὺ σκοτώθηκε τὸ παλληκάρι, ὁ Παῦλος Μελᾶς. Ὁ αἰώνιος ὕπνος του ἂς εἶναι πανάλαφρος καὶ τὰ πουλιὰ τῆς ἀνοίξεως ἂς τὰ ἀκούει σὰν γλυκόλογα τοῦ σπιτιοῦ του. Καὶ τὰ τρεχούμενα, τὰ κρεμάμενα νερὰ τοῦ χειμῶνα, οἱ καταρράκτες ἂς τὰ ἀκούει σὰν τὴ βοὴ τοῦ πολέμου. Ὁ Μελᾶς ἔγειρε ἐκεῖ, σκοτώθηκε καὶ ἡ πλατειὰ γῆ καθαγιάστηκε μὲ τὸν θάνατό του, ὑπερυψώθηκε κι ἤρθε πιὸ κοντὰ στὴν ἐλεύθερη Ἑλλάδα.

ΕΝΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥΤΩΝ: Τὸ ποίημα τοῦτο χωρίζεται σὲ 2 ἑνότητες: Α΄ στίχ. 1 - 6, «Παλλαϊκὸς θρῆνος γιὰ τὸν θάνατο τοῦ Μελᾶ· εὐχὲς τοῦ ποιητοῦ γιὰ τὴν ὅσο τὸ δυνατὸν εὐχάριστη μετὰ θάνατο ζωή», Β΄ στίχ. 7 - 10, «ὁ θάνατος τοῦ Μελᾶ καθάγιασε τὴν Μακεδονία καὶ τὴ φέρνει πιὸ κοντὰ στὴν ἐλεύθερη Ἑλλάδα».

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ Α΄ ΕΝΟΤΗΤΟΣ:

Γλωσσικὴ ἑρμηνεία: χλωρός, ἡ, ὁ = πράσινος, τρυφερὸς (χλωρὸς < χλοερὸς < χλόη). χορτάρι, τὸ = χορτ - άριον, ὑποκ. τοῦ χόρτος, μικρὸ φυτό, ποῶδες· βόλι, τὸ = [μεσν. βόλιον, ὑποκ. βόλος (βῶλος) = μικρὴ σφαιρικὴ μᾶζα ὕλης] σφαῖρα τουφεκιοῦ, πιστολιοῦ, κανονιοῦ· (μτφ.) τὰ ἐφόδια τῆς ζωῆς. Παλλικάρι, τὸ = (μεσν. παλληκάριον = σωματοφύλακας, ὑποκ. τοῦ πάλλη) γενναῖος, ἔφηβος σφριγηλὸς (καὶ παλλικάρι).

Πραγματικῶν ἑρμηνεία: = Παῦλος Μελᾶ (βλέπε σελ. ...). στὸν τόπο ποὺ σὲ πλάγιασε... = ὁ Μελᾶς σκοτώθηκε στὶς 13.10.1904 στὸ χωριὸ Στάτιτσα τῆς Δ. Μακεδονίας, κοντὰ στὴν Καστοριά. (βλ. περισσότερα σελ. ...). Βόλι, τὸ = γιὰ πολεμικοὺς σκοποὺς ἡ πυρίτιδα ἄρχισε νὰ χρησιμοποιῆται κατὰ τὸ τέλος τῶν μέσων χρόνων. Τὸ 13 αἰ. μ.Χ. οἱ Εὐρωπαῖοι χρησιμοποίησαν τὴν πυρίτιδα γιὰ νὰ ἐκσφενδονίζουν βλήματα (τηλεβόλο, μπομπάρδα). Ἀργότερα φτειάχνουν τὰ «πυροβόλα τῆς σειρός». Τέλος 16 αἰ. μέγα μέρος τῶν μεγάλων στρατῶν τῆς Εὐρώπης ἐφωδιά-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

στηκαν μὲ «πυροβόλα χειρὸς» κι ἔτσι τὸ ἱππικὸ ἔπαψε νὰ ἔχῃ τὴν κυρία δύναμι σὲ μιὰ συμπλοκή. Τοῦ Ἀπρίλη τὰ πουλιά: τὸν Ἀπρίλη, δεύτερο μῆνα τῆς Ἀνοίξεως, τὰ πουλιὰ λαλοῦν τὰ καλύτερά τους λαλήματα. Τοῦ σπιτιοῦ σου: ὁ Π. Μελᾶς καὶ σὰν γυιὸς μιᾶς μεγάλης ἀρχοντικῆς οἰκογένειας καὶ σὰν ἀρχηγὸς τῆς δικῆς του οἰκογένειας, ἔζησε μέσα σ' ἕνα ἤρεμο κι ἀγαπημένο περιβάλλον, ποὺ δὲν τὸ χάρηκε, ἀλλοίμονο, ἀφοῦ σκοτώθηκε νέος...

Ψυχολογικὴ ἑρμηνεία: Ὁ ποιητὴς αἰσθάνεται τὸ μέγα κενό, ποὺ ἀνοίχτηκε στὴν ψυχή του καὶ στὴ ψυχὴ τοῦ λαοῦ μὲ τὸ θάνατο τοῦ Μελᾶ. Αἰσθάνεται μεγάλη λύπη γιὰ τοῦτον τὸν θάνατο. Μιὰ βαθειὰ συμπάθεια τὸν πλημμυρίζει καὶ κατορθώνει νὰ τὴν μεταδώσῃ καὶ σὲ μᾶς μὲ τόση δύναμι, ποὺ μᾶς φέρνει δάκρυα στὰ μάτια μὲ αὐτὸ τὸ λακωνικὸ ἐπίγραμμα, μὲ αὐτὸ τὸ ἐλεγεῖο.

Καλολογικὰ στοιχεῖα: Σύνθετα: πανάλαφρος, καταρράχτες, ἀστραπόβροντα. Ἐπίθετα: χλωρό, πανάλαφρος, πανάλαφρος, σκληροῦ. Μεταφορές: πλάγιασε, ὕπνος, σκληροῦ, ἀστραπόβροντα, κράχτες. Παρομοιώσεις: σὰν τοῦ σπιτιοῦ σου, σὰν τουφεκιοῦ, σὰν κράχτες. Παρηχήσεις: στοὺς 1, 2, 3 στίχους τόλ. στοὺς 5 καὶ 6 τὸ ρ φέρνει ἰδιάζουσα βαρύτητα. Εἰκόνες: στοὺς 1, 2, 5 καὶ 6.

Νοήματα : 1) ὁ λαὸς πάντα θρηνεῖ ἀλλὰ καὶ τιμᾶ τοὺς ἥρωες. 2) Πολλὲς εὐχὲς καὶ μακαρισμοὶ ἀκολουθοῦν ἕνα νεκρό.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ Β΄ ΕΝΟΤΗΤΟΣ:

Γλωσσικὴ ἑρμηνεία : σβεῖς -> σβήνω -> σβέννυμαι = χάνεσαι, ξεψυχᾶς.

Πραγματικῶν ἑρμηνεία : ἀπόμακρη γῆ: ἡ Μακεδονία ἦταν ἀπόμακρη, μακρυνὴ γιὰ τὴν Ἑλλάδα, γιατὶ μετὰ τὸν ἀτυχῆ πόλεμο τοῦ 1897 ἡ Ἑλλάδα εἶχε ἐξαντληθῆ. Οἱ Τοῦρκοι προσεπάθουν μὲ κάθε θυσία νὰ κρατήσουν στὴ δουλεία τὴ Μακεδονικὴ γῆ. Παράλληλα εἶχαν ἐπιτρέψει στοὺς Βουλγάρους κομιτατζῆδες νὰ ἐρημώνουν, νὰ καίουν καὶ νὰ σφάζουν ὅ,τι ἦταν Ἑλληνικό. Ὁ Μ. ὅμως μὲ τὴν ὀργάνωσι ἐθελοντῶν, μὲ τοὺς ἀγῶνες του καὶ μὲ τὴ θυσία του ἀναζωογόνησε τὴν κρυφὴ φλόγα, ποὺ ἔκαιγε στὴν ψυχὴ τῶν Ἑλλήνων γιὰ τὴν ἀπελευθέρωσι τῆς Μακεδονίας. Γέρνεις - σβεῖς = γιὰ τὸ θάνατό του (βλέπε σελ...). Σὰν πιὸ κοντά: ὁ ποιητὴς ἀποδεικνύεται βαθὺς γνώστης τῶν ἑλληνικῶν πραγμάτων. Βλέπει τὴν ὁρμὴ τὴν ἀκάθεκτη τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ, ποὺ ὁρμᾶ στὶς 5.10.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

1912 στὸ πλευρὸ τῶν Βαλκανικῶν συμμάχων του, κατὰ τῆς Τουρκίας. Στὶς 7 - 9 Ὀκτ. ἔσπασε τὰ στενὰ τοῦ Σαρανταπόρου, 19 - 20 Ὀκτωβρ. νικᾶ τὸν Τουρκικὸ στρατὸ στὰ Ἕλη τῶν Γιαννιτσῶν καὶ στὶς 26.10.1912, στὴ γιορτὴ τοῦ Ἁγ. Δημήτρη, καταλαμβάνει τὴ Θεσσαλονίκη. Ἀπὸ τὴν νικηφόρα αὐτὴ καὶ ἔνδοξο πορεία ὁ Παλαμᾶς ἐμπνέεται καὶ φτειάχνει τὴ συλλογή του «Πολιτεία καὶ Μοναξιὰ» καὶ τὴν τυπώνει στὰ 1912, μέσα στὶς νικηφόρες ἰαχὲς καὶ στὶς κωδωνοκρουσίες τῆς νίκης. Μὲ τὴ συλλογὴ αὐτὴ ἐπισφραγίζει τὴν νίκη τῶν ἑλληνικῶν ὅπλων, ποὺ εἶχε δραματισθῆ καὶ προφητέψει μὲ μία ἄλλη συλλογή· «Φλογέρα τοῦ Βασιλιᾶ», ποὺ εἶχε ἐκδώσει τὸ 1910 καὶ ποὺ «κηρύττει τὴν ἀνάγκη ἐπιστροφῆς εἰς τὸ ἡρωϊκὸν πνεῦμα καὶ ἀπηχεῖ τὸ φρόνημα τῆς γενεᾶς, ἡ ὁποία μετὰ δύο ἔτη, τὸ 1912, ἐξώρμησε γιὰ τὰ ἐπικὰ κατορθώματα τῶν Βαλκανικῶν Πολέμων».

Ψυχολογικὴ ἑρμηνεία: Στὴ 6΄ ἑνότητα ὁ ποιητὴς τιμᾶ καὶ καθαγιάζει τὴ στιγμὴ τοῦ θανάτου τοῦ Μ., ἡ ὁποία συνετέλεσε στὴν ἀπελευθέρωσι τῶν ἑλληνικῶν ἐδαφῶν μετὰ 8 χρόνια. Συναισθήματα χαρᾶς καὶ ἐθνικῆς φιλοτιμίας αἰσθάνεται, γιατὶ ἡ μεγάλη τοῦ Μ. θυσία ἔφερε τὴ νίκη. Μὲ τὸ τελευταῖο αὐτὸ 4στιχο ὁ ποιητὴς ἀνυψώνει τὸν μεγάλο νεκρὸ σὲ μεγάλα ὕψη, ὅπου ἀπ᾽ ἐκεῖ ἀκτινοβολεῖ καὶ σκορπᾶ φῶς σὲ σκλάβους ἀδελφούς.

Καλολογικὰ στοιχεῖα : ἐπίθετα: πλατιά, ἀπόμακρη, ἱερή. Σύνθετα: μεταφορά: 6 θεῖς.

Νοήματα β ἑνότητος : Ὁ θάνατος τῶν ἡρώων γίνεται ἡ ἀρχὴ τῆς νίκης.

Κεντρικὴ ἰδέα : Ὁ ἡρωϊκὸς θάνατος τοῦ Μελᾶ συνετέλεσε στὴν ἀπελευθέρωσι τῆς Μακεδονίας.

ΥΦΟΣ: Τὸ ὕφος εἶναι ὑψηλόν· μὲ ὑψηλὸν ὕφος ἐκφράζονται ἰδέες μεγάλες, ὑπογραμμίζονται θέματα αἰώνια καὶ κοσμοϊστορικά.

ΓΛΩΣΣΑ: Ἡ γλῶσσα εἶναι δημοτική, μιὰ δημοτικὴ κρουστὴ καὶ μεστωμένη. Ὁ Παλαμᾶς πίστεψε πὼς τὰ δημοτικὰ τραγούδια δὲν ἦταν ἕνα ἀπόκτημα ἀλλὰ ἕνα δημιούργημα τοῦ Ἑλλ. λαοῦ. Ἐνωρὶς ὁ ὑποστηρικτὴς καὶ διαφεντευτὴς τῆς Δημ. Γλώσσης.

Ὅπως ἐνωρὶς ἔγινε ὁ ποιητής, ποὺ σφυρηλάτησε ἐντατικὰ τὴν ἐθνικὴ ποίησι. Ἐθνικὴ γλῶσσα καὶ ἐθνικὴ ποίησι ἦταν οἱ δυὸ μεγάλες φροντίδες τοῦ Παλ. σ᾽ ὅλο τὸ ἔργο του... «Εἶμαι ὁ ποιητὴς τοῦ καιροῦ μου καὶ τοῦ γένους μου» εἶχε πεῖ ὁ Παλαμᾶς. Ὁ Παλαμᾶς ἔκανε ἀγῶνες γιὰ τὴν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

«Ἐθνικὴ γλῶσσα καὶ τὴ συγχρονισμένη παιδεία καὶ τὸ ἰδανικό του ἦταν νὰ δῆ τὰ ἑλληνόπουλα ἀπελευθερωμένα, ἀπὸ τὴ σκλαβιὰ τοῦ λογιωτατισμοῦ, ποὺ ἔδινε ξηρή, ἄγονη γραμματικὴ παιδεία καὶ τυραννοῦσε τὴ νεολαία μὲ τὴ μηχανικὴ ἀπομνημόνευση...».

ΜΕΤΡΟ: Ἔχει ἰαμβικὸ 15σύλλ. μέτρο, παροξύτονο, καταληκτικὸ στοὺς στίχους 1, 2, 5, 6, 7, 9 καὶ ἀκατάληκτο, ὀξύτονο στοὺς στίχ. 3, 4, 8, 10. Οἱ στίχοι 3 καὶ 4 εἶναι 14σύλλ. ἐνῶ ὁ 8 στ. εἶναι 6σύλλ. κι ὁ 10 4σύλλ.

ΟΜΟΙΟΚΑΤΑΛΗΞΙΑ: Οἱ στίχ. 1 - 6 ἔχουν ζευγαρωτὴ ὁμοιοκαταληξία, ἐνῶ οἱ στίχ. 7 - 10 πλεχτῆ.

ΕΙΔΟΣ: Τὸ ποίημα τοῦτο εἶναι ἕνα λυρικὸ ἐλεγεῖο. Εἶναι κρᾶμα ἐπικῶν καὶ λυρικῶν στοιχείων. Ἐλεγεῖο σημαίνει ἕνα πένθιμο, θρηνητικὸ ἐπικολυρικὸ τραγούδι· κι ἐδῶ τὸ ποίημα τοῦτο ἔχει ἐπιπλέον τὴν ἐπιγραμματικὴ μορφή.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Βλέπε σελ. ...

30. Ἡ Σουλιωτοπούλα

Γιάννη Βλαχογιάννη

(Ἀναγνωστικὸν Ο.Ε.Δ.Β. σελ. 77)

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Ἔχουν μείνει θρυλικοὶ ὄχι μόνο στὸ πανελλήνιο, ἀλλὰ καὶ στὸν ἄλλο κόσμο οἱ ἀτομικοὶ ἡρωισμοὶ καὶ οἱ ὁμαδικὲς θυσίες τῶν Σουλιωτῶν, αὐτῆς τῆς ἀδάμαστης καὶ ἀνυπόταχτης ἠπειρωτικῆς γενιᾶς, στὸν καιρὸ τῆς Τουρκοκρατίας. Ἀλλὰ Σουλιώτισσες, αὐτὲς ποὺ ξεπέρασαν τὶς ἀρχαῖες Σπαρτιάτισσες, πρόκειται νὰ θυμηθοῦμε τώρα. Σουλιώτισσες στὸ χορὸ τοῦ Ζαλόγγου, στοῦ Δημουλᾶ τὸν πύργο μὲ τὴ Δέσπω, Σουλιώτισσες ἡ Μόσχω Τζαβέλαινα, ἡ Λένω Μπότσαρη, ἡ Χάϊδω, ἡ Δράκαινα καὶ τόσες ἄλλες ἀνώνυμες. Ἔτσι στὴ στρατιὰ τῶν ἀγνώστων σὲ μᾶς ἡρωΐδων ἔρχεται νὰ προστεθῆ καὶ μιὰ ἄλλη, ἡ Λάμπη· ἔτσι σκέτα ἡ Λάμπη· μᾶς φτάνει αὐτό· τίποτε ἄλλο.

ΝΟΗΜΑ: Στὴ μικρὴ αὐτὴ διήγησι, ποὺ εἶναι μιὰ σκηνὴ μιᾶς μάχης, (ἀπὸ τὶς τόσες ποὺ ἔδωσαν οἱ Σουλιῶτες πρὸς τὸν Τύραννο), ὁ Βλ. μᾶς δίνει μιὰ πολὺ ζωντανὴ καὶ συγκινητικὴ εἰκόνα τοῦ ἡρωϊκοῦ θανάτου μιᾶς Σουλιωτοπούλας. Ἡ Λάμπη πηγαίνει στὸν ἀδελφό της Νάση ψωμί, ποὺ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἀσταμάτητα ἐπολεμοῦσε στὸ μετερίζι του. Γιὰ νὰ μὴ μείνη ἔρημο τὸ «πόστο» κάθεται αὐτὴ ἐκεῖ καὶ συνεχίζει τὸν πόλεμο (ξέρει ἄλλωστε αὐτὴ τόσο καλὰ τὴν τέχνη τούτη), ὥσπου νὰ φάη ὁ ἀδερφός της παρέκει. Τούρκικο ὅμως βόλι τὴ βρίσκει κατάστηθα, ἀλλὰ σὰ νὰ μὴν ἔγινε τίποτε συνεχίζει ὡσότου ἐγύρισε ὁ ἀδερφός της, ὁπότε ἐκείνη ἐπῆγε παράμερα κι ἔπεσε ἀθόρυβα νεκρή!...

Πολλοὶ τὸ χωρίζουν σὲ ἑνότητες, ἀλλ' εἶναι ἄσκοπο καὶ μᾶλλον βλαβερό, γιατὶ εἶναι σὰ νὰ κόβουν τὴ δωρικὴ κολώνα σὲ κομμάτια γιὰ νὰ τὴν ἰδοῦν καλύτερα.

Γλωσσικὴ ἑρμηνεία : λαγκάδι, τό = ρεματιά, φαράγγι < τὸ λάγκος (βυζ.) = κοιλάδα. Κατὰ Φ. Κουκουλὲ < λακκάδιον (ὑποκορ. τοῦ λάκκος). Κατὰ Μ. Φιλήντα < λάκκος + ἄγκος = χαράδρα. Κατ' ἄλλους ἀπὸ τὸ ἀρχ. σλαβ. **lang.**Παλικάρι: (καὶ παλληκάρι), ὑποκορ. τοῦ ἀρχ. Πάλλαξ (Πάλληξ) = νεανίας. ἄχαρος: = ἄκομψος, δυσάρεστος, ἀξιολύπητος, κακόμοιρος, συμπαθής. ἀγλύκαντος: = πικρός, δυστυχισμένος. ἀνθρακιά, ἡ: = σωρὸς ἀπὸ ἀναμμένα κάρβουνα μετὰ τὸ σβήσιμο τῆς φλόγας. Καπνισμένος: = μπαρουτοκαπνισμένος.

Πραγματικῶν ἑρμηνεία : Σούλι - Σουλιῶτες: Περιοχὴ καὶ ὁμάδα χωριῶν τῆς Ἠπείρου, ποὺ βρίσκεται Α. τοῦ Θεσπρωτικοῦ κόλπου, 35 χιλιόμ. ἀπ' αὐτόν, ἀνάμεσα στὰ βουνὰ Μούργκα, Ταβροῦχο, Τρούλλια τῆς ὀροσειρᾶς τοῦ Τομάρου (Ὀλύτσικα). Στὴν περιοχή, ποὺ εἶχε φυσικὴ ὀχύρωσι, εὕρισκαν καταφύγιο οἱ ἠπειρῶτες, ὅταν ἔφθαναν στὸν τόπο τους ξένοι κατακτητές. Σ' αὐτὰ λοιπὸν τὰ κατσάβραχα τὴν ἐποχὴ τῆς Τουρκοκρατίας ἔδρασε μιὰ πολεμόχαρη καὶ ἀνυπόταχτη ἑλληνικὴ φυλή, ποὺ δημιουργώντας μιὰ ἰδιόρρυθμη «σχολὴ πολέμου» κατέπληξε τὸν κόσμο. Ἦσαν «οἱ ἱππότες τοῦ πολέμου» ὅπως τοὺς εἶπαν. Τὸ πρῶτο χωριό, ποὺ πῆρε τὸ ὄνομα Σούλι (τὸ Κακοσούλι), ἐκτίσθη στὸ 16ο αἰώνας ἀπὸ λίγες ἠπειρώτικες οἰκογένειες. Ἀργότερα ἔγιναν καὶ τὰ ἄλλα 3 χωριά. Κιάφα, Ἀβαρῖκος, Σαμονίβα (αὐτὰ ἀπέχουν μισὴ ὥρα τὸ ἕνα ἀπὸ τὸ ἄλλο).

Σὲ τρίωρη ἀπόστασι Β. τοῦ Σουλίου μέσα σὲ βαθειὰ λεκάνη εἶναι τὰ Σουλιοτοχώρια: Γκλαβίτσα, Τσαγκάρι, Κουκλί, Κρίστιανη (ποὺ ὅλα μαζὶ λέγονται Σκάντετα). Ἔτσι ἔχομε μιὰ συστάδα ἀπὸ 8 χωριὰ ποὺ ἀργότερα τελικὰ ἔγιναν 11. Ἡ ὅλη περιοχή, ἦταν καὶ εἶναι ἄνυδρη καὶ ἄγονη. Μόνο ὁ Ἀβαρῖκος ἔχει πηγές, τὰ ἄλλα χωριὰ ὑδρεύοντο ἀπὸ πηγάδια, ποὺ πολλὰ σώζονται καὶ σήμερα. Οἱ Σουλιῶτες ἦσαν μιὰ συμπολιτεία μὲ ἰδιόρρυθμο τρόπο αὐτοδιοικήσεως (ἐχωρίζοντο σὲ φάρες ὅπως οἱ Μανιᾶτες). Στὸ Σούλι, κατὰ τὸ Χρ. Περραιβό, διέμεναν 450 οἰκογένειες μοιρασμένες σὲ φάρες (πατριές), μὲ σπουδαιότερες τούς: Τζαβελαί-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ους, Μποτσαραίους, Κουτσονικαίους, Μπουσμπαίους, Φωτομαραίους, Σεχαίους, Καλογεραίους, Κασκαραίους, Καραμαναίους, Ζαρμπαίους. Στὴ Σαμονίβα 50 οἰκογένειες στὶς φάρες Δαγκλαίους, Μπεκαίους. Στὴν Κιάφα 90 οἰκογένειες στὶς φάρες Ζερβαίους, Φωταίους, Νικαίους, Πανταζαίους. Στὸν Ἀβαρῖκο 60 οἰκογένειες σὲ 3 φάρες.

Πολλοὶ Τοῦρκοι πασάδες ἠθέλησαν νὰ κυριεύσουν τὸ Σούλι, μὰ δὲ μπόρεσαν. Ἀλλ' οἱ τρομεροὶ ἀγῶνες, ποὺ ἐδόξασαν τοὺς Σουλιῶτες στὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης, ἦσαν ἐκεῖνοι ἐναντίον τοῦ θηριώδους Ἀλῆ πασᾶ. Στὶς δύο πρῶτες ἐκστρατεῖες του, 1792 καὶ 1800, ἀπέτυχε κι ἔπαθε μεγάλη πανωλεθρία, θὰ ἀπετύγχανε δὲ καὶ στὴν τρίτη (1802), ποὺ ἦταν ἡ πιὸ φοβερὴ σύγκρουσι, ἂν νεώτεροι Ἐφιάλτες, ὁ Π. Γούσης κι ὁ Καρανίκας, δὲν ὡδηγοῦσαν τοὺς Τουρκαλβανοὺς ἀπὸ τὰ μυστικὰ μονοπάτια... (βλέπε καὶ ὁποιαδήποτε ἱστορία τῆς Γ' καὶ ΣΤ' τάξεως).

Καλολογικὰ στοιχεῖα : Λείπουν βέβαια ἀπ' ἐδῶ οἱ ἐξωτερικὲς «χτυπητὲς» ὀμορφιὲς (θἄλεγε κανεὶς ὅτι ὁ συγγραφέας μας διάζεται γιὰ νὰ τονίση τὸ δυνατό του νόημα, ποὺ τοῦ καίει τὰ σπλάχνα, προτοῦ τὸ σκεπάσουν τὰ λόγια). Ὁ φυσικώτατος ὅμως καὶ ἐκφραστικώτατος διάλογος ἀρκεῖ γιὰ νὰ τοῦ δώση μιὰν ἀξεθύμαστη γοητεία καὶ συναρπαστικότητα. Οἱ ἀποσιωπήσεις ἐπιτρέπουν στὴ φαντασία μας ἐλεύθερα νὰ συμπληρώση. Π.χ. «Δὲ μπορῶ, καημένη, νὰ παρατήσω τὸ τουφέκι...». Ἐπίσης «καὶ σοῦ κρατῶ τὸν τόπο σου...». Ἀλλ' ἐκεῖνο ποὺ δίνει τὸν ξεχωριστὸ τόνο ἐδῶ μέσα εἶναι οἱ κοντὲς καὶ πυκνὲς φράσεις. Ἔτσι σὲ 29 γραμμὲς —κι αὐτὲς μισές!—, ποὺ ὑπάρχουν ἐδῶ, ἐμετρήσαμε 30 προτάσεις!..

Κεντρικὴ ἰδέα : Οἱ Σουλιώτισσες, στὰ μεγάλα ἐκεῖνα χρόνια τῶν θρυλικῶν ἀγώνων τῆς πατρίδας των, δὲν ἔχουν τίποτε νὰ ζηλέψουν τοὺς ἄνδρες τους στὸν ἡρωϊσμὸ καὶ τὴν αὐτοθυσία.

ΑΛΛΑ ΝΟΗΜΑΤΑ: α) Ἐκεῖνοι ποὺ ἔχουν συνειδητοποιήσει τὸ νόημα τῆς μεγάλης θυσίας τους ξέρουν νὰ πεθαίνουν βουβὰ καὶ ἀδιαμαρτύρητα.

β) «θαυμάζω τὶς γυναῖκες μας καὶ στ' ὄνομά τους μνέγω (ὁρκίζομαι).

γ) «Δὲν τοὺς βαραίνει ὁ πόλεμος, ἀλλ' ἔγινε πνοή τους· κι ἐμπόδισμα δὲν εἶναι στὲς κορασιὲς νὰ τραγουδοῦν καὶ στὰ παιδιὰ νὰ παίζουν».

δ) «Ἀμίλητες κι ἀστέναχτες, δίχως νὰ ρίξουν δάκρυ». (Τὰ β, γ, δ στίχοι ἀπὸ τοὺς «Ἐλευθέρους πολιορκημένους» τοῦ Σολωμοῦ).

ΓΛΩΣΣΑ: Ἡ δημοτικὴ πεντακάθαρη καὶ μεστή, ὅπως τὴν ἀκοῦμε νὰ βγαίνη ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ λαοῦ.

ΥΦΟΣ: Ἁπλό, φυσικό, ἀρρενωπό, ἀλλὰ πρὸ πάντων λιτό· κάτω δὲ ἀπὸ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τὴ «δωρικότητά» του ὑπολανθάνει ἕνας πηγαῖος λυρισμός· ἡ δραματικότητά του ὅμως δὲν κρύβεται, ἀλλ' εἶναι διάχυτη.

Ψυχολογικὴ ἑρμηνεία: Αὐτὲς οἱ λιγοστὲς γραμμὲς ἔχουν τόση ἀλήθεια καὶ γνησιότητα καὶ δημιουργοῦν μέσα μας σειρὰ συναισθημάτων καὶ στοχαστικῶν ἀναπολήσεων: Μέσα σὲ τούτη τὴν πολεμικὴ ὥρα φαντάζεται κανεὶς παιδικὲς εὐτυχισμένες στιγμὲς αὐτῶν τῶν δύο νέων σ' ἐκεῖνο τὸ «στοιχειωμένο» βράχο τοῦ Σουλιοῦ. Στὸ τέλος ἡ θλῖψι μας γιὰ τὸ θάνατο τῆς κόρης, ἐνῶ πάει νὰ μᾶς ρίξη σὲ θρῆνο καὶ συντριβή, ὅμως δὲ γίνεται κάτι τέτοιο, γιατὶ μᾶς συνεπαίρνει ὁ θαυμασμὸς καὶ ἡ ἐθνικὴ περηφάνεια γιὰ τὸ ψυχικὸ μεγαλεῖο τῆς νέας. Καὶ κάτι περισσότερο· ἡ ψυχή μας δὲ χωράει τοῦτο τὸ ὑπέροχο ποὺ ἔγινε· ἐδῶ θυμόμαστε τὸ σολωμικὸ στίχο· «κι ὁ οὐρανὸς καμάρωνε κι ἡ γῆ χειροκροτοῦσε...».

ΧΑΡΑΚΤΗΡΕΣ: Ἀλήθεια πῶς πρόλαβε ὁ συγγραφέας σὲ τοῦτες τὶς λιγοστὲς γραμμὲς νὰ μᾶς δώση αὐτὲς τὶς θαυμαστὲς μορφὲς τῶν δύο ἀδελφιῶν! Πόση σεμνότητα, εὐψυχία καὶ αὐταπάρνησι! Πῶς θυμᾶται κανεὶς ἐδῶ τούτους τοὺς δυνατοὺς καθαφικοὺς στίχους· «Σὰν ἕτοιμοι ἀπὸ καιρό, σὰ θαρραλέοι» καὶ «ὅταν θὰ θέλουν οἱ Ἕλληνες νὰ καυχηθοῦν, τέτοιους βγάζει τὸ ἔθνος μας θὰ λένε!». Ἡ κόρη πῆρε τὸ ἦθος καὶ τὸ ἀγέρωχο φρόνημα τῶν ἡρωΐδων τῆς γενιᾶς της. Μὲ τί φυσικότητα περνάει ἀπὸ τὴ σκάφη τοῦ σπιτιοῦ στὸ πολεμικὸ ταμπούρι καὶ ἀπὸ τὴν ἁπλὴ ζωὴ στὸν πιὸ τιμημένο θάνατο! Ἀμίλητη δέχεται τὸ πικρὸ βόλι, ξέρει γιατὶ πεθαίνει· φεύγει πάνω στὴν ἄνοιξί της βέβαιη ὅτι «χαμένοι τέτοιοι θάνατοι δὲν πᾶνε...». Ὁ νέος εἶναι ἀπ' ἐκεῖνα τὰ «στοιχειά», ποὺ ἐγέννησαν κεῖνοι οἱ αἱματοβαμμένοι βράχοι· ἐθήτευσε κι αὐτὸς τόσο μικρὸς σ' αὐτὴ τὴ σχολὴ «τῶν ἱπποτῶν τοῦ πολέμου». Ὅπως ἐκαμάρωνε τὴν ἀδερφή του, ὅταν τῆς ἔδινε τὸ τουφέκι του καὶ τὴν πολεμίστρα του, εἶναι σίγουρο ὅτι περισσότερο τὴν ἐκαμάρωνε σὰν τὴν εἶδε ἐκεῖ στοὺς θάμνους πεθαμένη...

ΑΛΛΑ ΣΧΕΤΙΚΑ: Τὸ «σχετικὰ» ἐδῶ τὸ θέλομε στὶς μορφές: α) ἄλλα λογοτεχνήματα γιὰ τὸ Σούλι καὶ τοὺς Σουλιῶτες: Τὸ κινηματογραφικὸ τοῦ Γρ. Γρηγορίου «Σουλιῶτες», οἱ Σουλιῶτες» (ἱστορικὸ μυθιστόρημα) τοῦ Μ. Περάνθη, «Σουλιῶτες καὶ Λιάπηδες» (ἱστόρημα) τοῦ Χρ. Χριστοβασίλη, «ὁ Γεροσουλιώτης» (τὸ ἀμέσως ἑπόμενο τοῦ ἀναγνωστικοῦ μας) ἐπίσης τοῦ Βλαχ., «ὁ καπετὰν καλόγερος» (διήγημα) Χρ. Χριστοβασίλη (Ἀναγν. Α΄ τάξ. σελ. 25), «ὁ καλόγερος Σαμουὴλ» ποίημα Ἀρ. Βαλαωρίτη, «τῆς Δέσπως» δημοτικὸ (Ἀναγν. Β΄ τάξ. σελ. 94), «τῆς Λένως Μπότσαρη» δημοτικὸ (τοῦ Ἀναγνωστικοῦ μας), «Σουλιώτικα» δημοτικὸ (Ἀναγν. Ε΄ τάξ. σελ. 123).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

β) νὰ ἀνατρέξῃ κανεὶς ἀπὸ περιέργεια καὶ φιλομάθεια καὶ νὰ ἀναζητήσῃ ἡρωϊσμοὺς ἑλληνίδων γυναικῶν σημαντικῶν καὶ ἀσημάντων, ἀπὸ τὰ βάθη τῆς ἀρχαιότητας μέχρι σήμερα.

γ) Βιβλιογραφία σχετικὴ μὲ τὸ Σούλι (δηλαδὴ ἕνα μέρος της). Χριστοφ. Περραιβοῦ «ἱστορία τοῦ Σουλίου καὶ τῆς Πάργας (Ἀθήνα 1875), **Pouqueville «Voyage»** (Ταξίδια) (Παρίσι 1826), Ἀθαν. Πετρίδου «περὶ τῆς ὀνομασίας τοῦ Σουλίου» (Περιοδ. Πανδώρα Τ. ΙΗ΄ σελ. 265 - 271), Σπ. Ἀραβαντινοῦ «ἱστορία τοῦ Ἀλῆ πασᾶ» (1895), Δ. Σάρρου «Γράμματα ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ Σουλίου καὶ τῆς Πάργας» (Ἠπειρωτικὰ Χρονικὰ» Τ.Α΄ 1926). «Μνήμη Σουλίου» τοῦ συνδέσμου «Οἱ φίλοι τοῦ Σουλίου».

ΕΙΔΟΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝ.: Εἶναι μιὰ ἱστορικὴ διήγησι σύντομη καὶ περιεκτικὴ σὲ ρυθμὸ πεζοτράγουδου.

ΣΧΟΛΗ - ΠΕΡΙΟΔΟΣ: Ὁ συγγραφέας μας ἀνήκει στὸν κύκλο τῶν πεζογράφων τῆς παλαμικῆς σχολῆς. Τὸ ἔργο ἀνήκει στὴν Ε΄ περίοδο τῆς λογοτεχνίας μας (1880 - 1920).

ΓΕΝΙΚΑ ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΗΓΗΣΙ: Διήγησι εἶναι ἡ ἁπλούστερη μορφὴ τοῦ πεζοῦ λόγου. Εἶναι μιὰ ἔκθεσι γεγονότων πραγματικὴ ἢ πλαστὴ (ἢ καὶ μικτή), ποὺ σκοπὸ ἔχει νὰ τέρψῃ ἢ νὰ διδάξῃ.

Εἴδη διηγήσεως: α) ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενο: Μυθική, ἱστορική, πολεμική, ἐρωτική, ἀπὸ τὸ βίο τῶν ζώων, τὸ ἀνέκδοτο, ἡ παράδοσι, ἡ παραβολή, ὁ μῦθος, ὁ θρύλος, τὸ παραμύθι κ.λ.π.

β) ὡς πρὸς τὸν τρόπο: Σοβαρή, εὔθυμη, ἀστεία, σατιρική. γ) ὡς πρὸς τὸ σκοπό: διδακτική, ἠθοπλαστική, ψυχαγωγική, προπαγανδιστικὴ κ.λ.π. Πάντως παρὰ τὴν ἁπλότητα, τὴν ἁπλοϊκότητά της θὰ ἐλέγαμε καλύτερα, ἡ δ. ἀποτελεῖ τὸ πρῶτο ὑλικό, τὴν ἀρχικὴ «φόρμα» γιὰ νὰ πλασθοῦν ἀξιολογώτερα εἴδη· π.χ. διήγημα, νουβέλλα κ.λ.π.

ΓΕΝΙΚΗ ΕΝΤΥΠΩΣΙ: Κλείνοντάς το δὲ μένομε μὲ τὴν ἐντύπωσι ὅτι εἶναι ἕνα ἁπλὸ πεζογράφημα, ἀλλὰ νοιώθομε ἕνα σωστὸ πεζοτράγουδο. Κι ἂν ἔχωμε συνηθίσει νὰ βλέπωμε στὴν κριτικὴ μερικῶν ἔργων «μεγαλοσχήμων» τὸ τριπλὸ χαρακτηρισμό: ἐπικό, λυρικό, δραματικό, αὐτὴ ἡ ἁπλὴ διήγησι ὑποστηρίζομε ὅτι ἔχει αὐτὰ τὰ τρία στοιχεῖα σὲ τόση δόσι καὶ σὲ τέτοιο συνδυασμό, ὅσο δὲν τὰ ἔχουν ἄλλα κλασσικὰ ἀναγνώσματα τῆς νεοελληνικῆς μας γραμματείας. Ἔκαμε καλὰ ὁ συγγραφέας μας ποὺ τὸ ἐσταμάτησε ἐκεῖ ποὺ τὸ ἐσταμάτησε, γιατὶ ἀλλοιώτικα θὰ συνέχιζε μὲ ἀντρίκιους λυγμούς...

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Ἀπὸ πατέρα ρουμελιώτη καὶ μητέρα σουλιώτισσα ἐγεννήθη τὸ 1867 στὴ Ναύπακτο κι ἀπέθανε τὸ 1945 στὴν Ἀθήνα. Ἐ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σπούδασε φιλολογία στὸ Πανεπιστήμιο τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἤδη ἀπὸ τὰ ἐφηβικά του χρόνια ἠσχολήθη μὲ τὴν ποίησι, τὴ δημοσιογραφία καὶ τὴν οἰκοδιδασκαλία.

Θρεμμένος μὲ τὸ ἡρωϊκὸ πνεῦμα τοῦ 1821 καὶ κατ' ἐξοχὴν τοῦ Σουλίου, μὲ τὸ ὁποῖο τὸν συνέδεαν ἄλλωστε δεσμοὶ αἵματος, ἐμόχθησε ὁλοζωῆς ν' ἀναστήση μέσα ἀπὸ τὶς πηγὲς καὶ τὰ κείμενα τὴ μεγάλη κι ἀνεπανάληπτη ἐκείνη ἐποχή, μὲ ἱστορικὲς μελέτες, ἀρχειακὲς ἔρευνες καὶ ἐκδόσεις ἀπομνημονευμάτων, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸ προσωπικό του πεζογραφικὸ ἔργο. Σπάνια δημιουργὸς (τουλάχιστον στὴ νεοελληνικὴ γραμματεία) ἔταξε τὴ ζωή του μὲ τόση πίστι καὶ συνέπεια σ' ἕνα τόσο ἅγιο σκοπό. Πολλὰ ἀπ' τὰ διηγήματά του τὰ ὑπέγραφε μὲ τὸ Φ. ψευδώνυμο Γιάννος Ἐπαχτίτης. Εἶναι ὁ θεμελιωτὴς κι ὁ κατ' ἐξοχὴν δημιουργὸς τῶν γενικῶν ἀρχείων τοῦ κράτους, τῶν ὁποίων 30 ὁλόκληρα χρόνια ἦταν διευθυντής. Ἀλλὰ καὶ σὰν ἄνθρωπος ὁ Βλ. ἦταν ἁγνὸς καὶ τίμιος, γιατὶ κάτω ἀπὸ τὸ διαρκῶς θυμωμένο καὶ ἐριστικὸ παρουσιαστικό του ὑπῆρχε ἕνας ἀγαθότατος ἄνθρωπος, ἕνας γνήσιος καὶ καλοσυνάτος ρουμελιώτης. Τὸν εἶπαν «ὁ λεβεντόψυχος καὶ ὁ ἔσχατος τῶν ἀνθρώπων τοῦ '21».

Τέτοια φλογερὴ ἰδιοσυγκρασία ἦταν φυσικὸ ν' ἀκολουθήση μὲ ἐνθουσιασμὸ τὸ γλωσσικὸ κίνημα τοῦ Ψυχάρη καὶ νὰ γίνη ἀπὸ τοὺς πρώτους σημαιοφόρους του, γράφοντας σὲ μιὰ πολὺ ἀρρενωπὴ καὶ ἐκφραστικὴ δημοτική.

Τὸ συγγραφικό του ἔργο:

α) Συλλογὲς διηγημάτων: «Ἱστορίες», «ὁ πετεινός», «γύροι τῆς ἀνέμης», «λόγοι καὶ ἀντίλογοι», «ἔρμος κόσμος», «τοῦ χάρου χαλασμός», «τὰ παλληκάρια τὰ παλιά», «μεγάλα χρόνια». Ὅλα αὐτὰ εἶναι ἐμπνευσμένα ἀπὸ «τὸ μεγάλο ἀγώνα» καὶ τὰ περισσότερα εἶναι σὰν πεζοτράγουδα.

β) Ἱστοριοδιφικὲς ἔρευνες: «Ἀθηναϊκὸν ἀρχεῖον», «Χιακὸν ἀρχεῖον», «ἡ βιογραφία τοῦ στρατηγοῦ Καραϊσκάκη», «ἀρχεῖον τοῦ στρατηγοῦ Μακρυγιάννη», «Ἀπομνημονεύματα Σπυρομήλιου», «στρατιωτικὰ ἐνθυμήματα Γ. Κασομούλη», «Κλέφτες τοῦ Μωριᾶ». Συνέθεσε λοιπὸν ὁ Βλ. «τὴν πεζὴ ραψωδία τοῦ '21» ὅπως εἶπαν. Μὰ καὶ τίποτε ἄλλο νὰ μὴν ἔκανε, πρέπει νὰ ὀνομασθῆ «ἄξιος τῆς πατρίδας» καὶ μόνο ποὺ ἐξέδωσε τὰ ἀπομνημονεύματα Μακρυγιάννη ἀπὸ τὰ χαρτιά, ποὺ ἀσφαλῶς θὰ ἔλυωναν μέσα σ' ἕνα σκουπιδοντενεκέ... ὁ Κ. Δημαρᾶς γράφει· «ἡ πολύπλευρη προσωπικότητά του, οἱ ἀρετὲς τοῦ ὕφους του, ἡ μαχητική του διάθεσι θὰ ἑλκύουν πάντοτε τὴν προσοχή μας». Ὅπως καὶ νὰ τὸ κάνωμε ὁ Βλ. εἶναι μορφὴ ποὺ βγαίνει κατ' εὐθεῖαν ἀπὸ τὸ πνεῦμα καὶ τὴ σάρκα τῶν ἀγωνιστῶν ἐκείνων, ἔτσι πού, ἀφοῦ δὲν τὸ ἐπέτρεψαν οἱ χρονικὲς συνθῆκες γιὰ νὰ γίνη «πρηκτὴρ ἔργων» τοῦ 21, ἔγινε «ρητὴρ λόγων» γιὰ τὰ μεγάλα ἐκεῖνα χρόνια.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

31. Ὁ Γεροσουλιώτης

Γ. Βλαχογιάννη

[Ἀναγνωστικὸν ΟΕΔΒ σελ. 78]

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Οἱ Σουλιῶτες δυὸ φορὲς ἤρθαν στὴν ἀνάγκη νὰ ἐγκαταλείψουν τὸ Σούλι τους· τὴν πρώτη στὰ 1803, τότε ποὺ παρεσπόνδησε ὁ Ἀλῆς καὶ ὅσοι ἐγλύτωσαν κατέφυγαν σὰν πρόσφυγες στὴν Κέρκυρα. Τὴ δεύτερη στὰ 1822, ὕστερα ἀπὸ τὴ συνθήκη ποὺ ἔκαμαν μὲ τὸν πολιορκητή τους Ὀμὲρ Βρυώνη κι ἔφυγαν οἰκογενειακῶς οἱ περισσότεροι στὴν Κεφαλλονιὰ καὶ στὴν Κέρκυρα (ἐκεῖ καὶ ὁ ἄμαχος πληθυσμός). Οἱ πολεμιστὲς ὅμως κατόπιν ἐπέστρεψαν στὴν ἐπαναστατημένη Ἑλλάδα καὶ ἐβοήθησαν πολὺ στὸν ἱερὸ ἀγῶνα (π.χ. οἱ Μποτσαραῖοι στὸ Μεσολόγγι). Ἕνας λοιπὸν ἀπ' αὐτοὺς τοῦ 6' ἐκπατρισμοῦ εἶναι καὶ ὁ ἥρωάς μας.

ΝΟΗΜΑ: Ἕνας γερο Σουλιώτης χρόνια ζῆ μακριὰ ἀπ' τὴν πατρίδα του, πρόσφυγας στὴν Κέρκυρα· ζῆ ὅμως μὲ μιὰ σκέψι, νὰ γυρίση πίσω σ' ἐκεῖνα τὰ βράχια του. Ὁ πόθος του αὐτὸς καθημερινὰ θεριεύει καὶ τὸν κατατρώει, ὥσπου μιὰ νυχτιὰ ἁρματωμένος πέρασε ἀντίκρυ μ' ἕνα ψαροκάϊκο. Ζοῦσε σ' ἕνα κόσμο δικό του, σὲ μιὰ «παράκρουσι», ἦταν κάτι σὰν ὑπνοβασία. Μπαίνει στὸ ἔρημο Σούλι, χαιρετάει γνωστοὺς καὶ γείτονες (δηλαδὴ τοῦ φαίνεται ὅτι τοὺς βλέπει). Φθάνει στὴν αὐλὴ τοῦ σπιτιοῦ του καὶ βρίσκει τὸ γέρικο πουρνάρι καὶ τὸ πηγάδι (αὐτὰ ἦσαν στὴν πραγματικότητα). Μπαίνει στὸ σπιτικό του, ὅπου τώρα «ψίλωσε» ὁ νοῦς του γιὰ καλά, γιατὶ τοῦ φαίνεται ὅτι δίπλα στὸ τζάκι ποὺ καίει τὸν καλοῦν σὲ στρωμένο τραπέζι. Μπαίνουν ὅμως τρεῖς Ἀρβανίτες, οἱ νέοι νοικοκυραῖοι. Τότε καταλαβαίνει τί τοῦ συμβαίνει στ' ἀλήθεια, στηλώνεται ἐπιθετικός, τοὺς βρίζει, ἀλλὰ προτοῦ ξεσπαθώσει πέφτει νεκρὸς (Ἄραγε τὸν ἐσκότωσαν; ἢ ἔπεσε ὀρθόκορμος ἀπὸ τὴ δυνατὴ συγκίνησι;) — αὐτὰ βέβαια εἶναι σκέψεις τοῦ ἀναγνώστου—.

ΕΝΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΑΥΤΩΝ:

α) «Ὁ Γεροσουλιώτης... ἄγριο πόλεμο». Ὁ πόθος τοῦ ἐκπατρισμένου γεροκαπετάνιου νὰ γυρίση στὸ Σούλι του.

β) «κάποτε... ἔπεσε νεκρός». Γυρίζει στὸ Σ. χωρὶς νὰ ἔχη ἀπόλυτη αἴσθησι τῆς πραγματικότητας καὶ στὸ σπίτι του τὸν ἐσκότωσαν (;) οἱ Ἀρβανίτες.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ α' ἐνότ.: **Γλωσσικὴ ἑρμηνεία :** Ἀγναντεύω < ἐπιρρ. ἀγνάντια < ταϊνάντια < τὰ ἐνάντια. Κατ' ἄλλους ἀπὸ τὸ ἐκνάντια < ἐκ - ἐναντία.

Πραγματικῶν ἑρμηνεία : Κορφοὶ = ἡ Κέρκυρα. Ἀπὸ τὸ κορυφὴ (ξεν. **Corfou**). Βλέπε καὶ τὸ πεζογράφημα «Κέρκυρα».

Καλολογικὰ στοιχεῖα : (βλέπε καὶ σελ...). Κι ἐδῶ ὁ τόσο ἀγαπητὸς στὸ συγγραφέα ἐκφραστικὸς τρόπος τῶν μικρῶν καὶ πυκνῶν προτάσεων, ποὺ τὸν φέρνει τόσο κοντὰ στὴ γνησιότητα καὶ ἀμεσότητα τῆς λαϊκῆς ὁμιλίας. Ἀπανωτὴ ἡ χρῆσι τοῦ ἐπιθέτου (αὐτὸ γίνεται καὶ στὶς 2 ἑνότητες). Κάθε οὐσιαστικὸ ἔχει σχεδὸν δύο προσδιορ. μὲ ἐπίθετο. Στὴν δη γραμμὴ ἔχομε παρήχησι τοῦ λ. Ἐπίσης παρατηροῦμε τὰ σχήματα: «τοὺς ξέρασε τὸ κύμα» μεταφορά, καὶ «ὁ πόθος ἔχει ἄγριο πόλεμο» προσωποποίησι.

ΝΟΗΜΑΤΑ: α) ὁ πόθος γιὰ τὴ λατρεμένη πατρίδα σου εἶναι σαράκι καὶ σὲ τρώει.

β) Κανένας φιλόξενος τόπος δὲ μετριάζει τὸν πόνο γιὰ τὴν πάτρια γῆ, ὅταν αὐτὴ ἔχη γίνει πιὰ ἰδέα καὶ σύμβολο.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ β' ἑνότητ.:

Γλωσσικὴ ἑρμηνεία: Βλοσυρός, ὁ φοβίζων μὲ τὸ βλέμμα, ὁ κατσούφης. Ἀθώρητος = ἀθέατος, ἀπαρατήρητος, κρυφός. Χάσκω = ἀνοίγω πολὺ τὸ στόμα. μισόπνοος = μὲ μισὴ πνοή, ὁ χωρὶς δυνάμεις. γεροπρίναρος = μεγάλης ἡλικίας πουρνάρι. Παραγώνι, τὸ = ἡ ἑστία, τὸ τζάκι. Παραδαρμός, ὁ = κούρασι, ταλαιπωρία, φοβερὴ περιπέτεια, συμφορά.

Πραγματικῶν ἑρμηνεία: Σούλι - Σουλιῶτες: Βλέπε τὸ «Σουλιωτοπούλα». Ἀρβανίτες: πολεμόχαρη φυλὴ τῶν τουρκαλβανῶν, ποὺ τόσο ἐνεργὸ ρόλο ἔπαιξε ἐνάντια τῶν ἀγωνιζομένων Ἑλλήνων. Ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς ὁποίους τόσες φορὲς εἶχαν κάνει τίμιες διαπραγματεύσεις καὶ συμφωνίες (ἦσαν κι αὐτοὶ «ἱππότες τοῦ πολέμου», περίφημη ἔμεινε ἡ «μπέσα» τους). Διακρίνονται στοὺς Λιάπηδες, Τσάμηδες, Τόσκηδες.

Καλολογικὰ στοιχεῖα : Ὑπάρχουν ἀρκετὲς ἀναφωνήσεις, ἀποσιωπήσεις, ποὺ δίνουν πάθος καὶ δραματικότητα. Στὴ 14η γραμμὴ ἀπὸ τὸ τέλος ἔχομε παρήχησι τοῦ τρ. Ὑπάρχει τὸ σχ. τῆς μεταφορᾶς «χάσκουν οἱ οὐρές», «ὁ γεροπρίναρος». Καὶ οἱ παρομοιώσεις· «σὰ θεριὸ ὁλονήστικο», «σὰ σκιάχτρο». Ἀλλὰ τὸ πιὸ ἐνδιαφέρον καλαισθητικὸ στοιχεῖο εἶναι οἱ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ζωντανὲς εἰκόνες (ποὺ τὸ κάνουν ἄλλωστε τόσο κινηματογραφικό, γιατὶ τὸ ἔργο παρουσιάζει ποικιλία τοπίου καὶ σκηνῶν).

α) ἐκεῖ ποὺ κτυπάει τὰ στήθια του ἀνάμεσα στὴν τρομαγμένη φαμίλια του, β) ἡ περιπλάνησί του ἔξω ἀπὸ τὸ Σούλι, γ) τὸ ἐρημωμένο Σούλι, ὁ γεροπρίναρος καὶ τὸ ξηροπήγαδο (καὶ λίγο Ὅμηρο θυμόμαστε ἐδῶ, καθὼς μᾶς ἔρχεται στὸ νοῦ «ὁ φηγὸς» —ἡ Βελανιδιὰ— ἐκεῖ στὸ ζερβοπόρτι τῆς Τροίας, ποὺ ἦταν γιὰ τοὺς Τρῶες πρόσφυγες σύμβολο ἀναφορᾶς καὶ νοσταλγίας ἀργότερα, ὅταν ἐκούρσεψαν τὸ κάστρο τους οἱ Ἀχαιοί), δ) ἔπειτα ἡ σκηνὴ τῆς «παραισθήσεως» στὴ θαλπωρὴ τοῦ σπιτιοῦ του καὶ ε) τέλος ἡ σκηνὴ ἡ φοβερή, ποὺ ἦρθε «εἰς ἑαυτόν», σκυλοβρίζει τοὺς Ἀρβανίτες καὶ πέφτει νεκρός. Μ ι ὰ π α ρ α τ ή ρ η σ ι: Τὴν τελευταία σειρὰ «κι ὡς νὰ τραβήξει τὸ σπαθί του... νεκρός», οἱ περισσότεροι ἑρμηνευτὲς τὴν ἀποδίδουν ὅτι τὸν ἐπυροβόλησαν οἱ Ἀρβανίτες, ὅτι δηλαδὴ πῆγε «σκοτωτός». Θὰ ἦταν ὅμως πιὸ σωστὸ —μιὰ καὶ τὸ κείμενο τὸ ἐπιτρέπει— καὶ πιὸ ψυχολογημένο μὲ τὴν κατάστασι τοῦ γερο καπετάνιου νὰ πέφτη ἔτσι ἀπὸ συγκίνησι, μόλις ἦρθε στὰ συγκαλά του, στὴ θέα τῶν μισητῶν ἐχθρῶν (βλέπε καὶ νόημα).

ΝΟΗΜΑΤΑ: α) Ὅποιος ἡρωϊκὰ ἔζησε γυρεύει καὶ ἕνα ἡρωϊκώτερο θάνατο. β) Εὖγε στὴν πατρίδα ἐκείνη, ποὺ δένει ἐπάνω της μὲ τόση λατρεία τὰ παιδιά της! Καὶ εὖγε στοὺς ἀνθρώπους ἐκείνους, ποὺ ἀγαποῦν τὴν πατρίδα τους μὲ πραγματικὸ ἐρωτικὸ πάθος!

ΕΙΔΟΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΗΜΑΤΟΣ: Βλέπε τὸ «Σουλιωτοπούλα». Ἀλλ' αὐτὸ ἀπὸ ἁπλὴ διήγησι πάει νὰ γίνει διήγημα, γιατὶ καὶ τόπο καὶ χρόνο ἔχει καὶ κάποια πλοκή.

ΥΦΟΣ: Βλέπε «Σουλιωτοπούλα».

ΓΛΩΣΣΑ: Βλέπε «Σουλιωτοπούλα».

Ψυχολογικὴ ἑρμηνεία: Ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὄχι ἁπλῶς ἔχει κερδίσει τὴ συμπάθειά μας τοῦτος ὁ γερόλυκος τοῦ Σουλιοῦ, ἀλλὰ καὶ μὲ κομμένη τὴν ἀνάσα τὸν παρακολουθοῦμε κοντὰ κοντὰ σ' αὐτὸν τὸν παραδαρμό του. Καὶ ἐκεῖ ποὺ πάει νὰ μᾶς κατακυριεύση ἡ συμπόνια κι ὁ οἶκτος γιὰ τοῦτο «τὸ ἀπομεινάρι τὸ θαυμαστὸ τῆς ἐρημιᾶς καὶ τοῦ μεγαλείου» (γιὰ νὰ θυμηθοῦμε ἕναν ἔξοχο σολωμικὸ στίχο) στὸ τέλος, ὄντας μάρτυρες τοῦ ἡρωϊκοῦ του θανάτου, νοιώθουμε θαυμασμὸ καὶ ἔκστασι μπροστὰ σὲ τοῦτο τὸ «στοιχειὸ» ποὺ ἔπεσε... Ἦταν ἡ εὐθανασία· ἄμποτε κι ἄλλοι ἐκπατρισμένοι νἄχουν ἢ νἄχαν τέτοιο τέλος...

Κεντρικὴ ἰδέα: Γιὰ τοὺς Σουλιῶτες ζωὴ χωρὶς τὴν πατρίδα τους ἦταν ἀσήκωτο μαρτύριο κι ὁ θάνατος μακριὰ ἀπ' αὐτὴ μεγάλο δυστύχημα.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΧΑΡΑΚΤΗΡΕΣ: Αὐτὸς ὁ γερο δράκος εἶναι ἀντιπροσωπευτικὸς τύπος Σουλιώτη, ἀπ' ἐκείνους ποὺ «ἔφαγαν» τὴ ζωή τους στὴν ὑπηρεσία τῆς πατρίδας καὶ τῆς λευτεριᾶς. Χωρὶς αὐτὲς τὶς δυὸ λατρεῖες του ἡ ζωὴ τοῦ «εἶναι σὰν ξένη καὶ φορτική», καὶ τὴ σέργει ἀβάσταχτο μαρτύριο. Ἐέρομε βέβαια παραδείγματα πολλὰ γιὰ τὴν πατριδολατρία τῶν Ἑλλήνων καὶ γιὰ τὸ «νόστο» ποὺ φλογίζει τὶς ψυχές τους (τοῦ Ὀδυσσέα εἶναι τὸ πιὸ ἀντιπροσωπευτικό). Ἀλλ' ἐδῶ ἔχομε κάτι πιὸ μεγάλο, πιὸ συνταρακτικό. Γιατὶ πῶς νὰ τὸ εἰποῦμε; Ἐδῶ εἶναι μιὰ «ψύχωσι», ὁ ἄνθρωπος «τρελλάθηκε» κυριολεκτικὰ γιὰ νὰ φιλήση τὸ χῶμα τῆς πατρίδας του. Κι ἔπεσε μ' ὁλόρθη τὴν ψυχή, ἔτσι λεβέντικα κι ἀντρίκια, ὅπως ἀσφαλῶς θὰ σωριάστηκε ἀργότερα ἀπ' ἀστροπελέκι ὁ γκαρδιακός του φίλος, ὁ φουντωτὸς γεροπρίναρος τῆς αὐλῆς του...

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Βλέπε «Σουλιωτοπούλα».

32. Τῆς Λένως τοῦ Μπότσαρη

Δημοτικὸ

(Ἀναγνωστικὸν Ο.Ε.Δ.Β. σελ. 80)

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Στὶς 12 Δεκέμβρη 1803 ἦταν μιὰ μεγάλη καὶ τραγικὴ ὥρα γιὰ τοὺς Σουλιῶτες. Ὁ Ἀλῆς, παρὰ τὴ συμφωνία τους νὰ φύγουν ἔνοπλοι ὅπου θέλουν, τοὺς ἐπετέθη ἄνανδρα. Ἔτσι ὁ Κίτσος Μπότσαρης, ὕστερα ἀπὸ φοβερὲς περιπέτειες, ὠχυρώθη μὲ 1147 νομάτους σὲ ἀπόκρημνο μοναστήρι τῶν Ἀγράφων. Τὸ μοναστήρι τὸ πῆρε ὁ Ἀλῆς ὕστερα ἀπὸ 4 μῆνες καὶ μὲ προδοσία. Ἐκεῖ πολεμᾶ γενναῖα κοντὰ στὸν ἀδερφό της Γιαννάκη, ποὺ σκοτώνεται ὅμως, ἡ 15χρονη Λένω, ἡ κόρη τοῦ Κίτσου Μπότσαρη. Ἀφοῦ ἐγλύτωσε αὐτὴ ἡ καταπληκτικὴ κορασίδα, καταφεύγει στὸ θεῖο της Νίκζα, ποὺ συγκρούεται ἀπελπισμένα μὲ τοὺς Τούρκους στοὺς γκρεμοὺς τοῦ Ἀχελώου, καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ μάχεται. Καὶ τώρα ποιά θὰ εἶναι ἡ τύχη τῆς θρυλικῆς ἀμαζόνας μας;

ΝΟΗΜΑ: Ὅλες τὶς γυναῖκες τῶν Σουλιωτῶν καπετάνιων, μετὰ τὴν παρασπονδία τοῦ Ἀλῆ (βλέπε καὶ «εἰσαγωγικά»), τὶς ὁδηγοῦν οἱ Τοῦρκοι μέσω Ἄρτας στὰ Γιάννινα. Μόνο ἡ Λένω, ἡ 15χρονη κόρη τοῦ Μπότσαρη (τοῦ Κίτσου), δὲν εἶναι ἀνάμεσα στὴ θλιβερὴ πομπή· αὐτὴ δὲν τὴν ἔπιασαν, ἀλλ' ἀρματωμένη πῆρε τὰ βουνά. Ἐκλεκτὸ ἀπόσπασμα Τούρκων τὴν κυνηγάει καὶ τῆς ζητεῖ νὰ παραδοθῆ καὶ θὰ σώση τὴ ζωή της. Ἀλλ' αὐτὴ ἀτρόμητη κι ἀγέρωχη προβάλλει τὴ γενιά της, τοὺς ἐμπαίζει

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

καὶ τοὺς περιφρονεῖ καὶ τονίζει ὅτι δὲν πρόκειται νὰ παραδοθῆ στὰ χέρια τους.

Σ υ μ π λ ή ρ ω μ α: Ἡ παράδοσι συνεχίζει: Ἀφοῦ ἡ Λένω εἶχε σκοτώσει πολλοὺς ἐχθρούς, γιὰ νὰ μὴ πιαστῆ αἰχμάλωτη, ἔπεσε στὸ ποτάμι κι ἐπνίγη, ἐνῶ μαζί της πνίγονται καὶ ἀρκετοὶ διῶκτες της.

Γλωσσικὴ ἑρμηνεία: Γλιτώνω = σώζω καὶ σώζομαι, διαφεύγω < γλιστρῶ < ἐκλιστρῶ (κατὰ Ἀδ. Κοραῆ). Κατὰ Γ. Χατζιδάκι < γλύω < ἐκλύω. Ἀλλὰ καὶ γλυτώνω (κατὰ Μ. Φιλήντα) < βλυτώνω < εὐλυτῶ. (ὅπως γλέπω - βλέπω). Λένω: εἶναι ἡ Λενιώ, ἡ Ἑλένη. Παλιοζαγάρι: ζαγάρι, ὑποκορ. τοῦ ζαγάριον < Ἀραβ. **Sakar** = κυνηγιάρικο σκυλί. μαλαματένιος = ἀπὸ μάλαμα (χρυσάφι). ἄρματα = ὅπλα (ἀπὸ τὸ ρ. αἴρω = σηκώνω καὶ φέρω). Ἐνῶ ἄρμα = ὄχημα. (Γιὰ τὰ γλωσσικὰ βλέπε καὶ πραγματικά).

Πραγματικῶν ἑρμηνεία: Καπετάνισσα: Σύζυγος τοῦ καπετάνιου καὶ σπανιώτερα ἀδερφή του. Κακοσούλι: δύστυχο, βασανισμένο, κακοπαθημένο Σούλι.

Κουμπούρι: (καὶ κουμπούρα) = πιστόλι, περίστροφο < Τουρκ. **kubur**. Ἀλλὰ κατὰ Φ. Κουκουλὲ ἑλλην. λέξι = θήκη πιστολιοῦ (ἀπὸ τὸ κουμπωτὸ περιστήθιο). σισανές: (ἀπὸ τὴν περσικὴ λέξι «σεσανὲς» = 6 κάννες) = μονόκαννο ἐμπροσθογεμὲς ὅπλο τοῦ 18ου αἰώνα, τελειοποίησι τοῦ καριοφιλιοῦ· ἦταν ἐξωτερικὰ ραβδωτὸ μὲ ἐξαγωνικὴ κάννη.

Τζοχαντάρης: (λέξ. τουρκ. πληθ. -ρηδες καὶ -ραῖοι) = διαλεχτὸς τοῦρκος σωματοφύλακας. Μπαλάσκα = φυσιγγιοθήκη (ἀπὸ τὸ ἰταλ. **bal(l)a** = βλῆμα, σφαῖρα).

Μπότσαρης: Μιὰ ἀπὸ τὶς δυὸ ξακουστὲς φάρες τοῦ Σουλίου (Μποτσαραῖοι - Τζαβελαῖοι), ποὺ εἶχαν καὶ τὸν ἀνταγωνισμό, ἀλλὰ καὶ τὸ συναγωνισμὸ στ' ἄρματα καὶ στὰ «κοινὰ» τοῦ Σουλίου. Ἐξοχώτεροι γόνοι τους ἦσαν οἱ: Κῖτσος Μπότσαρης (ὁ πατέρας τῆς ἡρωΐδας μας), ἔξοχος ἀγωνιστής, στὰ 1806 ἐδολοφονήθη ἀπὸ τὸν Ἀλῆ (βλ. καὶ «εἰσαγ.») μὲ μπαμπεσιά. Ἕνα δημοτικὸ ἀναφερόμενο στὸ θάνατό του λέει· «στὸ στρῶμα ποὺ κοιμόταν μὲ μπέσα τὸν σκοτῶσαν». Ἐπίσης εἶναι πατέρας τοῦ **Μ. Μπότσαρη** καὶ ἀδελφὸς τοῦ Νότη. Μᾶρκος Μπότσαρης: ὁ τόσο γνωστός μας, ὁ ἐπιφανέστερος βλαστός τους· ἴσως ἡ εὐγενικώτερη καὶ ἱπποτικώτερη μορφὴ τῶν ἀγωνιστῶν τοῦ 21. Νότης Μπότσαρης: Θεῖος βέβαια τοῦ Μάρκου, ἕνας ἀπὸ τοὺς τρεῖς ἀρχηγοὺς τῆς ἐξόδου τοῦ Μεσολογγίου. Κώστας Μπότσαρης: Πιὸ πολὺ γνωστὸς ἀπὸ τὶς ἀντιζηλίες του μὲ τὸν Καραϊσκάκη γύρω ἀπὸ τὸ Μεσολόγγι (δὲν ἦταν πάντως ἁγνὸς καὶ «καθαρὸς» ἀγωνιστής).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Καλολογικὰ στοιχεῖα: Κατ' ἀρχὴν τοῦτο τὸ «διαμαντάκι» μπορεῖ νὰ τὸ εἰπῆ κανεὶς σωστὸ «καλειδοσκόπιο» ὅλων σχεδὸν τῶν ἐσωτερικῶν καὶ ἐξωτερικῶν (αὐτὰ μᾶς ἐνδιαφέρουν τώρα) γνωρισμάτων τῆς δ. ποιήσεως. Γιατὶ καὶ πυκνότητα καὶ λιτότητα καὶ ἐλλειπτικότητα καὶ συντομία καὶ ζωντανὸς διάλογος ὑπάρχει. Εἰδικώτερα παρατηροῦμε: Τὸ σχῆμα τῆς ἐπαναλήψεως «σκλαβώθηκαν... σκλαβώθηκαν» (2ος στίχος), «δίπλα... δίπλα» (στίχ. 5ος), «πέντε... πέντε» (στίχ. 8ος). Ἔπειτα εἶναι οἱ ζωντανὲς καὶ τόσο παραστατικὲς εἰκόνες· σχεδὸν κάθε στίχος καὶ εἰκόνα..

Κεντρικὴ ἰδέα : Ἡ ἑλληνίδα ἡρωΐδα ἔχει ἀδούλωτο τὸ φρόνημα, καὶ μπροστὰ στὴ σκλαβιὰ καὶ τὴν ταπείνωσι προτιμάει τὴν αὐτοκαταστροφή, σώζοντας ἔτσι τὴν ἀξιοπρέπεια καὶ τὴν ἀνεξαρτησία της (οἱ 2 τελευταῖοι στίχοι).

ΑΛΛΑ ΝΟΗΜΑΤΑ: («παράγωγα» τοῦ κεντρικοῦ). α) Ὁ διασυρμὸς καὶ ἡ ἀτίμωσι ἦσαν γιὰ τὴν πραγματικὴ ἑλληνίδα ἀνέκαθεν καταστάσεις ἀσυμβίβαστες στὸ χαρακτήρα της. (Ἐδῶ θυμούμασθε τοὺς φόβους τῆς τρωαδίτισσας Ἀνδρομάχης). β) Τὸ ἦθος καὶ τὸ φρόνημα τοῦ ἀνθρώπου σφυρηλατεῖται ὑψηλὸ καὶ θαυμαστό, ὅταν γεννιέται ἀπὸ τὴ συναίσθησι τῆς καταγωγῆς καὶ τῆς ἀξίας του (οἱ 2 τελευταῖοι στίχοι).

ΓΛΩΣΣΑ: Καθαρὴ δημοτική, κρουστὴ καὶ πλούσια σὲ φραστικὲς ἀποχρώσεις. Οἱ λέξεις ἀνόθευτες, κατ' εὐθεῖαν βγαλμένες ἀπὸ τὸ λαϊκὸ γλωσσικὸ χρυσωρυχεῖο.

ΜΕΤΡΟ: Οἱ στίχοι εἶναι ἰαμβικοὶ 15σύλλαβοι παροξύτονοι ἀνομοιοκατάληκτοι (ὅπως εἶναι σχεδὸν ὅλα τὰ δ. τραγούδια). Ἐδῶ ὁ 15σύλλαβος (μὲ τομὴ στὴν 8η συλλαβὴ) εἶναι ἄψογος, χωρὶς χασμωδίες καὶ συνιζήσεις, μὲ λυγεράδα καὶ πλαστικότητα.

ΥΦΟΣ: Φυσικό, ἀπέριττο, ὁρμητικὸ καὶ μεγαλόπρεπο, λιτὸ καὶ ἐπιγραμματικό, ἀλλὰ καὶ παραστατικώτατο. Μιὰ δυνατὴ ἐπικὴ πνοὴ διαπερνάει αὐτοὺς τοὺς στίχους, πάνω ἀπὸ ἕνα λυρικὸ ποτάμι, ποὺ μόλις διαφαίνεται.

Ψυχολογικὴ ἑρμηνεία : Στὴν ἀρχὴ ἦταν ὁ πόνος καὶ τὸ βουβὸ μοιρολόϊ μας γιὰ τὴ θλιβερὴ πομπὴ τῶν σκλάβων ἑλληνίδων μας. Ὕστερα ὅμως ἦρθε ἡ τρομερὴ αὐτὴ κοπελλούδα νὰ μᾶς τὰ ἀναστήση ὅλα μέσα μας καὶ νὰ μᾶς μεταγγίση ἀπὸ τὸ αὐτοσυναίσθημα καὶ τὸ συναίσθημα τῆς τιμῆς ποὺ τὴν πλημμυρίζουν. Τὸ θηλυκὸ τοῦτο ζαρκάδι τοῦ Σουλιοῦ μᾶς ἐθύμισε καὶ μᾶς ἔπεισε ὅτι τὴν ἱερότητα καὶ μοναδικότητα τοῦ ἀνθρώπου δὲ μποροῦν νὰ τὴ βλάψουν καὶ νὰ τὴ μολύνουν μερικὰ «παλιοζάγαρα», ποὺ εἶναι τούτη τὴν ὥρα ἐφήμερα καὶ τυχαῖα ὄργανα τῆς ὠμῆς καὶ τυφλῆς βίας...

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΧΑΡΑΚΤΗΡΕΣ: Αὐτὴ ἡ νεαρὴ ἀρχοντοπούλα, τὸ βλαστάρι αὐτὸ ἀπὸ τὴ μεγάλη γενιά, εἶναι ὁ πιὸ ἀντιπροσωπευτικὸς τύπος τῆς ἡρωϊκῆς Σουλιώτισσας (μέσα της συνυπάρχει κι ἡ Τζαβέλαινα κι ἡ Δέσπω κι ἡ Βαγγελὴ καὶ τὸ Ζάλογγο), ἀλλὰ καὶ γενικώτερα τῆς πραγματικῆς ἑλληνίδας. Γιατὶ πῶς νὰ τὸ κάνωμε; Ἂν θέλωμε νὰ εἴμαστε δίκαιοι καὶ ἀντικειμενικοί, πρέπει νὰ δοῦμε τὶς ἀρχαῖες Σπαρτιάτισσες νὰ ὠχριοῦν μπροστὰ σὲ τοῦτο τὸ «ἀφύσικο» παιδί. Καὶ ἀναρωτιέται ὁ καθεὶς μὲ δέος· «μὰ πότε ἐπρόφθασαν μέσα σ' αὐτοὺς τοὺς 15 Μαΐους ν' ἀνταμωθοῦν τόσες ὑπερήφανες ἀρνήσεις;». Γιατὶ ἐκεῖνο τὸ τόσο λακωνικὸ «καὶ ζωντανὴ δὲν πιάνομαι» ἔχει μέσα του καὶ τὸ «μολὼν λαβὲ» τοῦ Λεωνίδα καὶ τὴν ἀξιόπρεπη ἀπάντησι τοῦ Παλαιολόγου στὸν Τοῦρκο, ἀλλὰ καὶ τὸ κάθε μεγάλο «Ὄχι», ποὺ ἐφώναξε καὶ θὰ φωνάζη ἡ Ἑλλάδα κατάμουτρα σὲ κάθε βία καὶ Τυραννία...

ΑΛΛΑ ΣΧΕΤΙΚΑ: Βλέπε «ἡ Σουλιωτοπούλα».

ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΠΑΡΟΡΜΗΣΙ: Τὸ παραστατικώτατο καὶ τραγικώτατο τοῦτο ἐπεισόδιο μπορεῖ νὰ δώση ὑπέροχες δημιουργίες καὶ ἀνασυνθέσεις. Π.χ. στὸ ζωγράφο δυνατὲς σκηνές, μὲ κορυφαία ἐκείνη ποὺ ἡ κόρη συμπλέκεται μὲ τοὺς Τουρκαλάδες στὸ ποτάμι (εἶναι γνωστὸ ἀπὸ παράδοσι ποὺ συμπληρώνει τὸ τραγούδι). Γιὰ τὸν ἄνθρωπο τῆς 7η τέχνης ὑπάρχει πρόσφορη πρώτη ὕλη γιὰ ἕνα μικρὸ ἀριστούργημα — τὸ «μικρὸ» ἐδῶ μὲ τὴν ποσοτική του ἔννοια. (Γιατὶ καὶ χρῶμα καὶ κίνησι καὶ δρᾶσι ὑπάρχει). Ἀλλὰ τονίζομε ὅτι καὶ δυνατὴ ὄπερα μπορεῖ νὰ γίνη. (Ἀλήθεια πῶς δὲν τὸ εἶδαν οἱ μουσικοσυνθέτες! Γιατί τί εἶναι τέλος πάντων π.χ. ἡ ὑπόθεσι τῆς «Ἀΐντας» μπροστὰ σὲ τούτη τὴ συγκλονιστικὴ ἡρωϊκὴ νεανικὴ μορφή;). Μὰ καὶ ὑπέροχο χορόδραμα μπορεῖ νὰ γίνη. Φανταστῆτε τοῦτο τὸ κοριτσίστικο «ἐλάφι» ἀνάμεσα στοὺς κτηνώδεις Τζοχανταραίους - χορευτές, ποὺ τελικὰ δὲ θὰ μπορέσουν νὰ βάλουν ἐπάνω του βέβηλο χέρι!..

ΕΙΔΟΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΗΜΑΤΟΣ: Δημοτικὸ ἱστορικὸ τραγούδι (δηλαδὴ ἀπ' ἐκεῖνα τὰ δημοτικά, ποὺ μποροῦμε νὰ τὰ τοποθετήσουμε σὲ τόπο καὶ χρόνο, γιατὶ ἀναφέρονται σὲ ἐξακριβωμένα ἱστορικὰ γεγονότα).

ΠΕΡΙΟΔΟΣ: Εἶναι γενικὴ παραδοχὴ ὅτι σχεδὸν ὅλα, τουλάχιστον τὰ γνήσια, δ. τραγούδια ἀνήκουν στὴν τρίτη περίοδο τῆς λογοτεχνίας μας (1650 - 1821).

ΓΕΝΙΚΗ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΙ: Ἦταν λοιπὸν ἕνα μικρὸ ἱστορικὸ δημοτικό, ἀλλ' ἂν τοῦ πιάση κανεὶς βαθύτερα τὸ σφυγμό, εἶναι ἕνας νικητήριος ὕμνος καὶ ἕνα δοξαστικὸ τροπάρι στὴν καταπιεσμένη, «αὐτόνομη» ὅμως,

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἀνθρώπινη ψυχή, ποὺ καταξιώνει τὴν ὕπαρξί της μὲ μιὰ ὑπέροχη αὐτοθυσία.

ΓΕΝΙΚΑ ΓΙΑ ΤΗ ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΠΟΙΗΣΙ: Εἶναι ἡ ποίησι, ποὺ δὲν ἔχει γνωστὸ καὶ ἐπώνυμο τὸ δημιουργό της, γιατὶ ἁπλούστατα εἶναι ὁ ἀνώνυμος λαός. Βέβαια ἀρχικὰ ἕνας ἦταν ὁ συνθέτης κι ὕστερα ἐπεμβαίνουν οἱ πολλοί, ποὺ μὲ τὶς προσθαφαιρέσεις τους δίνουν τὴν τελικὴ μορφή. Ἔτσι ἔχομε τὶς διάφορες παραλλαγὲς ἑνὸς δημ. τραγουδιοῦ. Ὅλοι οἱ λαοὶ ἔχουν τὴ δημοτική τους ποίησι, ἀλλ' ἡ ἑλληνική, κατὰ γενικὴ ὁμολογία, εἶναι ἡ πλουσιώτερη καὶ ὡραιότερη. (Καλλιτέχνες σὰν τὸ Γερμανὸ Γκαῖτε ἔμειναν ἔκθαμβοι μπροστά της).

ΒΑΣΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ: α) Περιεχομένου: Ἔκφρασις τῆς λαϊκῆς ψυχῆς μὲ γνησιότητα καὶ χωρὶς νοθεύσεις, φυσικότητα, ἁπλότητα, ζωντάνια, φυσιολατρικὸ στοιχεῖο, ἀγάπη τῆς ζωῆς καὶ ἀποστροφὴ τοῦ θανάτου, ἀλλὰ καὶ ἀξιόπρεπη ἀντιμετώπισί του.

β) Μορφῆς: Συντομία, λιτότητα, ἐλλειπτικότητα, δημοτικὴ γλῶσσα, ἰαμβικὸς 15σύλλαβος ἀνομοιοκατάληκτος ὁ στίχος του.

Εἴδη αὐτῆς: Ἔχουν ἐπιχειρηθῆ ἀρκετὲς διαιρέσεις σὲ εἴδη της, ἀλλ' ἡ πιὸ ἀντιπροσωπευτικὴ καὶ παραδεκτὴ εἶναι τοῦ δικοῦ μας τοῦ Ν. Πολίτου: Ἀκριτικά, ἱστορικὰ (αὐτὰ εἶναι τὰ μόνα ποὺ μποροῦμε νὰ χρονολογήσουμε· τέτοιο εἶναι καὶ τὸ παρόν), κλέφτικα (τὰ ὡραιότερα), τῆς ξενιτειᾶς, τῆς ἀγάπης, τοῦ γάμου, τὰ νανουρίσματα, τὰ ἐργατικά, τὰ περιγελαστικά, τὰ γνωμολογικά, τὰ μοιρολόγια, οἱ παραλογὲς (ἢ μπαλλάντες ἢ διηγηματικά). Αὐτὴ ἡ τελευταία κατηγορία περιέχει πραγματικὰ ἀριστουργήματα στὴν παγκόσμια λογοτεχνία.

Συλλογὲς δ. τραγουδιῶν: Βασικὲς καὶ γενικὲς εἶναι: τοῦ Γάλλου Φωριέλ, τοῦ Ρώσου Πάσσωβ, τοῦ δικοῦ μας Νικ. Πολίτου (ἴσως ἡ σημαντικώτερη), τοῦ Ἰταλοῦ Θωμαζέο, τοῦ Γερμανοῦ Κίντ, τοῦ Ἅγι Θέρου, τοῦ Δ. Πετροπούλου, τοῦ Πετρούνια. Ὑπάρχουν καὶ σχολικές: τοῦ Ἀραβαντινοῦ, τοῦ Μανούσου, τοῦ Λελέκου.

ΜΕΡΙΚΑ ΓΙΑ ΤΑ ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΔΗΜΟΤΙΚΑ: Αὐτὰ ἔχουν θέμα γεγονότα ἱστορικὰ ἢ πρόσωπα. Π.χ. πολιορκίες, ἁλώσεις, καταστροφὲς πόλεων καὶ κάστρων, αἰχμαλωσίες, νῖκες ἢ ἥττες κ.λ.π.! Σὰν παλιότερα παραδίδονται τά: Τὸ κοῦρσος τῆς Ἀνδριανούπολης, τὰ σχετικὰ μὲ τὴν ἅλωσι τῆς Πόλης, τῆς Ἁγια - Σοφιᾶς, τῆς Τραπεζούντας, τὰ σχετικὰ μὲ τὸν Κ. Παλαιολόγο, τῆς Πάργας. Τὰ πιὸ πολλὰ ἀναφέρονται σὲ γεγονότα ἀπὸ τὸ 1453 ὡς τὸ 1821, ἀλλὰ καὶ στοὺς κατοπινοὺς ἀγῶνες τοῦ γένους μας

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

(Κρήτη, Βαλκανικοὶ πόλεμοι κ.λ.π.). Τὰ ἱστορικὰ βέβαια ὑστεροῦν σὲ λογοτεχνικὴ ἀξία ἀπὸ τὰ κλέφτικα π.χ. καὶ τὶς παραλογές, ἀλλ' εἶναι πολὺ σπουδαῖα ἐνίοτε σὰν ἱστορικὲς μαρτυρίες.

33. Ὁ Ἐκδικητὴς

Ἀνδρ. Καρκαβίτσα

(Ἀναγνωστικὸν Ο.Ε.Δ.Β. σελ. 80)

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Τὸ 1897 ἔγιναν σφαγὲς τῶν Χριστιανῶν ἀπὸ τοὺς Τούρκους στὰ Χανιά· κι οἱ Κρῆτες ξεδίπλωσαν καὶ πάλι τὴ σημαία τῆς ἐπαναστάσεως. Στὴν Ἑλλάδα παρατηρήθηκε μεγάλη συγκίνησι κι ὁ πρωθυπουργὸς Δεληγιάννης ἀπεφάσισε νὰ κάνη ἐπέμβασι. Ἔστειλε τὸν συνταγματάρχην Βάσσον μὲ στρατὸ νὰ καταλάβη τὴν Κρήτη. Οἱ Μ. Δυνάμεις ὅμως ἔκαναν ἀποκλεισμὸ στὴν Κρήτη. Στὶς 5.4.1897 ἡ Τουρκία ἐκήρυξε τὸν πόλεμο κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Κι ὁ ἀγώνας ἦταν ἄνισος κι ἡ Ἑλλάδα ἔχασε στρατιωτικὰ καὶ διπλωματικά. Καὶ μεγάλη ψυχικὴ κατάπτωσι κατέλαβε τὸ γένος τῶν Ἑλλήνων. Ὅλοι τότε οἱ ἄνθρωποι τῶν Γραμμάτων πάσχισαν νὰ ἀνορθώσουν τὸ πεσμένο ἠθικὸ τῶν Ἑλλήνων. Κι αὐτὴ ἡ προσπάθεια εἶχε τοὺς καρπούς της. Τὸ 1898 ἡ Κρήτη ἐκηρύχθη αὐτόνομος μὲ προστάτιδες τὶς Μ. Δυνάμεις. Τὸ 1904 - 1908 γίνεται ὁ Μακεδονικὸς ἀγῶνας. Τὸ 1909 ἡ ἐπανάστασι στὸ Γουδὶ καὶ τὸ 1912 - 13 τὸ Ἑλληνικὸ γένος συσπειρωμένο μὲ πολλὲς νῖκες ξαναπαίρνει τὰ ἐδάφη, ποὺ τοῦ ἀνήκουν. Ὁ Ἀνδρ. Καρκαβῖτσας προσπαθεῖ κι αὐτὸς μὲ τοῦτο τὸ διήγημά του «ὁ Ἐκδικητὴς» νὰ βοηθήση στὴν Ἐθνικὴ προκοπὴ καὶ στὴν ἐθνικὴ ἐξύψωσι.

ΝΟΗΜΑ: Ὁ ὑποναύκληρος κάποιου καραβιοῦ καθισμένος ἀνάμεσα σ' ἀμόρφωτους ναυτικοὺς κάνει ἐθνικὴ διαπαιδαγώγησι· τοὺς ὑπογραμμίζει ὅτι οἱ Ἕλληνες εἶναι ἀντρειωμένοι καὶ ἄξιοι γιὰ μεγάλες νῖκες, ὅσο κι ἂν ἔρχονται ἀνάποδα τὰ πράγματα. Ὁ ὑποναύκληρος, σὲ στιγμὲς ἠθικῆς κι ἐθνικῆς καταπτώσεως τοῦ γένους, ντυμένος, θὰ λέγαμε, μὲ τὴν ρητορικὴν τήβεννον προσπαθεῖ νὰ ἐξυψώση τὸ πεσμένο ἐθνικὸ φρόνημα τῶν συντρόφων του... Τοὺς ὑπενθυμίζει τὴ μεγάλη ἀποστολὴ τῶν Ἑλλήνων. Τὸν κοσμοσωτήριο ρόλο, ποὺ ἔπαιξαν καὶ ποὺ χρόνοι «δίσεχτοι» μᾶς κατέβασαν πολὺ χαμηλά. Τοὺς ὑπογραμμίζει ὅτι ἀπ' τὴν Ἀνατολὴ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

θὰ ξανάρθη ἡ λευτεριά. Ἐκεῖ, ποὺ στὰ βάθη τῆς Ἡρακλειᾶς, εἶναι βυθισμένη ἡ Ἅγια Τράπεζα τῆς Ἁγ. Σοφιᾶς περιμένει τὴν ὥρα καὶ τὴ στιγμὴ γιὰ νὰ ξεσηκωθῆ τὸ Ἑλληνικὸ γένος καὶ νὰ ξαναπάρη ὅσα τοῦ ἀνῆκαν. Καὶ θἄρθη ἐκεῖνος ὁ καιρός, ποὺ ἡ Ἑλλάδα θὰ ξαναγίνη μεγάλη!..

ΕΝΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥΤΩΝ: Α΄ «Εἴμαστε ἄντρες... τοῦ Γένους μας»· «ἡ κοσμοσωτήρια ἀποστολὴ τῶν Ἑλλήνων, οἱ δεσμοί μας μὲ τὴν Ἀνατολή». Β΄ «Τὴν ἄπαρτη πόλη... παιδιοῦ της»· «Λῃστεῖες, φόνοι, κατάτρεγμα τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ τοὺς Λατίνους». Γ΄ «Καὶ ἀπὸ τότε εἶναι... τοὺς θρύλους του»· «Ὁραματισμοὶ γιὰ τὴν ἀνακατάληψι τῆς Βασιλεύουσας».

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ Α΄ ΕΝΟΤΗΤΟΣ:

Γλωσσικὴ ἑρμηνεία : Κουτσουρεύω = κόβω τὶς ἄκρες, περικόβω, μικραίνω μιὰ ποσότητα ἢ ἕνα μέγεθος. Ζεματίζω (ζεματῶ) = περιχύνω μὲ βραστὸ ὑγρὸ (λάδι, νερὸ κ.ἄ.) ἀπὸ τὸ ἀρχ. ζέω = βράζω, μετγν. ζέμα. Βρούχημα < βρύχημα < βρυχιέμαι < βρυχῶμαι: ὁ βρυχηθμός. Ριπιτί, τὸ (ρίπτω, ριπὴ) = ἀνωμαλία ἐντερικῶν λειτουργιῶν. Σκαρί, τὸ (μεσν. σκαρίον < ἐσχάριον < ὑποκ. τοῦ ἀρχ. ἐσχάρα) = ἰδιοσυγκρασία. Κουραφέξαλα, τὰ = ἀνόητα λόγια (κουρφόξυλα < κουφόξυλα). Ρούφουλας, ὁ = ρουφήχτρα, δίνη νεροῦ (ρουφῶ, ρουφήχτρα) ἢ ἀπότομο στριφογύρισμα τοῦ ἀνέμου (ἀνεμοστρόβιλος). Βερέμης, ὁ = φθισικὸς (Τουρκ. **verem**).

Πραγματικὴ ἑρμηνεία : ὑπονα ύκληρος, ὁ (ὑπὸ - ναῦς - κλῆρος) = βαθμὸς τῶν ναυτικῶν. Σιδερόξυλο, τὸ (σιδηρόξυλον) = εἶναι γένος τροπικῶν φυτῶν. Τὸ ξύλο τῶν δένδρων τούτων, ποὺ εἶναι πολὺ σκληρό, λέγεται σιδερόξυλο. Ἡρακλειά, ἡ = πόλι παραθαλάσσια στὴν προποντίδα, ἡ ἀρχ. Πέρινθος. Διγενής, ὁ = (βλέπε «Παραδόσεις γιὰ τὸ Διγενὴ»). Σιλωὰμ κολυμβήθρα, ἡ = πηγὴ καὶ δεξαμενὴ κοντὰ στὴν Ἱερουσαλήμ. Ἅγια Τράπεζα = (βλέπε σελ...).

Καλολογικὰ στοιχεῖα : Σύνθετα: σιδερόξυλο, κακοκυβέρνητο, παντοδύναμο, πονόματο, ματόφυλλα. Ἐπίθετα: στραβό, παντοδύναμο, λαμπρός, ἀβασίλευτος, ἐθνική, κατασκότεινος, ἀχόρταγος, τρισάγιο. Μεταφορές: μαδήσης, ξεριζώσης, σκουντουφλιασμένες, φορτωμένες (δάκρυα), θεριὰ (τὰ κύματα), δέρνει (τὴ στεριά), τὴν τρώει, τὴν ξεσχίζει, τὴν πετσοκόβει, νὰ τὰ κάμη τὰ πάντα θάλασσα, κολυμβήθρα Σιλωάμ. Ἀσύνδετα: ὅσο κι ἂν τὸ κουτσουρέψης... τὰ κλαδιά. Ὅσο κι ἂν τοῦ ψαλιδίσης... τὰ δόντια. Ὅπου κι ἂν γυρίσης... γραμμένο. Θάλασσα φουρτουνιασμένη... δάκρυα.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Τὸ νερὸ δέρνει... ἄκουα. Προσωποποίησι: λύσσα καὶ χολὴ μᾶς πολεμᾶ. Συνεκδοχή = παντοδύναμο χέρι (τοῦ Δημιουργοῦ) ἀντὶ ὁ Δημιουργός. Παρήχησι: τοῦ θ στὴν 5 καὶ 6 γραμμή. Κλιμακωτὸ = στὴ 8 καὶ 9 γραμμή. Τὸ αὐτὸ σχῆμα στὴ 10 καὶ 11 γραμμή.

Νοήματα α ἑνότητος: 1. Οἱ Ἕλληνες εἶναι γεννημένοι γιὰ νὰ εἶναι μεγάλοι.

2. Οἱ παραδόσεις κρατοῦν γνήσια τὴν Ἑλληνικὴ Φυλή.

3. Ἡ Ἁγ. Τράπεζα τῆς Ἁγ. Σοφιᾶς εἶναι τὸ προσκυνητάρι τοῦ Ἔθνους.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ Β΄ ΕΝΟΤΗΤΟΣ:

Γλωσσικὴ ἑρμηνεία : κουρσεύω < λατ. **cursus** + κατάλ. -εύω = λεηλατῶ, Κουρσάρος, ὁ (< ἰταλ. **corsaro** < λατ. **curs - arius** < λατ. **cursus** = ἐπιδρομή) = πειρατής. Ξιπάζω καὶ ξυπάζω < μεσν. ἐκ - συσπάζω < ἀρχ. ἐκσυσπῶμαι (ἐσφαλμ. τὸ ἐξ - ιππάζομαι) = ξαφνιάζω, κομπάζω. Θηκάρι, τὸ καὶ φηκάρι (< μεσν. φηκάρι < θηκ - άριον < θήκη) = θήκη μαχαιριοῦ, σπαθιοῦ, σφεντόνα, ἡ (σφενδόνη) = ἡ καμάρα, ὅ,τι ἔχει σχῆμα τόξου. Καρίνα, ἡ (λατ. **carina**) = ἡ τρόπιδα, τὸ κατώτατο μέρος τοῦ σκελετοῦ τοῦ πλοίου.

Πραγματικῶν ἑρμηνεία : Δάνδολος, ὁ = Δόγης Βενετὸς ὁ γέρος Ἑρρῖκο Ντάντολο, ἀρχηγὸς τῆς Α΄ Σταυροφορίας, ποὺ κατέλαβε τὴν Κων) λι τὸ 1204. Ὅ,τι ἀφορᾶ στὴν Βενετία, «τὴ Γαληνοτάτη Δημοκρατία», τὸ Δάνδολο, τὴ Δ΄ Σταυροφορία, τὴν πτῶσι τῆς Κων) πόλεως στοὺς Φράγκους, τὸν Θ. Λάσκαρι, τὸν Ἰννοκέντιο τὸν Γ΄ κ.λ.π. βλ. Ἱστορία Μέσων χρόνων, Ἑλ. Βουραζέλη, σελ. 204 καὶ ἰδιαίτερα στὸ περιοδικό: ΙΣΤΟΡΙΑ παπύρου τ. 45, σελ. 80, 94, τ. 37, σελ. 110 καὶ τ. 7, σελ. 52. Γαλέρα, ἡ (ἰταλ. **galera** < λατ. **galer**) = εἶδος παλαιοῦ κωπηλάτου πολεμικοῦ πλοίου. Σιών, ἡ = ἡ Ἱερουσαλὴμ (ἐδῶ ἡ Κων/πολις). Σιὼν = ἡλιόλουστος.

Καλολογικὰ στοιχεῖα : Ἐπίθετα: ἄπαρτη, τρισάγιο, ἔνδοξη, ἀδέσποτοι, ἀψύ, ἀβρά, βασιλικά, θαυμαστά, ἀταίριαστα, λιμνογέννητη, ἀδαπάνητο, ἀδασίλευτη, περίχαρη, χρυσόγλυπτη, ἀνεμοπόδαρα, ἀκράτητον, τρισβάρβαρη, ἁρπακτικά, πάναγνη, μονάκριβου κ.ἄ. Σύνθετα: ποδοπατοῦν, ποδοκυλοῦνε, μοιρολογᾶ, λιμνογέννητη, χρυσόγλυπτη, πορφυρογέννητοι, χρυσόπορτες, ἀνεμοπόδαρα, τρισβάρβαρη, πάναγνη, μονάκριβου. Παρομοιώσεις: σὰν τὸ ἀψὺ πουλάρι. σὰν ξιπασμένη καὶ ἄμυαλη τσιγγάνα. ὅπως ἡ ἀ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μαρτία φεύγει τὸ Σταυρό. Ὅπως μάνας μάτι. Μεταφορές: φαρμακωμένης ὥρας βασιλιᾶς. ἀβασίλευτος δόξα. Ἀσύνδετα: Γκρεμίζουν ἐκκλησιές... ἀριστουργήματα. Καὶ σφάζουν... Κλινάρια. στήνει στοὺς πύργους της... τὴ Γέννηση. Προσωποποιήσεις: στενάζει ἡ βασιλεύουσα. μοιρολογᾶ ἡ Σιών μας. Ἡ Βενετιὰ περίχαρη, στολίζεται καὶ καμαρώνει. Εἰκόνες: σὰν τὸ ἀψὺ πουλάρι... ποδοκυλοῦνε στέμματα θαυμαστά. Γαλέρες φεύγουν καὶ γαλέρες ἔρχονται.

Νοήματα β ἑνότητος **1. Οἱ ἀπολίτιστοι** τριγυρίζουν γύρω ἀπ' τὸν πολιτισμό, ὅπως οἱ νυχτοπεταλοῦδες γύρω ἀπ' τὸ φῶς!

2. Οἱ Λατῖνοι ἦταν οἱ πρῶτοι καὶ πιὸ ἐπικίνδυνοι ἐχθροὶ τοῦ Βυζαντίου.

3. Ἡ πρώτη μεγάλη ληστεία τῆς Κων) πόλεως ἔγινε ἀπὸ τοὺς Φράγκους.

4. Οἱ παραδόσεις θρέφουν τὶς καινούργιες γενιὲς καὶ διατηροῦν τὴ φυλή.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ Γ' ΕΝΟΤΗΤΟΣ:

Γλωσσικὴ ἑρμηνεία: χρῖσμα, τὸ (χρίω) = τὸ ἅγιο μύρο. μιναρές, ὁ (τουρκ. **minare**, ἀραβ. **minara**) = ὑψηλὸς καὶ λεπτὸς κυλινδροειδὴς πύργος μὲ ἐξώστη τοῦ μωαμεθανικοῦ τεμένους. Τζαμί, τὸ (τουρκ. **cami**) = μουσουλμανικὸς ναός. Τρόπαιον, τὸ < τροπὴ < τρέπω) = σύμβολο νίκης, θρίαμβος. ἀράθυμος - η - ο (ἀ στερ. + ράθυμος: ρά (ρᾶον) + θυμὸς) = εὐέξαπτος, ἀνυπόμονος. Ψαρούδισσα, ἡ = παραθαλασσία (ἐπίθ. ταπεινωτικό).

Πραγματικῶν ἑρμηνεία: Χρυσόπορτα, ἡ = πύλη τῆς βυζαντινῆς Κωνσταντινουπόλεως (χρυσῆ πύλη) ΝΔ, ἀπὸ τὴν ὁποία ἔμπαιναν θριαμβευτικὰ οἱ βυζαντινοὶ αὐτοκράτορες ποὺ γύριζαν νικητές. Πορφυρογέννητος -η -ο = τὸ βασιλόπουλο, ποὺ γεννιόταν, ἐνῶ ὁ πατέρας του ἦταν βασιλιὰς (ὄχι διάδοχος). Γῆ Ἐπαγγελίας, ἡ = ἡ Παλαιστίνη. Φέρεται μὲ διάφορα ὀνόματα: Γῆ Ἑβραίων, γῆ Ἰούδα, γῆ Ἰσραήλ, γῆ Ἁγία, γῆ Ἰεχωβᾶ (θεοῦ), γῆ Ἐπαγγελίας (= γιατὶ ὁ θεὸς ὑπεσχέθη αὐτὴν σὰν κληρονομιὰ στοὺς ἀπογόνους τοῦ Ἀβραὰμ (Γεν. 13, 15). Μαρμαρᾶ (θάλασσα) = ὀνομασία τῆς Προποντίδος, ποὺ πῆρε τὸ ὄνομά της ἀπ' τὴν πόλι τῆς Προκοννήσου Μαρμαρᾶ. Ἡ Προποντίδα (θάλασσα τοῦ Μαρμαρᾶ) εὑρίσκεται ἀνάμεσα Ἑλλησπόντου καὶ Βοσπόρου.

Καλολογικὰ στοιχεῖα: Ἐπίθετα: κατάργυρος, ἐθνική, ἀράθυμα, βάρβαρο, φλογερά, σκοτεινές, ἀκλόνητη. Σύνθετα: κατάργυρος, δισκοπότη-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ρο, ἀπολύτρωση, Ἁγιατράπεζα, πορφυρογέννητον. Παρομοίωσι: ὅπως βγαίνει ἡ σωτηρία. Μεταφορές: καιρὸς διαμάντι, νὰ πιάση τὴ στεριά, θὰ μυρώση τοὺς δούλους, πρὶν τὴ μαράνη, φλογερὰ μάτια, ἀκλόνητη πίστη κ.ἄ. πολυσύνδετα: Μῦρο ἀνεβαίνει... καὶ κάθεται. Καὶ θὰ μείνη... τῆς Οἰκουμένης. Προσωποποίησι = βούλεται (ἡ Ἁγ. Τράπεζα). Συνεκδοχή: βάρβαρο ποδάρι (ἀντὶ Τοῦρκος).

Νοήματα γ ἑνότητος : 1. Ἡ χαραυγὴ τοῦ γένους θὰ προέλθη ἀπὸ τὴν Κων) πολι. 2. Πάλι μὲ χρόνια μὲ καιροὺς πάλι δικά μας θἆναι.

Κεντρικὴ ἰδέα : «Πάλι μὲ χρόνια μὲ καιρούς, πάλι δικά μας θἆναι».

Ψυχολογικὴ ἑρμηνεία : Ἕνα πλῆθος συναισθημάτων κατέχει τὸν λογοτέχνη, ποὺ ὡς γνωστόν, πρωτοστάτησε γιὰ νὰ ἀνυψώση τὸ καταπεσμένο ἐθνικὸ φρόνημα τῶν Ἑλλήνων μετὰ τὸν ἀτυχῆ πόλεμο τοῦ 1897. Εἶναι ἕνα διήγημα γιομᾶτο πατριωτισμό, ἐθνικὴ ὑπερηφάνεια, ὄνειρα καὶ προφητικὰ λόγια. Συναισθήματα θαυμασμοῦ καὶ ἀνωτερότητος νιώθει ὁ Καρκαβίτσας καὶ τὰ μεταδίδει καὶ σὲ μᾶς μὲ τέτοιο πειστικὸ τρόπο, ποὺ αἰσθανόμαστε κι ἐμεῖς ἕνα ρῖγος καὶ μιὰ ἀνατριχίλα νὰ διαπερνᾶ ὅλο μας τὸ κορμί.

ΥΦΟΣ: Τὸ ὕφος εἶναι γλαφυρό. Ἔχει πλοῦτο καὶ ποικιλία ἐκφράσεων, χωρὶς καὶ νὰ εἶναι παραφορτωμένο.

ΓΛΩΣΣΑ: Γλῶσσα εἶναι ἡ δημοτική. Μιὰ δημοτική, ποὺ μόνον ὁ Καρκαβίτσας ἤξερε νὰ γράφη. Μιὰ δημοτικὴ ρέουσα «μεστὴ» ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὸν λαό. Ὁ Καρκαβίτσας ἦταν πρωτοπόρος τοῦ δημοτικισμοῦ. Μπορεῖ τὰ πρῶτα του διηγήματα νὰ ἔγραψε στὴν καθαρεύουσα, ὅπως ἄλλωστε καὶ τόσοι ἄλλοι διηγηματογράφοι, ἀλλὰ γρήγορα βρῆκε τὸν δρόμο του στὴ δημοτικὴ γλῶσσα καὶ μᾶς ἔδωσε θαυμαστὰ δημιουργήματα σ᾽ αὐτή, ποὺ γιὰ πολλοὺς ἄλλους ἦταν καὶ εἶναι πρότυπα. «Ὁ Καρκαβίτσας εἶναι γνώστης τῆς ζωηρότητας, ποὺ ἔχει ὁ λόγος τῶν ἀνθρώπων τῆς ὑπαίθρου. Γι᾽ αὐτὸ τὸ ἔργο του βγαίνει ὁλόθερμο ἀπ᾽ τὸν κόρφο τῆς ζωῆς καὶ τῆς φύσης. Εἶναι προσωπογράφος καὶ τοπογράφος ὁ Καρκαβίτσας».

ΕΙΔΟΣ: Τὸ διήγημα τοῦτο ἀνήκει στὰ θαλασσινὰ διηγήματα, ὅπως ἐξ ἄλλου καὶ τὰ ἄλλα διηγήματα τῆς συλλογῆς «Λόγια τῆς πλώρης». Εἶναι ὅμως ἐμποτισμένο μὲ ἐθνικὸν παλμό, ἀφοῦ τὸ κεντρικό του νόημα κινεῖται γύρω ἀπὸ ὅσα εἶχε κι ἔχασε ἡ Ἑλληνικὴ φυλή. Τὸ διήγημα γιὰ τὸν Καρκαβίτσα ἦταν «τὸ μέσον κι ὁ τρόπος ποὺ διέθετε γιὰ νὰ στηλιτεύση ἄσχημες πλευρές, νὰ βοηθήση κι αὐτὸς στὴν ἐθνικὴ προκοπή, νὰ συμβά-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

λη στὴν ἠθικὴ ἀνάνηψη». «Τὰ Λόγια τῆς πλώρης», τὸ μικρὸ αὐτὸ ἐπικὸ ἀριστούργημα, εἶναι οἱ ἀδρότερες σελίδες, ποὺ ἐγράφηκαν γύρω ἀπὸ τὴ σκληρὴ πάλη, μὲ τὸ ὑγρὸ στοιχεῖο». Τὸ διήγημα τοῦτο, ἕνα ἀπὸ τὰ 20 τῆς συλλογῆς, ἔχει πρόλογο (τὴν α' ἐνότ.), διήγησι (τὴν β' ἐν.) καὶ τὴ λύσι, (γ' ἐνότ.), στὴν ὁποία ἀποκορυφώνεται τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ἀκροατοῦ. Ὁ Καρκαβίτσας, ἱστορικὸς μὰ καὶ προφήτης, «ἀδιαφορῶντας γιὰ τὴ διηγηματικὴ μορφὴ τοῦ πονήματός του, διερμηνεύει τοὺς πόθους τοῦ Ἔθνους καὶ ἀναστηλώνει τὴν πίστη στὴ Μεγάλη Ἰδέα. Πρώτη δημοσίευση στὰ 1897 στὸ «Μακεδον. ἡμερολόγιον». Ἡ βασικὴ ἰδέα στηριγμένη πάνω στὸ θρύλο τῆς Ἅγιας Τράπεζας τῆς Ἅγιας Σοφιᾶς».

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Ὁ Ἀνδρέας Καρκαβίτσας γεννήθηκε (1865 - 1922) στὰ Λεχαινὰ τῆς Ἠλείας καὶ πέθανε στὸ Μαρούσι. Σπούδασε Ἰατρικὴ καὶ κατετάγη στὸ στρατό, ὅπου ἔφθασε μέχρι τὸ βαθμὸ τοῦ ἀρχιάτρου. Τὴν γνωριμία του μὲ τὴ ζωὴ τῆς Ἑλλην. ἐπαρχίας ἐξασφάλισε μὲ τὶς συχνὲς μεταθέσεις του σὰν στρατ. ἰατρός. Ἐνωρὶς ἄρχισε νὰ δημοσιεύη ἐργασίες του φιλολογικὲς σὲ ἐφημερίδες καὶ περιοδικά. Ἔργα του: «Διηγήματα» 1892, «Λυγερὴ» 1896, «Λόγια τῆς πλώρης» 1899, «Παλιὲς ἀγάπες», «Ζητιᾶνος», «Ἀρχαιολόγος». (Βλέπε περισσότερα εἰς Π. Νικοδήμου, Νεοέλληνες Λογοτέχνες).

34. Ὁ Δῆμος καὶ τὸ καριοφίλι του

Ποίημα: Ἀριστ. Βαλαωρίτου

(Σελὶς 83 Ἀναγνωστικὸν ΟΕΔΒ)

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Στὸν ἑλληνικὸ λαὸ εἶναι βαθειὰ ριζωμένη ἡ πίστι ὅτι τὰ ὅπλα τῶν ξεχωριστῶν καὶ τῶν μεγάλων ἔχουν γίνει ἕνα μαζί τους, εἶναι ψυχὴ τῆς ψυχῆς τους καὶ σάρκα ἀπὸ τὴ σάρκα τους. Χαρακτηριστικοὶ εἶναι οἱ στίχοι ποὺ τὸ κλεφτόπουλο λέει λόγια ἀγάπης καὶ λατρείας στ' ἅρματά του· «καὶ τοῦ ντουφεκιοῦ του λέει, γειά σου, Κῖτσο μου λεβέντη! Ντουφέκι μου περήφανο, σπαθὶ μαλαματένιο, μιὰ χαρὰ 'σουν τὸ καημένο. Πόσες φορὲς μὲ γλύτωσες ἀπ' τῶν ἐχθρῶν τὰ χέρια!». Ἀλλ' αὐτὴ ἡ πεποίθησι ἦταν πανάρχαια· θυμόμαστε π.χ. γύρω ἀπὸ τοὺς σκοτωμένους ὁμηρικοὺς ἥρωες τὶ μακελειὸ ἐγίνετο γιὰ νὰ μὴ πέσουν τὰ ὅπλα τους στὰ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

χέρια τῶν ἐχθρῶν. Μιὰ τέτοια συγκλονιστική, ἀλλόκοτη θὰ ἐλέγαμε, σχέσι ἀνθρώπου ἀγωνιστοῦ μὲ τὸ ντουφέκι του θὰ δοῦμε τώρα.

ΝΟΗΜΑ: Ὁ γερο - κλέφτης καταλαβαίνει τὸ τέλος του κι ἐπιθυμεῖ νὰ τοῦ στρώσουν χλωρὸ μνῆμα οἱ σύντροφοί του, γιὰ νὰ θλαστήση ἀπ' ἐκεῖ δέντρο ποὺ θὰ ἐξακολουθῆ νὰ τοὺς εὐεργετῆ. Θέλει νὰ τοὺς δώση τὴν εὐχή του, ἀλλὰ δὲν τοῦ ταιριάζουν κλάματα. Ἐπίσης παραγγέλνει στὸ νιότερο παλληκάρι του μὲ τὸ καριοφίλι (τὸ δικό του) νὰ ρίξη γιὰ νὰ μάθη ὅλο τὸ φυσικό του περιβάλλον τοῦτο τὸ θάνατο. Μακάρι ὅμως τ' ἀγέρι νὰ μὴ τὸ διαλαλήση στὸν Ὄλυμπο καὶ στὸν Πίνδο (ἐκεῖ ποὺ προφανῶς ἄλλοτε λημέριαζε), ποὺ θὰ συνταραχθοῦν καὶ θὰ μαραθοῦν ἀπὸ τὸ πένθος. Τὸ παλληκάρι ἐκτελεῖ τὶς ἐντολές: διαλαλεῖ τὸ μαντάτο μὲ τρεῖς κραυγὲς καὶ τρεῖς τουφεκιές. Καὶ τότε γίνεται τοῦτο τὸ «σημαδιακό»· Τὸ καριοφίλι μουγκρίζει σὰ λαθωμένο θεριὸ (γιὰ τοῦτο τὸ χαμό), τσακίζεται, πετάει, γκρεμίζεται καὶ χάνεται, μὰ ἡ βοή του ἀνταμώνεται μὲ τὴν ψυχὴ τοῦ καπετάνιου στὰ σύννεφα, ποὺ ἔφυγε εὐτυχισμένος.

ΕΝΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΑΥΤΩΝ:

α) «Ἐγέρασα... τὴν εὐχή μου». Ὁ καπετάνιος νοιώθοντας ὅτι ἦρθαν τὰ στερνά του δίνει στὰ παλληκάρια του ψύχραιμος κουράγιο καὶ ὁρμηνειες γιὰ τὸ μνῆμα του.

β) «Κι ἕνα ἀπὸ σᾶς... βοή του». Στερνή του ἐπιθυμία ὁ νιότερος νὰ ρίξη ἀποχαιρετιστήριες τουφεκιὲς μὲ τὸ δικό του καριοφίλι.

γ) «Ἔτρεξε τὸ κλεφτόπουλο... πᾶνε». Ἔγινε ἡ θέλησί του καὶ τὸ ὅπλο του συντριμμένο... ἐπέταξε μὲ τὴν ψυχὴ τοῦ πεθαμένου.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ Α' ΕΝΟΤΗΤΟΣ:

Γλωσσικὴ ἑρμηνεία: Μωρὲς (μωρέ, βρέ): προσφώνησι λεβέντικη, ποὺ δὲν ἔχει καμμιὰ σχέσι (νοηματικὴ βέβαια) μὲ τὸ μωρός = ἀνόητος. Ἐστρέφεψ' (ε): Τοῦ ρ. στρεφεύω — προφανῶς εἶναι τὸ ἀναγραμματισμένο στερφεύω = εἶμαι στέρφος, στεῖρος, ξερός. Ἀλλὰ σωστότερη εἶναι ἡ γραφή: ἐστέρεψε (τοῦ ρ. στερεύω). λαθωματιά: < λαθώνω = πληγώνω.

Πραγματικῶν ἑρμηνεία: Κλέφτης: εἶναι τόσο πασίγνωστο τὸ ἀντισταστιακὸ αὐτὸ σῶμα τῶν Ἑλλήνων στὴν Τουρκοκρατία, μὲ τὸ ἀδούλωτο φρόνημα καὶ τὰ ἱπποτικὰ ἤθη. Εἶναι αὐτοὶ ποὺ ἀπετέλεσαν τὸν ἐκλεκτὸ πυρήνα τῶν ἀγωνιστῶν τοῦ '21. (Βλέπε περισσότερα σὲ κάθε ἱστορία). Ὁ γερο - Δῆμος: Ἀλήθεια ποιός εἶναι αὐτὸς ὁ γερο - Δῆμος;

Κατ' ἄλλους δὲν εἶναι ἕνας, συγκεκριμένος, ἀλλ' ἀντιπροσωπευτικὸς τύπος πολλῶν καπεταναίων. Ἄλλοι ὅμως ὑποστηρίζουν ὅτι εἶναι ὁ Δῆμος Τσέλιος ἀπὸ τὸν Ἀστακὸ τῆς Ἀκαρνανίας· πορτραῖτο του ὑπάρχει καὶ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δείχνεται στὴν πινακοθήκη ἡρώων τοῦ δημαρχείου - μουσείου στὸ Μεσολόγγι. μῆλα = τὰ κυπαρισσόμηλα, ποὺ μὲ τὸ ἀφέψημά τους ἔπλεναν τὶς πληγές.

Καλολογικὰ στοιχεῖα : Στὸ ποίημα αὐτὸ τοῦ Βαλαωρ. —ὅπως ἄλλωστε καὶ σ' ὅλα τὰ ἔμμετρα δημιουργήματά του— ὑπάρχει ὀργιαστικὴ φαντασία, ὑψηλὲς καὶ συναρπαστικὲς ὀπτικοακουστικὲς εἰκόνες, ρομαντικὸ ξεχείλισμα, ὑπερβολὲς καὶ ὑπερφυσικὸ στοιχεῖο. Ἔτσι παρατηροῦμε ἀπανωτὰ σχήματα: Συχνὰ ἀσύνδετα, ἐπαναλήψεις καὶ ἀναδιπλώσεις: «Θέλω νὰ πάω νὰ κοιμηθῶ», «σταθεῖτε... σταθεῖτε». Μεταφορὲς ἐξαίρετες: «Ἐστέρεψ' ἡ καρδιά μου», «βρύση τὸ αἷμα τό 'χυσα» (ἐδῶ εἶναι μᾶλλον ὑπερβολή), «ἔφαγ' ἡ φλόγα τ' ἄρματα». Ἄφθονα τὰ συνώνυμα καὶ τὰ ὅμοια: «χλωρὸ - δροσερό, τριγύρω - σιμά μου».

ΝΟΗΜΑΤΑ: α) Ἐκεῖνος ποὺ ἔχει ἀγωνισθῆ τὸν ἀγώνα τὸν καλό, ἀντιμετωπίζει γαλήνια τὸ θάνατο, γιατὶ ἔχει πιὰ συμφιλιωθῆ μαζί του. β) Ἐξ ἄλλου ἔχει τὴ βεβαιότητα ὅτι ἡ ἱστορία του δὲ θὰ παύση μὲ τὸ θάνατό του, ἀλλὰ θὰ ἐξακολουθῆ νὰ παραδειγματίζη καὶ νὰ ἐμπνέη καὶ πέρα ἀπὸ τὸν τάφο.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ Β' ΕΝΟΤΗΤΟΣ:

Γλωσσικὴ ἑρμηνεία : Σκούζω = φωνάζω δυνατά, ὀδύρομαι < ἀρχ. σκύζομαι. Βαργομήσουν τοῦ ρ. βαργομῶ < βαρυγγωμῶ < βαρυγνωμῶ = στενοχωροῦμαι, ἀγανακτῶ.

Πραγματικῶν ἑρμηνεία : Καριοφίλι, τὸ = χιλιοτραγουδημένο ὅπλο τοῦ '21, μακρὺ ἐμπροσθογεμές.

Ἡ πιθανώτερη ὀνομασία του ἀπὸ τὸ ἰταλικὸ ἐργοστάσιο κατασκευῆς «**Kario Filii** = Κάρολος - υἱοί. Ἀλλὰ κατὰ σύμπτωσι ὁ ἴδιος ὁ Βαλαωρίτης ὑποστηρίζει ἄλλοῦ τὴ γραφὴ καρυοφύλλι, τὸ μικρὸ φυτό, ποὺ ἐξ ἄλλου ἦταν συνήθως σχεδιασμένο πάνω στὸ ὅπλο αὐτό. Στοιχειά: (βλέπε καὶ ποίημα «Δικέφαλος»). Ἐδῶ ὅμως προφανῶς πρόκειται γιὰ τὰ θεμελιακὰ στοιχεῖα τῆς φύσεως, τὸν ἀέρα, τὸ νερό, τὸ χῶμα.

Καλολογικὰ στοιχεῖα : Τί αἰσθητικὴ ἀπόλαυσι καὶ συναρπαστικότητα δίνει ὁ ὄμορφος συνδυασμὸς ἀσυνδέτου καὶ πολυσυνδέτου! «Θ' ἀναστενάξ' ... οἱ λόγγοι». Καὶ πάλι ἀναδίπλωσι· «τρέχα... τρέχα». Πολλὲς οἱ προσωποποιήσεις καὶ ἐμψυχώσεις, σχεδὸν σὲ κάθε στίχο· «Τὸ ἀγεράκι θὰ ξεψυχήση... φτερά του». Ἀπανωτὰ τὰ συνώνυμα καὶ ὅμοια: «ἀναστενάξη - βογκήξη, βαργομήσουν - θολώσουν, ξεψυχήση - σβηστῆ». Ἀλλὰ κι οἱ πα-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ρηχήσεις συμφώνων ἀναδίνουν μιὰ ταιριαστή, ἄγρια καὶ πονεμένη μουσική. Π.χ. στὸ στίχο· «Θ' ἀναστενάξ'... βράχος». Τὰ σκληρὰ συμπλέγματα γκ, ξ δίνουν τόσο σπαραχτικὸ τόνο! Ἀλλὰ καὶ τί ἀνθρωπιὰ ὑπάρχει στὸν εὐφημισμὸ τοῦ «κοιμηθῶ - πεθαίνω, ὕπνος - θάνατος»!.

ΝΟΗΜΑΤΑ: Εἶναι βαθειὰ ριζωμένη ἡ πίστι στὸ λαὸ ὅτι καὶ τὸ φυσικὸ περιβάλλον δὲ μένει ἀμέτοχο στὸ θρῆνο γιὰ τὸ θάνατο τῶν ἐκλεκτῶν.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ Γ' ΕΝΟΤΗΤΟΣ:

Γλωσσικὴ ἑρμηνεία: Ἄξο < ἄξιο. μουγκρίζει (καὶ μουγγρίζει) : Βυζαντ. λέξι.

Καλολογικὰ στοιχεῖα: Ἐδῶ σχεδὸν οἱ περισσότεροι στίχοι εἶναι ἕνα συναρπαστικὸ ἀσύνδετο, μὲ κατακλεῖδα ἐκεῖνο τὸ «ἀδερφικὰ ἀγκαλιάζονται, χάνονται, σβηῶνται, πᾶνε», (ποὺ εἶναι μαζὶ καὶ κλιμακωτὸ σχῆμα). Οἱ παρομοιώσεις: «σὰ ζαρκάδι, σὰ θεριό». Οἱ προσωποποιήσεις· «τὸ καριοφίλι μουγγρίζει, ἔχει σωθικά, σέρνεται λαβωμένο». Καὶ μιὰ συνεκδοχή· «ρίξε τὸ τουφέκι», ἀντί: ρίξε τουφεκιά. Καὶ στὸ τέλος ἔχομε τὴν ἀποθέωσι τοῦ ὑπερφυσικοῦ, τὸ συναπάντημα τῆς βοῆς μὲ τὴν ψυχὴ τοῦ πεθαμένου...

ΝΟΗΜΑΤΑ: Ὅταν πραγματοποιοῦνται ἐπιθυμίες μελλοθανάτων, ὁπωσδήποτε αὐτὸ εἶναι μιὰ ἀνακούφισι καὶ μιὰ δικαίωσι γι' αὐτοὺς ποὺ μένουν καὶ γιὰ κείνους ποὺ φεύγουν· εἶναι καὶ τοῦτο, ἂς εἰποῦμε, μιὰ κάποια εὐθανασία.

Κεντρικὴ ἰδέα : Τόσο ἀκατάλυτος ἦταν ὁ δεσμὸς τοῦ ἀγωνιστοῦ τοῦ '21 μὲ τ' ἄρματά του, ποὺ δὲν ἦταν δυνατὴ ἡ ὕπαρξι τοῦ ἑνὸς χωρὶς τὸ ἄλλο. Γενικώτερες σκέψεις πάνω στὸ Κ. νόημα. Γιὰ τὸν ἄνθρωπο, ἰδίως αὐτὸν ποὺ ζῆ μέσα στὴ φύσι, τὰ παλιά του ἀγαπημένα πράγματα, ποὺ τἄζησε σὲ χαρὲς καὶ σὲ λῦπες καὶ τὸν ἐπροστάτευσαν, ἔχουν ψυχὴ καὶ διάρκεια, εἶναι ἔρωτες δυνατοί, εἶναι γκαρδιακοὶ φίλοι, σωστὰ σταυραδέρφια, ἔτσι ποὺ ὁ ἀφανισμὸς τοῦ ἑνὸς νὰ φέρνη καὶ τὸ χαμὸ τοῦ ἄλλου.

ΓΛΩΣΣΑ: Δημοτική τόσο πλούσια σὲ φραστικὲς ἀποχρώσεις, μεστή, ἠχηρή, πολυαντίλαλη. Ἐδῶ μέσα ὅλα τὰ μέρη τοῦ λόγου «λειτουργοῦν» τόσο ἁρμονικά, γιατὶ εἶναι καλοβαλμένα καὶ ζυγισμένα. Τὰ οὐσιαστικὰ λιγοστά, τὰ ἐπίθετα λίγα, πολὺ λίγα. Τὰ ρ. δίνουν καὶ παίρνουν ἐδῶ μέσα· πρέπει νὰ δηλωθῆ κίνησι καὶ δρᾶσι.

ΜΕΤΡΟ: Στίχοι ἰαμβικοὶ 15σύλλαβοι παροξύτονοι ἀνομοιοκατάληκτοι. Εἶναι σφιχτοδεμένοι καὶ λυγεροί, μὲ πολὺ λίγες χασμωδίες καὶ συνιζήσεις.

ΥΦΟΣ: Ὁρμητικό γοργό, συναρπαστικό· δὲ λείπει ὅμως ἕνας ρητορισμὸς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

καὶ στόμφος. Ἀλλ' εὐτυχῶς ἡ ἐπιγραμματικότητα καὶ ὁ γνήσια δραματικὸς του τόνος δὲν τὸ ἀφήνουν νὰ γίνῃ κραυγαλέο καὶ ἀφύσικο.

Ψυχολογικὴ ἑρμηνεία : Ἀφοῦ συμπάσχουν καὶ τὰ ἄψυχα μπροστὰ σὲ τοῦτο τὸν μεγάλο, εἶναι φυσικὸ νὰ νοιώθωμε καὶ μεῖς δέος καὶ πόνο, ἀλλὰ τέτοιον ὅπως στὸ θάνατο τῶν γενναίων, καθὼς ἀποκαλυπτόμεθα, σὰν πέφτουν κανονιὲς μπροστὰ σὲ ἔνδοξο τύμβο. Περισσότερο καμαρώνομε παρὰ λυπούμασθε. Ὁ γερο - δράκος αὐτός, ὁ κατάστικτος ἀπὸ τὶς λαβωματιές, εἶναι σὰ νὰ πορεύεται σὲ γιορτάσι καὶ νὰ μᾶς παρηγορῇ· «Θαρσεῖτε, ἐγὼ νενίκηκα τὸν κόσμον». Μέσα μας βρίσκουν θέσι συναισθήματα ὑγείας, ψυχικῆς ρώμης καὶ ἀνατάσεως. Ὅλα ὄρθια κι ἀντρίκια, ὅπως ὁλόρθη καὶ στητὴ εἶναι ἡ ψυχὴ τοῦ γέρου, ὅπως τὸ κυπαρίσσι κι ὁ πλάτανος...

ΑΞΙΟΜΝΗΜΟΝΕΥΤΟΙ ΣΤΙΧΟΙ: Οἱ περισσότεροι στίχοι του ἔχουν καταντήσει παροιμιώδεις στὸ στόμα τοῦ λαοῦ· ἢ σωστότερα, ὁ ποιητὴς τοὺς ἐδανείσθη ἀπὸ τὴ λαϊκὴ φρασεολογία καὶ τοὺς διεμόρφωσε τέτοιους.

α) «Ἐγέρασα, μωρὲς παιδιά»: Νὰ σπαραγμὸς «ἐκ βαθέων», ποὺ δὲν πρόκειται νὰ ἐκλείψῃ ποτέ!

β) «Βρύσι τὸ αἷμα τό 'χυσα, σταλαματιὰ δὲ μένει». Γι' ἀνθρώπους ποὺ εἶναι διάτρητοι ἀπὸ τὰ τραύματα τοῦ πολέμου, καὶ αὐτὰ εἶναι τὰ παράσημά τους!..

γ) «Ποιός ξέρει ἀπὸ τὸ μνῆμα μου τί δέντρο θὰ φυτρώσῃ». Ἀλήθεια, ἡ πιὸ σπαραξικάρδια ἐπιθυμία καὶ συνάμα συμπαθητική... ματαιοδοξία, ἂν μποροῦμε νὰ εἰποῦμε.

δ) «Ἔφαγ' ἡ φλόγα τ' ἅρματα, οἱ χρόνοι τὴν ἀντρειά μου». περιττεύει τὸ σχόλιο.

ε) «Τ' ἀντρειωμένου ὁ θάνατος δίνει ζωὴ στὴ νιότη». Ἔ μὰ αὐτὸ ἐδῶ εἶναι «ὁ τόνος τοῦ ὅλου». Ἔμβλημα τῶν νεωτέρων, ποὺ θέλουν νὰ παραδειγματίζωνται ἀπὸ ἡρωϊκὰ καὶ ἰδανικὰ πρότυπα.

στ) «Ὁ γερο - Δῆμος πέθανε, ὁ γερο - Δῆμος πάει». Τούτη ἡ ἔξοχη ἐπωδὸς (τὸ ρεφραίν), ποὺ μᾶς κάνει νὰ τὴ συμπληρώνωμε μὲ τὸν παλαμικὸ στίχο· «σηκῶστε τὸν πόνο σας ψηλὰ σὰν τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τὸν ἅγιο κρίνο, σηκῶστε τὸν πόνο σας ψηλὰ κι ὁ Διγενὴς δὲ θέλει θρῆνο...».

ΕΙΔΟΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΗΜΑΤΟΣ: Εἶναι ἕνα ἐπικολυρικὸ τραγούδι, ποὺ ἔχει ὅμως καὶ μερίδιο ἀπὸ τὴ δοξαστικὴ ὠδή, τὸ ἐλεγεῖο καὶ τὸ μοιρολόϊ. Ἡ τεχνοτροπία καὶ ἡ διάθεσί του εἶναι ρομαντική.

ΣΧΟΛΗ - ΠΕΡΙΟΔΟΣ: Ὁ Βαλαωρίτης (Βλ. καὶ βιογραφικὰ) δὲν ἀνήκει σὲ μιὰ συγκεκριμένη σχολή. Εἶναι ἡ Δ' περίοδος (1821 - 1880),

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

στὴν ὁποία περιλαμβάνονται: ἡ ἑπτανησιακή, ἡ Α' Ἀθηναϊκὴ σχολή, τὰ ἀπομνημονεύματα τοῦ '21, ὁ Βαλαωρίτης, ὁ Κάλβος.

ΓΕΝΙΚΗ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΙ: Τὸ ποίημα ἀνήκει σ' αὐτὰ ποὺ ὀνομάζομε «δημοτικοφανῆ», (ἄλλωστε τὰ περισσότερα τοῦ Βαλαωρίτη, εἶναι τέτοια). Γιατὶ καὶ στὴ μορφὴ (στιχουργία, γλῶσσα, ὕφος, δομή του) καὶ στὸ περιεχόμενο (ὑπάρχει ὁ ἀέρας καὶ τὸ φόντο τοῦ κλέφτικου, ἡ πυκνότητα καὶ ἡ δραματικότητά του) εἶναι σχεδὸν ἴδιο μὲ δημοτικό. Μάλιστα ἀναγνωρίζει κανεὶς πὼς τὸ πρότυπό του εἶναι τὸ περίφημο κλέφτικο «τὸ κιβούρι τοῦ κλέφτη», ὅπου ὁ ἑτοιμοθάνατος παραγγέλνει νὰ τοῦ κάνουν τὸ μνῆμα πλατύ, γιὰ νὰ στέκεται ὀρθὸς νὰ πολεμᾶ καὶ δίπλα νὰ γεμίζη καὶ στὴ δεξιά του τὴ μεριὰ ν' ἀφήσουν παρεθύρι, γιὰ νἄρχωνται τὰ κλεφτόπουλα, οἱ ὄμορφες νὰ τὸν καλημερᾶνε, καὶ τοῦ λόγγου τὰ πουλιά... Ἐπίσης διακρίνομε ἐδῶ, χωρὶς ἀμφιβολίες, τὴν ἐπίδρασι μιᾶς ἐκδοχῆς τοῦ θανάτου τοῦ Διγενῆ, ποὺ αὐτὸς καρτεράει τὸ χάρο κι ἔχει καλέσει τοὺς φίλους του· «φίλοι, καλῶς ὡρίσατε, φίλοι κι ἀγαπημένοι, συχάσετε, καθίσετε κι ἐγὼ σᾶς ἀφηγιέμαι».

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Ἐγεννήθη τὸ 1824 στὴ Λευκάδα, ὅπου κι ἀπέθανε τὸ 1879. Ἡ καταγωγή του ἀπὸ ἀρματολίτικη γενιὰ τῆς Βαλαώρας τῆς Εὐρυτανίας. Ἐσπούδασε στὴ Λευκάδα, στὴν Ἰόνιο Ἀκαδημία τῆς Κερκύρας φιλολογία, νομικὰ στὴ Γενεύη, Πίζα, Παρίσι. Τὸ 1852 εὐτύχησε νὰ νυμφευθῆ στὴ Βενετία τὴν Ἐλοΐσια Τυπάλδου, ἀρχοντοπούλα μὲ ἔξοχα χαρίσματα, ποὺ τοῦ ἐχάρισε ἁρμονικώτατο βίο. Ἦταν ὅμως ἕνας χαροκαμένος πατέρας· μὲ πονεμένους στίχους ἐθρήνησε τὴ Μαρία του, τὴ Ναθανούλα του, τὸν Αἰμίλιό του. Ὁ Βαλαωρ. εἶχε σπάνια ἀντρίκια ὀμορφιὰ καὶ φλογερή, ἡφαιστειακὴ θὰ ἐλέγαμε, ἰδιοσυγκρασία. Δὲν ἦταν μόνον ἄνθρωπος τοῦ στοχασμοῦ, ἀλλὰ πρὸ πάντων τῆς δράσεως. Ἐπεζοπόρησε στὴ Σκωτία, Γαλλία, περιοχὴ τοῦ Ρήνου. Ἀκόμα καὶ στὴν Οὐγγαρία ἔφθασε, ὅπου εἶχε ξεσπάσει ἕνα ἀπελευθερωτικὸ κίνημα. Θἄλεγε κανεὶς ὅτι εἶχε κάμει ἔμβλημά του τὸ «**vivere periculosamente** (ζῆν ἐπικινδύνως). Βουλευτὴς στὰ 1857 καὶ 1862 τῆς Ἰονίου Πολιτείας, ἀπὸ τὰ δυναμικώτερα στελέχη τοῦ Ριζοσπαστικοῦ Κόμματος (ἐναντίον τῶν Ἄγγλων κατακτητῶν, ἀπὸ τοὺς ὁποίους καὶ ἐξωρίσθη). Ἔτσι εὐτύχησε μὲ τὴν ἕνωσι τῆς Ἑπτανήσου μὲ τὴ μητέρα Ἑλλάδα (1864) νὰ ἔλθη πρῶτος βουλευτὴς στὴν ἑλληνικὴ βουλή. Σὰν ποιητὴς ἐτραγούδησε σὲ ἐπικολυρικοὺς στίχους τὰ κλέη καὶ τοὺς ἡρωισμοὺς τῶν κλεφταρματολῶν. Ἐπηρεάσθη ἀπὸ τὸ ρομαντισμὸ τῶν Γάλλων Οὐγκὼ καὶ Λαμαρτίνου, ἀλλὰ κυρίως ἀπὸ τὸ δ. τραγούδι. (Γι' αὐτὸ τὰ περισσότερα ποιήματά του εἶναι «δημοτικοφανῆ»). Γλωσσικὸ ὄργανό του μιὰ ρωμαλέα καὶ ἠχηρὴ δημοτική. Κύρια χαρακτηριστικὰ τῆς ποιήσεώς του ἡ πατριδολατρία του («κρύβω γιὰ σὲ πατρίδα μου στὰ σπλάχνα χαλασμό»), ἡ ἀχαλίνωτη φαντασία του, ἡ μεγαλοστομία του, ἡ πληθωρικότητά του, ἡ στιχουρ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

γική του εὐχέρεια. Ὁ ρομαντισμός του ὅμως δὲν εἶναι ἀπαισιόδοξος καὶ «κλαψιάρης». Ὕστερα ἀπὸ τόση ἔντονη ζωὴ καὶ τέτοιες συγκινήσεις ἔσπασε ἡ φλογερὴ καρδιά του πάνω στὴν ὡριμότητά του.

Τὸ ἔργο του: α) Ποιήματα: «Στιχουργήματα», «Μνημόσυνα», «Κυρὰ Φροσύνη», «Θανάσης Διάκος», «Ἀστραπόγιαννος», «ὁ Φωτεινὸς» (τὸ καλύτερό του, ἐμπνευσμένο ἀπὸ τὴ Φραγκοκρατία, μολονότι εἶναι μισοτελειωμένο). Τὰ περισσότερα τὰ συνέθεσε στὸ ἐρημητήριό του, στὸν πατρογονικό του πύργο στὸ ἀπέναντι νησάκι Μαδουρή.

β) Ἐπίσης ὑπάρχουν πολλὲς ἐπιστολές του, ἐνδεικτικὲς τοῦ ὑπερόχου ἤθους του, καὶ «οἱ πρόλογοι» στὰ ἔργα του, σωστὸ κήρυγμα ὑγιοῦς πατριδολατρίας καὶ ἐγκώμιο τῆς δημοτικῆς γλώσσης. Ὁ Βαλαωρίτης εἶναι ὁ σύνδεσμος ἀνάμεσα στὴν ἑπτανησιακὴ σχολὴ καὶ τὸ ρομαντισμὸ τῆς Α΄ Ἀθηναϊκῆς σχολῆς. Ἀλλὰ δὲν ἐστάθη σ' αὐτοὺς τοὺς δυὸ χώρους, ποιητική του ἀτμόσφαιρα εἶναι ἡ Ρούμελη καὶ ἡ Ἀκαρνανία τῆς φουσταν-έλλας!.. Ὁ Κ. Παλαμᾶς ἔγραψε· «οἱ λυρικὲς ὧρες τοῦ Β. δὲν εἶναι οἱ καλύτερες. Εἶναι ποιητὴς ὄχι τοῦ «ἐγώ», ἀλλὰ τοῦ «ἐμεῖς». Εἶναι «ἐθνικός». Καὶ ὁ γραμματολόγος μας Κ. Δημαρᾶς· «ὁ σταθερὸς προσανατολισμὸς τοῦ ποιητοῦ μας στὰ πατριωτικὰ θέματα τὸν ἀπέτρεψε ἀπὸ τὸν κούφιο πενθισμὸ τῶν συγχρόνων Ἀθηναίων. Μιὰ θέλησι ὑγείας καὶ δύναμης κι ἕνας τόνος ἡρωικὸς διατρέχει τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς δημιουργίας του». Κι ὁ Ν. Σημηριώτης ἐγκωμιάζει κάπου ἔτσι τὸν ἐθνικό μας βάρδο καὶ ραψωδό· «Ὅμως σοῦ χάρισε ἡ παναρχαία ἡ Μοῖρα ἀντὶς γιὰ καριοφίλι σου τὴ λύρα, νὰ ὑμνήσεις τοὺς ἀϊτοὺς τοῦ εἰκοσιένα».

35. Ἡ Ἁγία Σοφία

Ἀλεξ. Μωραϊτίδη

(Ἀναγνωστικὸν Ο.Ε.Δ.Β. σελ. 85)

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: 1) Σημαίνει ὁ θιός, σημαίνει ἡ γής, σημαίνουν τὰ ἐπουράνια, σημαίνει κ' ἡ ἅγια Σοφιά, τὸ μέγα μοναστήρι...». Δημοτικό.

2. «Θέαμα... τοῖς μὲν ὁρῶσιν ὑπερφυές, τοῖς δὲ ἀκούουσι παντελῶς ἄπιστον ...φωτὶ καὶ ἡλίου μαρμαρυγαῖς ὑπερφυῶς πλήθει. Φαίης ἂν οὐκ ἔξωθεν καταλάμπεσθαι ἡλίῳ τὸν χῶρον ἀλλὰ τὴν αἴγλην ἐν αὐτῷ φύεσθαι. Τοσαύτη τις φωτὸς περιουσία ἐς τοῦτο δὴ τὸ ἱερὸν περικέχυται» (Προκόπιος Κτίσμ. Ι, 1, 27).

3. Ὅταν ὁ βασιλιᾶς στὴν πόλη ἀποφάσισε νὰ χτίση τὴν Ἁγ. Σοφιά,

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κανείς τεχνίτης δὲν μπόρεσε νὰ τοῦ παρουσιάση σχέδιο, ποὺ νὰ τοῦ ἀρέση. Μιὰ φορὰ ποὺ ὁ βασιλιᾶς βρισκόταν στὴ λειτουργία καὶ ἔπαιρνε τὸ ἀντίδωρο ἀπ' τὸ χέρι τοῦ Πατριάρχη, ἔπεσε τὸ ἀντίδωρο χάμω. Τὸ πῆρε μιὰ μέλισσα καὶ χάθηκε. Ὁ βασιλιᾶς ἔδωσε διαταγὴ νὰ τρυγήσουν τὶς κυψέλες οἱ μελισσοκόμοι. Μέσα σὲ μιὰ κυψέλη τοῦ πρωτομάστορα ἀντὶ γιὰ κερήθρα βρέθηκε μιὰ πανώρια ἐκκλησιά!.. Στὴν ἅγια τράπεζά της ἦταν ἀκουμπισμένο τὸ ἀντίδωρο. Ὁ πρωτομάστορας παρουσίασε τὴν ἐκκλησιὰ στὸν βασιλέα καὶ ἴδια μ' αὐτὴν ἔκαμαν τὴν Ἁγ. Σοφιά! (Παράδοσι, διασκευή).

ΝΟΗΜΑ: Ὁ Μωραϊτίδης περιγράφει τὴν Ἁγία Σοφία, ὅπως τὴν εἶδε. Ἡ περιγραφή του εἶναι διεξοδικὴ μὲ ζωηρότητα καὶ χρωματισμό. Τὴν εἶδε! Μᾶς λέγει, βαρειὰ καὶ σιωπηλὴ τὴν εἶδε νὰ κατέχη τὴν πλαγιὰ τοῦ πρώτου λόφου τῆς Κων)πόλεως. Ἀφοῦ μᾶς περιγράφη μὲ σχολαστικότητα φωτογραφικὴ τὸν ἐξωτερικὸ περίβολο, ἀφοῦ συγκινημένος ἀπ' τὸ παρελθὸν τῆς Ἁγ. Σοφίας θρηνήση γιὰ τὸ κατάντημα τοῦ «νανουρίσματος τῆς δουλείας», εἰσέρχεται στὸν α' νάρθηκα. Περιγράφει τὶς θύρες, τοὺς νάρθηκες, τοὺς τοίχους καὶ εἰσέρχεται στὸν «κυρίως ναό», ὅπου ἀφήνει τὴν ψυχή του νὰ μᾶς συγκινήση. Μᾶς συγκινεῖ μὲ τὰ συναισθήματα, ποὺ τὸν πλημμυρίζουν, καθὼς ἀτενίζει τὸ αἰώνιο μεγαλεῖο τοῦ θαύματος τῆς ἀρχιτεκτονικῆς καὶ τῆς γλυπτικῆς, ποὺ ἀτενίζει, ὡς καὶ μὲ τὶς προσωπικές του σκέψεις, ποὺ κάνει, γύρω ἀπ' αὐτὸ τὸ αἰώνιο χάρμα τῆς Χριστιανοσύνης. Χαίρεται τὸ πλούσιο φῶς ποὺ πλημμυρίζει τὸν ναό. Καὶ θρηνεῖ, ποὺ βλέπει τούρκικα συμπληρώματα μέσα στὸ ἀγλάισμα τῶν αἰώνων. Ἡ καρδιά του κινδυνεύει νὰ σπάση... Δὲν ἀντέχει νὰ βλέπη βαρβαρικὰ καμώματα μέσα στὴ θεία ἔκστασι. Καὶ βγαίνει... Κάθεται ἔξω στὸν δροσερὸ περίβολο καί, ἀφαιρούμενος γιὰ ὥρα πολλή, ἀναπολεῖ «τὴν πορφυρογέννητον τοῦ σεμνοῦ οἰκοδομήματος ἱστορίαν...».

ΕΝΟΤΗΤΕΣ - ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥΤΩΝ: Οἱ ἑνότητες εἶναι σαφῶς χωρισμένες στὸ βιβλίο: Α' «Εἶδον τὸν ἅγιον... αὐτοκρατορίας»· «περιγραφὴ τοῦ ἐξωτερικοῦ χώρου καὶ κτηρίου». Β' «Εἰσερχόμενος διὰ τριῶν ...Ἐξέρχεσαι»· «περιγραφὴ τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ κτηρίου». Γ' «Μ' ἀρέσει ἔξω... ἱστορία»· «Ἀναπολώντας τὰ παλιά». Ἡ α' ἑνότης μπορεῖ νὰ θεωρηθῆ σὰν πρόλογος, ἡ β' σὰν τὸ θέμα καὶ ἡ γ' σὰν ἕνας θλιβερὸς ἐπίλογος.

Σ η μ ε ί ω σ ι: Ἐπειδὴ ὁ Μωραϊτίδης δὲν ἔχει λογοτεχνικὴ σκοπιμότητα μὲ τοῦτο τὸ δημιούργημά του, θὰ κάνωμε συνολικὴ θεώρησι τοῦ ὅλου ἔργου.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ:

Γλωσσικὴ ἑρμηνεία: κιγκλιδόφρακτος, ος, ον = ὁ περιφραγμένος μὲ κιγκλίδωμα, περίφραγμα ἀπὸ ξύλινες ἢ σιδηρένιες ράβδους. Κερδαλεό-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

φρων = ὁ δολιόβουλος, ὁ σκεπτόμενος ἐπικερδῶς, πανοῦργος. Μουσείωσις, ἡ (μουσιόω, μουσίωσις, μουσίωμα) = ψηφοθέτησι, ζωγράφησι μὲ ψηφίδες, «μωσαϊκό», ψηφιδωτό. Μετάρσιος -α -ον (μεταρσιόω -ῶ) = ὑψωμένος, μετεωριζόμενος. Χιβάς, ἡ = χηβὰς (χηβάδα ἢ ἀχηβάδα) = κόγχη τοίχου, κοίλωμα καμαρωτὸν ἐντὸς τοῦ τοίχου (ὅπως ἡ κόγχη τοῦ βήματος) (ἄ - χηβάδα < χημάδα < χήμη (= χαραμάδα, χηβάδα). Χορεία, ἡ = ὁμάδα προσώπων ποὺ ἀποτελοῦν σύνολο. Φάσμα, τὸ = ὅραμα. Δεσποτικόν, τὸ = ὁ θρόνος τοῦ ἐπισκόπου στὴν ἐκκλησία. Ἄμβων, ὁ = τὸ βῆμα τῶν ἐκκλησιῶν. Ἐνωτίζομαι = ἀκούω μὲ προσοχήν. Τεμλέον (τέμπλον), τὸ (**templum**) = εἰκονοστάσι. Φρικίασις, ἡ = ρῖγος, ἀνατριχίλα, παιχνίδισμα. ἀνάπαλσις, ἡ = κούνημα, σπαρτάρισμα. Ὀρθομαρμάρωσις, ἡ = ἐπένδυσι τοῦ τοίχου μὲ πλάκες μαρμάρου. Μιναρές, ὁ (τουρ. **Minare**, ἀραβ. **Minara**) = ὑψηλὸς καὶ λεπτὸς κυλινδροειδὴς πύργος μὲ ἐξώστη τοῦ μωαμεθανικοῦ τεμένους. Ἀφαιροῦμαι = παθαίνω ἀφηρημάδα, δὲν προσέχω. Ἀναπολῶ = ἀναλογίζομαι, ἐνθυμοῦμαι.

Πραγματικῶν ἑρμηνεία: Ἁγία Σοφία = πρὶν χτίση ὁ Ἰουστινιανὸς τὸ ἀγλάϊσμα τῆς Χριστιανοσύνης, εἶχαν χτίσει ἄλλοι αὐτοκράτορες ναὸν τῆς τοῦ θεοῦ Σοφίας ἢ Ἁγίας Σοφίας. Ὁ Μ. Κων) νος ἔχτισε τὸν πρῶτον ναὸν τῆς Ἁγ. Σοφ. κοντὰ στὸ Παλάτι. Τὸ 404 ἐκάη ἀπὸ τὸν λαόν, γιὰ τὴν ἐξορία τοῦ Χρυσοστόμου, καὶ τὸ 415 ὁ Θεοδόσιος Β΄ τὴν ἐπανίδρυσε, γιὰ νὰ πυρποληθῆ καὶ πάλιν ἀπὸ τὸν ὄχλο στὴ στάσι τοῦ Νίκα (532). Ὁ Ἰουστινιανὸς ἀνέθεσε στὸν Ἀνθέμιον Τραλλιανὸν καὶ Ἰσίδωρον τὸν Μιλήσιον, ἀρχιτέκτονες, τὴν ἵδρυσιν νέου μεγαλοπρεπεστέρου ναοῦ. Ἡ Ἁγ. Σοφία εἶναι ὀρθογώνιο οἰκοδόμημα 93 μ. μῆκος, 70 μ. πλάτος. Ἡ ἵδρυσι ἔγινε σὲ 5 χρόνια, 10 μῆνες καὶ δούλεψαν 1000 ἐργάτες. Τὸν Δεκέμβριον τοῦ 537 ἔγιναν τὰ ἐγκαίνια. Βλ. περισσότερα: Κ. Ἀμάντου: Ἱστορία τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους, Ο.Ε.Δ.Β., 1963, τ. Α., σ. 196 καὶ Ἑ. Βουραζέλη: ἱστορία τῶν μέσων χρόνων Ο.Ε.Δ.Β., 1966, σελ. 76). Αἰθέριος μέγας θόλος: Πολλοὶ ἐπισκέπτες, ἐπιστήμονες καὶ εἰδικοὶ ἔχουν θαυμάσει τὸν περίφημο τροῦλλο τῆς Ἁγ. Σοφίας. Ὁ Τροῦλλος ὑψώνεται πάνω σὲ τετράγωνο, ποὺ σχηματίζουν 4 μεγάλοι κτιστοὶ στύλοι, οἱ πεσσοί, ποὺ συνδέονται μὲ τόξα μεγάλα. Ὁ τροῦλλος ἔχει διάμετρο 33 μ. κι ἕνα πλῆθος παραθύρων, ποὺ κάνουν τὸν τροῦλλο νὰ φαίνεται ὅτι εἶναι μετέωρος. Περισσότερα βλ. Γ. Σωτηρίου: Χριστιανικὴ καὶ Βυζαντινὴ ἀρχαιολογία, τ. Α., σ. 355, 348 - 358. Ἁγία Τράπεζα: εἶναι τὸ σπουδαιότερο μέρος τῆς λατρείας, ὅπου γίνεται ἡ «ἀναίμακτος θυσία». (Εἶναι ὁ θρόνος τοῦ θεοῦ (Ἀποκάλ. δ΄ 2 - 3, ἢ ἡ τράπεζα τοῦ Κυρίου, ὅπου συνεχῶς παραμένει θυσια-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ζόμενος γιὰ τὴ σωτηρία τοῦ κόσμου. Βλ. Γ. Σωτηρίου ἔ.ἀ. σ. 180 κ.ἑ. Χερουβείμ, τὸ = (ἄκλ. ξ. λ.) = ἄγγελος στὴν ὑπηρεσία τοῦ Θεοῦ. Κοράνιον, τὸ (τουρκ. **Koran**, ἀραβ. **Kuran** = ἀνάγνωσμα) = ἱερὸ βιβλίο τῶν Μωαμεθανῶν. Ἀπεξεσμένα αὐτῶν πρόσωπα = Οἱ Τοῦρκοι μὲ μισαλλοδοξία «ἀπέξεον» τὰ πρόσωπα τῶν Χριστ. τοιχογραφιῶν ἢ μὲ τὸ ξίφος «ἔβγαλαν» τὰ μάτια τῶν προσωπογραφιῶν ἢ «ἐπέχριον» μὲ σοβᾶ ἢ ἀσβέστη ὅλο τὸ ἐσωτερικὸν τῆς ἐκκλησίας. Τὸ ἐπίχρισμα τοῦτο ἐφηρμόσθη πολὺ στὴν Ἁγία Σοφία, ἀλλὰ οἱ Ἀρχαιολόγοι ἀργότερα τὸ ἀφήρεσαν καὶ ἀπεκάλυψαν σπουδαῖα ἔργα ζωγραφικῆς ἢ ψηφιδογραφίας.

Ψυχολογικὴ ἑρμηνεία : Ὁ Μωραϊτίδης αἰσθάνεται νὰ πλημμυρίζουν τὴν ψυχή του ἕνα πλῆθος ἀπὸ συναισθήματα ἐθνικά, θρησκευτικά, ἀλλὰ καὶ ἀντιπαθητικὰ γιὰ τὸν κατακτητὴ (φθόνος, μῖσος), ἠθικὰ (ἀγανάκτησις, αἰδώς, μελαγχολία) τοῦ λυγίζουν τὸ ψυχικὸ φρόνημα. Τὰ καλαισθητικὰ πάλι συναισθήματα τοῦ λογοτέχνη εἶναι πολὺ ἔκδηλα καὶ ἐμφανῆ σὲ κάθε γραμμὴ τοῦ κειμένου τόσο, ποὺ κάνει καὶ τὸν ἀναγνώστη νὰ αἰσθάνεται μιὰ ψυχικὴ εὐαρέστησι, εὐφορία, ἀνακούφισι, τέρψι, αἰσθητικὴ ἀπόλαυσι, χαρά. Ὁ Μωρ. συγκινημένος ἀπ᾽ τὸ κατάντημα τοῦ σκλαβωμένου ναοῦ φεύγει ἔξω γιὰ νὰ μπορέση νὰ ἀναπολήση τὸ ἀρχαῖο μεγαλεῖο. Μᾶς θυμίζει τὸν μεγάλο ἱστορικὸ Θουκυδίδη, ποὺ τὸ 403 π.Χ., μετὰ τὴν ἐπιστροφή του στὴν ἡττημένη Ἀθήνα (Πελοπον. πόλεμ.) ἀναγκάζεται, κυνηγημένος ἀπ᾽ τὴ βαρειὰ πίκρα, ποὺ τὸν κατέλαβε ἀπὸ τὸ κατάντημα τῆς Ἀθήνας, νὰ φύγη μακριὰ καὶ νὰ γράψη τὸ περίφημο «Ἐπιτάφιο τοῦ Περικλέους», τὸ αἰθέριο ἐκεῖνο δημιούργημα τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης.

Καλολογικὰ στοιχεῖα : Μεταφορές: βαρύς, γλυκύπικρον, φακός, συστέλλεται (ἡ ψυχή), βαρυτάτη (ἡμισέληνος), καρφώνεσαι, παναρμόνιον (σῶμα), παγώνει (τὸ βλέμμα), συθλίβεται (ἡ καρδιά), δροσίζων (τὴν ψυχήν), σοβαροὺς (μιναρέδες), πορφυρογέννητον (ἱστορίαν). Παρομοιώσεις: ὡς νεκρικὸν μνῆμα, ὡς δαντελλόπλεκτα, ὡς φαντάσματα, ὡς ἐν οὐρανῷ, ὡς ἀπὸ ρεῦμα ἀέρος, ὡς νεκρικὰς κυπαρίσσους. Ἀσύνδετα: βαρύς, σιωπηλός... περιηγητῶν. Ὁποῖον θάμβος... ἔκστασις! Ὁ νοῦς ἰλιγγιᾶ... συστέλλεται. Καρφώνεται... φοβεῖται. Ἀκούεις βόμβον... θριάμβων. Ἡ θέσις τῶν χορῶν... ἄμβωνος. Μετωνυμία: Πορφυρογέννητον ἱστορίαν τοῦ οἰκοδομήματος (ἀντὶ) ἱστορίαν τοῦ πορφυρογεννήτου οἰκοδομήματος. Ἐπίθετα: βαρύς, σιωπηλός, κιγκλιδοφράκτου, ποικιλομόρφων, κερδαλεόφρων, λειοτάτων, γλυκύπικρον, θολόμορφος, αἰθερίας, διαχρύσους, τοξοειδεῖς, δαντελλόπλεκτα, παναρμόνιον, ἀπεξεσμένα, χρυσοσκαλισμένον, μουσειωμέ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

νας, σιωπηλούς, πορφυρογέννητον κ.ἄ. Σύνθετα: κιγκλιδοφράκτου, γλυκύπικρον, θολόμορφος, παμμέγιστον, ἐπακκουμβᾶ (ἀκουμβῶ < λατ. **accumbo** καὶ ἀκουμβῶ), δαντελλόπλεκτα, οὐρανοπρεπής, χρυσοπράσινα, χρυσοσκαλισμένον κ.ἄ.

Κεντρικὴ ἰδέα : Ἡ Ἁγ. Σοφία εἶναι ὁ ἀρραγὴς δεσμὸς τῆς ἑλληνικῆς καὶ χριστιανικῆς ψυχῆς. Εἶναι τὸ αἰώνια νανούρισμα τῶν ἀπανταχοῦ Χριστιανῶν. Ἡ αἰωνία κολυμβήθρα.

ΥΦΟΣ: Τὸ ὕφος εἶναι γλαφυρὸ καὶ περίτεχνο. Χρησιμοποιεῖ διαλεγμένες λέξεις κι ἐκφράσεις καλοδουλεμένες μὲ ὑψηλὰ νοήματα.

ΓΛΩΣΣΑ: Ἡ γλῶσσα εἶναι καθαρεύουσα. Μιὰ καθαρεύουσα ἰδιότυπη καὶ ἄριστα δουλεμένη.

ΕΙΔΟΣ: Τὸ λογοτέχνημα τοῦτο ἀνήκει στὴν π ε ρ ι γ ρ α φ ὴ καὶ ἰδιαίτερα στὴν ἔ κ φ ρ α σ ι (ἔκφρασι εἶναι ἡ περιγραφὴ τοπίων, εἰκόνων, ἀγαλμάτων, ἀγγειογραφιῶν κτιρίων, ποὺ ἔχει σκοπὸ τὴν ἀνάπτυξι τοῦ καλαισθητικοῦ συναισθήματος τοῦ ἀναγνώστου. Στὴν Βυζαντινὴ περίοδο ἔγραφαν ποιήματα μὲ περιγραφὲς ἔργων τέχνης καὶ πεζὰ ἔργα, στὰ ὁποῖα ὀφείλουμε τὶς περιγραφὲς καὶ τὶς πληροφορίες γύρω ἀπὸ ἔργα ἀπολεσθέντα). Ὁ Μωρ. μὲ τὰ πολλὰ καλολογικὰ στοιχεῖα, ποὺ στολίζει τὰ ἔργα του, μὲ τὴν ἰδιάζουσα μουσικότητα καὶ τὸν ρυθμό του, καταφέρνει νὰ μᾶς συγκινήση καὶ νὰ μᾶς δώση πλήρη αἰσθητικὴ ἀπόλαυσι.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Ὁ Ἀλεξ. Μωραϊτίδης (1851 - 1929) γεννήθηκε στὴ Σκιάθο, ὅπου καὶ πέθανε. Σπούδασε φιλολογία καὶ δίδαξε σὲ γυμνάσια τῶν Ἀθηνῶν. Ἀσχολήθηκε μὲ τὴν δημοσιογραφία καὶ μὲ τὴν διηγηματογραφία. Ἦταν σύγχρονος κι ἐξάδελφος τοῦ Ἀλ. Παπαδιαμάντη. Στὰ ἔργα του παρουσιάζει ἔντονη τὴ ζωὴ τοῦ νησιοῦ του, μικρὲς ἢ μεγάλες μορφὲς τῆς ἐκκλησίας ἢ γεγονότα τῆς καθημερινῆς ζωῆς· εἶναι περισσότερο ἠθογράφος. Ἔγραψε ταξιδιωτικὲς ἐντυπώσεις «Μὲ τοῦ βορριᾶ τὰ κύματα». Ἔγραψε σὲ γλῶσσα καθαρεύουσα. Δὲν μπόρεσε ὅμως «νὰ ἀξιοποιήση λογοτεχνικὰ τὶς ἐμπνεύσεις καὶ τὴν ἐμπειρία του». Δὲν κατώρθωσε νὰ φτάση σὲ λυρικὸ παλμὸ τὸν ἐξάδελφό του Παπαδιαμάντη. Λίγο πρὶν πεθάνη, καὶ μετὰ τὸν θάνατο τῆς γυναίκας του, φόρεσε τὸ μοναχικὸ μανδύα μὲ τὸ ὄνομα Ἀνδρόνικος. Τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ τῆς προσφορᾶς του εἶναι ἡ ἐντιμότης κι ἡ ἀξιοπρέπεια, ἡ μεθόδευσι κι ἡ ἀρραγὴς πίστι στὴ θρησκεία τοῦ Χριστοῦ, τὴν ὀρθόδοξη, κι ἡ ἀγάπη του σὲ κάθε τι τὸ Ἑλληνικό. Ὁπωσδήποτε ὅμως εἶναι γυμνὸς ἀπὸ ἐσωτερικὲς ἀνησυχίες καὶ προβληματισμούς. Ἔργα του: «Δημ. Πολιορκητής», (μυθιστ.), «Βάρδας Καλλέργης» (1875) (δρᾶμα), «Τιμο-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

λέων», «Ἡ ἅλωσις τῆς Κων)πόλεως», Διηγήματα σὲ 5 τόμους κ.ἄ.. Ἡ προτομή του εἶναι κοντὰ στὴν προτομὴ τοῦ Παπαδιαμάντη, τοῦ «ἄλλου παράλληλου», στὴ Σκιάθο.

36. Ἡ Καμπάνα

Διήγημα Ἰ. Κονδυλάκη

(Ἀναγνωστικὸν Ο.Ε.Δ.Β. σελ. 87)

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Γνωστὸ εἶναι ὅτι ἀπὸ τὸ 1669, ποὺ οἱ Τοῦρκοι ὑπέταξαν τὴ μεγαλόνησο κατεχομένη ἀπὸ τοὺς Βενετούς, ὡς τὰ 1912, ποὺ τελικὰ ἐλεύθερη πιὰ ἐπέτυχε τὴν ἕνωσί της μὲ τὴ μητέρα πατρίδα, ὁ ἀδάμαστος καὶ ἀδούλωτος κρητικὸς λαὸς ἔκαμε πολλὲς ἐπαναστάσεις —ποὺ τὶς ἐπλήρωσε μὲ ἄφθονο αἷμα καὶ θυσίες—. Στὰ 1692, 1770 (μὲ τὸ μαρτυρικὸ θάνατο τοῦ ἥρωα Δασκαλογιάννη), 1821, 1841, 1858, 1860, 1863 1866 - 69 (μὲ τὸ περίφημο ὁλοκαύτωμα τοῦ Ἀρκαδίου). Στὰ 1878 ἔχομε μιὰ ἀποφασιστικὴ ἐξέγερσι (σ' αὐτὴν ἀνήκει καὶ τὸ ἐπεισόδιο τοῦ διηγήματος αὐτοῦ), μὲ τὴν ὁποία ἐπέτυχαν τὴν ὑπογραφὴ «τοῦ χάρτου τῆς Χαλέπας» (τοὺς ἔδινε μιὰ κάποια διοικητικὴ αὐτονομία). Οἱ Τοῦρκοι ὅμως, ὅπως συνήθως, κατεπάτησαν αὐτὰ τὰ προνόμια κι ἔτσι στὰ 1897 ἔχομε νέα ἐξέγερσι, ὁπότε οἱ μεγάλες δυνάμεις «τὴν ἀνάγκην φιλοτιμίαν ποιούμεναι» παρεμβαίνουν καὶ τὸ μαρτυρικὸ νησὶ ἀποκτᾶ ἡγεμονία μὲ πρῶτο ἁρμοστὴ τὸν πρίγκιπα τῆς Ἑλλάδος Γεώργιο.

ΝΟΗΜΑ: Ἡ Κρητικὴ οἰκογένεια Παπαδογιάννη εἶχε νὰ ξεκαθαρίση παλιοὺς λογαριασμοὺς μὲ τὴν οἰκογένεια τοῦ Τούρκου Φεζομουσταφᾶ (ἐκρατοῦσε ἀπὸ γενιτσάρους ποὺ εἶχαν σκοτώσει Παπαδογιανναίους στὸν καιρὸ τοῦ '21). Μέρα μὲ τὴ μέρα καὶ χρόνο μὲ τὸ χρόνο τὸ μῖσος τους ἐμεγάλωνε καὶ καθὼς ἦσαν γείτονες στὰ χωράφια κάποια μέρα ὁ Π. ἔδειρε ἀνελέητα τὸ Φ. γιὰ τὸ πότισμα. Ζῆ ὅμως ὁ Π. καλλιεργώντας τὴν περίεργη ἐκδίκησί του, νὰ χτυπήση στὴ γειτονιὰ τοῦ Τούρκου ἀγᾶ χαρμόσυνα χριστιανικὴ καμπάνα, καθὼς τὸν ἔχει ἀπειλητικὰ - προφητικὰ προειδοποιήσει. Ἀλήθεια πάντα μιὰ καμπάνα εἶναι στὸ κέντρο τῆς ζωῆς του! Γιὰ χτύπημα σιδερένιου σήμαντρου παρ' ὀλίγο ἡ μισητὴ φάρα νὰ σκοτώση τὸν πατέρα του τὸν παπὰ κάποτε· γιὰ τὴν καμπάνα ποὺ ἐπὶ τέλους ἔφεραν στὸν Ἅγη Γιώργη στὰ 1857 ἔκλαψε ἀπὸ χαρά. Καὶ τὸ πρᾶγμα θὰ ἔχη συνέχεια... Βρισκόμαστε στὰ 1878, ἀμέσως ἔπειτα ἀπὸ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τὴ νικηφόρα ἑλληνικὴ ἐξέγερσι, καὶ οἱ Ρωμιοὶ ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ἀνεπτερωμένο ἠθικό τους ἔχουν πάρει καὶ ἐπίσημα διάφορα προνόμια καὶ διευκολύνσεις, ἔτσι ποὺ προκαλοῦν συχνὰ τοὺς δυνάστες Τούρκους. Μέσα λοιπὸν σ' αὐτὸ τὸ «κλῖμα» μπαίνει ἁρματωμένος ὁ Παπαδογιάννης στὸν τούρκικο καφενὲ καὶ σὲ λογομαχία μὲ τὸν ἀντίπαλό του τὸν ἐμπαίζει καὶ τὸν ἀπειλεῖ, καθὼς καὶ τοὺς Τούρκους του, οἱ ὁποῖοι ὀργίζονται, ἀλλὰ τρέμουν, γιατὶ ἐξ ἄλλου ὁ Παπ. ἔχει τονώσει καὶ τὸ θάρρος τῶν συχωριανῶν του. Ἔτσι μιὰ Κυριακὴ τοὺς παρακινεῖ, ὅλοι ὁμαδικὰ νὰ πᾶνε νὰ γκρεμίσουν τὸ σπίτι τῆς χανούμισσας καὶ τὸ στάβλο ποὺ ἦσαν πάνω στὸ παλιὸ ἐκκλησάκι τῆς Παναγίας. Καὶ ἀφοῦ ἡ Τούρκισσα νοικοκυρὰ δὲν ἠθέλησε, δασκαλεμένη, νὰ τοὺς τὸ παραχωρήση, τότε αὐτοὶ μὲ μανία κατεδάφισαν τὸ κτίσμα καὶ σὲ λίγες μέρες ἦταν ἕτοιμη ἡ λευκὴ ἐκκλησία. Ἀλλὰ καὶ τὴν τόσο ποθητὴ καμπάνα ἔφερε ὁ Παπαδ., ἡ ὁποία χαρμόσυνα ἐλαλοῦσε τρεῖς ἡμέρες. Δηλαδὴ τὸ τάμα τόσων δακρυσμένων χρόνων ἔγινε. Ἀλλὰ μόνο αὐτό; μὰ καὶ ἡ πιὸ θριαμβευτικὴ ἐκδίκησι· γιατὶ τί ἔγινε τὴν 4η μέρα; Ἁπλούστατα, ἡ κηδεία τοῦ Φεζομουσταφᾶ, ποὺ πῆγε «σκαστός»...

ΕΝΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΑΥΤΩΝ:

Ἡ δομή του ἐπιτρέπει τὸ χώρισμα στὶς ἑξῆς ἑνότ.: α) «ἡ ἐπανάστασις... ἔφταξε». Στὴν ὑπόδουλη Κρήτη τὰ πράγματα ἔχουν ἀρκετὰ βελτιωθῆ γιὰ τοὺς Ἕλληνες. β) «ὁ πατέρας... ἀφτί σου κοντά». Ἀναδρομὴ στὴν παλιὰ ἔχθρα, ποὺ χωρίζει τὶς οἰκογένειες τῶν δύο πρωταγωνιστῶν μας, (τοῦ Κρητικοῦ καὶ τοῦ Τούρκου ἀγᾶ). γ) «Ὁ Παπαδογιάννης... ἀπὸ τὸ κακό του». Οἱ Κρητικοὶ χτίζουν ἐκκλησάκι, στήνουν τὴν καμπάνα τους καὶ παίρνουν ἐκδίκησι μὲ τὸ θάνατο τοῦ ἀγᾶ.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ Α' ΕΝΟΤΗΤΟΣ:

Γλωσσικὴ ἑρμηνεία: ζαμάνι, τὸ = καιρὸς (τουρκ. **zaman**). Ἡ σκάση = τὸ σκάσιμο, ὁ καημός. Μαλώνω = φιλονικῶ, πολεμῶ < μαλιὰ = φιλονικία, τσακωμός. Κατὰ Γ. Χατζιδ. < ὁμαλώνω (ὁμαλὸς) = διορθώνω σιάζω τὸ παιδὶ μὲ ἐπιπλήξεις. Σώχωρο, τὸ = ὁ μεταξὺ χῶρος, τὰ σύγορα. Καὶ οἱ ἰδιωματισμοί: Ἐπά = ἐδῶ (συγκεκομ. τύπος τοῦ ἐπάνω). Κόβγει = κόβει. Ἴντα = τί, ποιά < τ' ἴντα < τί εἶναι τά; Τά = αὐτά. Δηλαδὴ ἔχομε στὴν κρητικὴ διάλεκτο πολὺ συνηθισμένη τὴν ἀντωνυμιακὴ χρῆσι τοῦ ἄρθρου, ὅπως ἀκριβῶς καὶ στὸν Ὅμηρο. 'ν' εὔκολα: Ἀξιοπαρατήρητη ἐδῶ ἡ τόσο μεγάλη ἀφαίρεσι τῶν φθόγγων (δηλαδὴ τὸ ρ. εἶναι κατέληξε στό... 'ν'). Κατέχω = ξέρω. Μπλιό = πλέον, πιά. Ὀντέν = ὅταν. Τὸ λοιπός = τὸ λοιπόν. Βλοσυρός = μὲ ἀγριωπὸ βλέμμα. Ὀσφύς, ἡ = ἡ μέση. (βλέπε καί: ὀσφυϊκοὶ σπόνδυλοι). Ἡ γιώρα = ἡ ὥρα. Ἔφταξε = ἔφτασε.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Πραγματικῶν ἑρμηνεία: Ἀγάς = πολιτικὸς ἢ στρατιωτικὸς βαθμοῦχος στὴν Τουρκία (τουρκ. **aga**), τοπάρχης, σατράπης, ζῶν, ζῶν μὲ ἀνέσεις. Στὰ 66: Βλέπε «εἰσαγωγικά». Ἀλλάχ = ὁ θεὸς τῶν Μουσουλμάνων. Ἀπὸ τὸ ἑβραϊκ. Ἐλωάχ = φοβερὸς ἢ ἀπὸ τὸ ἀραβ. Ἐλλέχ = ὁ μέγιστος. Κατ' ἄλλους ἀπὸ τὸ Ἀλ (ὁ) + Ἀλὰχ = ὁ προσκυνούμενος.

Καλολογικὰ στοιχεῖα: Ρωμαίικη μαχαίρα: Μποροῦμε νὰ τὸ πάρωμε καὶ σὰ συνεκδοχὴ (= ἔνοπλοι ρωμιοί), ἀλλὰ δὲν εἶναι ἀπαραίτητο νὰ εἶναι καὶ σχῆμα. Τὸ πρόσωπο εἶχε συννεφωθῆ: μεταφορά. Ὡμίλει ὁ βρασμὸς τῆς ψυχῆς του: Προσωποποίησι καὶ μεταφορά. Ἀλλ' ἐδῶ τὸ καλύτερο στολίδι εἶναι ὁ ἔξοχος καὶ φυσικὸς διάλογος. Ἐπίσης ἡ σκηνὴ στὸν τούρκικο καφενὲ μὲ τοὺς δυὸ πρωταγωνιστές, τὸν τουρκαλὰ ἀγὰ καὶ τὸν προκλητικὸ κρητικό.

ΝΟΗΜΑΤΑ: α) Οἱ σκλαβωμένοι κρητικοὶ εἶχαν τέτοια ἀπαράδεκτη μεταχείρισι ἀπὸ τοὺς κατακτητὲς Τούρκους, ποὺ ζοῦσαν μὲ τ' ὄνειρο τῆς ἐκδικήσεως. β) Οἱ Τοῦρκοι ἀφεντάδες ἔχουν τόσο συνηθίσει στὴν ἐπιβολὴ καὶ στὴν... κατάχρησι ἐξουσίας, ἔτσι ποὺ δὲ μποροῦν νὰ διανοηθοῦν ὅτι «ἔχουν οἱ καιροὶ ἀλλάματα».

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ Β' ΕΝΟΤΗΤΟΣ:

Γλωσσικὴ ἑρμηνεία: Κύρης (κύριος) = ὁ πατέρας, ἐδὰ = τώρα, (χρον.), ἐδῶ (τοπικ.). εἶναι κι αὐτὸ κρητικὸς ἰδιωματισμός. Πισσοκόκκαλος = αὐτὸς ποὺ ἔχει πίσσα στὰ κόκκαλα, ὁ ἁμαρτωλός.

Πραγματικῶν ἑρμηνεία: Μεχμέτ Ἀλῆς: ὁ δραστήριος καὶ ὀργανωτικὸς χεβίδης (σατράπης, ἡγεμόνας) τῆς Αἰγύπτου. Ἀλβανὸς τὴν καταγωγή, ἐγεννήθη στὴν Καβάλα· στὴν Αἴγυπτο εἶχε πολεμήσει ἐνάντια στὸ Ναπολέοντα. Στὰ 1824 ὁ σουλτάνος Μαχμοὺτ ἀδυνατώντας νὰ καταπνίξη τὴν ἑλληνικὴ ἐπανάστασι ποὺ ἐζήτησε τὴ σύμπραξί του (ἐκστρατεία τοῦ θετοῦ γιοῦ του Ἰβραήμ), ἐπειδὴ διέθετε ἰσχυρὸ στόλο καὶ τακτικὸ στρατό. Γιὰ τὴν πολύτιμη αὐτὴ συμβολὴ ὁ σουλτάνος μὲ συμφωνία τοῦ παρεχώρησε τὴν Κύπρο καὶ τὴν Κρήτη. Αὐτὸς λοιπὸν ὁ Μεχμὲτ ἔδωσε στοὺς Κρητικοὺς ἀρκετὰ προνόμια καὶ περιώρισε τὶς αὐθαιρεσίες τῶν Τούρκων, μὲ ἀποτέλεσμα οἱ Ἕλληνες νὰ γίνουν ἐπιθετικοὶ καὶ νὰ προκαλοῦν τοὺς κατακτητές. Μουσταφὰς πασάς: προφανῶς δὲν πρόκειται γιὰ τὸ Μ. Γκιριτλῆ, ποὺ κατέπνιξε τὴ θρυλικὴ ἀντίστασι στὴ μονὴ τοῦ Ἀρκαδίου τὸ 1869, γιατὶ «ὁ Παπαδογιάννης τὰ ἐγνώριζε ὅλα αὐτὰ (γιὰ τὸ Μουσταφὰ τοῦ κειμένου μας) πρὸ τοῦ 1857». Συνεπῶς θὰ πρόκειται γιὰ ἄλ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

λο (ἐξ ἄλλου ἡ Τουρκία βγάζει... δκάδες τέτοια πρόσωπα καὶ ὀνόματα...). Μουσταφὰ πασὰ στὴν Κρήτη μεταξὺ τῶν 1830 - 1857.

Σήμαντρο: Βλέπε ποίημα «Ἑσπερινός»... ζαμπίτης = Τοῦρκος ἀστυνόμος. Γιανίτσαρος (γενίτσαρος): Βλέπε «Παιδομάζωμα».

Καλολογικὰ στοιχεῖα: Πάλι ἔχομε ζωηρὸ διάλογο καὶ τὶς τόσο παραστατικὲς σκηνὲς μὲ τὸ μαχαίρωμα τοῦ παπᾶ καὶ κείνη μὲ τὸν ἄγριο ξυλοδαρμὸ στὸ πότισμα.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ Γ' ΕΝΟΤΗΤΟΣ:

Γλωσσικὴ ἑρμηνεία: στάβλος, (καὶ κακῶς: σταῦλος), γιατὶ εἶναι ἀπὸ τὸ λατιν. **Stabulum** = χῶρος ὅπου στέκονται τὰ ζῶα. ζόρι = βία < τουρκ. **zor**. κατηφής = θλιμμένος, κατσούφης < κατά + φάος (φῶς) μὲ τὰ μάτια κατεβασμένα. Κατ' ἄλλους < κατὰ + ἁφὴ (ἅπτω) = συνάπτω πρὸς τὰ κάτω. Ἐξομώσαντες (ἐξ + ὄμνυμι) = ἀρνησίθρησκος. Χάλι, τὸ = κατάντια, κακὴ κατάστασι. Εἶναι ἡ τουρκ. λέξι **hal**.

Πραγματικῶν ἑρμηνεία: Ἐπανάστασις 1878: Βλέπε «εἰσαγωγικά». Χανούμισσα: < τουρκ. **Hanum** = κυρία. Τζαμί: < τουρκ. **cami** = μουσουλμανικὸ τέμενος (προφανῶς, μὲ ἀναβιβασμὸ τοῦ τόνου, ἀπ' ἐδῶ προέρχεται ἡ λέξι τζάμι (ὑαλοπίνακας).

Νόημα β ἑνότητος: Ἡ ἀνατολίτικη νοοτροπία καὶ ἀντίληψι καὶ τὸ γενναῖο καὶ ἀδούλωτο φρόνημα δὲ μποροῦν νὰ κάμουν ποτὲ ἀνεκτὴ συνύπαρξη.

Καλολογικὰ στοιχεῖα: Σ' ὅλο τὸ ἀνάγνωσμα λιγοστὰ τὰ ἐπίθετα· τὴν πρώτη θέσι τὴν ἔχουν τὰ οὐσιαστικὰ καὶ τὰ ρήματα, γιατὶ αὐτὸ ἀπαιτεῖ ὁ ρεαλισμὸς τοῦ ἔργου. Ἐδῶ δεσπόζει ἡ ὁρμητικὴ σκηνὴ τῆς κατεδαφίσεως τοῦ τούρκικου κτίσματος - μιάσματος.

ΝΟΗΜΑΤΑ: Ἡ ἀνθρωπιὰ ποὺ ὑπάρχει ἔμφυτη στὸν Ἕλληνα δὲν τὸν ἀφήνει καὶ στὴν πιὸ λυσσασμένη ἐκδίκησί του νὰ εἶναι ἀπάνθρωπος καί, νὰ ἀνταποδίδη ὠμὰ τὸ «ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ...».

Περίληψι τοῦ ὅλου: Στὰ 1878 σ' ἕνα χωριὸ τῆς Κρήτης, ἕνας σωστὸς ἄνδρας μὲ ὑπερήφανο φρόνημα καὶ μὲ συνείδησι τῆς ὑπεροχῆς του (διερμηνεύοντας ἄλλωστε ἐπάξια τὰ αἰσθήματα καὶ τὶς διαθέσεις καὶ τῶν ἄλλων συχωριανῶν του, μὰ καὶ ὁλοκλήρου τοῦ Κρητικοῦ λαοῦ) ἀπέναντι στοὺς φριχτοὺς Τούρκους κατακτητές, ἔζησε θρέφοντας

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἕνα ὄνειρο, νὰ «γδικιωθῇ» καὶ νὰ ρεζιλέψη τὸν τύραννο, πρᾶγμα ποὺ τελικὰ ἐπέτυχε.

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΙΔΕΑ: Ὁ δυνάστης, ὁ ὑβριστὴς καὶ «ἐπηρμένος» ἔρχεται ἡ ὥρα ποὺ γκρεμίζεται, καὶ τὸ δίκιο μὲ τὴν ἠθικὴ τάξι ἐπανέρχονται.

ΓΛΩΣΣΑ: Εἶναι ἡ γοητευτικὴ καθαρεύουσα τοῦ Κονδυλάκη, μὲ ἀρκετοὺς ἰδιωματισμοὺς κρητικοὺς στὰ διαλογικὰ μέρη.

ΥΦΟΣ: Ἁπλό, φυσικό, παραστατικό· ὁ Κονδ. εἶναι γεννημένος ἀπολαυστικὸς ἀφηγητής, πραγματικὸς «στυλίστας», καὶ ξέρει νὰ συναρπάζη.

Ψυχολογικὴ ἑρμηνεία: Ἀπὸ τὶς πρῶτες γραμμές του τοῦτο τὸ ἀφήγημα μᾶς κερδίζει ὁλόψυχα καὶ μᾶς κάνει νὰ δοκιμάζωμε τὰ ἴδια συναισθήματα μὲ τὸν ἥρωά μας. Ἔτσι περνοῦμε μαζύ του ἀπὸ τὴ ντροπὴ καὶ τὴν ἀπογοήτευσι γιὰ τὴν μεταχείρισι τοῦ δυνάστη, μαζί του ὅμως τροχίζομε καὶ τὸ πεῖσμα μας καὶ τὴ θέλησί μας γι' ἀνάστασι, μαζί του καταστρώνομε τὸ σχέδιο τῆς ἐκδικήσεως. Καὶ κείνη τὴν Κυριακὴ τοῦ θριάμβου, ποὺ οἱ Κρητίκαροι τοῦ Παπαδογιάννη μὲ τὸ ὅπλο στὸ ἕνα χέρι καὶ τὴν τσάπα στὸ ἄλλο κατεδαφίζουν μὲ τὴν ὁρμὴ τῆς καταιγίδας τὸ βέβηλο τούρκικο κτίσμα καὶ ὀρθώνουν ἐκεῖ πάνω τὴν ὁλόλευκη ἐκκλησιὰ τῆς Παναγιᾶς, ζοῦμε κι ἐμεῖς ἐκεῖ κοντὰ αὐτὸ τὸ παραλήρημα, ἔτσι ποὺ ἔχομε —ἔστω γιὰ λίγο, ἔστω σὰ σὲ ὄνειρο— τὴ συναίσθησι ὅτι ἀπὸ παντοῦ ἀπὸ τὰ σκλαβωμένα «ἁγιάσματά» μας ὁ χριστιανικὸς σταυρὸς γκρεμίζει μὲ πάταγο τὸ μισοφέγγαρο, καὶ φουσκώνει μέσα μας ἡ εὐχὴ τοῦ ποιητοῦ Λ. Μαβίλη «στὸ βυθὸ νὰ γκρεμιστῆ ἡ Τουρκιά, τ' ἀνίερο τέρας!».

ΧΑΡΑΚΤΗΡΕΣ: Παπαδογιάννης: Εἶναι ὁ ἀντιπροσωπευτικὸς τύπος τοῦ Κρητικοῦ· ἀτίθασος, φιλελεύθερος, ἀκατάβλητος, πραγματικὸς ἰδεολόγος. Ὅπλα του ὄχι μόνο ἡ πιστόλα καὶ ἡ μαχαίρα του, ἀλλὰ καὶ τὸ χωρατό του καὶ ἡ ἀστραφτερὴ ἐξυπνάδα του. Προσηλωμένος στὴν πίστι τῶν πατέρων του καὶ στὰ ἐθνικά του ἰδανικά, πιστεύει στὴ λευτεριὰ τοῦ γένους του, μὲ τὴ συνείδησι τῆς ὑπεροχῆς ἀπέναντι στὸν ἀνατολίτη κυρίαρχο. Γνωρίζει καλὰ πῶς ἀντιπροσωπεύει ἕνα λαὸ ποὺ ξέρει· «τί εἶχε, τί ἔχασε, τὶ θέλει, τί τοῦ πρέπει». Τὸ κίνητρό του δὲν εἶναι στενό, προσωπικό, ἀλλ' ἐντός του ἠχεῖ τὸ θούριο τῆς πολυβασανισμένης, ἀλλ' ἀθάνατης φυλῆς του· «πότε θὰ κάνει ξαστεριά...».

Ὁ Μουσταφὰ ἀγὰς εἶναι ὁ ἀφέντης, ποὺ ἔμαθε καὶ συντηρεῖται ἀπὸ τὸ ἄσβεστο μῖσος γιὰ τὸ ραγιὰ καὶ τὶς ἀδικοπραξίες. Κοντόθωρος καὶ στενοκέφαλος δὲ θέλει, ἢ καλύτερα δὲ μπορεῖ, νὰ καταλάβη «τῶν καιρῶν τὰ ἀλλάματα». Καὶ καθὼς δὲ μπορεῖ νὰ διανοηθῆ κἂν ὅτι ἡ ἐξουσία του «ξε-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

πέφτει», σκάζει κυριολεκτικὰ ἀπὸ τὰ σκοτεινά του πάθη καὶ τὴ μισαλλοδοξία του.

Ἀλήθεια θέλομε δὲ θέλομε τοῦτος ὁ καλοζωισμένος ἀνατολίτης μᾶς θυμίζει τὸν ἀγὰ τῆς Λυκόβρυσης· στὸ «Χριστὸς ξανασταυρώνεται» τοῦ Καζαντζάκη. Ἀλλὰ καὶ ὁ Παπαδογιάννης κάπως τὸν «Καπετὰν Μιχάλη» του, μάλιστα ἐκεῖ ποὺ μπαίνει μὲ τὴ φοράδα του στὸν τούρκικο καφενὲ καὶ προκαλεῖ τὸ Νουρὴ - Μπεη... Ἀλλ' ἂς εἰποῦμε καὶ δυὸ λόγια γιὰ τὴ μεγάλη, τὴν παράξενη... πρωταγωνίστρια τοῦ ἔργου μας, τὴν καμπάνα. Ἀπ' τὴν πρώτη γραμμὴ ὡς τὴν τελευταία κυριαρχεῖ ἡ καμπάνα, πρέπει ὁπωσδήποτε σ' αὐτὴ νὰ δοῦμε συμβολικὰ συγκεντρωμένα ὅλους τοὺς πόθους, τὶς λαχτάρες καὶ τὰ ὄνειρα τοῦ τραγικοῦ κρητικοῦ λαοῦ, ἀλλὰ καὶ τὸ φόβητρο τοῦ δυνάστη γιὰ τὶς φανερὲς μὰ καὶ λανθάνουσες δυνάμεις ποὺ ὑπάρχουν στὸ «ραγιά», καὶ ποὺ ἑνωμένες θὰ τὸν συντρίψουν...

ΕΙΔΟΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΗΜΑΤΟΣ: Εἶναι ἕνα διήγημα μὲ ἱστορικὸ πυρήνα (ἀνήκει στὸν κύκλο τῶν λεγομένων «πατριωτικῶν») καὶ ἔντονο τὸ ἠθογραφικὸ στοιχεῖο.

ΣΧΟΛΗ - ΠΕΡΙΟΔΟΣ: Ὁ συγγραφέας μας ἐντάσσεται στοὺς πεζογράφους τῆς νέας ἀθηναϊκῆς σχολῆς καὶ στὴν Ε' περίοδο (1880 - 1920).

ΓΕΝΙΚΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΗΘΟΓΡΑΦΙΑ: Στὸ τέλος τοῦ 18ου αἰώνα, ἐκεῖ γύρω στὰ 1880, κάτω ἀπὸ τὴν ἐπίδρασι τῶν λαογραφικῶν μελετῶν τοῦ Ν. Πολίτου καὶ τῶν ὀπαδῶν του, γίνεται μιὰ σημαντικὴ στροφὴ στὴν πεζογραφία μας. Παρατηρεῖται ἀπομάκρυνσι ἀπὸ τὰ ἡρωϊκὰ θέματα κι ἔχομε προτίμησι καὶ ἐνδιαφέρον στὴν καθημερινὴ ζωή, κυρίως δὲ τῆς ἐπαρχίας καὶ τῆς ὑπαίθρου. Αὐτὰ τὰ πεζογραφήματα ὠνομάσθηκαν ἠθογραφίες, μὲ πρώτη «τὸν Παπα - Νάρκισσο» τοῦ Δ. Βικέλα. Ὁ Κ. Δημαρᾶς σημειώνει· «Τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς ἠθογραφίας εἶναι ἡ ἀγάπη τῆς λεπτομέρειας, ἡ τάσι γιὰ τὴν περιγραφή, ἡ ἔλλειψη σύνθεσης καὶ ἡ ἔλλειψη ψυχογραφίας». Ἔχει λεχθῆ, ἴσως μὲ κάποια δόσι ὑπερβολῆς, ὅτι σχεδὸν ὅλη ἡ ἑλληνικὴ πεζογραφία εἶναι ἠθογραφίες. Διακρίνουν ὅμως τὶς κατώτερες (α' βαθμίδα), ποὺ εἶναι ἁπλὲς περιγραφές, τὶς μεσαῖες (ὅπως εἶναι τὰ περισσότερα ἔργα τοῦ Καρκαβίτσα π.χ.), καὶ στὶς ἀνώτερες (ποὺ ἀφήνουν θὰ ἐλέγαμε τὴ μία διάστασι τῆς ἁπλῆς ἠθογραφίας καὶ προχωροῦν σὲ βάθος, ὅπως π.χ. τὰ ἀξιολογώτερα πεζὰ τοῦ Παπαδιαμάντη, τοῦ Μυριβήλη.

ΓΕΝΙΚΗ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΙ: Ἦταν ἕνα ἀνάγνωσμα μὲ πολλὴ ἀλήθεια, φυσικότητα καὶ ἀμεσότητα· γιατὶ εὔκολα κανεὶς διακρίνει μερικὰ αὐτοβιογραφικὰ στοιχεῖα τοῦ Κονδ. π.χ. γνωρίζομε ὅτι σ' αὐτὴ τὴν ἐξέγερσι τοῦ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

1877 - 78 ὁ συγγραφέας 16 χρονῶν, μαθητής, ἅρπαξε ὅπλο κι ἔτρεξε γιὰ τὸν ξεσκλαβωμὸ τῆς Κρήτης του.

Ἔπειτα ἡ ἔντεχνη πλοκή του μᾶς κερδίζει ἀμέσως τὸ ἐνδιαφέρον, καθὼς τὰ γεγονότα ξετυλίγονται στὸν ἴδιο τόπο σὲ χρονικὸ βάθος ὅμως, πρὸ τοῦ 21 μέχρι τὸ 1878, ποὺ ἔχομε τὴν κεντρικὴ ὑπόθεσι. Γενικὰ τοῦτο τὸ διήγημα εἶναι ἀπὸ κάθε ἄποψι ἄρτιο καὶ ἀντιπροσωπευτικὸ τῆς τέχνης καὶ τοῦ ὕφους τοῦ Κονδυλάκη.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Ἐγεννήθη στὸ Βιάννο τῆς Κρήτης τὸ 1861, ὅπου καὶ ἀπέθανε τὸ 1920. Ἐδῶ ἔχομε ἕνα ἔξοχο ταλέντο τῶν νεοελληνικῶν γραμμάτων, ἀλλὰ καὶ ἕναν ἀγνὸ καὶ ἄδολο ἄνθρωπο (ἀδικημένο ὅμως κι ἀγνοημένο ὡς τὸ θάνατό του. Ἡ περίπτωσί του θυμίζει κάπως τὸν Παπαδιαμάντη. Εἶναι ἡ μοῖρα πολλῶν ταλαντούχων τοῦ πνεύματος ἐδῶ στὸν τόπο μας...). Ὁ Κονδ. ἦταν μορφὴ ἀγωνιστική· Τουλάχιστον αὐτὸ δείχνει ἡ διαδοχικὴ σειρὰ «τῶν ἐπιτηδευμάτων» ποὺ ἀλλάζει. Ἔτσι τὸν βλέπομε γραμματέα δικαστηρίου, δάσκαλο, δημοσιογράφο, πεζογράφο, χρονογράφο, ἐπαναστάτη... Γιατὶ στὰ 1877, ὅταν ἐξέσπασε ἐπαναστατικὸ κίνημα στὴν Κρήτη, ἄφησε τὶς σπουδές του κι ἔτρεξε ἐθελοντής. Ὁ συγγραφέας μας ὑπῆρξε πηγαῖο ταλέντο πεζογράφου· εἶναι πραγματικὸς «στυλίστας» κι ἔγραψε σὲ γλῶσσα καθαρεύουσα (μιὰ προσωπικὴ ὅμως, χαριτωμένη καὶ ἄνετη), στὸ τέλος δὲ ἔδωσε καὶ δείγματα ὡραίας δημοτικῆς.

Σ υ γ γ ρ α φ ι κ ὸ ἔ ρ γ ο: Ἔδωσε ἔξοχες ἠθογραφίες τοῦ κρητικοῦ λαοῦ, ἀλλὰ καὶ ψυχογραφίες, γεμᾶτες χιοῦμορ, πνεῦμα καὶ καλαισθησία: «Ὅταν ἤμουν δάσκαλος», «πρώτη ἀγάπη», «ὁ Πατούχας» (ἔξοχη νουβέλλα, τὸ ἀριστούργημά του). Ἐπίσης ἔδωσε συμπληρωματικὰ «τὴν ἱστορία τῶν Κρητικῶν ἐπαναστάσεων» τοῦ Ζαμπελίου.

β) Μεταφράσεις: Μετέφρασε γαλλικὰ μυθιστορήματα καὶ τὸν ἀρχαῖο Λουκιανό, μὲ τὸν ὁποῖο ἔχει ἄλλωστε πολλὲς ὁμοιότητες (πνεύματα ὀξύτατα, καυστικά, κριτικά, χαριτωμένα).

γ) Χ ρ ο ν ο γ ρ ά φ η μ α: Ὁ Κονδ. θεωρεῖται, μαζὶ μὲ τὸ Νιρβάνα, ὁ πατέρας τοῦ ἑλληνικοῦ χρονογραφήματος. Ἔτσι ἀπὸ τὶς στῆλες τοῦ «Ἐμπρὸς» μὲ τὸ ψευδώνυμο Διαβάτης ἐπὶ 20 ὁλόκληρα χρόνια ἐφαίδρωνε καὶ ἐδίδαξε τοὺς φανατικοὺς ἀναγνῶστες του. (Βλέπε καὶ τὸ «ἡ γέννησι τοῦ Σωτῆρος»). Ὁ γραμματολόγος μας Ἀρ. Καμπάνης γράφει· «καθημερινὸ μάθημα πολιτισμοῦ, ἀρετῆς καὶ εὐθυκρισίας χαρακτηρίζει τὸ χρονογράφημα τοῦ Κονδ. ὁ Νιρβάνας». Βλέπε καὶ «ἐπισκόπησι νεοελληνικῆς λογοτεχνίας» Π. Νικοδήμου σελ. 259.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

37. Κρήτη

Ποίημα: Π. Νιρβάνα

('Αναγνωστικὸν ΟΕΔΒ σελ. 92)

ΝΟΗΜΑ: Στὸ τετράστιχο αὐτό, ποὺ εἶναι ἕνα πραγματικὸ ἐπίγραμμα, ὁ ποιητὴς —καθὼς ἀγναντεύει γοητευμένος ἕνα ἡλιοβασίλεμα στὸν Ψηλορείτη— κάνει ἕνα λακωνικώτατο καὶ περιεκτικώτατο χαιρετισμὸ στὴν Κρήτη. Τοῦ φαίνεται ὅτι τὰ χρυσωμένα σύγνεφα τοῦ ἡλιοβασιλέματος εἶναι στέμμα στὴν κεφαλὴ τῆς Κρήτης καὶ τὸ αἷμα τοῦ οὐρανοῦ, αὐτὸ τὸ πορφυρὸ χρῶμα τῆς δύσεως, σμίγει καὶ γίνεται ἕνα μὲ τὸ χυμένο αἷμα τῶν ἡρωϊκῶν παιδιῶν τῆς Κρήτης.

ΓΛΩΣΣΑ: Ὡραία καὶ πολύχρωμη δημοτική, ποὺ μᾶς δίνει τὸ μέτρο τῶν ἐκφραστικῶν δυνατοτήτων τοῦ ποιητοῦ μας.

ΜΕΤΡΟ: Ἰαμβικοὶ 15σύλλαβοι παροξύτονοι, μὲ ὁμοιοκαταληξία πλεκτὴ (αβαβ).

Καλολογικὰ στοιχεῖα: Κι ὅμως αὐτὸ τὸ ἐλαχιστότατο στιχούργημα τὶς ἔχει τὶς ὁμορφιές, τόσο πυκνοστοιβαγμένες, ποὺ θυμίζει τὸ μικρότατο φιαλίδιο μὲ τὸ πυκνὸ ἀξεθύμαστο ἄρωμα, ποὺ ἂν τυχὸν καὶ σπάση μοσχομυρίζει ὁ κόσμος... «Τὰ σύγνεφα - χρυσὸ στέμμα»: Μεταφορά, ἀλλὰ καὶ παρομοίωσι καὶ εἰκόνα. «Τὸ αἷμα τοῦ οὐρανοῦ»: Μεταφορά, ἀλλὰ καὶ παρομοίωσι καὶ εἰκόνα.

Ψηλορείτης (Ἴδη): Τὸ ψηλότερο βουνὸ τοῦ νησιοῦ μὲ 2456 μ. ὕψος, ποὺ κατέχει τὸ κέντρο του καὶ τὸ χωρίζει στὸ βόρειο καὶ στὸ νότιο. Ἀλήθεια, νὰ ὑπάρχη πιὸ βαρυφορτωμένο ἀπὸ τὸ θρύλο καὶ τὴν ἱστορία καὶ χιλιοτραγουδισμένο βουνὸ (μὲ ἐξαίρεσι τὸν Ὄλυμπο), ἀπὸ τὰ βάθη τοῦ μύθου μέχρι σήμερα ποὺ ἠχοῦν ἐκεῖ τὰ «ριζίτικα» τραγούδια!

ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΙ ΤΟΥ ΠΟΙΗΜΑΤΟΣ: Βέβαια ἦταν μιὰ φευγαλέα ποιητικὴ ἀστραψιά· σχεδὸν δὲν προλάβαμε νὰ γευθοῦμε τίποτε. Κι ὅμως· «ἐξ ὄνυχος τὸν λέοντα...». Ὁ ποιητὴς ἀπὸ σεβασμὸ ἢ δέος μπροστὰ στὴ δόξα καὶ τὴν ὁμορφιὰ τῆς Κρήτης δὲν ἠθέλησε νὰ μακρηγορήση· εἶπε δυὸ μεστὰ λόγια, ποὺ ὅμως ἅμα τὰ ξεδιπλώσωμε θὰ δίνουν καὶ τὸ ἔπος γιὰ τοὺς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἡρωϊκούς, τοὺς τιτάνιους ἀγῶνες, καὶ τὸ λυρισμὸ γιὰ τὴν ὀμορφιὰ τῆς Κρήτης, ἀλλὰ καὶ τὸ δρᾶμα γιὰ τὴν αἱματοβαμμένη πορεία της!..

ΑΛΛΑ ΣΧΕΤΙΚΑ ΕΡΓΑ: Βέβαια γιὰ τὴν Κρήτη, τὴ μία καὶ τὴν ἀσύγκριτη ἀπὸ κάθε ἄποψι, ἔχουν γραφῆ τόσα κείμενα καὶ τραγούδια, ὅσα καὶ οἱ ἀλογάριαστοι ἡρωισμοὶ τῶν παιδιῶν της καὶ οἱ ἀτέλειωτες ὀμορφάδες της! Ἀλλ' ἐδῶ θὰ παραθέσωμε ἁπλῶς μερικοὺς προχείρους τίτλους ποιημάτων, ποὺ ἀναφέρονται σ' αὐτή: «Ἡ Κρήτη», «Πλήρωμα τοῦ χρόνου», τοῦ Λ. Μαβίλη. «Ὁ ὅρκος» τοῦ Γ. Μαρκορᾶ, «Ὁ Κρητικὸς» τοῦ Σολωμοῦ, «ἡ Κρήτη» τοῦ Παλαμᾶ.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Φιλολογικὸ ψευδώνυμο τοῦ Πέτρου Ἀποστολίδη πού, καταγόμενος ἀπὸ τὴ Σκόπελο, ἐγεννήθη τὸ 1866 στὴ Μαριανούπολι τῆς Ρωσίας κι ἀπέθανε στὸν Πειραιᾶ τὸ 1937. Ὑπηρέτησε στὸ πολεμικὸ ναυτικὸ κι ἔφθασε μέχρι γενικὸς ἀρχίατρος. Ἀπὸ πολὺ νέος ἔδειξε τὸ λογοτεχνικό του τάλαντο καὶ τὴ δημοσιογραφική του κλίσι. Πολύπλευρος καὶ παραγωγικὸς συγγραφέας, ἐνημερωμένος πλατειὰ πάνω στὰ εὐρωπαϊκὰ ρεύματα.

Στὰ 1923 παίρνει τὸ ἀριστεῖο γραμμάτων καὶ τεχνῶν καὶ τὸ 1928 ἀκαδημαϊκός. Προώθησε καὶ ἀνέδειξε ἀρκετοὺς νέους λογοτέχνες. Ἡ γλῶσσα του ξεκίνησε ἀπὸ μιὰ αὐστηρὴ καθαρεύουσα, ἐπέρασε στὴ μικτὴ καὶ κατέληξε σὲ μιὰ ὡραία δημοτική. Στὰ γραπτά του εἶναι ὁλοφάνερη ἡ προσπάθειά του γιὰ νὰ πετύχη τὴν τελειότητα. Εἶναι ἕνας «στυλίστας», ποὺ ἀκόμη καὶ τὸ πεζογραφικό του ἔργο τὸ πλημμυρίζει ἕνας πλούσιος λυρισμός. Ἀνήκει στὴν Παλαμικὴ σχολή, ἀλλ' εἰδικώτερα αὐτόν, καθὼς καὶ τούς: Κ. Χρηστομάνο, Πλ. Ροδοκανάκη, Ἀπ. Μελαχρινό, Ζαχ. Παπαντωνίου, τοὺς τοποθετοῦν, λόγῳ τοῦ κομψοῦ, ἐπιμελημένου μέχρι τὴν ἐπιτήδευσι ὕφους, στὴν ὁμάδα τῶν «ὡραιολόγων».

Σ υ γ γ ρ α φ ι κ ὸ ἔ ρ γ ο: α) Ποιήματα: «Δάφναι», «πηγὴ λαλέουσα». β) Μυθιστορήματα: «Ἔγκλημα στὸ Ψυχικό», «Ἀγριολούλουδο», «Τὸ συναξάρι τοῦ παπα - Παρθένη (αὐτὸ εἶναι διήγημα). γ) Φιλοσοφικοὶ καὶ κριτικοὶ στοχασμοί: «Τὸ βιβλίο τοῦ κυρ Ἀσόφου», «ὁμιλίες μὲ τὸν ἑαυτό μου», «λόγοι καὶ ἀντίλογοι», «ἡ φιλοσοφία τοῦ Νίτσε». δ) Θεατρικά: «Ὁ ἀρχιτέκτων Μάρθας», «Μαρία ἡ Πενταγιώτισσα». ε) Ἀλλ' ἐκεῖνο ποὺ τὸν ἔκαμε τόσο δημοφιλῆ εἶναι τὸ χρονογράφημα. Τὸν εἶπαν δάσκαλο καὶ τελειωτὴ τοῦ εἴδους (βλέπε καὶ πεζογράφημα «ἡ γέννησι τοῦ Σωτῆρος»). Ἔδωσε πάνω ἀπὸ 10.000 χρονογραφήματα (κυρίως στὴν «Ἑστία»).

Ἡ σάτιρά του εὐπρόσδεκτη ἄνετη, καὶ πολιτισμένη. «Ἰσορροπία γλωσσική, νοηματικὴ καὶ συναισθηματική, καθὼς καὶ μελετημένη ἁρμονία ἁπλώνονται σ' ὁλόκληρο τὸ ἔργο του» γράφει ὁ Π. Νικόδημος. Καὶ ὁ κριτικὸς τῆς λογοτεχνίας μας Ἄρ. Καμπάνης· «σ' ὅλο του τὸ ἔργο ὑ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

πάρχει ποιητικὴ διάθεσι, χωρὶς ὅμως πλούσιο ὑπόστρωμα προσωπικῶν ἀναμνήσεων». Βλέπε καὶ «ἐπισκόπησι νεοελληνικῆς λογοτεχνίας» Π. Νικοδήμου σελ. 360.

38. Αἱ διδακτορικαί μου ἐξετάσεις

Ἐπιστολὴ Ἀδ. Κοραῆ

(Ἀναγνωστικὸν Ο,Ε.Δ.Β. σελ. 92)

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Ἐ π ι σ τ ο λ ὴ εἶναι τὸ γραπτὸ ἐκεῖνο, μὲ τὸ ὁποῖο ἔρχονται σὲ ἐπαφὴ δύο (ἢ περισσότεροι ἄνθρωποι), ποὺ βρίσκονται μακριά. Οἱ ἀρχές της εἶναι βαθιὰ στὴν ἀρχ. Ἑλλ. ποίησι. (Ἰλιάδα Ζ΄ στ. 169 - 170 «καὶ μέσα εἰς κλειστὸν πίνακα τοῦ ἔδωκε σημεῖα, / ποὺ χάραξε κακόβουλα μὲ νόημα θανάτου, / τοῦ πενθεροῦ του νὰ δειχθοῦν διὰ νὰ τὸν ἀφανίση...» μετφρ. Ι. Πολυλᾶ). Συνεχίζεται στὴν Ἑλλ. Πεζογραφία, στὴ Λατινική, στὴ Βυζαντινὴ καὶ σήμερα, κάπως περιωρισμένα. Ἀπὸ τὴν ἐπιστολὴ μπορεῖ νὰ διαφανῆ ἡ μόρφωσι καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ ἐπιστολογράφου, ὁ χαρακτήρας του καὶ γενικὰ ἡ ὅλη του ψυχή. Γι' αὐτὸ χρειάζεται μεγάλη προσοχὴ νὰ καταβάλη ὁ ἐπιστολογράφος. Γνωστοὶ ἐπιστολογράφοι: Πλάτων, Ἰσοκράτης, Δημ. Φαληρέας, Κικέρων, Γρηγόριος Ναζιανζηνός, Ἀπ. Παῦλος, 21 ἐπιστ. τῶν Ἀποστόλων κ.ἄ. (βλ. περισσότερα: Π. Νικοδήμου: Μ. 45 σελ. 19).

ΝΟΗΜΑ: Ὁ Κοραῆς γράφει ἐπιστολὴ στὸν πρωτοψάλτη τῆς Σμύρνης Δημ. Λῶτον, στὶς 11.6.1786. Ἀρχικὰ ἐξηγεῖ τοὺς λόγους, γιατὶ θὰ περισυτολογήση σ' αὐτὴ τὴν ἐπιστολή του καὶ στὴ συνέχεια ἐκθέτει τοὺς λόγους γιὰ τοὺς ὁποίους εἶναι χαρούμενος. Ἔδωσε τὴ μάχη τοῦ διδακτ. διπλώματος μπρὸς στοὺς καθηγητές του καὶ σὲ πολλοὺς ἄλλους σοφούς. Ὅλοι τὸν ἐπήνεσαν καὶ τὸν ἐχαροποίησαν, ἀλλὰ ἔχει μιὰ πίκρα ποὺ δὲ ζοῦν οἱ γονεῖς του νὰ τὸν καμαρώσουν. Στὴ συνέχεια ἐξιστορεῖ στὸ φίλο του τὰ δεινά, στὰ ὁποῖα τὸν ἔχει ρίξει ἡ φτώχεια, ἀλλὰ παρ' ὅλα αὐτὰ δοξάζει τὸν θεὸ γιὰ τὶς πολλὲς εὐεργεσίες ἀνθρώπων καὶ θεοῦ.

ΕΝΟΤΗΤΕΣ - ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥΤΩΝ: Α΄ «Καιρὸς παντί... ταπεινόφρων». «Καιρὸς παντὶ πράγματι»· ἡ ἑνότης αὐτὴ μπορεῖ νὰ θεωρηθῆ σὰν πρόλογος. Β΄ «ἀδελφέ μου... ὁ πρωτοψάλτης τῆς Σμύρνης» «Οἱ διδακτορι-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κὲς ἐξετάσεις καὶ οἱ οἰκονομ. δυσχέρειες τοῦ Κοραῆ στὴ Γαλλία»· ἡ ἑνότης αὐτὴ εἶναι τὸ θέμα. Γ' «Ναί, ἀδελφέ μου... εὐεργεσίας τοῦ θεοῦ;». «Ἀναγνώρισις τῶν εὐεργεσιῶν»· ἡ ἑνότης αὐτή, ποὺ φαίνεται σὰν ἐπίλογος δύναται νὰ θεωρηθῆ καὶ σὰν συνέχεια τῆς Β.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ:

Γλωσσικὴ ἑρμηνεία: νὰ σὲ γράψω, μὲ ἔκαμαν, ἀφ' ὅ,τι: ἰδιωματισμοὶ τοῦ Κοραῆ ἀντί: νὰ σοῦ γράψω, μοῦ ἔκαναν, ἀπὸ ὅ,τι...

Γλωσσικὰ Κοραῆ: Ὁ Κοραῆς, προκειμένου νὰ ὁδηγήση τὸ γλωσσικὸ ζήτημα σὲ καλὸ δρόμο, ἐπίστεψε ὅτι ἡ γραπτὴ γλῶσσα πρέπει νὰ στηριχθῆ στὴ γλῶσσα τοῦ λαοῦ, ποὺ ὀφείλει ὅμως νὰ ἀντικαταστήση τὰ δάνειά της ἀπὸ τὶς ξένες γλῶσσες μὲ γλωσσικὰ στοιχεῖα παρμένα ἀπὸ τὸν πλοῦτο τῆς ἀρχαίας. Τὴν λύσι αὐτὴ ὑποστήριξε καὶ τὸ πρῶτο ἀξιόλογο νεοελλ. περιοδικὸ «Λόγιος Ἑρμῆς, ποὺ ἐξέδιδαν (1811 - 1821) στὴ Βιέννη οἱ: Ἀνθ. Γαζῆς, Νεόφυτος Βάμβας, Θεόκλητος Φαρμακίδης κ.ἄ. Ὁ Κοραῆς εἶναι ὁ ὑπέρμαχος τῆς «μέσης ὁδοῦ» προκειμένου νὰ ὁμαλύνη τὴν ὀξύτητα τοῦ γλωσσ. ζητήματος. Ὁ Κοραῆς ἔρριξε τὸν σπόρο γιὰ μιὰ γόνιμη γλωσσικὴ μεταρρύθμισι καὶ ὁ σπόρος αὐτὸς ἐβλάστησε, ἔστω καὶ ἀργά. Καὶ ὁ Κοραῆς ἔμεινε μιὰ φωτεινὴ διάνοια μὲ δυνατὴ θέλησι, ποὺ θὰ χρειάζονταν ἑκατοντάδες σελίδες γιὰ νὰ μπορέση νὰ παρασταθῆ. Ἄριστον, τὸ = τὸ μεσημβρινὸ φαγητό. (ἀκράτισμα, τὸ = πρωινὸ ρόφημα). Ὀψάριον, τὸ (μεσν. ψάρι (ν) < ὀψάριον ὑποκ. τοῦ ὄψον = προσφάγι) = τὸ ψάρι. Ὁμοθυμαδὸν (ἐπίρρ.) = ὁμοφώνως. Διασκεδάζω (διασκεδάννυμι) = διασκορπίζω.

Πραγματικῶν ἑρμηνεία: Μονπέλλιον, τό: π. τῆς Γαλλίας Μονπελλιέ. Πρωτοψάλτης, ὁ = πρῶτος ψάλτης τῆς ἐκκλησίας, ὁ ἐπικεφαλῆς τῆς χορωδίας. Θέσις, ἡ = διατριβὴ γιὰ διδακτορικὸ δίπλωμα. Ὁ πτυχιοῦχος τοῦ Πανεπιστημίου μπορεῖ νὰ αὐξήση τοὺς τίτλους του μὲ τὴν λῆψι τοῦ διδακτ. διπλώματος. Γι' αὐτὸ πρέπει νὰ δουλέψη πάνω σὲ μιὰ πρωτότυπη μελέτη, νὰ τὴν ὑποβάλη στὴ Σχολή. Θὰ ἀκολουθήση κρίσι τῆς ἐργασίας αὐτῆς ἀπὸ πολλοὺς ἐπιστήμονες καὶ ἂν κριθῆ ἱκανοποιητική, τότε παίρνει τὸ τίτλο τοῦ διδακτ. διπλώματος. Ἱπποκράτης ὁ Κῶος: ἀρχαῖος Ἕλληνας ἰατρὸς (460 - 377 π.Χ.) τοῦ ὁποίου οἱ θεωρίες καὶ οἱ θεραπευτικὲς μέθοδοι γιὰ τὴν ἐποχή του ἐθεωροῦντο θαυματουργικὲς καὶ σήμερα θεωροῦνται ἀξιοθαύμαστες. (ὅλ. περιοδ. ΙΣΤΟΡΙΑ παπύρου τ. 6, σελ. 8 καὶ τ. 52 σελ. 88 κ.ἑ.). Ἐπαμεινώνδας, ὁ = Θηβαῖος στρατηγὸς (ὅλ. ἱστορία Ἀρχαία, Ο.Ε.Δ.Β. 1972, σελ. 227 κ.ἑ.) γρόσι, τὸ (ἰταλ. **groso** <

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μεσν. **(denarius) grossus)** = τουρκικὸ νόμισμα. Μάχη Λεύκτρων (371 π.Χ.). (βλ. ἱστορία Ἀρχαία Ο.Ε.Δ.Β. σελ. 228).

Ψυχολογικὴ ἑρμηνεία : Ὁ Κοραῆς γιὰ τὶς διδακτορικές του ἐξετάσεις εἶναι γεμᾶτος ἀπὸ συναισθήματα χαρᾶς, ἐνθουσιασμοῦ ἀλλὰ καὶ λύπης, ἀφοῦ οἱ γονεῖς του δὲ ζοῦν γιὰ νὰ χαροῦν καὶ ἡ φτώχεια τόσο πολὺ τὸν καταδιώκει, ποὺ δὲν ἔχει τὰ μέσα νὰ μορφωθῆ.

ΝΟΗΜΑΤΑ: 1. καιρὸς παντὶ πράγματι (κάθε πρᾶγμα στὸν καιρό του).

2. Ὅστις ἐν καιρῷ τοῦ καυχᾶσθαι ταπεινοφρονεῖ, ὑποκρίνεται ταπεινοφροσύνην, δὲν εἶναι ἀληθῶς ταπεινόφρων.

3. Ἡ παρουσία τῶν γονέων μας τὴν ἡμέρα τοῦ θριάμβου μᾶς γεμίζει ἀνέκφραστη χαρά.

4. Ἡ ἐπιμονὴ κι ἡ ὑπομονὴ κατακτοῦν τὰ πάντα.

5. «Ἡ εὐγνωμοσύνη εἶναι τὸ ἄσμα τῶν ἀγγέλων».

Κεντρικὴ ἰδέα : Ἡ ἐπιμονὴ κι ἡ ὑπομονὴ κατακτοῦν τὰ πάντα. Ὁ Κοραῆς ἦταν πράγματι ἐπίμονος κι ὑπομονετικὸς κι ἐπέτυχε τόσα στὴν Ἰατρικὴ ἀλλὰ κυρίως στὴ φιλολογία, ὠφέλησε τόσο τὸ σκλάβο γένος, ὥστε δίκαια νὰ ὀνομασθῆ Διδάσκαλος τοῦ Γένους κι ἂς μὴν ἐδίδαξε ποτὲ σὲ σχολεῖο.

ΥΦΟΣ: Τὸ ὕφος εἶναι ἀνεπιτήδευτο, ἁπλὸ καὶ σοβαρό· καὶ τὰ πιὸ ὑψηλὰ νοήματα περιβάλλονται μὲ τὴ χάρι τῆς φυσικῆς ἁπλότητος.

ΓΛΩΣΣΑ: Ὁ Κοραῆς χρησιμοποιεῖ μιὰ ἰδιάζουσα γλῶσσα μεταξὺ ἀρχαίας καὶ δημοτικῆς (βλ. γλωσσικὰ ἄνω).

ΕΙΔΟΣ: Τὸ κείμενο τοῦτο ἀνήκει στὴν ἐπιστολή. (βλ. εἰσαγωγικὰ καὶ περισσότερα στὴ μετάφρ. Ξενοφ. Κύρου ἀνάβασι, ΙΙΙ Μ. 45, σελ. 19 τοῦ ἐκδ. οἴκου Π. Νικοδήμου). Παλαιότερα ἡ ἐπιστολὴ βρισκόταν σὲ ἀκμή, ἀλλὰ σήμερα μὲ τὰ μέσα ἐνημερώσεως τηλέφωνα, τηλέγραφος κ.ἄ. παρακμάζει.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Ἀδαμάντιος Κοραῆς (1748 - 1833)· γεννήθηκε στὴ Σμύρνη, ἀλλ' ἡ καταγωγή του ἦταν ἀπὸ τὴ Χίο, ἀπὸ ἀρχοντικὴ γενιά, ποὺ ἔτρεφε ἀγάπη γιὰ τὰ γράμματα. Ὁ Κοραῆς εἶχε ἔμφυτη κλίσι πρὸς τὰ γράμματα. Τὸν ἐβοήθησε καὶ τὸ οἰκογενειακό του περιβάλλον κι ἐσπούδασε ἰατρική, φιλολογία καὶ δέκα (!) γλῶσσες. Τόση ἦταν ἡ ἀφοσίωσί του στὴ μελέτη καὶ στὴν ἔρευνα, ποὺ ἔγραψε: «δι' ἐμὲ δὲν ἔμεινε πλέον ἄλλη ἡδονὴ παρὰ ἡ ἡδονὴ τῆς σπουδῆς». Τὸ 1771 βρέθηκε στὸ Ἄμστερνταμ τῆς Ὁλλανδίας γιὰ νὰ βοηθήση τὸν πατέρα του στὶς ἐμπορικές του ἐργασίες. Ἐκεῖ γνωρίστηκε μὲ σοφοὺς καὶ καλλιτέχνες. Πα-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ράλληλα μὲ τὸ ἐμπόριον ἡ παιδεία τὸν ἀπασχολοῦσε πολύ. Τὸ 1778 ἐπιστρέφει στὴν κατεστραμμένη ἀπὸ πυρκαϊὰ Σμύρνη κι ἐμελαγχόλησε ἀπ' τὴν εἰκόνα ποὺ εἶδε, τόσο ὥστε ἔφυγε ἀμέσως γιὰ τὸ Μονπελλιὲ τῆς Γαλλίας. Τὸ 1788 - 1833 βρίσκεται στὸ Παρίσι. Ἔχει κατορθώσει νὰ ἐπιβληθῆ στοὺς εὐρωπαϊκοὺς κύκλους Ἐπιστήμης καὶ Γραμμάτων. Ἐκεῖ θὰ γνωρίση τὴν Γαλλικὴ Ἐπανάστασι καὶ θὰ ὁραματισθῆ μιὰ ἐπανάστασι γιὰ τὴν ἀπελευθέρωσι τοῦ γένους. Γράφει συνέχεια καὶ μεταφράζει ἀρχαίους Ἕλληνες συγγραφεῖς. Θέλει νὰ μορφώση τὸ δοῦλο γένος γιὰ νὰ μπορέση ἐκεῖνο νὰ ἀποτινάξη τὸν ζυγὸν τῆς δουλείας. Σειρὰ ἀπὸ 66 τόμους βιβλίων ἐδημοσίευσε, ποὺ γαλούχησαν τὸ Ἑλληνικὸ γένος καὶ τὸ ὡδήγησαν στὴν Ἐπανάστασι, ποὺ τὸν βρῆκε 73 χρόνων. Εἶχε τὴν ἐπιθυμία νὰ συμμετάσχη σ' αὐτήν, ἂν καὶ τὴν ἐνόμιζε πρόωρη. Πέθανε μὲ τὴ λέξι «Πατρίς». Ἕλληνες καὶ ξένοι παρακολούθησαν τὴν κηδεία του. Τὰ ὀστᾶ του 8.4.1877 μεταφέρθηκαν στὴν Ἀθήνα στὸ Α΄ Νεκροταφεῖο. Στὶς 11.5.1875 ὁ μαρμάρινος ἀνδριάς του στήθηκε στὰ προπύλαια τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου γιὰ νὰ θυμίζη: «Ἔπειτα τί ἄλλο δύναμη νὰ σοῦ εἴπω πλειότερον παρὰ παιδείαν, παιδείαν καὶ πάλιν καὶ πολλάκις παιδείαν; Μόνη ἡ παιδεία ἔχει νὰ θεραπεύση τὰς κοινὰς τοῦ ταλαιπώρου Γένους ἡμῶν δυστυχίας» (ἐπιστ. πρὸς Μ. Τομπάζην). Τὸ διήγημά του «Παπατρέχας» θεωρεῖται τὸ πρῶτο γνήσιο νεοελληνικὸ διήγημα. Ὁ Κ. συνδυάζει «τὴ σοφία τοῦ μεγάλου ἐπιστήμονα, τὴ λογοτεχνικὴ τέχνη καὶ τὸ εὐφυὲς καὶ χαριτολόγο πνεῦμα».

39. Ἡ πασχαλιὰ τῆς λευτεριᾶς

Διήγημα: Χριστοβασίλη Χρ.

(Ἀναγνωστικὸν ΟΕΔΒ σελ. 94)

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Ἡ μοῖρα τῶν Ἑλλήνων εἶναι νὰ ἀγωνίζωνται πάντοτε γιὰ ἀλυτρώτους ἀδελφούς. (Σήμερα ἡ σκέψι μας καὶ ἡ ψυχή μας σὰν ἔθνους εἶναι δοσμένη στὴν Κύπρο καὶ τὴ Β. Ἤπειρο). Ἀλλ' ὑπῆρξαν καὶ καιροὶ ποὺ οἱ ἀγῶνες μας γιὰ τὴν ἀπελευθέρωσι ἑλληνικῶν χώρων εἶχαν τὸ χαρακτῆρα πραγματικοῦ ἱεροῦ πολέμου, ἦταν μιὰ τιτανομαχία περὶ ὑπάρξεως. Βέβαια στὰ μεγάλα κι ἔνδοξα χρόνια τοῦ 1912 -13 ἡ Ἑλλάδα μὲ ἐμπνευσμένη καὶ μονιασμένη ἡγεσία ὡρμοῦσε γιὰ νὰ ξεσκλαβώση ὅλα τὰ παιδιά της. Ἀλλὰ καὶ πιὸ μπροστά, στὰ 1897, ἡ πατρίδα μας, μὲ τὰ ἀσφυκτικά της σύνορα... τῆς Μελούνας στὴ Θεσσαλία καὶ τοῦ... Ἀράχθου

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

στὴν Ἤπειρο, μέσα σ' ἕνα ἐθνικὸ συναγερμὸ ἐπιχειρεῖ νὰ δώση ἐλευθερία στὶς προαιώνιες ἑστίες της. Ἀπὸ ἕνα λοιπὸν τέτοιο «κλῖμα» εἶναι ἐμπνευσμένο τὸ πεζογράφημά μας.

ΝΟΗΜΑ: Σ' ἕνα ἠπειρώτικο χωριό, ποὺ τῶχουν ἐγκαταλείψει οἱ Τοῦρκοι ὀπισθοχωρώντας, οἱ χωρικοὶ τὴ νύχτα τῆς ἀναστάσεως βγαίνουν ἀπὸ τὴν ἐκκλησιά τους χαρούμενοι, γιατὶ μὲ τὴ μεγάλη γιορτὴ περιμένουν ὥρα τὴν ὥρα τὴ λευτεριά τους. Ἀκολουθοῦν μὲ τάξι τὴν τρανὴ φαμίλια τοῦ γερο - Λιόλιου, τοῦ προεστοῦ τους καὶ λόγο τὸ λόγο βεβαιώνονται πὼς οἱ Τοῦρκοι φεύγουν νικημένοι ἀπ' τοὺς δικούς μας· στὴν Ἄρτα, στὰ Πέντε Πηγάδια καὶ σ' ἄλλες καίριες τοποθεσίες. Τότε ὁ γερο - προεστὸς κυριολεκτικὰ ἐκτὸς ἑαυτοῦ ἀπὸ τὴ χαρά του ζητάει ἕνα τουφέκι γιὰ νὰ χαιρετήση τὴ λευτεριὰ ποὺ φθάνει (ποῦ νὰ βρεθοῦν ὅμως ποὺ δὲν ἔχουν ἀφήσει τίποτε οἱ Τοῦρκοι;). Ὡστόσο ἡ γρια - Τόλιαινα, ὕστερα ἀπὸ δισταγμούς, γιὰ τὸ ἐκλεκτὸ ἀρνὶ ποὺ θὰ τῆς ἔδινε γιὰ ἀντάλλαγμα, τοῦ δίνει τὸ τουφέκι τοῦ μακαρίτη της.

Ὁ γέρος μας μὲ τὴν πυρπολούμενη νεανικὴ καρδιὰ καὶ διάθεσι πλειοδοτεῖ... Ὄχι μόνο ἕνα ἀρνὶ προσφέρει, ἀλλ' ὁ πιστικός του ἔφερε ὁλόκληρο κοπάδι καὶ τὸ ἐμοίρασε στοὺς χωριανούς του ποὺ δὲν εἶχαν. Ἐν τῷ μεταξὺ ὅλο τὸ χωριὸ σ' ἕνα παραλήρημα ἐνθουσιασμοῦ γιορτάζει τὸ πιὸ χαρμόσυνο πάσχα του ἀντάμα μὲ τὴ λευτεριά του. Ὡστόσο ὁ γερο - Λιόλιος, μὲ τὸ «Χριστὸς ἀνέστη, ἀδέρφια, καλῶς μᾶς ἦλθ' ἡ λευτεριά», ἐτράβηξε τὴ σκανδάλη, τὸ χωριὸ ἐτραντάχθη, ἀλλ' ὁ προεστός μας ἔπεσε νεκρός. «Τὸν εἶχε σκοτώσει ἡ χαρά».

ΕΝΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΑΥΤΩΝ: Μποροῦμε νὰ τὸ χωρίσωμε σὲ 3 ὀργανικὰ κομμάτια: α) «Ἐτελείωνε ἡ ἐκκλησία... πατρίδας» (δηλαδὴ οἱ 16 πρῶτες γραμμές): Γιορτάζει ἕνα χωριὸ τὴν ἀνάστασι, ἀλλὰ καὶ τὴ λευτεριά του ποὺ ἔρχεται. β) «Ὁ παπᾶς ξαναμπῆκε... ἐπάνω στὴ θράκα»: Φθάνουν ἀληθινὲς εἰδήσεις ὅτι ἐνίκησαν οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ χωριάτες μὲ πρῶτο τὸν προεστό τους παραληροῦν ἀπὸ χαρά. γ) «Ὅταν ὁ γερο - προεστός... ἡ χαρά»: Ἔρριξε χαιρετιστήρια τουφεκιὰ ὁ γέρος, ἀλλὰ τὸν ἐσκότωσε ἡ χαρά.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ Α' ΕΝΟΤΗΤΟΣ:

Πραγματικῶν ἑρμηνεία: Τὸ γεφύρι τῆς Πλάκας: ἦταν κοντὰ στὴ Δωδώνη. Λοῦρος: Ποτάμι τῆς Ἠπείρου ποὺ πηγάζει ἀπὸ τὸν Τόμαρο καὶ τὴ Μανωλιάσα καὶ χύνεται στὸν Ἀμβρακικὸ κόλπο· ἔχει γραφικὲς ὄχθες καὶ στὶς πηγές του σήμερα ὑπάρχει ἐκτροφεῖο πέστροφας. Πέντε Πηγάδια: Στενωπὸς Β.Δ. τῆς Φιλιππιάδας, πλησίον τοῦ Σουλίου. Τόπος ποὺ 3 τοὐλάχιστον φορὲς συγκρούονται οἱ Ἕλληνες μὲ τὸν ἴδιο κατακτητή, τὸν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Τοῦρκο: Τὸν Ἰούλιο τοῦ 1822 ὁ Ἀλ. Μαυροκορδᾶτος εἶχε στείλει ἐκεῖ μέρος στρατοῦ γιὰ νὰ βοηθήση τοὺς πολιορκουμένους Σουλιῶτες, ἀλλά, μετὰ τὴν αἱματηρὴ ἧττα μας στὸ Πέτα, αὐτὸ τὸ ἀπόσπασμα ἐπέστρεψε ἄπρακτο καὶ πανικόβλητο στὸ Μεσολόγγι. Στὰ 1897 11 - 12 Ἀπριλίου ἔγινε ἐδῶ νικηφόρα σύγκρουσι ἑνὸς ἑλληνικοῦ τάγματος πρὸς 4 τούρκικα, (ἐδῶ ἀναφέρεται καὶ τὸ ἀνάγνωσμά μας).

Ἀλλὰ καὶ στὰ 1912 22 - 25 Ὀκτώβρη ἔχομε σ' αὐτὸ τὸ «στοιχειωμένο» πιὰ μέρος ἑλληνικὴ νίκη.

Καλολογικὰ στοιχεῖα: Ἐδῶ δὲν ὑπάρχουν ἐκτὸς ἀπὸ μιὰ μεταφορά: «ἡ χαρὰ ζωγραφιζόταν...».

ΝΟΗΜΑΤΑ: Πολλὲς φορὲς ὁ Ἕλληνας ἔχει συνεορτάσει τὸ Πάσχα του μὲ τὴν ἐθνική του ἀνάσταση.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ Β' ΕΝΟΤΗΤΟΣ: **Γλωσσικὴ ἑρμηνεία:** Φαμίλια (καὶ φαμελιὰ) = οἰκογένεια < λατιν. **familia**. Πλάτωμα, τὸ = ἄνοιγμα, ἐκτεταμένος χῶρος. ἀφουγκράζομαι = ἀκούω μὲ προσοχὴ < ἀκροάζομαι. Ψὲς = χθὲς βράδυ < ἀρχ. ὀψὲ (ὄψιμος) = ἀργὰ (κατὰ τό: χθές). Φυσέκι, τὸ = φυσίγγιο. Θράκα, ἡ = τὰ ἀναμμένα κάρβουνα μετὰ τὸ σβήσιμο τῆς φλόγας. Ζουρλόχορτο = τὸ χορταρικὸ ποὺ ζουρλαίνει (τρελαίνει). Λιανοπαίδι, τό = τὸ μικροπαίδι. Καὶ οἱ ἰδιωματισμοί: θαμαχτός = θαυμαστός. Ἔμασαν = ἐμάζευσαν.

Πραγματικῶν ἑρμηνεία: Πατερίτσα, ἡ = ποιμαντορικὴ ράβδος τῶν ἀρχιερέων, δεκανίκι, βοηθητικὸ γερόντων καὶ χωλῶν, ἀλλὰ καὶ σύμβολο ἡγετικοῦ ἀξιώματος. Ὑποκορ. τοῦ πατέρα < πατερὸ < πάτος = δοκάρι τοῦ πατώματος. Προεστὸς (ἀρχ. προεστὼς μετοχ. πρκ. τοῦ ρ. προΐσταμαι) = ὁ ἀρχηγός, ὁ πρόκριτος, ὁ κοινοτικὸς ἄρχοντας. σερτάρι (συρτάρι < σύρω) = τὸ κριάρι ἢ ὁ τράγος (τὸ γκεσέμι) ποὺ ὁδηγεῖ τὸ κοπάδι. Τσάμηδες: μιὰ ἀπὸ τὶς φυλὲς τῆς Ἀρβανιτιᾶς. (Βλ. καὶ τὸ «ὁ Γεροσουλιώτης»). Γκράς = ὀπισθογεμὲς ὅπλο, ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ ἐφευρέτου **Gras**. Βελονωτό, τὸ = ὅπλο ποὺ ὁ ἐπικρουστήρας του εἶχε μικρὴ κρουστικὴ βελόνη. Τζουμέρκα, τὰ = βουνὸ ἀνάμεσα στὴ Ν. Ἤπειρο καὶ Θεσσαλία (τὰ Ἀθαμανικά). Περιστέρι (ὁ Λάκμος) = βουνὸ ψηλὸ ἀνατ. τῶν Ἰωαννίνων. Ἄρτας γεφύρι: τὸ τόσο θρυλικὸ καὶ «στοιχειωμένο» γεφύρι. Λέλοβα (τὸ Θεσπρωτικό), κωμόπολι τῆς ἐπαρχίας Νικοπόλεως κοντὰ στὴν Πρέβεζα. ἀντίχριστος = ὁ Τοῦρκος. Κανέττα, ἡ = ὀρεινὸς αὐχένας στὴν εἴσοδο τῆς κοιλάδας τῶν Ἰωαννίνων. Κίτσος Μπότσαρης: Γιὸς τοῦ ὁπλαρχηγοῦ τοῦ '21 Κ. Μπότσαρη καὶ ἀνεψιὸς τοῦ Μάρκου, ὑποστράτηγος τοῦ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

πεζικοῦ (1841 - 1915), ποὺ στὰ 1897 τὸν βρίσκομε ταγματάρχη ἐναντίον τῶν Τούρκων.

Κώστας Σέχος: ἀπὸ τὴν ξακουστὴ σουλιώτικη φάρα τῶν Σεχαίων· γιὸς τοῦ Γιώργου Σέχου, ἐγγονὸς τοῦ Γιαννάκη Σέχου καὶ ἀνιψιὸς τῆς θρυλικῆς Χάϊδως. Ἦταν «ἄντρακλας», σωστὸς γίγαντας, ἔφθασε μέχρι ὑποστράτηγος καὶ στὰ 1897 ταγματάρχης διακριθεὶς στὶς παραπάνω συγκρούσεις ἐναντίον τῶν Τούρκων. Καλαμάς: ποτάμι τῆς Ἠπείρου, πηγάζει ἀπὸ τὸ Δελβινάκι, περνάει πολλοὺς ὀρεινοὺς ὄγκους καὶ χύνεται πιὸ πάνω ἀπὸ τὴν Ἡγουμενίτσα (ὁ Θύαμις).

Καλολογικὰ στοιχεῖα : Τὸ πεζογράφημα ἔχει τόσο ἔντονο τὸ ἠθογραφικό, λαογραφικὸ καὶ πατριωτικὸ στοιχεῖο, γιὰ τὰ ὁποῖα χρειάζεται ἐκφραστικότητα καὶ κίνησι. Βλέπομε τὶς παρομοιώσεις: «σὰ σερτάρι», «σὰν τὸν αὐγερινό», τὴ μεταφορά: «ἔχει φάει τὸ ζουρλόχορτο», τὴν ὑπερβολή: «δύο μποροῦν νὰ κρεμαστοῦν στὰ μουστάκια του». Τὰ ἐπίθετα εἶναι ὄμορφα καὶ ταιριαστά. Ἐπίσης τὰ σύνθετα. π.χ. κορφοβούνι, μοσχομυρουδιά, λιανοπαίδι, στριφογύριζαν. Ἀλλ' ἐκεῖνο ποὺ δίνει τὸ ἰδιαίτερο χρῶμα ἐδῶ μέσα εἶναι οἱ διάλογοι, οἱ φυσικώτατοι καὶ παραστατικώτατοι διάλογοι· μὰ καὶ οἱ εἰκόνες εἶναι πολὺ δυνατές, ἔτσι ποὺ κάνουν τὸ ἔργο παλλόμενο καὶ τοῦ δίνουν τόση κινηματογραφικότητα. Ἀλλὰ καὶ οἱ ἀποφθεγματικὲς φράσεις δὲ μποροῦσαν νὰ λείψουν ἀπ' αὐτὸ τὸ ζωντανὸ ἠθογράφημα. Π.χ. «Δυὸ Τούρκους... ἀπὸ τὰ μουστάκια του», «ἡ πασχαλιὰ θέλει ἀρνιά... τουφέκια», «ὁ κόσμος ἔχει φάει τὸ ζουρλόχαρτο».

ΝΟΗΜΑΤΑ: α) Ἡ οἰκογένεια ἡ ἑλληνική, ἡ πολυπρόσωπη μὲ τὴν πατριαρχικὴ συγκρότησί της, ἐβοήθησε ἀποτελεσματικὰ στὸ νὰ ἐπιζήση ἡ φυλή μας στὴν πολύχρονη σκλαβιά της. β) ὁ ἑλληνικὸς λαός, ὅπως ξέρει σύσσωμος καὶ ἀδελφωμένος νὰ κερδίζη τὴ λευτεριά του, ἔτσι καὶ ἔξαλλα καὶ τρελὰ τὴν πανηγυρίζει.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ γ' ἑνότητος:

Γλωσσικὴ ἑρμηνεία : Κουτὸς = ἄμυαλος < κοττὸς = πετεινός. λακ-(κ)ίζω = φεύγω γρήγορα — καὶ γλακίζω (βλέπε καὶ τὸ δημοτικό: «στὸ γλάκιο ἔπιανε πουλιά»). Λάγιος (βλέπε λαγός) = μαυριδερός. ψυχικὸ = ἐλεημοσύνη. Ὀργιὰ (τὸ ἀρχ. ὀργυιά) = τὸ μῆκος τῶν ἁπλωμένων χεριῶν, ἐκ τοῦ ὀρέγω. Καὶ οἱ ἰδιωματισμοί: ἀρή = μωρή, δίν' ς = δίνεις.

Πραγματικῶν ἑρμηνεία: Πιστικὸς (ἀπὸ τὸ πιστός) = μισθωτὸς τσοπάνης, ὁ παραγιὸς τοῦ τσοπάνη. διαλαλητὴς (τελάλης): παλιότερα σὲ κάθε χωριό, ἀλλὰ καὶ στὶς πόλεις, ὑπῆρχε ἕνας ὑπάλληλος (μᾶς θυμίζει

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κάπως τὸν ἀρχαῖο κήρυκα), ποὺ ἀνεκοίνωνε τὶς διαταγὲς καὶ τὶς θελήσεις τῶν ἀρχόντων. Ἀλλὰ γενικῶς σ' ὅλο τὸ ἔργο ὑπάρχει ἀρκετὴ λαογραφία· π.χ. ἡ ἱεραρχικὴ ἔξοδος καὶ πορεία ἀπὸ τὴν ἐκκλησία.

Καλολογικὰ στοιχεῖα : Κι ἐδῶ παρατηροῦμε ὄμορφα αἰσθητικὰ «μέσα»: «Σὰν ἐλάφι», «σὰν αὐγερινός», «σὰ δυνατὸς βοριάς: παρομοιώσεις. Καὶ πάλι ἔξοχος διάλογος μεστὸς καὶ ἀληθινός. Κι ἐδῶ λαϊκὲς φράσεις· «.. μὴ δὲν πάρη φωτιὰ καὶ ντροπιαστῶ», «ὀρ' ἀδέρφια, Χριστὸς ἀνέστη!» Καὶ πάλι δυνατές, «ἀπὸ φυσικοῦ», σκηνές, μὲ συγκλονιστικώτερη ἐκείνη ποὺ ἐτουφέκισε ὁ γέρος μὲ τὸ «καλῶς μᾶς ἦλθ' ἡ λευτεριά!» κι ἔπεσε νεκρός.

ΝΟΗΜΑΤΑ: α) ὁ Ἕλληνας ποὺ ἔχει κάνει μέσα στοὺς αἰῶνες σύνθημά του τὸ «τὴν ἐλευθερίαν ἐλοίμην ἂν ἀνθ' ὧν ἔχω καὶ ἄλλων πολλαπλασίων» (τοῦ Ξενοφῶντος), πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ μὴ σκορπίζη ὁλοπρόθυμος καὶ τὰ οἰκονομικά του ἀγαθὰ γι' αὐτήν; β) Τὸ νὰ πεθαίνης στὴ μάχη γιὰ τὴν ἐλευθερία εἶναι ὑπέροχο, τὸ νὰ πεθαίνης ὅμως ἐπίσης (ἐκτὸς βέβαια ἀπὸ τοὺς ἀγῶνες σου γι' αὐτή), ἀπὸ συγκίνησι γιὰ τὸν ἐρχομό της εἶναι ὑπεροχώτερο, εἶναι εὔνοια τῆς τύχης.

Κεντρικὴ ἰδέα : Τὸ νὰ περάση ὁ βαθειὰ φιλελεύθερος ἄνθρωπος ἀπὸ τὴ σκλαβιὰ στὴν ἐλευθερία εἶναι γεγονὸς τόσο συνταρακτικό, ποὺ ἡ συγκίνησί του καὶ τὸ θάνατο φέρνει ἀκόμη.

Μιὰ παρατήρησι: Ὑποστηρίζεται ἀπὸ τοὺς περισσοτέρους καὶ ἔχει γραφῆ ὅτι χρονικὰ τὸ ἔργο τοποθετεῖται στὰ 1912 - 13. Νομίζομε πὼς αὐτοὶ ποὺ ὑποστηρίζουν τοῦτο... ἔπεσαν στὴν παγίδα, διότι οἱ ἀπελευθερωτικοὶ πόλεμοι τοῦ 1912 - 13 (καὶ ἐν προκειμένῳ στὴν Ἤπειρο) εἶναι οἱ πέρα γιὰ πέρα νικηφόροι, εἶναι ὁ θρύλος. Μὰ ἐσωτερικὰ στοιχεῖα τοῦ διηγήματος καταρρίπτουν ἀμέσως αὐτό. Π.χ. γίνεται λόγος γιὰ νικηφόρες συγκρούσεις στὴ Ν. Ἤπειρο (περιοχὴ Ἄρτας κ.λ.π.) ἐπάνω στὸ Πάσχα. Μὰ τὸν Ἀπρίλιο ἢ τὸ Μάϊο (Πάσχα) 1913 εἶχε παύσει —μὲ θριάμβους βέβαια καὶ Μπιζάνια κ.λ.π.— ὁ ἑλληνοτουρκικὸς πόλεμος στὴν Ἤπειρο. Ἐξ ἄλλου εἶναι γνωστὸ πὼς ὁ Κίτσος Μπότσαρης ποὺ ἀναφέρεται τροπαιοῦχος σ' αὐτὴ τὴν τοποθεσία (βλέπε καὶ πραγματικὰ β ἐνότητος), στὰ 1912 δὲ μετέχει στοὺς ἐθνικοαπελευθερωτικοὺς πολέμους (δὲν εἶναι πιὰ «ἐν ἐνεργείᾳ»). Βέβαια ὁ πόλεμος αὐτὸς τοῦ 1897 εἶναι ὁ γνωστὸς «ἀτυχὴς» ποὺ ἡ Ἑλλάδα ἀνέτοιμη ἐκινδύνευσε νὰ δεχθῆ τοὺς Τούρκους στὴν Ἀθήνα (ἤδη, εἶχαν προελάσει μέχρι τὴ Λαμία). Ὅσο γιὰ τὰ θριαμβευτικὰ γεγονότα τοῦ διηγήματός μας, ποὺ ἀνήκουν, ὅπως ἀπεδείχθη, σ' αὐτὸ τὸν ὀλέθριο πόλεμο γιὰ μᾶς, ἁπλούστατα τοπικὴ ἀπήχησι εἶχαν καὶ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἀλλοίμονο οἱ πολύπαθοι ἠπειρῶτες μας ἐδιάσθησαν νὰ χαροῦν... Ἡ λευτεριὰ δὲν ἦρθε τώρα, ἀλλὰ στὰ 1913...

ΓΛΩΣΣΑ: Στρωτὴ δημοτική, πλούσια σὲ ἐκφραστικὴ δύναμι. Στοὺς διαλόγους ὑπάρχουν ἀρκετοὶ ἰδιωματισμοὶ (Βλέπε γλωσσικὰ β΄ καὶ γ΄ ἑνότητ.).

ΥΦΟΣ: Ἁπλό, φυσικό, περιγραφικό, παραστατικὸ καὶ συναρπαστικό· ὑπάρχουν ζεστοὶ τόνοι καὶ πολὺς ρεαλισμός.

ΧΑΡΑΚΤΗΡΕΣ: Ὁ προεστὸς γερο - Λιόλιος, ὁ ἥρωας μας, εἶναι ἕνας πραγματικὸς «ἀφεντάνθρωπος»· καλοκάγαθος, αὐθόρμητος καὶ πολὺ συναισθηματικός. Εἶναι ἀπ᾽ ἐκείνους τοὺς φλογεροὺς πατριῶτες, ποὺ ὁ Βαλαωρίτης τοὺς θέλει στὰ ποιήματά του «νὰ κρύβουν γιὰ σὲ πατρίδα μου στὰ σπλάχνα χαλασμό»!. Αὐτὸς ὁ μπροσταρόκριος («σερτάρι» τοῦ κοπαδιοῦ τὸν θέλει τὸ διήγημά μας) εἶναι κεφαλὴ σὲ μιὰ πραγματικὰ πατριαρχικὴ οἰκογένεια. Σωστὸς οἶκος... Ἰακώβ ἡ φαμίλια του, ἀπὸ παιδιὰ νύφες κι ἀγγόνια. Εἶχε καὶ τὸ προβάδισμα καὶ τὴν ὑπόληψι καὶ τὰ ἀγαθά. Τοῦλειπε ὅμως ἡ λευτεριά. Κι ὅταν ἡ καρδιά του ἄνοιξε γιὰ νὰ δεχθῆ τὸ μεγάλο μήνυμά της, δὲν ἄντεξε στὴν εὐτυχία, ἔσπασε καὶ ἔπεσε ἡ δρῦς... Βέβαια οὔτε ποὺ εἴχαμε φαντασθῆ τὸ χαμό του. Μᾶς ἀρκοῦσε ἡ σφαγὴ τῶν ἀρνιῶν του, ποὺ ἐχάριζε στοὺς χωριανούς του γιὰ τὴ γενικὴ χαρά, καὶ πρὸ πάντων ἐκεῖνο τὸ ἐκλεκτὸ ποὺ ἔδινε στὴ γριὰ - Τόλαινα. Δὲν ἐπεριμέναμε, αὐτὴ τὴ μεγάλη ὥρα, νὰ μᾶς φύγη αὐτὸ τὸ «στοιχειὸ» τοῦ χωριοῦ. Καὶ ὅμως· ἦταν ὁ θάνατος ὁ ὡραῖος! Ἦταν ἡ εὐθανασία! Γιατὶ πόσοι καὶ πόσοι τρανοὶ καὶ σπουδαῖοι ἄνθρωποι ὁλοζωῆς «ταμένοι τῆς λευτεριᾶς» δὲ μπόρεσαν νὰ τὴ χαιρετήσουν, ἐνῶ αὐτὸς πρόλαβε «κι ἔρριξε στὸ πιστρόφι της...!».

ΕΙΔΟΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΗΜΑΤΟΣ: Εἶναι ἕνα πατριωτικὸ - θρησκευτικὸ διήγημα μὲ ἔντονο τὸ ἠθογραφικὸ καὶ λαογραφικὸ στοιχεῖο.

ΣΧΟΛΗ - ΠΕΡΙΟΔΟΣ: Ἀνήκει στὴν Παλαμικὴ Σχολὴ καὶ στὸν κύκλο τῶν πεζογράφων καὶ πιὸ εἰδικὰ στὴν ὁμάδα τῶν ἠπειρωτῶν (ἐδῶ καὶ ὁ Κ. Κρυστάλλης). Περίοδος εἶναι ἡ Ε΄ (1880 - 1920), ἡ πιὸ γόνιμη καὶ περιεκτικὴ τῆς νεοελληνικῆς μας λογοτεχνίας.

ΓΕΝΙΚΗ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΙ: Τὸ πεζογράφημά μας ἔχει τὸ γνώρισμα τοῦ καλοχτισμένου διηγήματος. Ὑπάρχουν ἐδῶ σὲ τόσο ἐπιτυχημένο συνδυασμὸ οἱ κλασσικὲς ἑνότητες τοῦ τόπου, χρόνου καὶ τῆς ὑποθέσεως. Ὑπάρχει θαυμαστὴ συνοχὴ καὶ δραματικὴ ἐξέλιξι γύρω ἀπὸ τὸ γεγονὸς τοῦ ἐθνικοῦ λυτρωμοῦ καὶ τῆς μοίρας τοῦ ἥρωα τοῦ διηγήματος. Ἔπειτα ἡ ζεστασιὰ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

καὶ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ἀναγνώσματος ὀφείλονται καὶ στὸ ὅτι ὅλα ξετυλίγονται σὲ μιὰ νύχτα μέσα στὸ ἠπειρωτικὸ τοπίο, ποὺ κι αὐτὸ συγχαίρει καὶ συμπάσχει. Ἀλλὰ καὶ αὐτοβιογραφικὰ στοιχεῖα ὑπάρχουν ἐδῶ· ὅλα αὐτὰ ὁ συγγραφέας μας, ποὺ ὡς γνωστὸν δὲν ἦταν μόνον «ρητὴρ λόγων», ἀλλὰ πρὸ πάντων «πρηκτὴρ ἔργων», τὰ ἔζησε πρῶτα. Π.χ. ξέρομε ὅτι ὁ Χρ. Χριστοβασίλης ἐπολέμησε στὴ μάχη τῶν Πέντε Πηγαδίων.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Ἐγεννήθη τὸ 1862 στὸ Σούλι καὶ ἀπέθανε στὴν Ἀθήνα τὸ 1937. Ἐσπούδασε στὴν Κων)πολι καὶ στὴ Σμύρνη. Ἀπὸ ἔφηβος στὸ Γιάννινα ἀρχίζει ἐθνικοπατριωτικὴ δρᾶσι καὶ καταδιώκεται ἀπὸ τὶς τουρκικὲς ἀρχές. Τρεῖς φορὲς τὸν συνέλαβαν καὶ τρεῖς φορὲς κατώρθωσε νὰ διαφύγη (Ἔτσι «παράλληλο βίο» ἔχει τὸν Κρυστάλλη, ποὺ ἐξ ἄλλου τοῦ μοιάζει καὶ στὴν πατριδολατρία καὶ στὴ γνησιότητα καὶ στὶς πηγὲς τῶν ἐμπνεύσεων του). Ἀλλὰ καὶ στὴν Ἀθήνα, ὅπου ἐγκατεστάθη ἀπὸ τὸ 1855, συνεχίζει ὁ φλογερὸς αὐτὸς πατριώτης καὶ ἀγωνιστὴς τὴ διπλή του ἐθνικὴ δρᾶσι, μὲ τὴν πέννα (μαχητικὸς δημοσιογράφος) καὶ τὸ ὅπλο. Ἐθελοντὴς σὲ πολλοὺς ἐθνικοαπελευθερωτικοὺς ἀγῶνες, καὶ κυρίως στὸν ἀτυχῆ πόλεμο, τοῦ 1897, καὶ ἀργότερα στὸ μακεδονικὸ ἀγώνα καὶ στοὺς βαλκανικοὺς πολέμους 1912 - 13.

Βουλευτὴς στὰ 1926 καὶ 1935 καὶ τὸ 1936 γιὰ τὴ σπουδαία του δρᾶσι τοῦ ἀπενεμήθη ὁ χρυσὸς σταυρὸς τοῦ Γεωργίου Α΄. Γράφει σὲ γνήσια δημοτικὴ καὶ τὰ ἔργα του εἶναι ἐμπνευσμένα ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ φύσι καὶ ἱστορία. Ὁ χῶρος ποὺ κινεῖται εἶναι ἡ ἠθογραφία, ἡ ἁπλή, τοῦ α΄ βαθμοῦ ὅπως τὴν εἶπαν, (βλέπε καὶ Διήγημα «ἡ καμπάνα») μὲ ἄφθονο τὸ λαογραφικὸ στοιχεῖο.

Σ υ γ γ ρ α φ ι κ ό τ ο υ ἔ ρ γ ο: α) π ο ι ή μ α τ α: «στ' ἀδέρφια μας», «ὁ μαρμαρωμένος βασιλιάς», «ὁ Μᾶρκος Μπότσαρης». β) Δ ι η γ ή μ α τ α: «τῆς στάνης», «τῆς ξενιτειᾶς», «Θεσσαλικά», «τοῦ βουνοῦ καὶ τοῦ κάμπου», «ὁ Κατσαντώνης».

γ) Θ ε α τ ρ ι κ ά: «Γιὰ τὴν τιμή», «ἀγῶνες τοῦ Σουλίου» «Κυρα - Φροσύνη», «Χριστὸς καὶ Μωχαμέτης», «Παιδομάζωμα». δ) Ἐπίσης ἄρθρα καὶ ἀνταποκρίσεις, ἱστορικὰ καὶ λαογραφικὰ μελετήματα. Βέβαια ἡ κριτικὴ βλέπει στὸ συγγραφέα μας ἁπλοϊκότητες καὶ στενότητα θεμάτων καὶ προσπάθεια ποὺ δὲν ξεπερνάει τὰ τοπικά του ὅρια. Ὁ Χρ. ὅμως δὲν ἐφιλοδόξησε ἢ ἔστω δὲν κατώρθωσε τίποτε περισσότερο ἀπὸ τοῦ νὰ γνωρίσωμε, νὰ προστατεύσωμε καὶ νὰ ἀγαπήσωμε τὴν πατρίδα μας. Τοῦ ἔφθανε αὐτὸς ὁ ἅγιος σκοπός του. Εἶναι ἕνας τίμιος καὶ εὐγενικὸς ἄνθρωπος, ἕνας μεγάλος πατριώτης. Ὁ Π. Νικόδημος γράφει· «τὸ ἔργο του ἔχει λαϊκὸ ἀνθρωπισμό, ἀπροσποίητη ἀλήθεια καὶ θερμὸ συναισθηματισμό». Βλέπε περισσότερα· «ἐπισκόπησι νεοελληνικῆς λογοτεχνίας» Π. Νικοδήμου σελ. 259.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

40. Στὰ Γιάννενα

Ποίημα: Στ. Δάφνη

(Ἀναγνωστικὸν ΟΕΔΒ σελ. 100)

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Ἡ περίοδος τῶν ἀπελευθερωτικῶν πολέμων 1912 - 13 ἦταν μιὰ ἀπὸ τὶς κορυφαῖες καὶ πολυσήμαντες τοῦ ἑλληνισμοῦ. Ἔτσι ἀπὸ τὸν Ὀκτώβριο 1912, ποὺ ἀρχίζει ὁ «νῦν ὑπὲρ πάντων ἀγὼν» μέχρι 21 Φεβρουαρίου, ποὺ ἔπεσαν τὰ Γιάννενα, ὁ ἑλληνικὸς κόσμος, ἐλεύθεροι καὶ δοῦλοι, ζῆ σ' ἕνα ἐθνικὸ παραλήρημα καὶ τότε δόκιμοι ποιητές, ἀλλὰ καὶ ὁ ἀνώνυμος λαός μας ἐτραγούδησε σὰν τὰ «ἐπήραμε τὰ Γιάννενα, μάτια πολλὰ τὸ λένε καὶ τραγουδοῦν καὶ κλαῖνε». Ἔτσι κι ὁ ποιητής μας μέσα σ' αὐτὴ τὴν κοσμογονία ἔνοιωσε τὴν ἀνάγκη ἁπλά, ἀλλ' αὐθόρμητα καὶ πηγαῖα νὰ ἐκφρασθῆ κι αὐτός.

ΝΟΗΜΑ: Ὁ ποιητὴς συνεπαρμένος ἀπὸ τὴν εἴδησι ὅτι ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς (Ὀκτώβριος 1912) ἀρχίζει τὴν πολιορκία τῶν Ἰωαννίνων, φαντάζεται πὼς ἕνα πουλὶ ἔξω ἀπὸ τὴν πόλι γλυκολαλεῖ ν' ἀνοίξουν πέρασμα στὴ λευτεριὰ ποὺ ὁδεύει ἀνθοστόλιστη. Στὴ συνέχεια λέει ὅτι οἱ σκλάβοι Ἕλληνες συγκλονίζονται ἀπ' αὐτὸ τὸ μαντάτο καὶ ἑτοιμάζονται μὲ λαχτάρα (αἰῶνες συντηροῦσαν αὐτὸ τὸ ὑπέροχο ὄνειρο) νὰ γιορτάσουν τὴν ἀνάστασί τους, καὶ τελειώνει πάλι μὲ τὴ φύσι· ἀφοῦ τὸ φθινόπωρο εἶναι ἐκεῖνο ποὺ στρώνει τὸ χαλὶ τῆς ὑποδοχῆς.

ΜΕΤΡΟ: Οἱ στίχοι εἶναι ἰαμβικοὶ 15σύλλαβοι παροξύτονοι μὲ ὁμοιοκαταληξία ζευγαρωτὴ (ααββ). Μόνο οἱ 2 πρῶτοι στίχοι τῆς α΄ στροφῆς εἶναι 14σύλλαβοι ὀξύτονοι χασματικοί, γιατὶ τοὺς λείπει μιὰ συλλαβὴ νὰ γίνουν 15σύλλαβοι.

Καλολογικὰ στοιχεῖα: Τὸ στιχουργημματάκι αὐτὸ παίρνει διαστάσεις καὶ χρῶμα ἀπὸ τὶς δυνατὲς προσωποποιήσεις: Τὸ πουλὶ ποὺ κελαδεῖ «μ' ἀνθρώπινη ὁμιλία» (αὐτὸ εἶναι πολυσύχναστο στὴ δημοτική μας ποίησι), ἡ λευτεριὰ ἔρχεται σὰν κυρά, τὸ φθινόπωρο στρώνει χαλί. Τὸ ὁλόχρυσο χαλί: Εἶναι μεταφορά. Ὁ τελευταῖος στίχος τοῦ ποιήματος τόσο μελωδικός, γιατὶ ἔχει τὴν παρήχησι τῶν ὑγρῶν λ, ρ (στρώνει, ὁλόχρυσο, χαλί, στερνά, φύλλα.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Κεντρικὴ ἰδέα: Ὄχι μόνον οἱ ἄνθρωποι, ἀλλὰ καὶ ἡ φύσι γίνεται χαρμόσυνος προάγγελος τῆς λευτεριᾶς ποὺ ἔρχεται γιὰ τὰ Γιάννενα.

Μερικὰ ἱστορικὰ στοιχεῖα γιὰ τὰ Γιάννενα: Ἀλήθεια μετὰ τὴν Ἀθήνα, Κων) πολι, Θεσ) νίκη, τὰ Γιάννενα πρέπει νὰ ἔχουν τὴ σειρά τους μέσα στὰ ἑλληνικὰ κέντρα. «Πατρίδα τῆς ὀμορφιᾶς καὶ τῆς ἱστορίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ», ὅπως θἄλεγε ὁ ποιητής μας Κ. Οὐράνης. Ἀλήθεια πόση καὶ ποιά ἱστορία ἔχει περάσει πάνω ἀπὸ τοῦτο τὸ «στοιχειωμένο καὶ σημαδιακὸ» τόπο! Πρώτη παρουσία σημειώνεται τὸ 552 μ.Χ., ὅταν ὁ Ἰουστινιανὸς ἐγκατέστησε ἐδῶ τοὺς πρόσφυγες τῆς ἀρχαίας Εὐροίας ἀπὸ τὸ Θεσπρωτικό, ποὺ εἶχαν καταστρέψει οἱ Γότθοι, τοῦ Τωτίλα καὶ ἵδρυσε τὴ Ν. Εὔροια. Ἡ ὀνομασία Ἰωάννινα ἀπὸ τοὺς Ἰωαννῖτες ἀσκητὲς στὸ μοναστήρι τοῦ Προδρόμου (στὴν καρδιὰ τοῦ πολίσματος). Καὶ νά μερικοὶ ἱστορικοὶ σταθμοὶ σημαντικοί: Στὸ 13ο αἰώνα ἀκμάζει ἐδῶ τὸ δεσποτάτο τῆς Ἠπείρου, στὴ συνέχεια οἱ παλαιολόγοι αὐτοκράτορες δίνουν οἰκονομικὰ προνόμια, στὸ 14ο αἰώνα στυγνὴ τυραννία ἀπὸ τοὺς Σέρβους, στὰ 1430 ὁ Μουρὰτ Β΄ κυριεύει τὴν πόλι, στοὺς αἰῶνες τῆς σκλαβιᾶς ἀρκετὰ ἀπελευθερωτικὰ κινήματα ὀργανώνονται καὶ πραγματοποιοῦνται ἐδῶ, μὲ σημαντικώτερο τὸ τοῦ Διονυσίου Σκυλόσοφου (1611). Ἐπίσης, τότε στὴ μακραίωνη δουλεία, ποὺ «ὅλες οἱ πλάστρες οἱ φωτιὲς σβηστῆκαν μὲς τὴ χώρα», τὰ Γιάννενα ἀκμάζουν οἰκονομικὰ καὶ πολιτιστικὰ («τὰ Γιάννενα πρῶτα στ' ἄρματα, στὰ γρόσια καὶ στὰ γράμματα»). Σπουδαῖοι δάσκαλοι τοῦ γένους ἀναδεικνύονται, ὀνομαστὲς σχολὲς ἀκμάζουν καὶ ὅταν κάνωμε λόγο γιὰ «ἑλληνικὸ διαφωτισμό», σ' αὐτὴ τὴ θαυμαστὴ πόλι συντηρεῖται καὶ ἀναπτύσσεται αὐτός. Στὸ τέλος τοῦ 18ου αἰώνα καὶ ἀρχὲς τοῦ 19ου μιλᾶμε πιὰ γιὰ τὰ μαρτυρικά, ἀλλὰ καὶ τὰ τόσο γνωστὰ στὸν εὐρωπαϊκὸ χῶρο, Γιάννενα τοῦ Ἀλῆ πασᾶ... Κι ὅταν μετὰ τὸ 21 ἔχομε τὸ ἑλληνικὸ βασίλειο, δὲν εἶναι τὰ Γιάννενα (αὐτὸς ὁ «στοιχειωμένος» χῶρος τῆς Δωδώνης καὶ τῶν πρώτων Ἑλλήνων, τῶν Σελλῶν!) ἀκόμη... «ἑλληνικά». Ἀλλ' «ἔσσεται ἦμαρ» καὶ στὶς 21 Φεβρουαρίου 1913 οἱ προαιώνιοι πόθοι ἐπῆραν σάρκα καὶ ὀστᾶ· «δὲν εἶναι πλέον ψέματα, δὲν εἶναι πλέον πλάνη, πὼς πέσανε τὰ Γιάννενα, τὸ φοβερὸ Μπιζάνι...».

ΑΛΛΑ ΣΧΕΤΙΚΑ ΕΡΓΑ: Παραθέτομε ἐδῶ πρόχειρα μερικὰ ποιήματα ἀναφερόμενα στὴν ἱστορικὴ πόλι, ἰδιαίτερα τοῦ 1912 - 13: «Γιάννενα» (πολὺ ὡραῖο καὶ περιεκτικὸ) τοῦ Νικ. Σημηριώτη, τοὺς δημοτικοὺς στίχους· «σ' ὅλο του τὸν κόσμο ξαστεριά, σ' ὅλο τὸν κόσμο ἥλιος· καὶ στὰ καημένα Γιάννινα μαῦρο πηχτὸ σκοτάδι», ἐπίσης τὸ «Δὲν εἶναι πλέον ψέματα, δὲν εἶναι πλέον πλάνη, πὼς ἔπεσαν τὰ Γιάννινα, τὸ φοβερὸ Μπιζάνι... Κι ὁ στρατός μας πίνει νερὸ ἀπὸ τὴ λίμνη...». Καὶ τὸ ἔξοχο «εἶναι

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τὸ Κάστρο ἄπαρτο κι ἡ λίμνη στοιχειωμένη», «ὁ γιὸς τοῦ Ρήγα πολεμᾶ νὰ τὸ ξεθεμελιώση» (ὁ βασιλιὰς Κωνσταντῖνος τὸ κάστρο τῶν Ἰωαννίνων).

ΕΙΔΟΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΗΜΑΤΟΣ - ΣΧΟΛΗ - ΠΕΡΙΟΔΟΣ: Ἕνα ἁπλὸ στιχούργημα, ποὺ ὅμως ἐμφανίζει σὲ «μικρογραφία» τὰ γνωρίσματα ἐκεῖνα ποὺ τὸ κάνουν ἐπικολυρικό: ὁ ποιητὴς ἀνήκει στὴν παλαμικὴ σχολὴ καὶ στὴν Ε' περίοδο τῶν νεοελληνικῶν μας γραμμάτων (1880 - 1920)

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Φιλολογικὸ ψευδώνυμο τοῦ Θρασυβούλου Ζωϊοπούλου, ποὺ ἐγεννήθη στὸ Ἄργος τὸ 1882 καὶ ἀπέθανε στὴν Ἀθήνα τὸ 1947. Ἐσπούδασε μαθηματικὰ καὶ ἐχρημάτισε καθηγητὴς σὲ διάφορα γυμνάσια. Διετέλεσε καὶ τμηματάρχης στὴν ἐθνικὴ βιβλιοθήκη. Ἀπὸ νωρὶς κατέγινε στὴ λογοτεχνία καὶ δημοσιογραφία. Ὅπως οἱ περισσότεροι τῆς ἐποχῆς του, στὴν ἀρχὴ γράφει σὲ καθαρεύουσα κι ὕστερα καταλήγει στὴ δημοτική. Ἐκαλλιέργησε πολλὰ εἴδη τοῦ λόγου: ποίησι, διήγημα, χρονογράφημα, ταξιδιωτικά, φιλολογικὴ κριτικὴ καὶ δοκίμιο, ἱστορικὴ μελέτη, συνεργαζόμενος σὲ διάφορα περιοδικὰ καὶ ἐφημερίδες.

Σ υ γ γ ρ α φ ι κ ό τ ο υ ἔ ρ γ ο:

α) Π ο ι η τ ι κ ὲ ς σ υ λ λ ο γ έ ς: «Ὁ ἀνθισμένος δρόμος», «τὸ ἀνοιχτὸ παράθυρο».

β) Θ ε α τ ρ ι κ ά: «τὸ πατρικὸ σπίτι», «τὸ ἀγριογούρουνο (ποὺ ἐβραβεύθησαν), «τὸ τραγούδι τῆς καρδιᾶς», «στὸ πηγάδι», «τῆς φυλακῆς», «ὁ τυχερός», «ὁ Δὸν Ζουὰν στὸ χωριό», «στὴν πόρτα τοῦ μοναστηριοῦ» (μουσικὴ ὀπερέττα).

Πάντως τὸ ὡραιότερο ποίημα τοῦ Δάφνη εἶναι τὸ δυσεύρετο (δεδομένου ὅτι δὲν ἔχομε ἀκόμη συστηματικὴ ἔκδοσι τῶν ἔργων του) «ὁ θάνατος τοῦ θεατρίνου». Εἶναι ποιητὴς τῶν χαμηλῶν τόνων, δὲν ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὴν παράδοσι καὶ τοὺς κανόνες της. Διακρίνεται γιὰ λεπτότητα καὶ εὐγένεια συναισθημάτων καὶ θυμίζει πολὺ Πολέμη καὶ Δροσίνη. Τρυφερὸς στὴν ἀρχή, γίνεται μὲ τὸν καιρὸ στοχαστικώτερος, γιατὶ τὸν ἔχει ἐπηρεάσει ἡ ποιήτρια Αἰμιλία Δάφνη, ἡ γυναίκα του. Ὁ Ἄρ. Καμπάνης γράφει· «βρίσκει συχνὰ τόνους αἰσθηματικοὺς καὶ ἐγκάρδιους, πρὸ πάντων ὅταν τραγουδάη τὴν ὀμορφιὰ τῆς οἰκιακῆς ζωῆς».

Βλέπε καὶ Π. Νικοδήμου «ἐπισκόπησι νεοελληνικῆς λογοτεχνίας» σελ. 346.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

41. Ἡ Καταπολιανὴ

Ἀθηνᾶς Ταρσούλη

(Ἀναγνωστικὸν Ο.Ε.Δ.Β. σελ. 100)

ΝΟΗΜΑ: Ἡ Καταπολιανή, ἐκκλησία τοῦ 4ου μ.Χ. αἰ., ἀφιερωμένη στὴν κοίμησι τῆς Θεοτόκου, γιορτάζει ἐπιβλητικὰ στὶς 15 Αὐγούστου. Ἡ συγγραφεὺς περιγράφει ἐδῶ τὴν παράδοσι τῆς ἱδρύσεως τῆς ἐκκλησίας. Ἡ Ἁγ. Ἑλένη δηλ., μητέρα τοῦ Μ. Κων)νου, καθὼς πήγαινε στὴν Παλαιστίνη νὰ βρῆ τὸν Τίμιο Σταυρό, ἀναγκάστηκε ἀπὸ μεγάλη φουρτούνα νὰ καταφύγη στὴν Πάρο. Ἐκεῖ προσευχήθηκε, σ' ἕνα ἐκκλησάκι, στὴν Παναγία καὶ ἔταξε, ἂν βρῆ τὸν Σταυρὸ νὰ γυρίση καὶ νὰ χτίση μιὰ ἐκκλησία μεγαλόπρεπη στὴ χάρι της. Ἡ Ἁγ. Ἑλένη γύρισε στὴν Κων)λι, ἀφοῦ βρῆκε τὸν Σταυρό, κι εἶπε στὸ γυιό της τὸ τάξιμο. Δὲν μπόρεσε ὅμως νὰ τὸ πραγματοποιήση γιατὶ πέθανε· ὁ γιός της πραγματοποίησε τὸ τάξιμό της. Ξακουστοὶ τεχνίτες ἀπὸ τὴν Πόλι ἔφθασαν στὸ νησὶ κι ἄρχισαν δουλειά, μπρὸς στὰ ἔκπληκτα μάτια τῶν κατοίκων. Ὁ ναὸς τέλειωσε στὰ χρόνια τοῦ Ἰουνστινιανοῦ (527 - 565 μ.Χ.). Τὸ μαρμάρινο διάκοσμο ἐβοήθησε τὸ παριανὸ μάρμαρο, ποὺ τόσον ἐστόλισε τὴν Ἐκκλησιά, ὥστε νὰ θεωρῆται «θαῦμα ἰδέσθαι». Πολλοὶ ἄρχοντες ἀπ' τὸ Βυζάντιο ἔφταναν στὸ ἥσυχο λιμανάκι τῆς Παροικιᾶς, γιὰ νὰ θαυμάσουν τὸν ναό.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ:

Γλωσσικὴ ἑρμηνεία: ἄλμπουρα, τὰ (βενετ. **alboro** < **arboro**) = τὸ κατάρτι, ὁ ἱστὸς τοῦ πλοίου. δρόμων, ὁ = ἱστιοφόρο πολεμικὸ πλοῖο, κορβέτα, φρεγάδα. ξωτικός, ἡ - ὸ (ἐξωτικός) = ὁ ἀπὸ ξένη χώρα, ἀσυνήθης, ἀλλόκοτος, ἔκτακτος.

Πραγματικῶν ἑρμηνεία : Καταπολιανὴ ἢ ἑκατονταπυλιανὴ (ἑκατὸν πύλαι) ὅπως λέγουν ἔχει 100 πύλες, οἱ 99 φανερὲς καὶ ἡ ἑκατοστὴ εἶναι κλειστὴ καὶ κρυφή. Θὰ ἀνοίξη ὅταν ἡ Κων) πολι γίνη ἑλληνική. Γιὰ τὶς 100 πύλες ὠνομάσθη καὶ ἑκατονταπυλιανὴ ἢ καταπολιανή. Λέγουν ὅτι χτίσθηκε τὸ 326 μ.Χ. ἀπὸ τὴν Ἁγ. Ἑλένη. Τὸ πιθανώτερο εἶναι ὅτι χτίσθηκε τὸν 4 μ.Χ. αἰ. ἀπὸ τὸν Μ. Κων) νο. Εἶναι τὸ πιὸ ἐντυπωσιακὸ καὶ τὸ πιὸ ἀρχαῖο μνημεῖο τῆς χριστιανοσύνης στὴν Ἑλλάδα. Ἔχει σχῆμα

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σταυροῦ καὶ στὴ διασταύρωσι τῶν σκελῶν ὑψώνεται ἡμισφαιρικὸς τροῦλλος, ποὺ στηρίζεται σὲ 4 μεγάλους πεσσούς. Στὸ ἐσωτερικὸ ἔχει διπλῆ σειρὰ κιόνων. Ἔχουν συγχωνευθῆ σ' αὐτὴν τρία παρεκκλήσια καὶ σ' ἕνα κελλὶ στεγάζεται τὸ Βυζαντινὸ Μουσεῖο τῆς Πάρου. Τῆνος, ἡ = νησὶ τοῦ Αἰγαίου μὲ τὴν περίφημη ἐκκλησία τῆς Μεγαλόχαρης. Μεγαλόχαρη, ἡ = ἐπίθετο τῆς Παναγίας. Οἱ ὀνομασίες καὶ τὰ ἐπίθετα ποὺ δόθηκαν κατὰ καιροὺς στὴν Παναγία εἶναι ἕνα πλῆθος, ποὺ ἀποδεικνύει τὸν ἀνώτερο ψυχικὸ καὶ πνευματικὸ περιεχόμενο τοῦ λαοῦ μας: Ἁγιόπρωτος, Ἀκάθιστος, ἀμόλυντος, γλυκοφιλοῦσα, γοργοεπήκοος, δέσποινα, ἐλαιοῦσα, ἐπίσκεψις, ἡλιόκαλος, παμμακάριστος, πάναγνος, πανάμωμος, παντάνασσα, παρηγορήτρια, περίβλεπτος, πλατυτέρα, πολύχαρη, μεγαλόχαρη κλπ. κλπ. Ὁ Παλαμᾶς (φλογέρα τοῦ βασιλιᾶ) ἔχει πολλὰ ἐπίθετα στὴν Παναγία, ποὺ τὰ λέει ὁ Β. Βουλγαροκτόνος, καθὼς ἀνεβαίνη στὴν Ἀκρόπολι, ποὺ εἶχε χτισθῆ ὁ ναὸς τῆς Παναγίας τῆς Ἀθηνιώτισσας: «...Γιάτρισσα, πονολύτρα, παραμυθία, ὁδηγήτρια, τριχεροῦσα, Ἀθηναία, Ρωμαία...». κ.ἄ. Πάρος, ἡ = νησὶ ἀπὸ τὰ ὡραιότερα τοῦ Αἰγαίου. Εἶναι εὔφορο νησί, μὲ χιλιάδες ἐλαιόδεντρα καὶ ὀπωροφόρα. Παράγει κρασί, σῦκα κλπ. Τὰ δουνά του κλείνουν μέσα στὰ σπλάχνα τους τὸ παριανὸ (πάριο) μάρμαρο περίφημο γιὰ τὴν λευκότητά του καὶ τοὺς λεπτοὺς κόκκους του. Μὲ τὸ μάρμαρο τοῦτο ἔγιναν πολυτελῆ ἀγάλματα, ποὺ στόλισαν τὰ σπουδαιότερα ἱερὰ τοῦ Ἀρχαίου κόσμου (Πάριο μάρμαρο χρησιμοποίησαν καὶ στὸ ναὸ τοῦ Σολομῶντος. Ἡ Πάρος κατακτήθηκε ἀπὸ τοὺς Ἀρκάδες (μὲ ἀρχηγὸ τὸν Πάρο), μετὰ τὴν κατάκτησι τῶν Κρητῶν. Ἡ ζωὴ στὴν Πάρο εἶναι ἔκδηλη σὲ ὅλες τὶς περιόδους τῆς προϊστορίας καὶ ἱστορίας, ἀπὸ τῆς Μινωϊκῆς μέχρι καὶ σήμερα καὶ σ' ὅλους τοὺς τομεῖς τῆς Ἑλληνικῆς ζωῆς (γράμματα, τέχνες, οἰκονομία κ.ἄ.).

Παροικία, ἡ = πρωτεύουσα τῆς Πάρου. Δικέφαλος, ὁ = (6λ. σ.). Ἰουστινιανός, ὁ = βυζαντινὸς αὐτοκράτορας (527 - 565 μ.Χ.). Μηχανικούς: τὴν Καταπολιανὴ ἔχτισε, κατὰ τὴν παράδοσι, ὁ μαθητὴς τοῦ πρωτομάστορα τῆς Ἁγ. Σοφίας Ἰγνάτιος. Ὁ δάσκαλος σὰν τέλειωσεν ὁ ναός, πῆγε νὰ τὸν ἴδη, ἀλλὰ ἐφθόνησε τὸν μαθητή του γιὰ τὴν τελειότητα τοῦ ἔργου κι ἔβαλε ἐπίβουλα σχέδια στὸ μυαλό του. Τὸν ἀνέβασε στὸ ψηλότερο μέρος τῆς ὀροφῆς τάχα γιὰ νὰ τοῦ δείξη κάποιο ἐλάττωμα τοῦ χτισίματος. Κι ἐνῶ ὁ μαθητὴς προσπαθοῦσε, κρεμασμένος πρὸς τὰ ἔξω, γιὰ νὰ ἴδη τὴν ἀτέλεια, ὁ δάσκαλος τὸν ἔσπρωξε στὸ κενό. Ὁ μαθητὴς πρόφθασε καὶ τὸν ἔπιασε ἀπ' τὰ ἐνδύματα. Κι ἔτσι ἔπεσαν κι οἱ δυό... Ἡ παράδοσι αὐτὴ θέλει νὰ ἑρμηνεύση τὴν ὁμοιότητα, ποὺ παρουσιάζει ἡ Καταπολιανὴ μὲ τοὺς ναοὺς τῆς Κων) πόλεως (Ἁγ. Σοφία καὶ Ἁγ. Ἀπο-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

στόλους). Πολλὲς φορὲς ἀρχιτέκτονες ἀπὸ τὴν πρωτεύουσα μετέφεραν τὰ σχέδιά τους καὶ στὴν ἐπαρχία. Καὶ γι' ἄλλες ἐκκλησίες ὑπάρχει μιὰ τέτοια ἢ σχετικὴ παράδοσι. Σκόπας, ὁ = ἦταν γλύπτης ἀπὸ τὴν Πάρο. Ἐδούλεψε σὲ πολλὰ μέρη τῆς Εὐρωπαϊκῆς καὶ Μικρασιατικῆς Ἑλλάδος. Ἤκμασε τὸν 4 π.Χ. αἰ. Ἀκέφαλη ἄπτερος Νίκη τοῦ Σκόπα εὑρίσκεται σήμερα στὴν Πάρο. Ἀφροδίτη τῆς Μήλου, ἡ = Ἄγαλμα ποὺ παριστᾶ τὴν Ἀφροδίτη. Εἶναι ἀπὸ τὰ ὡραιότερα ἔργα τῆς ἀρχαιότητος. Ὁ γλύπτης δὲν εἶναι γνωστός, ἂν καὶ πολλοὶ ὑποστηρίζουν πὼς εἶναι τοῦ Σκόπα. Δὲν εἶναι γνωστὸ τί κρατοῦσε στὰ χέρια ἡ θεά. Ἡ ἐπεξεργασία τοῦ μαρμάρου εἶναι ἀσύγκριτη. Τὸ δὲ πρόσωπο τῆς θεᾶς ἔχει θεϊκὸ μεγαλεῖο κι ἐξαίρετη χάρι. Βρέθηκε στὴ Μῆλο τὸ 1820. Ἑρμῆς τοῦ Πραξιτέλους = (ὅλ. σελ. ...). Ὀρθομαρμάρωσι, = ἐπένδυσι τοῦ τοίχου μὲ πλάκες μαρμάρου. Μάστορης, ὁ < μαΐστωρ < λατ. **Magister**.

Κεντρικὴ ἰδέα : Ἡ Καταπολιανή, ἡ ἐκκλησία τῆς Πάρου.

ΓΛΩΣΣΑ: Ἡ γλῶσσα εἶναι δημοτικὴ χωρὶς ἀκρότητες.

ΕΙΔΟΣ: Τὸ λογοτέχνημα τοῦτο ἀνήκει στὴν περιγραφή. Μιὰ περιγραφὴ χωρὶς ἐπιστημονικὴ προσπάθεια, χωρὶς ἰδιαίτερες λεπτομέρειες. Περιγραφὴ γενικὴ καὶ ἐκλαϊκευμένη, ποὺ δείχνει ὅτι προσπάθεια τῆς συγγραφέως εἶναι νὰ παρουσιάση στὸν πολὺ κόσμο, ἔτσι ἁπλᾶ, στὰ πεταχτά, θὰ λέγαμε, τὴν ἱστορία καὶ σὲ γενικὲς γραμμὲς τὴν ἀρχιτεκτονικὴ τῆς σπουδαιοτέρας ἐκκλησίας τοῦ κυρίως ἑλληνικοῦ χώρου, τῆς ἑκατονταπυλιανῆς.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Ἀθηνᾶ Ταρσούλη. Γεννήθηκε στὰ 1887 στὴν Ἀθήνα. Σπούδασε ζωγραφικὴ στὴν Ἀθήνα καὶ στὸ Παρίσι, ὅπου καὶ διακρίθηκε σὲ διάφορες ἐκθέσεις ζωγραφικῆς. Ἐνωρίς, ἐμπνευσμένη ἀπ' τὴν ἑλληνικὴ ἱστορία καὶ τὰς λοιπὰς ἐκδηλώσεις τοῦ λαϊκοῦ βίου, ἀσχολήθηκε μὲ λογοτεχνία.

ΕΡΓΑ: Πεζά: «Παλὴ Ἀθήνα», «Μαντὼ Μαυρογένους», «Κάστρα καὶ Πολιτεῖες τοῦ Μωριᾶ», «Ἑλληνικὲς φορεσιές», «Ἑλληνίδες ποιήτριες», «Ἄσπρα νησιά», «Δωδεκάνησος», «Κύπρος». Ποιητικά: «Στὰ βρόχια τῆς ἀγάπης», «Σπίτι καὶ τέφρες».

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

42. Ὁ Κολοκοτρώνης γίνεται μέλος τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας

Σπύρου Μελᾶ

(Ἀναγνωστικὸν ΟΕΔΒ σελ. 103)

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Ἡ τόσο πολυσυζητημένη Φιλικὴ Ἑταιρεία ἱδρύθη τὸ 1814 στὴν Ὀδησσὸ τῆς Ρωσίας ἀπὸ ἁπλοὺς καὶ φιλογενεῖς πατριῶτες: Νικ. Σκουφᾶ, Ἀθαν. Τσακάλωφ, Ἐμμ. Ξάνθο, Παναγ. Ἀναγνωστόπουλο. Σκοπὸ εἶχε, μὲ πολλὴ μυστικότητα, ἀσφάλεια καὶ μεθοδικότητα, νὰ ὀργανώση ὅλες τὶς δυνάμεις τοῦ δουλεύοντος γένους μὲ στόχο τὴν ἀποτίναξι τῆς τουρκικῆς τυραννίας. Ἔτσι σ' ὅλη τὴ βαλκανικὴ μὲ καταπληκτικὴ γρηγοράδα ξαπλώνεται αὐτὴ ἡ ἑταιρεία καὶ στὰ μέλη της καταλέγονται ἐξοχότητες καὶ διασημότητες, ἀλλὰ καὶ ἀνώνυμοι ραγιάδες. Πῶς μποροῦσε λοιπὸν ἀπ' αὐτὸ τὸ μέγα κάλεσμα νὰ λείψη ὁ φυσικὸς ἀρχηγός, ὁ τρανὸς μύστης τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐλευθερίας; Δὲ μένει παρὰ νὰ γνωρίσωμε τὰ περιστατικὰ ποὺ ἔκαμαν, ὥστε ὁ Κολοκοτρώνης νὰ «συναντηθῆ» μὲ τὴ μεγάλη στιγμή.

ΠΕΡΙΛΗΠΤΙΚΗ ΑΠΟΔΟΣΙ ΤΟΥ ΝΟΗΜΑΤΟΣ: Ὁ Κολοκοτρώνης, αὐτοεξόριστος στὴ Ζάκυνθο (1806 - 1821) καὶ περιμένοντας τὴ μεγάλη ἡμέρα τοῦ ξεσηκωμοῦ, περιφρονεῖ τὶς δελεαστικὲς προτάσεις τοῦ Ἀλῆ πασᾶ. Ἔτσι στὰ 1818 ὁ ἀπόστολος τῆς φιλικῆς Πάγκαλος σταλμένος ἀπὸ τὸν Ἀναγνωσταρᾶ τὸν κατηχεῖ καὶ τὸν ὁρκίζει, αὐτὸν τὸν πανέτοιμο, ποὺ ἐλαχταροῦσε χρόνια τούτη τὴ μεγάλη ὥρα. Ὁ ὅρκος ἐδόθη στὸ ἐκκλησάκι Ἁη Γιώργης τῆς οἰκογενείας τῶν Λατίνων, περιβάλλον τόσο οἰκεῖο καὶ ἀγαπητὸ στὸ «Γέρο». Ἀπὸ τότε ὁ Κολοκοτρώνης νοιώθει πολὺ «ἀλλαγμένος», χαίρεται τὴν εὐθύνη του, ἀλλὰ καὶ ἀνυπομονεῖ γιὰ τὴν ὑλοποίησι τοῦ ὅρκου του...

ΕΝΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΑΥΤΩΝ:

Ἡ πλοκή του μᾶς ὑποχρεώνει νὰ τὸ χωρίσωμε σὲ 3 τμήματα: α) «Ὁ Ἀλὴ πασᾶς... τοῦ 1818». Ὁ βασανιστικὸς πόθος τοῦ ξενιτεμένου Κολοκοτρώνη νὰ γυρίση στὸ Μωριά. β) «Ὁ Ἀναγνωσταρᾶς... γιὰ τὴν Ἑλλάδα». Ὁ γέρος ἐνθουσιάζεται καὶ συγκλονίζεται, ὅταν νοιώθη τὶς διαθέσεις καὶ τὴν προσπάθεια τοῦ κατηχητοῦ του.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

γ) «τράβηξαν κάτω... ἥσυχος πιά». Ὁ Κολοκοτρώνης μέσα σὲ ὑποβλητικὴ ἀτμόσφαιρα δίνει τὸν ὅρκο τοῦ φιλικοῦ συνειδητοποιώντας τὴ μεγάλη του ἀποστολή.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ Α' ΕΝΟΤΗΤΟΣ:

Γλωσσικὴ ἑρμηνεία : σεφέρι, τὸ = ταξίδι, πόλεμος, στρατὸς < τουρκ. **sefer**. Ψιλὴ = λεπτή, ἀπογυμνωμένη. ἀλάργα = μακριὰ < ἰταλ. **alla larga** = στ' ἀνοιχτὸ πέλαγος γάζα, ἡ = ἀραιό, διάφανο ὕφασμα ἀπὸ μετάξι ἢ καὶ λινό, λεπτὸ στρῶμα (πιθανὸν ἀρχικὰ νὰ ἦταν προϊὸν τῆς πόλεως Γάζας τῆς Παλαιστίνης). ντέρτι, τὸ = καημός, λύπη, πόνος < τουρκ. **dert**.

Πραγματικῶν ἑρμηνεία : Ὁ θρυλικὸς «γέρος τοῦ Μοριᾶ», ἡ ἐξοχώτερη ἡγετικὴ μορφὴ τοῦ '21. Ἐγεννήθη τὸ 1770 στὸ Ραμοβούνι τῆς Μεσσηνίας (οἱ γονεῖς του ἀπὸ τὸ Λεοντάρι τῆς Ἀρκαδίας). Ὅταν ἐσκοτώθη ὁ πατέρας του, ὁ ξακουστὸς Κων) νος Κολοκοτρώνης, ὁ ἥρωάς μας 16 χρόνων ἔγινε ἁρματολὸς κάτω ἀπὸ τὸν περίφημο Ζαχαριά. Ἀπ' ἐκείνη τὴν ὥρα ἀρχίζει ἡ καταπληκτική, ἡ «μυθιστορηματικὴ δρᾶσι του. Ἐδῶ τώρα δὲν πρόκειται νὰ κάνωμε λόγο γιὰ «τὰ ἔργα καὶ ἡμέρας» τοῦ μεγάλου αὐτοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ περιοριζόμασθε νὰ τονίσωμε ὅτι γιὰ τοῦτον ἰσχύει τῶν Λατίνων «NULLA DIES SINE PERICULO» = οὐδεμία ἡμέρα (ἐμεῖς θὰ ἐλέγαμε... οὐδὲν λεπτὸν) ἄνευ κινδύνου, καὶ νὰ παραπέμψωμε στὰ τόσα ποὺ ἔχουν γραφῆ γιὰ τὸν ἄνδρα, ἰδιαίτερα δὲ στὸν Κ. Παπαρρηγόπουλο Τ. 6ος σελ. 51 ἔκδοσις Ἐλευθερουδάκη, στὸν Διον. Κόκκινο («Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις»), σ' ὅλους τοὺς τόμους του καὶ σχεδόν... σ' ὅλες τὶς σελίδες του, στὰ «ἀπομνημονεύματά» του (Διήγησις περὶ τῶν συμβάντων τῆς Ἑλληνικῆς Φυλῆς), στὸ δίτομο ἔργο τοῦ Σπ. Μελᾶ «Ὁ Γέρος τοῦ Μοριᾶ». Ὁ Κολοκοτρώνης ἦταν ἕνας φωτεινὸς νοῦς, ἕνας γεννημένος λαϊκὸς ἡγέτης, ποὺ εἶχε τὸ χάρισμα νὰ μεταδίδη στοὺς συναγωνιστές του τὴν πίστι του γιὰ τὸ λυτρωμὸ τοῦ γένους. Φιλικὴ ἑταιρεία: (Βλέπε καὶ στὰ «εἰσαγωγικά»). Αὐτή, στὴν ἀρχὴ τουλάχιστον, ἦταν ἀκέφαλη, γι' αὐτὸ ἄφηνε πολὺ μυστήριο καὶ ἔλξι στοὺς κατηχουμένους, ἀφοῦ πίσω ἀπὸ «τὴν ὑπερτάτην ἀρχὴν» της ἔβλεπαν τὴν κραταιὰ Ρωσία. Ὑπάρχει ἕνα πολὺ ἀπόρρητο συνωμοτικὸ τυπικὸ μὲ βαθμοὺς μυήσεως (βλάμηδες, συστημένοι, ποιμένες, ἱερεῖς, ἀφιερωμένοι).

Ἀλὴ πασᾶς: (1744 - 1822). Ὁ Τεπελενλῆς, ὁ θηριώδης γιὸς τοῦ Χάμκως, τύραννος τῆς Ἠπείρου. Δόλιος καὶ παράσπονδος καὶ αἱμοβόρος (τόσο γνωστὸς ἀπὸ τοὺς ἀγῶνες του μὲ τὸ Σούλι), ἀλλὰ καὶ τόσο εὔστρο-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

φος καὶ διπλωμάτης. Περισσότερα γιὰ τὸ τρομερὸ αὐτὸ «γέννημα» τοῦ τέλους τοῦ 18ου καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ 19ου αἰώνα βλέπει κανεὶς σὲ ὁποιαδήποτε σχετικὴ ἱστορία. Ἐδῶ μᾶς ἐνδιαφέρει ὁ παραδόξως, βοηθητικὸς ρόλος του στὴν ἑλληνικὴ ὑπόθεσι, γιατὶ ἀπησχόλησε τόσο τὶς σουλτανικὲς δυνάμεις ἐναντίον του. Ἐπίσης ἡ αὐλή του στὰ Γιάννενα ἦταν ἕνα πραγματικὸ «σεμινάριο» στρατιωτικὸ γιὰ πολλοὺς ἀπὸ τοὺς ὀνομαστοὺς ὁπλαρχηγούς μας (Διάκος, Ἀνδροῦτσος, Καραϊσκάκης).

Ζ ά κ υ ν θ ο ς: Γιὰ τοῦτο τὸν ἑλληνικὸ χῶρο, «τὸ ἄνθος τῆς ἀνατολῆς», ἰσχύει ἀκριβῶς ὅ,τι εἶπε ὁ ποιητὴς γιὰ τὴν Κύπρο· «πολλοὺς ἀφέντες ἄλλαξες, δὲν ἄλλαξε καρδιά». Βέβαια Τούρκου ποδάρι δὲν τὴν «πάτησε», ἀλλὰ στὴν περίοδο τῶν νέων χρόνων καὶ μέχρι τὴν ἕνωσί της μὲ τὴν Ἑλλάδα (1864) ἔχομε κυριαρχία ἀπὸ Βενετούς, Γάλλους, Ἄγγλους, Ρώσους· καὶ τὸ νησὶ ἔχει γίνει πραγματικὸ θέατρο πολιτικῶν καὶ διπλωματικῶν ζυμώσεων καὶ συνάμα καταφύγιο γιὰ πολλοὺς Ἕλληνες ἀγωνιστὲς τοῦ ’21 καὶ γιὰ τὸν ἄμαχο πληθυσμό.

Κ ο λ ί ν ο ς: Ὁ μικρότερος γιὸς τοῦ Κολοκοτρώνη. Εἶχε ἐπίσης τὸ Γενναῖο, ἀγωνιστὴ σὲ πολλὲς μάχες τοῦ ἀγώνα· ἐπὶ πρωθυπουργίας του ἔγινε ἡ ἔξωσι τοῦ Ὄθωνος (1862). Τὸν Πάνο, γαμπρὸ τῆς Μπουμπουλίνας στὴν κόρη της Ἑλένη. Καὶ αὐτὸς πρωταγωνιστὴς σὲ πολλὲς συγκρούσεις. Εἶναι τελικὰ τὸ τραγικὸ θῦμα τοῦ α΄ ἐμφυλίου πολέμου μεταξὺ πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν. Ἰούλιο 1823 ἔξω ἀπὸ τὴν Τριπολιτσὰ ἔπεσε ἀπὸ ἑλληνικὴ σφαῖρα...

Μ ά ν θ ο ς Ο ἰ κ ο ν ό μ ο υ: Διανοούμενος Ἠπειρώτης γραμματικὸς τοῦ Ἀλῆ, σωστὸ «σημεῖον ἀντιλεγόμενον» γιὰ τοὺς μελετητές, ἂν ὑπῆρξε δηλαδὴ προδότης ἢ πολύτιμος γιὰ τὸ γένος μὲ τὴν ἐπιρροὴ ποὺ εἶχε στὸν Τύραννο.

Καλολογικὰ στοιχεῖα: Προτοῦ ἀραδιάσωμε τὰ συγκεκριμένα καλαισθητικὰ στοιχεῖα, τονίζομε ὅτι ἐδῶ ἔχομε τὴν ἐξαιρετικὴ περίπτωσι ποὺ μορφὴ καὶ περιεχόμενο εἶναι σὲ ἔξοχη ἰσορροπία, γιατὶ ζεστοὶ τόνοι καὶ πραγματικὰ στολίδια δημιουργοῦν μιὰ ταιριαστὴ «περιρρέουσα ἀτμόσφαιρα», γιὰ νὰ κινηθοῦν μέσα της δυνατὲς ἰδέες καὶ ὑψηλὲς συγκινήσεις. Ζωντανὸς πόθος: μεταφορά. Ψιλὴ γάζα πάχνης: ἐξαίρετη ζωγραφιά. ἀσάλευτη πίστι, ἄστραφτε ἡ λευτεριά: μεταφορές.

ΝΟΗΜΑΤΑ: α) Οἱ μεγάλοι πατριῶτες οἱ ταμένοι σὲ ἰδανικὰ δὲ δελεάζονται ἀπὸ εὔνοιες καὶ ἀξιώματα. β) Οἱ γνήσιοι ἡγέτες ἀδημονοῦν γιὰ τὴν ὥρα τῆς δράσεως, ἀλλ’ ἔχουν ἀσάλευτη πίστι στὸ σκοπό τους.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ Β' ΕΝΟΤΗΤΟΣ:

Γλωσσικὴ ἑρμηνεία: χαμπέρι, τὸ (καὶ χαμπάρι) = ἡ εἴδησι < τουρ. **Haber** (καὶ ρ. χαμπαρίζω = ἐννοῶ). Τράβηξε (τραβῶ) =προχωρῶ, σέρνω < ταυρῶ (βυζ. < ταῦρος = σύρω τὸν ταῦρον.

Πραγματικῶν ἑρμηνεία: Ἀ ν α γ ν ω σ τ α ρ ᾶ ς Π α ν α γ: (Γενναῖος ὁπλαρχηγὸς καὶ ἄγνὸς ἀγωνιστὴς τοῦ '21. Πιστὸς φίλος καὶ ὁμοϊδεάτης τοῦ Κολοκοτρώνη. Στὴν Κέρκυρα ταγματάρχης στοὺς Ρώσους καὶ ὕστερα θερμὸς προπαγανδιστὴς τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας. Ἔπεσε σὰν ὑπουργὸς τοῦ πολέμου 26 Ἀπριλίου 1825 στὴν ἄτυχη σύγκρουσι τῆς Σφακτηρίας.

Π ά γ κ α λ ο ς (Γ ε ώ ρ γ ι ο ς): Ἕλληνας ταγματάρχης στὸ ρωσικὸ στρατό, φλογερὸς ἀπόστολος τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας, ποὺ ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Κολοκοτρώνη κι ἄλλους ἐπιφανεῖς ἐμύησε. Ὁ ἴδιος εἶναι ποὺ ἐσχημάτισε «λεγεώνα ἠπειρωτῶν - Σουλιωτῶν καὶ Πελοποννησίων» ἀπὸ δύο χιλιάδες τυφεκιστές.

Καλολογικὰ στοιχεῖα: Συνηθισμένο ψάρεμα, φῶς ἄστραψε μέσα του, ζωντανὸς δρόμος: μεταφορές. «Ἐγώ, ἡ οἰκογένειά μου... ὅ,τι ἔχω»: Ὄμορφη ἀσύνδετη κλιμάκωσι.

ΝΟΗΜΑΤΑ: Βιός, οἰκογένεια, ζωή· ὅλα γιὰ τὴν Ἑλλάδα· αὐτὴ πρέπει νὰ εἶναι ἡ θέσι τοῦ ἐμπνευσμένου ἡγέτη.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ Γ' ΕΝΟΤΗΤΟΣ:

Γλωσσικὴ ἑρμηνεία: σκεβρωμένο (καὶ σκευρωμένο) = ζαρωμένο, φαγωμένο < σκευρίον (= κασέλα) < σκευάριον. κατανυκτικὴ = συγκινητικὴ < κατὰ + νύσσω = τρυπῶ (νυστέρι, νύξις). Ραγιὰς = ὑπόδουλος < τουρκ. **raga**. ἀναφιλητό, τὸ = κλάμα μὲ λυγμούς. Ἴσως ἀπὸ τὸ ἀρχ. ἀναφλύω = ἀνακοχλάζω μὲ ἀνάπτυξι ἑνὸς ι). Κατώι, τὸ = ὑπόγειο, ἀποθήκη < κατώγι < κατώγαιον. σέλα, ἡ (καὶ σέλλα) < λατ. **sedla** < **sedeo** = κάθομαι, ἑδράζομαι.

Πραγματικῶν ἑρμηνεία: Μπόχαλη, ἡ: Ὡραῖο προάστειο τῆς Ζακύνθου, 2 χιλιόμ. ἀπὸ τὴν πόλι, κοντὰ στὸ φρούριο· ἀπ' ἐδῶ ἡ θέα πανοραματική. Ἀ η Γ ι ώ ρ γ η ς τ ῶ ν Λ α τ ί ν ω ν: Ἀρκετὰ καὶ ἐνδιαφέροντα ὅσα ὑπάρχουν στὸ κείμενο. Τὸ ἐκκλησάκι αὐτὸ εἶναι 800 μ. ἔξω ἀπὸ τὴν πόλι πρὸς τὸ φρούριο. Στὸν περίβολό του εἶναι θαμμένα τὰ ὀστᾶ τοῦ μεγάλου Ζακυνθίου ποιητοῦ Α. Κάλβου.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἄνθιμος Ἀργυρόπουλος: Ἀρκετὰ ὅσα λέγονται στὸ κείμενο.

Καλολογικὰ στοιχεῖα: «Ἀπὸ καρυδιές... πρασινάδα»: ἀσύνδετο, ἀλλὰ καὶ ὄμορφη εἰκόνα τῆς ἑλληνικῆς χλωρίδας... «κορμιὰ δὲν ὑπάρχουν, ψυχὲς λειτουργᾶνε»: Ὑπερβολή, ἀλλὰ καὶ μεταφορὰ στὸ «λειτουργᾶνε». «Ὅλα τὰ μαῦρα κοπάδια... τῆς μεγάλης τρικυμίας»: 4 § 6 αὐτὸ τὸ πυκνὸ χωρίο πρῶτα πρέπει νὰ διακρίνη κανεὶς τὴν πολυσύνθετη εἰκόνα ἢ καλύτερα «τὸ ὅραμα» τῶν ραγιάδων, ποὺ ξεσηκώνονται καὶ ὁρκίζονται μαζί του, καὶ ὕστερα νὰ παρατηρήση: Φτερουγίζουν οἱ ἀντίλαλοι: προσωποποίησι. σὰν πουλιά: παρομοίωσι. σὲ συναγερμὸ τὰ σύννεφα τῆς τρικυμίας: μεταφορὰ καὶ εἰκόνα.

ΝΟΗΜΑΤΑ: Ἡ συνειδητοποίησι τῆς μεγάλης ἀποστολῆς γεμίζει τὸν πρωταγωνιστὴ μὲ τὸ γλυκὸ μαρτύριο τῆς δημιουργικῆς ἀνησυχίας.

Κεντρικὴ ἰδέα: Ὁ ὡριμασμένος πιὰ Κολοκοτρώνης, μὲ τὸν ὅρκο τοῦ Φιλικοῦ, συνειδητοποιεῖ λυτρωτικὰ τὸν ἅγιο σκοπό του καὶ τὸ μεγάλο «πεπρωμένο» του.

ΓΛΩΣΣΑ: Μιὰ καλοδουλεμένη δημοτικὴ μὲ ἀσυνήθιστη ἐκφραστικὴ δύναμι, ἱκανὴ νὰ δίνη ὅλες τὶς λεκτικὲς ἀποχρώσεις. Αὐτὸ εἶναι γλωσσικὸ ὄργανο! Τοῦ δυνατοῦ πεζογράφου μας «τὸ καλάμι» ἴσως στὴν πιὸ εὐτυχισμένη του ὥρα.

ΥΦΟΣ: Γλαφυρό, σφιχτοδεμένο, συναρπαστικό, ὑποβλητικό, μὲ δραματικὸ «κρεσσέντο» (κλιμάκωσι). Ἡ παρατακτικὴ καὶ συνάμα βραχυπερίοδη μορφὴ τοῦ λόγου κάνει τὸν ἀναγνώστη ἢ ἀκροατὴ κυριολεκτικὰ αἰχμάλωτο, ποὺ νὰ μὴ μπορῆ, ἀλλὰ καὶ νὰ μή... θέλη «νὰ πάρη ἀνάσα».

ΑΞΙΟΜΝΗΜΟΝΕΥΤΕΣ ΦΡΑΣΕΙΣ: α) «Βλέπω τὴ θάλασσα πλατιὰ καὶ τὸ Μοριὰν ἀλάργα». Ἀλήθεια, ἀπὸ τότε ποὺ ἔγινε δημοτικὸς στίχος τούτη ἡ πονεμένη νοσταλγία τοῦ Ἕλληνα Ὀδυσσέα, πόσες φορὲς τὸν εἶπαν καὶ θὰ τὸν εἰποῦν ξενιτεμένοι Μωραῖτες, σημαντικοὶ καὶ ἀνώνυμοι!!

β) «φῶς ἄστραψε μέσα του»: Μᾶς θυμίζει τὸ σολωμικό· «ἄστραψε φῶς καὶ γνώρισε ὁ νιὸς τὸν ἑαυτό του».

γ) «Ἔβαλε τὸ πλατύ, μεγάλο χέρι του ὁ λευτερωτὴς τῶν ραγιάδων». Ὁ λαός, ποὺ περιμένει πάντοτε πολλὰ ἀπὸ τοὺς ἀρχηγούς του, ἔτσι πάντοτε θέλει τὸ χέρι τους...

δ) «Κορμιὰ δὲν ὑπάρχουν, ψυχὲς λειτουργᾶνε»: Ὑπέροχη φράσι ποὺ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

πρέπει νὰ λέγεται σὲ στιγμὲς μοναδικές, σὲ μυσταγωγίες ποὺ τὸ πνεῦμα καὶ ἡ ψυχὴ ἔχουν... λυώσει τὴ σάρκα...

Ψυχολογικὴ ἑρμηνεία : Εἶναι τέτοια ἡ τέχνη τοῦ συγγραφέα ποὺ μᾶς κάνει ἀμέσως νὰ κοινωνήσωμε ἀπὸ τὸ μεγαλεῖο τῆς ταπεινότητας τοῦ ἥρωά μας. Γιατὶ πῶς νὰ τὸ κάνωμε; Ἐδῶ δὲν πρόκειται γιὰ τὴ συνηθισμένη συναισθηματικὴ κλίμακα, ποὺ ὀφείλει νὰ διακατέχη τὸν ἀναγνώστη: ἀνυπομονησία, ἀγωνία, συγκίνησι, θαυμασμός, ἐθνικὴ ὑπερηφάνεια. Ἐδῶ γίνεται κάτι θαυμαστότερο καὶ συνταρακτικώτερο. Μᾶς πυρπολεῖ κυριολεκτικὰ ἡ ἀκτινοβολία τῆς μεγάλης, τῆς αὐτόνομης ψυχῆς καὶ μᾶς γίνεται ἕνα μάθημα ὑψηλοῦ πατριωτισμοῦ καὶ ἠθικοῦ φρονηματισμοῦ.

ΧΑΡΑΚΤΗΡΕΣ: Ὁ Κολοκοτρώνης παρουσιάζει ἐδῶ ὅλα ἐκεῖνα τὰ γνωρίσματα ποὺ τὸν καταξιώνουν σὰν ὡλοκληρωμένο ἄνθρωπο καὶ ἀληθινὸ ἀρχηγὸ καὶ ὁδηγητὴ φυλῶν: Εὐλαβικὸς χριστιανός, γνήσιος οἰκογενειάρχης, ἄνθρωπος μὲ διώματα καὶ στέρεες ρίζες στὴ γῆ του, ἔτσι ποὺ νὰ σοῦ δίνη σιγουριὰ καὶ ἐγγύησι ποὺ εἶναι μπροστάρης. Εἶναι ὁ φλογερὸς πατριώτης ποὺ κουβαλάει ἐντός του τὸ δραμα τοῦ λυτρωμοῦ τοῦ γένους καὶ ποὺ «σὰν ἕτοιμος ἀπὸ καιρό, σὰ θαρραλέος (κατὰ τὸν καθαφικὸ στίχο) περιμένει μὲ λαχτάρα «τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου». Κι ὅταν ἦρθε ἡ ἐπίσημη ὥρα, τότε ἐπῆρε στοὺς ὤμους του τὴ μεγάλη εὐθύνη. Ὁ Σολωμὸς γράφει κάπου· «Ἄστραψε φῶς καὶ γνώρισε ὁ γιὸς τὸν ἑαυτό του»· καὶ μεῖς ἐδῶ μὲ τὸ Μελᾶ λέγομε· «φῶς ἄστραψε μέσα του» κι ἐγνώρισε ὁ... γέρος τὸν ἑαυτό του...

ΕΙΔΟΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΗΜΑΤΟΣ: Τὸ πεζογράφημα αὐτὸ εἶναι μιὰ ἱστορικὴ διήγησι, (ποὺ ὅμως ἔχει τὰ στοιχεῖα τοῦ τόπου, τοῦ χρόνου, τῆς ὑποθέσεως σὲ τέτοιο ἐπιτυχημένο συνδυασμό, ὥστε νὰ τὴ λογαριάζωμε αὐτοτελῶς σὰν ἕνα θαυμάσιο διήγημα) , ἀπόσπασμα παρμένο ἀπὸ τὴ δίτομη μυθιστορημματικὴ βιογραφία (ἢ βιογραφικὴ μονογραφία) «ὁ γέρος τοῦ Μοριᾶ» τοῦ συγγραφέα μας.

Μ ε ρ ι κ ὰ γ ι ὰ τ ὴ μ υ θ ι σ τ ο ρ η μ α τ ι κ ὴ β ι ο γ ρ α φ ί α: Ἔτσι λέγεται ἡ βιογραφία, ὅταν δὲν περιορίζεται αὐστηρὰ στὰ συγκεκριμένα στοιχεῖα γύρω ἀπὸ τὸν βιογραφούμενο, ἀλλ' ὁ συνθέτης κινεῖται ἀρκετὰ ἐλεύθερα δίνοντας τὴ δομὴ τοῦ μυθιστορήματος. Τὸ εἶδος αὐτὸ ἔχει πολὺ γενικευθῆ καὶ θεωρεῖται σήμερα πολὺ χρήσιμο καὶ «μοντέρνο» ἀνάγνωσμα.

Ἀναφέρομε ἐνδεικτικὰ ἀπὸ διεθνικὴ ἄποψι δύο κορυφαίους, δασκάλους του. Π.χ. τὸν Γάλλο Ἀντρὲ Μωρουὰ («Φλὲμμιγκ») καὶ Γερμανὸ Ἐμ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Λούντοιχ «Ναπολέων». Στὸν ἑλληνικὸ χῶρο ἐκαλλιέργησαν τὸ εἶδος μὲ ἐπιτυχία οἱ: Σπ. Μελᾶς (ὁ γέρος τοῦ Μωριᾶ, Κ. Κανάρης, ματωμένα ράσα), ὁ Δημ. Φωτιάδης (Γ. Καραϊσκάκης), ὁ Μιχ. Περάνθης. (Ὁ Κοσμοκαλόγερος —Παπαδιαμάντης, ὁ ἁμαρτωλὸς— —Καβάφης, ὁ τσέλιγγας— Κ. Κρυστάλλης).

ΓΕΝΙΚΗ ΕΝΤΥΠΩΣΙ: Ἦταν μιὰ τερπνὴ ἀφήγησι μὲ λογοτεχνικὲς ἀρετές, ποὺ μᾶς ἔφερε τόσο κοντὰ στὸν πρῶτο πολέμαρχο τοῦ '21 καὶ ἐδοκιμάσαμε τὴν αἴσθησι ὅτι ἐγίναμε καὶ μεῖς μάρτυρες αὐτόπτες καὶ αὐτήκοοι τῆς σκηνῆς τῆς φοβερῆς καὶ ἱερῆς, τότε ποὺ ὁ «γέρος» μας, ἐκεῖ στὸ ταπεινὸ ἐκκλησάκι τοῦ Ἁη Γιώργη τῶν Λατίνων, εἶχε γίνει ἰδέα καὶ ἐξαΰλωσι. Ἡ μυσταγωγία ἦταν τέτοια ποὺ μᾶς θυμίζει ἐκεῖνο τὸ ἐκκλησιαστικὸ «σιγησάτω πᾶσα σὰρξ βροτεία καὶ μηδὲν γήινον ἐν ἑαυτῇ λογιζέσθω».

ΣΧΕΤΙΚΑ ΕΡΓΑ: Θὰ ἦταν πολὺ ἐνδιαφέρον αὐτὸ τὸ «σχετικά» ἕνας νὰ τὸ πάρη: ἄλλες μεγάλες στιγμὲς στὴν ἱστορία τοῦ Κολοκοτρώνη, ἄλλος νὰ τὸ πάρη: μαρτυρίες καὶ εἰδήσεις γιὰ τὴ δρᾶσι τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας. Καὶ ἕνας τρίτος μελετητής: καὶ ἄλλων Ἑλλήνων ἢ ξένων ἐπίσημες στιγμὲς μυήσεως σὲ μεγάλους σκοπούς.

ΣΧΟΛΗ - ΠΕΡΙΟΔΟΣ - ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Βλέπε πεζογράφημα «ἡ γέννησι τοῦ Σωτῆρος».

43. Διάγγελμα τοῦ ἀειμνήστου βασιλέως Γεωργίου Β΄

22 Νοεμ. 1940

(Ἀναγνωστικὸν Ο.Ε.Δ.Β. σελ. 106)

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Διάγγελμα εἶναι τὸ μήνυμα, ποὺ ἀπευθύνει ὁ ἀνώτατος ἄρχων, βασιλιὰς ἢ πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας, πρὸς τὸν λαὸ τοῦ κράτους γιὰ κάποιο σπουδαῖο γεγονὸς (Πρωτοχρονιά, κήρυξι πολέμου, μετὰ μεγάλη νίκη, παῦσι πολέμου, εὐχὲς κ.ἄ.) μέσα ἀπὸ τὶς ἐφημερίδες, τὸ ραδιόφωνο, τὴν TV ἢ ἄλλο μέσο μαζικῆς ἐνημερώσεως. Στὶς 28 Φεβ. 1844

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

πρῶτος ἔκανε χρῆσι τοῦ διαγγέλματος ὁ βασιλεὺς Ὄθων, ποὺ ζητοῦσε ἀπὸ τὴν Α΄ Ἐθνοσυνέλευσι, ποὺ ψήφισε τὸ Σύνταγμα τῆς Ἑλλάδος, τὴν τροποποίησι μερικῶν ἄρθρων. Στὶς 6 Ὀκτ. 1864 ὁ Βασ. Γεώργιος Α΄, ποὺ ζητοῦσε τὴν ἐπιψήφισι τοῦ Συντάγματος μέσα σὲ 10 μέρες, στὶς 31 Ὀκτ. 1864 ποὺ ἐμήνυσε τὴν συμφωνία του (ὁ βασ. Γεώργιος Α΄) πρὸς τὸ ψηφισθὲν Σύνταγμα. Στὶς 17 Μαρτ. 1910, μετὰ τὴν ἀναθεώρησι μὴ θεμελιωδῶν διατάξεων τοῦ Συντάγματος, στὶς 5 Ὀκτ. 1912 (ὁ β. Γεώργιος Α΄) γιὰ τὴν κήρυξι τοῦ πολέμου μὲ τὴν Τουρκία. Ὁ Β. Κων) νος ἐξέδωσε πολλὰ διαγγέλματα. Τὸ τελευταῖο ἦταν στὶς 13 Σεπτ. 1922, ποὺ φανέρωνε τὴν παραίτησί του χάριν τοῦ γυιοῦ του Γεωργίου. Διαγγέλματα ἔγιναν καὶ κατὰ τὴ διάρκεια τῆς Δημοκρατίας, καὶ κατὰ τὴν κήρυξι τοῦ Ἑλληνοϊταλικοῦ πολέμου (28 Ὀκτ. 1940, 6 Ἀπρ. 1941, 20 Ἀπρ. 1941 κ.ἄ. Τὰ διαγγέλματα χαρακτηρίζονται γιὰ τὴν περιεκτικότητα τοῦ περιεχομένου καὶ συνοπτικότητα τῆς μορφῆς.

ΝΟΗΜΑ: Ὁ Β. Γεώργιος Β΄ κατ' ἀρχὴν διαδηλοῖ τὴν εὐτυχία, ποὺ τὸν πλημμυρίζει μέσα του γιὰ τὶς μεγάλες νίκες τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ καὶ λαοῦ στὸν πρῶτο κιόλας μῆνα τοῦ πολέμου. Ὁ ἱερὸς καὶ γενναῖος ἀγῶνας τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους ὄχι μόνο δὲν ἄφησε τὸν ἐχθρὸ νὰ πατήση τὰ ἱερά του χώματα, ἀλλὰ ὁ ἡρωϊκὸς στρατός μας μετέφερε τὴν μάχη εἰς αὐτὰ τὰ ὁρμητήρια τοῦ ἐχθροῦ. Μὲ τὴν κατάληψι τῆς Κορυτσᾶς τερματίσθη ἡ πρώτη φάσι τοῦ πολέμου. Στὴ συνέχεια ὑπογραμμίζει τὸ ἄδικον τοῦ πολέμου τοῦ 40, γιατὶ οἱ Ἕλληνες δὲν ἐπροκάλεσαν τὸν πόλεμο, ἄλλοι τοὺς τὸν ἐπέβαλλαν. Ἡ ὕπαρξι τοῦ ὑλικοῦ παράγοντος δὲν ἔχει σπουδαιότητα, ἂν δὲν συμβαδίζη μὲ τὴν ἠθικὴ δύναμι. Κι οἱ Ἕλληνες γνωρίζουν νὰ μάχωνται ἀλλὰ καὶ νὰ πεθαίνουν γιὰ τὴν πατρίδα. Οἱ Ἕλληνες μάχονται γιὰ τὴν ἐλευθερία, τὴν τιμή, τὴν ἀξιοπρέπεια τῆς φυλῆς καὶ εἶναι βέβαιοι πὼς θὰ ἐπικρατήσουν. Τελικὰ καὶ ὁριστικὰ θὰ ἐπικρατήση τὸ δίκαιον καὶ ἡ τιμή. Οἱ Ἕλληνες, παρὰ τὰ θύματα τῶν βομβαρδισμῶν, ἀπέδειξαν ὅτι μποροῦν ἐπαξίως νὰ φέρουν τὸ ἔνδοξο ὄνομα Ἕλληνες, ἕνα ὄνομα ποὺ ἔχει στὴν πλάτη του μεγάλη καὶ δυσβάστακτη ἠθικὴ καὶ πνευματικὴ κληρονομιά. Χαίρεται ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς γιατὶ μὲ τὴ βοήθεια τοῦ θεοῦ οἱ νῖκες στὸ πεδίο τῆς τιμῆς στεφανώνουν τὰ ὅπλα του. Ὁ πόλεμος εἶναι σκληρὴ δοκιμασία, ἀλλὰ ἡ χαρὰ πλημμυρίζει τὸν Ἕλληνα, γιατὶ σ' αὐτὸν τὸν ἄδικο καὶ ἄνισο ἀγῶνα, ποὺ ἄλλοι τὸν τύλιξαν, μὲ ὑψωμένο τὸ κεφάλι συντρίβει τὴν ἄνομη βία. Τελειώνοντας χαιρετίζει τὰ ἡρωϊκὰ παιδιὰ τοῦ στρατοῦ καὶ τὰ διαβεβαιώνει πὼς ἡ νίκη εἶναι δική τους, ἀφοῦ καὶ τὸ δίκαιο εἶναι πέρα γιὰ πέρα δικό τους.

ΙΣΤΟΡΙΚΑ: 1940 Ὀκτ. 28. Στὶς 3 τὴ νύχτα ὁ πρεσβευτὴς τῆς Ἰταλίας Γκράτσι πῆρε τὴν ἀπάντησι ἀπ' τὸν πρωθυπουργὸ Μεταξᾶ στὸ βίαιο τελεσίγραφο τῆς Ἰταλίας. Ἡ ἀπάντησι ἦταν ἕνα «ΟΧΙ». Στὶς 5.30΄ οἱ Ἰτα-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

λοὶ ἄρχισαν ἐπίθεσι στὰ σύνορα τὰ Ἑλληνικά. Νοε. 1-11: Τὰ τμήματά μας εἰσχωροῦν 5 χιλ. μέσα στὸ Ἀλβανικὸ ἔδαφος. 13 πόλεις καὶ χωριὰ βομβαρδίζονται. 90 θάνατοι καὶ 209 τραυματίες. Τὰ ἀεροπλάνα ποὺ ἐβομβάρδισαν τὴν Κέρκυρα ἔφεραν ἑλληνικὰ σήματα!.. Καταρρίπτεται 1 ἀεροπλάνο. Βομβαρδίζεται ἡ Θεσσαλονίκη, Πάτρα, Κέρκυρα, Ἰωάννινα, Χανιά, Πειραιᾶς, Βόλος. Ἧττα Ἀλπινιστῶν στὸ Γράμμο, Σμόλικα. Ἰταλὸς στρατηγὸς Πράσκα ἀντικαθίσταται ἀπὸ τὸν στρ. Σοντοῦ. Πολλὰ ἀεροπλάνα ἐχθρικὰ καταρρίπτονται. Νοε. 20: Στὴν Ἤπειρο οἱ δυνάμεις μας ἀνατρέπουν τὴν ἐχθρικὴ ἀντίστασι καὶ προχωροῦν σὲ εὐρὺ μέτωπο καὶ κινοῦνται πρὸς Βορρᾶ. Νοε. 22: Καταλαμβάνεται ἐξ ὁλοκλήρου ὁ ὀρεινὸς ὄγκος Μοράβα, τὸ Ὄρος Ἰβάν, τὸ καφ - ἐ - καρὶτ (αὐχένας), ἡ Κορυτσά, Λεσκοβίκι κι ἔφθασαν μέχρι Ἐρσέκα καὶ Μπόροβα. Διάγγελμα Γεωργίου τοῦ Β΄.

Γεώργιος Β΄ = Βασιλιᾶς τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ 1922 - 1947 (μὲ ἐνδιάμεσα κενὰ λόγῳ ἐξορίας του).

44. Ἡ 28η Ὀκτωβρίου 1940

Ποίημα Σωτ. Σκίπη

(Ἀναγνωστικὸν Ο.Ε.Δ.Β. σελ. 108)

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Τὸ ἀνεπανάληπτο ἑλληνικὸ ἔπος τοῦ ’40 ἔδωσε, δίνει καὶ θὰ δίνη ἀνεξάντλητο ὑλικὸ στὴν τέχνη. Ἦταν λοιπὸν πολὺ φυσικὸ νὰ τὸ τραγουδήση καὶ ὁ πατριδολάτρης ποιητής μας Σ. Σκίπης. (Οἱ ρίζες του κρατιοῦνται ἀπ’ ἐκεῖνα τὰ χώματα, τῆς Β. Ἠπείρου—, ὁ ὁποῖος σ’ ὅλη τὴν ποίησί του δείχνεται πολὺ εὐαίσθητος δέκτης στοὺς ἀγῶνες μας κατὰ τῶν Γερμανοϊταλῶν (καὶ στὴ συνέχεια στὴν κατοχικὴ ἀντίστασι. Βλέπε καὶ βιογραφικά του).

ΝΟΗΜΑ: Ὁ ποιητής μας ἔκπληκτος μπροστὰ στὸ ἑλληνικὸ «ἔπος τοῦ 40» λέγει ὅτι ἔθνη μικρὰ - μεγάλα λυγίζουν σὰν κλαδιὰ μπροστὰ στὴν σιδηρόφραχτη θύελλα τῶν δυνάμεων τῆς βίας (Γερμανοϊταλῶν). Καὶ μονάχα ἡ Ἑλλάδα ὀρθώνει πραγματικὴ ἀντίστασι, γιατὶ τὰ παιδιά της ἀνανεώνοντας τοὺς ἀρχαίους ἄθλους, ὁρμοῦν στὰ σύνορα γιὰ νὰ ὑπερα-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σπίσουν τὸ πάτριο ἔδαφος. Καὶ κεῖ ποὺ ἡ οἰκουμένη πανικόβλητη περιμένει καὶ τὸν ἑλληνικὸ ἀφανισμό, ξαφνιάζεται ἀπὸ τὸ χαρμόσυνο ἄγγελμα· ὅτι οἱ Ἕλληνες νικοῦν, σὰν πρῶτα... Στὴν τελευταία στροφὴ ὁ ποιητὴς σ' ἕνα ξεχείλισμα ἐνθουσιασμοῦ χαιρετίζει τὴν Ἑλλάδα σὰ σύμβολο τῆς ἐλευθερίας πλέον, ἀφοῦ ἔχει ἐπαναλάβει τὴ δόξα τοῦ Μαραθώνα καὶ τοῦ Μεσολογγίου.

ΓΛΩΣΣΙΚΑ: Δὲν ὑπάρχουν γλωσσικὲς δυσκολίες.

Πραγματικῶν ἑρμηνεία: Ἔθνη μικρὰ ἢ μεγάλα: Πρόκειται γιὰ τὰ εὐρωπαϊκὰ κράτη, ποὺ μέσα σὲ λίγες ἡμέρες ἢ ἑβδομάδες κυριολεκτικὰ «ἐσάρωσε» ὁ γερμανικὸς πολεμικὸς ὁδοστρωτῆρας (καὶ γενικῶς οἱ δυνάμεις τοῦ «ἄξονος»): Πολωνία, Γαλλία, Νορβηγία, Δανία, Τσεχοσλοβακία, Βέλγιο, Ὁλλανδία, Γιουγκοσλαβία κλπ.

Παιᾶνες: Νικητήρια ἄσματα, χαρμόσυνοι ὕμνοι. Ἡ προέλευσι ἀπὸ τὸν ἀρχαῖο: παιάν = ὕμνος εὐχαριστήριος πρὸς τὸν Ἀπόλλωνα γιὰ θεραπεία νόσου ἢ γενικῶς σωτηρία καὶ λύτρωσι ἀπὸ κακὸ (Ἀπὸ τὸ ρ. παίω = κτυπῶ, γιατὶ ἐφαντάζοντο ὅτι ὁ Ἀπόλλωνας μὲ μαγικὸ κτύπημα ἔδιωχνε τὸ κακό).

Καλολογικὰ στοιχεῖα: Σ' αὐτοὺς τοὺς λίγους στίχους διακρίνει κανεὶς πολλὲς αἰσθητικὲς ὀμορφιές. Ὑπάρχουν δυνατὲς ὀπτικοακουστικὲς εἰκόνες. Τέτοια εἶναι στὴν α΄ στροφὴ ποὺ τὸ κινούμενο ἀτσάλι τῶν ἐπιδρομέων τσακίζει τοὺς λαοὺς σὰν κλαδάκια. Ἐπίσης στὴ β΄ στροφὴ ἡ Ἑλλάδα, ποὺ ὀρθόκορμη μὲ τὴν πανώρια Κεφαλή της λέει τὸ «μεγάλο ὄχι» της καὶ «διαβαίνει γιὰ ἄλλη μιὰ φορὰ στὴν ἀθανασία πέρα». (Δὲ μπορεῖ ἕνας ἐδῶ μὲ δημιουργικὴ φαντασία νὰ μὴ θυμηθῆ τὴν κεφαλὴ τῆς Μέδουσας —αὐτῆς ἦταν φρικτὴ ὅμως—ποὺ ἀπελίθωνε ὅσους τὴν ἀντίκρυζαν!!). Ἐπίσης ἔχομε τὴν εἰκόνα τὴ μεγαλειώδη, ποὺ τὰ φτεροπόδαρα ἑλληνόπουλα πετοῦν ὑπερασπιστὲς στὰ σύνορα. Στὴν γ΄ στροφὴ ὑπάρχει ἡ σκηνὴ μὲ τά... ἑκατομμύρια τῶν ἀνθρώπων, ποὺ «μὲ κομμένη τὴν ἀνάσα» ἀγναντεύουν τὴ γιγαντομαχία... Ἔ μὰ ἐδῶ θὰ ὑπέγραφε κι ὁ μεγάλος μας Παλαμᾶς, ποὺ γιὰ τὴν ἴδια σκηνὴ ἀλλοῦ εἶπε· «ἀγνάντια στὴν σκυφτὴ καὶ ντροπιασμένη Εὐρώπη ἂς πιοῦμε ξέχειλη τὴ δόξα, παλληκάρια». Ἔπειτα τὸ ποίημα, παρὰ τὶς κάποιες ἀτέλειες στὴ στιχουργική του, γιατὶ ὑπάρχουν πολλὲς χασμωδίες καὶ συνιζήσεις, καταφέρνει ὅμως νὰ ἀναδίνη ἕναν ἦχο ἀπὸ νικητήρια πολεμικὰ βούκινα (ἔτσι τουλάχιστον ἀκούγονται οἱ ἴαμβοι σὲ κεῖνο τὸ «τὴ νίκη τῶν ἀσύγκριτων Ἑλλήνων). Καὶ τώρα ἂς διακρίνωμε τὰ «κλασσικὰ» αἰσθητικὰ στοιχεῖα: Σὰν κλαριὰ λυγίζουν: παρομοίωσι. Παίρνουν φτερὰ καὶ πετοῦν τὰ παιδιά σου: μεταφορά, ἀλλὰ καὶ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ὑπερβολή. Ὑπάρχει καὶ προσωποποίησι τῆς Ἑλλάδας. Τὴ φρίκη τῆς συντριβῆς σου (ἀντὶ τῆς φρικτῆς συντριβῆς σου) : κάτι σὰν τὸ ἀρχαῖο ἕν διὰ δυοῖν σχῆμα (π.χ. ἀστροπελέκι καὶ φωτιὰ = ἀστροπελέκι πύρινο. Στὶς φράσεις: χορμοσύνων... παιάνων, σύμβολο... τῆς Λευτεριᾶς: Ἔχομε σχῆμα ὑπερβατόν. Ὦ χαῖρε Ἑλλάδα: ἀναφώνησι. Στὰ Μεσολόγγια καὶ στοὺς Μαραθῶνες: πληθυντικὸς μεγαλοπρέπειας (γιατὶ ἕνα εἶναι τὸ Μεσολόγγι καὶ ἕνας ὁ Μαραθώνας.

Κεντρικὴ ἰδέα : Ἡ Ἑλλάδα καὶ τούτη τὴ φορὰ (1940) ἐπιβεβαιώνει μὲ τὴν ἡρωϊκή της ἀντίστασι στὴ βία ὅτι εἶναι τὸ αἰώνιο σύμβολο τῆς ἐλευθερίας.

ΓΛΩΣΣΑ: Ὡραία δημοτική, καλοδουλεμένη καὶ καθαρή, χωρὶς «προσμείξεις» καθαρευουσιάνικες.

ΜΕΤΡΟ: Ἔχομε ἐδῶ 4 τετράστιχες στροφὲς μὲ στίχους ἰαμβικοὺς ἑνδεκασυλλάβους παροξυτόνους καὶ ὁμοιοκαταληξία πλεκτή. Διακρίνομε καὶ τοὺς διασκελισμοὺς τῶν στίχων: τὴ φρίκη / τῆς συντριβῆς, χαρμοσύνων / στροφές, τὰ παιδιά σου / ὅπως στὰ χρόνια, καὶ μένει / τῆς Λευτεριᾶς.

ΥΦΟΣ: Σοβαρό, ὑψηλό, λιτό· καὶ ἐνῶ ἐδῶ ἔχομε ἕνα ὑμνητικὸ τροπάρι, κάτι σὰν ὠδὴ καὶ σὰν διθύραμβο, δὲν ὑπάρχει ὅμως στόμφος καὶ «φτηνὸς» ρητορισμός.

Ψυχολογικὴ ἑρμηνεία : Ἐδῶ δοκιμάζει κανεὶς κλιμακωτὰ τοῦτα τὰ συναισθήματα: Δέος καὶ ἀπελπισία, ἐθνικὴ ὑπερηφάνεια καὶ ψυχικὴ ἔξαρσι· καὶ στὰ τελευταῖα μέσα σ᾽ ἕνα παραλήρημα ἐνθουσιασμοῦ τρανεύουν ἐντός μας πολυδιάστατα τὸ αὐτοσυναίσθημα καὶ τὸ συναίσθημα τῆς τιμῆς γιὰ τὴ φυλετική μας μοναδικότητα καὶ ὑπεροχή.

ΑΛΛΑ ΣΧΕΤΙΚΑ ΕΡΓΑ: Βέβαια γύρω ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ κοσμογονία τοῦ 1940 - 41 ἔχουν γραφῆ πάρα πολλά, θὰ ἐλέγαμε ἀέτρητα ἔμμετρα καὶ πεζά. Ἐδῶ θὰ περιορισθοῦμε στὴν παράθεσι μερικῶν ποιημάτων περίπου ὁμοτίτλων: «28η Ὀκτωβρίου», «Στρατὸς ἑλληνικός» Γ. Ξύδη, «Πίνδος» (βραβευμένο, ἀπὸ τὴν ἀκαδημία) Μήτσου Τούντα, «28η Ὀκτωβρίου» Χάρη Σακελλαρίου, «τὸ μεγάλο ὄχι» Μαρίας Γιακουμέλλου, «Δέσπω» Τ. Μωραϊτίνη, «28η Ὀκτωβρίου» Ἀντ. Σούκου, «Παιάνας» Χρ. Κουλούρη, «Τὰ παιδιὰ τοῦ σαράντα» Ἰωάννου Μπουκουβάλα, «τὸ σαράντα» Σπ. Παναγιωτοπούλου, «Λαοὶ τῆς γῆς», «στὸν ἑλληνικὸ στρατὸ» Σωτ. Σκίπη.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΚΑΙ ΕΘΝΙΚΗ ΖΩΗ	Σελ.
Ὀνειρεμένη Προσευχή, (ποίημα) Κ. Παλαμᾶ	9
Στοὺς Ἁγίους Τόπους, Κ. Οὐράνη	18
Ἡ γέννηση τοῦ Σωτῆρος, Σπ. Μελᾶ	15
Τὸ ἀστέρι τῶν μάγων, (ποίημα) Σωτ. Σκίπη	36
Διπλὸ δραμα, Ν. Πετιμεζᾶ - Λαύρα	26
Λαμπριάτικος ψάλτης, Ἀλ. Παπαδιαμάντη	40
Ἡ ἡμέρα τῆς Λαμπρῆς, (ποίημα) Διον. Σολωμοῦ	53
Στὶς Θερμοπύλες, (ποίημα) Κ. Παλαμᾶ	100
Γενικαὶ σκέψεις περὶ τοῦ Ἀνατ. Ἑλληνισμοῦ, Κ. Παπαρρηγοπούλου	105
Ἡ ναῦς τοῦ Φαΰλλου, Κ. Ράδου	76
Ἡ Ναυσικᾶ, (ποίημα) Ἰω. Πολέμη	62
Ὁ Ἑρμῆς τοῦ Πραξιτέλους, Χρ. Τσούντα	111
Ἐπιτύμβια ἀνάγλυφα τῶν ἀρχαίων, Χρ. Τσούντα	117
Τὸ ἀνάγλυφο τοῦ Δεξίλεω, (ποίημα) Κ. Παλαμᾶ	72
Κεραμεικός, (ποίημα) Λάμπρ. Πορφύρα	95
Ἡ πρώτη Ἰανουαρίου εἰς τὸ Βυζάντιον, Ἀδαμ. Ἀδαμαντίου	66
Ἡ Βυζαντινὴ Θεσσαλονίκη, Ἀδαμ. Ἀδαμαντίου	122
Τὰ εἰσοδήματα τοῦ Βυζαντ. Κράτους, Κ. Παπαρρηγοπούλου	91
Βίος καὶ γλῶσσα, Φαίδ. Κουκουλὲ	126
Ὁ Δικέφαλος, (ποίημα) Γ. Δροσίνη	86
Παραδόσεις: α) ὁ Διγενής, β) Τὰ λιγγρία τοῦ Διγενῆ, Ν. Πολίτου	128
Ὁ Διγενὴς κι ὁ Χάροντας, (ποίημα) Κ. Παλαμᾶ	131
Τὸ παιδομάζωμα, Δ. Καμπούρογλου	135

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Γιὰ τὸ παιδομάζωμα, (ποίημα) Δημοτικὸν 139
Ἡ μάνα τοῦ Γρίζα, Δημ. Βουτυρᾶ 143
Ἡρώων καὶ μαρτύρων αἷμα, Ἰ. Δραγούμη 150
Παῦλος Μελᾶς, (ποίημα) Κ. Παλαμᾶ 154
Ἡ Σουλιωτοπούλα, Γ. Βλαχογιάννη 157
Ὁ Γεροσουλιώτης, Γ. Βλαχογιάννη 163
Τῆς Λένως τοῦ Μπότσαρη, (ποίημα) Δημοτικὸν 166
Ὁ ἐκδικητής, Ἀνδρ. Καρκαβίτσα 171
Ὁ Δῆμος καὶ τὸ καριοφίλι του, (ποίημα) Ἀρ. Βαλαωρίτου 176
Ἡ Ἁγία Σοφία, Ἀρ. Μωραϊτίδου 182
Ἡ Καμπάνα, Ἰω. Κονδυλάκη 187
Κρήτη, (ποίημα) Ἰω. Κονδυλάκη 194
Αἱ διδακτορικαί μου ἐξετάσεις, Ἀδ. Κοραῆ 196
Ἡ Πασχαλιὰ τῆς λευτεριᾶς, Χρ. Χριστοβασίλη 199
Στὰ Γιάννενα, (ποίημα) Στ. Δάφνη 206
Ἡ Καταπολιανή, Ἀθ. Ταρσούλη 209
Ὁ Κολοκοτρώνης γίνεται μέλος τῆς Φ. Ἑταιρείας, Σ. Μελᾶ 212
Διάγγελμα τοῦ ἀειμνήστου Βασ. Γεωργίου Β΄ 218
28 Ὀκτωβρίου 1940, (ποίημα) Σωτ. Σκίπη 220

Περιεχόμενα

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

0020637604
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΒΟΥΛΗΣ
Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΒΙΒΛΙΟΔΕΤΕΙΟ
Ηλίας Ανδρεόλας
Βαλτετσίου 21 - Αθήνα
Τηλ. 36 45 593

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής